

[redacted]

[redacted]

[redacted]

OPERA OMNIA

SANCTORUM PATRUM

LATINORUM.

VOLUMEN II.

[redacted]

Q. SEPTIMII FLORENTIS
TERTULLIANI

OPERA OMNIA.

TOMUS II.

WIRCEBURGI,
In Officina Libraria STAHELIANA.

MDCCLXXXI.

CONTINENTUR HOC TOMO II.

Liber de Pallio.
- - ad Scapulam.
- - de Oratione.
- - de Baptismo.
- - ad Uxorem I. & II.
- - de Patientia.
- - de Virginibus velandis.
- - de Exhortatione Castitatis.
- - de Jejuniis adversus Psychicos.
- - de Pudicitia.
- - adversus Praxeam.
- - adversus Hermogenem.
- - de Anima.
- - adversus Valentinianos.
- - de Praescriptionibus Haereticorum.
- - de Carne Christi.
- - de Resurrectione.
- - de Poenitentia.
- - adversus Judaeos.

Carmina quae Tertulliani sunt, aut saltem esse dicuntur.

I. Libri V. contra Marcionem.
II. de Judicio Domini.
III. de Genesi.
IV. de Sodoma.
V. de Ligno Vitae.
VI. ad Senatorem ex Christiana Religione ad idolorum servitutem conversum.

DE
TERTULLIANI
EDITIONE NOVA
WIRCEBURGENSI
AD
AMPLISSIMUM VIRUM
FRANCISCUM ANTONIUM
VITALE
PATRITIUM ARIANENSEM
CONSTANTINIANÆ BASILICÆ S. STEPHANI AD CAPUAM VETEREM COMMENDATARIUM ABBATEM,
EPISTOLA ALTERA
FRANCISCI OBERTHÜR,
Ss. THEOL. & U. J. DOCTORIS, INSIGNIS ECCLESIÆ HAUGENSIS CANONICI, Ss DOGMATUM IN ALMA WIRCEBURGENSI UNIVERSITATE ORDINARII PROFESSORIS &c.

Provocaſti, amice optime, novo rurſus ſpecimine amoris erga me tui, imo novo beneficio, in univerſam meam patriam collato, omnem gratitudinem meam;

Ecce enim, cum vix Romanis laribus te reſtitutum tuis ex litteris intellexeram, redditur mihi per Veredarios publicos epiſtola quædam tua typis Florentinis excuſa ad Ferdinandum Elephantutium, Camertini Ducatus Præſidem de tuo in Germaniam itinere

directa, in qua non ſolum honorificam ſatis de me, meisque quos hic colo, amicis, mentionem facis, ſed in plenas univerſæ meæ patriæ laudes te totum effundis.

Quanto rubore ſum ſuffuſus, ob merita laudesque, quæ indigno mihi, tribuuntur a te, tanto gaudio exultavi, cum digniſſimis elogiis & encomiis vera amicorum meorum in rem litterariam, & patriam merita, hac tua in epiſtola palam ornari vidi. —

Sed heu me — indulge hanc digreſſionem dolori meo — heu me, quod hæc ſcribens triſtem meam, patriæque meæ jacturam meminiſſe cogor! duos mihi, quotidiana conſuetudine familiariſſimos, interim ſors invida eripuit: unum, Michaelem Ignatium Schmidium, ad Viennenſem Cæſaris aulam, & ad ſplendidiorem, ipſisque Muſis ſuis commodiorem dignitatem:

Alterum Columbanum Rœſſerum fato nimis præmaturo ad orbem hoc noſtro ſublunari meliorem.

Quanquam nec medio in dolore, & talis jacturæ recordatione, omne mihi ſolatium deeſt: illius abſentiam mihi compenſat major emolumentorum copia, quæ in rem litterariam univerſam, cui lubens privata mea commoda ego ſacrifico, exinde redundant, quod longe plura ſubſidia dives Vindobona ejus lucubrationibus ſubminiſtrat. Deſiderium autem quotidianum, quo alterum amicum tam

de

de me, & de patria mea meritum reclamo, id imposterum solabitur, quod posthuma ejus memoria diuturnitati, etiam ultra fines Germaniæ te laudatore sit propagata. Litavi paulisper dolori meo, & duorum quos mihi sors invida quasi a latere rapuit, amicorum, desiderio: ad epistolam tuam, amice optime, redeo!

Cum dein de Germania mea, de Franconia mea, de indole, genio, & ratione vivendi popularium meorum, de cœlo patrio, de terra nativa mea, de Academia, de universa patria mea tam magnifica a te scripta elogia legi, — & quidem tuis Italis scripta, quorum plures quadam patriæ suæ excellentia tumidi terras alieno sole calentes, Germaniam præsertim, ignorant & negligunt, subin temere nimis contemnunt; — & quidem elogia tam sancto signaculo firmata, ne quis de tua in laudando sinceritate dubitare queat: „Uni veritati, — scribis — sane ita loquens litare studui; etenim is ego sum, qui nulli unquam, nec ipsis Principibus viris assentari consuevi, quod si honestatis tamen incuriosus id egissem, forte secundior fortuna mihi aspirasset. " — Hæc, inquam, cum legi, non gaudio exultavi tantum, sed me Germanum, & Franconem, & Juliæ nostræ Universitatis civem este, toto

animo cum nova accessione gaudii, sensi; & totam tibi meam gratitudinem quam novo hoc titulo provocasti, de novo vovi, unice exinde sollicitus, qua publica eam tibi solennitate testari possem; neminem enim patriæ meæ, quam vehementer amo, aliquod ornamentum gratis attulisse, unquam, quantum in me erit, patiar.

Usque dum alia oportunior, & ad solennem quidem gratitudinis testificationem occasio mihi nasceretur, interim sic me tibi gratum exhibui ut lectum ac relectum sæpius, ac cum pluribus communicatum libellum hunc tuum honoratissimo meæ Bibliothecæ loco reponerem, cui proximus stat alter quidam æque ex Italia advectus patriæ meæ, & ejus præsertim, qui hanc tunc regebat, Principis vere Magni, Julii, immortali memoria Franconum dignissimi, laudator, Daniel nimirum, Eremita Belga dictus, qui & suum, quod cum Coloreto Oratore Florentino ad Rudolphum II. Imperatorem & aliquot Germaniæ Principes legato, anno CIↃ IↃ C XVIIII. confecerat, iter Germanicum in pereleganti ad Camillum Quidium equitem, epistola descripsit.

Præbuit autem, quam dudum optaveram, nunc quoque oportunam occasionem, qua solennius meas tibi grates redderem, Tertullianus meus; cum enim præparando huic secundo tomo Tertullianeorum operum vacans quæ-

dam

dam in ejus limine monenda adverterem, constitui, hanc alteram ad te epistolam exarare, tam meæ ob novum beneficium mihi & patriæ meæ collatum, gratitudinis, quam meorum ad eruditos mei Tertulliani lectores, monitorum, fidam interpretem.

Hac autem occasione, & hac epistola interprete ita utar, ut, ne nudis brevibusque tantum verbis gratus sim, in ea tanquam publicæ fidei publicique usus charta, cum Tertulliano in remotissimas ætates duratura, — primo debitas huic tuæ opellæ laudes ex meo, & concordi omnium, qui eam legerunt, judicio tribuam; palam testans, inveniri & hic omnes prærogativas, quæ omnibus tuis operibus, quocunque illa scribis idiomate, sive Tusco, sive latino, propriæ sunt; illibatam linguæ puritatem, elegantiam nullis pigmentis coloratam, suavitatemque exquisitam stili,

Visumque me mihi esse inter legendum, quasi comitarer te peregrinantem, & præsens cernerem virum, omnis terræ civem, nihil a se alienum putantem, omnia observantem, libero omnia & æquo oculo, nulla præoccupata opinione corrupto, intuentem; & confecto quasi tecum itinere non scriptam epistolam legerim, sed intra secretius Elephantutii tui cubiculum tecum admissus simul coram audiverim te animo tam ingenuo, colloquio

)(5 tam

tam dulciter familiari æquum de iis quæ obſervaras, judicium exponentem. —

Dein ut te rurſus omni cœtui eruditorum in exemplum proponam, hominis vere recti, dignitatem humanæ naturæ invicte ſuſtinentis, rectam tramitem ſolius veritatis gradientis, nec ad ſiniſtrum nec ad dextram declinantis, dignumque te dicam, qui ſervum pecus adulantium forti pede calces repetens, & quaſi triumphale tibi ipſi carmen canens, illud complementum laudum tuarum quibus meam patriam ornaſti, „Uni veritati &c. "

Ita nuper in prima ad te epiſtola primo volumini Tertullianeorum operum præmiſſa in tua effigie veræ amicitiæ imaginem mundo exhibui. —

Demum ut provocem tuo rurſus exemplo, amice optime, adoleſcentes concives meos non tantum quos mea Franconia alit, ſed omnes, quoscunque Univerſa litteraria respublica mihi tali civico nexu jungit, ut ſi facultas adſit, magnam prius peregre a patrio ſolo adeant ſcholam humanitatis, Mundum exterum; quam ulli muneri in ſua ſe patria applicent, Eo enim diſcuntur magis jura & officia humanitatis, quo quis plures ejus regiones peragraverit, & quo latiorem quaſi quis ipſam humanitatem viderit; atque ad coſmopoliticam ſapientiam, virtutesque alias quæ hanc comitantur, quæque virum decent inſigni cuidam muneri in quacunque civitate præficien-

ciendum, peregrinationibus rite inſtitutis, facillime & optime formatur animus.

Has tributas a me tuæ epiſtolæ laudes, Amice optime, magis autem, quod te in exemplum imitatione tam dignum propoſuerim, pro bono tuo in me animo, benigne, confido, in vicem muneris alicujus, pro tuo munere reddendi, interpretaberis, meque non verbis ſolis, ſed re quadam tibi meam gratitudinem exhibuiſſe, annues; hoc enim boni omnes lucri maximi, & quaſi mercedis loco habent, ſi ea quæ bene egerint ab aliis imitatione repeti, ſicque ſua in humanitatem merita multiplicata viderint.

Venio nunc ad epiſtolæ meæ alterum caput, quod mea de ſecundo hoc Tertullianeorum operum volumine monita comprehendat.

Hæc inter *primum* eſt, me in emendando hujus ſecundi voluminis textu Hallenſi fuiſſe paululum liberaliorem, ſubſtituendo vel ex mea Pariſina, vel ex varietatibus Lectionum ab Hallenſi editore collectis hinc inde vel voculas alias, ſubin, rarius tamen, etiam integras ſententias; ſed nonniſi ubi poſt longius examen quædam evidentia de facta in melius mutatione vadimonium dederat.

Unum ſaltem exemplum habe! in libro de anima §.15. fol.349. tali Hallenſi textui „QUODSI FUISSET AMISSO CUM SUIS VIGOR ANIMÆ, NON PERSEVERARET" hanc aliam certo meliorem lectionem ex mea ſub-

ſtitui:

ſtitui: „QUODSI FUISSET AMISSUS CUM SUIS SEDIBUS VIGOR ANIMÆ &c. "

Boni conſulent hanc cenſoriam meam libertatem, omnes ii, quorum uſui & commodo Tertullianum edidi; nec Hallenſis editor indignabitur, cujus labor per meam eidem ſcriptori impenſam curam minime fruſtratus eſt, alius enim mihi, alius Hallenſibus Tertulliani recudendi ſcopus fuit.

Ego quidem ſi quæ mea in hoc negotio culpa eſt, in eo potius me peccaſſe confiteor, quod nimium delicatus, & in Hallenſem textum nimium religioſus non plures locos vitiatos, aut ſuſpectos per variationes illas in calce voluminis a me notatas emendarim, ſicque Lectores ab illa incommoditate liberarim, cum qua frequentius nunc elenchum variarum lectionum conſultum ire coguntur.

Alterum, quod moneam, eſt: auctiorem quadam appendice tibi, Amice optime, præ Hallenſi, meum Tertullianum trado. Junxi enim ex Pariſina mea ſecundum Pamelium, ea, quæ ligato ſermone hic author ſcripſit, aut ſcripſiſſe dicitur: primo V. ALIOS LIBROS CONTRA MARCIONEM; hos quidem, licet nec argumenta nova, nec poeticarum quid deliciarum imo ne metricas quidem regulas obſervatas in iis deprehenderim, æque parum præteriri debere credidi, ac Libros contra Nationes, non multum mutatam & multis adhuc

hiati-

hiatibus deformem apologetici adverſus gentes repetitionem, Hallenſes præterierunt.

Secundo loco autem: librum DE JUDICIO DOMINI; qui quidem plus poeticæ gratiæ habet, quam polemicum illud Carmen contra Marcionem.

De his duobus libellis minus dubium eſt, quin Tertulliano debeantur; addidi autem alia adhuc Carmina quædam, quæ olim Cypriano adſcripta, poſt Sixtum Senenſem in Bibliotheca ſancta L. IV. ducta, ex ipſo harum opellarum genio, conjectura, Pamelius meus Tertulliano vindicavit. Inſcribuntur: GENESIS. SODOMA. DE LIGNO VITÆ. — Hoc, cum prioribus junctum invenerim non apud Pamelium quidem, tamen apud Georgium Fabricium Chemnicenſem, inter Poetarum veterum Eccleſiaſticorum opera Chriſtiana æque ac priora, ſub Cypriani nomine, hic ſejunctum eſſe nolui — demum: CARMEN AD SENATOREM EX CHRISTIANA RELIGIONE AD IDOLORUM SERVITUTEM CONVERSUM.

Ita autem ad Pamelianam recenſionem expreſſa ſunt hæc Carmina, ut in multis locis ad editionem veterum Poetarum Eccleſiaſticorum Baſileenſem apud Oporinum per Georgium Fabricium Chemnicenſem factam, quæ mihi ſuppetias in hoc labore critico ferebat, emendata ſint.

Ne vero mihi homini ſane pacifico ulla cum criticis de vero harum opellarum authore, Tertul-

Tertulliani an ſint, an Cypriani, diſputantibus controverſia naſcatur, eas neutri decretoria quadam ſententia adjudicans, in confiniis medias Tertullianum inter & Cyprianum locavi; Tertullianum enim mox in ſerie Patrum Latinorum ex eadem Staheliana Officina excipiet Cyprianus.

Habeo præterea, quod in hac ad te, vir amiciſſime, epiſtola in bonum criticæ Tertullianeæ depoſitum velim: pervolvens enim commentarios de rebus novis litterariis, quos Helmſtadii vir eruditiſſimus, & in me ſumme benevolus, Henckius edit, inveni Clariſſimum Schüzium, ſi recte memini, olim cum Semlero Hallenſis Tertulliani curatorem, nunc in Jenenſi Saxonum Aacademia Eloquentiæ Profeſſorem, in tabula, qualem occaſione novi Prorectoratus in quibusdam Germaniæ Academiis proponi mos eſt, locum Tertulliani imprimis impeditum atque obſcurum felici explicatione nova illuſtraſſe, id ſcilicet, quod in fine §. 17. Libri de PRÆSCRIPT. HÆRET. pag. 459. legis: „ *Denique, quoniam nihil proficiat congreſſio Scripturarum, niſi plane, ut aut Stomachi quis ineat everſionem. aut cerebri.*

Quod ita interpretatur quaſi ſtomachi everſio pro raucitate faucium e nimio clamore proventura intelligenda ſit, & cerebri everſio, alterum ex tali ſcripturarum congreſſione incommodum, pro iræ vehementioris effectu.

Eo

Eo difficilius fuerat, obſcuræ huic ſententiæ aliquam lucem accendere, quo minus ſive a ſcriptis libris, ſive a Criticorum ingenio adjumenti quidquam advocari poterat, nulla enim notata reperitur lectionis ad hunc locum varietas; neque tactus is eſt ab iis, qui libris Tertulliani conjectura emaculandis operam navarunt; fruſtra etiam excutiuntur Interpretes; ne Rigaltius quidem præ ceteris de hoc ſcriptore optime meritus, & hunc locum, cujus & ipſe difficultatem ſenſerat, ceteroquin attingens ſatisfaciet ſagaciori & curioſiori lectori; videbitur etiam vocabulum ſtomachi hic quoque vulgari ſignificatione capiendum eſſe.

Per medias tamen haſce difficultates ita ad ſuam interpretationem eluctatus eſt Clariſſimus Schüzius; primo conſtituit ex toto loci ipſius habitu ſtomachi everſionem aliquid innuere, quod ad virium corporis fatigationem pertineat; poſito hoc fundamento, cui verior interpretatio ſuperſtrui queat, de ſtomachi ſignificatione apud antiquos latinos inquiſivit, hisque, inter alios Plinio, Celſo, Ciceroni &c. idem valuiſſe deprehendit ac Oeſophagum, hoc eſt aditum ventriculi, ſive fauces.

Adjuvit conjecturam ejus locus alter Tertulliani qui §. 17. claudit, non qualis ille in Hallenſi textu, quem in Wirceburgenſi editione retinui, habetur, ſed prout in variatione ex mea, ex Rigaltiana, & aliis editionibus

ex-

excerpta, & ad calcem ſecundi hujus Voluminis a me notata legitur; tali ſcilicet: „ *Et tu quidem nihil perdes, niſi vocem in contentione, nihil conſequeris, niſi bilem de blaſphematione.*

Perierat multis Tertulliani lectoribus & futuris in eum commentatoribus hæc difficilioris ſane loci optima interpretatio, niſi hæc mea providentia iſtam ad te epiſtolam, amice optime cum tua bona venia, ejus depoſitariam feciſſet.

Sic in Tertullianum meum quantum mihi opus videbatur, præfatus ſum ſatis. Perſolvi etiam ex toto animo eadem hac epiſtola Interprète tibi, amice aptime, juſta ſolennia gratitudinis meæ.

Ceterum obſecro te, ut tam me amare pergas quam de patria mea bene mereri; utrumque autem te velle, nullo validiore argumento oſtenderis, quam celeri ad me, cujus quidem mihi ſpem plurimam facis, ex Italia reditu. Deus interim te incolumem ſervet, & proſperum eſſe jubeat proximum iter tuum germanicum ſecundum.

Wirceburgi,
ex Muſæo Calendis Maji.
CIↃ IↃ CC LXXXI.

Q. Septi-

Q. SEPTIMII FLORENTIS
TERTULLIANI
DE
P A L L I O,
LIBER.

I.

Principes ſemper Africæ, viri Carthaginenſes, vetuſtate nobiles, novitate felices, gaudeo vos tam proſperos temporum, cum ita vacat ac juvat, habitus denotare. Pacis hæc & annonæ otia: ab imperio & a cœlo bene eſt. Tamen & vobis habitus aliter olim; tunicæ fuere, & quidem in fama de ſubteminis ſtudio, & luminis concilio, & menſuræ temperamento, quod neque trans crura prodigæ, nec intra genua inverecundæ, nec brachiis paræ, nec manibus artæ, ſed nec cingulo ſinus dividere, expetitum: quadrata juſtitia beatæ in viris ſtabant. Pallium, extrinſecus

habitus, & ipſe quadrangulus, ab utroque laterum regeſtus, & cervicibus circumſtrictus, in fibulæ morſu humeris adquieſcebat. Inſtar ejus, hodie Aeſculapio jam veſtro ſacerdotium eſt. Sic & in proximo ſoror civitas veſtiebat, & ſicubi alibi in Africa, Tyros. At cum ſæcularium ſortium variavit urna, & Romanis Deus maluit: ſoror quidem civitas ſuopte arbitrio mutare properavit, ut adpulſum Scipionem ante jam de habitu ſalutaſſet, Romanum præcoqua. Vobis vero poſt injuriæ beneficium, ut ſenium non faſtigium exemtis, poſt Gracchi obſcoena omina, & Lepidi violenta ludibria, poſt trinas Pompeii aras & longas Cæſaris moras, ubi mœnia Statilius Taurus impoſuit, ſollemnia Sentius Saturninus enarravit, cum concordia juvat, toga oblata eſt. Pro quantum circummeavit, a Pelaſgis ad Lydos, a Lydis ad Romanos, ut ab humeris ſublimioris populi Carthaginienſes complecteretur. Exinde tunicam longiorem cinctu arbitrante ſuſpenditis, & pallii jam teretis redundantiam tabulata congregatione fulcitis, & ſi quid præterea conditio vel dignitas, vel temporalitas veſtit, pallium tamen generaliter veſtrum immemores etiam denotatis. Equidem haud miror præ documento ſuperiore. Nam & arietem (non quem Laberius reciprocicornem & lanicutem & teſtitrahum, ſed trabes machina eſt, quæ muros frangere militat) nemini umquam adhuc libratum, illa dicitur Carthago *ſtudiis aſperrima belli*, prima omnium armaſſe in oſcillum penduli impetus, commentata vim tormentis debile pecoris caput vindicantis. Cum tamen ultimant tempora patriæ, & aries jam Romanus in muros quondam ſuos audet, ſtupuere illico Carthaginienſes ut novum extraneum ingenium,

Tantum ævi longinqua valet mutare vetuſtas.

Sic denique nec pallium agnoſcitur,

2. Sit

:it, aptas sane grandioribus fabulis. Sed & si
n Plato æstimat, cujus imago hic sit; etiam ille
:at necesse est proinde mutare; quippe si mundus,
liversis substantiis officiisque constabit, ad for-
ı ejus quod mundus hic est; neque enim mundus,
›n ut mundus proinde. Diversa in unum, ex de-
atione diversa sunt. denique diversitatis discor-
ı vices fœderant. ita mutando erit mundus om-
qui & diversitatibus corporatus & vicibus tem-
ıtus. Nostra certe metatio (quod clausis, vel in
:m Homericis oculis liquet) totum versiforme est;
& nox invicem vertunt; sol stationibus annuis,
ı modulationibus menstruis variat; siderum distin-
:onfusio interdum dejicit quid, interdum resusci-
Cæli ambitus nunc sub divo splendidus, nunc
ılo sordidus; aut imbres ruunt, & si qua missilia
imbribus, dehinc substillum, & denuo sudum.
k mari fides infamis, dum & flabris æque mutan-
ı, de tranquillo probum, de flustris temperatum
ĸtemplo de decumanis inquietat. Sic & terram
censeas, temporatim vestiri amantem, prope sis
lem negare, memor viridem cum conspicis fla-

aliud idem. Mutat & nunc localiter habitus; cu
situs læditur; cum inter insulas nulla jam Delos, h
renæ Samos, & Sibylla non mendax; cum in Atla
tico, Libyam aut Asiam adæquans quæritur; cu
Italiæ quondam latus, Hadria Tyrrhenoque quassa
tibus medio tenus interceptum, reliquias Siciliam f
cit, cum tota illa plaga discidii, contentiosos æqu
rum coitus angustis retorquens, novum vitii ma
imbuit, non exspuentis naufragia, sed devoranti
Patitur & continens de cœlo aut de suo. Aspice a
Palæstinam, qua Iordanes amnis finium arbiter; v
stitas ingens, & orba regio, & frustra ager, at urb
retro, & populi frequentes, & solus audiebat. D
hinc ut Deus censor est, impietas ignium meruit in
bres: hactenus Sodoma; & nulla Gomorra, & cin
omnia, & propinquitas maris juxta cum solo morte
vivit. Ex hujuscemodi nubilo & Tuscia Vulsinic
deusta, quo magis de montibus suis Campania spere
erepta Pompeios. Sed absit. Utinam & Asia secu
jam sit de soli ingluvie: utinam & Africa semel v
raginem paverit; unicis castris fraudatis expiat
Multa & alia hujusmodi detrimenta habitum orb
mutavere, situsque movere. Bellis quoque plur
mum licuisse, & tristitia perget non minus quam regn
rum vices recensere, quotiens & ista mutaverunt ja
inde a Nino Beli progenie: si tamen Ninus regnar
primus, ut autumat superiorum profanitas, (ferm
apud vos, ultra stilus non solet) ab Assyriis, si fo
te, ævi historiæ patescunt. Qui vero divinas lect
tamus, ab ipsius mundi natalibus compotes sumu
Sed læta jam malo, quippe & læta mutant. Den
que si quid mare diluit, cælum deussit, terra subd
xit, gladius detotondit, alias versura compensati r
dit. Nam & primitus majorem ambitum terra cass
& vacans hominum, & sicubi aliqua gens occupara
sibimet soli erat. Itaque colere omnia si demum i
telligis

alibi stipantem copiam, alibi deserentem, e atque rustare instituit, ut inde velut ex sur- & propaginibus populi de populis, urbes ibus, per ubique orbis pangerentur. Trans- re redundantium gentium examina; Scythæ ant Persas, Phœnices in Africam eructant, ios Phryges pariunt, Chaldæum semen in tum educatur. Dehinc cum inde transducitur, gens est. Sic & Herculea posteritas Temeno Peloponesum occupando producunt. Sic & Nelei comites Asiam novis urbibus instruunt, Corinthii cum Archia muniunt Syracusas. Sed jam antiquitas, quando curricula nostra co- Quantum reformavit orbis seculum istud? m urbium aut produxit, aut auxit, aut reddi- esentis Imperii triplex virtus! Deo tot Augu- unum favente, quot census transscripti? quot repurgati? quot ordines illustrati? quot bar- clusi? Revera orbis cultissimum hujus Imperii, eradicato omni aconito hostilitatis, & cacto subdolæ familiaritatis, concultus & amœnus Alcinoi pometum, & Midæ rosetum. Lau- pitur orbem mutantem, quid denotas homi-

Mutant & bestiæ pro veste formam. Quam- & pavo pluma vestis & quidem de cataclistis nni conchylio pressior, qua colla florent; & atagio inauratior, qua terga fulgent; & omni e solutior, qua caudæ jacent, multicolor, & r, & versicolor, numquam ipsa, semper alia, nper ipsa quando alia, totiens denique mutan- otiens movenda. Nominandus est & serpens one pavum, nam & iste quod sortitus est con- corium & ævum. Siquidem ut senium per- in angustias stipat, pariterque specum ingre- & cute egrediens.) ab ipso statim limine era-

ſus, exuviis ibidem relictis nomis explicat, cum ſquamis & anni recuſantur. Hyæna, ſi obſerves, ſexus annalis eſt, marem & feminam alternat. taceo cervum, quod & ipſe ætatis ſuæ arbiter, ſerpente paſtus, veneno langueſcit in juventutem. *Eſt* et *quadrupes, tardigrada, agreſtis, humilis, aſpera.* teſtu dinem Pacuvianam putas? non eſt: capit & alia be ſtiola verſiculum, de mediocribus oppido, ſed nomen grande: chamæleontem qui audieris, haud ante gnarus jam timebis aliquid amplius cum leone; at cum offen deris apud vineam ferme ſub pampino totum; ridebis illico audaciam & Græciam nominis: quippe nec ſuc cus eſt corpori, quo minutioribus multo liquet. Cha mæleon pellicula vivit; capitulum ſtatim a dorſo nam deficit cervix. Itaque durum reflecti, ſed cir cumſpectu emiſſitii ocelli, imo luminis puncta verti ginant: hebes, feſſus, vix ſe a terra ſuſpendit: mo litur inceſſum ſtupens, & promovet, gradum magi demonſtrat quam explicat, jejunus ſcilicet ſemper & indefectus: oſcitans veſcitur, follicans ruminat, de vento cibus. Tamen & chamæleon mutare totus nec alius, valet. nam cum illi coloris proprietas un ſit, ut quid acceſſit, inde ſuffunditur: hoc ſoli cha mæleonti datum, quod vulgo dictum eſt, de corio ſuo ludere. Multa dicendum fuit, ut ad hominem præſtructim perveniretur. Hunc quoquo primordio accipitis, nudus certe & inveſtis figulo ſuo conſtitit poſt demum ſapientiam, haud dum licitam, prærep tam potitur. Ibidem quod in novo corpore indebi tum adhuc pudori erat, protegere feſtinans, ficulnei foliis interim circumdat, dehinc cum de originis loc exterminat, (quippe deliquerat) pellitus orbi, u metallo datur: ſed arcana iſta, nec omnium noſſe Cedo jam de veſtro, quod Aegyptii narrant, Alexander digerit & mater legit ea tempeſtate Oſir dis qua ad illum ex Libya Hammon facit ovium dive

Deni-

Denique cum ipſi Mercurium autumant forte palpati arietis mollitie delectatum, diglubaſſe oviculam: dumque pertentat & quod facilitas materiæ ſuadebat, tractu proſequente filum eliquat, in reſtis priſtini modum quam philyræ tenus junxerat, texuiſſe. Sed vos omnem lanicii diſpenſationem ſtructuramque telarum Minervæ maluiſtis; cum penes Arachnen diligentior officina. Exinde materia, nec de ovibus dico Mileſiis & Selgicis & Altinis, aut quis Tarentum, vel Bætica cluit, natura colorante. Sed quoniam & arbuſta veſtiunt, & lini herbida poſt virorem lavacro niveſcunt: nec fuit ſatis tunicam pangere & ſerere, ni etiam piſcari veſtitum contigiſſet; nam & de mari vellera, quo muſcoſæ lanoſitatis plautiores conchæ comant. Prorſus haud latet, bombycem (vermiculi genus eſt) quæ per aerem liquando araneorum horoſcopis idonius ſedes tendit, dehinc devorat, mox alvo reddere, proinde ſi necaveris, animata jam ſtamina volves. Tantam igitur paraturam materiarum ingenia quoque veſtificinæ proſecuta, primum tegendo homini qua neceſſitas præceſſit, dehinc & ornando imo & inflando, qua ambitio ſucceſſit, varias indumentorum formas promulgavere; quarum pars gentilitus inhabitantur, ceteris incommunes; pars vero paſſivitus omnibus utiles, ut hoc pallium, etſi Græcum magis, ſed lingua jam penes Latium eſt; cum voce veſtis intravit. atque adeo ipſe, qui Græcos præter urbem cenſebat, litteras eorum vocemque ſenex jam eruditus, idem Cato juridicinæ ſuo in tempore humerum exſertus, haud minus palliato habitu Græcis favit.

4. Quid nunc? ſi eſt Romanitas omni ſalus nec honeſtis tamen modis ad Græcos eſtis? aut ni ita eſt unde gentium in provinciis melius exercitis, quas natura agro potius eluctando commodavit, ſtudia palæſtræ male ſeneſcentia, & incaſſum laborantia,

& lutea unctio & pulverea volutatio; & arida fagi natio? unde apud aliquos Numidas etiam equis cæsariatos, juxta cutem tonsor, & cultri vertex solus immunis? unde apud hirtos & hirsutos tam rapax e culo resina, tam furax a mento volsella? Prodigium est, hæc sine pallio fieri. Illius est, hæc tota res Asiæ. Quid tibi Libya & Europa cum xystici mundiciis, quas vestire non nosti? Revera enim quale est Græcatim depilari magis quam amiciri? habitum transferre ita demum culpæ prope est, si non consuetudo, sed natura mutetur. sat refert inter honorem temporis, & religionem: det consuetudo fidem tempori, natura Deo. Naturam itaque concussit Larissæus Heros in virginem mutando; ille ferarum medullis educatus, unde & nominis concilium, quandoquidem labiis vacuerat ab uberum gustu: ille apud rupicem & silvicolam, monstrum eruditorem scrupea schola eruditus. Feras si in puero matris sollicitudinem patiens certe jam histriculus certe jam virum alicui clanculus functus, adhuc sustinet stolam fundere, comam struere, cutem fingere speculum consulere, collum demulcere, aurem quoque foratu effeminatus, quod illi apud Sigaeum strongyla servat. Plane postea miles est: necessitas enim reddidit sexum. De prælio sonuerat, nec arma longe. *Ipsum* inquit, *ferrum virum attrahit.* Ceterum si post incentivum quoque puella perseverasset potuit & nubere. Ecce itaque mutatio; monstrum equidem geminum, de viro femina, mox de femina vir, quando neque veritas negari debuisset, neque fallacia confiteri. Uterque habitus mutandi malus alter adversus naturam, alter contra salutem. Turpius adhuc libido virum cultu transfiguravit, quam aliqua materna formido; tametsi adoratur a vobis qui potius erubescendus est, scytalosagittipelliger ille, qui totam epitheti sui sortem cum muliebri cu

tu

[redacted]

mpenfavit. Tantum Lydiæ clancularia licuit, rcules in Omphale & Omphale in Hercule proretur. Ubi Diomedes & cruenta præfepia? ubi s & bustuaria altaria? ubi Geryon ter, unus? iris adhuc cerebrum clava fœtere malebat, cum entis offenderetur. Vetus jam Hydræ Centauque fanguis in fagittis, pumice fpeculi exclu-ur, infultante luxuria, ut poft monftra transcoronam forfitan fuerent. Ne fobriæ mulieris m aut virginis alicujus fcapulæ, fub exuvias e tantæ introire potuiffent, nifi diu mollitas & ratas, & exeduratas, quod apud Omphalen t... aut telino fpero factum. Credo & jubas pe... paffas, ne cervicem enervem inureret c... na; hiatus crinibus infarfus, genuini inter anidumbrati. Tota oris contumelia mugiret, fi t, Neméa certe, fi quis loci Genius, ingemetunc enim fe circumfpexit leonem perdidiffe. s ille Hercules in ferico Omphales fuerit, jam hale in Herculis fcorto defignata defcripfit. Sed i ante Tyrinthium acceſſerat pugil Cleomachus, Olympia cum incredibili mutatu de mafculo flu-, intra cutem cæfus & ultra inter fullones jam anos coronandus, meritoque mimographo Lenn Catinenfibus commemoratus; utique ficut ve. cæftuum viriis occupavit, ita & endromidis em aliqua multicia fynthefi extrufit. Phyfconem 'danapalum tacendum eft, qui nifi infignes libin, alias reges nemo noffet. Tacendum autem iid & illi de Cæfaribus quibusdam veftris obmuf-, paritor propudiofis: ne caninæ forte conftanandatum fit, impuriorem Phyfcone, & mollio-Sardanapalo Cæfarem defignare, & quidem Subıem. Nec tepidior vis vanæ quoque gloriæ mu-; induviis, etiam viro falvo. calor eft omnia us; verum cum *in affectationem* flabellatur,

 jam

jam de incendio gloriæ ardor est. Habes igitur ex isto fomite æstuantem Magnum regem, sola gloria minorem. Vicerat Medicam gentem, & victus est Medica veste. Triumphalem cataphracten amolitus, in captiva Sarabara decessit: pectus squamarum signaculis disculptum, textu pellucido tegendo nudavit, & anhelum adhuc ab opere belli, ut mollius serico exstinxit. Non erat satis animi tumens Macedo ni illum etiam vestis inflatior dejectasset. Nisi quod & philosophi puto ipsi aliquid ejusmodi affectant, audio enim & in purpura philosophatum. Si philosophus in purpura; cur non & in baxa? Tyrium calciare, nisi auro minime Græcatur. Dicet, atquin alius & sericatus & crepidam æratus incessit: digne quidem ut Bacchantibus indumentis aliquid subtinniret, cymbalo incessit. Quod si jam tunc locorum Diogenes de dolio latraret, non coenulentis pedibus ut tori Platonici sciunt, sed omnino totum Empedoclem in adyta Cloacinarum detulisset; ut qui se cœlitem delirarat, sorores prius suas, dehinc homines Deus salutaret. Tales igitur habitus qui de natura & modestia transferunt, & acie figere, & digito destinare, & nutu tradere, merito sit. Prorsus si quis Menandrico fluxu delicatam vestem humi protrahat, audiat penes se & Comicus, *Qualem demens iste chlamydem disperdit?* Enimvero jam dudum censoriæ intentionis episcynio disperso, quantum denotatui passivitas offert libertinos, in equestribus, subverbustos in liberalibus, dedititios in ingenuis, rupices in urbanis, scurras in forensibus, paganos in militaribus: vespillo, leno, lanista, tecum vestiuntur. Converte & ad feminas. Habes spectare quod Cæcina Severus graviter senatui impressit, *matronas sine stola in publico.* denique Lentuli Auguris consultis, quæ ita sese exauctorasset, pro stupro erat pœna; quoniam

quidem, indices custodesque dignitatis habitus, ocinii factitandi impedimenta, sedulo quædam fecerant. At nunc in semetipsas lenocinando, planius adeantur, & stolam, & supparum, & dulum, & caliendrum, ipsas quoque jam lecti- : sellas queis in publico quoque domestice ac te habebantur, ejeravere. Sed alius extinguit mina, alius non sua accendit. Adspice lupas larium libidinum nundinas, ipsas quoque frictri- Et, si præstat oculos abducere ab ejusmodi adiis occisæ in publico castitatis, adspice tamen ublimis, jam matronas videbis. Et cum la n antistes sericum ventilat, & immundiorem rvicem monilibus consolatur, & armillas, qu rorum fortium donis ipsæ quoque matronæ te- usurpassent, omnium pudendorum conscias ma- inferit, impuro cruri purum aut mulleolum in- calceum. Cur istos non spectas? vel illos item us, qui novitati suæ stare religionem mentiun- cum ob cultum omnia candidatum, & ob notam , & privilegium galeri, Cereri initiantur; cum iversam affectionem tenebricæ vestis, & tetrici r caput velleris in Bellonæ mentes fugantur; latioris purpuræ ambitio, & galatici ruboris su- ectio Saturnum commendat; cum ipsum hoc pal- morosius ordinatum, & crepidæ Græcatum Aes- pio adulantur. Quanto tunc magis arguas illud, geas oculis, & si jam simplicis & inaffectatæ ta- superstitionis reum? Enimvero cum hanc pri- n sapientiam vestit, quæ vanissimis superstitioni- renuit, tunc certissime pallium super exuvias & os augusta vestis, superque omnes apices & ti- s sacer suggestus deducit oculos. Suadeo, re- re habitum, unius interim erroris tui renuncia- m.

5. Ta-

5. Tamen, inquis; *ita a toga ad Pallium?* Quid enim ſi a diademate & a ſceptro? An aliter mutavit Anacharſis, cum regno Scythiæ philoſophiam prævertit? Nulla in melius transgreſſi ſint ſigna; eſt habitus iſte quod faciat. Prius etiam ad ſimplicem captatelam ejus; nullo tædio conſtat. Adeo nec artificem neceſſe eſt, qui pridie rugas ab exordio formet, & inde deducat in talias, totumque contracti umbonis figmentum cuſtodibus forcipibus aſſignet; dehinc diluculo tunica prius cingulo correpta, quam præſtabat moderatiorem texuiſſe recognito rurſus umbone, & ſi quid exorbitavit reformato, partem quidem de laevo promittat, ambitum vero ejus ex quo ſinus naſcitur jam deficientibus tabulis, retrahat a ſcapulis, & excluſa dextera in lævam adhuc congerat cum alio pari tabulato in terga devoto, atque ita hominem ſarcina veſtiat. Conſcientiam denique tuam perrogabo, quid te prius in toga ſentias indutum, anne onuſtum? habere veſtem an baiulare? Si negabis: domum conſequar, videbo quid ſtatim a limine properes: nullius profecto alterius indumenti expoſitio quam togæ gratulatur. Calceos nihil dicimus, proprium togæ tormentum, immundiſſimam pedum tutelam, verum & falſam, quem enim non expediat in algore & ardore rigere nudipedem, quam in calceo vincipedem? magnum inceſſui munimentum ſutrinæ Venetiæ proſpexere, perones effeminatos. At enim pallio nihil expeditius, etiam ſi duplex, quod Cratetis, mora nuſquam veſtiendo cum ponitur; quippe tota molitio ejus operire eſt ſolutim; id ex uno circumjectu licet, equidem nuſquam inhumano; ita omnia hominis ſimul contegit. Humerum velans exponit, vel includit, cetero qua in humerum adhæret, nihil circumfulcit, nihil circumſtringit, nihil de tabularum fide laborat,

facile

ıro, nihil campo, nihil curiæ debeo, nihil officio
gilo, nulla roſtra præoccupo, nulla prætoria obſer-
:anales non odoro, cancellos non adoro, ſubſellia
:ontundo, jura non conturbo, cauſſas non elatro,
udico, non milito, non regno; ſeceſſi de populo;
e unicum negocium mihi eſt, nec aliud nunc curo
ı ne curem. Vita meliore magis in ſeceſſu fruare
ı in promptu. Sed ignavam infamabis, ſcilicet pa-
& imperio reique pub. vivendum eſt. Erat olim iſta
:ntia; Nemo alii naſcitur, moriturus ſibi. Cer-
ım ad Epicuros & Zenonas ventum eſt; ſapien-
'ocas totum quietis magiſterium, qui eam ſummæ
e unicæ voluptatis nomine conſecravere. Ta-
propemodum mihi quoque licebit in publicum
'eſſe. Soleo de qualibet margine vel ara medi-
ṡ moribus dicere, quæ felicius publicis rebus &
atibus & imperiis bonas valetudines conferent,
n tuæ operæ. Quippe ſi pergam ad acuta tecum,
togæ læſere rempub. quam loricæ. Atquin nul-
itiis adulor, nullis veternis parco, nulli impe-

fortaſſe menſis neceſſariam; cui ſi officina exti ‑ cta eſt, debuit & triclinium. Immergo æque ſc pellum acerbitati ei, qua Vedius Pollio ſervos m ranis invadendos objectabat, nova ſcilicet ſævi delectatus terrenæ beſtiæ, & edentulæ & exunguis excornis: de piſcibus placuit feras cogere, utiq ſtatim coquendis, ut in viſceribus earum aliquid ſervorum ſuorum corporibus & ipſe guſtaret. Pr cidam gulam; qua Hortenſius orator primus pavu cibi cauſſa potuit occidere; qua Auſidius Lurco p mus ſagina corpora vitiavit, & coactis alimentis adulterinum provexit ſaporem; qua Aſinius Ce mulli unius obſonium VI. HS. detulit; qua Aeſop hiſtrio ex avibus ejusdem precioſitatis ut canoris loquacibus quibusque centum millium patinam coniſ vit; qua filius ejus poſt tale pulpamentum potuit a quid ſumptuoſius eſurire; margarita namque vel ip nomine precioſa dehauſit, credo ne mendicius pa cœnaſſet. Taceo Nerones & Apicios & Rufos. D bo catharticum impuritati Scauri, & aleæ Curii, vinolentiæ Antonii. Et memento iſtos interim multis togatos fuiſſe, quales apud pallium? haud cile, has purulentias quis eliciet & exſuppurabit, ſermo palliatus?

6. Sermone, inquis me ſuaſiſti medicamine ſapie tiſſimo. Verum etſi eloquium quieſcat, aut infan ſubductum, aut verecundia retentum, nam & eling philoſophia vita contenta eſt, ipſe habitus ſonat. denique auditur philoſophus dum videtur. De c curſu meo vitia ſuffundo. Quis non æmulum ſu cum videt, patitur? quis oculis in eum poteſt, quem mentibus non poteſt? grande pallii benefici eſt, ſub cujus recogitatu improbi mores vel e beſcunt. Viderit nunc philoſophia, quid proſit. N enim

ola mecum est. Habeo & alias artes in pu-
itiles. De meo vestiuntur, & primus infor-
litterarum, & primus enodator vocis, &
numerorum arenarius, & grammaticus, &
, & sophista, & medicus, & poeta, & qui
n pulsat, & qui stellam conjectat, & qui
am spectat. Omnis liberalitas studiorum qua-
ieis angulis tegitur. Plane post Romanos
, verum & accendones & omnia gladiato-
nomina togata producitur. Hæc nimirum
tas erit *a toga ad pallium*? Sed ista pallium
r. At ego jam illi etiam divinæ sectæ ac
iæ commercium confero. Gaude pallium,
ta; melior jam te philosophia dignata est,
Christianum vestire cœpisti.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI

AD

SCAPULAM,

LIBER.

I.

Nos quidem neque expavescimus, neque pertimescimus ea, quæ ab ignorantibus patimur: cum ad hanc sectam utique suscepta conditione ejus, pacti venerimus, ut etiam animas nostras auctorati in has pugnas accedamus, ea quæ Deus repromittit consequi optantes, & ea quæ diversæ vitæ comminatur, pati timentes. Denique cum omni sævitia vestra concertamus, etiam ultro erumpentes, magisque damnati quam absoluti gaudemus. Itaque hunc libellum non nobis timentes misimus, sed vobis & omnibus inimicis nostris, nedum amicis: ita enim disciplina jubemur diligere inimicos quoque, & orare pro eis qui nos persequuntur: ut hæc sit perfecta & propria bonitas nostra, non communis. Amicos enim diligere omnium est, inimicos autem solorum Christianorum. Qui ergo dolemus de ignorantia vestra, & miseremur erroris humani, & futura prospicimus, & signa eorum quotidie intentari videmus, necesse est vel hoc modo erumpere ad proponenda vobis ea, quæ palam non vultis audire.

2. Nos unum Deum colimus, quem omnes naturaliter nostis: ad cujus fulgura & tonitrua contremiscitis: ad cujus beneficia gaudetis. Cæteros & ipsi

putatis

putatis Deos eſſe, quos nos dæmonas ſcimus. Tamen humani juris & naturalis poteſtatis eſt unicuique, quod putaverit colere: nec alii obeſt, aut prodeſt, alterius religio. Sed nec religionis eſt cogere religionem, quæ ſponte ſuſcipi debeat, non vi: cum & hoſtiæ ab animo libenti expoſtulentur. Ita etſi nos compuleritis ad ſacrificandum, nihil præſtabitis Diis veſtris: ab invitis enim ſacrificia non deſiderabunt, niſi ſi contentioſi ſunt; contentioſus autem Deus non eſt. Denique qui eſt verus, omnia ſua ex æquo & prophanis & ſuis præſtat. Ideoque & judicium conſtituit æternum de gratis & ingratis. Tamen nos, quos ſacrilegos exiſtimatis, nec in furto unquam deprehendiſtis, nedum in ſacrilegio. Omnes autem qui templa deſpoliant, & per Deos jurant, & eoſdem colunt, & Chriſtiani non ſunt, & ſacrilegi tamen deprehenduntur. Longum eſt ſi retexamus, quibus aliis modis & derideantur & contemnantur omnes Dii, ab ipſis cultoribus ſuis. Sic & circa majeſtatem Imperatoris infamamur, tamen nunquam Albiniani, nec Nigriani, vel Caſſiani inveniri potuerunt Chriſtiani: ſed iidem ipſi qui per genios eorum in pridie uſque juraverant, qui pro ſalute eorum hoſtias & fecerant & voverant, qui Chriſtianos ſæpe damnaverant: hoſtes eorum ſunt reperti. Chriſtianus nullius eſt hoſtis, nedum imperatoris: quem ſciens a Deo ſuo conſtitui, neceſſe eſt ut & ipſum diligat, & revereatur, & honoret, & ſalvum velit, cum toto Romano imperio, quouſque ſeculum ſtabit. Tamdiu enim ſtabit. Colimus ergo & imperatorem ſic, quomodo & nobis licet, & ipſi expedit, ut hominem a Deo ſecundum, &, quicquid eſt, a Deo conſecutum, ſolo Deo minorem. Hoc & ipſe volet. Sic enim omnibus major eſt, dum ſolo vero Deo minor eſt: ſic & ipſis Diis major eſt, dum & ipſi in poteſtate ſunt ejus. Itaque & ſacrificamus pro ſalute imperatoris, ſed Deo no-

ſtro & ipſius: ſed quomodo præcepit Deus, pura pr
ce. Non enim eget Deus conditor univerſitatis, odc
ris, aut ſanguinis alicujus. Hæc enim dæmonioru
pabula ſunt. Dæmones autem non tantum reſpuimu
verum & revincimus, & quotidie traducimus,
de hominibus expellimus, ſicut plurimis notum eſ
Ita nos magis oramus pro ſalute imperatoris, ab e
eam poſtulantes, qui præſtare poteſt. Et utique e
diſciplina patientiæ divinæ agere nos, ſatis manife
ſtum eſſe vobis poteſt, cum tanta hominum multitu
do, pars pene major civitatis cuiusque, in ſilenti
& modeſtia agimus, ſinguli forte noti magis qua
omnes: nec aliunde noſcibiles quam de emendation
vitiorum priſtinorum. Abſit enim ut indigne feramu
ea nos pati quæ optamus, aut ultionem a nobis al
quam machinemur, quam a Deo expectamus.

3. Tamen (ſicut ſupra diximus) doleamus neceſſ
eſt, quod nulla civitas impune latura ſit ſanguinis noſt
effuſionem, ſicut & ſub Hilariano præſide, cum d
areis ſepulturarum noſtrarum adclamaſſent: *Areæ no
ſint*: areæ ipſorum, non fuerunt. Meſſes enim ſua
non egerunt. Cæterum & imbre anni præteriti qui
commeruerit genus humanum apparuit, cataclyſmu
ſcilicet & retro fuiſſe propter incredulitates & iniqui
tates hominum; & ignes qui ſuper mœnia Carthagini
proxime pependerunt per noctem, quid minati ſint
ſciunt qui viderunt, & priſtina tonitrua quid ſonave
rint, ſciunt qui obduruerunt. Omnia hæc ſigna ſun
imminentis iræ Dei, quam neceſſe eſt, quoquomod
poſſumus, ut & annunciemus, & prædicemus, & de
precemur, interim localem eſſe. Univerſalem eni
& ſupremam ſuo tempore ſentient, qui exempla eju
aliter interpretantur. Nam & ſol ille in convent
Uticenſi, extincto pene lumine, adeo portentu
fuit, ut non potuerit ex ordinario deliquio hoc pat
poſitus in ſuo hypſomate & domicilio. Habetis Aſtr

logos.

logos. Poſſumus æque & exitus quorundam præſidum tibi proponere, qui in fine vitæ ſuæ recordati ſunt deliquiſſe, quod vexaſſent Chriſtianos. Vigellius Saturninus qui primus hic gladium in nos egit, lumina amiſit. Claudius Lucius Herminianus in Cappadocia, cum indigne ferens uxorem ſuam ad hanc ſectam tranſiſſe, Chriſtianos crudeliter tractaſſet, ſolusque in prætorio ſuo vaſtatus peſte, cum vivus vermibus ebulliſſet: Nemo ſciat (ajebat); ne gaudeant Chriſtiani. Poſtea cognito errore ſuo, quod tormenris quoſdam a propoſito ſuo excidere feciſſet, pene Chriſtianus deceſſit. Cæcilius Capella in illo exitu Byzantino, *Chriſtiani gaudete*, exclamavit. Sed & qui videntur ſibi impune tuliſſe, venient in diem divini judicii. Tibi quoque optamus admonitionem ſolam fuiſſe, quod cum Adrymeticum Mavilum ad beſtias damnaſſes, & ſtatim hæc vexatio ſubſecuta eſt: & nunc ex eadem cauſſa interpellatio ſanguinis. Sed memento de cætero.

4. Non te terremus, qui nec timemus: ſed velim, ut omnes ſalvos facere poſſimus, monendo *μὴ θεομαχεῖν*. Potes & officio jurisdictionis tuæ fungi, & humanitatis meminiſſe: vel quia & vos ſub gladio eſtis. Quid enim amplius tibi mandatur, quam nocentes confeſſos damnare, negantes autem ad tormenta revocare? Videtis ergo quomodo ipſi vos contra mandata faciatis, ut confeſſos negare cogatis. Adeo confitemini innocentes eſſe nos, quos damnare ſtatim ex confeſſione non vultis. Si autem contenditis ad elidendos nos, jam ergo innocentiam expugnatis. Quanti autem præſides & conſtantiores & crudeliores, diſſimulaverunt ab hujusmodi cauſſis? ut Cincius Severus qui Thiſtri, ipſe dedit remedium, quomodo reſponderent Chriſtiani, ut dimitti poſſent; ut Veſpronius Candidus, qui Chriſtianum quaſi tumultuoſum civibus ſuis ſatisfacere dimiſit; ut Aſper, qui modice vexatum hominem, & ſtatim dejectum,

 nec

nec ſacrificium compulit facere, ante profeſſus inter advocatos & adſeſſores, dolere ſe incidiſſe in hanc cauſſam. Pudens etiam miſſum ad ſe Chriſtianum in elogio concuſſione ejus intellecta dimiſit, ſciſſo eodem elogio, ſine accuſatore negans ſe auditurum hominem ſecundum mandatum. Hæc omnia tibi & de officio ſuggeri poſſunt, & ab eisdem advocatis, qui ipſi beneficia habent Chriſtianorum, licet adclament quæ volunt. Nam & cujusdam notarius cum a dæmone præcipitaretur, liberatus eſt: & quorundam propinquus, & puerulus, & quanti honeſti viri (de vulgaribus enim non dicimus) aut a dæmoniis aut valetudinibus remediati ſunt? Ipſe etiam Severus pater Antonini, Chriſtianorum memor fuit. Nam & Proculum Chriſtianum qui Torpacion cognominabatur, Euhodeæ procuratorem, qui eum per oleum aliquando curaverat, requiſivit, & in palatio ſuo habuit uſque ad mortem ejus: quem & Antoninus optime noverat lacte Chriſtiano educatus. Sed & clariſſimas feminas, & clariſſimos viros Severus ſciens hujus ſectæ eſſe, non modo non læſit, verum & teſtimonio exornavit, & populo furenti in nos palam reſtitit? Marcus quoque Aurelius in Germanica expeditione Chriſtianorum militum orationibus ad Deum factis, imbres in ſiti illa impetravit. Quando non geniculationibus & jejunationibus noſtris etiam ſiccitates ſunt depulſæ? Tunc & populus adclamans *Deo Deorum, qui ſolus potens*, in Jovis nomine Deo noſtro teſtimonium reddidit. Præter hæc depoſitum non abnegamus, matrimonium nullius adulteramus, pupillos pie tractamus, indigentibus refrigeramus, nulli malum pro malo reddimus. Viderint, qui ſectam mentiuntur, quos & ipſi recuſamus. Quis denique de nobis alio nomine queritur? quod aliud negotium patitur Chriſtianus, niſi ſuæ ſectæ? quam inceſtam, quam crudelem, tanto tempore nemo probavit. Pro tanta

inno-

innocentia, pro tanta probitate, pro justitia, pro pudicitia, pro fide, pro veritate, pro Deo vivo cremamur. Quod nec sacrilegi, nec hostes publici veri, nec tot majestatis rei pati solent. Nam & nunc a præside Legionis, & a præside Mauritaniæ vexatur hoc nomen, sed gladiotenus, sicut & a primordio mandatum est animadverti in hujusmodi. Sed majora certamina majora sequuntur præmia.

5. Crudelitas vestra gloria est nostra. Vide tantum ne hoc ipso, quod talia sustinemus, ad hoc solum videamur erumpere, ut hoc ipsum probemus, nos hæc non timere, sed ultro vocare. Arrius Antoninus in Asia cum persequeretur instanter, omnes illius civitatis Christiani ante tribunalia ejus se manu facta obtulerunt, cum ille paucis duci jussis, reliquis ait: ὦ δειλοὶ, εἰ θέλετε ἀποθνήσκειν, κρημνοὺς ἢ βρόχους ἔχετε. Hoc si placuerit & hic fieri, quid facies de tantis millibus hominum, tot viris ac feminis, omnis sexus, omnis dignitatis, offerentibus se tibi? Quantis ignibus, quantis gladiis opus erit? quid ipsa Carthago passura est, decimanda a te, cum propinquos, cum contubernales suos illic unusquisque cognoverit, cum viderit illic fortasse & tui ordinis viros & matronas, & principales quasque personas, & amicorum tuorum vel propinquos vel amicos? Parce ergo tibi, si non nobis, parce Carthagini, si non tibi, parce provinciæ, quæ visa intentione tua obnoxia facta est concussionibus & militum & inimicorum suorum cujusque. Magistrum neminem habemus, nisi Deum solum. Hic ante te est, nec abscondi potest, sed cui nihil facere possis. Cæterum quos putas tibi magistros, homines sunt & ipsi morituri quandoque. Nec tamen deficiet hæc secta, quam tunc magis ædificari scias, cum cædi videtur. Quisque enim tantam tolerantiam spectans, ut aliquo scrupulo percussus, & inquirere accenditur, quid sit in caussa, & ubi cognoverit veritatem, & ipse statim sequitur.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI DE ORATIONE, LIBER.

I.

Dei spiritus, & Dei sermo, & Dei ratio, sermo rationis, & ratio sermonis & spiritus. Utrumque Jesus Christus Dominus noster, novis discipulis novi Testamenti novam orationis formam determinavit. Oportebat enim in hac quoque specie *novum vinum novis utribus* recondi, & *novam plagulam novo assui vestimento*. Ceterum quicquid retro fuerat, aut demutatum est, ut circumcisio: aut suppletum, ut reliqua lex: aut impletum, ut prophetia: aut perfectum, ut fides ipsa. Omnia de carnalibus in spiritalia renovavit nova Dei gratia, superducto Evangelio, expunctore totius retro vetustatis. In quo & Dei spiritus & Dei sermo, & Dei ratio approbatus est Dominus noster Jesus Christus: Spiritus, quo valuit; sermo, quo docuit; ratio, qua venit. Sic oratio a Christo constituta, ex tribus constituta est. Ex sermone, quo enunciatur: ex spiritu, quo tantum potest: ex ratione, qua docetur. Docuerat & Joannes discipulos suos adorare; sed omnia Joannis Christo præstruebantur, donec ipso aucto (sicut idem Joannes prænuntiabat, illum *augeri* oportere, se vero *deminui*) totum præministri opus cum ipso spiritu transiret ad Dominum. Ideo nec exstat, in quæ verba

docuerit

docuerit Joannes adorare, quod terrena cœleſtibus ceſſerint. *Qui de terra eſt*, inquit, *terrena fatur*, *& qui de cœlis adeſt, quæ vidit ea loquitur.* Et quid non cœleſte, quod Domini Chriſti eſt? ut hæc quoque orandi diſciplina. Conſideremus itaque, benedicti, cœleſtem ejus ſophiam, in primis de præcepto ſecrete adorandi: quo & fidem hominis exigebat, ut Dei omnipotentis & conſpectum & auditum ſub tectis & in abditis etiam adeſſe conſideret, & modeſtum fidei deſiderabat, ut quem ubique audire & videre ſideret, ei ſoli religionem ſuam offerret; ſequente ſophia in ſequenti præcepto; proinde pertineat ad fidem & modeſtiam fidei, ſi non agmine verborum adeundum putemus ad Dominum, quem ultro ſuis proſpicere certi ſumus: attamen brevitas iſta, quod ad tertium ſophiæ gradum faciat, magnæ ac beatæ interpretationis ſubſtantia fulta eſt, quantumque ſubſtringitur verbis, tantum diffunditur ſenſibus. Neque enim propria tantum orationis officia complexa eſt, venerationem Dei, aut hominis petitionem; ſed omnem pene ſermonem Domini, omnem commemorationem diſciplinæ, ut revera in oratione breviarium totius Evangelii comprehendatur.

2. Incipit a teſtimonio Dei & merito fidei, quum dicimus, *Pater, qui in cœlis es.* Nam & Deum oramus, & fidem commendamus, cujus meritum eſt hæc appellatio. Scriptum eſt, *Qui in eum crediderint, dedit eis poteſtatem, ut filii Dei vocentur.* Quanquam frequentiſſime Dominus patrem nobis pronutiavit Deum: immo & præcepit, ne quem *in terris patrem vocemus, niſi quem habemus in cœlis.* Itaque ſic adorantes etiam præceptum obimus. Felices qui patrem agnoſcunt Hoc eſt, quod Iſraeli exprobratur, quod cœlum ac terram ſpiritus conteſtatur, *Filios*, dicens, *genui, & illi me non agnoverunt.* Dicendo autem patrem, Deum quoque cognominamus. Appellatio iſta & pie-

tatis & poteftatis eft. Item in patre filius invocatur *Ego enim*, inquit, & *pater unum fumus*. Ne mate quidem Ecclefia præteritur. Siquidem in filio & pa tre mater recognofcitur, de qua conftat & patris & filii nomen. Uno igitur genere aut vocabulo & Deun cum fuis honoramus, & præcepti meminimus, & oblitos patris denotamus.

3. Nomen Dei patris nemini proditum fuerat etiam qui de ipfo interrogaverat Moyfes, aliud qui dem nomen audierat. Nobis revelatum eft in filio Jam enim filius novum patris nomen eft. Et aper tius, *Nomen tuum manifeftavi hominibus*. id ergo u *fanctificetur* poftulamus. Non quod deceat homine bene Deo optare, quafi fit & aliud de quo ei poffi optari, aut laboret, nifi optemus. Plane benedic Deum omni loco ac tempore condecet, ob debitar femper memoriam beneficiorum ejus, ab omni homi ne. Sed & hoc benedictionis vice fungitur. Ceterur quando non fanctum & fanctificatum eft per femet ipfum nomen Dei, cum ceteros fanctificet ex femet ipfo? Cui illa angelorum circumftantia non ceffat di cere, *Sanctus*, *Sanctus*, *Sanctus*. Proinde igitur & nos angelorum fi meruerimus candidati, jam hinc cœ leftem illam in Deum vocem, & officium futuræ cla ritatis, edifcimus. Hoc quantum ad gloriam De Alioquin quantum ad noftram petitionem, cum dic mus, *Sanctificetur nomen tuum*, id petimus, ut fanct ficetur in nobis, qui in illo fumus: fimul & in cete ris quos adhuc gratia Dei exfpectat, ut & huic præ cepto pareamus, orando pro omnibus, etiam pro inimicis noftris. Ideoque, fufpenfa enunciatione no dicentes, Sanctificetur in nobis: in omnibus d cimus.

4. Secundum hanc formam fubjungimus; *Fiat vo luntas tua in cœlis & in terra*, non quod aliquis obf ftat, quo minus voluntas Dei fiat, & ei fucceffur

volunta-

[redacted]

ntis fiat oremus, sed in omnibus petimus fieri voluntatem ejus. Ex interpretatione enim figurata, & spiritus, nos sumus coelum & terra. Quanquam etsi simpliciter intelligendum est: idem tamen sensus petitionis, ut in nobis fiat voluntas Dei in terris, ut possit scilicet fieri & in coelis. Quid autem Deus vult, quam incedere nos secundum suam disciplinam? Petimus ergo, substantiam & facultatem voluntatis suae subministret nobis, ut salvi simus & in coelis & in terris, quia summa est voluntatis ejus, salus eorum quos adoptavit. Est & illa Dei voluntas, quam Dominus administravit praedicando, operando, sustinendo. Sic enim ipse pronunciavit, non suam, sed patris facere se voluntatem. Sine dubio, quae faciebat, ea erant voluntas patris, ad quae nunc nos velut ad exemplaria provocamur; ut & praedicemus, & operemur, & sustineamus ad mortem usque. Quae ut implere possimus; opus est Dei voluntate. Item dicentes, *Fiat voluntas tua*, vel eo nobis bene optamus, quod nihil sit mali in Dei voluntate, etiam, si quid pro meritis cujusque, secus inrogatur. Jam hoc dicto ad sufferentiam nosmetipsos praemonemus. Dominus quoque cum substantia passionis infirmitatem carnis demonstrare jam in sua carne voluisset, *Pater*, inquit, *transfer poculum istud*. Et recordatus, *sed mea non, sed tua fiat voluntas*. Ipse erat voluntas & potestas patris, & tamen ad demonstrationem sufferentiae debitae, voluntati se patris tradidit.

Veniat quoque *regnum tuum*, ad id pertinet, quo & fiat voluntas tua, in nobis scilicet. Nam Deus quando non regnat? in cujus manu cor omnium regum est? Sed quicquid nobis optamus, in illum auguramur, & illi deputamus, quod ab illo expectamus. Itaque si ad Dei voluntatem & ad nostram suspensionem pertinet regni dominici repraesentatio, quomodo quidam pertractum quendam in seculo, postu-

poſtulant? quum regnum Dei, quod, ut adveniat oramus, ad conſummationem ſeculi tendat; optamus maturius regnare, & non diutius ſervire. Etiam ſi præfinitum in oratione non eſſet, de poſtulando regni adventu, ultro eam vocem poſtulaſſemus, feſtinantes ad ſpei noſtræ complexum. Clamant ad Dominum in viſu animæ martyrum ſub altari: *Quonam uſque non ulciſceris, Domine, ſanguinem noſtrum de incolis terræ.* Nam utique ultio illorum a ſeculi fine dirigitur. Immo quam celeriter veniat Domine regnum tuum! Votum Chriſtianorum, confuſio nationum, exſultatio angelorum, propter quod conflictamur, imo potius propter quod oramus.

6. Sed quam eleganter divina ſapientia ordinem orationis inſtruxit? ut poſt cœleſtia, id eſt, poſt Dei nomen, Dei voluntatem, & Dei regnum, terrenis quoque neceſſitatibus petitioni locum faceret: nam & edixerat Dominus, *Quærite prius regnum, & tunc vobis etiam hæc adiicientur.* Quanquam *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie*, ſpiritaliter potius intelligamus. Chriſtus enim panis noſter eſt, quia vita Chriſtus, & vita panis. *Ego ſum*, inquit, *panis vitæ.* Et paulo ſupra: *Panis eſt ſermo Dei vivi, qui deſcendit de cœlis.* Tum quod & corpus ejus in pane cenſetur: *Hoc eſt corpus meum.* Itaque petendo panem quotidianum, perpetuitatem poſtulamus in Chriſto & individuitatem a corpore ejus: ſed & quia carnaliter admittitur iſta vox, non ſine religione poteſt fieri & ſpiritalis diſciplinæ. Panem enim peti mandat, quod ſolum fidelibus neceſſarium eſt: *Cetera enim nationes requirunt.* Ita & exemplis inculcat, & parabolis retractat, cum dicit, *Numquid panem filiis pater aufert, & canibus tradit?* Item, *Numquid filio panem poſcenti lapidem tradit?* Oſtendit enim, quid a patre filii exſpectent. Sed & nocturnus ille pulſator, panem pulſabat. Merito autem adiecit; *Da nobis hodie*, ut qui præmiſerat; *Nolite de craſtino cogitare quid edatis.* Cui

i parabolam quoque accomodavit illius hominis, ii provenientibus fructibus ampliationem horreo- m & longæ securitatis spatia cogitavit, is ipsa no- e moritur.

7. Consequens erat, ut observata Dei liberalita- , etiam clementiam ejus precaremur. Quid enim imenta proderunt, si illis reputamur revera, quasi urus ad victimam? Sciebat Dominus se solum sine elicto esse. Docet itaque, *petamus dimitti nobis de- ta nostra.* Exomologesis est, petitio veniæ, quia ii petit veniam, delictum confitetur. Sic & pœniten- a demonstratur acceptabilis Deo, quia magis vult eam iam mortem peccatoris. Debitum autem in scriptu- s delicti figura est, quod perinde judicio debeatur, ab eo exigatur, nec evadat justitiam exactionis, nisi onetur exactio, sicut illi servo dominus debitum remi- t. Huc enim spectat exemplum parabolæ totius. Nam quod idem servus a domino liberatus, non perinde arcit debitori suo, ac propterea delatus penes domi- um tortori delegatur, ad solvendum novissimum qua- rantem, id est modicum usque delictum: eo competit, uod remittere nos quoque profitemur debitoribus ostris. Jam & alibi, ex hac specie orationis: *Remittite,* iquit, *& remittetur vobis.* Et cum interrogasset Petrus, septies remittendum esset fratri: *Immo,* inquit, *sep- tagies septies,* ut legem in melius reformaret, quod Genesi de Cain septies, de Lamech autem septua- ies septies ultio reputata est.

8. Adiecit ad plenitudinem tam expeditæ oratio- is, ut non de remittendis tantum, sed etiam de vertendis in totum delictis supplicaremus, *Ne nos in- ucas in tentationem,* id est, ne nos patiaris induci, b eo utique, qui tentat. Ceterum absit, ut Domi- ius tentare videatur, quasi aut ignoret fidem cujus- ue, aut dejicere sit consentiens. Diaboli est & in- irmitas & malitia. Nam & Abraham non tentandæ

fidei

fidei gratia sacrificare de filio jusserat, sed probandæ ut per eum faceret exemplum præcepto suo, quc mox præcepturus erat, neque pignora Deo charion habenda. Ipse a Diabolo tentatus præsidem & artifi cem tentationis demonstravit. Hunc locum posterio ribus confirmat: *Orate dicens, ne tentemini.* Adeo ten tati sunt dominum deserendo, qui somno potius in dulserant, quam orationi. Ergo respondet clausula interpretans quid sit, ne nos deducas in tentationem Hoc est enim, *Sed evehe nos a malo.*

9. Compendiis paucorum verborum, quot attin guntur edicta Prophetarum, Evangeliorum, Apo stolorum, sermones Domini, parabolæ, exempla, præcepta, quot simul expunguntur officia? Dei ho nor, in patre; fidei testimonium, in nomine; oblatic obsequii, in voluntate; commemoratio spei, in regno; petitio vitæ, in pane; exomologesis debitorum, in deprecatione; sollicitudo tentationum, in postulatio ne tutelæ. Quid mirum? Deus solus docere potuit ut se vellet orari. Ab ipso igitur ordinata religic orationis, & de spiritu ipsius jam tunc cum ex or divino ferretur, animata, suo privilegio ascendit in cœlum, commendans patri quæ filius docuit. Quo niam tamen dominus prospector humanarum necessi tatum, seorsum post traditam orandi disciplinam, *Peti te*, inquit, *& accipietis*; & sunt, quæ petantur pro circumstantia cujusque, præmissa legitima & ordina ria oratione quasi fundamento, accidentium jus est desideriorum, jus est superstruendi extrinsecus petitio nes. Cum memoria tamen præceptorum, ne quantum a præceptis, tantum ab auribus Dei longe simus.

10. Memoria præceptorum, viam orationibus sternit ad cœlum, quorum præcipuum est: ne prius ascendamus ad Dei altare, quam, si quid discordia vel offensæ cum fratribus contraxerimus, resolvamus Quid est enim ad pacem Dei accedere sine pace? ac remis-

[redacted]

ſionem debitorum, cum retentione? Quomo- lacabit patrem, iratus in fratrem? cum omnis ab initio interdicta ſit nobis? Nam & Joſeph :tens fratres ſuos ad perducendum patrem, Ne inquit, iraſcamini in via; nos ſcilicet monuit. Alias via cognominatur diſciplina noſtra. Tum ne a orationis conſtituti, ad patrem cum ira incee is. Exinde aperte Dominus amplians legem, in fratrem homicidio ſuperponit; ne verbo qui- malo permittit expungi; etiam ſi iraſcendum eſt, *ultra ſolis receptum*, ut Apoſtolus admonet. Quam m temerarium eſt, aut diem ſine oratione tranſi- , dum ceſſas fratri ſatisfacere; aut orationem, everante iracundia, perdere? Nec ab ira ſolum- o, ſed omni omnino confuſione animi, libera- ;t eſſe orationis intentio; de tali ſpiritu emiſſa, is eſt ſpiritus ad quem mittitur. Neque enim agnoſcit :rit a ſpiritu ſancto ſpiritus inquinatus; aut triſtis, :to, aut impeditus a libero. Nemo adverſarium pit, nemo niſi comparem ſuum admittit.

11. Ceterum quæ ratio eſt, manibus quidem ab- :, ſpiritu vero ſordente orationem obire? quando ɔſis manibus ſpiritales munditiæ ſint neceſſariæ, . falſo, a cæde, a ſævitia, a veneficiis, ab ido- tria, ceteriſque maculis, quæ ſpiritu conceptæ ıuum opera tranſiguntur; puræ alleventur. Hæ : veræ munditiæ, non quas plerique ſuperſtitioſe ınt, ad omnem orationem etiam cum lavacro toti corporis aquam ſumentes. Id cum ſcrupuloſe :ontarer & rationem requirerem, comperi com- norationem eſſe in Domini deditionem. Nos ninum adoramus, non dedimus; imo & adverſa- ebemus deditoris exemplo, nec propterea manus ıere, niſi quod converſationis humanæ inquina- ntum conſcientiæ cauſſa lavemus. Ceterum ſatis ndæ ſunt manus, quas cum toto corpore in Chri- ſto

sto semel lavimus. Omnibus licet membris lavet quotidie Israel, nunquam tamen mundus est. Certe manus ejus semper immundæ, sanguine Prophetarum & ipsius Domini cruentatæ in æternum. Et ideo conscientia patrum hæreditarii rei nec attollere eas ad dominum audent, ne exclamet aliquis Esaias, ne exhorreat Christus. Nos vero non attollimus tantum, sed etiam expandimus, & dominica passione modulantes, & orantes confitemur Christo.

12. Sed quoniam unum aliquod attigimus vacuæ observationis, non pigebit cetera quoque denotare, quibus merito vanitas exprobranda est; si quidem sine ullius aut Dominici aut Apostolici præcepti auctoritate fiunt. hujusmodi enim non religioni, sed superstitioni deputantur, affectata & coacta, & curiosi potius quam rationalis officii, certe vel eo coërcenda, quod gentilibus adæquent. Ut est quorundam, positis penulis orationem facere: sic enim adeunt ad idola nationes. Quod utique si fieri oporteret, Apostoli, qui de habitu orandi docent, comprehendissent; nisi, si qui putant Paulum penulam suam in oratione penes Carpum reliquisse. Deus scilicet non audiat penulatos; qui tres sanctos in fornace Babylonii regis orantes cum sarabaris & tiaris suis exaudivit. Item quod adsignata oratione assidendi mos est quibusdam, non perspicio rationem; nisi si Hermas ille, cujus scriptura fere Pastor inscribitur, transacta oratione non super lectum assedisset, verum aliud quid fecisset, id quoque ad observationem vindicaremus. Utique non; simpliciter enim & nunc positum est: cum adorassem & assedissem super lectum; ad ordinem narrationis, non ad instar disciplinæ. Alioquin nusquam erit adorandum, nisi ubi fuerit lectus. Imo contra scripturam fecerit, si quis in cathedra, aut subsellio sederit. Porro cum perinde faciant nationes, adoratis sigillaribus suis residendo,

vel

rel propterea in nobis reprehendi meretur, quod pud idola celebratur. Eo apponitur & irreverentiæ rimen, etiam ipsis nationibus, si quid saperent, inelligendum. Siquidem irreverens est assidere sub onspectu contraque conspectum ejus, quem cum aaxime reverearis ac venereris: quanto magis sub onspectu Dei vivi, angelo adhuc orationis astante, ıctum istud irreligiosissimum est, nisi exprobramus)eo, quod nos oratio fatigaverit.

13. Atqui cum modestia & humilitate adorantes aagis commendamus Deo preces nostras, ne ipsis quiem manibus sublimius elatis, sed temperate ac prooe elatis. Ne vultu quidem in audaciam erecto. Nam lle publicanus, qui non tantum prece, sed & vultu ıumiliatus atque dejectus orabat, *justificatior phariæo* procacissimo *discessit*. Sonos etiam vocis subjeatos esse oportet; aut quantis arteriis opus est, si pro ono audiamur? Deus autem non vocis, sed cordis uditor est, sicut conspector. Dæmonium oraculi 'ythii: *Et mutum*, inquit, *intelligo*, *& non loquentem xaudio.* Dei aures sonum expectant? Quomodo ergo ıratio Jonæ de ventre ceti per tantæ bestiæ viscera b ipsis abyssis per tantam æquoris molem ad cœlum ıotuit evadere? Quid amplius referent isti, qui claius adorant, nisi quod proximis obstrepunt? Imo :rodendo petitiones suas, quid minus faciunt, quam i in publico orent?

14. Alia jam consuetudo invaluit; jejunantes habia oratione cum fratribus, subtrahunt osculum pacis, uod est signaculum orationis. Quando autem maˌis conferenda cum fratribus pax est, nisi cum oraione commendabilior ascendit, ut ipsi de nostra)peratione participent, quam jam audeant de sua)ace fratri transigere? Quæ oratio cum divorio sancti osculi integra? quem domino officium faientem impedit pax? Quale sacrificium est, a quo

sine

fine pace receditur? Quæcunque ratio fit, no potior præcepti obfervatione, quo jubemur j noftra celare. Jam enim de abftinentia ofculi cimur jejunantes. Sed & fi qua ratio eft, ne huic præceptor tu fis, potes domi forte inte latere jejunium in totum non datur, differre p Ubicunque autem alibi operationem tuam abfc re potes, debes meminiffe præcepti: ita & difc foris, & confuetudini domi fatisfacies. Sic & di chæ quo communis & quafi publica jejunii religi merito deponimus ofculum; nihil curantes de tando quod cum omnibus faciamus. Similit ftationum diebus, non putant plerique facrific orationibus interveniendum, quod ftatio fol fit, accepto corpore Domini. Ergo devotun obfequium euchariftia refolvit, an magis Deo gat? Nonne folennior erit ftatio tua, fi & ad Dei fteteris? Accepto corpore domini & refer utrumque falvum eft; & participatio facrificii, & cutio officii. Si ftatio de militari exemplo nom cipit (nam & militia Dei fumus) utique nulla l five triftitia obveniens caftris, ftationes militu cindit. Nam lætitia libentius, triftitia folliciti miniftrabit difciplinam.

15. De habitu vero duntaxat feminarum tas obfervationis efficit poft fanctiffimum A lum nos vel maxime nullius loci homines imp ter retractare, nifi quod non impudenter, cundum Apoftolum retractemus. De modefti dem cultus & ornatus aperta præfcriptio eft Petri, cohibentis eodem ore, quia eodem & quo Paulus & veftium gloriam & auri fuperbi crinium lenonem operofitatem. Sed quid pron obfervetur per ecclefias quafi incertum id retr dum eft, velarine debeant Virgines, an non. enim Virginibus indulgent capitis immunitatem.

iti videntur, quod Apoſtolus non Virgines no-
ıinatim, ſed mulieres deſignaverit velandas eſſe;
ec ſexum, ut diceret feminas, ſed gradum ſexus,
icendo mulieres. Nam ſi ſexum nominaſſet, fe-
ıinas dicendo, abſolute definiſſet de omni mulie-
e. Aut quum unum gradum ſexus nominat, alium
icendo ſecernit. Potuit enim, inquiunt, & Virgi-
es nominare ſpecialiter, aut compendio generaliter
eminas.

16. Qui ita concedunt, recogitare debent de ſta-
u vocabuli ipſius, quid eſt mulier a primis quidem
itteris ſanctorum commentariorum; nam inveniunt
exus nomen eſſe, non gradum ſexus. Siquidem Evam
ondum virum expertam Deus mulierem & feminam
ognominavit: feminam, qua ſexus generaliter, mulie-
em, qua gradus ſexus ſpecialiter. Itaque jam tunc
nupta adhuc Eva mulieris vocabulo fuit, commu-
e id vocabulum & virgini factum eſt. Nec mirum,
i Apoſtolus eodem utique ſpiritu actus, quocum
mnis ſcriptura divinitatum, & illa geneſis digeſta eſt,
adem voce uſus eſt, mulierem ponendo; quæ ex-
mplo Evæ innuptæ & virgini competat. Cetera
lenique non ſonant, nam & hoc ipſo, quod virgi-
es non nominavit, ſicut alio in loco, ubi de nu-
endo docet, ſatis prædicat de omni muliere, & de
oto ſexu dictum, nec diſtinctum eſſe inter virginem,
mnino non nominat. Qui enim alibi diſtinguere
neminit, ubi ſcilicet differentia poſtulat (diſtinguit
utem utramque ſpeciem ſuis vocabulis deſignans;)
ibi non diſtinguit, dum utramque non nominat, nul-
am vult differentiam intelligi. Quid? quod græco
ermone, quo litteras Apoſtolus fecit, uſui eſt mu-
ieres vocare tam feminas, id eſt γυναῖκας, quam
θηλείας. Igitur ſi pro ſexus nomine vocabulum iſtud
frequentatur, quod eſt interpretatione pro eo, quod
eſt femina, ſexum nominavit, dicens γυναῖκα. In

sexu autem & virgo contingitur. Sed & man
pronunciatio est: *Omnis*, inquit, *mulier adoran
prophetans intecto capite dedecorat caput suum.* Qu
omnis mulier, nisi omnis ordinis, omnis conditi
Nihil mulieris excipit, dicendo omnis; sicut n
nec velandi; proinde enim *omnis vir*, inquit.
ergo in masculino sexu sub viri nomine etiam in
velari vetatur, ita & in feminino sub nomine r
ris etiam virgo velari jubetur, Aequaliter in uti
sexu minor ætas majoris sequatur disciplinam
velentur & virgines masculi, si non velantur (
gines feminæ, quia nec isti nominatim ten(
Aliud sit vir, & investis, si aliud est mulier, &
go. Nempe propter angelos ait velari opoi
quod angeli propter filias hominum desciver
Deo. Quis ergo contendat, solas mulieres, :
nuptas jam, & virginitati defunctas concupisce
nisi si non licet & virgines specie præstare, & a:
res invenire? Imo videmus, quod non virgin(
las concupierint, quum dicat scriptura filias I
num, quia potuit uxores hominum nominasse, v
minas indifferenter. Etiam quod ait: *Et accep
sibi in uxores*, eo facit, quod accipiuntur in u.
quæ vacant scilicet. De non vacantibus autei
ter enunciasset. Itaque vacant tam viduitate,
& virginitate: adeo sexum nominando, gener
filias, & species in genere commiscuit. Item (
dicit, naturam ipsam docere, feminas velandas
quæ capillum pro tegumento & ornamento mi
bus assignarit: Nonne idem tegumentum, &
honor capitis virginibus quoque adscriptus est
mulieri turpe est radi, & virgini perinde. In q
ergo una conditio capitis deputatur, una & di
na capitis exigitur, etiam ad eas virgines, quas
ritia defendit; a primo enim femina nominat
Sic denique & Israhel observat. Sed si non obs
r(

ret: noſtra Lex ampliata, atque ſuppleta defenderet ſibi adjectionem. Virginibus quoque injiciens velamentum, excuſetur. Nunc ætas, quæ ſexum ſuum ignorat, ſimplicitatis privilegium teneat. Nam & Eva, & Adam, ubi eis contigit ſapere, texuerunt ſtatim, quod agnoverant. Certe in quibus pueritia mutavit, ſicut naturæ, ita & diſciplinæ debet ætas eſſe munifica. Nam & membris, & officiis mulieribus reſignantur. Nulla virgo eſt, ex quo poteſt nubere, quoniam ætas jam in ea nupſit ſuo viro, id eſt tempori: ſed aliqua ſe Deo vovit. Jam & crinem exinde transfigurat, & omnem habitum ad mulieres convertit. Totum ergo aſſeveret, & totum virginis præſtet: quod propter Deum abſcondit, plane obumbret. Intereſt noſtra, quod Dei gratia exerceat, ſolius Dei conſcientiæ commendare, ne quod a Deo ſperamus, ab homine compenſemus. Quid denudas ante Deum, quod ante homines tegis? Verecundior eris in publico, quam in Eccleſia? *Si Dei gratia eſt, & accepiſti, quid gloriaris*, inquit, *quaſi non acceperis?* Quid alias oſtentatione tui judicas? An alias gloria tua ad bonum invitas? Atqui & ipſa periclitaris amittere, ſi gloriaris, & alias ad eadem pericula cogis. Facile eligitur quod affectione gloriæ aſſumitur. Velare virgo, ſi virgo es; debes enim erubeſcere. Si virgo es, plures oculos pati noli. Nemo miretur in tuam faciem; nemo mendacium tuum ſentiat. Bene mentiris nuptam, ſi caput veles. Imo mentiri non videris; nupſiſti enim Chriſto, illi carnem tuam tradidiſti. Age pro mariti tui diſciplina. Si nuptas alienas velari jubet, ſuas utique multo magis. Sed non putet inſtitutione unusquisque anteceſſoris commovendam. Multi alienæ conſuetudini prudentiam ſuam, & conſtantiam ejus addicunt, ne compellantur velari. Certe voluntarias prohiberi non oportet, quæ ſe etiam virgines nega-

re non poſſunt, contentæ abuti in fama ſuæ conſcien
tiæ apud Deum ſecuritate. De illis tamen, quæ ſpon
ſis dicantur, conſtanter ſuper meum modulum pr
nunciare, conteſtarique poſſum, velandas ex ea di
eſſe, qua ad primum viri corpus oſculo & dexte
expaverint. Omnia enim in his prænupſerunt,
ætas per maturitatem, & caro per ætatem, & ſpir
tus per conſcientiam, & pudor per oſculi exper
mentum, & ſpes per expectationem, & mens pe
voluntatem. Satisque nobis exemplo Rebecca eſt
quæ ſponſo demonſtrato, tantum notitia ejus nuben
do velata eſt.

17. De genu quoque ponendo varietatem obſe
vationis patitur oratio per pauculos quosdam, qu
Sabbato abſtinent genibus. Quæ diſſenſio quum
maxime apud Eccleſias cauſſam dicat, dominus dab
gratiam ſuam, ut aut cedant, aut ſine aliorum ſcan
dalo ſententia ſua utantur. Nos vero ſicut accep
mus, ſolo die Dominico Reſurrectionis non ab iſt
tantum, ſed omni anxietatis habitu, & officia caver
debemus, differentes etiam negotia, ne quem di
bolo locum demus. Tantumdem & ſpatio Pentec
ſtes, quæ eadem exultationis ſolemnitatem diſpung
mur. Jejuniis autem & ſtationibus nulla orati
ſine genu, & reliquo humilitatis more celebranda eſ
Non enim oramus tantum, ſed & deprecamur,
ſatisfacimus Deo domino noſtro. De temporibu
orationis nihil omnino præſcriptnm eſt, niſi plan
omni in tempore, & loco orare.

18 Sed quomodo omni loco, quum prohibeamu
in publico? *Omni*, inquit, *loco*, quem opportunitas
aut etiam neceſſitas importaret. Non enim contr
præceptum reputatur ab Apoſtolis factum, qui i
carcere audientibus cuſtodiis orabant & caneban
Deo, apud Paulum, qui in navi coram omnibu
Euchariſtiam facit.

19. De

19. De tempore vero non erit otioſa extrinſecus obſervatio etiam horarum quarumdam. Iſtarum dico communium, quæ diei interſpatia ſignant; tertia, ſexta, nona, quas ſolemniores in ſcripturis invenire eſt. Primus Spiritus Sanctus congregatis diſcipulis hora tertia infuſus eſt. Petrus, qua die viſionem communitatis omnis in illo vaſculo expertus eſt, ſexta hora aſcenderat orandi gratia in ſuperiora. Idem cum Johanne ad nonam in templum adibat, ubi paralyticum ſanitati reformavit ſuæ. Etſi ſimpliciter ſe habeant ſine ullius obſervationis præcepto, bonum tamen ſit aliquam conſtituere præſumtionem, qua & orandi admonitionem conſtringat, & quaſi lege ad tale munus extorqueat a negotiis interdum, ut quod Danieli quoque legimus obſervatum utique ex Iſraelis diſciplina, ne minus ter die ſaltem adoremus, debitores Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Exceptis utique legitimis orationibus, quæ ſine ulla admonitione debentur ingreſſu lucis & noctis. Sed & cibum non prius ſumere, & lavacrum non prius adire, quam interpoſita oratione, Fideles decet. Priora enim habenda ſunt ſpiritus refrigeria & pabula, quam carnis, & priora cœleſtia, quam terrena.

20. Fratrem domum tuam introgreſſum ne ſine oratione dimiſeris. Vidiſti, inquit, fratrem, vidiſti Dominum tuum: maxime advenam, ne angelus forte ſit. Sed nec ipſe a fratribus exemtis priora fecerit refrigeria terrena cœleſtibus. Statim enim judicabitur fides tua. Aut quomodo ſecundum præceptum pax huic domui dices, niſi & eis, qui in domo ſunt, pacem mutuam reddas?

21. Diligentiores in orando ſubjungere in orationibus Alleluja ſolent, & hoc genus Pſalmos, quorum clauſulis reſpondeant, qui ſimul ſunt. Et eſt optimum utique inſtitutum omne, quod proponendo

& honorando Deo competit, saturatam rationem v lut optimam hostiam admovere.

22. Hæc est enim hostia spiritualis, quæ pristi sacrificia delevit. *Quo mihi*, inquit, *multitudin sacrificiorum vestrorum? Plenus sum holocaustomatu arietum; & adipem agnorum, & sanguinem tauroru & hircorum nolo. Quis enim requisivit ista de m nibus vestris?* Quæ ergo quæsierit Deus, Evang lium docet. *Veniet hora*, inquit, *quum veri ado tores adorabunt Patrem in spiritu & veritate. De enim spiritus est:* & adoratores itaque tales requir Nos sumus veri adoratores, & veri Sacerdotes, q spiritu orantes spiritu sacrificamus orationem D propriam, & acceptabilem, quam scilicet requisiv quam sibi prospexit. Hanc de toto corde devota fide pastam, veritate curatam, innocentia integra castitate mundam, Agape coronatam cum pom operum bonorum inter Psalmos, & Hymnos ded cere ad Dei altare debemus, omnia nobis a Deo i petraturam.

23. Quid enim orationi de spiritu & veritate v nienti negavit Deus, qui eam exigit? Legimus audimus, & credimus, quanta documenta efficac ejus. Vetus quidem oratio & ab ignibus, & a b stiis, & ab inedia liberabat, & tamen non a Chri acceperat formam. Ceterum quanto amplius orat oratio Christianorum, non roris Angelum in med ignibus sistit, nec ora leonibus obstruit, nec esurie tibus rusticorum prandium transfert, nullum sensi passionis delegata gratia avertit; sed patientes, sentientes, & dolentes sufferentia instruit, virtu ampliat gratiam, ut sciat fides quid a domino con quatur, intelligens quid pro Dei nomine patiat Sed & retro oratio plagas irrogabat, fundebat h stium exercitus, imbrium utilia prohibebat. Nu vero oratio justitiæ omnem iram Dei avertit, p

inimi-

inimicis excubat, pro persequentibus supplicat. Mirum si aquas cœlestes extorquere novit, quæ potuit & ignes impetrare? Sola est oratio, quæ Deum vincit. Sed Christus eam nihil mali novit operari. Omnem illi virtutem de bono contulit. Itaque nihil novit, nisi defunctorum animas de ipso mortis itinere vocare, debiles reformare, ægros remediare, dæmoniacos expiare, claustra carceris aperire, vincula innocentium solvere. Eadem diluit delicta, tentationes repellit, persequutiones extinguit, pusillanimos consolatur, magnanimos oblectat, peregrinantes deducit, fluctus mitigat, latrones obstupefacit, alit pauperes, regit divites, lapsos erigit, cadentes suspendit, stantes continet. Oratio murus est fidei, arma & tela nostra adversus hominem, qui nos undique observat. Itaque numquam inermes incedamus. Die Stationis, nocte Vigiliæ meminerimus. Sub armis orationis signum nostri Imperatoris custodiamus, tubam Angeli exspectemus orantes. Orant etiam Angeli omnes. Orat omnis creatura. Orant pecudes, & feræ, & genua declinant, & egredientes de stabulis ac speluncis, ad cælum non otiosi ore suspiciunt, vibrantes spiritu suo movere. Sed & aves nunc exsurgentes eriguntur ad cœlum, & alarum crucem pro manibus extendunt, & dicunt aliquid, quod oratio videatur. Quid ergo amplius de officio orationis? Etiam ipse dominus oravit, cui sit honor & virtus in secula seculorum.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI DE BAPTISMO ADVERSUS QUINTILLAM LIBER.

I.

Felix ſacramentum aquæ noſtræ, qua abluti delicti: priſtinæ cæcitatis, in vitam æternam liberamur Non erit otioſum digeſtum iſtud, inſtruens tam eos qui cum maxime formantur, quam & illos, qui ſim pliciter credidiſſe contenti, non exploratis rationibu: traditionum intentatam probabilem fidem per impe ritiam portant: atque adeo nuper converſata iſti quædam de Cajana hæreſi vipera venenatiſſima doctrin: ſua pleroſque rapuit, imprimis baptiſmum deſtruens Plane ſecundum naturam: nam fere viperæ, & aſpi des, ipſique reguli ſerpentes arida & inaquoſa ſectan tur. Sed nos piſciculi ſecundum ἰχθὺν noſtrum Je ſum Chriſtum in aqua naſcimur. Nec aliter quam i: aqua permanendo ſalvi ſumus. Ita Quintilla mon ſtroſiſſima, cui nec intregre quidem docendi jus erat optime norat piſciculos necare, de aqua auferens.

2. Sed enim quanta vis eſt perverſitatis ad fide labefactandam, vel in totum non recipiendam, u ex his eam impugnet, ex quibus conſtat. Nihil ade eſt quod tam obduret mentes hominum, quam ſin plicitas divinorum operum quæ in actu videtur, magni-

icentia quæ in effectu repromittitur: ut hic
: quoniam tanta simplicitate sine pompa, sine
tu novo aliquo, denique sine sumptu homo in
lemissus, & inter pauca verba tinctus, non
vel nihilo mundior resurgit, eo incredibilis
ietur consecutio æternitatis. Mentior si non
rario idolorum solemnia vel arcana de suggestu
ıratu, deque sumptu fidem & auctoritatem sibi
ınt. Pro misera incredulitas, quæ denegas
roprietates suas, simplicitatem & potestatem.
ergo? nonne mirandum & lavacro dilui mor-
Atquin eo magis credendum, si quia miran-
st, idcirco non creditur. qualia enim decet esse
divina, nisi super omnem admirationem? Nos
e ipsi miramur, sed quia credimus. Ceterum
ulitas miratur, non credit. Miratur enim simi-
quasi vana, magnifica, quasi impossibilia. Et
ıe ut putas, satis ad utrumque divina pronun-
præcucurrit. *Stulta mundi elegit Deus ut confun-
ientiam ejus*, & *prædifficilia penes homines*, *facilia
Deum.* Nam si Deus & sapiens & potens, quod
prætereuntes eum non negant, merito in ad-
iis sapientiæ potentiæque, id est in stultitia
ossibilitate materias operationis suæ instituit.
am virtus omnis ex his caussam accipit, a qui-
ovocatur.

Hujus memores pronuntiationis tanquam præ-
onis, nihilominus quam stultum & impossibile
ıa reformari tractamus. Quid utique ista ma-
antæ dignationis meruerit officium? ut opinor,
itas liquidi elementi exigenda est. Atquin
ıa suppetit, & quidem a primordio. Nam unum
est, quæ ante omnem mundi suggestum impo-
lhuc specie penes Deum quiescebant. *In pri-*
(inquit) *fecit Deus cœlum & terram. Terra au-*
at visibilis & incomposita, & tenebræ erant super

 abyss-

abyſſum, & ſpiritus Dei ſuper aquas ferebatur. Habes homo inprimis ætatem venerari aquarum, quod antiqua ſubſtantia; dehinc dignationem, quod divini ſpiritus ſedes, gratior ſcilicet ceteris tunc elementis. Nam & tenebræ totæ adhuc ſine cultu ſiderum informes, & triſtis abyſſus, & terra imparata, & cœlum rude: ſolus liquor, ſemper materia perfecta, læta, ſimplex, de ſuo pura, dignum vectaculum Deo ſubjiciebat. Quid quod exinde diſpoſitio mundi modulatricibus quodammodo aquis Deo conſtitit. Nam ut firmamentum cœleſte ſuſpenderet, in medietate diſtinctis aquis fecit, & ut terram aridam ſuſpenderet, ſegregatis aquis expediit. Ordinato dehinc per elementa mundo cum incolæ darentur, primis aquis præceptum eſt animas proferre. Primus liquor quod viveret edidit, ne mirum ſit in baptiſmo, ſi aquæ animare noverunt. Nam ipſius quoque hominis figurandi opus ſociantibus aquis abſolutum eſt. De terra materia convenit, non tamen habilis niſi humecta & ſuccida, quam ſcilicet ante quartum diem ſegregatæ aquæ in ſtationem ſuam ſuperſtite humore limo temperarant. Si exinde univerſa vel plura proſequar, quæ elementi iſtius auctoritate commemorem, quanta vis ejus aut gratia, quot ingenia, quod officia, quantum inſtrumentum mundo ferat: vereor ne laudes aquæ potius quam baptiſmi rationes videar congregaſſe. Licet eo plenius docerem non eſſe dubitandum, ſi materiam, quam in omnibus rebus & operibus ſuis Deus diſpoſuit, etiam in ſacramentis propriis parere fecit; ſi quæ vitam terrenam gubernat, & in cœleſti procurat.

4. Sed ea ſatis erit præcerpſiſſe, in quibus & ratio baptiſmi recognoſcitur prima illa, qua jam tunc etiam ipſo habitu prænotabatur ad baptiſmi figuram, Dei ſpiritum, qui ab initio ſupervectabatur ſuper aquas, intinctorem moraturum. Sanctum autem utique

que

concepit. Nemo dicat, Nunquid ipsis enim
tinguimur, quæ tunc in primordio fuerunt? non
ie ipsis nisi ex ea parte, qua genus quidem unum,
es vero complures. Quod autem generi adtri-
m est, etiam in specie redundat. Ideoque nulla
ıctio est, mari quis an stagno, flumine an fonte,
an alveo diluatur, nec quicquam refert inter eos
Joannes in Jordane, & quos Petrus in Tiberi
t. Nisi & ille spado quem Philippus inter vias
uita aqua tinxit, plus salutis aut minus retulit.
r omnes aquæ de pristina originis prærogativa
imentum sanctificationis consequuntur, invocato
. Supervenit enim statim spiritus de cœlis, &
s superest, sanctificans eas de semetipso, & ita
ificatæ vim sanctificandi combibunt. Quamquam
nplicem actum competat similitudo, ut quoniam
sordium delictis inquinamur, aquis abluamur.
delicta sicut non in carne comparent, quia nemo
r cutem portat maculam idololatriæ, aut stupri,
raudis: ita ejusmodi in spiritu sordent, qui est
or delicti. Spiritus enim dominatur, caro famu-

& facris quibusdam per lavacrum initiantur, Ifid alicujus, aut Mithræ, ipfos etiam Deos fuos lavati(nibus efferunt. Ceterum villas, domos, templa, t(tasque urbes afpergine circumlatæ aquæ expiant pa fim, certe ludis Apollinaribus & Eleufiniis tinguu tur. Idque fe in regenerationem & impunitatem pe juriorum fuorum agere præfumunt. Item penes vet(res quisquis fe homicidio infecerat, purgatrice aqua : expiabat. Igitur fi de fola natura aquis, quod pr(pria materia fit abluendi in aufpicia emundationi blandiuntur, quanto id verius aquæ præftabunt p(Dei auctoritatem, a quo omnis natura earum co ftituta eft? Si religione aquam medicari putant, qu potior religio, quam Dei vivi? quo agnito, hic qu(que ftudium diaboli recognofcimus res Dei æmula tis, cum & ipfe baptifmum in fuis exercet. quid i mile? Immundus emundat, perditor liberat, damn tus abfolvit. Suam videlicet operam deftruet dilue delicta, quæ infpirat ipfe. Hæc quidem in teftim(nium pofita funt repellentibus fidem, fi minime cr dant rebus Dei, quarum adfectationibus apud æm lum Dei credunt. An non & alias fine ullo facrament immundi fpiritus aquis incubant, adfectantes illam : primordio divini fpiritus geftationem? Sciunt opa quique fontes, & avii quique rivi, & in balneis pifcin & euripi in domibus vel cifternæ & putei, qui rape dicuntur, fcilicet per vim fpiritus nocentis. Na & enectos & lymphatos & hydrophobos vocan quos aquæ necaverunt, aut amentia vel formidi exercuerunt. Quorfum ifta retulimus? ne quis d rius credat angelum Dei fanctum aquis in falutem h minis temperandis adeffe, cum angelus malus pr fanum commercium ejusdem elementi in pernicie hominis frequentet. Angelum aquis intervenire, novum videtur, exemplum futuri præcucurrit. Pifc nam Bethfaidam angelus interveniens commoveba

obfer-

nit: qui vitia corporis remediabant, nunc spiri-
medentur: qui temporalem operabantur salutem,
: æternam reformant: qui unum semel anno li-
bant, nunc quotidie populos conservant, deleta
:e per ablutionem delictorum. Exemto scilicet
1, eximitur & pœna. Ita restituitur homo Deo
militudinem ejus, qui retro ad imaginem Dei
it. Imago in effigie, similitudo in æternitate cen-
:. Recipit enim illum Dei spiritum, quem tunc de
u ejus acceperat, sed post amiserat per delictum.
;. Non quod in aquis spiritum sanctum consequa-
, sed in aqua emundati sub angelo spiritui sancto
paramur. Hic quoque figura præcessit. Sic
1 Joannes ante præcursor Domini fuit, præ-
ns vias ejus: ita & angelus baptismi arbiter su-
'enturo spiritui sancto vias dirigit ablutione de-
rum, quam fides impetrat obsignata in Patre &
' & Spiritu Sancto. Nam si in tribus testibus sta-
omne verbum, quanto magis dum habemus per
dictionem eosdem arbitros fidei, quos & spon-
; salutis, sufficit ad fiduciam spei nostræ etiam
erus nominum divinorum. Quum autem sub tri-

10. Diximus quantum mediocritati nostræ licui de universis, quæ baptismi religionem struunt, nun ad reliquum statum ejus, æque ut potero, progre diar de quæstiunculis quibusdam. Baptismus a Joanne denuntiatus jam tunc habuit quæstionem, a ipso quidem domino propositam Pharisæis, cœlestisn is baptismus esset, an vero terrenus? De quo il non valuerunt constanter respondere, utpote no intelligentes, quia nec credentes. Nos porro quar tula fide sumus, tantulo & intellectu possumus æst mare, divinum quidem eum baptismum fuisse, mar datu tamen non & potestate, quod & Joannem Domino missum legimus in hoc munus, ceterum hu manum conditione. Nihil enim cœleste præstabat sed cœlestibus præministrabat, pœnitentiæ scilice præpositus, quæ est in hominis potestate. Denique legis doctores & Pharisæi, qui credere noluerunt nec pœnitentiam egere. Quod si pœnitentia huma num est, & baptismus ipsius ejusdem conditionis fue rit necesse est, aut daret & spiritum sanctum & re missionem delictorum, si cœlestis fuisset. Sed nequ peccatum dimittit, neque spiritum indulget, ni Deus solus. Etiam ipse Dominus, nisi ipse priu ascenderet ad patrem, aliter negavit spiritum descen surum. Id quod Dominus nondum conferebat, se vus utique præstare non posset. Adeo postea i Actis Apostolorum invenimus, quoniam qui Joanni baptismum habebant, non accepissent spiritum sar ctum, quem ne auditu quidem noverant: ergo no erat cœleste, quod cœlestia non exhibebat: quum ipsum, quod cœleste in Joanne fuerat, spiritu Prophetiæ, post totius spiritus in Dominum trans lationem usque adeo defecerit, ut quem præd caverat, quem advenientem designaverat, postmo dum an ipse esset, miserit sciscitatum. Agebatu itaque baptismus pœnitentiæ quasi candidatus remi

sionis

tionis & sanctificationis in Christo subsecuturæ. Nam quod prædicabat baptismum pœnitentiæ in remissionem delictorum, in futuram remissionem enuntiatum est. Siquidem pœnitentia antecedit, remissio subsequitur, & hoc est viam præparare: qui autem præparat, non idem ipse perficit, sed alii perficiendum procurat. Ipse profitetur sua non esse cœlestia, sed Christi, dicendo, *Qui de terra est, de terra loquitur: qui de supernis venit, super omnes est.* Item in sola pœnitentia tinguere, venturum mox, qui tingueret in spiritu & igni. Scilicet, quia vera & stabilis aquæ fides, qua tinguitur in salutem, simulata autem & infirma igni tinguitur in judicium.

11. Sed ecce (inquit) venit Dominus, & non tinxit. Legimus enim: *Et tamen is non tinguebat, verum discipuli* ejus: quia revera ipsum suis manibusincturum Joannes prædicasset. Non utique sic intelligendum est, sed simpliciter dictum more communi. Sicut est (verbi gratia) Imperator proposuit edictum, aut præfectus fustibus cæcidit: nunquid ipse proposuit, aut nunquid ipse cædit? semper is dicitur facere, cui præministratur. Ita erit accipiendum, Ipse vos tinguet, pro eo quod est, per ipsum tinguemini, vel in ipsum. Sed ne moveat quosdam, quod non ipse tinguebat. In quem enim tingueret? in pœnitentiam? quo ergo illi præcursorem? in peccatorum remissionem, quam verbo dabat? in semetipsum, quem humilitate celabat? in spiritum sanctum, qui nondum a patre descenderat? in Ecclesiam, quam nondum Apostoli struxerant? Itaque tinguebant discipuli ejus, ut ministri, ut Joannes ante præcursor, eodem baptismo Joannis, ne qui alio putet, quia nec exstat alius nisi postea Christi, qui tunc utique a discentibus dari non poterat, utpote nondum adimpleta gloria Domini, nec instructa efficacia lavacri per passionem & resurrectionem: quia nec mors nostra dissolvi pos-

ſet niſi Domini paſſione, nec vita reſtitui ſine re reſtione ipſius.

12. Quum vero præſcribitur nemini ſine bapti competere ſalutem, ex illa maxime pronuntiati Domini, qui ait: *Niſi natus ex aqua quis erit, non bet vitam*, ſuboriuntur ſcrupuloſi, immo temerarii tractatus quorundam, quomodo ex iſta præſcripti Apoſtolis ſalus competat, quos tinctos non inv mus in Domino, præter Paulum. Immo quum l lus ſolus ex illis baptiſmum Chriſti induerit, aut pr dicatum eſſe de ceterorum periculo, qui careant a Chriſti, ut præſcriptio ſalva ſit, aut reſcindi p ſcriptionem, ſi etiam non tinctis ſalus ſtatuta Audivi, Domino teſte, ejuſmodi, ne quis me perditum exiſtimet, ut ultro exagitem libidine ſl quæ aliis ſcrupulum incutiant. Et nunc illis, ut tero, reſpondebo, qui negant Apoſtolos tinc Nam ſi humanum Joannis baptiſmum inierant, & minicum deſiderabant, quatenus unum baptiſmum finierat ipſe Dominus, dicens Petro perfundi nole *Qui ſemel lavit, non habet neceſſe rurſum*: quod uti non tincto non omnino dixiſſet: & hæc eſt prob exſerta adverſus illos, qui adimunt Apoſtolis et Joannis baptiſmum, ut deſtruant aquæ ſacrament An credibile videri poteſt, in his perſonis viam t Domini non præparatam, id eſt baptiſmum Joan quæ ad viam Domini per totum orbem aperien deſtinabantur? Ipſe Dominus nullius pœnitentiæ bitor tinctus eſt, peccatoribus non fuit nece Quid ergo? alii tincti non ſunt? non tamen com Chriſti, ſed æmuli fidei, legis doctores & Phar Unde & ſuggeritur, quum adverſantes Domino gui noluerint, eos qui Dominum ſequebantur, ctos fuiſſe, nec cum æmulis ſuis ſapuiſſe, max quando Dominus cui adhærebant, teſtimonio J nem extuliſſet, *Nemo*, dicens, *major inter natos f*

naru

[redacted]

Joanne baptizatore. Alii plane satis coacte in-
: tunc Apostolos baptismi vicem implesse, quum
icula fluctibus aspersi operti sunt; ipsum quo-
etrum per mare ingredientem satis mersum. Ut
r autem, aliud adspergi vel intercipi violentia
, aliud tingui disciplina religionis. Ceterum
ıla illa figuram Ecclesiæ præferebat, quod in mari,
seculo, fluctibus, id est, persecutionibus &
ionibus inquietatur, Domino per patientiam
dormiente, donec orationibus sanctorum in ul-
uscitatus compescat seculum, & tranquillitatem
ddat. Nunc sive tincti quoquo modo fuerunt,
ıloti perseveraverunt, ut & illud dictum Do-
le uno lavacro sub Petri persona ad nos tan-
odo spectet, de salute tamen Apostolorum sa-
nerarium est æstimare, quia illis vel primæ
ionis, & exinde individuæ familiaritatis præro-
compendium baptismi conferre posset. Cum
opinor, sequebantur illum, qui credenti cuique
n pollicebatur. *Fides tua te* (ajebat) *salvum fe-*
r remittuntur tibi peccata, credenti utique, nec
tincto. Id si Apostolis defuit, nescio quo-
ides: uno verbo Domini suscitatus teloneum
quit; patrem, & navem, & artem qua vitam
tabat, deseruit; patris exequias despexit: sum-
illud Domini præceptum: *Qui patrem aut matrem*
rætulerit, non est me dignus, ante perfecit quam
t.

. Hic ergo scelestissimi illi provocant quæstio-
Adeo dicunt, baptismus non est necessarius,
s fides satis est: nam & Abraham nullius aquæ
dei sacramento Deo placuit. Sed in omnibus
iora concludunt, & sequentia antecedentibus
lent. Fuerit salus retro per fidem nudam ante
ni passionem & resurrectionem. At ubi fides
est credendi in nativitatem, passionem, resurre-

ctionemque ejus, addita est ampliatio sacramento, obsignatio baptismi, vestimentum quodammodo fidei, quæ retro erat nuda, nec potentiam habuit sine sua lege. Lex enim tinguendi imposita est, & forma præscripta. *Ite* (inquit) *docete nationes, tinguentes eas in nomen Patris & Filii & Spiritus sancti.* Huic legi collata definitio illa: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non intrabit in regnum cælorum*, obstrinxit fidem ad baptismi necessitatem. Itaque omnes exinde credentes tinguebantur. Tunc & Paulus ubi credidit, tinctus est. Et hoc est quod Dominus in illa plaga orbationis præceperat, *Exsurge*, dicens, *& introi Damascum, illic tibi demonstrabitur quid debeas agere*, scilicet tingui, quod solum ei deerat. Alioquin satis didicerat atque crediderat Nazarenum esse Dominum Dei filium.

14. Sed de ipso Apostolo revolvunt, quod dixerit, *Non enim me ad tinguendum Christus misit*, quasi hoc argumento baptismus adimatur. Cur enim tinxit Gajum & Crispum & Stephanæ domum? quanquam etsi non eum miserat Christus ad tinguendum, tamen aliis Apostolis præceperat tinguere. Verum hæc pro conditione tunc temporis ad Corinthios scripta sunt, quoniam schismata & dissensiones inter illos movebantur, dum alius Paulo deputat, alius Apollo. Propter quod pacificus Apostolus, ne sibi omnia defendere videretur, non ad tinguendum ait se missum, sed ad prædicandum. Nam & prius est prædicare, posterius tinguere. Si prius prædicatum: puto autem licuit & tinguere, cui licuit prædicare.

15. Nescio si quid amplius ad controversiam baptismi ventilatur. Sane retexam, quod supra omisi, ne imminentes sensus videar intercidere. Unus omnino baptismus est nobis, tam ex Domini Evangelio, quam ex Apostoli litteris; quoniam unus Dominus & unum baptismum & una Ecclesia in cœlis.

Sed

circa hæreticos sane quid custodiendum sit, digne
s retractet; ad nos enim editum est. Hæretici
em nullum habent consortium nostræ disciplinæ,
os extraneos utique testatur ipsa ademptio com-
nicationis. Non debeo in illis agnoscere quod
i est præceptum, quia non idem Deus est no-
& illis, nec unus Christus, id est idem. Ideo-
nec baptismus unus, quia non idem. Quem
m rite non habeant, sine dubio non habent,
capit numerari, quod non habetur: ita nec
unt accipere, quia non habent. Sed de isto
ius jam nobis in Græco digestum est. Semel
lavacrum inimus, semel delicta diluuntur, quia
terari non oportet. Ceterum Israel Judæus quoti-
lavat, quia quotidie inquinatur. Quod ne in no-
quoque factitaretur, propterea de uno lavacro
nitum est. Felix aqua quæ semel abluit, quæ lu-
rio peccatoribus non est, quæ non adsiduitate
lium infecta, rursus, quos diluit, inquinat.

16. Est quidem nobis etiam secundum lavacrum,
m & ipsum, sanguinis scilicet: de quo Dominus,
eo, inquit, *baptismo tingui*, quum jam tinctus fuis-
Venerat enim per *a quam & sanguinem*, sicut Joan-
scripsit, ut aqua tingueretur, sanguine glorifica-
ır. Proinde ut nos faceret aqua vocatos, san-
ie electos, hos duos baptismos de vulnere per-
lateris emisit. Quia qui in sanguinem ejus cre-
ent, aqua lavarentur: qui aqua lavissent, etiam
uinem potarent. Hic est baptismus, qui lava-
n & non acceptum repræsentat, & perditum
lit.

17. Superest ad concludendam materiolam de ob-
atione quoque dandi & accipiendi baptismum
monefacere. Dandi quidem habet jus summus
rdos, qui est Episcopus. Dehinc Presbyteri &
coni; non tamen sine Episcopi auctoritate,

 pro-

propter Eccleſiæ honorem. Quo ſalvo, ſalva pax eſt. Alioquin etiam laicis jus eſt. Quod enim ex æquo accipitur, ex æquo dari poteſt, niſi Epiſcopi jam aut Presbyteri, aut Diaconi vocantur, diſcentes, Domini ſermo non debet abſcondi ab ullo: Proinde & baptiſmus æque Dei cenſus ab omnibus exerceri poteſt: ſed quanto magis laicis diſciplina verecundiæ & modeſtiæ incumbit, quum ea majoribus competat, ne ſibi adſumant dicatum Epiſcopi officium Epiſcopatus. Aemulatio ſchiſmatum mater eſt. *Omnia licere* dixit ſanctiſſimus Apoſtolus, *ſed non omnia expedire.* Sufficiat ſcilicet in neceſſitatibus ut utaris, ſicubi aut loci, aut temporis, aut perſonæ conditio compellit. Tunc enim conſtantia ſuccurrentis excipitur, quum urget circumſtantia periclitantis. Quoniam reus erit perditi hominis, ſi ſuperſederit præſtare, quod libere potuit. Petulantia autem mulieris quæ uſurpavit docere, utique non etiam tinguendi jus ſibi pariet, niſi ſi quæ nova beſtia evenerit ſimilis priſtinæ: ut quemadmodum illa baptiſmum auferebat, ita aliqua per ſe eum conferat. Quod ſi quæ Paulo perperam adſcripta ſunt, ad licentiam mulierum docendi tinguendique defendunt; ſciant in Aſia Presbyterum, qui eam ſcripturam conſtruxit, quaſi titulo Pauli de ſuo cumulans, convictum atque confeſſum id ſe amore Pauli feciſſe, loco deceſſiſſe. Quam enim fidei proximum videretur, ut is docendi & tinguendi daret feminæ poteſtatem, qui ne diſcere quidem conſtanter mulieri permiſit. *Taceant*, inquit & *domi maritos ſuos conſulant.*

18. Ceterum baptiſmum non temere credendum eſſe ſciunt, quorum officium eſt. Omni petenti te dato, ſuum habet titulum perinde ad eleemoſynam pertinentem. Imo illud potius perſpiciendum, *Nolite dare ſanctum canibus, & porcis projicere margaritas veſtras, & manus ne facile impoſueris, ne participes alieni*

deli-

[redacted]

la. Si Philippus tam facile tinxit eunuchum, gitemus manifestam & exsertam dignationem Do- intercessisse. Spiritus Philippo præceperat in viam prætendere; spado & ipse inventus est non sus, nec qui subito tingui concupisceret: sed ad plum orandi gratia profectus scripturæ divinæ im- sus. sic oportebat deprendi, cui ultro Deus Apo- um miserat, ad quem rursus spiritus, ut se curri- eunuchi adjungeret, jussit, scriptura ipsius fidei unit in tempore, exhortatus adsumitur, Dominus nditur, fides non moratur, aqua non exspecta- , Apostolus perfecto negotio eripitur. Sed & lus revera cito tinctus est. Cito enim cognove- Simon hospes vas eum esse electionis constitutum. dignatio suas præmittit prærogativas; omnis pe- & decipere & decipi potest. Itaque pro cujus- personæ conditione ac dispositione, etiam ætate ctatio baptismi utilior est: præcipue tamen circa rulos. Quid enim necesse est, sponsores etiam culo ingeri? quia & ipsi per mortalitatem desti- 'e promissiones suas possunt, & proventu malæ lis falli. Ait quidem Dominus, *Nolite illos pro- re ad me venire.* Veniant ergo dum adolescunt, iant dum discunt, dum, quo veniant, docentur; t Christiani, quum Christum nosse potuerint. Quid inat innocens ætas ad remissionem peccatorum? tius agetur in secularibus, ut cui substantia ter- a non creditur, divina credatur, norint petere tem, ut petenti dedisse videaris. Non minore caussa innupti quoque procrastinandi, in quibus tatio præparata est tam virginibus per maturitatem, m viduis per vagationem, donec aut nubant, continentiæ corroborentur. Si qui pondus in- igant baptismi, magis timebunt consecutionem um dilationem: fides integra secura est de salute.

 19. Diem

19. Diem baptiſmo ſolenniorem Paſcha præſtat, cum & paſſio Domini in qua tinguimur, adimpleta eſt, nec incongruenter ad figuram interpretabitur, quod cum ultimum Paſcha Dominus eſſet acturus, miſſis diſcipulis ad præparandum, *Invenietis*, inquit, *hominem aquam bajulantem.* Paſchæ celebrandæ locum de ſigno aquæ oſtendit. Exinde Pentecoſte ordinandis lavacris latiſſimum ſpatium eſt, quo & Domini reſurrectio inter diſcipulos frequentata eſt, & gratia ſpiritus ſancti dedicata, & ſpes adventus Domini ſuboſtenſa, quod tunc in cœlos recuperato eo, angeli ad Apoſtolos dixerunt, ſic venturum quemadmodum & in cœlos conſcendit, utique in Pentecoſte. Sed enim Hieremias cum dicit: *Et congregabo illos ab extremis terræ in die feſto*, Paſcæ diem ſignificat & Pentecoſtes, qui eſt proprie dies feſtus. Ceterum omnis dies Domini eſt, omnis hora, omne tempus habile baptiſmo: ſi de ſolennitate intereſt, de gratia nihil refert.

20. Ingreſſuros baptiſmum, orationibus crebris, jejuniis & geniculationibus, & pervigiliis orare oportet, & cum confeſſione omnium retro delictorum, ut exponant etiam baptiſmum Joannis, *Tinguebantur*, inquit, *confitentes delicta ſua.* Nobis gratulandum eſt, ſi non publice confitemur iniquitates aut turpitudines noſtras. Simul enim & de priſtinis ſatisfacimus conflictatione carnis & ſpiritus, & ſubſecuturis tentationibus munimenta præſtruimus. *Vigilate & orate*, inquit, *ne incidatis in tentationem.* Et ideo credo tentati ſunt, quoniam obdormierunt, ut adprehenſum Dominum deſtituerint, & qui cum eo perſtiterit, & gladio ſit uſus, ter etiam negaverit: nam & præceſſerat dictum; *Neminem intentatum regna cœleſtia conſecuturum.* Ipſum Dominum poſt lavacrum ſtatim tentationes circumſteterunt quadraginta diebus jejuniis functum. Ergo & nos, dicet aliquis, a lavacro potius jejunare opor-

oportet. Et quis enim prohibet, nisi necessitas gaudii & gratulatio salutis? Sed Dominus, quantum existimo, de figura Israelis exprobrationem in ipsum retorsit. Namque populus mare transgressus, & in solitudine translatus per quadraginta annos, illic cum divinis copiis aleretur, nihilominus ventris & gulæ meminerat, quam Dei. Deinde Dominus post aquam segregatus in deserta quadraginta dierum jejunia emensus, ostendit non pane vivere hominem Dei, sed Dei verbo: tentationesque plenitudini & immoderantiæ ventris adpositas abstinentia elidi. Igitur benedicti quos gratia Dei exspectat, cum de illo sanctissimo lavacro novi natalis ascenditis, & primas manus apud matrem cum fratribus aperitis, petite de patre, petite de domino, peculia, gratias, distributiones charismatum subjiciente, *Petite, & accipietis*, inquit. Quæsistis enim, & invenistis; pulsastis, & apertum est vobis. Tantum oro, ut cum petitis, etiam Tertulliani peccatoris memineritis.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI

LIBER PRIMUS

AD UXOREM.

I.

Dignum duxi dilectiſſima in domino conſerva, quid tibi ſectandum ſit poſt diſceſſum de ſeculo meum, ſi prior te fuero vocatus, jam hinc providere: ut proviſum obſerves, mandare fidei tuæ. Nam ſecularibus ſatis agentes ſumus, & utrique noſtrum conſultum volumus, talibus ordinamus. Cur non magis de divinis atque cœleſtibus poſteritati noſtræ proſpicere debeamus, & legatum quodammodo prælegare, admonitionem & demonſtrationem eorum, quæ ex bonis immortalibus, & de hæreditate cœlorum deputantur? Tu modo ut ſolidum capere poſſis, hoc meæ admonitionis fidei commiſſum, Deus faciat: cui ſit honor, gloria, claritas, dignitas, poteſtas, nunc & in ſecula ſeculorum, Amen. Præcipio igitur tibi quanta continentia potes, poſt exceſſum noſtrum renuncies nuptiis: nihil mihi iſto nomine collatura, niſi quod tibi proderis. Cæterum Chriſtianis ſeculo digreſſis nulla reſtitutio nuptiarum in diem reſurrectionis repromittitur, translatis ſcilicet in angelicam qualitatem & ſanctitatem: proinde ſollicitudo nulla, quæ de carnis zelo, vel in ſententiam illam quam ſeptem fratribus per ſucceſſionem nuptiis evolvere: neminem tot maritorum reſurrectionis die offendet, nec quisquam illam confuſurus expectat. Quæſtio Sadduceorum

ceſſit

sit sententia domini. Ne me putes propter carnis integritatem mihi reservandam, de contumeliæ dolore suspectum, instituere jam hinc tibi consilium viduitatis: nihil tunc inter nos dedecoris voluptuosi resumetur. Nec enim tam frivola, tam spurca Deus suis pollicetur. Sed an tibi vel cuicumque alii feminæ ad Deum pertinenti proficiat, quod suademus, licet retractare.

2. Non quidem abnuimus conjunctionem viri ac feminæ, benedictam a domino, ut sciremus generi humano & replendo orbi & instruendo seculo excogitatam, atque exinde permissam; unam tamen. Nam & Adam unus Evæ maritus, & Eva una uxor illius, una mulier, una costa. Sane apud veteres nostros ipsosque Patriarchas non modo nubere, sed etiam plurifariam matrimoniis uti fas fuit, erant & concubinæ: sed licet figuratum in sinagogam & ecclesiam cesserit, ut tamen simpliciter interpretemur, necessarium fuit instituere, quæ postea aut amputari, aut temperari mererentur. Superventura enim lex erat, oportebat legis adimplendæ caussas præcucurrisse. Item mox legi succurrere habebat, Dei sermo circumcisionem inducens spiritalem. Igitur per licentiam tunc passivam, materiæ subsequentium emendationum præministrabantur, quas dominus Evangelio suo, dehinc Apostolus in extremitatibus seculi aut excidit redundantes, aut composuit inconditas.

3. Sed non ideo præmiserim de libertate vetustatis & posteritatis castigatione, aut præstruam Christum separandis matrimoniis, & delendis conjunctionibus advenisse, quasi jam hinc finem nubendi præscribam. Viderint, qui inter cætera perversitatum suarum disjungere docent carnem de duobus vnam, negantes eum, qui feminam de masculo mutuatus, duo corpora ex ejusdem materiæ consortio sumpta, rursus in se matrimonii compactione compegit. De-

nique

nique prohiberi nuptias nusquam omnino legimus, ut bonum ſcilicet: quid tamen bono iſto melius ſit: accipimus ab Apoſtolo, permittente quidem nubere, ſed abſtinentiam præferente: illud propter inſidias tentationum, hoc propter anguſtias temporum: qua ratione utriusque pronunciationis inſpecta, facile dinoſcitur, neceſſitate nobis conceſſam eſſe nubendi poteſtatem: quod autem neceſſitas præſtat, depreciat ipſa. Quod denique ſcriptum eſt, *Melius eſt nubere, quam uri*, quale hoc bonum eſt, oro te, quod mali comparatio commendat? Ut ideo melius nubere, quia deterius eſt uri. At enim quanto melius eſt neque nubere neque uri? Sed etiam in perſecutionibus melius eſt ex permiſſu fugere de oppido in oppidum, quam compreſſum & diſtortum negare; atque iſto beata eſt. Idemve qui negent, beati teſtimonii confeſſione excidere. Poſſum dicere, quod permittitur non eſt bonum, quid enim? Neceſſe eſt mori mihi: ſi ploro: bonum eſt, ſi timeo, quod permittitur, ſuſpectam habet permiſſionis ſuæ cauſſam: quod autem melius eſt, nemo permiſit, ut indubitatum & ſua ſinceritate manifeſtum. Non propterea appetenda ſunt quædam, quia non vetantur, etſi quodammodo vetantur, cum alia illis præferuntur: prælatio enim ſuperior disſuaſio eſt infirmorum. Non ideo quid bonum eſt, quia malum non eſt: nec ideo malum non eſt, quia non obeſt. Porro plene bonum hoc antecedet, quod non modo non obeſt, ſed inſuper prodeſt. Namque malle debes, quod prodeſt, quam quod non obeſt. Ad primum enim locum certamen omne contendit: ſecundus ſolatium habet, victoriam non habet. Quod ſi Apoſtolo auſcultamus, obliti poſteriorum, extendamur in priora, & meliorum donationum ſectatores ſimus. Si nobis laqueum non imponit, quid utilitatis ſit, oſtendit, dicens: *Innupta de dominicis cogitat, uti corpore & ſpiritu ſancta ſit. Nupta*

vero,

... Nam in uno femu utrumque pontum est.
, terrena materia est, spiritus vero cœlestis.
ergo ad excusationem proniores, quæ in nobis
ma sunt, opponimus: quæ vero fortiora, non
ur? Cur cœlestibus terrena non cedant? si spi-
carne fortior, quia & generosior, nostra culpa
niorem sectamur. Nam disjunctis matrimonio
species humanæ imbecillitatis necessarias nuptias
nt. Prima quidem potentissima, quæ venit de con-
scentia carnis: sequens de concupiscentia seculi:
traque repudianda est a servis Dei, qui & luxuriæ
bitioni renuntiamus. Carnis concupiscentia æta-
fficia defendit, decoris messem requirit, gaudet
ontumelia sua: dicit virum necessarium sexui, ut
ritatis & solatii caussa, vel ut a malis rumoribus
fit. Et tu adversus consilia hæc ejus, adhibe
rum nostrarum exempla, quarum nomina penes
inum, quæ nullam formam vel ætatis occasionem
nissis maritis sanctitatem anteponunt: malunt
a Deo nubere, Deo speciosæ, Deo sunt puellæ:
illo vivunt, cum illo sermocinantur: illum die-
& noctibus tractant: orationes suas velut dotes
ino adsignant: ab eodem dignationem velut mu-
maritalia quotiescunque desiderant, consequun-

norum compenſas delenda. Cæterum ſecularis concupiſcentia, cauſſas habet, gloriam, cupiditatem, ambitionem, inſufficientiam, per quas neceſſitatem nubendi ſubornat: videlicet cœleſtia repromittens, dominari in aliena familia, in alienis opibus incumbere, cultum de alieno extorquere, ſumptu, quem non ſentias cedere in te. Hæc procul a fidelibus, quibus nulla cura tolerandæ vitæ, niſi ſi diffidimus de promiſſis Dei, & cura, & providentia: qui lilia agreſtia veſtit, qui volatilia cœli nullo ipſorum labore paſcit, qui prohibet de craſtino victuque curari; ſpondens, ſcire ſe, quid cuique ſervorum ſuorum opus ſit. Non quidem monilium pondera, non veſtium tædia, non Gallicos vultus, nec Germanicos bajulos, quæ nuptiarum gloriam accendunt: ſed ſufficientiam, quæ modeſtiæ & pudicitiæ apta eſt. Præſume oro te, nihil tibi opus eſt, ſi domino appareas: imo omnia habere, ſi habeas dominum: cujus omnia cœleſtia recogita, & terrena deſpicies. Nihil viduitati apud Deum ſubſignatæ neceſſarium eſt, quam perſeverare.

5. Adjiciunt quidem ſibi homines cauſſas nuptiarum de ſollicitudine poſteritatis, & liberorum amariſſima voluptate. Sed id quoque penes nos odioſum eſt. Nam quid geſtiamus liberos gerere, quos cum habemus, præmittere optamus, reſpectu ſcilicet imminentium anguſtiarum, cupidi & ipſi iniquiſſimo iſto ſeculo eximi & recipi ad dominum, quod etiam Apoſtolo votum fuit. Nimirum neceſſaria ſoboles ſervo Dei. Satis enim deſunt noſtra: ſecuri ſumus ut liberis vacemus: quærenda nobis onera ſunt quæ etiam a gentilium prophanis vitantur, quæ legibus coluntur, quæ parricidiis expugnantur. Nobis quidem plurimum importuna, quantum fidei periculoſa. Cur enim dominus *væ prægnantibus & nutricantibus* cecinit, niſi quia filiorum impedimenta teſtatur, in

illa

illa die expeditionis incommodum futura? utique nuptiis imputaturus. Istud autem ad viduas non pertinebit: ad primam angeli tubam expeditæ prosilient. Quamcunque pressuram persecutionemque libere perferent: nulla in utero, nulla in uberibus æstuante sarcina nuptiarum. Igitur sive carnis, sive seculi, sive posteritatis gratia nubet, nihil ex istis necessitatibus Dei servis: ut non satis habeam semel alicui earum succubuisse, & uno matrimonio omnem concupiscentiam hujusmodi expiasse. Nubamus quotidie, & nubentes a die illo deprehendamur, ut Sodoma & Gomorrha. Nam illic non utique nuptias & mercimonia solummodo agebant: sed cum dicit, *nubebant & emebant*, insigniora ipsa carnis & seculi vitia detinentes, quæ a divinis disciplinis plurimum avocent. Alterum per lasciviendi voluptatem: alterum per acquirendi voluntatem. Etenim illa tunc cæcitas longe a finibus seculi habebatur. Quid ergo fiet, si quæ olim detestabilia sunt penes dominum, ab his nos nunc arcent.? *Tempus*, inquit, *in collecto est*, superest, ut qui matrimonia habent, tanquam non habentes agant.

6. Quod si habent, obliterare debent quod habent: quanto magis non habentes, prohibentur repetere, quod non habent: ut cujus maritus de rebus habuit, exinde quietem sexui suo nubendi abstinentia injungat: quam pleræque Gentilium feminarum memoriæ charissimorum maritorum parcant. Cum quid difficile videtur, difficiliora alios obeuntes recenseamus. Quot enim sunt qui statim a lavacro carnem suam obsignant? Quot item, qui consensu pari inter se matrimonii debitum tollunt? Voluntarii spadones pro cupiditate cœlesti salvo matrimonio abstinentia toleratur, quanto magis adempto? Credo enim difficilius salvum derelinqui, quam amissum non desiderari. Durum plane & arduum satis continentia sanctæ femi-

femina poſt viri exceſſum Dei cauſſa, cum Gentiles Satanæ ſuo & virginitatis & viduitatis ſacerdotio perferant? Romæ quidem, quæ ignis illius inextinguibilis imaginem tractant, auſpicia poenæ ſuæ cum ipſo dracone curantes, de virginitate cenſentur. Aceæ Junoni apud Aegium oppidum virgo ſortitur: & quæ Delphis inſaniunt, nubere neſciunt. Cæterum viduas Africanæ Cæreri adſiſtere ſcimus, duriſſima quidem oblivione a matrimonio allectas. Nam manentibus in æternum viris non modo thoro decedunt, ſed & alias eis utique ridentibus loco ſuo inſinuant, adempto omni contactu usque ad oſculum filiorum, & tamen durante uſu perſeverant in tali viduitatis diſciplina, quæ pietatis etiam ſanctæ ſollatia excludit. Hæc diabolus præcipit & auditur: provocat nimirum Dei ſervos continentia ſuorum, quaſi ex ævo continent etiam gehennæ ſacerdotes. Nam invenit quomodo homines etiam bonis ſectationibus perderet: & nihil apud eum refert, alios luxuria, alios continentia occidere.

7. Nobis continentia ad inſtrumentum æternitatis demonſtrata eſt a domino ſalutis, ad teſtimonium fidei, ad commendationem carnis iſtius exhibendæ ſuperventuro indumento incorruptibilitatis, ad ſuſtinendam noviſſime voluntatem Dei. Super hæc enim recogites moneo, neminem ex Dei voluntate de ſeculo duci, ſi ne folium quidem ex arbore ſine Dei voluntate dilabitur. Idem qui nos mundo infert, idem & educat neceſſe eſt. Igitur defuncto per Dei voluntatem etiam matrimonium Dei voluntate defungitur; quid tu reſtaures, cui finem Deus poſuit? quid libertatem oblatam tibi iterata matrimonii ſervitute faſtidis? Obligatus es inquit, matrimonio, ne quæſieris ſolutionem. Nam & ſi non delinquas renubendo, *carnis* tamen *preſſuram* ſubſequi dicit. Quare facultatem continentiæ, quantum poſſumus, non diligamus?

quam

cedit: aram enim Dei mundam proponi oportet. a illa ecclesia candida de sanctitate describitur. ıcerdotium viduitatis, & celebratum est apud natio-, pro diaboli scilicet æmulatione. Regem seculi, tificem maximum, rursus nubere, nefas est: quan-Deo sanctitas placet, cum illam etiam inimicus ctat: non utique ut alicujus boni adfinis, sed ut domini placita cum contumelia adfectans?

3. Nam de viduitatum honoribus apud dominum dicto ejus per prophetam expeditum est: *Juste o viduæ & pupillo, & venite disputemus, dicit domi-* Duo ista nomina inquantum despectui humano, ntum divinæ misericordiæ exposita, suscepit tueri. er omnium vide, quam ex æquo habetur, qui vi-benefecit, quanti est vidua ipsa, cujus adsertor ninus disputavit. Non tantum virginibus datum ıor, licet in illis integritas solida & tota sanctitas roximo visura sit faciem Dei. Tamen vidua ha-aliquid operosius: qua facile est non appetere d nescias, & aversari, quod desideraveris nun-n. Gloriosior continentia, quæ jus suum sentit: quid viderit, novit. Poterit virgo felicior ha-

dori procurat: ſedulitati, quæ nugas non facit: frugalitati, quæ ſeculum ſpernit. Convictum atque commercia Deo digna ſectare, memor illius verſiculi, ſanctificati per Apoſtolum:

Bonos corrumpunt mores congreſſus mali.

9. Loquaces, otioſæ, vinoſæ, curioſæ contubernales, vel maxime propoſito viduitatis officiunt. Per loquacitatem inrepunt verba pudoris inimica: per otium a ſeveritate decucunt: per vinolentiam quidvis mali inſinuant: per curioſitatem æmulationem libidinis convehunt. Nulla hujuſmodi feminarum de bono univiratus loqui novit: *Deus* enim *illis* (ut ait Apoſtolus) *venter* eſt, ita & quæ ventri propinqua. Hæc tibi jam hinc commendo, conſerva cariſſima, poſt Apoſtolum quidem ex abundanti retractata, ſed tibi etiam ſolatio futura, quod meam memoriam, ſi ita evenerit, in illis frequentabis.

Q. SEPTIMII FLORENTIS
TERTULLIANI
LIBER SECUNDUS
AD UXOREM.

I.

)xime tibi, dilectissima in Domino conserva,
uid fœminæ sanctæ, matrimonio quacunque sorte
tto, sectandum sit, ut potui prosecutus sum.
c ad secunda consilia convertamur, respectu hu-
e infirmitatis, quarundam exemplis admonenti-
quæ divortio vel mariti excessu, oblata conti-
iæ occasione, non modo abjecerunt opportuni-
n tanti boni, sed ne in nubendo quidem rursum
plinæ meminisse voluerunt, ut *in domino* potissi-
1 nuberent. Itaque mihi confusus est animus,
ui te nuper ad univiratus & viduitatis perseve-
iam hortatus sum, nunc mentione nuptiarum,
:livum tibi labendi ab altioribus faciam. Quod
tegre sapis, certes istud servandum tibi esse, quod
tilius: quod vero difficile est, & non sine neces-
bus: & hoc maximum propositum vitæ supremi
idii: nec mihi de isto quoque referendi ad te
sæ fuissent, nisi graviorem meam sollicitudinem
prehendissem. Nam quanto grandis est conti-
ia carnis, quæ viduitatem ministrat, tanto si non
neatur, ignoscibilis videri potest: difficilium enim
is est venia. Quanto autem nubere in domino
etrabile est, uti nostræ potestatis, tanto culpa-
s est non observare quod possis. Eo accedit
l Apostolus de viduis quidem & nuptis, ut ita

permaneant ſuadet, cum dicit: *Cupio autem omnes meo exemplo perſeverare.* De nubendo vero *in domino*, cum dicit *tantum in domino*, jam non ſuadet, ſed exerte jubet. Igitur in iſta maxime ſpecie niſi hoc ſequimur, periclitamur: quia ſuaſum impune quid negligas quam juſſum, quod illud de conſilio veniat, & voluntati proponatur: hoc autem de poteſtate deſcendat, & neceſſitate obligetur: illic libertas, hic contumacia delinquere videatur.

2. Igitur cum quædam iſtis diebus nuptias ſuas de eccleſia tolleret, id eſt gentili conjungeretur: idque ab aliis retro factum recordarer, miratus aut ipſarum petulantiam, aut conſiliariorum prævaricationem, quod nulla ſcriptura ejus factam licentiam proferrent. Nunquid, inquam, de illo capitulo ſibi blandiuntur, primæ ad Corinthios, ubi ſcriptum eſt: *Si quis frater infidelem habet uxorem, & illa matrimonio conſentit, ne dimittat eam. Similiter mulier fidelis, infideli nupta, ſi conſentanea maritum experitur, ne dimiſerit eum. Sanctificatur enim infidelis vir a fideli uxore, & infidelis uxor a fideli marito: cæterum immundi eſſent filii veſtri.* Hanc monitionem fors fidelibus invinctis ſimpliciter intelligendum, putent etiam infidelibus nubere licere. Qui ita interpretatur, abſit ut ſciens ſe circumſcribat. Cæterum manifeſtum eſt ſcripturam iſtam eos fideles deſignare, qui in matrimonio gentili inventi a Dei gratia fuerunt, ſecundum verba ipſa: *Si quis*, inquit, *fidelis uxorem habet infidelem:* non dicit uxorem duci infidelem, oſtendit jam in matrimonio agentem mulieris infidelis, mox gratia Dei converſum perſeverare cum uxore debere, ſcilicet propterea, ne qui fidem conſecutus putaret ſibi devertendum eſſe ab aliena jam & extranea quodam modo femina: adeo & rationem ſubjicit, in pace nos vocari a domino: & poſſe infidelem a fideli per uſum matrimonii lucrifieri. Ipſa enim clauſula hoc ita in-

telli-

telligendum esse confirmat, *ut quisque*, ait, *vocatur a domino ita perseveret*: vocantur autem gentiles, opinor, non fideles: quod si de fideli ante matrimonium pronuntiasset, absolute permiserat sanctis vulgo nubere: si vere permiserat, nunquam tam diversam atque contrariam permissui suo pronuntiationem subdidisset, dicens: *Mulier defuncto viro libera est, cui vult nubat, tantum in domino.* Hic certe nihil retractandum est: nam de eo quod tractari potuisset, Apostolus cecinit: ne, quod ait, *cui velit nubat*, male uteremur, adjecit, *tantum in domino*, id est in nomine domini, quod est indubitate Christiano. Ille igitur Apostolus sanctus, qui viduas innuptas integritati perseverare mavult, qui nos ad exemplum sui hortatur, nullam aliam formam repetundarum nuptiarum nisi in domino præscribit, huic soli conditioni continentiæ detrimenta concedit: *tantum*, inquit, *in domino*. Adjecit pondus legi suæ *tantum*, quo sono & modo enunciaveris dictum istud: & onerosum est; & jubet, & suadet; & præcipit, & hortatur; & rogat, & comminatur: detractata & exerta sententia est, & ipsa sui brevitate fœcunda: sic solet divina vox, ut statim observes. Quis enim intelligere possit pericula multa & vulnera fidei in hujusmodi nuptiis quas prohibet Apostolus providisse: & primo quidem carnis sanctæ in carne gentili inquinamentum præcavisse. Hoc loco dicit aliquis, quid ergo refert inter eum qui in matrimonio gentilis a domino allegitur, & olim id est ante nuptias fidelem, ut non proinde carni suæ caveant? alter arceatur a nuptiis infidelis, alter in his perseverare videatur: cur si a gentili inquinamur, non & ille disjungitur, quemadmodum iste non obligatur? Respondebo si spiritus dederit, ante omnia allegans dominum magis ratum habere matrimonium non contrahi, quam omnino disjungi: denique divortium prohibet, *nisi stupri caussa*, conti-

nentiam vero commendat. Habet igitur ille perſeverandi neceſſitatem, hic porro etiam non nubendi poteſtatem. Tunc ſi ſecundum ſcripturam qui in matrimonio gentilis a fide deprehenduntur, propterea non inquinantur, cum ipſis alii quoque ſanctificantur: ſine dubio iſti, qui ante nuptias ſanctificati ſunt, ſi extraneæ carni commiſceantur, ſanctificare eam non ſint deprehenſi: Dei autem gratia illud ſanctificat, quod invenit: ita quod ſanctificari non potuit, immundum eſt: quod immundum eſt, cum ſancto non habet partem, niſi ut de ſuo inquinet & occidat.

3. Hæc cum ita ſint, fideles gentilium matrimonia ſubeuntes, ſtupri reos eſſe conſtat, & arcendos ab omni communicatione fraternitatis, ex literis Apoſtoli dicentis, *Cum ejusmodi nec cibum ſumendum.* At nunquid tabulas nuptiales de illo apud tribunal domini proferemus? Et matrimonium rite contractum allegabimus, quod vetuit ipſe? non adulterium eſt quod prohibetur? non ſtuprum eſt? extranei hominis admiſſio, minus templum Dei violat, minus membra Chriſti cum membris adulteræ commiſcet? Quod ſciam, non ſumus noſtri, ſed pretio empti, & quali precio? ſanguine Dei. Lædentes igitur carnem iſtam, eum lædimus. De proximo quid ſibi voluit ille qui dixit, delictum quidem eſſe extraneo nubere, ſed minimum, cum alias ſepoſita carnis injuria ad dominum pertinentis. Omne delictum voluntarium in domino grande ſit. Quanto enim poteſtas vitandi fuit, tanto contumaciæ crimen oneratur. Recenſeamus nunc cætera pericula & vulnera, ut dixit, fidei ab Apoſtolo proviſa, non carnis tantum verum etiam ipſius ſpiritus moleſtiſſima. Quis enim dubitet obliterari cottidie fidem commercio infideli? bonos *corrumpunt mores confabulationes malæ*, quanto magis conjunctus & individuus uſus? Quævis mulier fidelis dominum obſervet neceſſe eſt, & quomodo *poteſt duobus dominis*

deſer-

ed viderit qualiter vir officia pendat domino.
on poteſt pro diſciplina facere, habens in la-
boli ſervum, procuratorem domini ſui ad im-
a fidelium ſtudia & officia: ut ſi ſtatio facienda
ritus de die condicat ad balneas: ſi jejunia
nda ſunt, maritus eadem die convivium exer-
procedendum erit, nunquam magis familiæ
io adveniat. Quis enim ſinat conjugem ſuam
orum fratrum gratia, vicatim aliena, & qui-
periora quæque tuguria circuire? Quis no-
convocationibus, ſi ita oportuerit, a latere
ni libenter feret? Quis denique ſolennibus
abnoctantem ſecurus ſuſtinebit? quis ad con-
dominicum illud, quod infamant, ſine ſua
ne dimittit? quis in carcerem ad oſculanda
martyris reptare patietur? Jam vero alicui
ad oſculum convenire, aquam ſanctorum pe-
ferre, de cibo, de poculo invadere, deſide-
mente habere, ſi & peregre frater adveniat,
aliena domo hoſpitium? ſi cui largiendum
reum, poma præcluſa ſunt.

parte delinquas, aut in conſcientia mariti ſi ſit ut patiens in conflictationem tui, dum vitatur impatiens. *Nolite*, inquit, *margarita veſtra porcis jactare, ne conculcent ea, & converſi vos quoque evertant.* Margarita veſtra ſunt cottidiana converſationis inſignia, quanto curaveris ea occultare, tanto ſuſpectiora feceris, & magis cavenda gentili curioſitati. Latebisne tu, cum lectulum, cum corpuſculum tuum, ſignas, cum aliquid immundum flatu expuis, cum etiam per noctem exurgis oratum, & non magiæ aliquid videris operari? non ſciet maritus quid ſecreto ante omnem cibum guſtes, & ſi ſciverit panem, non illum credit eſſe qui dicitur, & hæc ignorans quisque rationem ſimpliciter ſuſtinebit, ſine gemitu, ſine ſuſpicione panis an veneni? Suſtinent quidem, ſed ut inculcent, ut inludant hujusmodi feminis, quarum arcana in periculum quod credunt ſervent, ſi forte lædantur, ipſi ſuſtinent, quarum dotes, objectionem nominis, mercedem ſilentii faciant, ſcilicet apud arbitrum ſpeculatorem litigaturi. Quod pleræque non providentes aut re excruciata, aut fide perdita recenſuerunt.

6. Moratur Dei ancilla cum Laribus alienis, & inter illos omnibus honoribus dæmonium, omnibus ſolennibus regum, incipiente anno, incipiente menſe, nidore thuris agitabitur. Et procedit de janua laureata & lucernata, ut de novo conſiſtorio libidinum publicarum: diſcumbit cum marito in ſodalitiis, ſæpe in opinionis. Et miniſtrabit nonnunquam iniquis, ſolita quondam ſanctis miniſtrare: & non hinc præjudicium damnationis ſuæ adcognoſcet: eos obſervabit quos erat judicatura: cujus manum deſiderabit? de cujus poculo participabit? Quid maritus ſuus illi, vel marito quid illa cantabit? Audiat ſane, audiat aliquid de ſcena, de taberna, de ganea; quæ Dei mentio? quæ Chriſti invocatio? ubi fomenta fidei de ſcripturarum interlectione? ubi ſpiritus refrigerium? ubi

Si ergo ratum eſt apud Deum matrimonium
ıodi, cur non proſpere cedat, ut & a preſſu-
angustiis, & impedimentis, & inquinamentis
a laceſſatur, jam habens ex parte divinæ gra-
:rocinium? nam & ad aliquam, quæ virtutem
em documentis dignationis alicujus vocatus,
i eſt gentili, quo minus ſibi obſtrepat, minus
ninus ſpeculetur. Senſit magnalia, vidit expe-
ta. Scit meliorem factum, ſic & ipſe candidatus
noris, ita facilius hujusmodi lucro fiunt, in
Dei gratia conſuetudinem fecit. Cæterum aliud
ro & ſponte in prohibita deſcendere. Quæ do-
non placent, utique dominum offendunt, uti-
alo ſe inferunt. Hoc ſigni erit ut ſolis, quod
ejoribus placet nomen Chriſtianum, Deo inve-
ır qui tales non exhorreant, ut exerta eminent,
ipiant, ut a fide excludant. Habes cauſſam qua
lubites, nullum hujusmodi matrimonium pro-
decurri, a Malo conciliatur, a domino vero
ıtur.

Ad hoc quæramus an jure, quaſi revera diſpe-

les quidem extraneis junctæ libertatem ſuam amittant: noſtræ vero diaboli ſervos ſibi conjungant, & in ſtatu ſuo perſeverent? ſcilicet negabunt ſibi a domino per Apoſtolum ejusdem denunciatum. Quam hujus amentiæ cauſſam detineam, niſi fidei imbecillitatem, pronam ſemper in concupiſcentiam ſecularium gaudiorum? Quod quidem plurimum in lautioribus deprehenſum eſt, nam quanto dives aliqua eſt commatrona nomine inflata, tanto capacem domum oneribus ſuis requirit, ut campum in quo ambitio decurrat; ſordent talibus eccleſiæ, difficile in domo Dei dives, ac ſi quis eſt, difficile cœlebs. Quid ergo faciant? unde niſi a diabolo maritum petant idoneum, exhibendæ ſellæ, & mulabus, & cinerariis peregrinæ proceritatis? Chriſtianus iſta etiam dives fortaſſe non præſtet. Quæſo te, gentilium exempla proponas tibi, pleræque & genere nobiles & re beatæ, paſſim ignobilibus & mediocribus ſimul conjunguntur, ad luxuriam inventis, aut ad licentiam ſectis. Nonnullæ ſe libertis, & ſervis ſuis conferunt, omnium hominum exiſtimatione deſpectandum, modo habeatur a quibus nullum impedimentum libertatis ſuæ timeant. Chriſtianam fidelem fideli re minori nubere piget, locupletiorem futuram in viro paupere. Nam ſi *pauperum ſunt regna cœlorum*, quia divitum non ſunt, plus dives in paupere inveniet majore dote. Sit illa ex æquo in terris, quæ in cœlis forſitan non erit.

9. Dubitandum & inquirendum & indentidem deliberandum eſt, an ideo ſit invectis dotalibus, cui Deus cenſum ſuum credidit? Unde ſufficiam ad enarrandam felicitatem ejus matrimonii, quod eccleſia conſiliat, & confirmat oblatio, & obſignatum angeli renunciant, pater rato habet? Nam nec in terris filii ſine conſenſu patrum rite & jure nubent. Quale jugum fidelium duorum, unius ſpei, unius diſciplinæ, ejusdem ſervitutis? ambo fratres, ambo conſervi,

nulla

; neuter alteri gravis est, libere æger visitatur,
ens ſuſtentatur. Eleemoſinæ ſine tormento, ſa-
ia ſine ſcrupulo, cottidiana diligentia ſine impe-
ıto ; non furtiva ſignatio, non trepida gratula-
non muta benedictio ; ſonant inter duos pſalmi
mni, & mutuo provocant quis melius Deo ſuo
et. Talia Chriſtus videns & audiens gaudet, his
n ſuam mittit ; ubi duo, ibi & ipſe, ubi & ipſe,
Malus non eſt. Hæc ſunt quæ Apoſtoli vox
ub benignitate intelligenda nobis reliquit. Hæc
ſuggere, ſi opus fuerit, his te ab exemplis qua-
am reflecte. Non licet aliter fidelibus nubere,
liceret, non expediret.

Q. SEPTIMII FLORENTIS
TERTULLIANI
DE
PATIENTIA,
LIBER.

I.

Confiteor ad dominum Deum, ſatis temere me, ſi non etiam impudenter, de patientia componere auſum, cui præſtandæ idoneus omnino non ſim, ut homo nullius boni, quando oporteat demonſtrationem & commendationem alicujus rei adortos, ipſos prius in adminiſtratione ejus rei deprehendi, & conconſtantiam commonendi propriæ converſationis auctoritate dirigere, ne dicta factis deficientibus erubeſcant. Atque utinam erubeſcere iſtud remedium ferat, uti pudor non exhibendi quod aliis ſuggeſtum imus, exhibendi fiat magiſterium, niſi quod bonorum quorundam ſicuti & malorum, intolerabilis magnitudo eſt, ut ad capienda & præſtanda ea, ſola gratia divinæ inſpirationis operetur. Nam quod maxime bonum, id maxime penes Deum, nec alius id quam qui poſſidet diſpenſat, ut cuique dignatur. Itaque velut ſolatium erit diſputare ſuper eo quod frui non datur, vice languentium, qui cum vacent a ſanitate, de bonis ejus tacere non norunt. Ita miſerrimus ego, ſemper æger caloribus impatientiæ, quam non obtineo patientiæ ſanitatem, & ſuſpirem & invocem & perorem neceſſe eſt, cum recordor, & in meæ imbecillitatis contemplatione digero, bonam fidei valetu-

s sectarum libidinibus & sententiarum æmulatio-
s discordent, solius tamen patientiæ in commune
ores huic uni studiorum suorum commiserint pa-
. In eam conspirant, in eam fœderantur, illam
dfectatione virtutis unanimiter student, omnem
ntiæ ostentationem de patientia præferunt. Gran-
stimonium ejus est, cum etiam vanas seculi disci-
as, ad laudem & gloriam promovet. Aut nun-
potius injuria, cum divina res in secularibus ar-
s volutatur? Sed viderint illi quos mox sapientiæ
cum seculo destructæ ac dedecoratæ pudebit.

2. Nobis exercendæ patientiæ auctoritatem, non
ctatio humana caninæ æquanimitatis stupore for-
a, sed vivæ ac cœlestis disciplinæ divina disposi-
delegat, Deum ipsum ostendens patientiæ exem-
n. Jam primum qui rorem lucis hujus super ju-
& injustos æqualiter spargit, qui temporum of-
, elementorum servitia, totius genituræ tributa
is simul & indignis patitur occurrere, sustinens
atissimas nationes, ludibria artium & opera ma-
m suarum adorantes, nomen cum familia ipsius

modo manu apprehensa est. Nasci se Deus in patitur matris, & exspectat, natus adolescere net, & adultus non gestit agnosci, sed contur sus insuper sibi est, & a servo suo tingitur, & toris congressus solis verbis repellit. Cum de dc sit magister, docens hominem evadere ad sa scilicet veniam offensæ patientiæ eruditus, non tendit, non reclamavit, nec quisquam in platei cem ejus audivit, arundinem quassatam non f linum fumigans non restinxit. Nec enim mentitu rat propheta, imo ipsius Dei contestatio, spi suum in filio cum tota patientia collocantis. N volentem sibi adhærere non suscepit: nullius m tectumve despexit. Aquam ipse lavandis disci rum pedibus ministravit. Non peccatores, no blicanos aspernatus est. Non illi saltim civitat eum recipere noluerat, iratus est, cum etiam puli tam contumelioso oppido cœlestes ignes r sentari voluissent. Ingratos curavit, insidiato cessit. Parum hoc, si non etiam proditorem secum habuit, nec constanter denotavit. Cum traditur, cum adducitur, ut pecus ad victimam enim non magis aperit os, quam agnus sub to tis potestate. Ille, cui legiones angelorum, s luisset, uno dicto de cœlis adfuissent: ne uniu dem discentis gladium ultorem probavit. Pati domini in Malcho vulnerata est. Itaque & opera maledixit in posterum, & sanitatis restitu ei, quem non ipse vexaverat, satisfecit, per pa tiam, misericordiæ matrem. Taceo quod figitu hoc enim venerat. Nunquid tamen subeundæ etiam contumeliis opus fuerat? Sed saginari volu patientiæ discessurus volebat. Despuitur, ver tur, deridetur, fœdis vestitur, fœdioribus co tur. Mira æquanimitatis fides. Qui in homin gura proposuerat latere, nihil de impatientia i

1

nis imitatus est. Hinc vel maxime Pharisæi dominum agnoscere debuistis: patientiam hujusmodi nemo hominum perpetraret. Talia tantaque documenta, quorum magnitudo penes nationes quidem detrectatio fidei est, penes nos vero ratio & structio, satis aperte non sermonibus modo in præcipiendo, sed etiam passionibus domini sustinendo, probant, his, quibus credere datum est, patientiam Dei esse naturam, effectum & præstantiam ingenitæ cujusdam proprietatis.

4. Igitur si probos quosque servos, & bonæ mentis pro ingenio dominico conversari videmus (siquidem artificium promerendi obsequium est: obsequii vero disciplina, morigera subjectio est) quanto magis nos secundum moratos inveniri oportet? Servos scilicet Dei vivi, cujus judicium in suos, non in compede, aut pileo vertitur, sed in æternitate, aut pœnæ, aut salutis. Cui severitati declinandæ, vel liberalitati invitandæ, tanta obsequii diligentia opus est, quanta sunt ipsa, quæ aut severitas comminatur, aut liberalitas pollicetur. Et tamen nos non de hominibus modo servitute subnixis, vel quolibet alio jure debitoribus obsequii, verum etiam de pecudibus, etiam de bestiis obedientiam exprimimus, intelligentes usibus nostris eas a domino provisas traditasque. Meliora ergo nobis erunt in obsequii disciplina, quæ nobis Deus subdit? Agnoscunt denique quæ obediunt, nos. Cui soli subditi sumus, domino scilicet auscultare dubitamus? At quam injustum est, quam etiam ingratum, quod per alterius indulgentiam de aliis consequaris, idem illi per quem consequeris, de temetipso non rependere. Nec pluribus de obsequii exhibitione debita a nobis domino Deo. Satis enim agnitio Dei quid sibi incumbat, intelligit. Ne tamen ut extraneum de obsequio videamur interjecisse, ipsum quoque obsequium de patientia trahitur.

tur. Nunquam impatiens obſequitur, aut patien
quis non oblectatur. Quam ergo dominus omniur
bonorum & demonſtrator & acceptor, Deus in ſe
metipſo circumtulit, quis de bono ejus late retractet
cui item dubium ſi omne bonum, quia ad Deum per
tineat, pertinentibus ad Deum tota mente ſectar
dum: per quæ in expedito & quaſi in præſcriptioni
compendio & commendatio & exhortatio de patien
tia conſtitutum eſt.

5. Veruntamen procedere diſputationem de ne
ceſſariis fidei non eſt otioſum, quia nec infructuo
ſum. Loquacitas in ædificatione nulla turpis, :
quando turpis. Itaque ſi de aliquo bono ſermo eſt
res poſtulat, contrarium quoque boni recenſere
Quid enim ſectandum ſit, magis inluminabis, ſi quo
vitandum ſit proinde digeſſeris. Conſideremus igitu
de impatientia: an ſicut patientia in Deo, ita adver
ſaria ejus in adverſario noſtro nata atque compert
ſit: ut ex iſto appareat, quam principaliter fidei ad
verſetur. Nam quod ab æmulo Dei conceptum eſt
utique non eſt amicum Dei rebus. Eadem diſcordi
eſt rerum, quæ & auctorum. Porro quum Deu
optimus, diabolus e contrario peſſimus: ipſa ſui di
verſitate teſtantur, neutrum alteri facere, ut nobi
non magis a malo aliquid boni, quam a bono aliqui
mali dictum videri poſſit. Igitur natales impatientiæ
in ipſo diabolo deprehendo, jam tunc cum dominun
Deum univerſa opera quæ feciſſet, imagini ſuæ, i
eſt homini ſubjeciſſe impatienter tulit. Nec enim do
luiſſet, ſi ſuſtinuiſſet: nec invidiſſet homini, ſi no
doluiſſet. Adeo decepit eum, quia inviderat. In
viderat autem, quia doluerat. Doluerat, quia pa
tienter utique non tulerat. Quid primum fuerit ill
angelus perditionis, malus an impatiens, contemn
quærere: palam cum ſit, impatientiam cum malitia
aut malitiam ab impatientia auſpicatam, deinde inte
ſe

ſe conſpiraſſe, & individuas in uno patris ſinu adoleviſſe. At' enim quam primus ſenſerat, per quam delinquere intraverat, de ſuo experimento quid ad peccandum adjuvaret ſtructus, candem impingendo in crimen homini advocavit: conventa ſtatim illi mulier, non temere dixerim per conloquium ipſum ejus afflata eſt ſpiritu impatientia infecto, usque adeo nunquam omnino peccaſſet, ſi in divino interdicto patientiam perſervaſſet. Quid quod non ſuſtinuit ſola conventa: ſed apud Adam nondum maritum, nondum aures ſibi debentem, impatiens etiam tacendi eſt, ad traducem illum ejus, quod a malo hauſerat, facit. Perit igitur & alius homo per impatientiam alterius: perit mox & ipſe per impatientiam ſuam utrobique commiſſam: & circa Dei præmonitionem, & circa diaboli circumſcriptionem, illam ſervare, hanc refutare non ſuſtinens. Hinc prima judicii, unde delicti origo: hinc Deus iraſci exorſus, unde offendere homo inductus. Inde in Deo prima patientia, unde indignatio prima. Qui tunc maledictione ſola contentus, ab animadverſionis impetu in diabolo temperavit. Aut quod crimen ante iſtud impatientiæ admiſſum homini imputatur? Innocens erat, & Deo de proximo amicus, & paradiſi colonus. At ubi ſemel ſuccidit impatientiæ, deſivit Deo ſapere, deſivit cœleſtia ſuſtinere poſſe. Exinde homo terræ datus, & ab oculis Dei ejectus, facile uſurpari ab impatientia cœpit in omne quod Deum offenderet. Nam ſtatim illa ſemine diaboli concepta, malitiæ fœcunditate, iram filium procreavit: editum ſuis artibus erudiit. Quod enim ipſum Adam & Evam morti immerſerat, docuit & filium ab homicidio incipere. Fruſtra iſtud impatientiæ adſcripſerim, ſi Cain ille primus homicida, & primus fratricida, oblationes ſuas a domino recuſatas æquanimiter, nec impatienter tulit: ſi iratus fratri ſuo non eſt, ſi neminem de-

nique interemit. Cum ergo nec occidere potuit, niſi iratus: nec iraſci, niſi impatiens, demonſtrat quod per iram geſſit ad eam referendum, a qua ira ſuggeſta eſt. Hæc quidem impatientiæ tunc infantis quodammodo incunabula. Ceterum quanta mox incrementa? nec mirum. Nam ſi prima deliquit: conſequens eſt, ut quia prima, idcirco & ſola ſit matrix in omne delictum, defundens de ſuo fonte varias criminum venas. De homicidio quidem dictum eſt. Sed ira editum a primordio, etiam quaſcunque poſtmodum cauſſas ſibi invenit, ad impatientiam ut ad originem ſui confert. Sive enim quis inimicitiis, ſive prædæ gratia id ſcelus conficit, prius eſt ut aut odii, aut avaritiæ fiat impatiens. Quicquid compellit, ſine impatientia ſui non eſt ut perfici poſſit. Quis adulterium ſine libidinis impatientia ſubiit? Quod & ſi pretio in feminis cogitur venditio illa pudicitiæ, utique impatientia contemnendi lucri ordinatur. Hæc ut principalia penes dominum delicta. Nam ut compendio dictum ſit, omne peccatum impatientiæ adſcribendum. Malum impatientia eſt boni. Nemo impudicus non impatiens pudicitiæ, & improbus probitatis, & impius pietatis, & inquietus quietis. Ut malus unusquisque fiat, bonus perſeverare non poterit. Talis igitur excetra delictorum, cur non dominum offendat improbatorem malorum? An non ipſum quoque Iſrael per impatientiam ſemper in Deum deliquiſſe manifeſtum eſt? exinde cum oblitus brachii cœleſtis, quo Aegyptiis afflictationibus fuerat extractus, de Aaron ſibi Deos duces poſtulat, cum in idolum auri ſui collationes defundit: tam neceſſarias enim Moyſis cum domino congredientis impatienter exceperat moras. Poſt mannæ eſcatilem pluviam, poſt petræ aquatilem ſequelam deſperant de domino, tridui ſitim non ſuſtinendo. Nam hæc quoque illis impatientia a domino exprobratur. Ac ne ſingula pervagemur, nun-

quam

quam non per impatientiam delinquendo perierunt. Quomodo autem prophetis manus intulerunt, nisi per impatientiam audiendi? domino autem ipsi, per impatientiam etiam videndi. Quod si patientiam iniissent, liberarentur.

6. Ipsa adeo est, quæ fidem & subsequitur, & antecedit. Denique Abraham Deo credidit, & justitiæ deputatus ab illo est: sed fidem ejus patientia probavit, cum filium immolare jussus est, ad fidei non tentationem dixerim, sed typicam contestationem. Cæterum Deus quem justitiæ deputasset, sciebat. Tam grave præceptum, quod nec domino perfici placebat, patienter & audivit, & si Deus voluisset, implesset. Merito ergo benedictus, quia & fidelis: merito fidelis, quia & patiens. Ita fides patientia illuminata, cum in nationes seminaretur, per semen Abrahæ, quod est Christus, & gratiam legi superduceret, ampliandæ adimplendæque legi adjutricem suam patientiam præfecit, quod ea sola ad justitiæ doctrinam retro defuisset. Nam olim & oculum pro oculo, & dentem pro dente repetebant, & malum malo fœnerabant: nondum enim patientia in terris, quia nec fides: scilicet interim impatientia occasionibus legis fruebatur. Facile erat absente domino patientiæ & magistro. Qui postquam supervenit, & gratiam fidei patientia composuit, jam nec verbo quidem lacessere, nec *fatue* quidem dicere sine judicii periculo licet. Prohibita ira, restricti animi, compressa petulantia manus, exemtum linguæ venenum, plus lex quam amisit, invenit: dicente Christo. *Diligite inimicos vestros, & maledicentibus benedicite: & orate pro persecutoribus vestris, ut filii sitis patris vestri cœlestis.* Vides quem nobis patrem patientia adquirat? Hoc principali præcepto universa patientiæ disciplina succincta est, quando ne digne quidem malefacere concessum est.

7. Jam vero percurrentibus nobis caussas imp tientiæ: cætera quoque præcepta suis locis respond bunt. Si detrimento rei familiaris animus concit tur, omni pene in loco de contemnendo secul scripturis dominicis commonetur: nec major ad p cuniæ contemptum exhortatio subjacet, quam qu ipse dominus in nullis divitiis invenitur. Se per pauperes justificat, divites prædamnat. Ita d trimentum patientiæ, fastidium opulentiæ præmi stravit, demonstrans per abjectionem divitiarum, l suras quoque earum computandas non esse. Qu ergo nobis appetere minime opus est, quia nec d minus appetivit, detruncatum vel etiam ademptu non ægre sustinere debemus. *Cupiditatem omnium m lorum radicem* spiritus domini per Apostolum pronunti vit. Eam non in concupiscentia alieni tantum cons tutam interpretemur: nam & quod nostrum videtu alienum est: nihil enim nostrum, quoniam Dei omni cujus ipsi quoque nos. Itaque si damno adfecti i patienter senserimus, non de nostro amissum dole tes, adfines cupiditatis deprehendemur. Alienu quærimus, cum alienum amissum, ægre sustinem Qui damni impatientia concitatur, terrena cœles bus anteponendo, de proximo in Deum peccat. S ritum enim quem a domino sumpsit, secularis rei g tia concutit. Libenter igitur terrena amittamus, c lestia tueamur. Totum licet seculum pereat, du patientiam lucrifaciam. Jam qui minutum sibi a quid aut furto, aut vi aut etiam ignavia, non co stanter sustinere constituit: nescio an facile, vel animo ipse rei suæ manum inferre posset in cau eleemosynæ. Quis enim ab alio secari omnino n sustinens, ipse ferrum in corpore suo ducit. I tientia in detrimentis, exercitatio est largiendi communicandi. Non piget donare eum, qui non met perdere. Alioquin quomodo duas habens tu

cas,

alteram earum nudo dabit: nisi idem sit, qui
renti tunicam, etiam pallium offerre possit? Quo-
o amicos de mammona fabricabimus nobis, si
im tantum amaverimus, ut amissum non suffera-
? Peribimus cum perdito. Quid hic invenimus,
habemus amittere? Gentilium est, omnibus de-
entis impatientiam adhibere, qui rem pecunia-
fortasse animæ anteponant. Nam & faciunt,
lucri cupiditatibus quæstuosa pericula mercimo-
um in mari exercent: cum pecuniæ caussa etiam
ro nihil damnationi timendum adgredi dubitant;
denique ludo & castris sese locant, cum per
a in mores bestiarum latrocinantur. Nos vero,
ndum diversitatem, qua cum illis sumus, non
iam pro pecunia, sed pecuniam pro anima depo-
: convenit: seu sponte in largiendo, seu patien-
in amittendo.

8. Ipsam animam ipsumque corpus in seculo isto
ositum omnibus ad injuriam gerimus, ejusque in-
e patientiam subimus, minorum deliberatione
emur. Absit a servo Christi tale inquinamentum,
patientia majoribus tentationibus præparata, in
olis excidat. Si manu quis tentaverit provocare,
to est dominica monela, *verberanti te* (inquit) *in*
m, etiam alteram genam obverte. Fatigetur impro-
s, patientia tua. Cujus ictus ille sit, dolore & con-
elia constrictus, gravius a domino vapulat. Plus
obum illum cædis sustinendo. Ab eo enim va-
bit, cujus gratia sustines. Si linguæ amaritudo,
edicto sive convitio eruperit, respice dictum;
vos valedixerint, gaudete. Dominus ipse male-
is in lege est, & tamen solus est benedictus. Igi-
dominum servi consequamur, & maledicamur pa-
ter, ut benedicti esse possimus. Si parum æqua-
ter audiam dictum aliquod in me protervum aut
iam, reddam & ipse amaritudinis vicem necesse

F 3 est,

eſt, aut cruciabor, impatientia muta. Cum ergo percuſſero maledictus, quomodo ſecutus inveniar doctrinam domini, qua traditum eſt, non vaſculorum inquinamentis, ſed eorum quæ ex ore promuntur, hominem communicari. Item; manere nos omnis van & ſupervacui dicti reatum. Sequitur ergo ut a quc nos dominus arcet, idem ab alio æquanimiter pat admoneat. Hic jam de patientiæ voluptate. Nam omnis injuria, ſeu lingua, ſeu manu incuſſa, cum patientiam offenderit, eodem exitu diſpungetur, quc telum aliquod in petram conſtantiſſimæ duritiæ libratum, & obtuſum. Concidet enim ibidem irrita opera & infructuoſa, & nonnunquam repercuſſum in eum, qui emiſit, reciproco impetu ſæviet. Nempe idcirco quis te lædit, ut doleas: quia fructus lædentis in dolore læſi eſt. Ergo cum fructum ejus everteris, nor dolendo, ipſe doleat neceſſe eſt amiſſione fructus ſui tunc tu non modo illæſus abis, quod etiam ſolum tib ſufficit, ſed inſuper adverſarii tui fruſtratione oblectatus, & dolore defenſus. Hæc eſt patientiæ utilitas & voluptas.

9. Ne illa quidem impatientiæ ſpecies excuſatur, in amiſſione noſtrorum, ubi aliqua dolori patroci natur affectio. Proponendus eſt enim reſpectus denuntiationis Apoſtoli, qui ait: *Ne contriſtemini dormitione cujusquam, ſicut nationes, quæ ſpe carent.* E merito. Credentes enim reſurrectionem Chriſti, in noſtram quoque credimus, propter quos ille & obiit & reſurrexit. Ergo cum conſtet de reſurrectione mor tuorum, vacat dolor mortis, vacat & impatienti doloris. Cur ergo doleas, ſi periiſſe non credis? Cur impatienter feras ſubductum interim, quem cre dis reverſurum? Profectio eſt, quam putas mortem Non eſt lugendus qui antecedit, ſed plane deſideran dus. Id quoque deſiderium patientia temperandum Cur enim immoderate feras abiiſſe, quem mox ſub ſeque-

ſequeris? Cæterum impatientia in hujusmodi, & ſpei noſtræ male ominatur, & fidem prævaricatur. Et Chriſtum lædimus cum evocatos quosque ab illo quaſi miſerandos non æquanimiter accipimus. *Cupio*, inquit Apoſtolus, *recipi jam & eſſe cum domino.* Quanto melius oſtendit votum Chriſtianorum? Ergo votum ſi alios conſecutos impatienter dolemus, ipſi conſequi nolumus.

10. Eſt & alius ſummus impatientiæ ſtimulus, ultionis libido, negotium curans aut gloriæ, aut malitiæ. Sed & gloria utique vana, & malitia, nunquam non domino odioſa, hoc quidem loco maxime, cum alterius malitia provocata ſuperiorem ſe in exſequenda ultione conſtituit, & remunerans nequam duplicat quod ſemel factum eſt. Ultio penes errorem ſolatium videtur doloris, penes veritatem certe redarguitur malignitatis. Quid enim refert inter provocantem, & provocatum, niſi quod ille prior in maleficio deprehenditur, at ille poſterior. Tamen uterque læſi hominis domino reus eſt: qui omne nequam & prohibet & damnat. Nulla in maleficio ordinis ratio eſt: nec locus ſecernit, quod ſimilitudo conjungit. Abſolute itaque præcipitur malum malo non rependendum. Par factum, par habet meritum. Quomodo id obſervabimus, ſi faſtiditi ante in faſtidio ultionis non erimus? Quem autem honorem litabimus domino Deo, ſi nobis arbitrium defenſionis arrogaverimus? Nos utres, vaſa fictilia, ſervulis noſtris adſumentibus ſibi de conſervis ultionem, graviter offendimur; eosque qui nobis patientiam obtulerint ſuam, ut memores humilitatis, ſervitutis, jus dominici honoris diligentes, non probamus modo, ſed ampliorem, quam ipſi ſibi præſumpſiſſent, ſatisfactionem facimus. Id nobis in domino tam juſto ad æſtimandum, tam potenti ad perficiendum periclitatur? Quid ergo credimus judicem illum, ſi non & ultorem? Hoc ſe no-

bis repromittit, dicens: *Vindictam mihi, & ego vi cabo:* id eſt, Patientiam mihi, & ego patientiam munerabo. Cum enim dicit, *Nolite judicare, ne cemini*, nonne patientiam flagitat? Quis enim judicabit alium, niſi qui patiens erit non defende Quis idcirco judicat, ut ignoſcat? Ac ſi igno tamen judicantis impatientiam cavit, & honc unici judicis, id eſt Dei, abſtulit. Quantos caſus hujusmodi impatientia incurſare conſue Quotiens pœnituit defenſionem? Quotiens inſt ejus deterior facta eſt cauſſis ſuis? Quoniam impatientia ſuſceptum, ſine impetu transigi n nihil impetu actum, aut non offendit, aut cor aut præceps abiit. Jam ſi levius defendaris, inſa ſi uberius, oneraberis. Quid mihi cum ultione jus modum regere non poſſum per impatientiam loris? Quod ſi patientiæ incubabo, non doleb non dolebo, ulciſci non deſiderabo.

11. Poſt has principales impatientiæ materias potuimus, regeſtas, quid inter cæteras evagen quæ domi, quæ foris? Lata atque diffuſa eſt o tio mali: multiplicia ſpiritus incitamenta jacula & modo parvula, modo maxima. Sed parvul ſua mediocritate contemnas, maximis pro ſua perantia cedas. Ubi minor injuria, ibi nulla ne tas impatientiæ. At ubi major injuria, ibi ne rior injuriæ medela, patientia. Certemus igitur, a malo infliguntur, ſuſtinere, ut hoſtis ſtudium latio noſtræ æquanimitatis eludat. Si vero qu ipſi in nos, aut imprudentia, aut ſponte etia perducimus, æque patienter obeamus, quæ imputamus. Quod ſi a domino nonnulla cred incuti, cui magis patientiam quam domino pr mus? Quin inſuper gratulari & gaudere nos d dignatione divinæ caſtigationis. Ego, inquit diligo, caſtigo. O ſervum illum beatum,

emı

emendationi dominus inſtat! cui dignatur iraſci, quem admonendi diſſimulatione non decipit! Undique igitur adſtricti ſumus officio patientiæ adminiſtrandæ. Quaqua ex parte, aut erroribus noſtris, aut mali inſidiis, aut admonitionibus domini intervenit uſus, ejus officii magna merces, felicitas ſcilicet. Quos enim felices dominus, niſi patientes nuncupavit, dicendo: *Beati pauperes ſpiritu, illorum eſt enim regnum cælorum.* Nullus profecto ſpiritu pauper, niſi humilis. Quis enim humilis, niſi patiens? quia nemo ſubjicere ſeſe poteſt, ſine prima patientia ſubjectionis ipſius. *Beati*, inquit, *flentes atque lugentes.* Quis talia ſine patientia tolerat? Itaque talibus & advocatio & riſus promittitur. *Beati mites.* Hoc quidem vocabulo, impatientes non licet omnino cenſeri. Item cum pacificos eodem titulo felicitatis notat, & filios Dei nuncupat, nunquid impatientes pacis adfines? Stultus hoc ſenſerit. Cum vero *gaudete & exultate*, dicit, *quotiens vos maledicent & perſequentur: merces enim veſtra plurima in cælo*; id utique non exultationis impatientiæ pollicetur, quia nemo in adverſis exultavit, niſi ante ea contempſerit. Nemo contemnet, niſi patientiam geſſerit.

12. Quod ad pacis gratiſſimæ Deo attinet diſciplinam, quis omnino impatientiæ natus, vel ſemel ignoſcet fratri ſuo? non dicam ſepties, ſed & ſeptuagies ſepties: quis judicium cum adverſario ſuo dirigens, negotium convenientia ſolvet, niſi prius animi dolorem, duritiam, amaritudinem, venena ſcilicet impatientiæ amputarit? Quo modo remittes, & remittetur tibi, ſi tenax injuriæ, per abſentiam patientiæ fueris? Nemo convulſus animum in fratrem ſuum, munus apud altare perficiet, niſi prius reconciliando fratri reverſus ad patientiam fuerit. Sol ſuper iram noſtram ſi occiderit, periclitamur. Non licet nobis una die ſine patientia manere. At enim cum omnem

ſpe-

ſpeciem ſalutaris diſciplinæ gubernet, quid mirum quod etiam pœnitentiæ miniſtrat, ſolitæ lapſis ſubvenire, cum disjuncto matrimonio, ex ea tamen cauſſa, qua licet ſeu viro, ſeu feminæ ad viduitatis perſeverantiam ſuſtineri, hæc exſpectat, hæc exoptat, hæc exorat pœnitentiam quandoque inituris, ſalutem. Quantum boni utrique confert, alterum non adulterum facit, alterum emendat. Sic & illis dominicarum ſimilitudinum exemplis de patientia ſanctis adeſt. Erroneam ovem patientia paſtoris requirit & invenit. Nam impatientia unam facile comtemneret. Sed laborem inquiſitionis patientia ſuſcipit, & humeris inſuper advehit bajulus patiens peccatricem derelictam. Illum quoque prodigum filium patientia patris & recipit, & veſtit, & paſcit, & apud impatientiam irati fratris excuſat. Salvus eſt igitur qui perierat, quia pœnitentiam iniit. Pœnitentia non perit, quia patientiam invenit. Nam dilectio ſummum fidei ſacramentum, Chriſtiani nominis theſaurus, quam Apoſtolus totis viribus ſancti ſpiritus commendat, cujus niſi patientiæ diſciplinis eruditur? *Dilectio*, inquit, *magnanimis eſt.* Ita patientiam ſumit. *Benefica eſt*: malum patientia non facit; *non æmulatur*: id quidem patientiæ proprium eſt. *Nec protervum ſapit*, modeſtiam de patientia traxit: *non inflatur*, non proterit, non enim ad patientiam pertinet. *Nec ſua requirit*, ſi offert ſua, dum alteri proſit; *nec incitatur.* Cæterum quid impatientiæ reliquiſſet? *Ideo*, inquit, *dilectio omnia ſuſtinet, omnia tolerat*, utique quia patiens. Merito ergo nunquam excidet: nam cætera evacuabuntur, conſummabuntur. Exhauriuntur linguæ, ſcientiæ, prophetiæ: *permanent fides, ſpes, dilectio*. Fides quam Chriſti patientia induxit. Spes, quam hominis patientia exſpectat. Dilectio, quam Deo magiſtro patientia comitatur.

13. Us-

13. Usque huc de patientia tandem simplici & uniformi, & tantum in animo constituta: quum eadem etiam in corpore, demerendo Domino multipliciter adlaboret: utpote quæ ab ipso Domino in corporis quoque virtute edita est, siquidem rector animus facile communicat spiritus invecta cum habitaculo suo. Quæ igitur negotiatio patientiæ in corpore? In primis adflictatio carnis hostia Domino placatoria per humiliationis sacrificium, quum sordes cum angustia victus Domino libat, contenta simplici pabulo puroque aquæ potu, quum jejunia conjungit, quum cineri & sacco inolescit. Hæc patientia corporis precationes commendat, deprecationes affirmat: hæc aures Christi Dei aperit, severitatem dispergit, clementiam elicit. Sic ille rex Babylonius offenso domino quum squalore & pædore septenni ab humana forma exulasslasset, immolata patientia corporis sui, & regnum recuperavit, & quod optabilius homini est, satis Deo fecit. Jam si altiores & feliciores gradus corporalis patientiæ digeramus, eadem sanctitati quoque procurat continentiam carnis. Hæc & viduam tenet, & virginem adsignat, & voluntarium spadonem ad regna cœli levat. Quod de virtute animi venit, in carne perficitur, carnis patientia in persequutionibus denique præliatur. Si fuga urgeat, adversus incommoda fugæ caro militat. Si & carcer premat, caro in vinculis, caro in ligno, caro in solo, & in illa paupertate lucis, & in illa penuria mundi. Quum vero producitur ad experimentum felicitatis, ad occasionem secundæ intinctionis, ad ipsum divinæ sedis ascensum, nulla plus illic quam patientia corporis; Si *spiritus promptus*, sed *caro* sine patientia *infirma*, ubi salus spiritus & carnis ipsius. At quum hoc dominus de carne dicit, infirmam pronuntians, quid ei firmandæ opus sit, ostendit, patientia scilicet adversus omnem subvertendæ fidei, vel puniendæ paraturam,

ut

ut verbera, ut ignem, ut crucem, beſtias, gladium conſtantiſſime toleret, quæ prophetæ, quæ Apoſtoli ſuſtinendo vicerunt.

14. Hic patientiæ viribus ſecatur Eſaias, & de domino non tacet. Lapidatur Stephanus, & veniam hoſtibus ſuis poſtulat. O feliciſſimum illum quoque, qui omnem patientiæ ſpeciem adverſus omnem diaboli vim expunxit! quem non abacti greges, non illæ in pecore divitiæ, non filii uno ruinæ impetu ademti, non ipſius denique corporis in ulcere cruciatus a patientia & fide domino debita excluſit, quem diabolus totis viribus fruſtra cecidit. Neque enim a reſpectu Dei tot doloribus avocatus ille eſt: ſed conſtitit nobis in exemplum & teſtimonium, tam ſpiritu quam carne, tam animo quam corpore, patientiæ perpetrandæ: ut neque damnis ſecularium, nec amiſſionibus chariſſimorum, nec corporis quidem conflictationibus ſuccidamus. Quale in illo viro feretrum Deus diabolo exſtruxit? Quale vexillum de inimico gloriæ ſuæ extulit, quum ille homo ad omnem acervum nunciorum, nihil ex ore promeret, niſi Deo gratias; quum uxorem jam malis delaſſatam, & ad prava remedia ſuadentem exſecraretur? Quid? ridebat Deus; quid? diſſecabatur malus, quum Job immundam ulceris ſui redundantiam, magna æquanimitate deſtringeret? Quum erumpentes beſtiolas, inde in eosdem ſpecus, & paſtus reformoſæ carnis ludendo revocaret. Itaque operarius ille victoriæ Dei, retuſis omnibus jaculis tentationum, lorica, clypeoque patientiæ, & integritatem mox corporis a Deo recuperavit, & quæ amiſerat conduplicata poſſedit. Et ſi filios quoque reſtitui voluiſſet, pater iterum vocaretur. Sed maluit in illo die reddi ſibi. Tantum gaudii, ſecurus ſic de domino, diſtulit; ſuſtinuit tam voluntariam orbitatem, ne ſine aliqua patientia viveret.

15. Adeo

15. Adeo ſatis idoneus patientiæ ſequeſter Deus. Si injuriam depoſueris penes eum, ultor eſt; ſi damnum, reſtitutor eſt; ſi dolorem, medicus eſt: ſi mortem, reſuſcitator eſt. Quantum patientiæ licet, ut Deum habeat debitorem? Nec immerito. Omnia enim placita ejus tuetur: omnibus mandatis ejus intervenit. Fidem munit, pacem gubernat, dilectionem adjuvat, humilitatem inſtruit, pœnitentiam exſpectat, exomologeſin adſignat, carnem regit, ſpiritum ſervat, linguam frenat, manum continet, tentationes inculcat, ſcandala pellit, martyria conſummat, pauperem conſolatur, divitem temperat, infirmum non extendit, valentem non conſumit, fidelem delectat, gentilem invitat, ſervum domino, dominum Deo commendat, feminam exornat, virum approbat: amatur in puero, laudatur in juvene, ſuſpicitur in ſene: in omni ſexu, in omni ætate formoſa eſt. Age jam ſi & effigiem, habitumque ejus comprehendamus. Vultus illi tranquillus & placidus, frons pura, nulla mœroris aut iræ rugoſitate contracta: remiſſa æque in lætum modum ſupercilia, oculis humilitate, non infelicitate dejectis. Os taciturnitatis honore ſignatum. Color qualis ſeſecuris & innoxiis. Motus frequens capitis in diabolum, & minax riſus. Cæterum amictus circum pectora candidus, & corpori impreſſus: ut qui nec inflatur, nec inquinatur. Sedet enim in throno ſpiritus ejus mitiſſimi & manſuetiſſimi, qui non turbine glomeratur: non nubilo livet, ſed eſt teneræ ſerenitatis, apertus & ſimplex, quem tertio vidit Helias. Nam ubi Deus, ibidem & alumna ejus, patientia ſcilicet. Cum ergo ſpiritus Dei deſcendit, individua patientia comitatur eum. Si non cum ſpiritu admiſerimus, in nobis morabitur ſemper? imo neſcio an diutius perſeveret. Sine ſua comite ac miniſtra, omni loco ac tempore angatur, neceſſe eſt. Quodcunque

cunque

inimicus ejus inflixerit, ſolus ſuſtinere non poterit, carens inſtrumento ſuſtinendi.

16. Hæc patientiæ ratio, hæc diſciplina, hæc opera cœleſtis, & vera ſcilicet Chriſtiana: non ut illa patientia gentium terræ, falſa, probroſa. Nam ut in iſto quoque domino diabolus æmularetur, quaſi plane ex pari, niſi quod ipſa diverſitas mali & boni æqualiter magnitudinis par eſt, docuit & ſuos patientiam propriam: illam dico, quæ maritos dote venales, aut lenociniis negotiantes uxorum poteſtatibus ſubjicit; quæ aucupandis orbitatibus omnem coacti obſequii laborem mentitis adfectionibus tolerat: quæ ventris operarios contumelioſis patrociniis ſubjectione libertatis gulæ addicit. Talia nationes patientiæ ſtudia noverunt: & tanti boni nomen, fœdis operationibus occcupant: patientes rivalium & divitum & invitatorum, impatientes ſolius Dei vivunt. Sed viderit ſua & ſui præſidis patientia, quam ſubter ignis exſpectat. Cæterum nos amemus patientiam Dei, patientiam Chriſti: rependamus illi, quam pro nobis ipſe dependit. Offeramus patientiam ſpiritus, patientiam carnis, qui in reſurrectionem carnis & ſpiritus credimus.

Q. SEPT.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI DE VIRGINIBUS VELANDIS LIBER.

I.

Proprium jam negotium passus meæ opinionis, latine quoque ostendam, virgines nostras velari oportere, ex quo transitum ætatis suæ fecerint: hoc exigere veritatem, cui nemo præscribere potest, non spatium temporum, non patrocinia personarum, non privilegium regionum. Ex his enim fere consuetudo initium ab aliqua ignorantia vel simplicitate sortita, in usum per successionem corroboratur, & ita adversus veritatem vindicatur. Sed dominus noster Christus veritatem se, non consuetudinem, cognominavit. Si semper Christus, & prior omnibus: æque veritas sempiterna & antiqua res. Viderint ergo quibus novum est, quod sibi vetus est. Hæreseis non tam novitas quam veritas revincit. Quodcumque adversus veritatem sapit, hoc erit hæresis, etiam vetus consuetudo. Cæterum suo vitio quis quid ignorat. Quod autem ignoratur, fuit tam requirendum, quam recipiendum, quod agnoscitur. Regula quidem fidei una omnino est, sola immobilis, & irreformabilis, credendi scilicet in unicum Deum omnipotentem, mundi conditorem, & filium ejus Jesum Christum, natum ex virgine Maria, crucifixum sub Pontio Pilato, tertia die resuscitatum a mortuis, receptum in

cœlis,

cœlis, ſedentem nunc ad dexteram patris, venturum judicare vivos & mortuos, per carnis etiam reſurrectionem. Hac lege fidei manente, cætera jam diſciplinæ & converſationis, admittunt novitatem correctionis; operante ſcilicet & proficiente usque in finem gratia Dei. Quale eſt enim, ut diabolo ſemper operante & adjiciente cottidie ad iniquitatis ingenia, opus Dei aut ceſſaverit aut proficere deſtiterit? cum propterea Paracletum miſerit dominus, ut quoniam humana mediocritas omnia ſemel capere non poterat, paulatim dirigeretur & ordinaretur & ad perfectum perduceretur diſciplina, ab illo vicario domini, ſpiritu ſancto. *Adhuc*, inquit, *multa habeo loqui vobis, ſed nondum poteſtis ea bajulare: Cum venerit ille ſpiritus veritatis, deducet vos in omnem veritatem & ſupervenientia renunciabit vobis.* Sed & ſupra de hoc ejus opere pronunciavit. Quæ eſt ergo Paracleti adminiſtratio, niſi hæc, quod diſciplina dirigitur, ſcripturæ revelantur, quod intellectus reformatur, quod ad meliora proficitur? Nihil ſine ætate eſt, omnia tempus exſpectant. Denique, Eccleſiaſtes, *Tempus*, inquit, *omni rei.* Aſpice ipſam creaturam paulatim ad fructum promoveri. Granum eſt primo, & de grano frutex oritur, & de frutice arbuſcula enititur. Deinde rami & frondes invaleſcunt, & totum arboris nomen expanditur, inde germinis tumor, & flos de germine ſolvitur, & de flore fructus aperitur. Is quoque rudis aliquamdiu & informis, paulatim ætatem ſuam dirigens, eruditur in manſuetudinem ſaporis. Sic & juſtitia (nam idem Deus juſtitiæ & creaturæ) primo fuit in rudimentis, natura Deum metuens. Dehinc per legem & prophetas promovit in infantiam. Dehinc per Evangelium efferbuit in juventutem. Nunc per Paracletum componitur in maturitatem. Hic erit ſolus a Chriſto magiſter dicendus & verendus. Non enim ab ſe loquetur, ſed quæ mandantur a Chriſto.

Hic

Hic solus antecessor, quia solus post Christum. Hunc qui receperunt, veritatem consuetudini anteponunt. Hunc qui audierunt usque non olim prophetantem, virgines contegunt.

2. Sed nolo interim hunc morem veritatis deputare. Consuetudo sit tantisper; ut consuetudini etiam consuetudinem opponam. Per Græciam & quasdam Barbarias ejus, plures ecclesiæ virgines suas abscondunt. Est & sub hoc cœlo institutum istud alicubi, ne qui gentilitati Græcanicæ aut Barbaricæ consuetudinem illam adscribat. Sed eas ego ecclesias proposui, quas & ipsi Apostoli vel Apostolici viri condiderunt, & puto ante quosdam. Habent igitur & illæ eandem consuetudinis autoritatem, tempora & antecessores opponunt magis quam posteræ istæ. Quid observabimus, quid deligimus? non possumus respuere consuetudinem, quam damnare non possumus, utpote non extraneam, quia non extraneorum; cum quibus scilicet communicamus jus pacis & nomen fraternitatis. Una nobis & illis fides, unus Deus, idem Christus, eadem spes, eadem lavacri sacramenta. Semel dixerim, una ecclesia sumus. Ita nostrum est, quidquid nostrorum est. Cæterum dividis corpus; tam hic sicut in omnibus varie institutis & dubiis & incertis fieri solet, adhibenda fuit examinatio, quæ magis ex duabus tam diversis consuetudinibus disciplinæ Dei conveniret. Et utique ea deligenda, quæ virgines includit, soli Deo notas, quibus præterea a Deo non ab hominibus captanda gloria est, etiam ipsum bonum suum erubescendum est. Virginem magis laudando quam vituperando confundas. Quia delicti durior frons est, ab ipso & in ipso delicto impudentiam docta. Nam illam consuetudinem, quæ virgines negat, dum ostendit, nemo probasset, nisi aliquæ tales, quales virgines ipsæ. Tales enim oculi volent virginem visam, quales ha-

bet virgo, quæ videri volet. Invicem se ejusdem oculorum genera desiderant. Ejusdem libidinis est, videri & videre. Tam sancti viri est subfundi, si virginem viderit, quam sanctæ virginis, si a viro visa sit.

3. Sed nec inter consuetudines dispicere voluerunt illi sanctissimi antecessores. Tamen tolerabilius apud nos; ad usque proxime, utrique consuetudini communicabatur. Arbitrio permissa res erat, ut quæque voluisset; aut tegi aut prostitui, sicut & nubere; quod & ipsum neque cogitur neque prohibetur. Contenta erat veritas, pacisci cum consuetudine, ut tacite sub consuetudinis nomine frueretur se vel ex parte. Sed quoniam cœperat agnitio proficere, ut per licentiam utriusque moris indicium melioris partis emergeret: statim ille adversarius bonorum multoque institutorum, opus suum fecit. Ambiunt virgines hominum, adversus virgines Dei, nuda plane fronte; temerarie audaciam excitatæ, & virgines videntur, quæ aliquid a viris petere possunt; nedum tale factum, ut scilicet æmulæ earum, tanto magis liberæ, quanto Christi solius ancillæ, dedantur illis. Scandalizamur, inquiunt, quia aliter aliæ incedunt, & malunt scandalizari quam provocari. Scandalum, nisi fallor, non bonæ rei, sed malæ exemplum est, ædificans ad delictum. Bonæ res neminem scandalizant, nisi malam mentem. Si bonum est modestia, verecundia, fastidium gloriæ, soli Deo captans placere: agnoscant malum suum, quæ de tali bono scandalizantur. Quid enim si & incontinentes dicant se a continentibus scandalizari, continentia revocanda est? Et ne multi nobis scandalizentur, monogamia recusanda est? Cur non magis hæ querantur, scandalo sibi esse petulantiam, impudentiam ostentaticiæ virginitatis? Propter ejusmodi igitur capita nundinatitia, trahantur virgines sanctæ in ecclesiam, erubescentes, quod cognoscantur in medio? paventes,

quod

quod detegantur accerſitæ, quaſi ad ſtuprum. Non minus enim & hoc pati nolunt. Omnis publicatio virginis bonæ, ſtupri paſſio eſt, & tamen vim carnis pati, minus eſt, quia de officio naturæ venit. Sed cum ſpiritus ipſe violatur in virgine, ſublato velamine, didicit amittere, quod tuebatur. O ſacrilegæ manus, quæ dicatum Deo habitum detrahere potuerunt. Quid prius aliquis perſecutor feciſſet, ſi hoc a virgine electum cognoviſſet? Denudaſti puellam a capite, & tota jam virgo ſibi non eſt: alia eſt facta. Exſurge igitur veritas, & quaſi de patientia erumpe; nullam volo conſuetudinem defendas, nam jam & illa conſuetudine ſub qua te fruebaris, expugnatur. Te eſſe demonſtra, quæ virgines tegit. Ipſa ſcripturas tuas interpretare, quas conſuetudo non novit. Si enim noſſet, nunquam eſſet.

4. Quatenus autem de ſcripturis adverſus veritatem argumentari conſuetudo eſt: ſtatim opponitur nobis: nullam mentionem virginum ab Apoſtolo factam, ubi de velamine præfinit; ſed tantum mulieres nominatas; cum ſi voluiſſet & virgines tegi, de virginibus quoque cum mulieribus nominatis pronunciaſſet. Quomodo illic, inquit, ubi de nuptiis tractat, quid obſervandum ſit, etiam de virginibus, declarat? Itaque non contineri eas lege velandi capitis, ut non nominatas in hac lege, immo ex hoc velari, qua non jubentur, quæ nec nominantur. Sed & nos eandem argumentationem retorquemus. Qui enim ſciebat in alias utriusque generis facere mentionem, virginis dico, & mulieris, id eſt non virginis, ex cauſſa diſtinctionis, in his, in quibus non nominat virginem non faciens diſtinctionem: oſtendit conditionis communionem. Cæterum potuit hic quoque conſtituere differentiam inter virginem & mulierem: ſicut alibi dicit, diviſa eſt mulier & virgo. Igitur quas non diviſit tacendo, in altera iniit: nec tamen

quia illic divisa est & mulier & virgo, hic quoque patrocinabitur illa divisio, ut quidam volunt. Quanta enim alibi dicta non valent, ubi dicta scilicet non sunt, nisi si eadem sit caussa quæ alibi; ut sufficiat semel dictum. Illa autem caussa virginis & mulieris, longe divisa est ab hac specie. Divisa est, inquit, mulier & virgo, quare? quoniam innupta, id est virgo, cogitat ea, quæ sunt domini, ut sit sancta, & corpore & spiritu. Nupta autem, id est non virgo, cogitat quomodo placeat viro. Hæc erit interpretatio divisionis illius, nullum habens locum, in isto capitulo, in quo neque de nuptiis, neque de animo & cogitatu muliebri, & virginis, pronunciatum, sed de capite velando. Cujus nullam volens esse disceptationem, Spiritus sanctus uno nomine mulieris, etiam virginem intelligi voluit, quam proprie non nominando a muliere non separavit; & non separando, conjunxit ei, a qua non separavit. Novum est nunc ergo principali vocabulo uti, & cætera nihilominus in eo vocabulo intelligi, ubi nulla est necessitas singillatim distinguendæ universitatis, naturaliter compendium sermonis & gratum & necessarium est. Quoniam sermo laciniosus, & onerosus & vanus est. Sic & generalibus vocabulis contenti sumus, comprehendentibus in se specialium intellectum. Ergo jam de vocabulo ipso. Naturale vocabulum est fœmina. Naturalis vocabuli generale, mulier. Generalis etiam speciale, virgo, vel nupta, vel vidua, vel quot etiam ætatis nomina accedunt. Subjectum igitur est generali speciale, quia generale prius est, & subjectivum antecessivo, & portionale universali, in ipso intelligetur, cui subjicitur, & in ipso significatur, quia in ipso continetur. Sic nec manus, nec pes, nec ullum membrorum desiderat significari, corpore nominato. Et, si mundum dixeris, illic erit & cœlum, & quæ in eo, sol & luna, & sidera, &

tra, & terra, & freta, & omnis census elementorum. Omnia dixeris, quod ex omnibus constat. Sic & mu- erem nominando, quicquid est mulieris, nominavit.

5. Sed quoniam ita mulieris nomen usurpant, ut on putent competere illud, nisi ei soli, quæ vi- um passa sit: probari a nobis oportet, proprieta- m ejus vocabuli, ad sexum ipsum, non ad gradum xus pertinere, quo communiter etiam virgines cen- antur. Cum hoc genus secundi hominis a Deo fa- um est, in adjutorium hominis, fœmina illa, sta- m mulier est cognominata, adhuc felix, adhuc digna radiso, adhuc virgo. *Vocabitur*, inquit, *mulier.* abes itaque nomen, non dico jam virgini commune, d proprium, quod a principio virgo sortita est. Sed geniose quidam de futuro volunt dictum, vocabi- r mulier, quasi quæ hoc futura esset, cum virgini- tem resignasset: quoniam & adjecit, *Propterea relin- iet homo patrem & matrem, & conglutinabitur mulieri æ: & erunt duo in una carne.* Ostendant igitur primo, oi sit subtilitas ista, si de futuro mulier cognominata t, quod interea vocabulum acceperit? Non potest im sine vocabulo præsentis qualitatis suæ fuisse. æterum quale est, ut, quæ in futurum vocaretur omine designato, in præsenti nihil cognominaretur? mnibus animalibus Adam nomina imposuit, & ne- ini ex futura conditione, sed ex præsenti institu- one; cui conditio quæcumque serviret, hoc appel- ta, quod a primordio voluit, quid ergo tunc vo- batur? Atquin quotiescumque in scriptura nomi- itur, mulier appellatur, antequam nupta; & nun- iam virgo, cum virgo. Hoc nomen tum unum illi it & quando nihil prophetico modo dictum est. am cum scriptura refert fuisse nudos duos, Adam mulierem ejus, nec hoc de futuro sapit, quasi mu- erem dixerit ejus in præsagio uxoris. Sed quoniam innupta illius mulier, ut de substantia ipsius: *Hoc*, inquit,

inquit, *os ex ossibus meis, & caro ex carne mea vocabitur mulier.* Hinc ergo tacita conscientia naturæ, ipsa divinitas animæ in usum sermonis eduxit, nescientibus hominibus; sicut & alia multa, quæ ex scriptura fieri & dici solere alibi poterimus ostendere, uti mulieres nostras dicamus uxores; quamquam & improprie quædam loquamur. Nam & Græci, qui magis vocabulo mulieris in uxore utuntur, alia habent propria vocabula uxoris. Sed malo hunc usum ad scripturæ testimonium deputare. Ubi enim duo in unam carnem efficiuntur, per matrimonii nexum, caro ex carne & os ex ossibus vocatur, secundum originem mulier ejus, ex cujus substantia incipit censeri facta uxor. Ita mulier non natura nomen est uxoris, sed uxor conditione nomen est mulieris. Denique mulier & non uxor dici potest; non mulier autem, uxor dici non potest; quia nec esse. Constituto igitur nomine novæ fœminæ, quod est mulier, & explicito quod prius fuit, id est nomine assignato: convertit jam ad Propheticam rationem, uti diceret: propter hanc relinquet homo patrem & matrem. Adeo separatum est nomen a Prophetia, quantum & ab ipsa persona, ut non utique de ipsa Eva dixerit, sed in illas fœminas futuras, quas in matrice generis fœminini nominarit. Alioquin non Adam relicturus erat patrem & matrem, quos non habebat, propter Evam. Ergo non ad Evam pertinet, quia nec ad Adam, quod prophetice dictum est. De maritorum enim conditione prædictum, qui ob mulierem parentes suos erant relicturi, quod in Evam cadere non potuit, quia nec in Adam. Si ista res est, apparet non propter futurum, mulierem cognominatam, ad quam futurum non pertinebat. Eo accedit, quod ipse rationem ejus nominis edidit. Cum enim dixisset vocabitur mulier, quoniam ex viro suo sumpta est, & ipso adhuc virgine. Sed dicemus & de viri nomine suo

suo loco. Nemo itaque nomen ad Prophetiam interpretetur, quod ex alia significatione deductum est: præsertim cum appareat, ubi de futuro nomen acceperit, illic scilicet, ubi Eva cognominatur; personali jam vocabulo, quia naturale præcesserat. Si enim Eva mater viventium est, ecce ex futuro cognominatur, ecce uxor & non virgo prænunciatur, hoc erit vocabulum nupturæ. Ex nupta enim mater: Ita hic quoque ostenditur, non de futuro mulierem tunc nominatam, quæ postmodum acceptura erat futuræ conditionis suæ nomen. Responsum satis est ad hanc partem.

6. Videamus nunc, si & Apostolus formam vocabuli istius secundum Genesim observat, sexui deputans illuc, si mulierem vocans virginem Mariam, quemadmodum & Genesis Evam. Scribens enim ad Galatas, *Misit*, inquit, *Deus filium suum factum ex muliere.* Quam utique virginem constat fuisse, licet Hebion resistat. Agnosco & angelum Gabrielem ad virginem missum: sed cum benedicit illam, inter mulieres non inter virgines deputat: *Benedicta tu inter mulieres.* Sciebat & angelus mulierem etiam virginem dici. Sed & ad hæc duo ingeniose quidam respondisse sibi visus est: quoniam quidem desponsata est Maria, idcirco & ab Angelo & ab Apostolo mulierem pronuntiatam. Desponsata enim, quodammodo nupta. Tamen inter quodammodo, & verum, satis interest, duntaxat hoc in loco, nam alibi ita sane habendum est. Nunc vero, non quasi jam nuptam mulierem Mariam pronunciaverunt, sed quasi, nihilominus fœminam, etiam si non sponsam, quasi hoc a primordio dictam. Illud enim præjudicet necesse est, a quo forma descendit. Cæterum quod pertineat ad hoc capitulum, si hic desponsatæ adæquatur, ut ideo mulier dicta sit Maria, non quæ fœmina, sed qua maritata: jam ergo Christus non ex virgine

natus est, quia ex desponsata, quæ virgo esse desierit hoc nomine. Quod si ex virgine natus est, licet ex desponsata, tamen integra; agnosce mulierem, etiam virginem, etiam integram dici. Hic certe nihil prophetice dictum videri potest, ut futuram mulierem, id est nuptam, Apostolus nominarit dicendo factum est muliere. Non enim poterat posteriorem mulierem nominare, de qua Christus nasci non habebat, id est virum passam; sed illa, quæ erat præsens, quæ erat virgo, & mulier vocabatur post vocabuli hujus proprietatem, secundum primordii formam virginis, & ita universo mulierum generi defensam.

7. Convertamur ad ipsas jam rationes recensendas, per quas Apostolus docet velari fœminam oportere, an eadem etiam virginibus competant; ut ex hoc quoque vocabulo communionis inter virgines & non virgines constet, dum eædem velaminis caussæ in utraque parte deprehenduntur. Si caput mulieris, vir est: utique & virginis, de qua fit mulier, illa, quæ nupsit: nisi si virgo tertium genus est, monstruosum aliquod sui capitis. Si *mulieri turpe est radi sive tonderi*, utique & virgini. Proinde viderit seculum æmulum Dei, si ita virgini cæsum capillum decori mentitur quemadmodum & puero permissum. Ergo cui æque non convenit radi sive tonderi, æque convenit operiri. Si *gloria viri est mulier*, quanto magis virgo, quæ & gloria sibi est? Si *mulier ex viro & propter virum*, costa illa Adæ, virgo primum fuit. Si *mulier potestatem habere super caput debet*: vel eo justius virgo, ad quam pertinet, quod in caussa est. Si enim *propter angelos*, scilicet quos legimus a Deo & cœlo excidisse, ob concupiscentiam fœminarum: quis præsumere potest, quales angelos, maculata jam corpora, & humanæ libidinis reliquias desiderasse, ut non ad virgines potius exarserint, quarum flos etiam humanam libidinem excusat. Nam & scriptura sic suggerit, *Et*

factum

factum est, inquit, *cum cœpissent homines plures fieri super terram, & filiæ natæ sunt eis. Conspicati autem filii Dei, filias hominum, quod pulchræ essent, acceperunt sibi uxores, ex omnibus quas elegerunt.* Hic enim nomen mulierum Græcum, uxores sapit: quia de nuptiis mentio est. Cum ergo filias hominum dicit, manifeste virgines portendit, quæ adhuc apud parentes deputarentur. Nam nuptæ, maritorum nuncupantur, cum potuerit dixisse uxores hominum æque, non adulteros nominans angelos; sed maritos, dum innuptas sumunt filias hominum, quas natas supra dixit, sic quoque virgines significavit supra natas. At hic angelis nuptas; aliud eas nescio quam natas, & dehinc nuptas. Debet ergo adumbrari facies tam periculosa, quæ usque ad cœlum scandala jaculata est, ut cum Deo adsistens, cui rea est angelorum exterminatorum, cæteris quoque angelis erubescat, & malam illam aliquando libertatem capitis sui comprimat, jam nec hominum oculis offerendam. Sed & si contaminatas jam fœminas angeli illi appetissent, tanto magis propter angelos virgines velari debuissent, quanto magis propter virgines angeli deliquisse potuissent. Si autem & naturæ præjudicium adjicit Apostolus, quod *honor* sit *mulieris redundantia capillorum*, *quia coma pro operimento est:* utique hoc maxime virgini insigne est: quare & ornatus ipse, proprie sic est, ut concumulata in verticem, ipsam capitis arcem ambitu crinium contegat.

8. Horum certe omnium contraria efficiunt, ne vir caput velet: scilicet quia non sit naturaliter consecutus ambitionem capillorum, quia radi sive tonderi non sit turpe illi, quia non propter illum angeli exorbitarint, quia gloria & imago Dei sit, quia caput ejus Christus. Itaque cum de viro & muliere Apostolus tractet, cur illam oporteat velari, illum vero non, apparet cur & virginis silentium fecerit:

eadem ratione scilicet virginem in mulierem intelligendam sinens, qua & puerum, ut in viro deputandum, non nominavit; totum ordinem utriusque sexus propriis vocabulis complexus, mulieris & viri. Sic etiam Adam adhuc integer, vir in Genesi est cognominatus, *vocabitur*, inquit, *mulier, quia de viro suo sumpta est.* Sic vir Adam ante nuptiarum congressum, quemadmodum & Eva mulier. De utraque parte satis ad universam speciem cujusque sexus Apostolus pronuntiavit, & breviter & plene, tam instructa definitione, *Omnis*, inquit, *mulier*, quid est omnis? nisi omnis generis, omnis ordinis, omnis conditionis, omnis dignitatis, omnis ætatis. Siquidem omne, totum est, & integrum, & nulla sui parte defectum. Pars autem mulieris & virgo est. Aeque & de viro non velando, *Omnis*, inquit. Ecce duo diversa nomina, vir & mulier, omnis uterque; duæ leges obnoxiæ invicem, hinc velandi, inde nudandi. Igitur si eo quod dictum sit omnis vir, commune est nomen viri, etiam nondum viri, masculi investis: commune autem cum sit nomen secundum naturam, communis est & lex non velandi ejus, qui inter viros virgo est, secundum disciplinam; cur non præjudicatum sit, proinde & mulierem virginem omnem muliere nominata contineri, consortio nominis, ut contineatur & communione legis? Si viro mulier non est, nec vir investis est. Si non operitur virgo, quia mulier non sit, operiatur investis, quia vir non sit. Ejusdem virginitatis æqua sit venia. Sicut virgines non coguntur velari, ita pueri non jubeantur revelari. Cur ex parte diffinitionem Apostoli agnoscimus absolutam, circa omnem virum? nec detractamus, quare non & puerum nominarit, ex parte autem prævaricamur, æque absoluta ea circa omnem mulierem? *Si quis*, inquit, *contentiosus est, nos talem consuetudinem non habemus neque ecclesia Dei.* Ostendit conten-

contentionem aliquam de ista specie fuisse, ad quam extinguendam toto compendio usus est: neque virginem nominans, ut ostenderet dubitandum de velanda non esse, & omnem nominans mulierem, cum nominasset virginem. Sic & ipsi Corinthii intellexerunt. Hodie denique virgines suas Corinthii velant: quid docuerint Apostoli, qui didicerunt, approbant.

9. Videamus nunc, an sicut naturæ & causæ argumenta virgini quoque competere monstravimus, ita etiam disciplinæ ecclesiasticæ præscripta de muliere in virginem spectant. Non permittitur mulieri *in ecclesia loqui*; sed nec docere, nec tinguere, nec offerre, nec ullius virilis muneris, ne dum sacerdotalis officii sortem sibi vendicarent. Quæramus an aliquid horum virgini liceat, si virgini licet. Sed in omnibus eadem conditione subjicitur, & necessitas humilitatis cum muliere censetur; unde illi unum hoc licebit, quod omni feminæ non licet? Quid prærogativæ meretur adversus conditionem suam, si qua virgo est, & carnem suam sanctificare proposuit? Idcirco velaminis venia fit illi, ut in ecclesiam notabilis & insignis introeat, ut honorem sanctitatis in libertate capitis ostendat? Potuit dignius honorari aliqua prærogativa virilis aut gradus aut officii. Plane scio alicubi virginem in viduatu ab annis nondum viginti collocatam. Cui si quid refrigerii debuerat episcopus, aliter utique salvo respectu disciplinæ præstare potuisset, ne tale nunc miraculum, ne dixerim monstrum, in ecclesia denotaretur, virgo vidua; hoc quidem portentuosior, quod nec qua vidua caput texit, utrumque se negans, & virginem, quæ vidua deputetur, & viduam, quæ virgo dicatur. Sed ea autoritate illic sedet contecta, qua & virgo, ad quam sedem præter annos sexaginta non tantum univiræ, id est nuptæ aliquando eliguntur, sed & matres & quidem educatrices filiorum: scilicet, ut experimentis

omnium

omnium affectuum ſtructæ, & facile norint cæteras & conſilio & ſolatio juvare, & ut nihilominus ea decucurrerint, per quæ fœmina probari poteſt. Adeo nihil virgini ad honorem de loco permiſſum eſt.

10. Sic nec de aliquibus inſignibus. Cæterum ſatis inhumanum, ſi fœminæ quidem per omnia viris ſubditæ, honorigeram notam virginitatis ſuæ præferant, qua ſuſpiciantur & circumſpiciantur & magnificentur a fratribus: viri autem, tot virgines, tot ſpadones voluntarii, cæco bono ſuo incedant, nihil geſtantes, quod & ipſos faceret illuſtres. Debebunt etiam & ipſi aliqua ſibi inſignia defendere, aut pennas Garamantum, aut ſcrobulos Barbarorum, aut Cicadas Athenienſium, aut Cirros Germanorum, aut ſtigmata Britonum: aut ex diverſo fiat, capite velati in eccleſia lateant. Certi ſumus ſpiritum ſanctum magis maſculis tale aliquid ſubſcribere potuiſſe, ſi fœminis ſubſcripſiſſet: cum præter ſexus autoritatem, etiam ipſius continentiæ nomine maſculos potius honorari oportuiſſet. Quorum quanto ſexus avidior, & calidior in feminas, tanto continentia majoris ardoris, laboratior, ideoque dignior omni oſtentatione: ſi oſtentatio virginitatis eſt dignitas. Non enim continentia virginitatis antiſtat, ſive viduarum, ſive qui ex conſenſu contumeliam communem jam recuſaverunt. Nam virginitas gratia conſtat: continentia vero virtute. Non concupiſcendi, cui concupiſcendo inoleveris, grande certamen eſt: cujus autem concupiſcendi ignoraveris fructum, facile non concupiſces; adverſarium non habens, concupiſcentiam fructus. Quomodo ergo non magis viris aliquid tale Deus in honorem ſubſcripſiſſet, vel quia familiariori, ſcilicet imagini ſuæ, vel quia plus laboranti? Si autem nihil maſculo, multo magis feminæ.

11. Sed quod ſupra intermiſimus, ex parte ſubſecutæ diſputationis, ne cohærentiam ejus diſpergeremus,

mus,

um illud, quod alterius ætatis est. Nam & prin-
s generis Adam & Eva, quamdiu intellectu care-
, nudi agebant. At ubi de arbore agnitionis gu-
erunt, nihil primum senserunt, quam erubescen-
. Ita sui quique sexus intellectum, tegmine no-
runt. Sed & si propter angelos velanda est, sine
o ab ea ætate lex velaminis operabitur, a qua
erunt filiæ hominum concupiscentiam sui addu-
, & nuptias pati. Ex illo enim virgo desinit, ex
potest non esse. Et ideo penes Israel illicitum
ad virum tradere, nisi post contestatam sanguine
ritatem: ita ante hunc indicem, acerba res est.
ur si tam diu virgo, quamdiu acerba est, desinit
inem, cum matura cognoscitur, &, ut non
o, jam legi applicatur, sicut & nuptiis. Et de-
isatæ quidem habent exemplum Rebeccæ, quæ
ad sponsum ignotum adhuc ignota perduceretur,
d ipsum cognovit esse, quem de longinquo per-
erat: non sustinuit dexteræ colluctationem, nec
ili congressionem, nec salutationis communicatio-
, sed confessa, quod senserat, id est spiritu
tam, negavit virginem, velata ibidem. O mu-

ſua ſpacia currentem, ſuaque debita maturitati luentem. Alia in occulto mater, natura: & alius in latenti pater, tempus filiam ſuam legibus ſuis maritarunt. Aſpice nuptam jam illam tuam virginem, & animam expectationem, & carnem transfigurationem, cui tu ſecundum paras maritum. Jam & vox obſoleſacta eſt, & membra completa ſunt, & pudor ubique veſtitur, & menſes tributa defendunt: ac tu mulierem negas, quam muliebria pati dicis? Si congreſſio viri mulierem facit, non tegantur, niſi poſt ipſam nuptiarum paſſionem. Atquin etiam apud ethnicos velatæ ad virum ducuntur. Si autem ad deſponſationem velantur, quia & corpore & ſpiritu maſculo mixtæ ſunt, per oſculum & dexteras, per quæ primum reſignarunt pudorem ſpiritu, per commune conſcientiæ pignus, quo totam condixerunt confuſionem: quanto magis tempus illas velabit, ſine quo ſponſari non poſſunt & quo urgente ſine ſponſalibus virgines deſinunt eſſe? Tempus etiam ethnici obſervant, ut ex lege naturæ jura ſua ætatibus reddant. Nam feminas quidem a duodecim annis, maſculum vero a duobus amplius ad negocia mittunt, pubertatem in annis, non ſponſalibus aut nuptiis decernentes. Mater familiæ vocatur, licet virgo, & pater familiæ, licet inveſtis. A nobis nec naturalia obſervantur, quaſi alius ſit Deus naturæ, quam noſter.

12. Agnoſcet mulierem, agnoſcet nuptam, de teſtimoniis & corporis & ſpiritus, quæ patitur & in conſcientia & in carne. Hæ ſunt tabellæ priores naturalium ſponſalium, & nuptiarum. Impone velamen extrinſecus, habenti tegumen intrinſecus. Tegantur etiam ſuperiora, cujus inferiora nuda non ſunt. Vis ſcire, quæ ſit ætatis autoritas? Propone utramque; immature compreſſam, in habitu mulieris, & quæ maturitate progreſſa in virginitate duret,

cum

habitu; facilius illa mulier negabitur, quam
o credetur. Tanta est adeo fides ætatis, ut
itu obstrui possit. Quid quod etiam hæ no-
tiam habitu, mutationem ætatis confitentur,
e se mulieres intellexerunt, de virginibus edu-
a capite quidem ipso deponentes, quod fue-
vertunt capillum, acu lasciviore comam sibi
, crinibus a fronte divisis, apertam professæ
atem. Jam & consilium formæ a speculo pe-
: faciem morosiorem lavacro macerant, for-
aliquo eam medicamine interpolant, pallium
cus jactant, calceum stipant multiformem;
trumenti ad balneas deferunt, quid singula
ar? Solæ autem manifestæ paraturæ totam
erunt mulieritatem. Sed virginali volunt sola
nuditate, uno habitu negantes, quod toto
profitentur.
i propter homines habitu abutuntur, impleant
iam in hoc, ut & apud ethnicos caput velent.
n ecclesia virginitatem suam abscondant,
xtra ecclesiam celant. Timent extraneos;
ntur & fratres: aut constanter audeant, & in
rgines videri, sicut audent in ecclesiis. Lau-
gorem, si aliquid & apud ethnicos virginita-
linarint. Eadem natura foris, quæ & intus,
nstitutio apud homines & apud dominum ea-
ibertate constat. Quo ergo foris quidem bo-
um abstrudunt, in ecclesia vero provulgant?
rationem. Utrumne, ut fratribus suis pla-
an ut ipsi Deo? Si, ut ipsi Deo: tam indo-
ad *conspicienda, quæ in occulto fiunt*, quam ju-
remuneranda, quæ soli sibi fiunt. Denique
:, nihil *debuccinemus* eorum, quæ apud illum
em merebuntur, nec ea ab hominibus com-
us. Quod si unius Victoriati, vel quamcum-
eemosynæ operationem, *sinistra conscia* fa-
cere

cere prohibemur; quantum tenebrarum circumfun dere debemus, cum tantam oblationem Deo offeri mus, ipsius corporis & ipsius spritus nostri, cum ill ipsam naturam consecramus? Ergo quod non potes videri propter Deum fieri, quia sic fieri Deus nor vult: sequitur, ut hominum gratia fiat: utique prime illicitum, ut gloriæ libidinosum. Gloria enim illi citum est eis, quorum probatio in omni humiliation constat, & si a Deo confertur continentiæ virtus *quid gloriaris, quasi non acceperis?* Si vero non accepisti quid habes, quod datum tibi non est? Hoc ipso auten constat a Deo datum tibi non esse, quod illum nor soli Deo præstat. Videamus ergo quod humanun est, an firmum & verum.

14. Referunt aliquando dictum a quodam cun primum quæstio ista tentata est, & quomodo cætera sollicitabimus ad hujusmodi opus? scilicet felices no facient, si plures erunt, & non Dei gratia vel me rita ejusque. Virgines ecclesiam, an ecclesia virgi nes ornat Deo, sive commendat? Confessus est igi tur gloriam esse in caussa. Porro ubi gloria, illic sollicitatio. Ubi sollicitatio, illic coactio. Ub coactio, illic necessitas. Ubi necessitas, illic infir mitas. Merito itaque dum caput non tegunt, ut sol licitentur gloriæ caussa, ventres tegere coguntur in firmitatis ruina. Aemulatio enim illarum non religic producit. Aliquando & ipse Deus venter earum. quia facile virgines fraternitas suscipit. Nec tantun autem ruunt, sed & funem longum delictorum sib attrahunt. Prolatæ enim in medium, & publicatc bono suo elatæ, & a fratribus omni honore & chari tate & operatione cumulatæ, dum non latent, ub quid admissum est, tantum dedecoris cogitante quantum honoris habuerunt. Si intectum caput vir ginitati adscribitur, si qua virgo exciderit de gratis virginitatis, ne prodatur, intecto permanet capite esse,

esse, & tunc jam alieno ambulat habitu, id est quem sibi vendicat virginitas, permanet nihilominus in habitu vel tunc saltem alieno, ne scilicet mutatione prodatur. Consciæ mulicbritatis, jam indubitate audent nudo capite ad Deum adire. Sed æmulator Deus & dominus, qui dixit, *Nihil occultum quod non revelabitur*; plerasque etiam in conspectum deducit. Non enim confitebuntur, nisi ipsorum infantium suorum vagitibus proditæ. Quantum autem plures, non etiam de pluribus sceleribus suspectas habebis? Dicam, licet nolim; difficile mulier semel fit, quæ timet fieri, quæque jam facta, potest virginem mentiri sub Deo. Quanta item circa uterum suum audebit, ne etiam mater detegatur? scit Deus, quod jam infantes, & perfici & perduci ad partum integros, duxerit, debellatos aliquandiu a matribus. Facillime semper concipiunt & felicissime pariunt hujusmodi virgines, quidem simillimos patribus. Hæc admittit flagitia coacta & invita virginitas. Ipsa concupiscentia non latendi, non est pudica: patitur aliquid, quod virginis non sit, studium placendi; utique & viris. Qantum velis bona mente conetur, necesse est publicatione sui periclitetur, dum percutitur oculis incertis & multis, dum digitis demonstrantium titillatur, dum nimium amatur, dum inter amplexus & oscula assidua concalescit. Sic frons duratur, sic pudor teritur, sic solvitur, sic discitur aliter jam placere desiderare.

15. Sed enim vera, & tota, & pura virginitas, nihil magis timet, quam semetipsam: etiam feminarum oculos pati non vult, alios ipsa oculos habet: confugit ad velamen capitis quasi ad galeam, quasi ad clypeum, qui bonum suum protegat adversus ictus tentationum, adversus jacula scandalorum, adversus suspiciones & susurros, & æmulationem, ipsum quoque livorem. Nam est aliquid etiam apud ethnicos metuendum,

quod fascinum vocant, infeliciorem laudis, & gloriæ enormioris eventum. Hoc nos interdum diabolo interpretamur. Ipsius est enim boni odium. Interdum Deo deputamus. Illius est enim superbiæ judicium, extollentis humiles & deprimentis elatos. Timebit itaque virgo sanctior, vel in nomine fascini, hinc adversarium, inde Deum: illius lividum ingenium, hujus censorium lumen; & gaudebit, sibi soli & Deo nota, sed & si cui innotuerit, sapit, si tentationibus gradum obtraxerit. Quis enim audebit oculis suis premere faciem clausam, faciem non sentientem? faciem (ut dixerim) tristem? quicunque malus cogitatus, ipsa severitate frangetur. Jam se etiam mulierem negat, quæ virginem celat.

16. In his consistit defensio nostræ opinionis secundum scripturam, secundum naturam, secundum disciplinam. Scriptura legem condit, natura contestatur, disciplina exigit. Cui ex his consuetudo opinionis prodest, vel qui diversæ sententiæ color est? Dei est scriptura, Dei est natura, Dei est disciplina, quicquid contrarium est istis, Dei non est. Si scriptura incerta est, natura manifesta est. Et de ejus testimonio, scriptura incerta non potest esse: si de natura dubitatur, disciplina quid magis Deo ratum sit ostendit. Nihil est illi carius humilitate, nihil acceptius modestia, nihil operosius gloria, & studio hominibus placendi. Illud itaque sit tibi & scriptura, & natura, & disciplina, quod ratum Deo inveneris, sicut juberis, *omnia examinare, & meliora quæque sectari.* Superest etiam, ut ad ipsas convertamur, quo libentius ista suscipiant. Oro te, sive mater, sive soror, sive filia, virgo, secundum annorum nomina dixerim, vela caput: si mater, propter filios: si soror, propter fratres; si filia, propter patres; omnes in te ætates periclitantur, indue armaturam pudoris; circumduc vallum verecundiæ, murum sexui tuo strue, qui nec

tuos

tuos emittat oculos, nec admittat alienos. Adimple habitum mulieris, ut ſtatum virginis ſerves; mentire aliquid ex his, quæ intus ſunt, ut ſoli Deo exhibeas veritatem, quamquam non mentiris nuptam. Nupſiſti enim Chriſto: illi tradidiſti carnem tuam, illi ſponſaſti maturitatem tuam. Incede ſecundum ſponſi tui voluntatem. Chriſtus eſt, qui & alienas ſponſas & maritas velari jubet; utique multo magis ſuas.

17. Sed & vos admonemus, alterius pudicitiæ mulieres, quæ in nuptias incidiſtis; nec ſic a diſciplina velaminis exoleſcatis, ne quidem in momento horæ; ut quia rejicere illam non poteſtis, alio modo deſtruatis, neque tectæ, neque nudæ incedentes. Mitris enim & lanis quædam non velant caput, ſed conligant, a fronte quidem protectæ, qua proprie autem caput eſt, nudæ. Aliæ modice linteolis, credo ne caput premant, nec ad aures usque demiſſis, cerebrotenus operiuntur. Miſereor, ſi tam infirmo auditu ſunt, ut per tegmen audire non poſſint. Sciant quia totum caput mulier eſt. Limites & fines ejus eo usque porriguntur, unde incipit veſtis: quantum reſoluti crines occupare poſſunt, tanta eſt velaminis regio, ut cervices quoque ambiantur. Ipſæ enim ſunt, quas ſubjectas eſſe oportet, propter quas *poteſtas ſupra caput haberi debet*; velamen jugum illarum eſt. Judicabunt nos Arabiæ feminæ ethnicæ, quæ non caput, ſed faciem quoque ita totam tegunt, ut uno oculo liberato, contentæ ſint dimidiam frui lucem, quam totam faciem proſtituere. Mavult femina videre quam videri; quas propterea infeliciſſimas ait Romana quædam regina, quod amare magis, quam adamari poſſint; cum ſint vel ex alterius felicitatis & quidem frequentioris, immunitate felices, quia facilius adamari quam adamare feminæ poſſint. Et ethnicæ quidem diſciplinæ meracior & (ut ita dixerim) barbarior modeſtia. Nobis dominus etiam revelationi-

bus velaminis ſpacia metatus eſt. Nam cuidam ſorori noſtræ angelus in ſomnis cervices, quaſi applauderet, verberans, elegantes, inquit, cervices, & merito nudæ. Bonum eſt usque ad lumbos a capite veleris, ne & tibi iſta cervicum libertas non proſit. Et utique quod uni dixeris, omnibus dixeris. Quantam autem caſtigationem merebuntur etiam illæ, quæ inter pſalmos vel in quacunque Dei mentione retectæ perſeverant? merito ne etiam, in oratione ipſa faciliime fimbriam, aut villum, aut quodlibet filum cerebro ſuperponunt, & tectas ſe opinantur. Tanti caput ſuum mentiuntur. Aliæ quibus plane major eſt palma omni fimbria & filo, non minus capite ſuo abutuntur, ut beſtia quædam magis, quam avis, licet pennata, brevi capite, protracta cervice, cætera altegradia. Hanc ajunt cum deliteſcendum habet, caput ſolum plane totum in condenſum abſtrudere, reliquam ſe in aperto relinquere. Ita dum in capite ſecura eſt, nuda, qua major eſt, capitur tota, cum capite. Tales erunt & iſtæ, minus quam utile eſt, tectæ. Oportet ergo omni tempore & omni loco memores legis incedere, paratas & inſtructas ad omnem Dei mentionem, qui ſi fuerit in pectore, cognoſcetur & in capite feminarum. Hæc cum bona pace legentibus, utilitatem conſuetudini præponentibus, pax & gratia a domino noſtro Jeſu redundet, cum Septimio Tertulliano, cujus hoc opuſculum eſt.

Q. SEPTIMII FLORENTIS

TERTULLIANI

DE

EXHORTATIONE CASTITATIS

LIBER.

I.

Non dubito, frater, te post uxorem in pace præmissam ad compositionem animi conversum, de exitu singularitatis cogitare. Et utique consilium digere, quamquam & hujusmodi cum fide sua conloqui debeat unusquisque, ejusque vires consulere: tamen quoniam in ista specie, carnis necessitas cogitatum movet, quærere apud eandem conscientiam quæ fidei resistit, opus est fidei extrinsecus consilium, tanquam advocatum adversus carnis necessitatem. Quæ quidem necessitas circumscribi potest, si voluntas potius Dei quam indulgentia consideretur. Nemo indulgentiam audendo promeretur, sed voluntati obsequendo. *Voluntas Dei est sanctificatio nostra.* Vult enim imaginem suam nos etiam *similitudinem fieri*, *ut simus sancti*, *sicut & ipse sanctus est*, inquit. Id bonum, *sanctificationem* dico, in species distribuit complures, ut in aliqua earum deprehendamur. Prima species est, virginitas a nativitate. Secunda virginitas, a lavacro aquæ, aut in matrimonio purificat ex compacto, aut in viduitate perseverat ex arbitrio. Tertius gradus superest monogamiæ, cum post matrimo-

nium unum interceptum, exinde sexui renuntiatur. Prima felicitas, prima virginitas est, non nosse a quo postea optabis liberari, in totum. Secunda virginitatis est, contemnere vim quam optime noris. Reliqua species hactenus nubendi, post matrimonium morte disjunctum, præter virtutes etiam modestiæ laus est. Modestiæ enim laus est ablatum non desiderare, & ablatum a Deo domino, sine cujus voluntate ne folium de arbore labitur, nec *passer assis unius ad terram cadit.*

2. Quam denique modesta illa vox est, *Deus dedit, dominus abstulit:* ut domino visum est, ita factum est! Ideo si nuptias ablatas restauremus, sine dubio contra voluntatem Dei nitimur, volentes habere rursus, quod habere nos noluit, si enim voluisset, non abstulisset: nisi & in hoc voluntatem Dei interpretamur, quasi rursus vellet in nos, quod jam noluit Deus. Non est bonæ & solidæ fidei, sic omnia ad voluntatem Dei referre. Et ita adulari unumquemque, dicendo, nihil fieri sine jussione ejus: ut non intelligamus aliquid esse in nobis ipsis. Cæterum excusabitur omne delictum si continuerimus, nihil fieri a nobis sine Dei voluntate. At ibi definitio istam destructionem totius disciplinæ, etiam ipsius Dei, si & quæ non vult de sua voluntate producit, aut nihil est quod Deus non vult. sed quomodo vetat quædam, quibus etiam supplicium æternum comminatur, utique etiam quæ vetat non vult, a quibus & offenditur: sicut & quæ vult, præcipit, & accipit, & æternitatis mercede dispungit. Itaque cum utrunque ex præceptis ejus didicerimus, quid velit, & quid nolit, jam nobis est voluntas eligendi alterum, sicut scriptum est: *Ecce posui ante te bonum & malum:* gustasti enim de arbore agnitionis: & ideo non debemus quod nostri expositum est arbitrio, in Deum referre voluntate, nos quos vult ipse & velle est, qui malum

lum non vult: ita noſtra eſt voluntas, cum malum volumus adverſus Dei voluntatem, qui bonum vult. Porro ſi quæris, unde veniat iſta voluntas, qua quid volumus adverſus Dei voluntatem. Ut dicam, ex nobis ipſis, nec temere; ſemini enim tuo reſpondeas neceſſe eſſe. Siquidem ille princeps generis & delicti Adam voluit quod deliquit: neque enim diabolus voluntatem ejus impoſuit delinquendi, ſed materiam voluntatis ſubminiſtravit. Cæterum voluntas Dei in obaudientiam venerat. Proinde & tu ſi non obaudieris Deo, qui te propoſito præcepto liberæ poteſtatis inſtituit, per voluntatis libertatem volens te vergi ſinit quod Deus noluit: ita deputat diabolo ſubverſum, qui & ſi vult te velle quod Deus non vult, non tamen facit ut & velis: quia nec tunc invitos protoplaſtos ad voluntatem delicti ſubegit, imo neque invitos, neque ignorantes quid Deus nollet, utique enim nolebat fieri, cui admiſſo mortem deſtinabat: ita diaboli opus unum eſt temperare quod in te eſt, an velis. At ubi voluiſti, ſequitur ut te ſibi ſubigat, non operatus in te voluntatem, ſed nactus poſſeſſionem voluntatis. Igitur cum ſolum erit in nobis velle, in hoc probat, noſtra in Deum mens, an ea velimus quæ cum voluntate ejus ſapiant.

3. Alte impreſſe recogitandam eſſe dico Dei voluntatem, quid etiam in occulto velit, quæ enim manifeſto, ſcimus omnes, eaque ipſa qualiter in manifeſto ſint, perſpiciendum eſt. Nam ſi quædam videntur voluntatem Dei ſapere dum a Deo permittuntur, non ſtatim omne quod permittitur, & mera & tota voluntate procedit ejus, qui permittit: ex indulgentia eſt, quodcunque permittitur. Quæ & ſi ſine voluntate non eſt, quia tamen aliquam habet cauſſam in loco cui indulgetur, quaſi de invita venit voluntate paſſa cauſſam ſui, quæ cogit voluntatem. Vide qualis ſit voluntas ejus, cujus altera ſit cauſſa.

Secunda iterum ſpecies conſideranda eſt puræ voluntatis. Vult nos Deus ſibi placita in quibus non indulgentia operatur patrocinatur, ſed diſciplina dominatur. Si tamen alia, iſta proponit utique quæ magis vult, dubiumne eſt ea nobis taxanda eſſe, quæ mavult, quam ea, quæ minus vult? Qui alia magis vult, proinde habenda ſunt, nam oſtendo quæ magis velit, minorem voluntatem majore delevit. Quantoque notitiæ tuæ utramque propoſuit, tanto definivit id te ſectari debere, quod paravit te magis velle. Ergo ſi ideo declaravit uti ſecteris, quod magis vult, ſine dubio niſi ita facis, contra voluntatem ejus ſapis, ſapiendo contra potiorem ejus voluntatem, magisque offendis quam promereris. Quod vult quidem faciendo, mavult, reſpuendo, ex parte delinquis, non tamen promereris. Porro & promereri nolle, delinquere eſt. Secundum itaque matrimonium ſi ex illa Dei voluntate, quæ indulgentia cogitur, negavimus meram, cui indulgenda eſt cauſſa, ſi ea cui potior alia præponitur, continentiæ magis appetendæ didicerimus non potiorem a potiore ſcindi. Hæc præſtruxerim, ut jam Apoſtoli voce decurram. In primis autem non videbor irreligioſus, ſi quid ipſe profitetur continentiæ magis appetendæ didicerim. Jam animadvertam omnem illam indulgentiam nuptiarum de ſuo, id eſt, de humano ſenſu, non de divino præſcriptu induxiſſe. Nam & cum de viduis innuptis definivit uti nubant, ſi continere non poſſunt, quia melius eſt *nubere quam uri*, converſus ad aliam ſpeciem, *nuptis autem denuncio*, inquit, *non ego, ſed dominus:* ita oſtendit extra rationem perſonæ ſuæ in Deum id, quod ſupra dixerat, id non ex perſona domini, ſed ex ſua pronunciaſſe, *melius eſt nubere quam uri.* Quæ vox licet ad eos pertineat, qui ſunt nupti, vel viduæ, qui tamen nubendi licentiam amplectuntur, velim retractare, quale bonum oſten-

ostendat, quod melius est pœna, quod non potest videri bonum, nisi pessimo comparatum, ut ideo bonum sit *nubere*, quia deterius est *ardere*. Bonum ita est, si per se nomen hoc obtinet sine comparatione; non dico mali, sed etiam boni alterius: ut & si bono alii comparatur, & ab alio adumbratur, nihilo minus remaneat id boni nominis. Cæterum si per mali collationem cogitur dici: non tam bonum est quam genus mali inferioris, quod a superiore malo obscuratum ad nomen boni impellitur; auferendique dictionem comparationis: ut non dicas, *melius est nubere quam uri*: & quæro an dicere audeas, *melius est nubere*, non adjiciens quid sit id quo melius est. Ergo quod non melius, utique nec bonum, quia abstulisti & removisti dictionem comparationis quæ dum melius illud facit ita bonum, ita habere cogit. *Melius* est *nubere quam uri* sic accipiendum est, ac si melius uno oculo quam duobus carere; si tamen a comparatione discedas, non erit melius unum oculum non habere, quam & bonum. Nemo igitur captet ex hoc capitulo defensionem, quod proprie ad nuptos & viduas spectat, quibus nulla adhuc conjunctio numeratur. Quanquam ostenderim etiam illis numerandam esse permissi conditionem.

4. Cæterum de secundo matrimonio, scimus tamen Apostolum pronunciasse: *Solutus es ab uxore, ne quæsieris uxorem, sed & si duxeris, non delinques.* Proinde tamen & hujus sermonis ordinem de consilio suo, non de divino præcepto introducit. Multum autem interest inter Dei præceptum & consilium hominis. *Præceptum Dei*, inquit, *non habeo*, *sed consilium do*, *quasi misericordiam consecutus fidelis esse*, quoniam neque in Evangelio neque ipsius Pauli Epistolis ex præcepto Dei invenias, permissam matrimonii separationem. Unde unum habendum confirmatur, quia quod a domino permissum non invenitur, id agnoscitur inter-

 dictum

[redacted]

dictum. Adde quod & hæc ipſa hujus conſilii interjectio quaſi inrecogitationem exceſſus ſui paſſa, ſtatim ſe refrenat & revocat, cum ſubjungit: *Verumtamen hujuſmodi preſſuram carnis habebunt*, cum *parcere* ſe eis dicit, cum tempus *in collecto* eſſe adjicit, quo oporteat etiam *habentes matrimonia pro non habentibus* agere, cum ſollicitudinem nuptorum committit. Per hæc enim docens cur non expediat nubere, diſſuadet ab eo, quod ſupra indulſerat: & hoc de primo matrimonio, quanto magis ſecundo? Cum nos vero ad exemplum ſuum hortatur, utique oſtendens quid nos velit eſſe, id eſt continentes; pariter declarat, quid nos eſſe nolit. Id quod non vult, nec ſponte, nec veritate permittit. Si enim vellet, non permiſiſſet, imo imperaſſet. Sed ecce rurſus, *mulierem defuncto marito* dicit *nubere poſſe, ſi cui velit, tantum in domino. At enim felicior erit*, inquit, *ſi ſic perſeveraverit ſecundum meum conſilium. Puto autem & ego ſpiritum Dei habeo.* Videmus duo conſilia, quo ſupra nubendi veniam facit, & quo poſtmodum continentiam nubendi indicit. Cui ergo, inquis, conſilio adſentabimur? Inſpice & lege. Cum veniam facit, hominis prudentis conſilium allegat, cum continentiam indicit, ſpiritus ſancti conſilium adfirmat. Sequere admonitionem, cui divinitas patrocinatur. Spiritum quidem Dei etiam fideles habent, ſed non omnes fideles Apoſtoli. Cum ergo, quod fidelem dixerit, adjicit poſtea, ſpiritum ſe Dei habere, quod nemo dubitaret etiam de fideli: idcirco hoc dixit, ut ſibi Apoſtoli faſtigium redderet. Proprie enim Apoſtoli ſpiritum ſanctum habent, qui plene habent in operibus prophetiæ, & efficacia virtutum, atque documentorum linguam, non quaſi ex parte, quod cæteri. Ita ſpiritus ſancti autoritate ad eandem ſpeciem adire fecit, cui nos magis obſequi voluit; & factum eſt jam non conſilium divini ſpiritus, ſed pro ejus majeſtate, præceptum.

5. Ad

5. Ad legem ſemel nubendi dirigam. Ipſa origo humani generis patrocinatur, conteſtans quid Deus ab initio conſtituerit, in formam poſteritati recenſendum. Nam cum hominem figuraſſet, eique parem neceſſariam proſpexiſſet, unam de coſtis ejus mutuatus, unam illi feminam finxit, cum utique nec artifex, nec materia defeciſſet, plures coſtæ in Adam, & infatigabiles manus in Deo; ſed non plures uxores apud Deum: & ideo homo Dei Adam, & mulier Dei Eva, unis inter ſe nuptiis defuncti ſunt. Formam hominis Dei de originis autoritate, & prima Dei voluntate ſanxerunt. *Erunt duo*, inquit, *in una carne:* non tres, neque quatuor. Alioquin jam non una caro, nec duo in una carne, tunc erunt, ſi conjunctio & concretio dum in unitate ſemel fiat, ſi vero rurſus aut ſæpius, jam una eſſe deſiit; & erunt jam non duo in una carne, ſed una plane caro in plures. At cum Apoſtolus in eccleſiam & Chriſtum interpretatur, erunt duo in una carne, ſecundum ſpiritales nuptias eccleſiæ & Chriſti, (unus enim Chriſtus & una ejus eccleſia;) agnoſcere debemus duplicatam & exaggeratam eſſe nobis unius matrimonii tam ſecundum generis fundamentum, quam ſecundum Chriſti firmamentum. Uno matrimonio cenſemur utrobique, & carnaliter in Adam, & ſpiritaliter in Chriſto, duarum nativitatum unum eſt monogamiæ præſcriptum. In utraque degenerat, qui de monogamia exorbitat. Numerus matrimonii, a maledicto viro cœpit. Primus Lamech duabus maritatus, tres in unam carnem effecit.

6. Sed & benedicti, inquis, Patriarchæ non modo pluribus uxoribus, verum etiam concubinis conjugia miſcuerunt. Ergo propterea nobis quoque licebit in numerum nubere. Sane licebit, ſi qui adhuc typi alicujus futuri ſacramenti ſuperſunt, quos nuptiæ tuæ figurent, quod ſi etiam nunc locus eſt vocis il-

lius,

lius, *Creſcite & multiplicamini*, id eſt ſi nondum alia vox ſupervenit, *Tempus jam in collecto eſſe*, reſtare, ut & *qui uxores habent tanquam non habentes agant*. Utique enim continentiam indicens, & compeſcens concubitum, ſeminarium generis, abſoleſcit *Creſcite* illud *& multiplicamini*. Ut opinor autem unius & ejuſdem Dei utraque pronunciatio, & diſpoſitio eſt; qui tunc quidem, in primordio ſementem generis emiſit, indultis conjugiorum habenis, donec mundus repleretur, donec novæ diſciplinæ materia proficeret. Nunc vero cum extremitatibus temporum compreſſit quod emiſerat, & revocavit quod indulſerat; non ſine ratione propagationis in primordio, & repaſtinationis in ultimo, ſemper initia laxantur, fines contrahuntur. Propterea ſylvam quis inſtituit, & creſcere ſinit, ut tempore ſuo cædat. Sylva erat vetus diſpoſitio, quæ in evangelio novo deputatur, in quo & *ſecuris ad radicem arboris poſita* eſt. Sic & *oculum pro oculo*, & *dentem pro dente*, jam ſenuit; ex quo juvenuit, *Malum pro malo nemo reddat*. Puto autem etiam humanam conſtitutionem atque decretum, poſtera priſtinis prævalere.

7. Cur autem de priſtinis exemplis non ea potius agnoſcamus, quæ cum poſteris communicant diſciplinæ, formam vetuſtatis ad novitatem transmittunt? Ecce enim in veteri lege animadverto caſtratam licentiam ſæpius nubendi; cautum eſt in levitico, *Sacerdotes mei non plus nubent*. poſſum dicere etiam illud, plus eſſe, quod ſemel non eſt; quod non unum eſt, numerus eſt; denique poſt unum incipit numerus. Unum autem eſt omne quod ſemel eſt. Sed in Chriſto ſervabatur, ſicut in cæteris, ita in iſto quoque, legis plenitudo. Inde igitur apud nos plenius atque ſtructius præſcribitur, unius matrimonii eſſe oportere, qui alleguntur in ordinem ſacerdotalem. Usque

èssum sanctificatus a Deo, ibi ecclesiastici ordi-
ıon est confessus? Et offers & tinguis, sacer-
tibi solus. Sed ubi tres, ecclesia est, licet
, unusquisque enim *de sua fide vivit*, nec est *per-*
'um acceptio apud Deum. Quoniam non *auditores*
justificabuntur a Deo, sed *factores*, secundum
d & apostolus dicit. Igitur si habes jus sacerdo-
ı temetipso ubi necesse est: habeas oportet etiam
plinam sacerdotis, ubi necesse sit habere jus sa-
ıotis. Digamus tinguis? digamus offers? quanto
is laico digamo capitale erit agere pro sacerdote,
ipsi sacerdoti digamo auferatur agere sacerdo-
. Sed necessitati, inquis, indulgetur. Nulla ne-
tas excusatur, quæ potest non esse. Noli deni-
digamus deprehendi & non committis in neces-
em administrandi quod non licet digamo. Omnes
Deus ita vult dispositos esse, ut ubique sacra-
tis ejus obeundis apti simus. Unus Deus, una
s, una & disciplina. Usque adeo nisi & laici ea
rvent, per quæ presbyteri alleguntur, quomodo
ıt presbyteri, qui de laicis alleguntur? Ergo

oro te, bonum potest dici? Si licita sunt, & quæ non pro salute, ergo & quæ non bona sunt, licita sunt. Quid autem magis velle debebis, quod ergo bonum est, quia licet, an quod ergo, quia prodest? Multum existimo esse inter licentiam & salutem. De bono non dicitur, licet quia bonum permitti non expectat, sed adsumi. Permittitur autem quod, an bonum sit, in dubio est, quod potest etiam non permitti, si non habeat aliquam sui caussam primam. Propter incontinentiæ periculum permittitur nubere secundo, qua nisi licentia alicujus non bonæ rei subjaceret, non esset in quo probaretur, qui divinæ voluntati, & qui suæ potestati obsequeretur, quis nostrum utilitatis præsentiam sectetur, & quis occasionem licentiæ amplexetur, quis divinæ voluntati, & quis suæ voluntati obsequatur. Licentia plerumque tentatio est disciplinæ, quoniam disciplina per tentationem probatur, tentatio per licentiam operatur. Ita fit, ut *omnia liceant*, sed *sed non omnia expediant*, dum tentatur, cui permittitur, & judicatur dum in permissione tentatur. Licebat, & Apostolis *nubere, & uxores circumducere.* Licebat & de Evangelio ali. Sed qui jure hoc non usus est in occasionem, ad exemplum nos suum provocat, docens in eo esse probationem, in quo licentia experimentum *abstinentiæ præstruxit.*

9. Si penitus sensus ejus interpretemur, non aliud dicendum erit secundum matrimonium, quam species stupri. Cum enim dicat maritos hoc in sollicitudine habere, quemadmodum sibi placeant; non utique de moribus, (nam bonam sollicitudinem non sugillaret), sed de cultu & ornatu & omni studio formæ ad illecebras moliendas sollicitos intelligi velit, de forma autem & cultu placere carnalis concupiscen-

piſcentiæ ingenium ſit, quæ etiam ſtupri cauſſa eſt, ecquid videtur tibi ſtupri adfine eſſe matrimonium, quoniam ea in illo deprehendo quæ ſtupro competunt. Ipſe dominus ipſe dicit, *qui viderit*, inquit, *mulierem ad concupiſcendum eam, jam ſtupravit eam in corde ſuo.* Qui autem eam ad ducendum viderit, minus an plus fecit? quid ſi etiam duxerit? quod non faceret, niſi ad ducendum concupiſſet. Niſi poteſt duci uxor, quam non videris, nec concupieris. Multum ſane intereſt maritus, an cœlebs aliam concupiſcat. Omnis mulier cœlibi alia eſt quamdiu aliena, nec per aliud fit marita, niſi per quod & adultera. Leges videntur matrimonii & ſtupri differentiam facere, per diverſitatem illiciti, non per conditionem rei ipſius. Alioquin, res & viris & feminis omnibus adeſt; & matrimonium & ſtuprum commixtio carnis; ſcilicet cujus concupiſcentiam dominus ſtupro adæquavit. Ergo, inquis, jam & primas, id eſt unas nuptias deſtruis? nec immerito: quoniam & ipſæ ex eo conſtant quod eſt ſtuprum. Ideo optimum eſt homini mulierem non attingere, & ideo virginis principalis ſanctitas, quia caret ſtupri affinitate. Et cum hæc etiam de primis & unis nuptiis prætendi ad cauſſam continentiæ poſſint, quanto magis ſecundo matrimonio recuſando præjudicabunt? Gratus eſto, ſi ſemel tibi Deus indulſit nubere. Gratus autem eris, ſi iterum indulſiſſe illum tibi neſcias. Cæterum abuteris indulgentia, cum ſine modeſtia uteris, modeſtia a modo intelligitur. Non tibi ſufficit de ſummó illo immaculatæ virginitatis gradu in ſecundum recidiſſe nubendo, ſed in tertium adhuc devolveris & in quartum & fortaſſis in plures, poſtquam in ſecunda ſtatione continens non fuiſti, quia nec prohibere plures nuptias voluit, qui de ſecundis provocandis retractavit. Nubamus igitur quotidie, & nubentes ab

ulti-

[redacted]

ultimo die deprehendamur, tanquam Sodoma & Gomorra: quo die adimplebitur *væ* illud ſuper prægnantes, & lactantes, id eſt ſuper maritos & incontinentes; de nuptiis enim uteri & ubera & infantes. Et quando finis nubendi? credo poſt finem vivendi.

10. Renunciemus carnalibus, ut aliquando ſpiritalia fructificemus. Rape occaſionem etſi non exoptatiſſimam, attamen opportunam, non habere cui debitum ſolveres, & a quod exſolvereris. Deſiiſti eſſe debitor. O te felicem, dimiſiſti debitorem, ſimile damnum, quid, ſi quod diximus, damnum, lucrum ſentias. Per continentiam enim negociaberis magnam ſubſtantiam ſanctitatis; parſimonia carnis ſpiritum adquires. Recogitemus enim ipſam conſcientiam noſtram, quam alium ſe homo ſentiat, cum forte a ſua femina ceſſat, ſpiritaliter ſapit. Si orationem facit ad dominum, prope eſt cœlo, ſcripturis incumbit, totus illic eſt; ſi pſalmum canit, placet ſibi. Si dæmonem adjurat, confidit ſibi. Ideo Apoſtolus temporalem purificationem orationum commendandarum cauſſa adjecit, ut ſciremus, quod ad tempus prodeſt: ſemper nobis exercendum eſſe, ut ſemper proſit. Quotidie omni momento, oratio hominibus neceſſaria eſt, utique & continentia, poſtquam oratio neceſſaria eſt. Oratio de conſcientia procedit, ſi conſcientia erubeſcat, erubeſcit oratio. Spiritus deducit orationem ad Deum. Si ſpiritus reus apud ſe ſit, conſcientiæ erubeſcentis, quomodo audebit orationem ducere ab illo? de qua erubeſcente & ipſe ſuffunditur ſanctus miniſter, etenim eſt prophetica vox veteris teſtamenti: *Sancti erimus, quia Deus ſanctus*, & rurſus: *Cum ſancto ſanctificaberis, & cum viro innocente innocens eris, & cum electo electus.* Debemus enim ita ingredi in diſciplina domini, ut dignum eſt,

non

non secundum carnis calentes concupiscentias. Ita enim & Apostolus dicit, quod *sapere secundum carnem, mors sit: secundum spiritum vero sapere, vita æterna sit in Christo Jesu domino nostro.* Si hæc obfusio etiam cum in unis nuptiis res carnis exercetur, spiritum sanctum avertit, quanto magis, cum in secundo matrimonio agitur?

11. Duplex enim iste rubor est: quia in secundo matrimonio duæ uxores eundem circumstant maritum, una spiritu, alia carne. Neque enim pristinam poteris odisse, cui etiam religiosiorem reservas affectionem, ut jam receptæ apud Deum, pro cujus spiritu postulas, pro qua oblationes annuas reddis. Stabis ergo ad Deum, cum tot uxoribus, quod in oratione commemoras, & offeres pro duabus, & commendabis illas duas, per sacerdotem de monogamia ordinatum, aut etiam de virginitate sancitum, circumdatum virginibus ac univiris; & ascendet sacrificium tuum libera fronte, & inter cæteras voluntates bonæ mentis postulabis tibi & uxori castitatem?

12. Scio quibus causationibus coloremus insatiabilem carnis cupiditatem. Prætendimus necessitates adminiculorum, domum administrandam, familiam regendam, loculos, claves custodiendas, lanificium dispensandum, victum procurandum, curas domesticas; scilicet solis maritorum domibus bene est, perierunt cœlibum familiæ, res spadonum, fortunæ militum, aut peregrinantium sine uxoribus. Non enim & nos milites sumus, eo quidem majoris disciplinæ quanto tanti imperatoris? Non & nos peregrinantes in isto seculo sumus? cur autem ita dispositus es, Christiane ut

ſine uxore non poſſis? Nunc & conſortium onerum domeſticorum neceſſarium eſt. Habe aliquam uxorem ſpiritalem, adſume de viduis, fide pulchram, paupertate dotatam, ætate ſignatam, bonas nuptias feceris. Hujusmodi uxores etiam plures haberi Deo gratum eſt. Sed poſteritatem recogitant Chriſtiani, quibus craſtinum non eſt. Hæredes Dei ſervus deſiderabit, qui ſemetipſum de ſeculo exhæredavit? Et ideo quis repetat matrimonium, ſi de priſtino non habeat liberos? Habebit itaque hoc primum, ut diutius velit vivere, ipſo Apoſtolo feſtinante ad dominum? Certe expeditiſſimus in perſecutionibus, conſtantiſſimus in martyriis, promptiſſimus in communicationibus, temperantiſſimus in adquiſitionibus, poſtremo ſecurus morietur, relictis filiis, forſitan qui illi parentent. Numquid ergo hujusmodi & reipublicæ proſpectu aguntur, ne civitates deficiant, ſi ſoboles non exerceantur: ne leges, ne jura, ne commercia delabantur; ne templa derelinquantur, ne non ſint qui exclament, Chriſtiani ad beſtias. Hæc enim audire deſiderant, qui filios quærunt. Sufficiant ad conſilium viduitatis vel iſta, præcipue apud nos, importunitas liberorum, ad quos ſuſcipiendos legibus compelluntur homines; quia ſapiens quisque numquam libens filios deſideraſſet. Quid ergo facies ſi novam uxorem de tua conſcientia impleveris, diſſolvas medicaminibus conceptum? Puto nobis non magis licere naſcentem necare, quam natum, ſed fortaſſe illo tempore prægnantis uxoris, remedium tanta ſolicitudine a Deo petere audebis, quod in te poſitum recuſaſti? Aliqua opinor ſterilis proſpicietur, vel jam frigidioris ætatis. Satis conſulte, & inprimis fideliter. Nullam enim credimus Deo volente ſterilem, aut

anum

animam enixam, quod adeo magis evenire poteſt, ſi quis præſumptione hujus providentiæ ſuæ æmulationem provocarit. Scimus denique quendam ex fratribus cum propter familiam ſuam, ſecundo matrimonio ſterilem captaſſet uxorem, tam iterum patrem factum, quam & iterum maritum.

13. Ad hanc meam cohortationem, frater dilectiſſime, accedunt etiam ſecularia exempla, quæ ſæpe nobis etiam in teſtimonio poſita ſunt, cum quid bonum & Deo placitum, ab extraneis quoque agnoſcitur, & teſtimonio oneratur. Denique monogamia apud ethnicos ita in ſummo honore eſt, ut & virginibus legitime nubentibus univira pronuba adhibeatur; & ſi auſpicii cauſſa, utique boni auſpicii eſt. Item ut in quibusdam ſolennibus & officiis, prior ſit univiræ locus; certe Flaminica non niſi univira eſt, quæ & flaminis lex eſt. Nam cum ipſi Pontifici Maximo iterare matrimonia non licet, utique monogamiæ gloria eſt. Cum autem Dei ſacramenta Satanas adfectat, provocatio eſt noſtra, imo ſuffuſio ſi pigri ſumus ad continentiam Deo exhibendam, quam diabolo quidam præſtant, nunc virginitate, nunc viduitate perpetua. Novimus virgines Veſtæ, & Junonis apud Achaiæ oppidum, Apollinis apud Epheſos, & Minervæ quibusdam locis. Novimus & continentes viros & quidem tauri illius Aegyptii antiſtites: Feminas vero Cereris Africanæ, cui etiam, ſponte abdicato matrimonio adſeneſcunt, averſantes exinde contactum maſculorum uſque ad oſcula filiorum. Invenit ſcilicet diabolus, poſt luxuriam, etiam caſtitatem perditricem, quo magis reus ſit Chriſtianus, qui caſtitatem recuſaverit conſervatricem. Erunt nobis in teſtimonium & feminæ quædam ſeculares,

I 2 ob

ob univiratus obſtinationem famam conſequutæ, ut Dido quæ profuga in alieno ſolo, ubi nuptias regis ultro optaſſe debuerat, ne tamen ſecundas experiretur, maluit e contrario uri quam nubere. Vel illa Lucretia, quæ etſi ſemel per vim & invita alium virum paſſa eſt, ſanguine ſuo maculatam carnem abluit, ne viveret jam non ſibi univira. Plura exempla certa de noſtris inveniam, & quidem tanto potiora, quanto majus eſt vivere in caſtitate, quam pro ea mori, hoc eſt animæ id bonum miſceri, quam non vivendo ſeparari. Quanti igitur & quantæ in eccleſiaſticis ordinibus de continentia cenſentur, qui Deo nubere maluerunt, qui carnis ſuæ honorem inſtituerunt, quique ſe jam illius pudoris filios dicaverunt, occidentes in ſe concupiſcentiam libidinis, & totum illud, quod intra paradiſum non potuit admitti. Unde præſumendum eſt hos, qui intra paradiſum recipi volunt, tandem debere ceſſare ab ea re, a qua paradiſus intactus eſt.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI

DE

MONOGAMIA,

LIBER.

I.

HÆretici nuptias auferunt, Pſychici ingerunt. Illi nec ſemel, iſti non ſemel nubunt. Quid agis lex creatoris? inter alienos ſpadones & aurigas tuos tantumdem quereris de domeſtico obſequio, quantum de faſtidio extraneo. Proinde & te lædunt, qui abutuntur, quemadmodum qui non utuntur. Verum neque continentia ejusmodi laudanda, quia hæretica eſt, neque licentia defendenda, quia Pſychica eſt. Illa plaſphemat, iſta luxuriat, illa deſtruit nuptiarum Deum, iſta confundit. Penes nos autem quos ſpiritales merito dici facit agnitio ſpiritalium chariſmatum, continentia tam religioſa eſt, quam licentia verecunda; quandoquidem, ambæ cum creatore ſunt. Continentia legem nuptiarum honorat, licentia temperat; illa non cogitur, iſta regitur, illa arbitrium habet, hæc modum, unum matrimonium novimus, ſicut unum Deum. Magis honorem refert lex nuptiarum, ubi habet & pudorem. Sed Pſychicis non recipientibus ſpiritum, ea quæ ſunt ſpiritus non placent, ita dum quæ ſunt ſpiritus non placent, ea quæ ſunt carnis placebunt, ut contraria ſpiritui. *Caro*, inquit, *adverſus ſpiritum concupiſcit*, *& ſpiritus adverſus carnem.* Quid autem concupiſcet caro, quam quæ magis carnis ſunt?

Propter quod & in primordio extranea ſpiritus facta eſt, *Non*, inquit, *permanebit ſpiritus meus in iſtis hominibus in ævum, eo quod caro ſint.*

2. Itaque monogamiæ diſciplinam in hæreſim exprobrant, nec ulla magis ex cauſſa paracletum negare coguntur, quam dum exiſtimant novæ diſciplinæ inſtitutorem, & quidem duriſſimæ illis; ut jam de hoc primum conſiſtendum ſit, in generali retractatu, an capiat paracletum aliquid tale docuiſſe, quod aut novum deputari poſſit, adverſus Catholicam traditionem, aut oneroſum adverſus *levem ſarcinam domini.* De utroque autem ipſe dominus pronunciavit: dicens enim *adhuc multa habeo quæ loquar ad vos, ſed nondum poteſtis portare ea, cum venerit ſpiritus ſanctus, ille vos ducet in omnem veritatem*, ſatis utique prætendit, ea acturum illum, quæ & nova exiſtimari poſſint, ut nunquam retro edita, & aliquanto oneroſa, ut idcirco non edita. Ergo, inquis, hac argumentatione quidvis novum & oneroſum paracleto adſcribi poterit, etſi ab adverſario ſpiritu fuerit. Non utique. Adverſarius enim ſpiritus ex diverſitate prædicationis appareret, primo regulam adulterans fidei, & ita ordinem adulterans diſciplinæ: quia cujus gradus prior eſt, ejus corruptela antecedit, id eſt fidei, quæ prior eſt diſciplina. Ante quis de Deo hæreticus ſit neceſſe eſt, & tunc de inſtituto. Paracletus autem multa habens edocere, quæ in illum diſtulit dominus ſecundum præfinitionem, ipſum primo Chriſtum conteſtabitur, qualem credimus, cum toto ordine Dei creatoris, & ipſum glorificabit, & de ipſo commemorabit: & ſic de principali regula agnitus, illa multa, quæ ſunt diſciplinarum, revelabit; fidem dicente pro eis integritate prædicationis, licet novis, quia nunc revelantur: licet oneroſis, quia nec nunc ſuſtinentur; non alterius tamen Chriſti, quam qui habere ſe dixit & alia multa, quæ a paracleto edocerен-

rentur: non minus istis onerosa, quam illis, a quibus nondum tunc sustinebantur.

3. Sed an onerosa monogamia, viderit adhuc impudens infirmitas carnis, an autem nova, de hoc interim constet. Illud enim amplius dicimus, etiamsi totam & solidam virginitatem sive continentiam paracletus hodie determinasset, ut ne unis quidem nuptiis fervorem carnis despumare permitteret, sic quoque nihil novi inducere videretur, ipso domino *spadonibus* aperiente regna cœlorum: ut & ipso *spadone*; ad quem spectans & Apostolus, propterea & ipse *castratus*, continentiam mavult. Sed salvo inquis, jure nubendi; plane salvo, & videbimus quousque; nihilominus jam ex ea parte destructo, qua continentiam præfert: *bonum*, inquit, *homini mulierem non contingere*. Ergo malum est contingere. Nihil enim bono contrarium nisi malum, ideoque superesse, ut & qui habeant uxores, sic sint quasi non habeant: quo magis qui non habent, habere non debeant; reddit etiam caussas cur ita suadeat, quod *innupti de Deo cogitent: nupti vero quomodo in matrimonio quis suo placeat*. Et possum contendere, non mere bonum esse, quod permittitur. Quod enim mere bonum est, non permittitur, sed ultro licet. Permissio habet caussam, aliquando & necessitas. Denique in hac specie non est voluntas permittentis nubere. Aliud enim vult, *Volo vos*, inquit, *omnes sic esse quomodo & ego*, & cum ostendit melius esse quid, utique se velle confirmat, quam quod melius esse præmisit, & ita si aliud quam quod voluit permittit, non voluntate, sed necessitate permittens, non mere bonum ostendit, quod invitus indulsit. Denique cum dicit, *melius est nubere quam uri*, quare id bonum intelligendum, quod melius est pœna? quod non potest videri melius nisi pessimo comparatum? Bonum illud est, quod per se hoc nomen tenet, sine com-

comparatione non dico mali, ſed etiam boni alterius: ut ſi & alio bono comparatum adumbretur, remaneat nihilominus in boni nomine. Cæterum ſi per mali collationem cogitur bonum dici, non tam bonum eſt, quam genus mali inferioris, quod ab altiore malo obſcuratum ad nomen boni impellitur. Aufer denique conditionem, ut non dicas *melius eſt nubere, quam uri*, & quæro an dicere audeas, *melius nubere*, non adjiciens quo melius ſit. Fit ergo jam non melius, & dum non melius: nec bonum, ſublata conditione, quæ dum melius illud facit alio, ita bonum haberi cogit. Melius eſt unum oculum amittere quam duos. Si tamen diſcedas a comparatione utriusque, non erit melius unum oculum habere, quia nec bonum. Quid nunc, ſi omnem indulgentiam nubendi de ſuo, id eſt de humano ſenſu accommodat, ex neceſſitate qua diximus, quia *melius ſit nubere quam uri*. Denique converſus ad alteram ſpeciem dicendo, *Nuptis autem denuncio, non ego, ſed dominus:* oſtendit illa, quæ ſupra dixerat non dominicæ autoritatis fuiſſe, ſed humanæ æſtimationis. At ubi ad continentiam reflectit animos, *Volo autem vos ſic eſſe omnes. Puto autem*, inquit, *& ego ſpiritum Dei habeo*, ut ſi quid indulſerat ex neceſſitate, id ſpiritus ſancti autoritate revocaret. Sed & Joannes monens ſic nos incedere debere, quemadmodum & dominus, utique etiam ſecundum ſanctitatem carnis admonuit incedere, adeo manifeſte, & *omnis*, inquit, *qui ſpem iſtam in illo habet caſtificat ſe, ſicut & ipſe caſtus eſt*. Nam & alibi, *Eſtote ſancti, ſicut & ille ſanctus fuit*, ſcilicet carne. De ſpiritu enim non dixiſſet, quia ſpiritus ultro ſanctus agnoſcitur, nec exſpectat ſanctitatis admonitionem, quæ propria natura eſt ejus. Caro autem docetur ſanctitatem, quæ & in Chriſto fuit ſancta. Igitur ſi omnia iſta obliterant licentiam nubendi, & conditione licentiæ inſpecta, & prælatione conti-

nen-

nuptiis imposita: cur non potuerit post Apostolos idem Spiritus superveniens ad deducendam disciplinam *in omnem veritatem*, per gradus temporum (secundum quod Ecclesiastes, *Tempus omni rei*, inquit,) supremam jam carni fibulam imponere, jam non oblique a nuptiis avocans, sed exerte; cum magis nunc *tempus in collecto* factum sit, annis circiter CLX exinde productis? Nonne ipse apud te retractares, vetus hæc disciplina est præmonstrata, jam tunc in carne domini, & voluntate, dehinc in Apostolorum ejus tam consiliis, quam exemplis. Olim sanctitati huic destinabamur. Nihil novi paracletus inducit; quod præmonuit, definit; quod sustinuit, exposcit. Et nunc recogitans ista, facile tibi persuadebis, multo magis unicas nuptias competiisse paracleto prædicare, qui potuit & nullas, magisque credendum temperasse illum, quod & abstulisse decuisset, si quæ velit Christus intelligas. In hoc quoque paracletum agnoscere debes advocatum, quod a tota continentia infirmitatem tuam excusat.

4. Secedat nunc mentio paracleti, ut nostri alicujus autoris. Evolvamus communia instrumenta scripturarum pristinarum. Hoc ipsum demonstratur a nobis, neque novam, neque extraneam esse monogamiæ disciplinam, imo & antiquam & propriam Christianorum, ut paracletum restitutorem potius sentias ejus, quam institutorem. Quod pertineat ad antiquitatem, quæ potest antiquior forma proferri, quam ipse census generis humani? Unam feminam masculo Deus finxit, una costa ejus decerpta & utique ex pluribus. Sed & in præfatione ipsius operis, *Non est*, inquit, *bonum homini*, *solum eum esse*, faciamus adjutorium illi. Adjutores enim dixisset, si pluribus eum uxoribus destinasset. Adjecit & legem de futuro. Siquidem prophetice dictum est, *& erunt duo in unam carnem*, non tres, neque plures. Cæte-

rum jam non duo si plures. Stetit lex. Denique perseveravit unio conjugii in autoribus generis ad finem usque, non quia non erant feminæ aliæ, sed quia ideo non erant, ne primitiæ generis duplici matrimonio contaminarentur. Alioquin si Deus voluisset, esse potuissent: certe de filiarum suarum numerositate sumpsisset, non minus ex ossibus & ex carne sua habens Evam, si hoc pie fieret. At ubi primum scelus homicidium in fratricidio dedicatum, tam dignum secundo loco scelus non fuit, quam duæ nuptiæ. Neque enim refert duas quis uxores singulas habuerit, an pariter singulæ duas fecerint. Idem numerus conjunctorum & separatorum. Semel tamen vim passa institutio Dei per Lamech, constitit postea in finem usque gentis illius. Secundus Lamech nullus extitit, quomodo duabus maritatus; negat scriptura quod non notat. Aliæ diluvium iniquitates provocaverunt, semel defensæ qualescunque fuerunt, non tamen septuagies septies: quod duo matrimonia meruerunt. Sed & reformatio secundi generis humani, monogamia matre censetur. Iterum duo [in unam carnem crescere & redundare suscipiunt, Noe & uxor, filiique eorum] in unicis nuptiis. Etiam in ipsis animalibus monogamia recognoscitur, ne vel bestiæ de mœchia nascerentur, *ex omnibus*, inquit, *bestiis ex omni carne duo induces in arcam, ut vivant tecum masculus & femina. erunt de animalibus volatilibus secundum genus, & de omnibus serpentibus terræ secundum genus ipsorum: duo ex omnibus introibunt ad te, masculus & femina*, eadem forma & septena ex binis adlegi mandat ex masculo & femina, uno & una, quid amplius dicam? immundis quoque alitibus cum binis feminis introire non licuit.

5. Hæc quantum ad primordiorum testimonium, & originis nostræ patrocinium, & divinæ institutionis præjudicium, quæ utique lex est, non monimentum; quoniam si ita factum est a primordio, inveni-

venimus nos ad initium dirigi a Christo, sicut in quæstione repudii, dicens, illud propter duritiam ipsorum a Moyse esse permissum, ab initio autem non ita fuisse, sine dubio ad initium revocat matrimonii individuitatem, ideoque quos Deus ab initio conjunxit in unam carnem duos, hodie homo non separabit. Dicit & Apostolus scribens ad Ephesios, *Deum proposuisse in semetipso ad dispensationem adimpletionis temporum*, ad caput, id est ad initium reciprocare universa in Christo, quæ sunt super cœlos & super terras in ipso; sic & duas Græciæ litteras summam & ultimam, sibi induit dominus, initii & finis concurrentium in se figuras: uti quemadmodum α ad ω usque volvitur, & rursum ω ad α replicatur, ita ostenderet in se esse & initii decursum ad finem, & finis recursum ad initium: ut omnis dispositio in eum desinens per quem cœpta est, per sermonem scilicet Dei, qui caro factus est, proinde desinat quemadmodum & cœpit: & adeo in Christo omnia revocantur ad initium, ut & fides reversa sit a circumcisione ad integritatem carnis illius, sicut ab initio fuit; & libertas ciborum & sanguinis solius abstinentia, sicut ab initio fuit: & matrimonii individuitas, sicut ab initio fuit, & repudii cohibitio, quæ ab initio non fuit, & postremo totus homo in paradisum revocatur, ubi ab initio fuit. Cur ergo vel monogamum illo non debeat Adam referre, qui non potest tam integrum præstare, quam inde missus est? Quantum pertinet itaque ad initii restitutionem, id a te exigit & dispositionis & spei tuæ ratio, quod ab initio fuit secundum initium, quod tibi & in Adam censetur, & in Noe recensetur. Elige in quo eorum initium tuum deputes, in ambobus te sibi monogamiæ censura defendit. Sed & si initium transmittit ad finem, ut α ad ω, quomodo finis remittit ad initium, ut ω ad α, atque ita census noster transfertur in Christum, animalis in spiritalem, quia non

primo

primo quod spiritale est, sed quod animale; dehinc quod spiritale, proinde videamus an id ipsum debeas huic quoque censui secundo, an in eadem te forma esse conveniat, in qua novissimus quoque Adam, in qua & primus; quando novissimus Adam, id est, Christus innuptus in totum, quod etiam primus Adam, ante exsilium. Sed donato infirmitati tuæ carnis suæ exemplo perfectior Adam, id est Christus, eo quoque nomine perfectior: qua integrior, volenti quidem tibi spado occurrit in carne, si vero non sufficis, monogamus accurrit in spiritu, unam habens ecclesiam sponsam, secundum Adam & Evæ figuram; quam Apostolus in illud magnum sacramentum interpretatur in Christum & ecclesiam competisse carnali monogamiæ per spiritalem. Vides igitur quemadmodum etiam in Christo novans censum, non possis eum sine monogamiæ professione deferre; nisi carne sis, quod spiritu ille est, licet & quod fuit in carne, æque esse debueris.

6. Sed adhuc nobis quæramus aliquos originis principes. Non placent enim quibusdam monogami parentes Adam & Noe, fortasse nec Christus. Ad Abraham denique provocant, prohibiti patrem alium præter Deum agnoscere. Sit nunc pater noster Abraham, sit & Paulus. *In evangelio*, inquit, *ego vos generavi.* Etiam Abrahæ te filium exhibe. Non enim passivus tibi census est in illo. Certum tempus est, quo tuus pater est. Si enim ex fide filii deputamur Abrahæ, ut Apostolus docet, dicens ad Galatas, *Cognoscitis nempe, quia qui ex fide, isti sunt filii Abrahæ.* Quando credidit Abraham Deo, & deputatum est ei in justitiam? Opinor adhuc in monogamia, quia in circumcisione nondum, quod si postea in utrunque mutatus est, & in digamiam, per ancillæ concubinatum, & in circumcisionem per testamenti signaculum: non potes illum patrem agnoscere, nisi tunc,

cum

cum Deo credidit, siquidem secundum fidem filius ejus es, non secundum carnem. Aut si posteriorem Abraham patrem sequeris, id est, digamum, recipe & circumcisum. Si rejicis circumcisum, ergo recusabis & digamum, duas dispositiones ejus binas inter se modis diversas miscere non poteris; digamus cum circumcisione esse orsus est, monogamus cum præputiatione; recipis digamiam, admitte & circumcisionem. Tueris præputiationem, teneris & monogamiæ. Adeo autem monogami Abrahæ filius es sicut & præputiati, ut si circumcidaris, jam non sis filius, quia non eris ex fide, sed ex signaculo fidei in præputiatione justificatæ. Habes Apostolum, disce cum Galatis; proinde, etsi digamiam tibi intuleris, non es illius Abrahæ filius, cujus fides in monogamia præcessit: nam etsi postea *pater multarum nationum* nuncupatur, sed earum quæ ex fide digamiam præcedente filii habebant deputari Abrahæ. Exinde res viderint. Aliud sunt figuræ, aliud formæ. Aliud imagines, aliud definitiones. Imagines transeunt adimpletæ, definitiones permanent adimplendæ: imagines prophetant, definitiones gubernant. Quid digamia illa Abrahæ portendat, idem Apostolus edocet interpretator utriusque testamenti, sicut idem semen nostrum in Isaac vocatum determinat. Si ex libera es, ad Isaac pertinens, certe unum matrimonium pertulit. Isti itaque sunt (ut opinor) in quibus censeor; cæteros nescio, quorum si exempla circumspicio, alicujus David etiam per sanguinem nuptias sibi ingerentis, alicujus Salomonis etiam uxoribus divitis; meliora sectari jussus, habes & Joseph unijugum, & hoc nomine audeo dicere patre meliorem. Habes Moysen Dei de proximo arbitrum. Habes Aaronem principalem sacerdotem. Secundus quoque Moyses populi secundi, qui imaginem nostram in promissionem

nem Dei induxit, in quo primo nomen domini dedicatum est, non fuit digamus.

7. Post vetera exempla originalium personarum, æque ad vetera transeamus instrumenta legalium scripturarum, ut per ordinem de omni nostra paratura retractemus. Et quoniam quidam interdum nihil sibi dicunt esse cum lege, quam Christus non *dissolvit*, sed *adimplevit*: interdum quæ volunt legis arripiunt; plane & nos sic dicimus decessisse legem, ut onera quidem ejus, quæ secundum sententiam Apostolorum, nec *patres sustinere valuerunt*, concesserint: quæ vero ad justitiam spectant, non tantum reservata permaneant, verum & ampliata: ut scilicet *redundare* possit *justitia nostra super Scribarum & Pharisæorum* justitiam. Si justitia, utique & pudicitia. Si ergo, quoniam in lege præcipitur, ut quis fratris sui uxorem sine liberis defuncti in matrimonium adsumat, ad suscitandum fratri suo semen: idque sæpius evenire in unam personam potest, secundum callidam illam quæstionem Sadducæorum: ideo & alias putant permissam frequentiam nuptiarum: Intelligere debebunt, primo rationem ipsius præcepti, & ita scient illam rationem jam cessantem ex eis esse, quæ evacuata sint legis. Necessario succedendum erat in matrimonium fratris sine libris defuncti. Primum quia adhuc vetus illa benedictio decurrere habebat: *Crescite & redundate*; dehinc, quoniam patrum delicta etiam de filiis exigebantur, tertio quoniam spadones & steriles ignominiosi habebantur. Itaque ne proinde maledicti judicarentur, qui non naturæ reatu, at mortis præventu orbi decessissent, ideo illis ex suo genere vicaria, & quasi posthuma soboles supparabatur. At ubi & *Crescite & redundate* evacuavit extremitas temporum, inducente Apostolo: *Superest, ut & qui habent uxores, sic sint, ac si non habeant: quia tempus in collecto est, & desierunt uva acerba a patribus manducata filiorum*

den-

dentes obstupescunt. *Unusquisque enim in suo delicto morietur:* & spadones non tantum ignominia caruerunt, verum & gratiam meruerunt, invitati in regna cœlorum: sepulta lege succedendi in matrimonium fratris, contrarium ejus obtinuit, non succedendi in matrimonium fratris. Et ita, ut prædiximus, quod cessavit valere, cessante ratione, non potest alii argumentationem accommodare. Ergo non nubet defuncto viro uxor, fratri, utique nuptura, si nupserit. Omnes enim nos fratres sumus: & illa nuptura, in domino habet nubere, id est, non ethnico, sed fratri: quia & vetus lex adimit conjugium allophylorum. Cum autem & in Levitico cautum sit, *Quicumque sumserit fratris uxorem, immunditia est, turpitudo, sine liberis morietur:* sine dubio, dum ille prohibetur denuo nubere, & illa prohibetur, non habens nubere, nisi fratri. Quomodo ergo Apostolo conveniet & legi, quam non in totum impugnat? cum ad epistolam ipsius venerimus, ostendetur. Interim quod pertineat ad legem, magis nobis competunt argumentationes ejus: denique prohibet eadem, sacerdotes denuo nubere: filiam quoque sacerdotis jubet viduam vel ejectam, si semen non fuerit illi, in domum patris sui regredi, & de pane ejus ali. Ideo si semen non fuerit illi, non ut si fuerit, denuo nubat: quanto magis enim non nubet, si filios habeat? Sed ut si habuerit, a filio potius alatur, quam a patre, quo & filius præceptum Dei exequatur: *Honora patrem & matrem.* Nos autem Jesus summus sacerdos & magnus patris de suo vestiens: (quia *qui in Christo tinguntur, Christum induerunt,*) *sacerdotes Deo patri suo fecit*, secundum Johannem. Nam & illum adolescentem festinantem ad exequias patris ideo revocat, ut ostendat sacerdotes nos vocari ab eo, quos lex vetabat parentum sepulturæ adesse: *Super omnem*, inquit, *animam defunctam sacerdos non*

introi-

introibit, *& super patrem suum*, *& super matrem suam non contaminabitur.* Ergo & nos hoc interdictum observare debemus? non utique. Vivit enim unicus pater noster Deus, & mater ecclesia, & neque ipsi mortui sumus, qui Deo vivimus: neque mortuos sepelimus, quia & illi vivunt in Christo. Certe sacerdotes sumus a Christo vocati, monogamiæ debitores, ex pristina Dei lege, quæ nos tunc in suis sacerdotibus prophetavit.

8. Nunc ad legem proprie nostram, id est, ad Evangelium conversi, qualibus excipimur exemplis, dum ad sententias pervenimus? Ecce statim quasi in limine duæ nobis antistites Christianæ sanctitatis occurrunt, monogamia & continentia: alia pudica in Zacharia sacerdote: alia integra in Johanne antecursore. Alia placans Deum, alia prædicans Christum: alia totum prædicans sacerdotem, alia plus præferens quam propheten, scilicet eum, qui non tantum prædicaverit aut demonstraverit coram, verum etiam baptizaverit Christum. Quis enim corpus domini dignius initiaret, quam ejusmodi caro, qualis & concepit illud & peperit? Et Christum quidem virgo enixa est, semel nuptura ob partum, ut uterque titulus sanctitatis in Christi censu dispungeretur, per matrem & virginem & univiram. At ubi infans templo exhibetur, quis illum in manus suscipit? quis in spiritu primus agnoscit? vir justus, & castus & utique non digamus, vel ne dignius mox Christus a femina prædicaretur vetere vidua & univira, quæ & templo dedita satis in semetipsa portentebat, quales spiritali templo, id est, ecclesiæ debeant adhærere. Tales arbitros infans dominus expertus, non alios habuit & adultus. Petrum solum invenio maritum; per socrum, monogamum præsumo, per ecclesiam, quæ *super illum ædificata* omnem gradum ordinis sui de monogamis erat collocatura. Cæteros cum maritos non invenio, aut spado-

ſpadones intelligam neceſſe eſt, aut continentes. Nec enim, ſi penes Græcos communi vocabulo cenſentur mulieres & uxores, pro conſuetudinis facilitate (cæterum eſt proprium vocabulum uxorum): ideo Paulum ſic interpretabimur, quaſi demonſtret uxores Apoſtolos habuiſſe. Si enim de matrimoniis diſputaſſet, quod in ſequentibus facit, ubi magis Apoſtolus aliquod exemplum nominare potuiſſet, recte videretur dicere: *Non enim habemus poteſtatem uxores circumducendi, ſicut cæteri Apoſtoli & Cephas?* At ubi ea ſubjungit, quæ de victuaria exhibitione abſtinentiam ejus oſtendunt, dicentis? *Non enim poteſtatem habemus manducandi & bibendi?* non uxores demonſtrat ab Apoſtolis circumductas: quas & qui non habent, poteſtatem tamen manducandi & bibendi habent: ſed ſimpliciter mulieres, quæ illis eodem inſtituto, quo & dominum comitantes, miniſtrabant. Jam vero ſi Chriſtus reprobat Scribas & Phariſæos, *ſedentes in cathedra Moyſi*, nec facientes quæ docerent: quale eſt ut & ipſe ſuper cathedram ſuam collocaret, qui ſanctitatem carnis præcipere magis, non etiam obire meminiſſent, quam illis omnibus modis inſinuarat & docendam & agendam? in primis de ſuo exemplo, tunc de cæteris argumentis: Cum *puerorum* dicit eſſe *regnum cœlorum*: cum conſortes illis facit alios poſt nuptias pueros: cum ad *ſimplicitatem columbæ* provocat, avis non tantum innocuæ, verum & pudicæ, quam unam unus maſculus novit: cum Samaritanæ maritum negat, ut adulterum oſtendat numeroſum maritum: cum in revelatione gloriæ ſuæ de tot ſanctis & prophetis Moyſen & Heliam ſecum mavult: alterum monogamum, alterum ſpadonem. Non enim aliud fuit Helias, quam Johannes, qui in virtute & ſpiritu venit Heliæ: cum ille *vorator & potator homo, prandiorum & cœnarum cum publicanis & peccatoribus frequentator*, ſemel apud unas nuptias cœnat, multis utique nuben-

tibus. Totiens enim voluit celebrare eas, quotier & esse.

9. Sed hæ argumentationes potius existimentu de conjecturis coactæ, si non & sententiæ astit rint, quas dominus emisit in repudii retractatu quod permissum aliquando jam prohibet: in pr mis, quia ab *initio non fuit sic*, sicut matrimonii nı merus: tum *quia quos Deus conjunxit, homo non s parabit*, scilicet ne contra dominum faciat. Solı enim ille separabit, qui & conjunxit; separabit aı tem non per duritiam repudii, quam exprobrat, compescit, sed per debitum mortis. Si quidem *unı ex passeribus duobus non cadit in terram sine patris volun tate*, igitur si *quos Deus conjunxit, homo non separab* repudio, æque consentaneum est, ut quos Deus s paravit morte, homo non conjungat matrimonio proinde contra Dei voluntatem juncturus separatio nem, atque si separasset conjunctionem. Hoc quan tum ad Dei voluntatem non destruendam, & init formam restruendam. Cæterum & alia ratio consp rat, imo non alia, sed quæ initii formam imposuii & voluntatem Dei movit ad prohibitionem repudi quoniam qui *dimiserit uxorem suam, præterquam ex cau sa adulterii, facit eam adulterari. Et qui dimissam a vi duxerit, adulteratur utique*: nam & nubere legitime no potest repudiata, & si quid tale commiserit, sine ma trimonii nomine, non capit elogium adulterii, qu adulterium in matrimonio crimen est. Deus alite censuit, citra quam homines, ut in totum sive pe nuptias, sive vulgo, alterius viri admissio adulteriu pronuntietur, a Deo. Videamus enim quid sit ma trimonium apud Deum: & ita cognoscemus quid s æque adulterium. Matrimonium est, cum Deus jur git duos in unam carnem, aut junctos deprehenden in eadem carne, conjunctionem signavit. Adulte rium est, cum quoquo modo disjunctis duobus, ali

caro,

caro, imo aliena miſcetur, de qua dici non poſſit, *Hæc eſt caro ex carne mea, & hoc os ex oſſibus meis.* Semel enim hoc factum & pronunciatum ſicut ab initio, ita & nunc in aliam carnem non poteſt convenire. Itaque ſine cauſſa dices, Deum vivo marito nolle repudiatam alii viro jungi, quaſi mortuo velit, quando ſi mortuo non tenetur, proinde nec vivo, tam repudio matrimonium dirimente, quam morte non tenebitur ei, cui quod tenebatur abruptum eſt. Cui ergo tenebitur? Nihil Deo intereſt, vivo an mortuo viro nubat. Neque enim in illum delinquit, ſed in ſemetipſam. *Omne delictum quod admiſerit homo, extra corpus eſt: qui autem adulteratur, in corpus ſuum delinquit.* Adulteratur autem, ſicut ſupra præſtruximus, qui aliam carnem ſibi immiſcet ſuper illam priſtinam, quam Deus aut conjunxit in duos, aut conjunctam deprehendit. Ideoque abſtulit repudium, quod ab initio non fuit: ut quod ab initio fuit, muniat duorum in unam carnem perſeverantiam, ne neceſſitas vel occaſio tertiæ concarnationis irrumpat, ſoli cauſſæ permittens repudium, ſi forte prævenerit, cui præcavetur. Adeo autem repudium a primordio non fuit, ut apud Romanos poſt annum ſexcenteſimum urbis conditæ id genus duritiæ commiſſum denotetur. Sed illi etiam non repudiantes adulteria commiſcent; nobis, etſi repudiemus, ne nubere quidem licebit.

10. Video jam hinc ad Apoſtolum nos provocari. Ad cujus ſenſum facilius perſpiciendum tanto inſtantius præculcandum eſt, mulierem magis defuncto marito teneri, quo minus alium virum admittat. Recogitemus enim repudium aut diſcordia fieri, aut diſcordiam facere: mortem vero ex lege Dei non ex hominis offenſa evenire, idque omnium eſſe debitum, etiam non maritorum. Igitur, ſi repudiata quæ per diſcordiam, & iram, & odium, & cauſſas eorum injuriam vel contumeliam, vel quamlibet querelam & anima

& corpore separata est, tenetur inimico, ne dicam marito: quanto magis illa quæ neque suo neque mariti vitio, sed dominicæ legis eventu, a matrimonio non separata, sed relicta, ejus erit etiam defuncti, cui etiam defuncto concordiam debet? A quo repudium non audiit, non divertit: cui repudium non scripsit, cum ipso est: quem amisisse noluit, retinet: habet secum animi licentiam, qui omnia homini, quæ non habet, imaginario fructu repræsentat. Ipsam denique interrogo feminam: Dic mihi, soror, in pace præmisisti virum tuum? Quid respondebit? An in discordia? Ergo hoc magis ei juncta est, cum quo habet apud Deum caussam: non discessit, quæ tenetur, sed in pace: ergo perseveret in ea cum illo necesse est, quem jam repudiare non poterit: ne quidem nuptura, si repudiare potuisset. Enimvero & pro anima ejus orat, & refrigerium interim adpostulat enim & in prima resurrectione consortium, & offert annuis diebus dormitionis ejus. Nam hæc nisi fecerit, vere repudiavit, quantum in ipsa est: & quidem hoc iniquius, quanto quomodo potuit: quia non potuit, & hoc indignius, quanto jam indignius, si quia non meruit: aut nunquid nihil erimus post mortem, secundum aliquem Epicurum, & non secundum Christum? Quid si credimus mortuorum resurrectionem, utique tenebimur, cum quibus resurrecturi sumus rationem de alterutro reddituri. Si autem in illo ævo *neque nubent neque nubentur, sed erunt æquales angelis:* non ideo non tenebimur conjugibus defunctis, quia non erit restitutio conjugii. Atquin eo magis tenebimur, quia in meliorem statum destinamur, resurrecturi in spiritale consortium, agnituri tam nosmetipsos quam & nostros. Cæterum quomodo gratias Deo in æternum canemus, si non manebit in nobis sensus, & memoria debiti hujus? Substantia non conscientia reformabimur. Ergo qui cum Deo erimus, simul

erimus,

erimus, dum omnes apud Deum unum; licet merces varia, licet *multæ mansiones* penes patrem eundem, uno denario ejusdem mercedis operati, id est, vitæ æternæ: in qua magis non separabit, quos conjunxit Deus, quam in ista minore vita separari vetat. Cum hæc ita sint, quomodo alii viro vacabit, quæ suo etiam in futurum occupata est? Utrique autem sexui loquimur, etsi ad alterum sermo est, quia una disciplina præest. Alium habebit in spiritu, alium in carne: hoc erit adulterium, unius feminæ in duos viros conscientia. Si alter a carne disjunctus est, sed in corde remanet, illic ubi etiam cogitatus sine carnis congressu & adulterium ante perficit ex concupiscentia, & matrimonium ex voluntate. Usque adhuc maritus est, ipsum illud possidens per quod & factus est, id est, animum, in quo si & alius habitabit, hoc erit crimen. Cæterum non est exclusus, si a viliore commercio carnis discessit. Honoratior maritus est, quanto mundior factus est.

11. Ut igitur in Deo nubas secundum legem & Apostolum, si tamen vel hoc curas, qualis es, id matrimonium postulans, quod eis a quibus postulas, non licet habere ab Episcopo monogamo, a presbyteris & diaconis ejusdem sacramenti, a viduis, quarum sectam in te recusasti? & illi plane sic dabunt viros & uxores, quomodo buccellas. Hoc enim est apud illos, omni petenti te dabis, & conjungent vos in ecclesia virgine, unius Christi unica sponsa, & orabis pro maritis tuis novo & vetere. Elige, cui te adulteram præstes; puto ambobus. Quod si sapias, taceas defuncto, repudium sit illi silentium tuum: alienis jam dotalibus scriptum, hoc modo novum promereberis maritum, si veteris obliviscaris, debes magis illi placere, propter quem Deo placere non maluisti. Hæc Psychici volunt Apostolum probasse, aut in totum non recogitasse, cum scriberet *Mulier*

vincta est inquantum temporis vivit vir ejus: si autem mortuus fuerit, libera est: cui vult, nubat: tantum in domino. Ex hoc enim capitulo defendunt licentiam secundi matrimonii, imo & plurimi, si secundi: quod enim semel esse desiit, omni obnoxium est numero. Quo autem sensu Apostolus scripserit, ita relucebit, si prius constet, non hoc illum sensu scripsisse, quo Psychici utuntur. Constabit autem, si quis ea recordetur, quæ huic capitulo diversa sunt, & apud doctrinam, & apud voluntatem, & apud propriam ipsius Pauli disciplinam. Si enim secundas nuptias permittit, quæ ab initio non fuerunt, quomodo affirmat, omnia ad initium recolligi in Christo? Si vult nos iterare conjugia, quomodo semen nostrum in Isaac semel marito autore defendit? quomodo totum ordinem ecclesiæ de monogamis disponit? Si non hæc disciplina præcedit in laicis, ex quibus ecclesiæ ordo proficit, quomodo in matrimonio adhuc positos a fructu matrimonii avocat? dicens: *In collecto esse tempus*, si per mortem matrimonio elapsos iterum in matrimonium revocat? Hæc si diversa sunt ei capitulo de quo agitur, constabit (ut diximus) non hoc illum sensu scripsisse, quo Physici utuntur. Quia facilius est, ut aliquam rationem habeat unum illud capitulum, quæ cum cæteris sapiat, quam ut Apostolus diversa inter se docuisse videatur. Eam rationem in ipsa materia poterimus recognoscere. Quæ ista materia Apostolo fuit scribendi talia? tirocinium novæ & quammaxime orientis ecclesiæ, quam *lacte* scilicet educabat, nondum *solido cibo* validioris doctrinæ, adeo ut præ illa infantia fidei ignorarent adhuc, quid sibi agendum esset circa carnis & sexus necessitatem: cujus etiam ipsas species ex rescriptis intelligimus, cum dicit: *De his autem quæ scribitis: Bonum est homini mulierem non attingere; propter fornicationes autem unusquisque uxorem suam habeat*, ostendit fuisse qui in matrimo-

trimonio a fide deprehensi, verebantur, ne non liceret eis matrimonio suo exinde uti: quia in carnem sanctam Christi credidissent, & tamen secundum veniam concedit, non secundum imperium: id est, indulgens, non præcipiens ita fieri. Cæterum malebat omnes id esse, quod & ipse. Proinde & de repudio rescribens, demonstrat, quosdam de isto quoque cogitasse: vel maxime, quia & in ethnicis matrimoniis non putabant post fidem sibi perseverandum: quærebant & de virginibus consilium. Præceptum enim domini non erat, bonum esse homini, si sic permaneat, utique quomodo a fide fuerit inventus. Vinctus es enim uxori, ne quæsieris solutionem. Solutus es ab uxore, ne quæsieris uxorem. Si autem acceperis uxorem, non deliquisti: quia ante fidem soluto ab uxore, non numerabitur post fidem secunda uxor, quæ post fidem prima est: a fide enim etiam ipsa vita nostra censetur: sed hic parcere se dicit illis. Alioquin pressuram carnis subsequuturam præ angustiis temporum impedimenta matrimonii recusantibus, quin potius de domino sollicitudinem habendam promerendo, quam de marito. Et ita revocat quod permisit. Sic ergo in eodem ipso capitulo, quo definit unumquemque, in qua vocatione vocabitur, in ea permanere debere: adjiciens *Mulier vincta est quamdiu vivit vir ejus: si autem dormierit, libera est: cui volet nubat, tantum in domino,* hinc quoque eam demonstrat intelligendam, quæ & ipsa sic fuerit inventa, soluta a viro, quomodo & vir solutus ab uxore: per mortem utique, non per repudium facta solutione: quia repudiatis non permitteret nubere adversus pristinum præceptum. Itaque mulier si nupserit, non delinquet: quia nec hic secundus maritus deputabitur, qui est a fide primus, & adeo sic est, ut propterea adjecerit *tantum in domino.* Quia de ea agebatur, quæ ethnicum habuerat, & amisso eo crediderat, ne scilicet etiam post fidem

ethnico se nubere posse præsumeret: licet nec hoc Psychici curent. Sciamus plane non sic esse in græco autentico, quomodo in usum exiit per duarum syllabarum aut callidam aut simplicem eversionem: *Si autem dormierit vir ejus*, quasi de futuro sonet: ac per hoc videatur ad eam pertinere, quæ jam in fide virum amiserit. Hoc quidem si ita esset, in infinitum emissa licentia, totiens virum dedisset, quotiens amissus esset, sine ullo pudore nubendi etiam ethnicis congruente: sed etsi ita esset quasi de futuro, si cujus maritus mortuus fuerit tantundem & futurum ad eam pertineret, cujus ante fidem morietur maritus. Quam vis accipe, dum cetera non evertas. Nam cum & illa sententiæ cedant, *Servus vocatus es, ne curaveris: impreputiatus es, ne circumcidaris, circumcisus vocatus es, ne adduxeris*: quibus concurrit, *Vinctus es uxori, ne quæsieris solutionem: solutus es ab uxore, ne quæsieris uxorem*: satis manifestum est, ad eos hæc pertinere, qui in nova & recenti vocatione constituti de his consulebant, in quibus a fide fuerant deprehensi. Hæc erit interpretatio capituli istius de hoc examinanda, an & tempori & caussæ, & tam exemplis & argumentis præcedentibus, quam & sententiis & sensibus subsequentibus, & in primis an ipsius Apostoli & consilio proprio congruat & constituto: nihil enim custodiendum est, qua diversus sibi deprehendatur.

12. Audi & subtilissimam e contrario argumentationem. Adeo, inquiunt, permisit Apostolus iterare connubium, ut solos qui sunt in clero, monogamiæ jugo astrinxerit. Quod enim quibusdam præscribit, id non omnibus præscribit. Nunquid ergo & quod omnibus præcipit, solis episcopis non præscribit, si quod episcopis præscribit, non & omnibus præcipit? an ideo omnibus, quia & episcopis? & ideo episcopis, quia & omnibus? Unde enim episcopi & clerus? Nonne de omnibus? si non omnes monoga-

miæ

niæ tenentur, unde monogami in clerum? An ordo aliquis feorfum debebit inftitui monogamorum, de quo allectio fiat in clerum? Sed cum extollimur & inflamur adverfus clerum, tunc unum omnes fumus, tunc omnes facerdotes: quia *facerdotes nos Deo & patri fecit*. Cum ad peræquationem difciplinæ facerdotalis provocamur, deponimus infulas, & impares fumus. De ecclefiafticis ordinibus agebatur, quales ordinari oporteret. Oportebat igitur omnem communis difciplinæ formam fua fronte proponi, edictum quodammodo futurum univerfis impreffione, quo magis fciret plebs eum ordinem fibi obfervandum, qui faceret præpofitos: & ne vel ipfe honor aliquid fibi ad licentiam, quafi de privilegio loci blandiatur. Profpiciebat fpiritus fanctus dicturos quosdam, omnia licent epifcopis, ficut ille vefter Uthinenfis, nec Scantiniam timuit. Quot enim & digami præfident apud vos, infultantes utique Apoftolo: certe non erubefcentes, cum hæc fub illis leguntur? Age jam qui putas exceptionem monogamiæ de epifcopis factam: recede & a reliquis tuis titulis difciplinæ, qui cum monogamia epifcopis afcribuntur. Noli effe *irreprehenfibilis*, *fobrius*, *bene moratus*, *ornatus*, *hofpitalis*, *docibilis*: quin vero & *vino deditus*, & *manu promtus ad cædendum & pugnax*, & *pecuniæ amans*, & *domum non regens*, *nec filiorum curans difciplinam*, fed nec ab *extraneis bonam famam fectans*. Sed enim fuam habent Epifcopi legem circa monogamiam, etiam cætera quæ monogamiæ accedere oportebit, Epifcopis erunt fcripta. Laicis vero, queis monogamia non convenit, cætera quoque aliena funt. Evafifti Pfychice, fi velis, vincula difciplinæ totius. Præfcribe conftanter, non omnibus præcipi, quæ quibusdam fint præcepta: aut fi cætera quidem communia funt, monogamia vero folis Epifcopis impofita eft, nun-

quid illi soli Christiani pronunciandi, in quos tota disciplina collata est?

13. Sed & Timotheo scribens, vul juvenculas nubere, filios suscipere, matres familiæ agere. Ad eas dirigit, quales supra denotat, juvenculas viduas, quæ in viduitate deprehensæ, & aliquamdiu affectatæ, postquam in delitiis habuerunt Christum, nubere volunt, habentes judicium, quod primam fidem resciderunt; illam videlicet a qua in viduitate inventæ & professæ eam, non perseverant. Propter quod vult eas nubere, ne primam fidem susceptæ viduitatis postea rescindant: non ut totiens nubant, quotiens in viduitate tentata, imo & in delitiis habita, noluerint perseverare. Legimus eum & ad Romanos scribentem: *Quæ autem sub viro est mulier, viventi viro vincta est: si autem obierit, evacuata est a lege viri. Nempe ergo vivente viro adulterare putabitur, si juncta fuerit alteri viro. Si vero obierit vir, libertata est a lege, quod non sit adultera, facta alii viro.* Sed & sequentia recognosce, quo sensus iste qui tibi blanditur, evadat. *Itaque*, inquit, *fratres mei mortificamini & vos legi per corpus Christi, ut efficiamini alteri ei, scilicet qui a mortuis resurrexit, uti fructum feramus Deo. Cum enim eramus in carne, passiones delictorum, quæ per legem, efficiebantur in membris nostris ad fructum ferendum morti: nunc autem evacuati sumus a lege, mortui in quo tenebamur ad serviendum Deo in novitate spiritus, & non in vetustate literæ.* Igitur si mortificari nos jubet legi per corpus Christi, quod est ecclesia, quæ spiritu novitatis constat, non per literam vetustatis, id est, legis; auferens te a lege, quæ non tenet uxorem marito defuncto, quo minus alii viro fiat, ad contrariam te redigit conditionem, ne amisso viro nubas: quantumque non deputareris adultera, facta alteri viro, post mortem mariti, si adhuc in lege agere deberes, tanto ex diversitate conditionis adulterii te præjudicat post

mor-

mortem mariti alii nubentem: quia jam mortificata es legi, non potest tibi licere, cum recessisti ab ea, apud quam tibi licebat.

14. Nunc si & absolute Apostolus permisisset in fide amisso matrimonio nubere: proinde fecisset quemadmodum & cætera, quæ adversus formam regulæ suæ pro conditione temporum gessit, circumcidens Timotheum propter superinductitios falsos fratres: & rasos quosdam inducens in templum, propter observationem Judæorum; ille qui Galatas in lege volentes agere castigat, sed ita res exigebant, ut *omnibus omnia fieret, quo omnes lucrifaceret: parturiens illos, donec formaretur Christus in ipsis, & calefaciens tanquam nutrix parvulos fidei*, docendo quædam per veniam, non per imperium, (aliud est enim indulgere, aliud jubere:) proinde temporalem licentiam permittens denuo nubendi, propter infirmitatem carnis, quemadmodum Moyses repudiandi, propter *duritiam cordis*. Et hic itaque reddemus supplementum sensus istius. Si enim Christus abstulit, quod Moyses præcepit, quia *ab initio non fuit sic*, nec sic ideo ab alia venisse virtute reputabitur Christus: cur non & Paracletus abstulerit, quod Paulus indulsit: quia & secundum matrimonium ab initio non fuit, nec ideo suspectus habendus sit, quasi spiritus alienus: tantum ut Deo & Christo dignum sit, quod superducitur? Sed Deo & Christo dignum fuit duritiam cordis, tempore expleto, compescere: cur non dignius sit & Deo & Christo, infirmitatem carnis tempore jam collectiore discutere? si justum est matrimonium non separari, utique & non iterari honestum est. Denique apud seculum utrumque in bona disciplina deputatur, aliud concordiæ nomine, aliud pudicitiæ. Regnavit duritia cordis usque ad Christum: regnaverit & infirmitas carnis usque ad Paracletum. Nova lex abstulit repudium, habuit quod auferret. Nova prophetia

secun-

ſecundum matrimonium, non minus repudium prioris. Sed facilius duritia cordis Chriſto ceſſit, quam infirmitas carnis: plus hæc ſibi Paulum defendit quam illa Moyſen; ſi tamen defendit, quum indulgentem eum captat, præſcribentem recuſat: quæ potiores ſententias & perpetuas voluntates ejus eludit, quæ non ſinit nos hoc Apoſtolo præſtare, quod mavult. Et quouſque infirmitas iſta impudentiſſima in expugnando meliora perſeverabit? Tempus ejus donec Paracletus operaretur fuit, in quem dilata ſunt a domino, quæ tunc ſuſtineri non poterant, quæ jam nemini competit portare non poſſe, quia per quem datur portare poſſe, non deeſt. Quamdiu cauſabimur carnem? quia dixit dominus, *Caro infirma*, ſed præmiſit &, *ſpiritus promptus:* ut vincat ſpiritus carnem, ut cedat quod infirmum eſt fortiori. Nam & *qui poteſt capere, capiat*, inquit, id eſt, qui non poteſt diſcedat. Diſceſſit & ille dives, qui non ceperat ſubſtantiæ dividendæ egenis præceptum, & dimiſſus eſt ſententiæ ſuæ a domino. Nec ideo duritia imputabitur Chriſto de arbitrii cujuſcunque liberi vitio. *Ecce*, inquit, *poſui ante te bonum & malum*. Elige quod bonum eſt: ſi non potes, quia non vis (poſſe enim te, ſi velis, oſtendit, quia tuo arbitrio utrumque propoſuit,) diſcedas oportet ab eo, cujus non facis voluntatem.

15. Quæ igitur hic duritia noſtra, ſi non facientibus voluntatem Dei, renunciamus? quæ hæreſis, ſi ſecundas nuptias, ut illicitas, juxta adulterium judicamus? Quid eſt enim adulterium, quam matrimonium illicitum? Notat Apoſtolus eos, qui in totum nubere prohibebant, qui & de cibis interdicebant, quos Deus condidit. Nos vero non magis nuptias auferimus, ſi ſecundas recuſamus, quam cibos reprobamus, ſi ſæpius jejunamus. Aliud eſt auferre, aliud temperare: aliud eſt legem non nubendi ponere,

nere,

nere, aliud modum nubendi ſtatuere. Plane qui exprobrant nobis duritiam vel hæreſim in hac cauſſa, ſi intantum fovent carnis infirmitatem, ut in nubendo frequenter ſuſtinendam putent, cur illam in alia cauſſa neque ſuſtinent, neque venia fovent, cum tormentis expugnata eſt in negationem? Utique enim illam magis excuſari capit, quæ in prælio cecidit, quam quæ in cubiculo: quæ in equuleo ſuccubuit, quam quæ in lectulo: quæ crudelitati ceſſit, quam quæ libidini: quæ gemens devicta eſt, quam quæ ſubans. Sed illam quidem a communicatione depellunt, quia non ſuſtinuit in finem: hanc vero ſuſcipiunt, quaſi & hæc ſuſtinuerit in finem. Propone quid utraque non ſuſtinuerit in finem, & invenies ejus cauſſam honeſtiorem, quæ ſævitiam, quam quæ pudicitiam ſuſtinere non potuit: & tamen nec cruentam defectionem infirmitas carnis excuſat, nedum impudicam.

16. Rideo autem cum infirmitas carnis opponitur, quæ ſumma fortitudo dicenda eſt. Iterum nubere eſt res virium: reſurgere in opera carnis de continentiæ otio, ſubſtantia eſt laterum: talis infirmitas & tertio & quarto & usque ſeptimo forſitan matrimonio ſufficit: ut quæ totiens fortior, quotiens fuerit infirmior, habitura jam non Apoſtolum autorem, ſed Hermogenem aliquem, plures ſolitum mulieres ducere, quam pingere: materia enim in illo abundat, unde & animam eſſe præſumens, multo magis ſpiritum a Deo non habet; jam nec Pſychicus, quia non de afflatu Dei Pſychicus. Quid ſi inopiam quis cauſetur, ut carnem ſuam aperte proſtitutam profiteatur, exhibitionis cauſſa nubentem, oblitus de *victu & veſtitu non eſſe cogitandum.* Habet Deum etiam corvorum educatorem, etiam florum excultorem. Quid ſi ſolitudinem domus obtendat, quaſi una mulier frequentiam præſtet, homini ad fugam proximo: habet

vi-

viduam utique, quam assumat licebit: non unam generis hujus uxorem, sed etiam plures habere concessum est. Quid si de posteritate quis cogitet iisdem animis, quibus oculis uxor Loth, ut ideo quis repetat matrimonium, quia de priore liberos non habuit: hæredes scilicet Christianus quæret seculi totius exhæres. Habet fratres, habet ecclesiam matrem. Aliud est si & apud Christum legibus Juliis agi credunt, & existimant cœlibes & orbos ex testamento Dei solidum non posse capere. Nubant igitur hujusmodi in finem usque: ut in ista confusione carnis, sicut Sodoma & Gomorrha & diluvii dies, ab illo ultimo exitu seculi deprehendantur. Adjiciant tertium dictum: *Manducemus, & bibamus, & nubamus, cras enim moriemur*: non recogitantes *væ* illud prægnantibus & lactantibus multo gravius, & amarius eventurum in concussione totius mundi, quam evenit in vastatione unius particulæ Judææ. Satis opportunos novissimis temporibus fructus iteratis matrimoniis colligant, ubera fluitantia, & uteros nauseantes, & infantes pipiantes. Parent antichristo in quo libidinosius sæviat, adducet illis carnifices obstetrices.

17. Habebunt plane Christo quod allegent, speciosum privilegium, carnis usquequaque imbecillitatem. Sed hanc judicabunt, jam non Isaac monogamus pater noster, nec Johannes aliqui Christi spado, nec Judith, filia Merari, nec tot alia exempla sanctorum. Solent ethnici judices destinari. Exurget regina Carthaginis, & decernet in Christianas, quæ profuga, & in alieno solo, & tantæ civitatis cum maxime formatrix, cum regis nuptias ultro optasse debuisset, ne tamen secundas eas experiretur, maluit e contrario *uri quam nubere*. Assidebit & illi matrona Romana, quæ etsi per vim nocturnam nihilominus experta alium virum, maculam carnis suo sanguine abluit, ut monogamiam in semetipsam vindicaret.

[illegible] pro viris mori mallent, quam post viros nubere. Idolis certe & monogamia & viduitas apparent. Fortunæ muliebri coronam non imponit, nisi univira, sicut nec matri Matutæ. Pontifex maximus & Flaminica nubunt semel. Cereris sacerdotes viventibus etiam viris & consentientibus amica separatione viduantur. Sunt & quæ de tota continentia judicent nos, virgines Vestæ, & Junonis Achaicæ, & Dianæ Scythicæ, & Apollinis Pythii. Etiam bovis illius Aegyptii antistites de continentia infirmitatem Christianorum judicabunt. Erubesce caro, quæ Christum induisti. Sufficiat tibi semel nubere, in quod a primordio facta es, in quod a fine revocaris. Redi in Adam vel priorem, si in novissimum non potes. Semel gustavit ille de arbore, semel concupiit, semel pudenda protexit, semel Deo erubuit, semel ruborem suum abscondit, semel de paradiso sanctitatis exulavit, semel exinde nupsit. Si in illo fuisti, habes tuam formam: si in Christum transisti, melior esse debebis. Exhibe tertium Adam & hunc digamum, & tunc poteris esse quod inter duos non potes.

Q. Sept.

Q SEPTIMII FLORENTIS
TERTULLIANI
DE JEJUNIO
ADVERSUS PSYCHICOS
LIBER.

I.

Mirarer Psychicos si sola luxuria tenerentur, qua sæpius nubunt, si non etiam ingluvie ducerentur qua jejunia oderunt: monstrum scilicet haberetur libido sine gula, cum duo hæc tam unita atque concreta sint, ut si disjungi omnino potuissent, ipsi prius ventri pudenda non adhærerent. Specta corpus & una regio est, denique pro dispositione membrorum, ordo vitiorum, prior venter & statim cætera saginæ substructa lascivia est; per edacitatem salacitas transit. Agnosco igitur animalem fidem, studio carnis, qua tota constat, tam multivorantiæ, quam multinubentiæ pronam; ut merito spiritalem disciplinam pro substantia æmulam, in hac quoque specie continentiæ accuset, proinde gulæ frænos imbuentem, per nullas interdum vel seras vel aridas escas quemadmodum & libidini, per unicas nuptias. Piget jam talibus congredi; pudet jam de eis altercari, quorum nec defensio verecunda est. Quomodo enim protegam castitatem & sobrietatem, sine taxatione adversariorum? quinam isti sint, semel nominabo; exteriores & interiores botuli psychicorum. Hi paracleto controversiam faciunt, propter hoc novæ propheticæ recusantur; non quod alium Deum

præ-

prædicent Montanus & Priſcilla & Maximilla; nec quod Jeſum Chriſtum ſolvant, nec quod aliquam fidei aut ſpei regulam evertant: ſed quod plane doceant, ſæpius jejunare, quam nubere. De modo quidem nubendi jam edidimus Monogamiæ defenſionem; nunc de caſtigatione victus, ſecundæ, vel magis primæ continentiæ pugna eſt. Arguunt nos, quod jejunia propria cuſtodiamus, quod ſtationes plerumque in veſperam producamus; quod etiam xerophagias obſervemus, ſiccantes cibum ab omni carne, & omni jurulentia, & uvidioribus quibusque pomis; nec quid vinoſitatis vel edamus vel potemus. Lavacri quoque abſtinentiam, congruentem arido victui; novitatem igitur objectant, de cujus inlicito præſcribant, aut hæreſim judicandam, ſi humana præſumtio eſt; aut pſeudoprophetiam pronunciandam, ſic ſpiritalis indictio eſt; dum quaque ex parte anathema audiamus, qui aliter adnuntiamus.

2. Nam quod ad jejunia pertineat, certos dies a Deo conſtitutos opponunt; ut cum in Levitico præcipit dominus Moſi decimam menſis ſeptimi diem, placationis; *Sancta*, inquiens, *erit vobis dies, & vexabitis animas veſtras, & omnis anima, quæ vexata non fuerit in illa die, exterminabitur de populo ſuo.* Certe in evangelio illos dies jejuniis determinatos putant, in quibus ablatus eſt ſponſus: & hos eſſe jam ſolos legitimos jejuniorum Chriſtianorum, abolitis legalibus & propheticis vetuſtatibus. Ubi volunt enim, agnoſcunt quid ſapiat, *lex & prophetæ usque ad Joannem.* Itaque de cætero indifferenter jejunandum; ex arbitrio, non ex imperio, novæ diſciplinæ; pro temporibus & cauſſis unicujusque: ſic & Apoſtolos obſervaſſe, nullum aliud imponentes jugum, certorum & in commune omnibus obeundorum jejuniorum: proinde nec ſtationum, quæ & ipſæ ſuos quidem dies habeant, quartæ feriæ & ſextæ: paſſive ta-

men currant, neque sub lege præcepti, neque ultra supremam diei, quando & orationes fere hora nona concludat, de Petri exemplo, quod actis refertur. Xerophagias vero novum affectati officii nomen & proximum ethnicæ superstitioni, quales castimoniæ *Apim*, *Isidem*, & *magnam matrem* certorum eduliorum exceptione purificant; cum fides libera in Christo ne Judaicæ quidem legi abstinentiam quorundam ciborum debeat; semel in totum macellum ab Apostolo admissa, detestatore eorum, qui sicut nubere prohibeant, ita jubeant cibis abstinere a Deo conditis: & ideo nos esse jam tunc prænotatos *in novissimis temporibus, abscedentes a fide, intendentes spiritibus, mundi seductoribus, doctrinis mendaciloquorum, inustam habentes conscientiam.* Quibus oro te ignibus? credo, quibus nuptias sæpe deducimus, & cœnas quotidie coquimus? Si & cum Galatis nos quoque percuti ajunt, *observatores dierum & mensium & annorum.* Jaculantur interea, & Esaiam pronunciasse, non tale jejunium dominus elegit; id est, non abstinentiam cibi, sed opera justitiæ quæ subtexit: & ipsum dominum in Evangelio ad omnem circa victus scrupulositatem, compendio respondisse: non his coinquinari hominem, quæ in os inferantur, sed quæ ex ore proferantur; cum & ipse manducaret & biberet, usque in notationem: *Ecce homo vorator & potator*, sic & apostolum docere, quod *esca nos Deo non commendet; neque abundantes, si edamus, neque deficientes, si non edamus.* His & hujusmodi sensibus eo jam subtiliter tendunt, ut unusquisque pronior ventri possit supervacua, nec adeo necessaria existimare dilati vel diminuti vel demorati cibi officia, præponente scilicet justitiæ & innocentiæ opera. Et scimus quales sint carnalium commodorum suasoriæ; quam facile dicatur, opus est de totis præcordiis credam, diligam Deum & proximum tanquam me. In his enim duo-

duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ, non in pulmonum & intestinorum meorum inanitate.

3. Itaque nos hoc prius affirmare debemus, quod occulte subrui periclitatur, quantum valeat apud Deum inanitas ista: & ante omnia, unde ratio ipsa processerit, hoc modo promerendi Deum: tunc enim agnoscetur observationis necessitas, cum eluxerit rationis autoritas a primordio recensendæ. Acceperat Adam a Deo legem, non gustandi de arbore agnitionis boni & mali, moriturus si gustasset; verum & ipse tunc in psychicum reversus post ecstasin spiritalem, in qua magnum illud sacramentum in Christum & ecclesiam prophetaverat; nec jam capiens, quæ erant spiritus, facilius ventri, quam Deo cessit, pabulo potius, quam præcepto annuit, salutem gula vendidit. Manducavit denique & periit, salvus alioquin, si uni arbusculæ jejunare maluisset: ut jam hinc animalis fides semen suum recognoscat; exinde deducens carnalium appetitionem & spiritualium recusationem. Teneo igitur, a primordio homicidam gulam, tormentis atque suppliciis inediæ puniendam, etiam si Deus nulla jejunia præcepisset: ostendens tamen, unde sit occisus Adam, mihi reliquerat intelligenda remedia offensæ, qui offensam demonstrarat: ultro cibum, quibus modis quibusque temporibus potuissem, pro veneno deputarem, & antidotum famem sumerem, per quam purgarem mortis a primordio caussam, in me quoque cum ipso genere transductam; certus, hoc Deum velle, cujus contrarium noluit, satisque confidens, placituram illi continentiæ curam, a quo damnatam comperissem incontinentiæ culpam. Porro, cum & ipse jejunium mandet, & animam conquassatam proprie utique cibi angustiis sacrificium appellet: quis jam dubitabit omnium erga victus macerationem hanc fuisse rationem, qua rursus interdicto

& observato præcepto primordiale jam delictum expiaretur, ut homo per eandem materiam caussæ satis Deo faciat per quam offenderat; id est per cibi interdictionem: atque ita salutem æmulo modo redaccenderet inedia, sicut extinxerat sagina, pro unico illicito plura licita contemnens.

4. Hæc ratio servabatur apud providentiam Dei, pro temporibus omnia moderantis, ne quis ex diverso ad dejiciendam propositionem nostram, cur ergo, dicat, non statim Deus aliquam victus constituit castigationem? quinimo & auxit permissionem? Nam, in primordio quidem herbidum solummodo & arboreum homini pabulum addixerat: *Ecce dedi vobis omne fœnum sementivum seminans semen, quod est super terram: & omne lignum, quod habet in semetipso fructum seminis sementivi, vobis erit in escam.* Postea vero ad Noe, enumerata subjectione omnium bestiarum terræ, & volatilium cœli, & moventium in terra, & piscium maris, & omnis serpentis: *erunt*, inquit, *vobis in escam*: *velut holera fœni dedi vobis universa. Verum carnem in sanguine animæ suæ non edetis*: nam & hoc ipso quod eam solam carnem eximit, cujus anima non per sanguinem effunditur, omnis reliquæ carnis usum concessisse manifestum est. Ad hæc respondemus, non competisse onerari hominem aliqua adhuc abstinentiæ lege, qui cum maxime tam levem interdictionem unius scilicet pomi tolerare non potuit: remissum itaque illum libertate ipsa corroborandum. Atque post diluvium in reformatione generis humani sufficisse unam interim legem a sanguine abstinendi, permisso usu cæterorum. Jam enim judicium dominus ostenderat per diluvium: adhuc etiam comminatus fuerat per exquisitionem sanguinis de manu fratris & de manu bestiæ. Omnis itaque justitiam judicii præministrans materiam libertatis emisit, per veniam supparans disciplinam, permittens omnia, ut deme-

demeret quædam, plus exacturus si plus commisisset; abstinentiam imperaturus, cum indulgentiam permisisset, quo magis, ut diximus, primordiale delictum expiaretur majoris abstinentiæ operatione, in majoris licentiæ occasione.

5. Denique ubi jam & familiaris populus allegi Deo cœpit, & restitutio hominis imbui potuit, tunc leges disciplinæque omnes impositæ, etiam quæ decerperent victum ademptis quibusdam veluti immundis, quo facilius aliquando jejunia toleraret homo, perpetua in quibusdam abstinentia usus. Nam & primus populus primi hominis resculpserat crimen, pronior ventri quam Deo deprehensus, cum de duritia Aegyptiæ servitutis valida manu Dei & sublimi brachio ereptus dominus ejus visus est, terræ lacte & melle mananti destinatus: statim autem solitudinis incopiosæ circumspectu scandalizatus, saturitatis Aegyptiæ detrimento suspirans in Moysen & Aaron mussitavit: *utinam obiissemus percussi a domino in terra Aegypti, quando super ollas carnium sedebamus, & panes in plenitudinem comedebamus. Quomodo exduxisti nos in hæc deserta ad interficiendam synagogam istam fame.* Eadem ventris prælatione, deploraturus erat eosdem duces suos & Dei arbitros, quos desiderio carnis & recordatu Aegyptiarum copiarum exacerbabat. *Quis nos vescet carne? venerunt in mentem nobis pisces, quos in Aegypto edebamus gratis, & cucumeres & pepones & porri & cepe & allia. Ad nunc anima nostra arida, nihil sine manna vident oculi nostri.* Ita & illis xerophagiæ panes angelici displicebant, allium potius & cepe, quam cœlum fragrare malebant. Et ideo tam ingratis gratiora & esculentiora quæque detracta sunt, puniendæ simul gulæ & exercendæ continentiæ caussa: ut illa damnaretur, ista erudiretur.

6. Nunc si temere rationes castigati a Deo victus, & castigandi propter Deum a nobis, ad primordio-

rum experimenta revocavimus, confcientiam communem confulamus: ipfa natura enunciabit, quales nos ante pabulum & potum, in virgine adhuc faliva exhibere confuerit, rebus duntaxat fenfus agendis quo divina tractantur, fi multo pollentioris mentis, fi multo vivacioris cordis, quam cum totum illud domicilium interioris hominis, efcis ftipatum, vinis inundatum; decoquendis jam ftercoribus æftuans, præmeditatorium efficitur latrinarum, in quo plane nihil tam in proximo fuperfit, quam ad lafciviam fapere. *Manducavit populus & bibit, & furrexerunt ludere.* Intellige fanctæ fcripturæ verecundiam, lufum, nifi impudicum, non denotaffet. Cæterum quotusquisque meminerit religionis, occupatis memoriæ locis, impeditis fapientiæ membris, nemo ita ut decet, ita ut par eft, ita ut utile eft, recordabitur Dei in eo tempore, quo ipfum fibi hominem excidere folenne eft. Omnem difciplinam victus aut occidit aut vulnerat. Mentior, fi non dominus ipfe oblivionem fui exprobrans Ifraeli, caufam plenitudini reputat. *Incraffatus eft dilectus & pinguefactus & dilatatus eft, & dereliquit Deum qui fecit eum, & abfceffit a domino falutificatore fuo.* Denique in eodem Deuteronomio eandem cauffam præcaveri jubens: *Ne*, inquit, *cum manducaveris & biberis, & domos optimas ædificaveris, ovibus & bobus tuis multiplicatis, & argento & auro, extollatur cor tuum, & oblivifcaris domini Dei tui.* Præpofuit corruptelæ divitiarum edacitatis enormitatem, cui ipfæ divitiæ procurant. Per illas fcilicet incraffatum erat cor populi ne oculis videret, & auribus audiret, & corde conjiceret adipibus obftructo, quas nominatim efui abftulit, dedocens hominem faginæ ftudere. Cæterum cui cor erectum potius inveniebatur, quam impinguatum: qui quadraginta diebus totidemque noctibus fupra humanæ naturæ facultatem jejunium perennavit fpiritali fide virtutem fubminiftrante: & vidit

dit

dit oculis Dei gloriam, & audivit auribus Dei vocem, & corde conjecit Dei legem, jam tunc docentis, *non in solo pane vivere hominem, sed in omni verbo Dei:* cum quidem nec ipſum Moyſen Deo paſtum inediamque ejus nomine ſaginatam conſtanter contemplari valeret pinguior populus. Merito igitur etiam in carne ſe dominus ei oſtendit collegæ jejuniorum ſuorum, non minus & Heliæ. Nam & Helias hoc primum quod famem fuerat imprecatus, ſatis jam ſe jejuniis voverat. *Vivit*, inquit, *dominus, cui adſiſto in conſpectu ejus, ſi erit ros iſtis annis & imber.* Dehinc minantem Jezabel fugiens poſt unicum pabulum & potum, quem ab angelo expergefactus invenerat, & ipſe quadraginta diebus & noctibus vacuo ventre, arido ore pervenit in montem Choreb, ubi cum in ſpelunca devertiſſet, quam familiari congreſſu Dei exceptus eſt. *Quid tu Helia hic?* multa amicior iſta vox, quam, *Adam ubi es?* illa enim paſto homini minabatur, iſta jejuno blandiebatur. Tanta eſt circumſcripti victus prærogativa, ut Deum præſtet homini contubernalem, parem re vera pari. Si enim *Deus æternus non eſuriet*, ut teſtatur per Eſaiam, hoc erit tempus quo homo Deo adæquetur, cum ſine pabulo vivit.

7. Proceſſimus itaque jam ad exempla, uti revolvamus utilitatis efficacia poteſtates ipſius officii, quod etiam iratum Deum homini reconciliat. Deliquerat Iſrael in aquatione apud Maſphat congregatus a Samuele, ſed ita ſtatim delictum jejunio diluit, ut periculum prælii ſimul fuderit; cum maxime Samuel offerebat holocauſtum, in nullo magis procuratam audimus Dei clementiam quam abſtinentia populi. Et allophyli prælio admovebant. Ibi demum dominus intonuit voce magna ſuper allophylos, & confuſi ſunt, & corruerunt in conſpectu Iſraelis: & proceſſerunt viri Iſrael ex Maſphat, & perſecuti ſunt allophylos,

& usque Bethor cæciderunt pastos impasti, armatos inermes. Hæ erunt vires jejunantium Deo, cœlum pro ejusmodi militat: habes formam præsidii etiam spiritalibus bellis necessariam. Proinde cum rex Assyriorum Sennacherib cum pluribus jam civitatibus captis Israeli per Rapsacen blasphemias & minas intentaret, nihil aliud illum a proposito in Aethiopias avertit, dehinc centum & octoginta millia de exercitu ejus per angelum absumpsit, quam Ezechiæ regis humiliatio. Siquidem duritia hostis annunciata, vestem scidit, saccum induit, eodemque habitu seniores sacerdotum ad Deum per Esaiam adire jussit, utique jejunio preces prosequente. Neque enim cibi tempus in periculo, nec saturitatis cultus in sacco, semper inedia mœroris sequela est, sicut lætitia accessio saginæ. Per hanc mœroris sequelam & inediam, etiam civitas illa peccatrix Ninive de exitio prædicato liberatur. Satis enim pœnitentia scelerum commendaverit jejunium triduo functa, etiam pecudibus enectis, quibus iratus Deus non erat. Sodoma quoque & Gomorra evasissent si jejunassent. Hoc remedium agnoscit & Achab, cum illi post transgressionem & idololatriam & necem Nabuthæ propter vineam interempti a Jezabel exprobrasset Helias: *qualiter occidisti & hæreditatem possedisti, in quo loco sanguinem Nabuthæ canes delinxerant, tuum quoque delinguent*: destituit semetipsum & saccum carni suæ imposuit, & jejunavit, & dormivit in sacco, & tunc sermo domini ad Heliam: *Vidisti ut reveritus sit Achab, a facie mea: pro eo quod reveritus est, non superducam læsuram in diebus ipsius, sed in diebus filii ejus superducam eam,* qui non erat jejunaturus. Ita jejunium in Deum reverentiæ opus est, per quod Anna quoque ambiens uxor Helcanæ retro sterilis, impetravit facile a Deo inanem cibo ventrem filio implere, & quidem propheta. Sed non modo naturæ mutationem, aut periculorum aversio-

nem,

nem, aut delictorum obliterationem, verum etiam sacramentorum agnitionem, jejunia de Deo merebuntur. Aspice Danielis exemplum; circa somnium Regis Babylonis omnes turbantur sophistæ, negant ultro de præstantia humana posse cognosci. Solus Daniel Deo fidens, & sciens quid ad demerendam Dei gratiam faceret, spatium tridui postulat, cum sua fraternitate jejunat, atque ita orationibus commendatis, & ordinem & significationem somnii per omnia instruitur, tyranni sophistis parcitur, Deus glorificatur, Daniel honoratur, non minorem Dei gratiam & postea quoque relaturus anno primo Regis Darii, cum ex recogitatu prædicatorum temporum ab Hieremia dedit faciem suam Deo in jejuniis & facco & cinere. Nam & angelus missus ad eum, hanc statim professus est caussam divinæ dignationis. *Veni*, inquit, *demonstrare tibi quatenus miserabilis es*, jejunando scilicet; si Deo miserabilis, leonibus in lacu fuerat horribilis, ubi quidem illi sex diebus jejunanti prandium angelus procuravit.

8. Reddimus & cætera, ad nova enim nunc documenta properamus. In limine evangelii Anna prophetis, filia Phanuelis, quæ infantem dominum & agnovit, & multa super eo prædicavit, expectantibus redemtionem Israelis, post egregium titulum veteris & univiræ viduitatis, jejuniorum quoque testimonio augetur, ostendens in quibus officiis assideri ecclesiæ debeat, & a nullis magis intelligi Christum, quam semel nuptis, & sæpe jenunis. Ipse mox dominus baptisma suum, & in suo omnium, jejuniis dedicavit, habens efficere panes ex lapidibus, etiam Jordanem vino fortasse manare, si ita vorator & potator fuisset. Imo novum hominem in veteris sugillationem virtute fastidiendi cibi initiabat, ut eum diabolo rursus per escam tentare quærenti fortiorem fame tota ostentaret. Præstituit exinde jejuniis le-

gem ſine triſtitia tranſigendis. Cur enim triſte, quod ſalutare docuit, etiam adverſus diriora dæmonia jejuniis prǽliandum. Quid enim mirum, ſi ex eadem operatione ſpiritus iniquus educitur, qua ſanctus inducitur? Denique, ut in centurionem Cornelium, nec dum tinctum dignatio ſpiritus ſancti cum chariſmate inſuper prophetiæ feſtinaſſet, jejunia ejus legimus exaudita. Puto autem & Apoſtolus in ſecunda Corinthiorum inter labores ſuos & pericula & incommoda poſt famem ac ſitim, jejunia quoque plurima enumerat.

9. Principalis hæc ſpecies in caſtigatione victus, poteſt jam de inferioribus quoque abſtinentiæ operationibus præjudicare, ut ex ipſis pro modo utilibus aut neceſſariis. Nam exceptio eduliorum quorundam portionale jejunium eſt. Inſpiciamus igitur & xerophagiarum novitatem aut vanitatem, ſi non & in his tam antiquiſſimæ quam efficaciſſimæ religionis operatio eſt. Redeo ad Danielem & fratres ejus leguminum pabulum, & aquæ potum ferculis & œnophoris regiis præferentes, atque exinde formoſiores, ne quis de ſpecie quoque corpuſculi metuat, cæterum ſpiritu inſuper cultos. Dedit enim Deus aduleſcentulis ſcientiam & intelligentiam in omni literatura, & Danieli in omni verbo, & in ſomniis, & in omni ſophia, qua hoc ipſum quoque ſaperet, quibus modis de Deo impetraretur agnitio ſacramentorum. Anno denique tertio Cyri regis Perſarum cum in recogitatum incidiſſet viſionis, aliam formam humiliationis proſpexit. *In illis*, inquit, *diebus ego Daniel eram lugens per tres hebdomadas, panem ſuavem non edi, caro & vinum non introierunt in os meum, oleo unctus non ſum, donec conſummarentur tres hebdomades, quibus tranſactis angelus emiſſus eſt taliter alloquens: Daniel, homo es miſerabilis, ne timueris, quoniam ex die prima qua dediſti animam tuam recogitatui & humiliationi coram Deo, exauditum eſt verbum tuum, &*

ego

ego introivi verbo tuo. Ita xerophagiarum miseratio & humiliatio metum expellunt, & aures Dei advertunt, & occultorum compotes faciunt. Revertor etiam ad Heliam, cum corvi illum pane & carne saturare consuessent, cur post modum apud Bersabe Judææ excitato ei de somno, quidem ille angelus sine dubio panem solum & aquam obtulit? defecerant corvi qui eum liberalius pascerent, an difficile angelo fuerat aliquem alicunde de convivio regis ministrum cum instructissimo ferculo raptum ad Heliam transferre? sicut Daniel in lacum leonum esurienti prandium metentium exhibitum est. Sed constitui oportebat exemplum docens in tempore pressuræ, & persecutionis, & cujuscumque circumstantiæ, Xerophagiis esse vivendum. Tali victu David exomologesin suam expressit, cinerem quidem edens velut panem, id est, panem velut cinerem aridum & sordidum, potum vero fletu miscens, utique pro vino. Habet enim & abstinentia vini suos titulos, quæ & Samuelem Deo voverat, & Aaronem consecrarat. Nam de Samuele mater, & *vinum*, inquit, *& ebriamen non bibet:* talis enim & ipsa Deum orabat. Et dominus ad Aaron, *vinum & siceram non bibetis, tu & filius tuus post te, si quando ingrediemini tabernaculum, vel ascendetis ad altare, & non moriemini.* Adeo morientur qui non sobrii in ecclesia ministraverint, Sic & Israeli proximo exprobrat: Et potum dabatis sanctificatis meis vinum. Et hæc autem strictura potus Xerophagiæ portio est, quanquam ubi abstinentia vini aut a Deo exigitur, aut ab homine vovetur, illic intelligatur etiam pabuli pressura formam præstruens potui. Qualis enim esus, talis & potus: verisimile non est, ut quis dimidiam gulam Deo immolet, aquis sobrius & cibis ebrius. An autem & Apostolus Xerophagias norit, qui majora celebraverat, sitim & famem & multa jejunia, qui ebrietates & comessa-

messationes recusaverat, vel de discipulo Timotheo argumenti satis est: quem propter stomachum & assiduas imbecillitates modico vino monens uti, quo ille non ex institutione, sed ex devotione abstinebat, cæterum stomacho magis consuetudo prodesset, hoc ipso abstinentiam vini dignam Deo suasit, quam ex necessitate dissuasit.

10. Aeque stationes nostras ut indignas, quasdam vero & in serum constitutas, novitatis nomine incusant, hoc quoque munus & ex arbitrio obeundum esse dicentes, & non ultra nonam detinendum, de suo scilicet more. Sed quod pertineat ad interdictionis quæstionem, semel pro omnibus caussis respondebo. Nunc ad proprium hujus speciei articulum de modo temporis dico; de ipsis prius expostulandum, unde hanc formam nona dirimendis stationibus præscribant: si quia Petrus & qui cum eo, ad horam nonam orationis templum introgressi leguntur, quis mihi probat, illos ea die statione functos, ut horam nonam ad clausulam & expunctionem stationis interpretetur. Atqui facilius invenias Petrum hora sexta capiendi cibi caussa prius in superiora ad orandum ascendisse, quo magis sexta diei finiri officio huic possit, quæ illud absolutura post orationem videbatur. Porro cum in eodem commentario Lucæ, & tertia horà orationis demonstretur, sub qua spiritu sancto initiati pro ebriis habebantur, & sexta, qua Petrus ascendit in superiora, & nona, qua templum sunt introgressi, cur non intelligamus salva plane indifferentia semper & ubique & omni tempore orandum: tamen tres istas horas, ut insigniores in rebus humanis, quæ diem distribuunt, quæ negocia distinguunt, quæ publice resonant, ita & solenniores fuisse in orationibus divinis: quod etiam suadet Danielis quoque argumentum ter die orantis, utique per aliarum horarum exceptionem, non aliarum autem quam insi-

insigniorum, exinde Apostolicarum, tertiæ, sextæ, nonæ. Hinc itaque & Petrum dicam ex vetere potius usu nonam observasse, tertio orantem supremæ orationis numere. Hæc autem propter illos, qui se putant ex forma Petri agere, quam ignorant, non quasi respuamus nonam, cui & quarta sabbati, & sexta plurimum fungimur: sed quia eorum, quæ ex traditione observantur tanto magis dignam rationem afferre debemus, quanto carent scripturæ autoritate, donec aliquo cœlesti charismate, aut confirmentur aut corrigantur: *& si qua*, inquit, *ignoratis*, *dominus vobis revelabit*. Itaque seposito confirmatore omnium istorum paracleto, duce universæ veritatis, an dignior apud nos ratio afferatur in nonam observandi require, ut etiam Petro ea ratio deputanda sit, si statione tunc functus est. Venit enim de exitu domini, quem & si semper commemorari oportet sine differentia horarum, impressius tamen, cum eis, secundum ipsum stationis vocabulum addiscimus. Nam & milites nunquam immemores sacramenti, magis stationibus parent. Itaque in eam usque horam celebranda pressura est, in qua a sexta contenebratus orbis defuncto domino lugubre fecit officium, ut tunc & nos revertamur ad jocunditatem cum & mundus recepit claritatem. Hoc si magis ad religionem sapit christianam, dum magis Christi gloriam celebrat, possum æque seræ stationis ex eodem rei ordine statum figere, ut jejunemus ad serum, expectantes tempus dominicæ sepulturæ, cum Joseph postulatum detulit corpus & condidit. Inde & irreligiosum est ante famulorum carnem refrigerare quam domini: ut hæc ex argumentationum provocatione commiserim, conjecturas conjecturis & tamen puto fidelioribus repercutiens. Videamus an aliquid tale nobis de vetustatibus quoque patrocinetur. In Exodo habitus ille Moysis adversus Amalech orationibus præliantis us-

que

que in occasum perseverans, nonne statio fuit sera? Jesum Nave debellantem Amorrhæos, prandisse illa die existimamus, qua ipsis elementis stationem impetravit, stetit sol in Gabaon, & luna in Ajalon stetit, sol & luna in statione, donec ultus est populus de inimicis suis, & stetit sol medio cœlo. Ut autem accedebat in occasum, & in finem diei unius; non fuit dies talis retro & in novissimo; utique tam prolixus, ut, inquit: exaudiret Deus hominem, parem scilicet solis, instantem tam diu in officio, stationem etiam sera longiorem. Certe Saul & ipse in prælio constitutus, manifeste munus istud indixit, *Maledictus homo, qui ederit panem ad vesperam usque, dum ulciscar de inimico meo, & non gustavit totus populus ejus, & tota terra prandebat.* Tantam autem Deus præstitit auctoritatem edicto stationis illius, ut Jonathan filius Saulis, quamquam ignarus jejunationis in serum definitæ gustum mellis admiserat, & sorte mox de delicto sit traductus, & vix per precem populi periculo exemptus: gulæ enim licet simplicis reus fuerat. Sed & Daniel anno primo regis Darii, cum jejunus in sacco & cinere exomologesin Deo ageret, *Et adhuc*, inquit, *loquente me in oratione, ecce vir quem videram in somnis initio, velociter volans appropinquavit mihi quasi hora vespertini sacrificii.* Hæc erit statio sera, quæ ad vesperam jejunans pinguiorem orationem Deo immolat.

11 Omnia autem ista credo ignota eis, qui ad nostra turbantur, aut sola forsitan lectione non etiam intentione comperta, secundum majorem vim imperitorum; apud gloriosissimam scilicet multitudinem psychicorum. Propterea per singulas dreximus species jejunationum, xerophagiarum, stationum, ut dum recensemus secundum utriusque testamenti paraturam, quantum proficiant recusati vel recisi vel retardati pabuli officia: eos retundamus, qui hæc velut vacantia infirmant. Item dum pariter ostendimus,

mus, quo ſemper in ordine fuerint religionis, eos revincamus, qui hæc ut nova accuſant: nec novum enim, quod ſemper, nec vacuum, quod utile. Sed & illud in medio eſt, quædam ex his officiis a Deo homini imperata legem conſtituiſſe; quædam ab homine Deo oblata, votum expunxiſſe: tamen & votum cum a Deo acceptatum eſt, legem in poſterum facit, per auctoritatem acceptatoris; exinde enim faciendum mandavit, qui factum comprobavit. Itaque & hinc in alia ſpecie altercatio diverſæ partis obducitur; cum dicunt, aut pſeudoprophetia eſt, ſi ſpiritalis vox ſolennia iſta conſtituit; aut hæreſis, ſi humana præſumptio adinvenit. Eam enim formam reprehendentes, qua & vetera decucurrerunt, & ex ea retorquentes, quæ & adverſarii veterum adverſus illa poterunt retractare, aut & illa recuſare, debebunt exerta iſta ſuſcipere neceſſarie, maxime, cum & iſta, a quocunque inſtitutore ſunt ſive ſpiritali, ſive tantum fideli, eidem Deo currant, cui & vetera, indubitate enim & hæreſis & pſeudoprophetia divinitatis diverſitate judicabuntur, apud nos omnes unici Dei creatoris & Chriſti ejus antiſtites, adeoque indifferenter hanc partem defendo, illis offerens, in quo velint gradum figere. Spiritus diaboli eſt, dicis o pſychice; & quomodo Dei noſtri officia indicit? nec alii offerenda, quam Deo noſtro? Aut contende, diabolum cum Deo facere noſtro, aut ſatanas paracletus habeatur. Sed hominem Antichriſtum adfirmas: hoc enim vocantur hæretici nomine penes Joannem; & quomodo quisquis ille eſt, in Chriſto noſtro, hæc erga dominum noſtrum officia diſpoſuit, cum & Antichriſti erga Deum adverſum noſtrum proceſſerint Chriſtum. Quo itaque putas laterum confirmatum apud nos ſpiritum, cum imperat, an cum probat, quæ Deus noſter & imperavit ſemper & probavit? Sed rurſus palos terminales figitis Deo, ſicut

de

de gratia, ita de difciplina: ficut de charifmatibus, ita de folennibus; ut proinde officia ceffaverint, quemadmodum & beneficia ejus; atque ita negetis usque adhuc eum munia imponere, quia & hic lex & prophetæ usque ad Joannem. Supereft ut totum auferatis, quantum in vobis tam otiofum.

12. Jam enim & in ifta fpecie *ditati faturatique regnatis*, non delicta incufantes, quæ jejuniis elimentur; nec revelationum fcientia indigentes, quæ xerophagiis extorqueantur; nec bella propria metuentes, quæ ftationibus difcutiantur. Ut ab Joanne paracletus obmutuiffet, ipfi nobis prophetæ in hanc maxime cauffam extitiffemus: jam non dico ad exorandam Dei iram, nec ad impetrandam tutelam ejus aut gratiam, fed ad præmuniendam per nosmet ipfos noviffimorum temporum conditionem; indicentes omnem ταπεινοφρονησιν, cum carcer edifcendus, & fames ac fitis exercendæ, & tam inediæ quam anxii victus tolerantia ufurpanda fit, ut in carcerem talis introeat chriftianus, qualis inde prodiffet; non pœnam illic paffurus, fed difciplinam; nec feculi tormenta, fed fua officia, eoque fidentior proceffurus ad certamen e cuftodia abufus nihil habens carnis, fic ut non habeant tormenta materiam, cum fola & arida fit cute loricatus, & contra ungulas corneus, præmiffo jam fanguinis fucco tanquam animæ impedimentis, properante jam & ipfa quæ jam fæpe jejunans mortem de proximo norit. Plane veftrum eft in carceribus popinas exhibere martyribus incertis, ne confuetudinem quærant, ne tædeat vitæ, ne nova abftinentiæ difciplina fcandalizentur, quam nec ille Priftinus vefter non chriftianus martyr attigerat: quem & facultate cuftodiæ liberæ aliquandiu farfum omnibus balneis quafi baptifmate melioribus, & omnibus luxuriæ feceffibus quafi ecclefiæ fecretioribus, & omnibus vitæ iftius illecebris quafi æternæ dignioribus hoc

puto

puto oblegatum ne mori vellet, postremo ipso tribunalis die luce summa condito mero tanquam antidoto præmedicatum, ita enervastis, ut paucis ungulis titillatus, hoc enim ebrietas sentiebat, quem dominum confiteretur interroganti præsidi respondere non potuerit amplius, atque ita de hoc jam exortus cum singultus & ructus solos haberet, in ipsa negatione digessit. Ideo sobrietatis disciplinam qui prædicant pseudoprophetæ, ideo hæretici qui observant. Quid ergo cessatis paracletum quem in Montano negatis in Apitio credere?

13. Præscribitis constituta esse solemnia huic fidei, scripturis vel traditione majorum, nihilque observationis amplius adjiciendum ob illicitum innovationis, state in isto gradu si potestis. Ecce enim convenio vos & præter Pascha jejunantes citra illos dies, quibus ablatus est sponsus, & stationum semijejunia interponentes, & vos interdum pane & aqua victitantes ut cuique visum est: denique respondetis hæc ex arbitrio agenda, non ex imperio. Movistis igitur gradum excedendo traditionem, cum quæ non sunt constituta obitis. Quale est autem, ut tuo arbitrio permittas, quod imperio Dei non das? plus humanæ licebit voluntati quam divinæ potestati? Ego me seculo non Deo liberum memini: sic meum est ultro officium facere domino, sic indicere illius est: non tantum obsequi ei debeo, sed & adulari: illud enim imperio ejus, hoc arbitrio meo præsto. Bene autem quod & episcopi universæ plebi mandare jejunia assolent, non dico de industria stipium conferendarum, ut vestræ capturæ est, sed interdum & ex aliqua sollicitudinis ecclesiasticæ caussa. Itaque si & ex hominis edicto & in unum omnes ταπεινοφρονησιν agitatis, quomodo in nobis ipsam quoque unitatem jejunationum & xerophagiarum & stationum denotatis? nisi forte in senatus consulta & in princi-

pum mandata coitionibus opposita delinquimus. Spiritus sanctus quum in quibus vellet terris, & per quos vellet prædicaret, ex providentia imminentium, sive ecclesiasticarum tentationum, sive mundialium plagarum, qua paracletus, id est advocatus ad exorandum judicem, hujusmodi officiorum remedia mandabat, puta nunc ad exercendam sobrietatis & abstinentiæ disciplinam, hunc qui recipimus, necessario etiam quæ tunc constituit, observamus. Aspice ad judaicos fastos, & invenies nihil novum, si quæ patribus sunt præcepta, omnis deinceps posteritas hæreditaria religione custodit. Aguntur præterea per Græcias illa certis in locis concilia & ex universis ecclesiis, per quæ & altiora quæque in commune tractantur, & ipsa repræsentatio totius nominis Christiani magna veneratione celebratur. Et hoc quam dignum fide auspicante congregari undique ad Christum. *Vide quam bonum & quam jucundum habitare fratres in unum:* hoc tu psallere non facile nosti, nisi quo tempore cum compluribus cœnas. Conventus autem illi stationibus prius & jejunationibus operati, dolere cum dolentibus, & ita demum congaudere gaudentibus norunt. Si & ista solennia quibus tunc præsens patrocinatus est sermo, nos quoque in diversis provinciis fungimur in spiritu invicem repræsentati, lex est sacramenti.

14. Horum igitur tempora observantes & dies & menses & annos gallaticamur plane, si Judaicarum cæremoniarum, si legalium solennitatum observantes sumus: illas enim Apostolus dedocet compescens veteris testamenti in Christo sepulti perseverantiam & novi sistens. Quod si nova conditio in Christo sepulti perseverant, jam nova & solennia esse debebunt: aut si omnem in totum devotionem temporum & dierum & mensium & annorum erasit Apostolus, cur pascha celebramus annuo circulo in mense primo? cur quin-

qua-

inta exinde diebus in omni exultatione decurri-
? cur stationibus quartam & sextam sabbati dica-
, & jejuniis parasceven? quamquam vos etiam
atum, si quando continuatis, nunquam nisi in
ia jejunandum secundum rationem alibi redditam,
s certe omnis dies etiam vulgata consecratione
oratur. Nec ergo apud Apostolum differentiæ
, distinguentem nova & vetera. Sed & hic
ualitas vestra ridebitur, cum vetustatum for-
nobis exprobratis, in qua caussam novitatis ac-
tis.

5. Reprobat etiam illos qui jubeant cibis absti-
, sed de providentia spiritus sanctus, præ-
ians jam hæreticos perpetuam abstinentiam præ-
uros ad destruenda & despicienda opera creato-
quales inveniam apud Marcionem, apud Tatia-
, apud Jovem hodiernum de Pythagora hæreti-
, non apud paracletum. Quantula est enim
l nos interdictio ciborum? duas in anno hebdo-
as xerophagiarum, nec totas, exceptis scilicet
atis & dominicis offerimus Deo, abstinentes ab
uæ non rejicimus, sed differimus. Atqui ad Ro-
os scribens, vos nunc compungit retractatores
s officii, *Ne propter pabulum solveritis*, inquit, *opus*
quod opus? de quo ait, bonum est carnem non
e & vinum non potare. Nam qui in istis servit,
abilis & propitiabilis Deo nostro est. *Quidam credit*
a manducanda esse, quidam autem infirmus olere vescitur,
ianducat ne vilificet non manducantem. Tu qui es qui
um servum judicas? Et qui manducat, & qui non man-
, *Deo agit gratias.* Cum autem humano arbitrio
t controversiam fieri, quanto magis divino. Ita
oat quosdam castigatores & interdictores victus in-
re, qui ex fastidio, non qui ex officio abstine-
: probare vero qui in honorem, non qui in con-
im creatoris. Et si claves macelli tibi tradidit,

permittens esui omnia ad constituendam idolothytorum exceptionem, non tamen in macello regnum Dei inclusit, *nec enim*, inquit, *esus aut potus est Dei regnum*, & *esca nos Deo non commendat:* non ut de arida dictum putes, sed potius defuncta & accurata. Si quidem subjiciens, *nec si manducaverimus abundabimus*, *nec si non manducaverimus deficiemus:* tibi magis insonat, qui abundare te existimas si edas, & deficere si non edas, & ideo ista detractas. Dominum quoque quam indigne ad tuam libidinem interpretaris passim manducantem & bibentem, sed puto quod etiam jejunavit, qui beatos non saturatos, sed esurientes & sitientes pronunciavit: qui escam profitebatur non quam discipuli existimarant, sed paterni operis perfectionem, docens operari escam quæ manet in vitam æternam, in ordinaria etiam oratione panem mandans postulandum, non & Attalicas. Sic & Esaias non negavit Deum elegisse jejunium, sed quale non elegerit enumeravit. *In diebus enim*, inquit, *jejuniorum vestrorum inveniuntur voluptates vestræ*, *& omnes subjectos vobis succutitis*, *aut ad convitia & lites jejunatis & cæditis pugnis*, *non tale jejunium ego elegi*, sed quale subjecit, & subjiciendo non abstulit, sed confirmavit.

16. Nam & si mavult opera justitiæ, non tamen sine *sacrificio*, quod est *anima conflictata* jejuniis. Ille certe Deus cui nec populus incontinens gulæ placuit, nec sacerdos, nec prophetes, manent adhuc monumenta concupiscentiæ, ubi sepultus est populus carnis avidissimus vsque ad choleram ortygometra cruditando. Eliditur pro templi foribus senior Heli, filii ejus in acie ruunt, nurus expirat in partu: hanc enim metuerat a Deo plagam domus impudens, sacrificiorum carnalium defraudatrix. Sameas homo Dei cum exitum prophetasset idololatriæ introductæ a rege Hieroboam, post manum ejus regis arefactam & statim restitutam, post altare diffusum, ob hæc signa & satis-

ſatisfactione invitatus a rege plane excuſavit. Prohibitus enim a Deo fuerat, illic cibum in totum attingere: ſed ab alio mox ſene mentito prophetiam temere paſtus, ſecundum verbum Dei ibidem factum ſuper menſam, non eſt in paternis ſepultus: leonis enim in via occurſu proſtratus, & apud exteros conditus, pœnam deſerti jejunii luit. Hæc erunt exempla & populo & epiſcopis, etiam ſpiritalibus, ſi quam incontinentiam gulæ admiſerint. Sed nec apud inferos admonitio ceſſavit, ubi in divite quidem convivia cruciantur, in paupere vero jejunia recreantur, habentia præceptores *Moyſen & prophetas*; nam & Johel exclamavit, *ſanctificate jejunium & orationem*, proſpiciens jam & tunc, & alios Apoſtolos & prophetas ſancituros jejunium, & prædicaturos officia, curantia Deum: unde & qui in idolis comendis, & in hac re ornandis, & ad ſingulas horas ſalutandis adulantur, curationem facere dicuntur. Sed omnem ταπεινοφρόνησιν ethnici agnoſcunt: cum ſtupet cœlum & aret annus, nudipedalia denunciantur, magiſtratus purpuras ponunt, faſces retro avertunt, precem indigitant, hoſtiam inſtaurant. Apud quasdam vero colonias præterea annuo ritu ſaccis velati, & cinere conſperſi idolis ſuis invidiam ſupplicem objiciunt, balnea & tabernacula in nonam usque cluduntur. Unus in publico ignis apud aras, aquæ nec in lancibus; Niniviticum credo juſtitium. Judaicum certe jejunium ubique celebratur, cum omiſſis templis per omne litus quocunque in aperto aliquando jam precem ad cœlum mittunt: & licet cultu & ornatu mœroris munus infament, tamen fidem abſtinentiæ affectant, & ſtellæ auctoritatem demorantis ſuſpirant. Sed bene quod in noſtris xerophagiis blaſphemias ingerens, Caſto Iſidis & Cybeles eas adæquas: admitto teſti-

[redacted]

monialem comparationem. Hinc divina constabit, quam diabolus divinorum æmulator imitatur. Ex veritate mendacium struitur, ex religione superstitio compingitur, hinc tu eo irreligiosior, quanto ethnicus paratior. Ille denique Deo idolo gulam suam mactat, tu Deo non vis. Deus enim tibi venter est, & pulmo templum, & aqualiculus altare, & sacerdos cocus, & sanctus spiritus nidor, & condimenta charismata, & ructus prophetia.

17. Vetus es, vera si velimus dicere; tu qui tantum gulæ indulges, & merito te priorem jactitas; semper agnosco sapere Esau venatorem ferarum, ita passim indagandis turdis studes, ita de campo laxissimæ disciplinæ tuæ venis, ita spiritu deficis; si tibi lenticulam de fruto inrufatam, obtulero, statim totos primatus tuos vendes: apud te agape in cacabis fervet, fides in culinis calet, spes in ferculis jacet. Sed major his est agape, quia per hanc adolescentes tui cum sororibus dormiunt, appendices scilicet gulæ lascivia atque luxuria est. Quam societatem & Apostolus sciens, cum præmisisset *non in ebrietatibus nec in commessationibus*, adjunxit, *nec in cubilibus & libidinibus.* Ad elogium gulæ tuæ pertinet, quod duplex apud te præsidentibus honor binis partibus deputatur, cum Apostolus duplicem honorem dederit, ut & fratribus & præpositis. Quis sanctior inter vos, nisi convivandi frequentior, nisi obsonandi pollucibilior, nisi calicibus instructior? merito homines solius animæ & carnis, spiritalia recusatis, talibus si placerent prophetæ, mei non erant. Cur ergo non constanter prædicatis: *manducemus & bibamus, cras enim moriemur.* Sicuti nos non dubitamus exerte mandare: jejunemus fratres & sorores, ne forte cras moriemur. Palam disciplinas vestras vindicemus, nos certi sumus, eos qui in carne sunt, Deo

Deo placere non posse; non utique substantia carnis; sed in cura, sed in affectione, sed in operatione, sed in voluntate. Macies non displicet nobis, neque enim ad pondus Deus carnem tribuit, sicut nec *spiritum ad mensuram*, facilius si forte per angustam salutis januam introibit caro exilior; citius resuscitabitur caro levior, diutius in sepultura durabit caro aridior. Saginentur pugiles & pyctæ olympici: illis ambitio corporis competit, quibus & vires necessariæ, & tamen illi quoque xerophagiis invalescunt. Sed nostra alia robora aliæque vires, sicut & alia certamina: quibus non est luctatio adversus carnem & sanguinem, sed adversus mundi potestates, adversus spiritalia malitiæ; adversus hæc non carne & sanguine, sed fide & spiritu robusto oportet adsistere. Cæterum saginator christianus ursis & leonibus forte, quam Deo, erit necessarius, nisi quæ & adversus bestias maciem exercere debebit.

Q. SEPTIMII FLORENTIS
TERTULLIANI
DE
PUDICITIA
LIBER.

I.

Pudicitia flos morum, honor corporum, decor sexuum, integritas sanguinis, .fides generis, fundamentum sanctitatis, præjudicium omnis bonæ mentis; quamquam rara, nec facile perfecta, vixque perpetua; tamen aliquatenus in seculo morabitur, si natura præstruxerit, si disciplina persuaserit, si censura compresserit. Siquidem omne animi bonum, aut nascitur, aut eruditur, aut cogitur. Sed ut mala magis vincunt, quod ultimorum temporum ratio est; bona jam nec nasci licet, ita corrupta sunt semina; nec erudiri, ita deserta sunt studia; nec cogi, ita exarmata sunt jura. Denique de qua incipimus, eousque jam exolevit, ut non ejuratio, sed moderatio libidinum Pudicitia credatur, isque satis castus habeatur, qui non nimis castus fuerit. Sed viderit seculi pudicitia cum seculo ipso, cum suo ingenio si nascebatur, cum suo studio si erudiebatur, cum suo servitio si cogebatur; nisi quod infelicior etiam si stetisset ut infructuosa, quæ non apud Deum egisset. Malo nullum bonum, quam vanum. Quid prodest esse, quod esse non prodest? nostrorum bonorum status jam mergitur, Christianæ pudicitiæ ratio concutitur, quæ omnia de cœlo trahit, & naturam per lavacrum regenerationis, & disciplinam per instrumen-

[redacted]

mentum prædicationis, & censuram per judicia ex utroque Testamento, & coacta constantius ex metu & voto æterni ignis & regni. Adversus hanc nonne dissimulare potuissem? Audio etiam edictum esse propositum, & quidem peremptorium; Pontifex scilicet Maximus, Episcopus Episcoporum dicit: ego & mœchiæ & fornicationis delicta pœnitentia functis dimitto. O edictum cui adscribi non poterit, Bonum factum! Et ubi proponetur liberalitas ista? Ibidem opinor in ipsis libidinum januis, sub ipsis libidinum titulis. Illic ejusmodi pœnitentia promulganda est, ubi delinquentia ipsa versabitur. Illic legenda est venia, quo cum spe ejus intrabitur. Sed hoc in Ecclesia legitur, & in Ecclesia pronuntiatur, & virgo est. Absit absit a sponsa Christi tale præconium. Illa quæ vera est, quæ pudica, quæ sancta, carebit etiam aurium macula. Non habet quibus hoc repromittat. Et si habuerit non repromittit: quoniam & terrenum Dei templum citius spelunca latronum appellari potuit a Domino; quam mœchorum & fornicatorum. Erit igitur & hic adversus Psychicos titulus, adversus meæ quoque sententiæ retro penes illos societatem, quo magis hoc mihi in notam levitatis objectent. Nunquam societatis repudium delicti præjudicium est, quasi non facilius sit errare cum pluribus, quando veritas cum paucis ametur. At enim me non magis dedecorabit inutilis levitas, quam ornarit nocens. Non suffundor errore quo carui, quia caruisse delector, quia meliorem me & pudiciorem recognosco. Nemo proficiens erubescit. Habet & in Christo scientia ætates suas, per quas devolutus est & Apostolus. *Quum parvulus*, inquit, *essem, tanquam parvulus loquebar, tamquam parvulus sapiebam. At ubi vir sum factus, ea quæ parvuli fuerant evacuavi.* Adeo devertit a sententiis pristinis, nec idcirco deliquit, quod æmulator factus est non paternarum traditionum, sed Chri-

ſtianarum, optans etiam ut præciderentur, qui circumciſionem detinendam ſuadebant. Atque utinam & iſti, qui meram & veram integritatem carnis obtruncant, amputantes non ſummam ſuperficiem, ſed intimam effigiem pudoris ipſius, quum mœchis & fornicatoribus veniam pollicentur adverſus principalem Chriſtiani nominis diſciplinam, quam ipſum quoque ſeculum usque adeo teſtatur, ut ſi quando eam in feminis noſtris inquinamentis potius carnis quam tormentis punire contendat, id volens eripere quod vitæ anteponunt. Sed jam hæc gloria exſtinguitur, & quidem per eos, quos tanto conſtantius oportuerat ejusmodi maculis nullam ſubſcribere veniam, quando propterea quotiens volunt nubant, ne mœchiæ & fornicationi ſuccidere cogantur: quoniam *melius eſt nubere quam uri.* Nimirum propter continentiam incontinentia neceſſaria eſt, incendium ignibus exſtinguetur. Cur ergo & crimina poſtmodum indulgent pœnitentiæ nomine, quorum remedia præſtituunt multinubentiæ jure? Nam & remedia vacabunt cum crimina indulgentur, & crimina manebunt ſi remedia vacabunt. Itaque utrobique de ſollicitudine & negligentia ludunt, præcavendo vaniſſime quibus parcunt: & parcendo ineptiſſime quibus præcavent: cum aut præcavendum non ſit, ubi parcitur: aut parcendum non ſit, ubi præcavetur. Præcavent enim quaſi nolint admitti tale quid; indulgent autem, quaſi velint admitti: quando ſi admitti nolint, non debeant indulgere: ſi indulgere velint, non debeant præcavere. Nec enim mœchia & fornicatio de modicis & de maximis delictis deputabuntur, ut utrumque competat, & ſollicitudo quæ præcavet, & ſecuritas quæ indulget. Sed cum ea ſint quæ culmen criminum teneant, non capit & indulgeri quaſi modica, & præcaveri quaſi maxima. Nobis autem maxima aut ſumma ſic quoque præcaventur, dum nec ſecun-

secundas quidem post fidem nuptias permittitur nosse, nuptialibus & dotalibus si forte tabulis a mœchiæ & fornicationis opere diversas. Et ideo durissime nos infamantes Paracletum disciplinæ enormitate digamos foris sistimus, eundem limitem liminis mœchis quoque & fornicatoribus figimus, jejunas pacis lacrymas profusuris, nec amplius ab Ecclesia quam publicationem dedecoris relaturis.

2. Cæterum Deus, inquiunt, bonus & optimus; & misericors & miserator & misericordiæ plurimus, quam omni sacrificio anteponit; non tanti ducens peccatoris mortem, quam pœnitentiam; salvificator omnium hominum & maxime fidelium. Itaque & filios Dei misericordes & pacificos esse oportebit; donantes invicem sicut & Christus donavit nobis; non judicantes, ne judicemur. *Domino enim suo stat quis vel cadit, tu quis es, ut servum judices alienum? Dimitte, & dimittetur tibi.* Talia & tanta sparsilia eorum, quibus & Deo adulantur & sibi lenocinantur, effeminantia magis quam vigorantia disciplinam, quantis & nos & contrariis possumus repercutere, quæ Dei severitatem intentent, & nostram constantiam provocent. Quia etsi bonus natura Deus, tamen & justus. Ex caussa enim; sicut sanare novit, ita & cædere; faciens pacem sed & condens mala; pœnitentiam malens; sed & Hieremiæ mandans, ne pro populo peccatore deprecaretur. *Quoniam si jejunaverint*, inquit, *non exaudiam obsecrationem eorum.* Et rursus: *Et tu ne adoraveris pro populo, & ne postulaveris pro his in prece & oratione, quoniam non exaudiam in tempore quo invocaverint me, in tempore afflictionis suæ.* Et adhuc supra; idem misericordiæ prælator quam sacrificii: *Et tu ne adoraveris pro populo isto, & ne postulaveris misericordiam consequi eos. Et ne accesseris pro his ad me, quoniam non exaudiam utique misericordiam postulantes*, utique ex pœnitentia flentes &

affli-

[redacted]

afflictationem ſuam offerentes Deo. Deus enim zelotes; & qui naſo non deridetur, adulantium ſcilicet bonitati ejus. Et qui licet patiens, tamen per Eſaiam comminetur patientiæ finem: *Tacui, nunquid & ſemper tacebo & ſuſtinebo? Quievi velut parturiens, exſurgam, & areſcere faciam. Ignis enim procedet ante faciem ipſius, & exuret inimicos ejus;* non ſolum corpus, verum & animas occidens in gehennam. Ceterum judicantibus quomodo Dominus comminetur, ipſe demonſtrat. *Quo enim judicio judicaveritis, judicabitur de vobis* Ita non prohibuit judicare, ſed docuit. Unde & Apoſtolos judicat, & quidem in cauſſa fornicationis, dedendum ejusmodi hominem Satanæ in interitum carnis; increpans etiam, quod fratres non apud ſanctos judicarentur. Adjiciens enim inquit: *Ut quid mihi eos, qui foris ſunt judicare?* Dimittis autem, ut dimittatur tibi a Deo. Delicta mundantur quæ quis in fratrem, non Deum admiſerit. Debitoribus denique dimiſſuros nos in oratione profitemur, ſed non decet ultra de auctoritate ſcripturarum ejusmodi funem contentioſum, alterno ductu in diverſa diſtendere, ut hæc reſtringere frenos diſciplinæ, illa laxare videatur, quaſi incertæ pœnitentiæ ſubſidium, illa proſternere per lenitatem, hæc negare per auſteritatem. Porrro & auctoritas ſcripturæ in ſuis terminis ſtabit ſine alterutra oppoſitione, & pœnitentiæ ſubſidium ſuis conditionibus determinatur ſine paſſiva conceſſione, & ipſæ prius cauſſæ ejus diſtinguuntur ſine confuſa præpoſitione. Cauſſas pœnitentiæ delicta condicimus. Hæc dividimus in duos exitus, alia erunt remiſſibilia, alia irremiſſibilia. Secundum quod nemini dubium eſt alia caſtigationem mereri, alia damnationem. Omne delictum aut venia expungit, aut pœna: venia, ex caſtigatione: pœna, ex damnatione. De iſta differentia jam & quasdam præmiſimus altercationes ſcripturarum, hinc retinentium, hinc dimitten-

tertium delicta. Sed & Joannes docebit: *Si quis ſcit fratrem ſuum delinquere delictum non ad mortem, poſtulabit & dabitur vita ei: quia non ad mortem delinquit, hoc erit remiſſibile. Eſt delictum ad mortem: non pro illo dico, ut quis poſtulet, hoc erit irremiſſibile.* Ita ubi eſt conditio vel ratio poſtulationis, illic etiam remiſſionis. Ubi nec poſtulationis, ibi æque nec remiſſionis. Secundum hanc differentiam delictorum pœnitentiæ quoque conditio diſcriminatur. Alia erit, quæ veniam conſequi poſſit, in delicto ſcilicet remiſſibili. Alia, quæ conſequi nullo modo poſſit, in delicto ſcilicet irremiſſibili. Et ſupereſt ſpecialiter de mœchiæ & fornicationis ſtatu examinare, in quam delictorum partem debeant redigi.

3. Sed prius decidam intercedentem ex diverſo reſponſionem ad eam pœnitentiæ ſpeciem, quam cum maxime definimus venia carere. Si enim, inquiunt, aliqua pœnitentia caret venia, jam nec in totum agenda tibi eſt. Nihil enim agendum eſt fruſtra. Porro fruſtra agetur pœnitentia, ſi caret venia. Omnis autem pœnitentia agenda eſt: Ergo omnis veniam conſequatur, ne fruſtra agatur; quia non erit agenda, ſi fruſtra agatur. Porro fruſtra agetur, ſi venia carebit. Merito ita opponunt, quoniam hujus quoque pœnitentiæ fructum, id eſt veniam, in ſua poteſtate uſurpaverunt. Quantum enim ad illos, a quibus pacem humanam conſequitur: quantum autem ad nos qui ſolum Dominum meminimus delicta concedere, & utique mortalia, non fruſtra agetur. Ad dominum enim remiſſa, & illi exinde proſtrata, hoc ipſo magis operabitur veniam, quod eam a ſolo Deo exorat, quod delicto ſuo humanam pacem ſufficere non credit, quod Eccleſiæ mavult erubeſcere quam communicare. Adſiſtit enim pro foribus ejus, & de notæ ſuæ exemplo ceteros admonet: & lacrymas fratrum ſibi quoque advocat, & redit plus utique

que negotiata, compaſſionem ſcilicet quam communicationem. Et ſi pacem hic non metit, apud Dominum ſeminat. Nec amittit, ſed præparat fructum: non vacabit ab emolumento, ſi non vacaverit ab officio. Ita nec pœnitentia hujusmodi vana, nec diſciplina ejusmodi dura eſt. Deum ambæ honorant, illa nihil ſibi blandiendo facilius impetrabit, iſta nihil ſibi adſumendo plenius adjuvabit.

4. Poſſumus igitur demandata pœnitentiæ diſtinctione ad ipſorum jam delictorum regredi cenſum, an ea ſint quæ veniam ab omnibus conſequi poſſint. In primis quod mœchiam & fornicationem nominamus, uſus expoſtulat. Habet & fides quorundam nominum familiaritatem, ita in omni opuſculo uſum cuſtodimus. Cæterum ſi adulterium & ſi ſtuprum dixero, unum erit contaminatæ carnis elogium. Nec enim intereſt nuptam alienam, an viduam quis incurſet, dum non ſuam feminam. Sicut nec locis refert, in cubiculis, an in turribus pudicitia trudicetur: Omne homicidium extra ſilvam latrocinium eſt. Ita & ubicunque, vel in quamcumque ſemetipſum adulterat & ſtuprat, qui aliter quam nuptiis utitur. Ideo penes nos occultæ quoque conjunctiones, id eſt non prius apud Eccleſiam profeſſæ juxta mœchiam & fornicationem judicari periclitantur. Nec inde conſertæ obtentu matrimonii crimen eludant. Reliquas autem libidinum furias impias & in corpora & in ſexus ultra jura naturæ, non modo limine, verum omni Eccleſiæ tecto ſubmovemus, quia non ſunt delicta, ſed monſtra.

5. Ergo mœchia, quod etiam fornicationis eſt res, ſecundum opus criminis quanti æſtimanda ſit ſceleris, prima lex Dei præſto eſt. Siquidem poſt interdictam alienorum Deorum ſuperſtitionem, ipſorumque idolorum fabricationem: poſt commendatam ſabbati venerationem, poſt imperatam in parentes ſecundam a Deo religionem: nullum aliud in talibus titulis firman-

monendisque subſtruxit præceptum, quam, *haberis*. Poſt ſpiritalem enim caſtitatem ſancti- ie, corporalis ſequebatur integritas. Et hanc nunivit, hoſtem ſtatim ejus prohibendo mœ- Quale delictum jam intellige, cujus cohibi- poſt idololatriam ordinavit. Nihil ſecundum uat a primo. Nihil tam proximum primo, cundum. Quod fit ex primo, aliud quodam- rimum eſt. Itaque mœchia adfinis idololatriæ. idololatria mœchiæ nomine & fornicationis pulo exprobrata, etiam ſorte conjungetur ut & ſerie: etiam damnatione cohærebit illi, diſpoſitione. Eo amplius, præmittens: *Non ris*: adjungit: *Non occides*. Oneravit itaque m, quam homicidio anteponit, In prima ita- nte ſanctiſſimæ legis, in primis titulis cœleſtis principalium utique delictorum proſcriptione n. de loco modum, de ordine ſtatum, de con- eritum cujusque dignoſcas. Eſt & mali digni- od in ſummo aut in medio peſſimorum collo- Pompam quandam atque ſuggeſtum aſpicio , hinc ducatum idololatriæ antecedentis, hinc um homicidii inſequentis. Inter duos apices um eminentiſſimos ſine dubio digna conſedit, nedium eorum, quaſi vacantem locum pari tri- uctoritate complevit. Quis eam talibus late- clusam, talibus coſtis circumfultam, a co- um corpore divellet, de vicinorum criminum de propinquorum ſcelerum complexu, ut ſo- n ſecernat ad pœnitentiæ fructum? Nonne dololatria, inde homicidium, detinebunt? & ox fuerit, reclamabunt. Noſter hic cuneus eſt, compago. Ab idololatria metamur, illa diſtin- conjungimur, illi de medio emicanti adulamur, poravit nos ſcriptura divina, litteræ ipſæ clu- tra ſunt, jam nec ipſa ſine nobis poteſt. Ego qui- dem

dem idololatria ſæpiſſime mœchiæ occaſionem ſubminiſtro. Sciunt luci mei & mei montes, & vivæ aquæ, ipſaque in urbibus templa, quantum evertendæ pudicitiæ procuremus. Ego quoque homicidium nonnunquam mœchia elaboro. Ut tragœdias omittam, ſciunt hodie venenarii, ſciunt magi, quot pellicatus ulciſcar, quot rivalitates defendam, quot cuſtodes, quot delatores, quot conſcios auferam. Sciunt etiam obſtetrices, quot adulteri conceptus trucidentur. Etiam apud Chriſtianos non eſt mœchia ſine nobis; ibidem ſunt idololatriæ, ubi immundi ſpiritus res eſt: ibidem eſt & homicidium, ubi homo, quum inquinatur, occiditur. Igitur aut nec illis aut etiam nobis pœnitentiæ ſubſidia convenient. Aut detinemus eam, aut ſequimur. Hæc ipſæ res loquuntur. Si res voce deficiunt, adſiſtit idololatres, adſiſtit homicida, in medio eorum adſiſtit & mœchus. Pariter de pœnitentiæ officio ſedent in ſacco, & cinere inhorreſcunt, eodem flatu gemiſcunt, eisdem precibus ambiunt, eisdem genibus exorant, eandem invocant matrem. Quid agis molliſſima & humaniſſima diſciplina? Aut omnibus eis hoc eſſe debebis: *Beati enim pacifici.* Aut ſi non omnibus, noſtra eſſe. Idololatram quidem & homicidam ſemel damnas, mœchum vero de medio excipis? idololatræ ſucceſſorem, homicidæ anteceſſorem, utriusque collegam. Perſonæ acceptatio eſt, miſerabiliores pœnitentias reliquiſti.

6. Plane ſi oſtendas de quibus patrociniis exemplorum, præceptorumque cœleſtium, ſoli mœchiæ, & in ea fornicationi quoque januam pœnitentiæ expandas, ad hanc jam lineam dimicabit noſtra congreſſio. Præſcribam tamen tibi formam neceſſe eſt, ne ad vetera manum emittas, ne in terga reſpicias. Vetera enim tranſierunt ſecundum Eſaiam, & novata eſt jam novatio ſecundum Hieremiam; & obliti poſteriorum in priora porrigimur ſecundum Apoſtolum;

&

& Lex & Prophetæ usque ad Joannem secundum Dominum. Nam & si cum maxime a lege cœpimus dedemonstrando mœchiam, merito ab eo statu legis, quem Christus non dissolvit, sed implevit. Onera enim legis usque ad Joannem, non remedia: operum juga rejecta sunt, non disciplinarum. libertas in Christo non fecit innocentiæ injuriam. Manet lex tota pietatis, sanctitatis, humanitatis, veritatis, castitatis, justitiæ, misericordiæ, benevolentiæ, pudicitiæ. In qua lege; *beatus vir, qui meditabitur die ac nocte.* De qua idem David rursus: *Lex Domini invituperabilis*, convertens animas; jura Domini directa, oblectantia corda, præceptum Domini longe lucens, inluminans oculos. Sic & Apostolus: *Itaque lex quidem sancta est, & præceptum sanctum & optimum*: utique: *Non mœchaberis.* Sed & supra: *Legem ergo evacuamus per fidem? Absit, sed legem sistimus*, scilicet in his quæ & nunc novo Testamento interdicta etiam cumulatiore præcepto prohibentur. Pro, *Non mœchaberis*, *Qui viderit ad concupiscentiam, jam mœchatus est in corde suo:* & pro, *Non occides*, *Qui dixerit fratri suo Racha, reus erit gehennæ.* Quære an salva sit lex non mœchandi, cui accessit, nec concupiscendi. Ceterum si qua vobis exempla in sinum plaudent, non opponentur huic quam defendimus disciplinæ. Frustra enim lex supra structa est, origines quoque delictorum, id est concupiscentias & voluntates, non minus quam facta condemnans, si ideo hodie concedetur mœchiæ venia, quia & aliqua concessa est. Cui emolumento hodie pleniore disciplina coercetur, nisi ut majore forsitan lenocinio tuo indulgeatur. Dabis ergo & idololatræ & omni apostatæ veniam, quia & populum ipsum totiens r um istorum, totiens invenimus retro restitutum. C mmunicabis & homicidæ, quia & Nabothæ sanguinem Achab deprecatione delevit; & David Uriæ cædem cum caussa ejus

mœchiá confessione purgavit. Jam & incesta donabis, propter Loth; & fornicationes cum incesto, propter Judam; & turpes de prostitutione nuptias, propter Oseæ; & non tantum frequentatas, verum & semel plures, propter patres nostros: utique enim dignum est peræquari nunc quoque gratiam circa omnia retro indulta, si de pristino aliquo exemplo venia mœchiæ vindicatur. Habemus quidem & nos ejusdem vetustatis exempla pro sententia nostra, non modo non indulti, verum etiam representati judicii fornicationis. Et utique sufficit tantum numerum XXIV. millium populi fornicantis in filias Moab una plaga ruisse. Sed malo in gloriam Christi a Christo deducere disciplinam. Habuerint pristina tempora omnis impudicitiæ, si volunt Psychici, etiam potestatem. Luserit ante Christum caro, immo perierit antequam a Domino suo requisita est: nondum erat digna dono salutis, nondum apta officio sanctitatis. Adhuc in Adam deputabatur cum suo vitio, facile quod speciosum viderat concupiscens, & ad inferiora respiciens, & de ficulneis foliis pruriginem retinens. Inhærebat usquequaque libidinis virus, & jactæ sordes non ablui idoneæ, quod nec ipsæ adhuc aquæ laverant. At ubi sermo Dei descendit in carnem, ne nuptiis quidem resignatam; & sermo caro factus est, ne nuptiis quidem resignanda, quæ ad lignum non incontinentiæ, sed tolerantiæ accederet, quæ non dulce aliquid, sed amarum aliquid inde gustaret, quæ non ad inferos, sed ad cœlum pertineret, quæ non lasciviæ frontibus, sed sanctimoniæ floribus præcingeretur, quæ munditias suas aquis traderet, exinde caro quæcunque in Christo reliquas sordes pristinas solvit, alia jam res est, nova emergit jam non ex seminis limo, non ex concupiscentiæ fimo, sed ex aqua pura & spiritu mundo. Quid itaque illam de pristino excusas? Non corpus Christi; non membra Christi; non

[redacted]

non templum Dei vocabatur, cum veniam mœchiæ conſequebatur. Itaque ſi exinde quo ſtatum vertit, & in Chriſtum tincta induit Chriſtum, & magno redempta eſt, ſanguine ſcilicet Domini & agni, tenes aliquod exemplum, ſive præceptum, ſive formam, ſive ſententiam indultæ ſive indulgendæ fornicationis atque mœchiæ: habes etiam temporis a nobis definitionem, ex quo deputetur ætas quæſtionis.

7. A parabolis licebit incipias, ubi eſt ovis perdita a Domino requiſita, & humeris ejus revecta. Procedant ipſæ picturæ calicum veſtrorum, ſi vel in illis perlucebit interpretatio pecudis illius; utrumne Chriſtiano, an ethnico peccatori de reſtitutione colineet. Præſcribimus enim ex naturæ diſciplina, ex lege auris & linguæ, ex mentis ſanitate ea ſemper reſponderi, quæ provocantur, id eſt ad ea quæ provocant. Provocabat, ut opinor; quod Phariſæi publicanos & peccatores ethnicos admittentem Dominum, & cum illis de victu communicantem indignati muſſitabant. Ad hoc Dominus pecudis perditæ reſtitutionem cui alii configuraſſe credendum eſt, quam ethnico perdito de quo agebatur, non de Chriſtiano, qui adhuc nemo? aut quale eſt, ut Dominus quaſi cavillator reſponſionis, omiſſa ſpecie præſenti quam repercutere deberet, de futura laboret? Sed ovis proprie Chriſtianus, & grex Domini Eccleſiæ populus, & paſtor bonus Chriſtus, & ideo Chriſtianus in ove intelligendus, qui ab Eccleſiæ grege erraverit. Ergo nihil ad Phariſæorum muſſitationem reſpondiſſe vis Dominum, ſed ad tuam præſumtionem. Et tamen ita eam vindicare debebis, ut neges in ethnicum competere, quæ in Chriſtianum exiſtimas convenire. Dic mihi, nonne omne hominum genus Dei grex eſt? Nonne univerſarum gentium idem Deus & Dominus & paſtor eſt? Quis magis perit a Deo, quam ethnicus quamdiu errat? Quis magis

requiritur à Deo quam ethnicus, quando revocatur à Christo? Denique antecedit hic ordo in ethnicis. Siquidem non aliter Christiani ex ethnicis fiunt, nisi prius perditi, & a Deo requisiti, & a Christo reportati. Ita etiam hunc ordinem servari oportet, ut in eos tale aliquid interpretemur in quibus prius est. At tu opinor hoc velis, ut ovem non de grege perditam faceret; sed de arca vel armario. Sic etsi ethnicorum reliquum numerum istum ait, non ideo Christianos esse ostendit cum Judæis agens, & illos cum maxime obtundens, quod indignarentur spei ethnicorum: sed ut exprimeret adversus livorem Pharisæorum suam gratiam & benevolentiam etiam circa unum ethnicum, præposuit unius peccatoris salutem ex pœnitentia, quam illorum ex justitia. Aut nunquid non justi Judæi, & quibus pœnitentia opus non esset, habentes gubernacula disciplinæ & timoris instrumenta legem & Prophetas? Posuit igitur illos in parabola, & si non quales erant, sed quales esse debuerant, quo magis suffunderentur, aliis & non sibi pœnitentiam audientes necessariam. Proinde drachmæ parabolam ut ex eadem materia provocatam, æque in ethnicum interpretamur, etsi in domo amissam quasi in Ecclesia, etsi ad lucernæ lumen repertam quasi ad Dei verbum. Atquin totus hic mundus una omnium domus est, in quo magis ethnico gratia Dei inlucet, qui in tenebris invenitur, quam Christiano qui jam in Dei luce est. Denique & ovi & drachmæ unus error adscribitur. Nam si jam in Christianum peccatorem defingerentur, post fidem perditam & iterata amissio eorum & restitutio notaretur. Decedam nunc paulisper de gradu isto, quo magis eum etiam decedendo commendem, cum sic quoque obduxero diversæ partis præsumptionem: condico Christianum jam peccatorem in parabola utraque portendi, non tamen ideo eum adfirmandum

qui

qui de facinore mœchiæ & fornicationis restitui per pœnitentiam possit. Licet enim perisse dicatur, erit & de perditionis genere retractare, quia & ovis non moriendo, sed errando: & drachma non intereundo, sed latitando perierunt. Ita licet dici perisse quod salvum est. Perit igitur & fidelis elapsus in spectaculum quadrigarii furoris, & gladiatorii cruoris, & scenicæ fœtitatis, & xysticæ vanitatis, in lusus, in convivia secularis solennitatis, in officium, in ministerium alienæ idololatriæ aliquas artes adhibuit curiositatis, in verbum ancipitis negationis aut blasphemiæ impegit, ob tale quid extra gregem datus est, vel & ipse forte ira, tumore, æmulatione, quod denique sæpe fit, dedignatione castigationis abrupit, debet requiri atque revocari. Quod potest recuperari, non perit, nisi foris perseveraverit. Bene interpretaberis parabolam, viventem adhuc revocans peccatorem. Mœchum vero & fornicatorem, quis non mortuum statim admisso pronuntiavit? Quo ore mortuum restitues in gregem ex parabolæ ejus auctoritate, quæ non mortuum pecus revocat? Denique si meministi Prophetarum, cum pastores increpantur, puto Ezechielis est vox: *Pastores ecce lac devoratis, & lanis vestimini, quod forte est, occidistis, quod infirmum est, non curastis, quod comminutum est, non ligastis, quod expulsum est, non convertistis, quod periit, non requisistis.* Nunquid & de mortuo exprobrat, quod non & illud in gregem reficere curaverint? Plane ingerit, quod perire oves fecerint, & a bestiis agri commedi. Neque possunt nec perire in mortem, nec comedi si relinquantur, non ut perditæ in mortem & comestæ resumantur. Juxta drachmæ quoque exemplum etiam intra domum Dei Ecclesiam, licet esse aliqua delicta pro ipsius drachmæ modulo ac pondere mediocria, quæ ibidem delitescentia, mox ibidem & reperta, statim ibidem cum gau-

dio emendationis transfigantur. Mœchiæ vero & fornicationis non drachma, sed talentum, quibus exquirendis non lucernæ spiculi lumine, sed totius solis lancea opus est. Simul apparuit, statim homo de Ecclesia expellitur, nec illic manet, nec gaudium confert repertrici Ecclesiæ, sed luctum. Nec congratulationem advocant vicinarum, sed contristationem proximarum fraternitatum. Commissa itaque etiam hac nostra cum illorum interpretatione, eo magis in ethnicum spectabunt & ovis & drachmæ argumenta, quanto nec in ejus delicti Christianum competere possunt, propter quod in Christianum de diversa parte coguntur.

8. Sed enim plerosque interpretes parabolarum idem exitus decipit, quem in vestibus purpura oculandis sæpissime evenire est, quam putaveris recte conciliasse temperamenta colorum, & credideris comparationes eorum inter se animasse, erudito mox utroque corpore, & luminibus expressis, errorem omnem traducta diversitas evomet. Eadem itaque caligine circa filiorum quoque duorum parabolam quibusdam ad præsens concolorantibus figuris, a vero lumine exorbitant ejus comparationis, quam parabolæ materia prætexit. Duos enim populos in duobus filiis collocant, judaicum majorem, Christianum minorem. Nec enim possunt exinde Christianum peccatorem in filio minore disponere veniam consecuturum, nisi in majore Judaicum expresserint. Porro si Judaicum ostendero deficere a comparatione filii majoris, consequenter utique nec Christianus admittetur de configuratione filii minoris. Licet enim filius audiat & Judæus, & major quia prior in adoptione, licet & Christiano reconciliationem Dei patris invideat, quod vel maxime diversa pars carpit, sed non erit Judæi dictum ad patrem: *Ecce quot annis tibi servio, & præceptum tuum nunquam præterivi.* Quando etiam non transgressor legis Judæus, aure audiens, & non audiens?

odio

odio habens traducentem in portis, & aspernamento sermonem sanctum? Sic nec patris ad Judæum erit vox: *Tu semper mecum es, & omnia mea tua sunt.* Judæi enim apostatæ filii pronuntiantur, generati quidem & in altum elati, sed qui non computaverint Dominum, & qui dereliquerint Dominum, & in iram provocaverint sanctum Israelis. Omnia plane Judæo concessa dicemus, cui etiam conditio gratior quæque de gula erepta est, nedum ipsa terra paternæ promissionis. Atque adeo non minus hodie Judæus quam minor filius prodacta substantia Dei in aliena regione mendicat, serviens usque adhuc principibus ejus, id est seculi hujus. Quærant igitur alium Christiani suum fratrem, Judæum enim parabola non recipit. Multo aptius Christianum majori & Judæum minori filio adæquassent secundum fidei comparationem, si ordo utriusque populi ab utero Rebeccæ designatus permitteret demutationem, nisi quod & clausula refragaretur. Christianum enim de restitutione Judæi gaudere & non dolere conveniet: siquidem tota spes nostra cum aliqua Israelis exspectatione conjuncta est. Ita & si quædam facient, sed aliis contra sapientibus interimitur exemplorum peræquatio. Quanquam etsi omnia ad speculum respondere possint, unum sit præcipuum periculum interpretationum, ne aliorsum temperetur felicitas comparationum, quam quo parabolæ cujusque materia mandavit. Meminimus enim & histriones cum allegoricos gestus adcommodant canticis alia longe a præsenti & fabula & scena & persona, & tamen congruentissime exprimentes. Sed viderit ingenium extraordinarium. Nihil enim ad Andromacham. Sic & hæretici easdem parabolas quo volunt tribuunt, non quo debent aptissime excludunt. Quare aptissime? quoniam a primordio secundum occasiones parabolarum, ipsas materias confinxerunt doctrinarum. Vacuit scilicet illis solutis a regu-

regula veritatis ea conquirere atque componere, quorum parabolæ videntur.

9. Nos autem quià non ex parabolis materias commentamur, sed ex materiis parabolas interpretamur, nec valde laboramus omnia in expositione torquere, tum contraria quæque caveamus. quare centum oves?. & quid utique decem drachmæ? & quæ illæ scopæ? necesse erat, qui unius peccatoris salutem gratissimam Deo volebat exprimere, aliquam numeri quantitatem nominaret, de quo unum quidem perisse describeret; necesse erat ut habitus requirentis drachmam in domo, tam scoparum quam lucernæ adminiculo adcommodaretur. Hujusmodi enim curiositates & suspecta faciunt quædam, & coactarum expositionum subtilitate plerumque deducunt a veritate. Sunt autem quæ & simpliciter posita sunt ad struendam & disponendam & texendam parabolam, ut illuc perducantur, cui exemplum procuratur. Et duo utique filii iluc spectabunt, quo & drachma & ovis. Quibus enim cohærent, eandem habent caussam, eandemque utique mussitationem Pharisæorum erga commercium Domini ethnicorum. aut si quis dubitat ethnicos fuisse publicanos apud Judæam usurpatam jam pridem Pompeii manu atque Luculli, legat Deuteronomium: *Non erit vectigal pendens ex filiis Israel.* Nec tam exsecrabile esset nomen publicanorum apud Dominum, nisi extraneum vendentium ipsius cœli & terræ & maris transitus. Peccatores autem cum adjungit publicanis, non statim Judæos ostendit, etsi aliqui fuisse potuerunt. Sed unum genus ethnicorum alios ex officio peccatores, id est publicanos, alios ex natura, id est non publicanos pariter ponendo distinxit. Ceterum nec denotaretur cum Judæis communicans victum, sed cum ethnicis, quorum mensam Judaica disciplina depellit. Nunc de filio prodigo id prius considerandum est, quod uti-

utilius. Non enim admittetur exemplorum adæquatio, licet imagini congruentissima, si fuerit saluti nocentissima. Totum autem statum salutis in tenore disciplinæ constitutum subverti videmus ea interpretatione, quæ ex diverso affectatur. Nam si Christianus est, qui acceptam a Deo patre substantiam, utique baptismatis, utique spiritus sancti, & exinde spei æternæ, longe evagatus a patre prodigit ethnice vivens, si exutus bonis mentis etiam principi seculi, cui alii quam diabolo? servitium suum tradidit, & ab eo porcis alendis immundis, scilicet spiritibus curandis præpositus, resipuit ad patrem reverti: jam non mœchi & fornicarii, sed idololatræ, & blasphemi, & negatores, & omne apostatarum genus, hac parabola patri satisfacient, & elisa est verissime hoc magis modo tota substantia sacramenti. Quis enim timebit prodigere, quod habebit postea recuperare? Quis curabit perpetuo conservare, quod non perpetuo poterit amittere? securitas delicti etiam libido est ejus. Recuperabit igitur apostata vestem priorem, indumentum spiritus sancti, & annulum denuo signaculum lavacri, & rursus illi mactabitur Christus, & recumbet eo in thoro, de quo indigne vestiti a tortoribus solent tolli & abiici in tenebras, nedum spoliati. Plus est igitur, si nec expedit in Christianum convenire ordinem filii prodigi. Quod si nec in Judæum integre filii imago concurrit, ad propositum Domini simpliciter interpretatio gubernabitur. Venerat Dominus utique, ut quod perierat, salvum faceret, medicus languentibus magis quam sanis necessarius. Hoc & in parabolis figurabat, & in sententiis prædicabat. Quis perit hominum, quis labat de valetudine, nisi qui Deum nescit? Quis salvus ac sanus, nisi qui Deum novit? Has duas species de genere fraternas hæc quoque signabit parabola. Vide an habeat ethnicus substantiam in Deo patre census & sapientiæ & naturalis agnitionis in

Deum, per quam & Apoſtolus notat in ſapientia Dei non cognoviſſe mundum per ſapientiam Deum, quam utique a Deo acceperat. Hanc itaque prodegit longe a Domino moribus factus inter errores & illecebras & libidines ſeculi, ubi fame veritatis compulſus tradidit ſe principi hujus ævi. Ille eum præfecit porcis, (ut familiare id dæmonum pecus paſceret) ubi nec ille compos eſſet vitalis eſcæ, ſimulque alios videret in opere divino abundantes pane cœleſti. Recordatur patris Dei, ſatisfacto redit, veſtem priſtinam recipit, ſtatum ſcilicet eum quem Adam transgreſſus amiſerat. Annulum quoque accepit tunc primum, quo fidei pactionem interrogatus obſignat, atque ita exinde opimitate Dominici corporis veſcitur, Euchariſtia ſcilicet. Hic erit prodigus filius, qui nunquam retro frugi, qui ſtatim prodigus, quod non ſtatim Chriſtianus. Hunc & Pharisæi de ſeculo ad patris complexus revertentem, in publicanis & peccatoribus mœrebant. Et ideo ad hoc ſolum majoris fratris accommodatus eſt livor, non quia innocentes & Deo obſequentes Judæi, ſed quia invidentes nationibus ſalutem, plane quos ſemper apud patrem eſſe oportuerat. Et utique Judæus ad primam ſtatim vocationem Chriſtiani gemit, non ad ſecundam reſtitutionem. Illa enim etiam ethnicis relucet, hæc vero quæ in Eccleſiis agitur, ne Judæis quidem nota eſt. Puto me & materiæ parabolarum, & congruentiæ rerum, & tutelæ diſciplinarum accommodatiores interpretationes reddidiſſe. Ceterum ſi in hoc geſtit diverſa pars ovem & drachmam, & filii luxuriam Chriſtiano peccatori configurare, ut mœchiam & fornicationem pœnitentia donent, aut & cetera delicta pariter capitalia concedi oportebit, aut paria quoque eorum mœchiam & fornicationem inconceſſibilia ſervari. Sed plus eſt quod nihil aliud argumentari licet citra id de quo agebatur,

Deni-

Denique si aliorsum parabolas transducere liceret, ad martyrium potius dirigeremus spem illarum, quod solum omni substantia prodacta restituere filium poterit, & drachmam inter omnia licet in stercore repertam cum gaudio prædicabit, & ovem per aspera quæque & abrupta fugitivam humeris ipsius Domini in gregem referet. Sed malumus in scripturis minus, si forte, sapere quam contra. Proinde sensum Domini custodire debemus atque præceptum. Non est levior transgressio in interpretatione, quam in conversatione.

10. Excusso igitur jugo in ethnicum differendi parabolas istas, & semel dispecta vel recepta necessitate non aliter interpretandi, quam materia propositi est, contendunt jam nec competere ethnicis pœnitentiæ denuntiationem, quorum delicta obnoxia ei non sint, ignorantiæ scilicet imputanda, quam sola natura ream Deo faciat. Porro nec remedia sapere, quibus pericula ipsa non sapiant: illic autem pœnitentiæ constare rationem, ubi conscientia & voluntate delinquitur, ubi & culpa sapiat & gratia, illum lugere, illum volutari qui sciat, & quid amiserit, & quid sit recuperaturus, si pœnitentiam Deo immolarit, utique eam magis filiis offerenti quam extraneis. Nam ergo & Jonas idcirco ethnicis Ninivitis non putabat pœnitentiam necessariam, cum cavillaretur in prædicationis officio? an potius misericordiam Dei providens etiam in extraneos profusam, quasi destructuram præconium verebatur? Atque adeo propter civitatem profanam nondum Dei compotem adhuc ignorantia delinquentem bene periit Prophetes; nisi quod exemplum passus est dominicæ passionis ethnicos quoque pœnitentes redempturæ. Bene quod & Joannes Domini vias sternens, non minus militantibus, & publicanis quam filiis Abraham, pœnitentiæ erat præco. Ipse Dominus Sidoniis & Tyriis præsumpsit

pœni-

pœnitentiam, ſi virtutum documenta vidiſſent. Atquin ego illam naturalibus magis peccatoribus competere contendam, quam voluntariis. Magis enim merebitur fructum ejus qui nondum eo uſus eſt, quam qui jam & abuſus eſt, magisque ſapient remedia prima, quam exoleta. Nimirum Dominus ingratis benignus magis quam ignaris & citius reprobatis miſericors, quam nondum probatis, ut non magis iraſcatur contumeliis clementiæ ſuæ quam blandiatur, & non libentius extraneis eam impertiat quam in filiis perdidit, cum gentes ſic adoptaverit, dum Judæi de patientia ludunt. Sed hoc volunt Pſychici, ut Deus juſtus judex ejus peccatoris pœnitentiam malit quam mortem, qui mortem pœnitentia maluit. Quod ſi ita eſt, peccando promeremur. Age tu funambule pudicitiæ & caſtitatis & omnis circa ſexum ſanctitatis, qui tenuiſſimum filum diſciplina ejusmodi veri avia pendente veſtigio ingrederis, carnem ſpiritu librans, animam fide moderans, oculum metu temperans. Quid itaque in gradu totus es? perge ſane ſi potueris, ſi volueris, dum tam ſecurus & quaſi in ſolido es. Nam ſi qua te carnis vacillacio, animi avocatio, oculi evagatio de tenore decuſſerit, Deus bonus eſt. Suis non ethnicis ſinum ſubjicit, ſecunda te pœnitentia excipiet, eris iterum de mœcho Chriſtianus. Hæc tu mihi benigniſſime Dei interpres. Sed cederem tibi, ſi ſcriptura Paſtoris, quæ ſola mœchos amat, divino inſtrumento meruiſſet incidi, ſi non ab omni concilio Eccleſiarum etiam veſtrarum inter apocrypha & falſa judicaretur, adultera & ipſa & inde patrona ſociorum. A qua & alias initiaris, cui ille ſi forte patrocinabitur paſtor quem in calice depingis, proſtitutorem & ipſum Chriſtiani ſacramenti, merito & ebrietatis idolum & mœchiæ aſilum poſt calicem ſubſecuturæ, de quo nihil libentius bibas, quam ovem pœnitentiæ ſecundæ. At ego ejus paſtoris

ſcriptu-

ſcripturam haurio, qui non poteſt frangi. Hanc mihi ſtatim Joannes offert, cum pœnitentiæ lavacro & officio dicentem: *Facite dignos pœnitentiæ fructus*, & ne dixeritis, *patrem habemus Abraham*, ne ſcilicet rurſum blandimenta delinquentiæ de patrum reſumerent gratia. Poteſt enim Deus de lapidibus iſtis filios ſuſcitare Abrahæ. Sic & nos ſequitur, ut eos qui hactenus delinquant facientes dignum pœnitentiæ fructum. Quid enim ex pœnitentia matureſcit, quam emendationis effectus? Sed & ſi venia potius eſt pœnitentiæ fructus, hanc quoque conſiſtere non licet ſine ceſſatione delicti. Ita ceſſatio delicti radix eſt veniæ, ut venia ſit pœnitentiæ fructus.

11. Exinde quod ad Evangelium pertinet, parabolarum quidem diſcuſſa jam quæſtio eſt. Si vero & factis aliquid tale pro peccatoribus edidit Dominus, ut cum peccatrici feminæ etiam corporis ſui contactum permittit lavanti lacrymis pedes ejus & crinibus detergenti, & unguento ſepulturam ipſius inauguranti, ut cum Samaritanæ ſexto jam matrimonio, non mœchæ, ſed proſtitutæ, etiam quod nemini facile, quis eſſet oſtendit, nihil ex hoc adverſariis confertur, etſi jam Chriſtianis veniam delictorum præſtitiſſet. Nunc enim dicimus, ſoli Domino hoc licet, hodie poteſtas indulgentiæ ejus operetur. At illa tamen tempora quibus in terris egit, hoc definimus nihil adverſum nos præjudicare, ſi peccatoribus etiam Judæis venia conferebatur. Chriſtiana enim diſciplina a novatione Teſtamenti, & ut præmiſimus, a redemptione carnis, id eſt Domini paſſione cenſetur. Nemo perfectus ante repertum ordinem fide, nemo Chriſtianus ante Chriſtum cœlo reſumptum, nemo ſanctus ante ſpiritum ſanctum de cœlo repræſentatum ipſius diſciplinæ determinatorem.

12. Itaque iſti qui alium Paracletum in Apoſtolis & per Apoſtolos receperunt, quem nec in Prophetis

tia propitius agnitum, jam nec in Apostolis possident, age nunc vel de Apostolico instrumento doceant maculas carnis post baptisma resperse pœnitentia dilui posse. Nos in Apostolis quoque veteris legis formam salutamus, circa mœchiæ quanta sit demonstrationem, nec forte lenior existimetur in novitate disciplinarum, quam in vetustate. Cum primum intonuit Evangelium, & vetera concussit, ut de legis retinendæ nec statu disceptaretur, primam hanc regulam de auctoritate spiritus sancti Apostoli emittunt ad eos qui jam ex nationibus allegi cœperant. *Visum* est, inquiunt, *spiritui sancto & nobis, nullum amplius vobis adjicere pondus, quam eorum a quibus necesse est abstineri, a sacrificiis, & a fornicationibus, & sanguine. A quibus observando recte agitis, vectante vos spiritu sancto.* Sufficit hic servatum esse mœchiæ & fornicationi locum honoris sui inter idololatriam & homicidium. Interdictum enim sanguinis multo magis humani intelligemus. Porro qualia videri volunt Apostoli crimina, quæ sola in observatione de lege pristina excerpunt, quæ sola necessario abstinenda præscribunt. Non quod alia permittant, sed quod hæc sola præponant utique non remissibilia, qui ethnicorum caussa cetera legis onera remissibilia fecerunt. Cur ergo cervicem nostram a tanto jugo excusant, nisi ut illis compendia ista disciplinæ semper imponant? Cur tot vincula indulgent, nisi ut perpetuo ad necessariora constringant? Solverunt a pluribus, ut nocentioribus observandis obligaremur. Compensatione res acta est, lucrati sumus multa, ut aliqua præstemus. Compensatio autem revocabilis non est, iisdemque revocabitur, iteratione mœchiæ utique & sanguinis & idololatriæ. Tota enim jam lex sumetur, si veniæ conditio solvetur. Sed non leviter nobiscum pactus est spiritus sanctus, etiam ultro pactus, quo magis honorandus. Sponsionem ejus nemo dissolvet nisi ingratus.

tus.

tus. Jam nec recipiet quæ dimisit, nec dimittet quæ retinuit. Novissimi Testamenti semper indemutabilis status est, & utique recitatio decreti, consiliumque illud cum seculo desinet. Satis denegavit veniam eorum, quorum custodiam elegit, vindicavit quæ non proinde concessit. Hinc est quod neque idololatriæ neque sanguini pax ab Ecclesiis redditur. De qua finitione sua Apostolos excidisse, puto, non licet credere: aut si credere quidam possunt, debebunt probare.

13. Novimus plane & hic suspiciones eorum. Revera enim suspicantur Apostolum Paulum in secunda ad Corinthios eidem fornicatori veniam dedisse, quem in prima dedendum Satanæ in interitum carnis pronuntiarit, impium patris de matrimonio hæredem; quasive ipsum postea stilum verterit scribens: *Si quis autem contristavit, non me contristavit, sed ex parte, ne vos onerem omnes. Satis* est talis increpatio quæ a multis fit. Uti e contrario magis vos donare & advocare, ne forte abundatiore tristitia devoretur ejusmodi. Propter quod oro vos, constituatis in eum dilectionem. In hoc enim & scripsi, uti cognoscam probationem vestram, quod in omnibus obauditis mihi. Si cui autem donaveritis, & ego. Nam & ego si quid donavi, in persona Christi, ne fraudemur a Satana, quoniam non ignoramus *injectiones ejus.* Quid hic de fornicatore, quid de paterni tori contaminatore? Quid de Christiano ethnicorum impudentiam supergresso intelligitur? Cum proinde utique speciali venia absolvisset, quem speciali ira damnasset. Obscurius miseretur, quam indignatur. Apertior est in austeritate, quam in lenitate. Atquin facilius ira quam indulgentia obliqua est. Magis tristiora cunctantur, quam lætiora. De modica scilicet indulgentia agebatur, quæ si forte nunc æstimaretur, quando maxima quæque non soleant etiam sine prædicatione donari, tanto abest sine signi-

fica-

ficatione. Et tu quidem pœnitentiam mœchi ad exorandam fraternitatem in Ecclesiam inducens, conciliciatum & concineratum cum dedecore & horrore compositum prosternens in medium ante viduas, ante presbyteros, omnium lacrymas suadentem, omnium vestigia lambentem, omnium genua detinentem, inque eum hominis exitum quantis potes misericordiæ inlecebris, bonus pastor & benedictus Papa concionaris, & in parabola ovis capras tuas quæris, tua ovis ne rursus de grege exiliat, quasi non exinde jam liceat, quod nec semel licuit: ceteras etiam metu comples cum maxime indulgens. Apostolus vero sceleratam libidinem fornicationis incesto onustam tam projecte ignovisset, ut nec hunc saltem habitum legatum pœnitentiæ, quem ab ipso didicisse deberes, ab eo exegerit, nihil de postero sit comminatus, nihil de cetero allocutus? Quinimmo & ultra obsecrat, constituerent in eum dilectionem, quasi satisfaciens, non quasi ignoscens. Et tamen dilectionem audio, non communicationem. Quod & ad Thessalonicenses: *Si quis autem non obaudit sermoni nostro per epistolam, hunc notate, nec commisceamini illi, ut revereatur, non quasi inimicum deputantes sed quasi fratrem objurgantes.* Adeo potuisset dicere & fornicatori dilectionem solummodo concessam, non & communicationem. Incesto vero nec dilectionem, quem scilicet auferri jussisset de medio ipsorum, multo magis utique de animo. Sed verebatur ne fraudarentur a Satana circa ejus personæ amissionem, quem Satanæ ipse projecerat: aut ne abundantia mœroris devoraretur, quem in interitum carnis addixerat. Hic jam carnis interitum in officium pœnitentiæ interpretantur, quod videatur jejuniis & sordibus & incuria omni & dedita opera malæ tractationis carnem exterminando satis Deo facere: ut ex hoc argumententur fornicatorem, imo ince-

incestum illum non in perditionem Satanæ ab Apostolo traditum, sed in emendationem, quasi postea veniam ob interitum, id est conflictationem carnis, consecuturum, igitur & consequutum. Plane idem Apostolus Hymenæum & Alexandrum satanæ tradidit, ut emendarentur non blasphemare, sicut Timotheo suo scribit. Sed & ipse datum sibi ait sudem, angelum Satanæ a quo colaphizaretur ne se extolleret. Si & hoc tangunt ut traditos Satanæ ab illo, in emendationem, non in perditionem intelligamus, quid simile, blasphemia & incestum & anima ab his integra, immo non aliunde quam ex summa sanctitate, & ex omni innocentia elata, quæ in Apostolo colaphis, si forte cohibebatur, per dolorem, ut ajunt, auriculæ vel capitis. Incestum vero atque blasphemia totos homines in possessionem ipsi Satanæ, non angelo ejus tradidisse meruerunt. Et de hoc enim interest, immo & ad hoc plurimum refert; quod illos traditos ab Apostolo legimus Satanæ. Apostolo vero angelum datum Satanæ. Postremo cum deprecaretur Dominum Paulus, quid audit? Satis habe gratiam meam, virtus enim in infirmitate perficitur. Hoc, qui Satanæ deduntur, audire non possunt. Hymenæi autem & Alexandri crimen si & in isto & futuro ævo irremissibile est, blasphemia scilicet, utique Apostolus non adversus terminum Domini sub spe veniæ dedisset Satanæ, jam a fide in blasphemiam mersos. Unde & naufragos eos juxta fidem pronuntiavit, non habentes jam solatium navis Ecclesiæ. Illis enim venia negatur, qui de fide in blasphemiam impegerunt. Ceterum ethnici & hæretici quotidie ex blasphemia emergunt. Sed & si dixit: *Tradidi eos Satanæ uti disciplinam acciperent non plasphemandi*; de ceteris dixit, qui illis traditis Satanæ, id est extra Ecclesiam projectis, erudiri haberent blasphemandum non esse. Sic igitur & incestum fornicatorem non in emendatione-

nem, ſed in perditionem tradidit Satanæ, ad quem jam ſuper ethnicos delinquendo tranſierat, ut diſcerent fornicandum non eſſe. Denique in interitum, inquit, carnis, non in cruciatum, ipſam ſubſtantiam damnans per quam exciderat, quæ exinde jam perierat baptiſmate amiſſo, ut ſpiritus, inquit, ſalvus ſit in die Domini. Et de hoc enim quæratur, ſi ſpiritus hominis ipſius ſalvus erit. Ergo ſalvus erit ſpiritus tanto ſcelere pollutus, propter hoc perdita carne ut ſalvus ſit in pœna. Ergo pœnam ſine carne cenſebit contraria interpretatio, ſi reſurrectionem carnis amittimus. Supereſt igitur ut eum ſpiritum dixerit qui in Eccleſia cenſetur, ſalvum, id eſt integrum præſtandum in die Domini ab immunditiarum contagione, ejecto inceſto fornicatore. Siquidem ſubjungit: Non ſcitis quod modicum fermentum totam deſipiat conſperſionem. Et tamen fornicatio inceſta non erat modicum, ſed grande fermentum.

14. Et his itaque diſcuſſis quæ interceſſerant, regredior ad ſecundam Corinthiorum, ut probem illud quoque Apoſtoli dictum: *Sufficiat ejusmodi homini increpatio iſta quæ a multis*, non in fornicatoris perſonam convenire. Si enim dedendum Satanæ pronuntiaverat in interitum carnis, utique damnaverat eum magis, quam increpaverat. Alius ergo erat cui voluit ſufficere increpationem. Siquidem fornicator non increpationem de ſententia ejus retulerat, ſed damnationem. Nam & hoc ipſum diſpiciendum tibi offero, an fuerint in epiſtola prima & alii qui Apoſtolum contriſtaverint incondite agentes, & contriſtati ſint ab illo increpationem referentes juxta ſenſum epiſtolæ ſecundæ, ex quibus in ea veniam aliquis potuerit adipiſci. Animadvertamus autem totam epiſtolam primam, ut ita dixerim, non atramento, ſed felle conſcriptam, tumentem, indignantem, dedignantem, comminantem, invidioſam, & per ſingulas cauſ-

ſas

ftis in quosdam quasi mancipes earum figuratam. Sic enim exegerant schismata, & æmulationes, & dissensiones, & præsumptiones, & elationes, & contentiones, ut & invidia onerarentur, & correptione retunderentur & superbia elimarentur, & austeritate deterrerentur. Et qualis invidia humilitatis aculeus? *Deo gratias ago, quod neminem vestrum tinxerim, nisi Crispum & Gajum; ne qui dicat, quod in nomine meo tinxerim. Nec enim judicavi scire aliquid in vobis, quam Jesum Christum, & hunc crucifixum. Et puto, nos Deus Apostolos novissimos elegit velut bestiarios, quoniam spectaculum facti sumus huic mundo, & angelis, & hominibus, & purgamenta hujus mundi facti sumus, omnium peripsema.* Et: *Non sum liber; non sum Apostolus, non Christum Jesum Dominum nostrum vidi.* De quali contra supercilio pronuntiare compulsus est: *Mihi autem in modico est, ut a vobis interroger: aut ab humano die: neque enim conscius mihi sum.* Et: *Gloriam meam nemo inaniet. Non scitis quod angelos sumus judicaturi.* Ceterum libertas quam apertæ objurgationis, quam exerta acies machæræ spiritalis: *Jam ditati estis, jam saturati estis, jam regnatis.* Et: *Si quis se putat scire, nondum scit quemadmodum oporteat eum scire.* Nonne & tunc in faciem alicujus impingens? *Quis enim*, inquit, *te discernit? Quid autem habes quod non accepisti? Quid gloriaris, quasi non acceperis?* Nonne & illos in os cædit? Quidam autem in conscientia usque nunc quasi idolothytum edunt. Sic autem delinquentes percutiendo conscientias fratrum infirmas in Christum delinquent. Jam vero & nominatim: *Aut non habemus potestatem manducandi & bibendi, & mulieres circumducendi, sicut & ceteri Apostoli, & fratres Domini & Cephas?* Et: *Si alii de potestate vestra consequuntur, non magis nos?* Aeque & illos singulari stilo figit: *Propterea qui se putat stare, videat ne cadat.* Et: *Si quis contentiosus videtur, nos talem consuetudinem non habemus,*

neque Eccleſia Domini. Tali clauſula maledicto detexta: *Si quis non amat Dominum Jeſum, ſit anathema Maranatha*: aliquem utique percuſſit. Sed illic magis ſtabo, ubi Apoſtolus magis fervet, ubi ipſe fornicator aliis quoque negotium fecit. *Quaſi non ſim venturus ad vos, inflati ſunt quidam. Veniam autem citius, ſi permiſerit Dominus & cognoſcam non ſermonem eorum qui inflati ſunt, ſed virtutem. Non enim in ſermone eſt regnum Dei, ſed in virtute. Et quid vultis veniam ad vos, in virga, an in ſpiritu lenitatis?* Quid enim ſuberat? *Auditur in vobis in totum fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec in gentibus, ut uxorem patris ſui quis habeat. Et vos inflati eſtis, & non luxiſtis potius, ut auferatur de medio veſtrum qui tale facinus admiſit?* Pro quo lugerent? utique pro mortuo. Ad quem lugerent? utique ad Dominum. Quomodo auferatur de medio eorum? non utique ut extra Eccleſiam detur: hoc enim non a Deo poſtularetur quod erat in præſidentis officio: ſed ut per mortem hanc quoque communem & propriam carnis ipſius quæ jam cadaver, quæ capulum eſſet immunditia irrecuperabili tabioſum, plenius de Eccleſia deberet auferri. Et ideo, quomodo interim potuit auferri, judicavit dedendum ejusmodi Satanæ in interitum carnis. Maledici enim eam ſequebatur, quæ diabolo projiciebatur, ut ſacramento benedictionis exauctoraretur, nunquam in caſtra Eccleſiæ reverſura. Videmus itaque hoc in loco diviſam Apoſtoli ſeveritatem in quendam inflatum & in quendam inceſtum: in alterum virga, in alterum ſententia armatum. Virga, qua minabatur: ſententia, quam exequebatur. Illam adhuc coruſcantem, hanc ſtatim fulminantem, qua increpabat, quaque damnabat. Certumque eſt exinde increpitum quidem ſub intentatione virgæ tremuiſſe, damnatum vero ſub repræſentatione pœnæ periiſſe: ſtatim ille timens plagam abiit, ille luens pœnam.

Cum

Cum ad Corinthios ejusdem Apostoli litteræ iterant, venia fit plane, sed incertum cui; quia nec persona nec caussa proscribitur. Res cum sensibus conferam. Si incestus opponitur; ibidem erit & inflatus. Sane relatio satis habetur, cum inflatus increpitus est, incestus vero damnatus est. Inflato ignoscitur, sed increpito; incesto non videtur ignotum, ut damnato. Si ei ignoscebatur, cui devoratio ex mœrore nimio timebatur, devorari adhuc increpitus periclitabatur, deficiens ob comminationem, & mœrens ob increpationem: damnatus vero & culpa & sententia, jam devoratus deputabatur, qui non mœrere haberet, sed pati quod ante passionem mœrere potuisset. Si idcirco ignoscebatur ne fraudaremur a satana, in eo utique detrimentum præcavebatur quod nondum perisset; nihil de transacto præcavetur, sed de adhuc salvo. Damnatus autem & quidem in possessionem satanæ, jam tunc perierat Ecclesiæ, cum tale facinus admiserat, nedum cum & ab ipsa ejerabatur. Quomodo vereretur fraudem pati ejus, quem jam & ereptum amiserat, & damnatum habere non potuerat? Postremo quid judicem indulgere conveniet, quod pronuntiatione deciderit? an quod interlocutione suspenderit? & utique eum judicem, qui non solet ea quæ destruxit, reædificare, ne transgressor habeatur. Age jam si non tot personas prima epistola contristasset, si neminem increpuisset, neminem terruisset, si solum incestum cæcidisset, si nullum in caussam ejus in pavorem misisset, inflatum consternasset, nonne melius suspicareris, & fidelius argumentareris aliquem potius longe alium apud Corinthios tunc in eadem caussa fuisse, ut increpitus & territus & mœrore jam saucius, propterea permittente modulo delicti, veniam postea ceperit, quam ut eam incesto fornicatori interpretareris? Hoc enim legisse debueras: etsi non in epistola, sed in ipsa Apo-

O 3 stoli

ſtoli ſecta a pudore clarius quam ſtylo ejus impreſſum: ne ſcilicet Paulum Apoſtolum Chriſti, doctorem nationum in fide & veritate, vas electionis, Eccleſiarum conditorem, cenſorem diſciplinarum, tantæ levitatis inficeres; ut aut damnaverit temere, quem mox eſſet abſoluturus; aut temere abſolverit, quem non temere damnaſſet ob ſolam licet fornicationem ſimplicis impudicitiæ; nedum ob inceſtas nuptias, & impiam luxuriam, & libidinem parricidalem, quam nec nationibus comparaverat, ne conſuetudini deputaretur, quam abſens judicarat, ne ſpatium reus lucraretur, quam advocata etiam Domini virtute damnaverat, ne humana ſententia videretur. Luſit igitur & de ſuo ſpiritu, & de Eccleſiæ angelo, & de virtute Domini, ſi quod de conſilio eorum pronunciaverat reſcidit.

15. Si etiam ſequentia illius epiſtolæ ad intentationem Apoſtoli extendas, nec ipſa comparabuntur ad obliterationem inceſti, ne & hic ſuffundatur Apoſtolus poſteriorum incongruentia ſenſuum. Quale eſt enim ut cum maxime inceſto fornicatori poſtliminium largitus Eccleſiaſticæ pacis, ſtatim ingeſſerit de adverſatione immunditiarum, de amputatione macularum, de exhortatione ſanctimoniarum, quaſi nihil contrarium paulo ante decreverit? Compara denique, an ejus ſit dicere, Propterea habentes miniſtrationem iſtam, ſecundum quod miſericordiam conſecuti ſumus, non deficimus, ſed abdicamus occulta dedecoris, qui non dedecoris tantum, ſed & ſceleris manifeſtum dedamnaverit. An ejuſdem ſit excuſare aliquam impudicitiam, qui inter titulos laborum ſuorum, poſt anguſtias atque preſſuras, poſt jejunia & vigilias caſtimoniam quoque prædicarit? An ejuſdem ſit recipere in communicationem reprobos quoſque qui ſcribat: *Quæ enim ſocietas juſtitiæ & iniquitati? quæ autem communicatio luci & tenebris? quæ conſonantia*

Chri-

Christo & Belial? aut quæ pars fideli cum infideli? aut quis consensus templo Dei & idolis? Nonne constanter audire debebit: & quomodo discernis, quæ supra incesti restitutione junxisti? Illo enim concorporato rursus Ecclesiæ, & justitia cum iniquitate sociatur, & tenebræ cum luce communicant, & Belial consonat Christo, & infidelis cum fideli sacramenta participat? Et viderint idola, ipse templi Dei vitiator in templum Dei convenit. Nam & hic: *Vos* enim, inquit, *estis templum Dei vivi.* dicit enim, *quia inhabitabo in vobis, & inambulabo, & ero Deus illorum, & illi erunt mihi populus. Propter quod discedite de medio eorum, separamini, & immundum ne attigeritis.* Hoc quoque evolvis, o Apostole, ut cum maxime ipse tanto immunditiarum gurgiti manum tradis, immo & adhuc superdicis: *Habentes igitur promissionem istam dilecti, emundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficientes castimoniam in Dei timore.* Oro te, qui talia infigit mentibus nostris, revocaverat aliquem fornicatorem in Ecclesiam? an ideo scribit, ne tibi nunc revocasse videatur? Hæc sicuti & præteritis præscribere, ita & sequentibus præjudicare debebunt. In finem enim epistolæ dicens: *Ne rursus cum venero, humiliet me Deus, & lugeam multos eorum qui ante deliquerunt, & pœnitentiam non egerunt super immunditia quam admiserunt, fornicatione & vilitate:* non utique recipiendos constituit, si pœnitentiam inissent, quos in Ecclesia inventurus erat, sed lugendos, & sine dubio ejiciendos, ut pœnitentiam perderent. Et ceterum non competit eum de communicatione aliquid hic ostendisse, qui eam supra luci & tenebris, justitiæ & iniquitati negarat. Sed ignorant Apostolum omnes isti, qui aliquid contra naturam atque propositum hominis ipsius, contra formam & regulam doctrinarum ejus intelligunt, ut sanctitatis omnis etiam ex semetipso magistrum, impuritatis

[redacted]

omnis exſecratorem & expiatorem & ubique talem, citius inceſto, quam alicui humaniori reo Eccleſiam reddidiſſe præſumant.

16. Neceſſe eſt igitur usque illis Apoſtolum oſtendi, quem ego & in ſecunda Corinthiorum talem defendam, qualem in omnibus litteris novi. Qui & in prima primus omnium templum Dei dedicavit: *Non ſcitis vos templum Dei eſſe, & in vobis Dominum habitare;* qui & templo ſanciendo, purificandoque æditualem legem ſcripſit: *Si quis templum Dei vitiaverit, vitiabit illum Deus, templum enim Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos.* Age jam quis omnino vitiatum Deo redintegravit, id eſt traditum Satanæ in interitum carnis, cum idcirco ſubſtruxerit: *Nemo ſeducat ſemetipſum*, id eſt, nemo præſumat vitiatum Deo redintegrari denuo poſſe. Sicut rurſus inter cetera, immo & ante cetera: Mœchos & fornicatores & molles & maſculorum concubitores negans regnum Dei conſecuturos, præmiſit: *Nec erraveritis*, ſcilicet ſi putaveritis eos conſecuturos. Quibus autem regnum adimitur, utique nec vita permittitur quæ ineſt regno. Etiam ingerens: *Sed hæc quidem fuiſtis, ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis in nomine Domini Jeſu Chriſti, & in ſpiritu Dei noſtri:* quanto delicta iſta ante lavacrum accepto facit, tanto poſt lavacrum irremiſſibilia conſtituit. Siquidem denuo ablui non licet. Agnoſce & in ſequentibus Paulum columnam immobilem diſciplinarum: *Cibi ventri, & venter cibis, Deus & hunc & illos conficit: Corpus autem non fornicationi, ſed Deo. Faciamus enim hominem*, ait Deus, *ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. & fecit hominem Deus, ad imaginem & ſimilitudinem Dei fecit illum.* Dominus corpori; & *ſermo* enim *caro factus eſt.* Deus autem & Dominum ſuſcitavit, & nos ſuſcitabit per virtutem ſuam. Propter corporis ſcilicet nexum cum illo. Et ideo, *Non ſcitis corpora veſtra membra Chriſti?* Quia & Chriſtus Dei tem-

templum; *Evertite templum hoc, & ego illud in triduo resuscitabo. Auferens membra Christi, faciam membra fornicariæ? Non scitis quod qui agglutinatur fornicariæ, unum corpus efficitur; erunt enim duo in unam carnem. Qui autem agglutinatur Domino, unus est spiritus. Fugite fornicationem.* Si revocabilem venia, quomodo fugiam mœchus denuo futurus? nihil profecero si eam fugero; unum ero corpus, cui communicando agglutinabor. *Omne delictum quod admiserit homo, extra corpus est; qui autem fornicatur, in corpus suum peccat.* Ac ne hoc dictum in licentia fornicationis invaderes, ut in rem tuam non Domini delicturus, aufert tibi, & Christo, sicut disposuerat, adjicit: *Et non estis vestri.* Statim opponens, *empti enim estis pretio*, sanguine scilicet Domini, *glorificate & tollite Dominum in corpore vestro.* Hoc qui præcipit, vide an ignoverit ei qui dedecoraverit Dominum, & qui dejecerit eum de corpore suo, & quidem per incestum. Si vis omnem notitiam Apostoli ebibere, ut intelligas quanta securi censuræ omnem silvam libidinum cædat, & eradicet, & excaudicet, ne quidquam de reciduo fruticare permittat, aspice illum a justa fruge naturæ, a matrimonii dico pomo animas jejunare cupientem. *De quibus autem scribitis, Bonum est homini mulierem non contingere. Sed propter fornicationem unusquisque uxorem suam habeat, vir uxori, & uxor viro debitum reddat.* Hujus boni fibulam quis illum nesciat invitum relaxasse, ut fornicationi obviam isset: quam si cui indulsit, vel indulget, utique consilium remedii sui infregit: & tenebitur jam frenandis continentiæ conjugiis, si fornicatio ob quam permittuntur, non timebitur. Non enim timebitur quæ ignoscetur. Et tamen ignovisse se profitetur matrimonii usum, non imperasse. Vult enim omnes sibi adhærere. Si autem licita ignoscuntur, illicita qui sperant? Innuptis quoque & viduis bonum

esse dicit exemplo ejus perseverare. Si vero deficerent, nubere, quia præest nubere quam uri. quibus oro ignibus deterius est uri, concupiscentiæ, an pœnæ? Atquin si fornicatio habet veniam, non erit concupiscentia ejus: Apostoli autem magis est pœnæ ignibus providere. Quod si pœna est quæ urit, ergo veniam non habet fornicatio, quam manet pœna. Interea & divortium prohibens, pro eo aut viduitatis perseverantiam, aut reconciliationem pacis dominico præcepto adversus mœchiam procurat; quia: *Qui dimiserit uxorem præter caussam mœchiæ, facit eam mœchari: & qui dimissam a viro ducit, mœchatur.* Quanta remedia spiritus sanctus instaurat, ne id scilicet denuo admittatur, quod ignosci denuo non vult. Jam si usquequaque optimum dicit homini sic esse: junctus es uxori, ne quæsieris solutionem, ut mœchiæ locum non des. Solutus es ab uxore, ne quæsieris uxorem, ut opportunitatem tibi serves. Quod & si duxeris uxorem, & si *nupserit virgo, non peccat, pressuram tamen carnis habebunt hujusmodi.* Et hic parcendo permittit. Ceterum *tempus in collecto* constituit, ut & qui habent uxores, sic sint tanquam non habentes. Præterit enim habitus hujus mundi, jam scilicet non desiderantis, *Crescite & multiplicamini.* Sic vult nos præter sollicitudinem degere, quia innupti de Domino curent, quomodo placeant Deo: nupti vero de mundo recogitent, quomodo placeant conjugio. Sic melius facere pronuntiat virginis conservatorem, quam erogatorem. Sic & illam beatiorem discernit, quæ amisso viro fidem ingressa amaverit occasionem viduitatis. Si hæc omnia continentiæ consilia ut divina commendat, *puto*, inquit, *& ego spiritum Dei habeo*, quis iste est assertor audacissimus omnis impudicitiæ, mœchorum & fornicatorum & incestorum plane fidelissimus advocatus, quibus honorandis suscepit hanc caussam adversus spiritum san-

ctum,

ctum, ut falsum testimonium recitet de Apostolo ejus. Nihil tale Paulus indulsit, qui totam carnis necessitatem de probis etiam titulis oblitterare conatur. Indulget sane non adulteria, sed nuptias. Parcit sane matrimoniis, non stupris. Tentat ne naturæ quidem ignoscere, ne culpæ blandiatur: studet compescere benedictionis concubitum, ne maledictionis excusetur. Hoc ei supererat, carnem vel a sordibus purgare, a maculis enim non potest. Sed est hoc solenne perversis & idiotis hæreticis, jam & Psychicis universis, alicujus capituli ancipitis occasione adversus exercitum sententiarum instrumenti totius armari.

17. Provoca ad Apostolicam aciem, aspice epistolas ejus, omnes pro pudicitia, pro castitate, pro sanctitate prætendunt, omnes in luxuriæ & lasciviæ & libidinis negotia jaculantur. Quid denique & Thessalonicensibus scribit? *Advocatio enim nostra non e seductione, nec ex immunditia.* Et: *Hæc est voluntas Dei sanctimonia vestra, abstinere vos a fornicatione, scire unumquemque vas suum possidere in sanctimonia & honore, non in libidine concupiscentiæ, sicut nationes quæ Deum ignorant.* Quid Galatæ legunt? *Manifesta sunt opera carnis,* quænam ista? In primis posuit *fornicationem, immunditiam, lasciviam, quæ prædico vobis sicut prædixi, quod qui talia agunt, regnum Dei non sunt consecuturi hæreditate.* Romani vero quid magis discunt, quam non derelinquere Dominum post fidem? *Quid ergo dicemus? perseverabimus in delinquentia, ut superet gratia? Absit. Qui mortui sumus delinquentiæ, quomodo vivemus in ea adhuc? an ignoratis quod qui tincti sumus in Christo Jesu, in mortem ejus sumus tincti? Consepulti ergo illi sumus per baptismum in mortem, ut sicut Christus resurrexit a mortuis, ita & nos in novitate vitæ incedamus. Si enim consati sumus simulacro mortis ejus, sed & resurrectionis erimus, hoc scientes quod vetus homo noster confixus*

fixus

fixus eſt illi. Si autem mortui ſumus cum Chriſto, credimus quod & convivemus cum illo, ſcientes quod Chriſtus ſuſcitatus a mortuis, jam non moriatur, mors non jam dominetur ejus. Quod enim mortuus eſt delinquentiæ, mortuus eſt ſemel. Quod autem vivit, Deo vivit. Ita & reputate voſmetipſos, mortuos quidem delinquentiæ, viventes autem Deo per Chriſtum Jeſum. Igitur ſemel Chriſto mortuo nemo poteſt poſt Chriſtum mortuus delinquentiæ, & maxime tantæ reviviſcere. Aut ſi poſſit fornicatio & mœchia denuo admitti, poterit & Chriſtus denuo mori. Inſtat autem Apoſtolus prohibens regnare delinquentiam in corpore noſtro mortali, cujus infirmitatem carnis noverat. Sicut enim exhibuiſtis membra veſtra famula immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ita & nunc exhibete ea famula juſtitiæ in ſanctimoniam. Nam, etſi habitare bonum in carne ſua negavit, ſed ſecundum legem litteræ in qua fuit: ſecundum autem legem ſpiritus, cui nos annectit, liberat ab infirmitate carnis. *Lex enim*, inquit, *ſpiritus vitæ manumiſit te a lege delinquentiæ & mortis.* Licet enim ex parte ex Judaiſmo diſputare videatur, ſed in nos dirigit integritatem & plenitudinem diſciplinarum, propter quos laborantes in lege per carnem miſerit Deus filium ſuum *in ſimilitudinem carnis delinquentiæ*, & *propter delinquentiam damnaverit delinquentiam in carne, uti jus legis*, inquit, *impleretur in nobis, qui non ſecundum carnem, ſed ſecundum ſpiritum incedimus. Qui enim ſecundum carnem incedunt, ea quæ carnis ſunt ſapiunt: & qui ſecundum ſpiritum, ea quæ ſunt ſpiritus.* Senſum autem carnis mortem affirmavit eſſe. De hinc & inimicitiam & in Deum, & eos qui ſunt in carne, id eſt in ſenſu carnis, Deo placere non poſſe. Et: *Si ſecundum carnem vivitis*, inquit, *futurum eſt ut moriamini.* Quid autem intelligimus carnis ſenſum & carnis vitam, niſi quodcumque pudet pronuntiare? Cetera enim carnis & Apoſtolus nominaſſet. Proinde

&

& Ephesiis pristina reputans, de futuro monet: *In quibus & nos conversati sumus, facientes concupiscentias & voluptates carnis.* Notans denique illos qui se negassent, scilicet Christianos, eo quod se tradidissent in operationem immunditiæ omnis: *Vos autem*, inquit, *non sic didicistis Christum.* Et iterum sic dicit: *Qui furabatur, jam non furetur.* Sed & qui mœchabatur hactenus, non mœchetur; & qui fornicabatur hactenus, non fornicetur: adjecisset enim & hæc, si talibus veniam porrigere consuesset, vel porrigi omnino voluisset, qui nec verbo pollui volens: *Omnis*, inquit, *sermo turpis non procedat ex ore vestro.* Item: *Fornicatio autem & immunditia omnis ne nominetur quidem inter vos, sicut decet sanctos* (tanto abest ut excusetur) *hoc scientes, quod omnis fornicator aut immundus non habeat Dei regnum. Nemo vos seducat inanibus verbis. Propter hoc venit ira Dei super filios incredulitatis.* Quis seducit inanibus verbis, nisi qui concionatur remissibilem esse mœchiam? non intuens etiam fundamenta ejus ab apostolo effossa; cum ebrietates & comessationes compescit, sicut & hic: *Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria.* Demonstrat & Colossensibus, quæ membra mortificent super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam & turpiloquium. Concede jam tot ac talibus sententiis unum illud quod tenes. Pauca multis, dubia certis, obscura manifestis adumbrantur. Etiam si pro certo Apostolus Corinthio illi fornicationem donasset, esset aliud quod semel contra institutum suum pro ratione temporis faceret. Circumcidit Timotheum solum; & tamen abstulit circumcisionem.

18. Sed hæc inquit, ad interdictionem pertinebunt omnis impudicitiæ, & addictionem omnis pudicitiæ, salvo tamen loco veniæ, quæ non statim denegatur, si delicta damnantur, quando veniæ tempus cum damnatione

[redacted]

tione concurrat, quam excludit. Sequebatur & hæc Pſychicos ſapere, & ideo reſervavimus huic loco, quæ aperte ad communicationem Eccleſiaſticam cauſſis ejusmodi negandam etiam antiquitus cauta ſunt. Nam & in Proverbiis Salomon, quæ παροιμίας dicimus, ſpecialiter de mœcho nusquam expiabili: *Mœchus autem*, inquit, *per indigentiam ſenſuum perditionem animæ ſuæ acquirit, dolores & dehoneſtationes ſuſtinet. Ignominia autem ejus non abolebitur in ævum.* Plena enim zeli indignatio viro non parcet in die judicii. Hoc ſi de ethnico putaveris dictum, certe de fidelibus jam audiſti per cauſſam: *Excedite de medio eorum & ſeparamini, & immundum ne tetigeritis.* Habes ſtatim in Pſalmis, *Beatum virum qui non abierit in conſilio impiorum, nec in via peccatorum ſteterit, & in cathedra peſtilentiæ non ſederit.* Cujus & poſtea vox; *Non ſedi cum conſenſu vanitatis, & cum inique agentibus non introibo* (hoc de Eccleſia male agentium) & *cum impiis non ſedebo.* Et: *Lavabo cum innocentibus manus meas, & altare tuum circumdabo Domine*, ut ſolus plures. quoniam quidem: *Cum ſancto ſanctus eris, & cum viro innocente innocens eris. Et cum electo electus eris, & cum perverſo perverſus eris.* Et alibi: *Peccatori autem dicit Dominus*: *Ut quid tu exponis juſtificationes meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum? Si videbas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas.* Hinc igitur informatus & Apoſtolus: *Scripſi*, inquit, *vobis in Epiſtola, non commiſceri fornicatoribus, non utique fornicatoribus hujus mundi*, & reliqua. *ceterum oportebat vos exire de mundo. nunc autem ſcribo vobis, ſi quis frater nominatur in vobis fornicator, aut idololatres*, (quid enim tam conjunctum?) *aut fraudator*, (quid enim tam propinquum?) *& cetera, cum talibus ne cibum quidem ſumere*, nedum Euchariſtiam. *Modicum ſcilicet & fermentum totam deſipit conſperſionem.* Item ad Timotheum: *Manus nemini cito imponas, neque communices deli-*

delictis alienis. Item ad Ephesios; *Nolite ergo participes esse eorum. Fuistis enim aliquando tenebræ.* Et adhuc pressius: *Nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum, immo & revincite ea.* Quæ enim in occulto ab eis fiunt, turpe est edicere. Quid turpius impudicitiis? Si autem & ab otiose incedente fratre denuntiat subduci Thessalonicensibus, quanto magis & a fornicatore? Hæc enim consulta sunt Christi Ecclesiam diligentis, qui se pro ea tradidit uti eam sanctificet, emundans lavacro aquæ in verbo, ut sistat sibi Ecclesiam gloriosam non habentem maculam aut rugam, utique post lavacrum, sed sit sancta & sine opprobrio, exinde scilicet sine ruga vetustatis ut virgo, sine macula fornicationis ut sponsa, sine probro vilitatis, ut emundata. Quid si & hic respondere concipias, adimi quidem peccatoribus, vel maxime carne pollutis, communicationem, sed ad præsens, restituendam scilicet ex pœnitentiæ ambitu, secundum illam clementiam Dei, quæ mavult peccatoris pœnitentiam quam mortem. Hoc enim fundamentum opinionis vestræ usquequaque pulsandum est. Dicimus itaque, clementiæ divinæ si ita esse competisset demonstrationem sui etiam post fidem lapsis, ita Apostolus diceret, *Nolite communicare operibus tenebrarum*, nisi pœnitentiam egerint: &, cum talibus ne cibum quidem sumere, nisi posteaquam caligas fratrum volutando detersérint. Et: *Qui templum Dei vitiaverit, vitiabit illum Deus*, nisi omnium focorum cineres in Ecclesia de capite suo excusserit. Debuerat enim quæ damnaverat proinde determinasse, quonam usque & sub qua conditione damnasset, si temporali & conditionali, & non perpetua severitate damnasset. Porro cum in omnibus Epistolis & post fidem talem prohibeat admitti, & admissum a communicatione detrudat, sine spe conditionis ullius aut temporis, nostræ magis sententiæ adsistit, eam pœniten-

nitentiam oſtendens Dominum malle, quæ ante fidem, quæ ante baptiſma morte peccatoris potior habeatur, ſemel diluendi per Chriſti gratiam, ſemel pro peccatis noſtris morte functi. Nam hoc etiam in ſua perſona Apoſtolus ſtatuit. Adfirmans enim Chriſtum ad hoc veniſſe, ut peccatores ſalvos faceret, quorum primus ipſe fuiſſet, quid adjicit? *Et miſericordiam ſum conſecutus, quoniam ignorans feci in incredulitate.* Ita clementia illa Dei malentis pœnitentiam peccatoris quam mortem, ad ignorantes adhuc & adhuc incredulos ſpectat, quorum cauſſa liberandorum venerit Chriſtus, non qui jam Deum norint, & ſacramentum didicerint fidei. Quod ſi clementia Dei ignorantibus adhuc & infidelibus competit, utique & pœnitentia ad ſe clementiam invitat, ſalva illa pœnitentiæ ſpecie poſt fidem, quæ aut levioribus delictis veniam ab Epiſcopo conſequi poterit, aut majoribus & irremiſſibilibus a Deo ſolo.

19. Sed quonam usque de Paulo, quando etiam Joannes neſcio quid diverſæ parti ſupplaudere videatur? quaſi in Apocalypſi manifeſte fornicationi poſuerit pœnitentiæ auxilium, ubi ad angelum Thyatirenorum ſpiritus mandat habere ſe adverſus eum, quod teneret mulierem *Jezabel quæ ſe Propheten dicit & docet, atque ſeducit ſervos meos ad fornicandum & edendum de idolothytis. Et largitus ſum illi temporis ſpatium, ut pœnitentiam iniret, nec vult eam inire nomine fornicationis. Ecce dabo eam in lectum, & mœchos ejus cum ipſa in maximam preſſuram, niſi pœnitentiam egerint operum ejus.* Bene autem quod Apoſtolis & fidei & diſciplinæ regulis convenit. *Sive enim ego*, inquit, *ſive illi*, *ſic prædicamus.* Totius itaque ſacramenti intereſt, nihil credere ab Joanne conceſſum, quod a Paulo ſit denegatum. Hanc æqualitatem ſpiritus ſancti qui obſervaverit, ab ipſo deducetur in ſenſus ejus. Hæreticam enim feminam, quæ quod didicerat a Nicolaitis, do-

cere

cere ſuſceperat, in Eccleſiam latenter introducebat, & merito ad pœnitentiam urgebat. Cui enim dubium eſt hæreticum inſtitutione deceptum, cognito poſtmodum caſu, & pœnitentia expiato, & veniam conſequi, & in Eccleſiam redigi? Unde & apud nos ut ethnico par, immo & ſuper ethnicum hæreticus etiam per baptiſma veritatis utroque homine purgatus admittitur. Aut ſi certus es mulierem illam poſt fidem vivam in hæreſi poſtea exſpiraſſe, ut non quaſi hæreticæ, ſed quaſi fideli peccatrici, veniam ex pœnitentia vindicet, ſane agat pœnitentiam, ſed in finem mœchiæ, non tamen & reſtitutionem conſecutura. Hæc enim erit pœnitentia, quam & nos deberi quidem agnoſcimus multo magis, ſed de venia Deo reſervamus. Denique ea Apocalypſis in poſterioribus propudioſos & fornicatores, ſicut timidos & incredulos & homicidas & veneficos & idololatras, qui tale quid in fide fuerint, in ſtagnum ignis ſine ulla conditionali damnatione decrevit. Non enim de ethnicis videbitur ſapere, cum de fidelibus pronuntiavit: *Qui vicerint, hæreditate habebunt iſta, & ero illis Deus, & illi mihi in filios*: Et ita ſubjunxerit: *Timidis autem & incredulis & propudioſis & fornicatoribus & homicidis & veneficis & idololatris particula in ſtagno ignis & ſulphuris, quod eſt mors ſecunda.* Sic & rurſus: *Beati qui ex præceptis agunt, ut in lignum vitæ habeant poteſtatem, & in portas ad introeundum in ſanctam civitatem.* Canis veneficus, fornicator, homicida, foras. utique qui non ex præceptis agant. Illorum eſt enim foras dari, qui intus fuerunt. Ceterum, *quid mihi eos qui foris ſunt, judicare?* præceſſerat. De Epiſtola quoque Joannis carpunt ſtatim. Dictum eſt: *Sanguis filii ejus emundat nos ab omni delicto.* Semper ergo & omnifariam delinquemus, ſi ſemper & ab omni delicto emundat nos ille: aut ſi non ſemper, non etiam poſt fidem, & ſi non ab omni delicto, non

etiam a fornicatione. Unde autem exorsus est? Lumen prædixerat Deum, & tenebras non esse in illo, & mentiri nos si dicamus, nos communionem habere cum eo, & in tenebris incedamus. *Si vero*, inquit, *in lumine incedamus, communionem cum eo habebimus, & sanguis Jesu Christi Domini nostri emundat nos ab omni delicto.* Ergo in lumine incedentes delinquimus, & in lumine delinquentes emundabimur? Nullo pacto. Qui enim delinquit, non in lumine est, sed in tenebris. Unde & ostendit quomodo emundabimur a delicto, in lumine incedentes, in quo delictum agi non potest. Adeo sic emundari nos ait, non qua delinquamus, sed qua non delinquamus. Incedentes enim in lumine, tenebris vero non communicantes emundati agemus, non deposito, sed non admisso delicto. Hæc est enim vis Dominici sanguinis, ut quos jam delicto mundarit, & exinde in lumine constituerit, mundos exinde præstet, si in lumine incedere perseveraverint. Sed subjicit, inquis: *Si dicamus nos delictum non habere, seducimus nosmetipsos, & veritas non est in nobis. Si confitemur delicta nostra, fidelis & justus est, ut dimittat ea nobis, & emundet nos ab omni injustitia.* nunquid ab immunditia? Aut si ita est, ergo & ab idololatria. Sed aliud in sensu est. Ecce enim & rursus: *Si dicamus*, ait, *nos non deliquisse, mendacem facimus illum, & sermo ejus non est in nobis.* Eo amplius: *Filioli, hæc scripsi vobis ne delinquatis, & si deliqueritis, advocatum habemus apud Deum patrem Jesum Christum justum, & ipse placatio est pro delictis nostris.* Secundum hæc, inquis, & delinquere nos & veniam habere constabit. Quid ergo fiet, quum procedens aliud invenio? Negat enim nos omnino delinquere, & in hoc plurimum tractat, ut nihil tale concedat, proponens semel a Christo delicta deleta, non habitura postea veniam, in quæ nos sensus ad admonitionem castimoniæ demandat. *Omnis*, inquit,

qui

qui habet spem istam, castificat semetipsum, quia & ille castus est. Omnis qui facit delictum, & iniquitatem facit: & delictum est iniquitas. Et scitis quod ille manifestatus sit, ut auferat delicta, utique hactenus admittenda. Siquidem subjungit: *Omnis qui manet in illo, non delinquit. Omnis qui delinquit, neque vidit, neque cognovit eum. Filioli, nemo vos seducat. Omnis qui facit justitiam, justus est, sicut & ille justus est. Qui facit delictum, ex diabolo est, quoniam diabolus a primordio delinquit. In hoc enim manifestatus est filius Dei, ut solvat opera diaboli.* Nam & solvit liberans hominem per lavacrum; donato chirographo mortis. *Et ideo omnis qui ex Deo nascitur, non facit delictum, quia semen Dei manet in illo, & non potest delinquere, quia ex Deo natus est.* In hoc manifesti sunt filii Dei & filii diaboli. In quo? nisi illi non delinquendo, ex quo de Deo nati sunt: isti delinquendo, quia de diabolo sunt, proinde atque si nunquam sint ex Deo nati. Quod si dicit: Qui non est justus, ex Deo non est, qui non pudicus, quomodo rursus ex Deo fiet, qui jam esse desiit? Juxta est igitur ut excidisse sibi dicamus Joannem in primore quidem Epistola negantem nos sine delicto esse; nunc vero præscribentem non delinquere omnino. Et illic quidem aliquid de venia blandientem, hic vero districte negantem filios Dei quicumque deliquerint. Sed absit. Nam nec ipsi excidimus a qua digressi sumus distinctione delictorum. Et hic enim illam Joannes commendavit, quod sint quædam delicta quotidianæ incursionis, quibus omnes simus objecti. Cui enim non accidit; aut irasci inique; & ultra solis occasum; aut & manum immittere; aut facile maledicere, aut temere jurare, aut fidem pacti destruere; aut verecundia, aut necessitate mentiri. In negotiis, in officiis, in quæstu, in victu, in visu, in auditu quanta tentamur, ut si nulla sit venia istorum, nemini salus competat. Horum

ergo erit venia per exoratorem patris Christum. Sunt autem & contraria istis, ut graviora & exitiosa, quæ veniam non capiant, homicidium, idololatria, fraus, negatio, blasphemia, utique & mœchia & fornicatio; & si qua alia violatio templi Dei. Horum ultra exorator non erit Christus; hæc non admittet omnino, qui natus ex Deo fuerit, non futurus Dei filius, si admiserit. Ita Joanni ratio constabit diversitatis, distinctionem delictorum disponenti, cum delinquere filios Dei nunc adnuit, nunc abnuit. Prospiciebat enim clausulam litterarum suarum, & illi præstruebat hos sensus, dicturus in fine manifestius: *Si quis scit fratrem suum delinquere delictum non ad mortem, postulabit, & dabit ei vitam Dominus; qui non ad mortem delinquit. Est enim delictum ad mortem. Non de eo dico ut quis postulet.* Meminerat & ipse Hieremiam prohibitum a Deo deprecari pro populo mortalia delinquente. Omnis injustitia delictum est, & est delictum ad mortem. Scimus autem quod omnis qui ex Deo natus sit, non delinquit, scilicet delictum quod ad mortem est. Ita nihil jam superest, quam aut neges mœchiam & fornicationem mortalia esse delicta, aut inremissibilia fatearis, pro quibus nec orari permittitur.

20. Disciplina igitur Apostolorum proprie quidem instruit ac determinat principaliter sanctitatis omnis erga templum Dei antistitem, & ubique de Ecclesia eradicantem omne sacrilegium pudicitiæ sine ulla restitutionis mentione. Volo tamen ex redundantia alicujus etiam comitis Apostolorum testimonium superducere; idoneum confirmandi de proximo jure disciplinam magistrorum. Exstat enim & Barnabæ titulus ad Hebræos: adeo satis auctoritatis viro, ut quem Paulus juxta se constituerit in abstinentiæ tenore: *Aut ego solus & Barnabas non habemus hoc operan-*

randi potestatem? Et utique receptior apud Ecclesias Epistola Barnabæ illo apocrypho Pastore mœchorum. Monens itaque discipulos, omissis omnibus initiis ad perfectionem magis tendere, nec rursus fundamenta pœnitentiæ jacere ab operibus mortuorum: *Impossibile est enim*, inquit, *eos qui semel inluminati sunt, & donum cœleste gustaverunt & participaverunt spiritum sanctum, & verbum Dei dulce gustaverunt, occidente jam ævo cum exciderint, rursus revocari in pœnitentiam, refigentes cruci in semetipsos filium Dei, & dedecorantes. Terra enim quæ bibit sæpius devenientem in se humorem, & peperit herbam aptam his propter quos & colitur, benedictionem Dei consequitur. Proferens autem spinas reproba & maledictioni proxima, cujus finis in exustionem.* Hoc qui ab Apostolis didicit, & cum Apostolis docuit, nunquam mœcho & fornicatori secundam pœnitentiam promissam ab Apostolis norat. Optime enim legem interpretabatur, & figuras ejus jam in ipsa veritate servabat. Ad hanc denique speciem disciplinæ de leproso cautum fuit: *Si autem varietas effloruerit in cutem, & totam cutem texerit a capite usque ad pedes per omnem conspectum, & sacerdos cum viderit, emundabit eum, quoniam convertit in album, mundus est. Qua vero die visus fuerit in ejusmodi color vivus, inquinatus est.* Conversum enim hominem de pristino carnis habitu in candorem fidei, quæ vitium & macula æstimatur in seculo, & totum novatum mundum voluit intelligi, qui jam non sit varius, non sit de pristino & novo aspersus. Si vero post abolitionem in vetustatem aliquid ex illa revixerit, rursum in carne ejus quod emortuum delicto habebatur, immundum judicari, nec expiari jam a sacerdote. Ita mœchia de pristino recidiva, & unitatem novi coloris, a qua fuerat exclusa, commaculans, immundabile est vitium. Item de domo: *Si quæ maculæ & cavositates adnuntiatæ in parietibus sacerdoti fuissent, priusquam in-*

troiret ad inspiciendum eam, jubet auferri de domo omnia, ita immunda non futura quæ domus essent. Dehinc introgressus sacerdos, si invenisset cavositates viridicantes vel rubescentes, & aspectum earum humiliorem citra parietinam formam, exiret ad januam, & secerneret domum illam septem diebus. Dehinc die septima regressus, si animadvertisset diffusum in parietibus tactum illum, imperaret extrahi eos lapides, in quibus lepra fuisset, & abjici extra civitatem in locum immundum, & sumi alios lapides politos & solidos, & reponi loco pristinorum, & pulvere alio inlini domum. Oportet enim cum pervenitur ad summum sacerdotem patris Christum, de domo hominis nostri in tempore hebdomadis auferri omnia impedimenta prius, ut munda sit quæ remanet domus, caro & anima, & ubi introierit eam sermo Dei, & invenerit maculas ruboris & viroris, extrahi statim & objici foras sensus mortiferos & cruentos: (nam & Apocalypsis viridi equo mortem, russeo autem præliatorem imposuit) proque illis politos & in compaginem aptos & firmos substruit lapides, quales in Abrahæ fiunt, ut ita homo habilis Deo sit. Quod si post recuperationem & reformationem rursus sacerdos animadverterit in eadem domo de pristinis caussis aliquid & maculis, immundam eam pronuntiavit, & jussit deponi materias & lapides & omnem structuram ejus, & abjici in locum immundum: hic erit homo caro atque anima, qui post baptisma & introitum sacerdotum reformatus, denuo resumit scabra & maculas carnis, & abjicitur extra civitatem in locum immundum, deditus scilicet Satanæ in carnis interitum, nec amplius reædificatur in Ecclesia post ruinam. Sic & de famulæ concubitu, quæ homini esset reservata, necdum redempta, necdum liberata. *Prospicietur*, inquit, illi, *& non morietur;* quia nondum est manumissa cui servabatur. Nondum enim caro a Christo manumissa, cui servabatur,

im-

[redacted]

impune contaminabatur, ita jam manumissa non habet veniam.

21. Hæc si Apostoli magis norant, magis utique curabant; sed & in hunc jam gradum decurram, excernens inter doctrinam Apostolorum & potestatem. Disciplina hominem gubernat, potestas adsignat, seorsum quod potestas, spiritus autem Deus. Quid autem docebat non communicandum operibus tenebrarum? Observa quod jubet. Quis autem poterat donare delicta? hoc solius ipsius est. Quis enim dimittit delicta, ni solus Deus? & utique mortalia quæ in ipsum fuerint admissa, & in templum ejus. Nam tibi quæ in te reatum habeant, etiam septuagies septies juberis indulgere in persona Petri. Itaque si & ipsos beatos Apostolos tale aliquid indulsisse constaret, cujus venia a Deo non ab homine competeret, non ex disciplina, sed ex potestate fecisse. Nam & mortuos suscitaverunt, quod Deus solus: & debiles redintegraverunt, quod nemo nisi Christus: immo & plagas inflixerunt, quod noluit Christus. Non enim decebat eum sævire qui pati venerat. Percussus est Ananias & Elimas, Ananias morte, Elimas cæcitate, ut hoc ipso probaretur Christum & hæc facere potuisse. Sic & Prophetæ cædem, & cum ea mœchiam pœnitentibus ignoverant, quia & severitatis documenta fecerunt. Exhibe igitur & nunc mihi, Apostolice, prophetica exempla, & agnoscam divinitatem, & vindica tibi delictorum ejusmodi remittendorum potestatem, quod si disciplinæ solius officia sortitus es, nec imperio præsidere, sed ministerio, quis aut quantus es indulgere? qui neque Prophetam, nec Apostolum exhibens, cares ea virtute cujus est indulgere. Sed habet, inquis, potestatem Ecclesia delicta donandi? hoc ego magis & agnosco & dispono, qui ipsum Paracletum in Pro-

phetis novis habeo dicentem: Potest Ecclesia donare delictum, sed non faciam, ne & alia delinquant. Quid si pseudopropheticus spiritus pronuntiavit? Atqui magis eversoris fuisset, & semetipsum de clementia commendare, & ceteros ad delinquentiam temperare. Aut si & hoc secundum spiritum veritatis adfectare gestivit: ergo spiritus veritatis potest quidem indulgere fornicatoribus veniam, sed cum plurium malo non vult. De tua nunc sententia quæro unde hoc jus Ecclesiæ usurpes. Si quia dixerit Petro Dominus: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, tibi dedi claves regni cœlestis*, vel: *Quæcunque alligaveris vel solveris in terra, erunt alligata vel soluta in cœlis*, idcirco præsumis & ad te derivasse solvendi & alligandi potestatem, id est ad omnem Ecclesiam Petri propinquam: qualis es evertens atque commutans manifestam Domini intentionem personaliter hoc Petro conferentem? *Super te*, inquit, *ædificabo Ecclesiam meam*, &: *Dabo tibi claves*, non Ecclesiæ: *Et quæcunque solveris vel alligaveris*, non quæ solverint vel alligaverint. Sic enim & exitus docet. In ipso Eccesia exstructa est, id est per ipsum, ipse clavem imbuit: vides quam: *Viri Israelitæ, auribus mandate quæ dico: Jesum Nazarenum virum a Deo vobis destinatum*, & reliqua. Ipse denique primus in Christi baptismo reseravit aditum cœlestis regni, quo solvuntur alligata retro delicta, & alligantur quæ non fuerint soluta, secundum veram salutem, & Ananiam vinxit vinculo mortis, & debilem pedibus absolvit vitio valetudinis. Sed & in illa disceptatione custodiendæ nec ne legis, primus omnium Petrus spiritu instinctus, & de nationum vocatione præfatus, *Et nunc*, inquit, *cur tentastis Dominum de imponendo jugo fratribus, quod neque nos, neque patres nostri sufferre valuerunt?* Sed enim per gratiam Jesu credimus nos salutem consecuturos sicut & illi. Hæc sententia & solvit, quæ omissa sunt legis,

gis, & alligavit quæ reservata sunt. Adeo nihil ad delicta fidelium capitalia potestas solvendi & alligandi Petro emancipata. Cui si præceperat Dominus etiam septuagies septies delinquenti in eum fratri indulgere, utique nihil postea alligare, id est retinere mandasset, nisi forte ea quæ in Dominum, non in fratrem quis admiserit. Præjudicatur enim non dimittenda in Deum delicta, quum in homine admissa donantur. Quid nunc & ad Ecclesiam, & quidem tuam Psychice? Secundum enim Petri personam spiritalibus potestas ista conveniet aut Apostolo aut Prophetæ. Nam & Ecclesia proprie & principaliter ipse est spiritus, in quo est trinitas unius divinitatis, pater & filius & spiritus sanctus. Illam Ecclesiam congregat, quam Dominus in tribus posuit. Atque ita exinde etiam numerus omnis qui in hanc fidem conspiraverint, Ecclesiæ ab auctore & consecratore censensetur, & ideo Ecclesia quidem delicta donabit. Sed Ecclesia spiritus per spiritalem hominem, non Ecclesia numerus Episcoporum. Domini enim, non famuli est jus & arbitrium, Dei ipsius, non sacerdotis.

22. At tu jam & in martyras tuos effundis hanc potestatem, ut quisque ex consensione vincula induit adhuc mollia in novo custodiæ nomine, statim ambiunt mœchi, statim adeunt fornicatores, jam preces circumsonant, jam lacrymæ circumstagnant maculati cujusque, nec ulli magis aditum carceris redimunt, quam qui Ecclesiam perdiderunt. Violantur viri ac feminæ in tenebris plane ex usu libidinum notis, & pacem ab his quærunt qui de sua periclitantur. Alii ad metalla confugiunt, & inde communicatores revertuntur, ubi jam aliud martyrium necessarium est delictis post martyrium novis. Quis enim in terris & in carne sine culpa, quis martyr seculi incola, denariis supplex, medico obnoxius & fœneratori?

tori? Puta nunc ſub gladio jam capite librato; puta in patibulo jam corpore expanſo, puta in ſtipite jam leone conceſſo, puta in axe, jam incendio adſtricto, in ipſa dico ſecuritate & poſſeſſione martyrii, quis permittit homini donare quæ Deo reſervanda ſunt? a quo ea ſine excuſatione damnata ſunt, quæ nec Apoſtoli, quod ſciam, martyres & ipſi donabilia judicaverunt. Denique jam ad beſtias depugnaverat Paulus Epheſi; cum interitum decernit inceſto. Sufficiat martyri propria delicta purgaſſe. Ingrati vel ſuperbi eſt in alios quoque ſpargere, quod pro magno fuerit conſecutus. Quis alienam mortem ſua ſolvit, niſi ſolus Dei filius? Nam & in ipſa paſſione liberavit latronem. Ad hoc enim venerat, ut ipſe a delicto purus & omnia ſanctus pro peccatoribus obediret. Proinde qui illum æmularis donando delicta, ſi nil ipſe deliquiſti, plane patere pro me. Si vero peccator es, quomodo oleum ſaculæ tuæ ſufficere & tibi & mihi poterit? Habeo etiam nunc quo probem Chriſtum. Si propterea Chriſtus in martyre eſt, ut mœchos & fornicatores martyr abſolvat; occulta cordis edicat, ut ita delicta concedat, & Chriſtus eſt. Sic enim Dominus Jeſus Chriſtus poteſtatem ſuam oſtendit: *Quid cogitatis nequam in cordibus veſtris? Quid enim facilius eſt dicere paralytico, Dimittuntur tibi peccata; aut: Surge & ambula? Igitur ut ſciatis filium hominis habere dimittendorum peccatorum in terris poteſtatem, tibi dico paralytice: Surge & ambula.* Si Dominus tantum de poteſtatis ſuæ probatione curavit, ut traduceret cogitatus, & ita imperaret ſanitatem, ne non crederetur poſſe delicta dimittere; non licet mihi eandem poteſtatem in aliquo ſine eisdem probationibus credere. Quum tamen mœchis & fornicatoribus a martyre expoſtulas veniam, ipſe confiteris ejusmodi crimina non niſi proprio martyrio diluenda, qui præſumis alieno. Quod ſi eſt, jam & martyrium aliud erit

baptiſ-

baptiſma. *Habeo enim*, inquit, *& aliud baptiſma.* Unde & ex vulnere lateris Dominici aqua & ſanguis, utriusque lavacri paratura manavit. Debeo ergo & primo lavacro alium liberare, ſi poſſum ſecundo; ingeramusque in ſinum neceſſe eſt. Quæcunque auctoritas, quæcunque ratio mœcho & fornicatori pacem Eccleſiaſticam reddit; eadem debebit & homicidæ & idololatræ pœnitentibus ſubvenire; certe negatori, & utique illi, quem in prælio confeſſionis tormentis colluctatum ſævitia dejecit. Ceterum indignum Deo, & illius miſericordia, qui pœnitentiam peccatoris morti prævertit, ut facilius in Eccleſiam redeant, qui ſubando, quam qui dimicando ceciderunt. Urget nos dicere indignitas. Contaminata potius corpora revocabis, quam cruentata. Quæ pœnitentia miſerabilior, titillatam poſternens carnem, an vero laniatam? Quæ juſtior venia in omnibus cauſſis, quam voluntarius, an quam invitus peccator implorat? Nemo volens, negare compellitur; nemo nolens, fornicatur. Nulla ad libidinem vis eſt, niſi ipſa, neſcit, quod libet cogi. Negationem porro quanta compellunt ingenia carnificis & genera pœnarum? Quis magis negavit, qui Chriſtum vexatus, an qui delectatus amiſit? qui quum averteret doluit, an qui quum amitteret luſit? Et tamen illæ cicatrices Chriſtiano prælio inſculptæ; & utique invidioſæ apud Chriſtum, quia viciſſe cupierunt; & ſic quoque glorioſæ, quia non vincendo ceſſerunt. In quas adhuc & diabolus ipſe ſuſpirat, cum ſua infelicitate, ſed caſta; cum pœnitentia mœrente, ſed non erubeſcente ad Dominum de venia. Denuo dimittitur eis qui piaculariter negaverunt, ſolis illis caro infirma eſt. Atquin nulla tam fortis caro, quam quæ ſpiritum elidit.

Q. SEPT.

Q SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI ADVERSUS PRAXEAN.

LIBER.

I.

Varie diabolus æmulatus est veritatem. Adfectavit illam aliquando, defendendo concutere. Unicum dominum vindicat, omnipotentem mundi conditorem, ut & de unico hæresim faciat. Ipsum dicit patrem descendisse in virgine, ipsum ex ea natum, ipsum passum. Denique ipsum esse Jesum Christum. Excidit sibi coluber, quia Jesum Christum post baptisma Johannis tentans, ut filium Dei adgressus est; certus filium Deum habere, vel ex ipsis scripturis, de quibus tunc tentationem struebat. *Si tu es filius Dei, dic ut lapides isti panes fiant.* Item: *Si tu es filius Dei, dejice te hinc; Scriptum est enim, quod mandavit angelis suis super te*, utique pater, *ut te manibus suis tollant, necubi ad lapidem pedem tuum offendas.* Aut nunquid mendacium Evangeliis exprobravit, dicens: viderit Matthæus & Lucas; ceterum ego ad ipsum Deum accessi, ipsum omnipotentem cominus tentavi; ideo & accessi, ideo & tentavi. Ceterum si filius Dei esset, nunquam illum fortasse dignarer. Sed enim ipse potius a *primordio mendax est:* & si quem hominem de suo subornavit, ut Praxean. Nam iste primus ex Asia hoc genus perversitatis intulit homo. Et alias, inquietus, insuper de jactatione martyrii inflatus, ob solum & simplex & breve car-

carceris tædium; quando etsi *corpus suum* tradidisset *exurendum*, nihil profecisset, *dilexionem Dei non habens*, cujus charismata quoque expugnavit. Nam idem tunc episcopum Romanum, agnoscentem jam prophethias Montani, Priscæ, Maximillæ, & ex ea agnitione pacem ecclesiis Asiæ, & Phrygiæ inferentem: falsa de ipsis prophetis & ecclesiis eorum adseverando, & præcessorum ejus autoritates defendendo: coegit & literas pacis revocare, jam emissas, & a proposito recipiendorum charismatum, concessare. Ita duo negotia diaboli Praxeas Romæ procuravit; prophetiam expulit, & hæresim intulit. Paracletum fugavit, & patrem crucifixit. *Fructificaverant avenæ* Praxeanæ, hic quoque *superseminatæ*, *dormientibus* multis in simplicitate doctrinæ: traductæ dehinc, per quem Deus voluit, etiam evulsæ videbantur. Denique caverat pristinum doctor, de emendatione sua: & manet chirographum apud Psychicos, apud quos tunc gesta res est; exinde silentium. Et nos quidem postea agnitio paracleti, atque defensio, disjunxit a Psychicis. Avenæ vero illæ, ubique tunc semen excusserant. Ita aliquamdiu per hypocrisin, subdola vivacitate, latitavit: & nunc denuo erupit. Sed & denuo eradicabitur, si voluerit dominus, in isto commeatu; si quo minus die suo *colligentur omnes adulteræ fruges*, & cum cæteris scandalis igni inextinguibili cremabuntur.

2. Itaque post tempus pater natus, & pater passus, ipse Deus, dominus omnipotens, Jesus Christus prædicatur. Nos vero & semper, & nunc magis, ut instructiores per Paracletum, deductorem scilicet omnis veritatis, unicum quidem Deum credimus: sub hac tamen dispensatione, quam *οἰκονομίαν* dicimus, ut unici Dei sit & filius sermo ipsius, qui ex ipso processerit, *per quem omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil.* Hunc missum a patre in virginem,

nem, & ex ea natum, hominem & Deum, filium hominis & filium Dei, & cognominatum Jeſum Chriſtum. Hunc paſſum, hunc mortuum & ſepultum, ſecundum ſcripturas, & reſuſcitatum a patre, & in cœlo reſumptum, ſedere ad dexteram patris, venturum judicare vivos & mortuos. Qui exinde miſerit, ſecundum promiſſionem ſuam, a patre ſpiritum ſanctum paracletum, ſanctificatorem fidei eorum, qui credunt in patrem & filium & ſpiritum ſanctum. Hanc regulam ab initio Evangelii decucurriſſe, etiam ante priores quoſque hæreticos, ne dum ante Praxean heſternum; probabit tam ipſa poſteritas omnium hæreticorum, quam ipſa novellitas Praxeæ heſterni. Quo peræque adverſus univerſas hæreſes jam hinc præjudicatum ſit, id eſſe verum, quodcunque primum: id eſſe adulterum, quodcunque poſterius. Sed ſalva iſta præſcriptione, ubique tamen propter inſtructionem & munitionem quorundam, dandus eſt etiam retractatibus locus: vel ne videatur unaquæque perverſitas, non examinata, ſed præjudicata, damnari; maxime hæc, quæ ſe exiſtimat meram veritatem poſſidere, dum unicum Deum non alias putat credendum, quam ſi ipſum eundemque & patrem & filium & ſpiritum ſanctum dicat. Quaſi non ſic quoque unus ſit omnia, dum ex uno omnia, per ſubſtantiæ ſcilicet unitatem: & nihilominus cuſtodiatur οἰκονομίας ſacramentum, quæ unitatem in trinitatem diſponit, tres dirigens, patrem, & filium, & ſpiritum ſanctum. Tres autem, non ſtatu, ſed gradu, nec ſubſtantia, ſed forma: nec poteſtate, ſed ſpecie. Unius autem ſubſtantiæ, & unius ſtatus, & unius poteſtatis: quia unus Deus, ex quo & gradus iſti & formæ & ſpecies, in nomine patris & filii & ſpiritus ſancti, deputantur. Quomodo numerum ſine diviſione patiuntur, procedentes tractatus demonſtrabunt.

3. Sim-

3. Simplices enim quique, ne dixerim impruden-
s & idiotæ, quæ major semper credentium pars est,
ioniam & ipsa regula fidei a pluribus diis seculi, ad
iicum & verum Deum transfert: non intelligentes
iicum quidem, sed cum sua οἰκονομία esse creden-
m: expavescunt ad οἰκονομίαν, numerum & dispo-
ionem trinitatis, divisionem præsumunt unitatis;
iando unitas ex semetipsa derivans trinitatem, non
struatur ab illa, sed administretur. Itaque duos
tres jam jactitant a nobis prædicari; se vero unius
ei cultores præsumunt: quasi non & unitas inra-
onaliter collecta hæresin faciat, & trinitas rationa-
er expensa, veritatem constituat. Monarchiam
nquiunt) tenemus. Et ita solium ipsum vocaliter
primunt etiam Latini, & tam opifice: ut putes il-
s tam bene intelligere monarchiam, quam enun-
int. Sed monarchiam sonare student Latini, οἰκο-
νομίαν intelligere nolunt etiam Græci. At ego si quid
riusque linguæ præcerpsi, monarchiam nihil aliud
gnificare scio, quam singulare & unicum imperium:
on tamen præscribere monarchiam ideo, quia unius
, eum cujus sit, aut filium non habere, aut ipsum
sibi filium fecisse, aut Monarchiam suam non, per
ios velit, administrare. Atquin nullam dico do-
inationem ita unius sui esse, ita singularem, ita mo-
irchicam: ut non etiam per alias proximas personas
lministretur, quas ipsa prospexerit officiales sibi.
vero & filius fuerit ei, cujus monarchia sit: non sta-
n dividi eam, & monarchiam esse desinere, si par-
eps ejus adsumatur & filius: sed proinde illius esse
incipaliter, a quo communicatur in filium: & dum
ius est, proinde monarchiam esse, quæ a duobus
m unicis continetur. Igitur, si & monarchia divina
r tot legiones & exercitus angelorum administra-
r, sicut scriptum est: *Millies centies centena millia ad-
ebant ei, & millies centena millia apparebant ei*; nec
ideo

ideo unius eſſe deſiit; ut deſinat monarchia eſſe, quia per tanta millia virtutum procuratur: quale eſt, ut Deus diviſionem & diſperſionem pati videatur in filio & in ſpiritu ſancto, ſecundum & tertium ſortitis locum, tam conſortibus ſubſtantiæ patris, quas non patitur in tot angelorum numero? Et quidem tam a ſubſtantia patris. Membra & pignora, & inſtrumenta, & ipſam vim, ac totum cenſum monarchiæ, everſionem deputas ejus? non recte. Malo te ad ſenſum rei, quam ad ſonum vocabuli exerceas. Everſio enim monarchiæ illa eſt tibi intelligenda, cum alia dominatio, ſuæ conditionis & proprii ſtatus, ac per hoc æmula, ſuperducitur, cum alius Deus infertur adverſus creatorem. Tunc male, cum plures, ſecundum Valentinos, & prodigos; tunc in monarchiæ everſionem, cum in creatoris deſtructionem.

4. Cæterum, qui filium non aliunde deduco, ſed de ſubſtantia patris, nihil facientem ſine patris voluntate, omnem a patre conſecutum poteſtatem: quomodo poſſum de fide deſtruere monarchiam, quam a patre filio traditam, in filio ſervo? Hoc mihi & in tertium gradum dictum ſit, quia ſpiritum non aliunde puto, quam a patre, per filium. Vide ergo, ne tu potius monarchiam deſtruas, qui diſpoſitionem & diſpenſationem ejus evertis, in tot nominibus conſtitutam, in quot Deus voluit. Adeo autem manet in ſuo ſtatu, licet trinitas inferatur, ut etiam reſtitui habeat patri, a filio. Siquidem Apoſtolus ſcribit de ultimo fine, *cum tradiderit regnum Deo & patri.* Oportet enim eum regnare, usque dum ponat inimicos ejus Deus ſub pedes ipſius; ſcilicet ſecundum pſalmum: *Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedem tuorum. Cum autem ſubjecta erunt illi omnia*, (absque eo, qui ei ſubjecit omnia,) *tunc & ipſe ſubjicietur illi, qui ei ſubjecit omnia, ut ſit Deus omnia in omnibus.* Videmus igitur,

non

ion obeſſe monarchiæ filium, etſi hodie apud filium
ſt, quia & in ſuo ſtatu eſt, apud filium, & cum ſuo
tatu reſtituetur patri a filio: ita eam nemo hoc nomine
leſtruet, Si filium admittat, cui & traditam eam a
atre, & a quo quandoque reſtituendam patri con-
tat. Hoc uno capitulo epiſtolæ Apoſtolicæ potui-
nus jam & patrem & filium oſtendiſſe duos eſſe, præ-
erquam ex nominibus patris & filii; etiam ex eo,
uod qui tradidit regnum, & cui tradidit, item qui
ubjecit, & cui ſubjecit, duo ſint neceſſe eſt.

5. Sed quia duos unum volunt eſſe, ut idem pa-
er & filius habeatur: oportet & totum de filio exa-
ninari, an ſit, & qui ſit, & quomodo ſit; & ita
es ipſa formam ſuam, ſcripturis & interpretationi-
us earum patrocinantibus, vindicabit. Ajunt qui-
lem & Geneſim in Hebraico ita incipere: *In principio Deus fecit ſibi filium.* Hoc ut firmum non ſit: alia me
rgumenta deducunt, ab ipſa Dei diſpoſitione, qua
uit ante mundi conſtitutionem, aduſque filii gene-
ationem. Ante omnia enim Deus erat, ſolus, ipſe
ibi & mundus, & locus, & omnia. Solus autem:
uia nihil extrinſecus præter illum. Ceterum ne
unc quidem ſolus: habebat enim ſecum, quam ha-
ebat in ſemetipſo, rationem ſuam ſcilicet. Ratio-
ialis enim Deus, & *ratio* in ipſo prius: & ita ab ipſo
mnia; quæ *ratio* ſenſus ipſius eſt. Hanc Græci λό-
γον dicunt, quo vocabulo etiam *ſermonem* appella-
nus. Ideoque jam in uſu eſt noſtrorum, per ſimpli-
itatem interpretationis, *ſermonem* dicere *in primor-
lio apud Deum fuiſſe*, cum magis *rationem* competat an-
iquiorem haberi: quia non ſermonalis a principio,
ed rationalis Deus, etiam ante principium, & quia
pſe quoque ſermo, ratione conſiſtens, priorem eam
ut ſubſtantiam ſuam oſtendat: tamen & ſic nihil in-
ereſt. Nam & ſi Deus nondum ſermonem ſuum mi-
erat: proinde eum cum ipſa & in ipſa ratione intra

ſemetipſum habebat, tacite cogitando & diſponendo ſecum, quæ per ſermonem mox erat dicturus. Cum ratione enim ſua cogitans atque diſponens, ſermonem eam efficiebat, quam ſermone tractabat. Idque quo facilius intelligas ex te ipſo, a me recognoſce, ut *ex imagine & ſimilitudine Dei*, quo habeas & tu in temetipſo rationem, qui es animal rationale, a rationali ſcilicet artifice non tantum factus, ſed etiam ex ſubſtantia ipſius animatus. Vide cum tacitus tecum ipſe congrederis ratione, hoc ipſum agi intra te, occurente ea tibi cum ſermone ad omnem cogitatus tui motum, ad omnem ſenſus tui pulſum. Quodcunque cogitaveris, ſermo eſt: quodcunque ſenſeris, ratio eſt. Loquaris illud in animo, neceſſe eſt: & dum loqueris, conlocutorem pateris ſermonem, in quo ineſt hæc ipſa ratio, qua cum eo cogitans loquaris, per quem loquens cogitas. Ita ſecundus quodammodo in te eſt ſermo, per quem loqueris cogitando, & per quem cogitas loquendo, ipſe ſermo alius eſt. Quanto ergo plenius hoc agitur in Deo, cujus tu quoque imago & ſimilitudo cenſeris, quo habeat in ſe etiam tacendo rationem, & in ratione ſermonem? Poſſum itaque non temere præſtruxiſſe, & tunc Deum, ante univerſitatis conſtitutionem, ſolum non fuiſſe, habentem in ſemetipſo proinde rationem, & in ratione ſermonem, quem ſecundum a ſe faceret agitando intra ſe.

6. Hæc vis & hæc divini ſenſus diſpoſitio, apud ſcripturas etiam in Sophiæ nomine oſtenditur. Quid enim ſapientius ratione Dei, ſive ſermone? Itaque Sophiam quoque exaudi, ut ſecundam perſonam conditam; primo *dominus creavit me initium viarum in opera ſua, prius quam terram faceret, priusquam montes collocarentur: ante omnes autem colles generavit me*, in ſenſu ſuo ſcilicet condens & generans! Dehinc adſiſtentem eam ipſa ſeparatione cognoſce: *Cum pararet*, inquit,

[redacted]

rarit, *cælum, aderam illi simul. Et quum fortia facie-super ventos, quæ sursum nubila: & quum tutos pone-fontes ejus quæ sub cælo, ego eram cum illo compingens, eram ad quam gaudebat: cottidie autem oblectabar in sona ipsius.* Nam ut primum Deus voluit ea, quæ n Sophiæ ratione & sermone disposuerat intra se, substantias & species suas edere: ipsum primum ›tulit sermonem, habentem in se individuas suas, ionem & sophiam, ut per ipsum fierent universa, quem erant cogitata atque disposita, imo & facta ı, quantum in Dei sensu. Hoc enim eis deerat, coram quoque in suis speciebus atque substantiis ;noscerentur & tenerentur.

7. Tunc igitur etiam ipse sermo speciem & orna-ı suum sumit, sonum & vocem, cum dicit Deus? *ıt lux.* Hæc est nativitas perfecta sermonis, dum Deo procedit: conditus ab eo primum ad cogita-n in nomine Sophiæ: *Dominus condidit me initium rum.* Dehinc generatus ad effectum: *Cum para-cælum, aderam illi.* Exinde eum parem sibi fa-ns, de quo procedendo filius factus est, Primo-ıitus, ut ante omnia genitus: & unigenitus, ut ıs ex Deo genitus: proprie de vulva cordis ipsius, ındum quod & pater ipse testatur: *Eructavit cor m sermonem optimum.* Ad quem deinceps gaudens, ›inde gaudenti in persona illius: *Filius meus es tu, hodie genui te, & ante luciferum genui te.* Sic & fi-; ex sua persona profitetur patrem, in nomine ›hiæ: *Dominus condidit me initium viarum in opera Ante omnes autem colles generavit me.* Nam si quidem Sophia videtur dicere, conditam se a do-ıo in opera & vias ejus: alibi autem per sermo-n ostenditur, *omnia facta esse, & sine illo nihil fa-n,* sicut & rursum: *Sermone ejus cæli confirmati sunt, piritu ejus omnes vires eorum:* utique eo spiritu, qui noni inerat: apparet unam eandemque vim esse

nunc in nomine sophiæ, nunc in appellatione sermonis; quæ *initium accepit viarum in Dei opera, & qua cælum confirmavit: per quam omnia facta sunt, & sine qua nihil factum est.* Nec diutius de isto, quasi non ipse sit sermo, & in Sophiæ & in rationis, & in omnis divini animi & spiritus nomine, qui filius factus est Dei, de quo prodeundo generatus est. Ergo, inquis, das aliquam substantiam esse sermonem, spiritu & Sophiæ traditione constructam? Plane. Non vis enim eum substantivum habere, in re, per substantiæ proprietatem; ut res & persona quædam videri possit, & ita capiat secundus a Deo constitutus, duos efficere, patrem & filium, Deum & sermonem. Quid est enim, dices, sermo, nisi vox & sonus oris, & sicut Grammatici tradunt, aer offensus, intelligibilis auditu? ceterum vacuum nescio quid & inane & incorporale? At ego nihil dico de Deo inane & vacuum prodire potuisse, ut non de inani & vacuo prolatum; nec carere substantia, quod de tanta substantia processit, & tantas substantias fecit: fecit enim & ipse, quæ facta sunt per illum. Quale est, ut nihil sit ipse, sine quo nihil factum est? ut inanis solida, & vacuus plena, & incorporalis corporalia sit operatus? Nam etsi potest aliquando quid fieri diversum ejus, per quod fit: nihil tamen potest fieri per id, quod vacuum & inane est. Vacua & inanis res est sermo Dei, qui filius dictus est, qui ipse Deus cognominatus est? *Et sermo erat apud Deum, & Deus erat sermo.* Scriptum est: *Non sumes nomen Dei in vanum.* Hic certe est, qui *in effigie Dei constitutus: non rapinam existimavit esse se æqualem Deo.* In qua effigie Dei? utique in alia, non tamen in nulla. Quis enim negavit Deum corpus esse, etsi Deus spiritus est? spiritus enim, corpus sui generis in sua effigie. Sed & si invisibilia illa, quæcunque sunt, habent apud Deum, & suum corpus & suam formam, per quæ soli Deo visi-

[redacted]

ilia sunt: quanto magis, quod ex ipsius substan- nissum est, sine substantia non erit? Quæcunque substantia sermonis fuit: illam dico personam, lli nomen filii vindico: & dum filium agnosco, ndum a patre defendo.

8. Hoc si qui putaverit me προβολὴν aliquam in- lucere, id est, prolationem rei alterius ex al- , quod facit Valentinus, alium atque alium em de æone producens: primo quidem dicam tibi, ideo non utitur & veritas vocabulo isto, & re ensu ejus, quia & hæresis utitur; imo hæresis us ex veritate accepit, quod ad mendacium suum eret. Prolatus est sermo Dei an non? Hic me- gradum fige. Si prolatus est, cognosce προβο- veritatis; & viderit hæresis, si quid de veritate ata est. Jam nunc quæritur, quis quomodo uta- aliqua re, & vocabulo ejus? Valentinus probo- suas discernit & separat ab autore: & ita longe eo ponit, ut æon patrem nesciat. Denique desi- it nosse, nec potest, imo & pene devoratur & olvitur in reliquam substantiam. Apud nos au- , solus filius patrem novit, & *sinum patris* ipse *uit*, & omnia apud patrem *audivit & vidit*: & *mandatus est a patre, ea & loquitur*. Nec *suam*, *patris* perfecit *voluntatem*: quam de *proximo*, imo *nitio noverat*. *Quis enim scit, quæ sint in Deo, nisi tus qui in ipso est?* sermo autem spiritu structus est, t ita dixerim, sermonis corpus est spiritus. Sermo & in patre semper; sicut dicit: *Ego in patre*, apud Deum semper, sicut scriptum est: *Et sermo apud Deum*. Et nunquam separatus a patre, aut s a patre: quia *ego & pater unum sumus*. Hæc probola veritatis, custos unitatis, qua prolatum mus filium a patre, sed non paratum. Protulit n Deus sermonem, quemadmodum etiam paracle- docet, sicut radix fruticem, & fons fluvium, &

ſol radium. Nam & iſtæ ſpecies probolæ ſunt earum ſubſtantiarum, ex quibus prodeunt. Nec dubitaverim filium dicere & radicis, fruticem; & fontis, fluvium; & ſolis, radium: quia omnis origo, parens eſt: & omne quod ex origine profertur, progenies eſt: multo magis ſermo Dei, qui etiam proprie nomen filii accepit: nec frutex tamen a radice, nec fluvius a fonte, nec radius a ſole diſcernitur, ſicut nec a Deo ſermo. Igitur, ſecundum horum exemplorum formam, profiteor me, duos dicere, Deum & ſermonem ejus, patrem & filium ipſius. Nam & radix & frutex duæ res ſunt, ſed conjunctæ. Et fons & flumen duæ ſpecies ſunt, ſed indiviſæ. Et ſol & radius duæ formæ ſunt, ſed cohærentes. Omne, quod prodit ex aliquo, ſecundum ſit ejus neceſſe eſt, de quo prodit, non ideo tamen eſt ſeparatum. Secundus autem ubi eſt, duo ſunt. Et tertius ubi eſt, tres ſunt. Tertius enim eſt ſpiritus a Deo & filio, ſicut tertius a radice, fructus ex frutice. Et tertius a fonte, rivus ex flumine. Et tertius a ſole, apex ex radio, nihil tamen a matrice alienatur, a qua proprietates ſuas ducit. Ita trinitas per conſertos & connexos gradus a patre decurrens, & monarchiæ nihil obſtrepit, & οἰκονομίας ſtatum protegit.

9. Hanc me regulam profeſſum, qua inſeparatos ab alterutro patrem & filium & ſpiritum teſtor, tene ubique; & ita, quid quomodo dicatur, agnoſces. Ecce enim dico, alium eſſe patrem, & alium filium, & alium ſpiritum. Male accepit idiotes quiſque aut perverſus hoc dictum, quaſi diverſitatem ſonet & ex diverſitate ſeparationem protendat, patris & filii & ſpiritus. Neceſſitate autem hoc dico, cum eundem patrem & filium & ſpiritum contendunt, adverſus οἰκονομίαν monarchiæ adulantes, non tamen diverſitate alium filium a patre, ſed diſtributione: nec diviſione alium, ſed diſtinctione; quia non ſit idem pater & filius,

s, vel modulo alius ab alio. Pater enim tota
tantia est, filius vero derivatio totius & portio,
: ipse profitetur: *quia pater major me est.* A quo &
oratus canitur in psalmo: *Modicum quid, citra angelos.*
& pater alius a filio, dum filio major; dum alius,
generat, alius qui generatur; dum alius, qui mittit,
: qui mittitur; dum alius, qui facit; alius per quem
Bene quod & dominus usus hoc verbo in persona
cleti, non divisionem significavit; sed dispositio-
. *Rogabo enim*, inquit, *patrem*, *& alium advocatum*
et vobis, spiritum veritatis. Sic alium a se Paracletum,
modo & nos a patre alium filium, ut tertium gradum
nderet in Paracleto, sicut nos secundum in filio,
oter οἰκονομίας observationem. Ipsum, quod pa-
& filius dicuntur, nonne aliud ab alio est: utique
n omnia, quod vocantur, hoc erunt: & quod
t, hoc vocabuntur: & permiscere se diversitas
abulorum non potest omnino: quia nec rerum,
um erunt vocabula. *Est est, non non: nam quod*
ius est, hoc a malo est.
to. Ita aut pater aut filius est, & neque dies ea-
& nox; neque pater idem & filius, ut sint ambo
: & utrumque alter, quod vanissimi isti Monar-
ni volunt; ipse se, inquiunt, filium sibi fecit,
nin pater filium facit, & patrem filius, Et qui
lterutro fiunt, a semetipsis sibi fieri nullo modo
unt, ut pater se sibi filium faciat, & filius se sibi
em præstet: quæ instituit Deus, etiam ipse cu-
it. Habeat necesse est pater filium, ut pater sit;
lius patrem, ut filius sit. Aliud est autem ha-
, aliud esse. Verbi gratia, ut maritus sim, ha-
n oportet uxorem, non ipse mihi ero uxor. Sic
n, ut pater sim, filium habeo, non ipse mihi ero
. Et ut filius sim, patrem habeo, non ipse
ero pater. Quæ enim me faciunt, si habuero,
c ero pater, si filium habeam; filius ero, si pa-

 trem.

trem. Porro, si ipse ero quid eorum: jam non habeo, quod ipse ero; nec patrem, quia ipse ero pater; nec filium, quia ipse ero filius. In quantum autem alterum ex his habere (habendo) me oportet, alterum esse: In tantum si utrumque fuero, alterum non ero, dum alterum non habeo. Si enim ipse ero filius, qui & pater: jam non habeo filium, sed ipse sum filius. Non habendo autem filium, dum ipse sum filius, quomodo pater ero? Habere enim filium debeo, ut pater sim. Non sum ergo filius, quia patrem non habeo, qui facit filium. Aeque si ipse sum pater, qui & filius, jam non habeo patrem, sed ipse sum pater. Non habendo autem patrem, dum ipse sum pater, quomodo filius ero? Habere enim patrem debeo, ut filius sim. Non ergo ero pater, quia filium non habeo, qui facit patrem: hoc erit totum ingenium diaboli, alterum ex altero excludere, dum utrumque in unum sub monarchiæ favore concludens, neutrum haberi facit. Ut & pater non sit, qui scilicet filium non habet; & filius non sit, qui æque patrem non habet. Dum enim pater est, filius non erit. Sic monarchiam tenent, qui nec patrem nec filium continent. Sed nihil Deo difficile. Quis hoc nesciat: & *impossibilia apud seculum, possibilia* apud Deum quis ignoret? & *stulta mundi elegit Deus, ut confundat sapientia*. Legimus omnia. Ergo, inquiunt, difficile non fuit Deo: ipsum se & patrem & filium facere, adversus traditam formam rebus humanis. Nam & sterilem parere contra naturam, difficile Deo non fuit, sicut nec virginem. Plane nihil Deo difficile sensi. Tam abrupte in præsumptionibus nostris hac sententia utamur: quidvis de Deo confingere poterimus, quasi fecerit, quia facere potuerit. Non autem, quia omnia potest facere, ideoque credendum est illum fecisse, etiam, quod non fecerit: sed an fecerit, requirendum. Potuit,

ita

[redacted]

ita salvus sim. Deus pennis hominem ad volandum instruxisse, quod & milvis præstitit, non tamen, quia potuit, statim & fecit. Potuit & Praxean & omnes pariter hæreticos, statim extinxisse, non tamen quia potuit, extinxit. Oportebat enim & milvos esse, & hæreticos; oportebat & patrem crucifigi. Hac ratione erit aliquid & difficile Deo: id scilicet, quodcunque non fecerit, non quia non potuerit, sed quia voluerit. Dei enim posse, velle est, & non posse, nolle; quod autem voluit, & potuit & ostendit. Ergo, quia, si voluit semetipsum sibi filium facere, potuit: & quia si potuit, fecit: tunc probabis illum & potuisse & voluisse, si probaveris, illum fecisse.

11. Probare autem tam aperte debebis ex scripturis, quam nos probamus illum sibi filium fecisse sermonem suum. Si enim filium nominat, filius autem non alius erit, quam qui ex ipso prodiit; sermo autem, prodiit ex ipso: hic erit filius, non ipse, de quo prodiit. Non enim ipse prodiit ex semetipso. Porro, qui eundem patrem dicis & filium, eundem & protulisse ex semetipso facis & prodisse, quod Deus est: si potuit fecisse; quod tamen non fecit. Aut exhibe probationem, quam expostulo meæ similem; id est, sic scripturas eundem filium & patrem ostendere, quemadmodum apud nos distincte pater & filius demonstrantur; distincte inquam non divise, sicut ego profero dictum a Deo: *Eructavit cor meum sermonem optimum.* Hæc tu contra opponas alicubi dixisse Deum: Eructavit me cor meum, sermonem optimum, ut ipse sit qui & eructavit, & quod eructavit, & ipse qui protulerit, & qui prolatus sit, si ipse est & sermo & Deus. Ecce ego propono patrem filio dixisse, *filius meus es tu, ego hodie generavi te.* Si velis, ut credam, ipsum esse patrem & filium: ostende sic pronunciatum alibi: Dominus dixit ad se, filius

meus sum ego, *ego hodie generavi* me. Proinde & *ante luciferum generavi* me. Et dominus *condidi* me *initium viarum in opera* mea, ante *omnes autem colles generavi* me, & si qua alia in hunc modum sunt. Quem autem verebatur Deus dominus universitatis ita pronunciare, si ita res erat? An verebatur, ne non crederetur si simpliciter se & patrem & filium pronunciasset? Unum tamen veritus est; mentiri. Veritus autem semetipsum & suam veritatem. Et ideo veracem Deum credens, scio illum non aliter, quam disposuit, pronunciasse, nec aliter disposuisse, quam pronunciavit. Tu porro eum mendacem efficias, & fallacem & deceptorem fidei hujus; si, cum ipse esset sibi filius, alii dabat filii personam: quando scripturæ omnes & demonstrationem & distinctionem trinitatis ostendant, a quibus & præscriptio nostra deducitur, non posse unum atque eundem videri, qui loquitur, & de quo loquitur, & ad quem loquitur; quia neque perversitas neque fallacia Deo congruat; ut, cum ipse esset, ad quem loquebatur, ad alium potius & non ad semetipsum loquebatur. Accipe igitur & alias voces de filio, per Esaiam. *Ecce filius meus, quem elegi; dilectus meus, in quem bene sensi. Ponam spiritum meum super ipsum, & judicium nationibus annunciabit.* Accipe & ad ipsum: *Magnum tibi est, ut voceris filius meus ad statuendas tribus Jacob, & ad convertendam dispersionem Israelis. Posui te in lucem nationum, ut sis salus in extremum terræ.* Accipe nunc & filii voces de patre: *Spiritus domini super me, quapropter unxit me ad evangelizandum hominibus.* Item in psalmo ad patrem de eodem: *Ne dereliqueris me, donec annuntiem brachium tuum nativitati universæ venturæ.* Item in alio: *Domine, quid multiplicati sunt, qui comprimunt me.* Sed & omnes pene psalmi, Christi personam sustinent, filium ad patrem, id est Christum ad Deum verba facientem repræsentant. Animadver-

verte etiam Spiritum loquentem, ex tertia perſona, de patre & filio: *Dixit dominus domino meo, ſede ad dextram meam, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.* Item per Eſaiam: *Hæc dicit dominus domino meo Chriſto.* Item per eundem ad patrem de filio. *Domine, quis credidit auditui noſtro, & brachium domini cui revelatum eſt? Annunciavimus de illo, ſicut puerulus, ſicut radix in terra ſitienti, & non erat forma ejus, nec gloria.* Hæc pauca de multis. Nec enim affectamus univerſas ſcripturas evolvere, cum & in ſingulis capitulis plenam majeſtatem & autoritatem conteſtantes, majorem congreſſum in retractatibus habemus. His itaque paucis, tam manifeſte diſtinctio trinitatis exponitur. Et enim ipſe qui pronunciat, ſpiritus, & pater ad quem pronuntiat, & filius de quo pronuntiat. Sic & cetera, quæ nunc ad patrem de filio vel ad filium, nunc ad filium de patre, vel ad patrem, nunc ad ſpiritum pronuntiantur: unamquamque perſonam in ſua proprietate conſtituunt.

12. Si te adhuc numerus ſcandalizat trinitatis, quaſi non connexæ in unitate ſimplici: interrogo, quomodo unicus & ſingularis pluraliter loquitur: *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram;* cum debuerit dixiſſe, *Faciam hominem ad imaginem & ſimilitudinem meam*, utpote unicus & ſingularis? ſed & in ſequentibus, *Ecce Adam factus eſt tanquam unus ex nobis.* Fallit, aut ludit, ut cum unus & ſolus & ſingularis eſſet, numeroſe loqueretur: aut nunquid angelis loquebatur, ut Judæi interpretantur, quia nec ipſi filium agnoſcunt? An, quia ipſe erat pater, filius, ſpiritus, ideo pluralem ſe præſtans, pluraliter ſibi loquebatur? Imo, quia jam adhærebat illi filius, ſecunda perſona, ſermo ipſius; & tertia, ſpiritus in ſermone, ideo pluraliter pronunciavit, faciamus, & noſtram, & nobis. Cum quibus enim faciebat hominem, & quibus faciebat ſimilem? Filio

qui-

[redacted]

quidem, qui erat induturus hominem; ſpiritu vero, qui erat ſanctificaturus hominem; quaſi cum miniſtris & arbitris, ex unitate trinitatis loquebatur. Denique ſequens ſcriptura diſtinguit inter perſonas: & fecit *Deus hominem; ad imaginem Dei fecit illum.* Cur non *ſuam*, ſi unus, qui faciebat, & non erat ad cujus faciebat? Erat autem, ad cujus imaginem faciebat; ad filii ſcilicet; qui homo futurus, certior & verior imaginem ſuam fecerat dici hominem, qui tunc de limo formari habebat, imago vero & ſimilitudo. Sed & in antecedentibus operibus mundi quomodo ſcriptum eſt? primum quidem, nondum filio apparente, & dixit Deus: *Fiat lux, & facta eſt;* ipſe ſtatim ſermo lux vera, quæ illuminat hominem venientem in hunc mundum, & per illum mundialis quoque lux. Exinde autem in ſermone, Chriſto aſſiſtente & amminiſtrante, Deus voluit fieri, & Deus fecit; *& dixit Deus, fiat firmamentum, & fecit Deus firmamentum, & dixit Deus: Fiant luminaria, & fecit Deus luminare majus & minus.* Sed & cètera utique idem fecit, qui & priora; id eſt ſermo Dei, *per quem omnia facta ſunt, & ſine quo factum eſt nihil.* Qui ſi ipſe Deus eſt, ſecundum Johannem *Deus erat ſermo*: habes duos; alium dicentem, ut fiat; alium facientem. Alium autem quomodo accipere debeas, jam profeſſus ſum; perſonæ, non ſubſtantiæ nomine; ad diſtinctionem, non ad diviſionem. Ceterum etſi ubique teneo unam ſubſtantiam, in tribus cohærentibus: tamen alium dicam oportet, ex neceſſitate ſenſus, eum, qui jubet, & eum, qui facit. Nam nec juberet, ſi ipſe faceret, dum juberet fieri per eum. Tamen jubebat, haud ſibi juſſurus, ſi unus eſſet, aut ſine juſſu facturus, qui non expectaſſet, ut ſibi juberet.

13. Ergo, inquis, ſi Deus dixit, & Deus fecit, ſi alius Deus dixit, & alius fecit: duo Dii prædicantur. Si tam durus es, puta interim; & ut adhuc am-

amplius hoc putes, accipe & in pſalmo duos Deos dictos: *Thronus tuus Deus in ævum, virga regni tui. Dilexiſti juſtitiam & odiſti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus.* Si ad Deum loquitur, & unctum Deum a Deo affirmat, ſed hic duos Deos pro *virga regni tui.* Inde & Eſaias ad perſonam Chriſti, *& Sabaim*, inquit, *viri elati ad te tranſibunt, & poſt te ſequentur vincti manibus, & te adorabunt, quia in te Deus eſt. Tu enim es Deus noſter & neſciebamus, Deus Iſraelis.* Et hic enim dicendo Deus in te & tu Deus, duos proponit, qui erant in Chriſtum & ſpiritum ſanctum. Plus eſt quod in Evangelio totidem invenies: *In principio erat ſermo, & ſermo erat apud Deum, & Deus erat ſermo.* Unus, qui erat; & alius, penes quem erat. Sed & nomen domini in duobus lego. *Dixit dominus domino meo, ſede ad dexteram meam.* Et Eſaias hæc dicit: *Domine, quis credidit auditui noſtro, & brachium domini cui revelatum eſt?* Brachium enim ſuum non dixiſſet, ſi non dominum patrem, & dominum filium intelligi vellet. Etiam adhuc antiquior Geneſis: *Et pluit dominus ſuper Sodomam & Gomorram ſulphur & ignem de cælo a domino.* Hæc aut nega ſcripta, aut quis es ut non putes accipienda, quemadmodum ſcripta ſunt, maxime quæ non in allegoriis & parabolis, ſed in definitionibus certis, & ſimplicibus habent ſenſum. Quod ſi ex illis es, qui tunc dominum non ſuſtinebant Dei ſe filium oſtendentem, ne eum dominum crederent: recordare tu, cum illis, ſcriptum eſſe: *Ego dixi vos Dii eſtis, & filii altiſſimi.* Et *ſtetit Deus in Eccleſia deorum;* ut ſi, homines, per fidem filios Dei factos, Deos ſcriptura pronunciare non timuit, ſcias illam multo magis vero & & unico Dei filio domini nomen jure contuliſſe. Ergo, inquis, provocabo te, ut hodie quoque ex autoritate iſtarum ſcripturarum conſtanter duos Deos & duos Dominos prædices. Abſit. Nos enim, qui

&

& tempora & cauſſas ſcripturarum per Dei gratiam inſpicimus, maxime paracleti, non hominum diſcipuli: duos quidem definimus, patren & filium, & jam tres cum ſpiritu ſancto, ſecundum rationem œconomiæ quæ facit numerum; ne ut veſtra perverſitas infert, pater ipſe credatur natus & paſſus, quod non licet credi, quoniam non ita traditum eſt. Duos tamen Deos & duos dominos nunquam ex ore noſtro proferimus; non quaſi non & pater Deus & filius Deus, & ſpiritus Deus, & Deus unusquisque: ſed, quoniam retro & duo Dii & duo domini prædicabantur, ut ubi veniſſet Chriſtus, & Deus agnoſceretur, & dominus vocaretur, quia filius Dei & domini. Si enim una perſona & Dei & domini in ſcripturis inveniretur, merito Chriſtus non eſſet admiſſus ad nomen Dei & ad domini. Nemo enim alius, præter unus Deus & unus dominus prædicabatur; & futurum erat, ut ipſe pater deſcendiſſe videretur, quia unus Deus & unus dominus legebatur, & tota œconomia ejus obumbraretur, quæ in materiam fidei proſpecta atque diſpenſata eſt. At ubi venit Chriſtus, & cognitus eſt a nobis, quod ipſe, qui numerum retro fecerat, factus ſecundus a patre, & cum ſpiritu tertius; & jam pater per ipſum plenius manifeſtatus: redactum eſt jam nomen Dei & domini in unione; & quia nationes a multitudine idolorum tranſirent ad unicum Deum, ut differentia conſtitueretur, inter cultores unius & plurimæ divinitatis. Nam & lucere in mundo Chriſtianos oportebat, ut filios lucis, lumen mundi unum & Deum & dominum colentes & nominantes. Ceterum, ſi ex conſcientia, qua ſcimus Dei nomen & domini, & patri & filio & ſpiritui convenire, Deos & dominos nominaremus, extinxiſſemus faces noſtras, etiam ad martyria timidiores, quibus evadendi quaque patet occaſio, jurantibus ſtatim per Deos & dominos; ut quidam hæretici,

quo-

quorum Dii plures. Itaque Deos omnino non dicam, nec dominos; sed Apostolum sequar, ut, si pariter nominandi fuerint pater & filius, *Deum patrem* appellem & *Jesum Christum dominum* nominem. Solum autem Christum, potero Deum dicere, sicut idem Apostolus: *Ex quibus Christus; qui est*, inquit, *Deus super omnia benedictus in aevum omne.* Nam & radium solis seorsum solem vocabo; solem autem nominans, cujus est radius, non statim & radium solem appellabo. Nam, etsi soles duos faciam, tamen & solem & radium ejus tam duas res & duas species unius indivisae substantiae numerabo, quam Deum & sermonem ejus, quam patrem & filium.

14. Adhuc & illa nobis regula adsistit, duos vindicantibus, patrem & filium, quem invisibilem Deum determinavit. Cum enim Moyses in Aegypto desiderasset domini conspectum, dicens: *Si ergo inveni gratiam coram te, manifesta mihi te, ut cognoscenter videam te: non potes videre*, inquit, *faciem meam. Non enim videbit homo faciem meam & vivet*; id est *morietur qui viderit*. Invenimus enim & a multis Deum visum, & neminem tamen eorum, qui eum viderant, mortuum. Visum quidem Deum, secundum hominum capacitates; non secundum plenitudinem divinitatis. Nam Patriarchae Deum vidisse referuntur, ut Abraham & Jacob. Et prophetae ut Esaias, ut Ezechiel; & tamen mortui non sunt. Igitur aut mori debuerant, si eum viderant, *Deum enim nemo videbit & vivet*: aut si Deum viderunt, & mortui non sunt: scriptura mentitur, Deum dixisse, *faciem meam homo si viderit non vivet.* Aut scriptura mentitur, cum *invisum*, aut cum *visum* profert. Jam ergo alius erit, qui videbatur, quia non potest idem invisibilis definiri, qui videbatur; & consequens erit, ut invisibilem patrem intelligamus, pro plenitudine majestatis; visibilem vero filium agnoscamus, pro modulo deriva-

vationis: ſicut nec ſolem nobis contemplari licet, quantum ad ipſam ſubſtantiæ ſummam, quæ eſt in cælis; radium autem ejus toleramus oculis, pro temperatura portionis, quæ in terram inde porrigitur. Hic ex diverſo volet aliquis etiam filium inviſibilem contendere, ut ſermonem, ut ſpiritum, & dum unam conditionem patris & filii vindicat, unum potius atque eundem confirmare patrem & filium. Sed diximus, ſcripturam differentiæ patrocinari, per viſibilis & inviſibilis diſtinctionem. Nam & illud adjiciunt ad argumentationem. Quod ſi filius tunc ad Moyſen loquebatur, ipſe faciem ſuam nemini viſibilem pronunciaret; quia ſcilicet ipſe inviſibilis pater fuerit, in filii nomine. Ac per hoc, ſic eundem volunt accipi & viſibilem & inviſibilem: quomodo eundem patrem & filium, quoniam & paulo ſupra, antequam faciem Moyſi negaſſet, & ſcriptum ſit, dominum ad Moyſen locutum coram, velut ſi quis loquatur ad amicum ſuum; non minus quam & Jacob: *Ego vidi*, inquit, *dominum facie ad faciem.* Ergo viſibilis & inviſibilis idem. Et quia idem utrumque, ideo & ipſe, pater inviſibilis quia & filius viſibilis; quaſi non expoſitio ſcripturæ, quæ ſit a nobis, filio competat, patre ſepoſito in ſua viſibilitate. Dicimus enim, & filium ſuo nomine eatenus inviſibilem, qua ſermo & ſpiritus Dei, ex ſubſtantiæ conditione jam nunc, & quia Deus & ſermo & ſpiritus Dei: viſibilem autem fuiſſe ante carnem eo modo, quo dicit ad Aaron, & Mariam: *Et ſi fuerit prophetes in vobis, in viſione cognoſcar illi, & in ſomnio loquar illi, non quomodo Moyſi, os ad os loquar illi in ſpecie;* id eſt in veritate; & non in ænigmate, id eſt non imagine; ſicut & Apoſtolus: *Nunc videmus tanquam per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.* Igitur cum Moyſi ſervat conſpectum ſuum & colloquium, facie ad faciem in futurum: (nam hoc poſtea adimpletum eſt,

in

monte, ſicut legimus in evangelio, viſum cum illo Moyſen colloquentem,) apparet: retro ſemper in ſpeculo & ænigmate & viſione & ſomnio Deum, id eſt filium Dei, viſum, tam prophetis & Patriarchis, quam & ipſi adhuc Moyſi. Et ipſe quidem dominus, ſi forte coram ad faciem loquebatur, non tamen ut eſt, homo faciem ejus videret, ni forte in ſpeculo & in ænigmate. Denique, ſi ſic Moyſi locutus eſt dominus, ut & Moyſes faciem ejus comminus ſciret; quomodo ſtatim atque ibidem deſiderat faciem ejus videre, quam ſi videret, non deſideraret? Quomodo æque & dominus negat videri faciem ſuam poſſe, quam oſtenderat? Si tamen oſtenderat: aut quæ eſt facies Dei, cujus conſpectus negatur, ſi erat, quæ viſa eſt? *Vidi* inquit Jacob *Deum facie ad faciem, & ſalva facta eſt anima mea.* Alia debet eſſe facies, quæ, ſi videatur, occidit. Aut nunquid filius quidem videbatur? & ſi facies, ſed ipſum hoc in viſione, & ſomno, & ſpeculo, & ænigmate; quia ſermo ſpiritus, niſi imaginaria forma, videri non poteſt. Faciem autem ſuam dicit inviſibilem, patrem. Quis enim pater? num facies erit filii, nomine autoritatis, quam genitus a patre conſequitur. Non enim & de aliqua majore perſona congruit dicere, facies mea eſt ille homo: & faciem mihi præſtat: *pater* inquit *major me eſt.* Ergo facies erit filii, pater. Nam & ſcriptura quid dicit: *ſpiritus perſonæ ejus, Chriſtus dominus.* Ergo ſi Chriſtus perſonæ paternæ ſpiritus eſt, merito ſpiritus, cujus perſona erat, id eſt patris ejus, faciem ſuam, ex unitate ſcilicet, pronunciavit. Mirarer plane, an facies filii pater accipi poſſit, qui eſt caput ejus. *Caput enim Chriſti Deus.*

15. Si hunc articulum quæſtionibus ſcripturæ veteris non expediam, de novo teſtamento ſumam confirmationem noſtræ interpretationis: ne, quodcum-

que in filium reputo, in patrem proinde defendas. Ecce enim in Evangeliis & in Apostolis visibilem & invisibilem Deum deprehendo; sub manifesta & personali distinctione conditionis utriusque. Exclamat quodammodo Johannes: *Deum nemo vidit unquam*, utique nec retro. Ademit enim temporis quæstionem, dicendo dominum nunquam visum. Confirmat & Apostolus de Deo; *Quem nemo vidit hominum, sed nec videri potest*, scilicet quia morietur, qui videbit. Idem ipsi Apostoli, & vidisse se Christum & contrectasse testantur. Porro si ipse est Christus pater & filius, quomodo visus est & invisus? Ad hanc diversitatem visi & invisi in unum conferendam, quis ex diverso non argumentabitur, recte utrumque dictum; visibilem quidem in carne, invisibilem vero ante carnem: ut idem sit pater invisibilis, ante carnem, qui & filius visibilis, in carne. Atquin si idem ante carnem invisibilis, quomodo visus etiam retro invenitur ante carnem? Aeque si idem post carnem visibilis, quomodo & nunc invisibilis pronunciatur ab Apostolis? nisi quia alius qui & retro visus in ænigmate? plenius visibilem caro effecit, sermo scilicet, qui & caro factus est: alius, quem nunquam quisquam vidit, nisi pater, scilicet cujus est sermo. Denique inspiciamus, quem Apostoli viderint. *Quod vidimus*, inquit Johannes, *quod audivimus, oculis nostris vidimus, & manus nostra contractaverunt de sermone vitæ.* Sermo enim vitæ caro factus, & auditus & visus & contrectatus, quia caro; qui ante carnem sermo tantum, in primordio apud Deum, patrem, non pater apud sermonem. Nam & si Deus sermo, sed apud Deum; quia ex Deo Deus, quia cum patre, apud patrem. *Et vidimus gloriam ejus, tamquam unigeniti a patre*, utique filii: scilicet visibilis, glorificati a patre invisibili. Et ideo quomodo sermonem Dei Deum dixerat, ut adjuvaret adversariorum præsumptionem, quasi patrem

ipsum

ipsum vidisset, ad distinguendum inter invisibilem patrem & filium visibilem, superdicit ex abundanti: *Deum nemo vidit unquam.* Quem Deum: sermonem? Atquin *vidimus* & *audivimus* & *contrectavimus, de sermone vitæ* prædictum est. Sed quem Deum? scilicet patrem, apud quem Deus erat sermo, *unigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse disseruit.* Ipse & auditus & visus, & ne phantasma crederetur, etiam contrectatus. Hunc & Paulus conspexit; nec tamen patrem vidit. *Nonne*, inquit, *vidi Jesum?* Christum autem & ipsum dominum cognominavit, *quorum patres* & *ex quibus Christus secundum carnem, qui est per omnia Deus benedictus in ævum.* Ostendit & visibilem domini filium, id est sermonem Dei; quia, qui caro factus est, Christus dictus est. De patre autem, ad Timotheum: *Quem nemo vidit hominum, sed nec videre potest.* Exaggerans amplius: *Qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem.* De quo & supra dixerat: *Regi autem seculorum, immortali, invisibili, soli Deo*; ut & contraria ipsi filio adscriberemus, mortalitatem, accessibilitatem, quem *mortuum* contestatur, *secundum scripturas*; ut a se novissime visum, per accessibilem utique lucem, quanquam & illam neque & ipse sine periculo luminis expertus est, neque Petrus & Johannes & Jacobus, sine ratione & amentia; qui si, non passuri filii gloriam, sed patrem vidissent, credo morituri ibidem. *Deum enim nemo videbit & vivet.* Si hæc ita sunt, constat eum semper visum ab initio, qui visus fuerit in fine. Et eum nec in fine visum, qui nec ab initio fuit visus, & ita duos esse, visum & invisum. Filius ergo visus est semper, & filius conversatus est semper, & filius operatus est semper, & autoritate patris & voluntate: quia *filius nihil a semetipso potest facere, nisi viderit patrem facientem*; in sensu scilicet sentientem. Pater enim sensu agit. *Filius vero, qui in patris sensu*

est,

est, videns, perficit. Sic *omnia per filium facta sunt*, *& sine illo factum est nihil.*

16. Nec putes sola opera mundi per filium facta; sed & quæ a Deo exinde gesta sunt. Pater enim qui diligit filium & *omnia tradidit in sinu ejus*, utique a primordio diligit, & a primordio tradidit. Ex quo, *a primordio sermo erat apud Deum*, *& Deus erat sermo*, *cui data est omnis potestas a patre in cælis & in terra. Non judicat pater quenquam*, *sed omne judicium tradidit filio;* a primordio tamen. Omnem enim dicens potestatem, & omne judicium, & omnia per eum facta, & omnia tradita in manu ejus; nullam exceptionem temporis permittit, quia omnia non erunt, si non omnis temporis fuerint. Filius itaque est, qui & ab initio judicavit, turrem superbissimam elidens, linguasque disperdens, orbem totum aquarum violentia puniens, pluens super Sodomam & Gomorram, ignem & sulphurem, *Deus a Deo.* Ipse enim & ad humana semper colloquia descendit, ab Adam usque ad Patriarchas, & Prophetas, in visione, in somno, in speculo, in ænigmate, ordinem suum præstruens ab initio semper quæ erat persecuturus infinita, semper ediscebat, & Deus in terris cum hominibus conversari, non alius quam sermo qui caro erat futurus. Ediscebat autem, ut nobis fidem sterneret, ut facilius crederemus, filium Dei descendisse in seculum, si & retro tale quid gestum cognosceremus. Propter nos enim, sicut scripta sunt, ita & gesta sunt; in quos ævorum fines decucurrerunt. Sic etiam adfectus humanos sciebat jam tunc, suscepturus etiam ipsas substantias hominis, carnem & animam: interrogans Adam, quasi nesciens, *Ubi es Adam? pœnitens*, *quod hominem fecisset*, quasi non præsciens; tentans Abraham, quasi ignorans, *quid sit in homine:* Offensus, reconciliatus eisdem. Et si qua hæretici adprehendunt, quasi Deo indigna, ad destructionem creatoris,

s, ignorantes, hæc in filium competiſſe, qui etiam
ones humanas, & ſitim & eſuriem, & lachrymas,
iſam nativitatem, ipſamque mortem erat ſubitu-
Propter hoc minoratus a patre *modicum citra an-*.
Sed hæretici quidem nec filio Dei deputabunt
enire, quæ tu ipſe patri inducis, quaſi ipſe ſe de-
oraverit propter nos, cum ſcriptura alium dicat
lio minoratum, non ipſum a ſemetipſo. Quod
alius ; qui coronabatur gloria & honore, alius
coronabat; utique filium pater? Ceterum, quale
ut Deus omnipotens ille, inviſibilis, *quem nemo
hominum nec videre poteſt*, ille *qui inacceſſibilem
t habitat*, ille *qui non habitat in manu factis*, *a cu-
nſpectu terra contremiſcit*, *montes liqueſcunt ut cera*,
otum orbem manu adprehendit velut nidum, *cui cælum
nus*, *& terra ſcabellum*, in quo omnis locus, non
in loco, qui univerſitatis extrema linea eſt, ille
imus, in *paradiſo* ad veſperam deambulavit, quæ-
Adam, & *Arcam* poſt introitum *Noe* clauſerit, &
l *Abraham ſub quercu* refrigeraverit, & *Moyſen* de
ardenti vocarit, & in *fornace* Babylonii regis,
tus apparuerit: (quanquam filius hominis eſt di-
) & in imagine, & ſpeculo, & ænigmate. Sci-
& hæc nec de filio Dei credenda fuiſſe, ſi ſcripta
eſſent, fortaſſe non credenda de patre, licet
ta, quem iſti in vulvam Mariæ deducunt, & in
i tribunal imponunt, & in monumentis Joſeph
ncludunt. Hinc igitur apparet error illorum.
rantes enim a primordio, omnem ordinem di-
: diſpoſitionis per filium decucurriſſe, ipſum cre-
patrem & viſum & congreſſum, & operatum,
tim, & eſuriem paſſum, (adverſus prophetam
ntem: *Deus æternus non ſitiet nec eſuriet* omnino,
to magis nec morietur, nec ſepelietur?) & ita
n Deum ſemper egiſſe, id eſt patrem, quæ per
n geſta ſunt.

17. Facilius exiſtimaverunt, patrem in filii nomine egiſſe, quam filium in patris, dicente ipſo domino: *Ego veni in patris mei nomine.* Item ad ipſum patrem: *Nomen tuum manifeſtavi hominibus*, condicente etiam ſcriptura: *Benedictus qui venit in nomine domini*, utique filius in patris nomine: & nomen patris *Deus omnipotens dominus virtutum*, *rex Iſraelis*, *qui eſt.* Quatenus ita ſcripturæ docent, hæc dicimus & in filium competiſſe, & in his filium veniſſe, & in his ſemper egiſſe, & ſic ea in ſe hominibus manifeſtaſſe. *Omnia*, inquit, *patris mea ſunt.* Cur non & nomina? Cum ergo legis Deum *omnipotentem*, & *altiſſimum*, & *Deum virtutum*, & *regem Iſraelis*, & *qui eſt:* vide, ne per hæc filius etiam demonſtretur ſuo jure Deus omnipotens, qua ſermo Dei omnipotentis, quaque omnium accepit poteſtatem: *altiſſimus*, qua *dextera* Dei *exaltatus*, ſicut Petrus in Actis concionatur: *Dominus virtutum*, quia omnia ſubjecta ſunt illi a patre. *Rex Iſraelis*, quia illi proprie excidit ſors gentis iſtius. Item *qui eſt*: quoniam multi filii dicuntur, & non ſunt. Si autem volunt & Chriſti nomen patris eſſe, audiunt ſuo loco. Interim hic mihi promotum ſit reſponſum adverſus id, quod & de Apocalypſi Johannis proferunt. *Ergo dominus qui eſt & qui erat & qui fuit*, *& venit*, omnipotens; & ſicubi alibi Dei omnipotentis appellationem non putant etiam filio convenire, quaſi qui venturus ſit omnipotens, cum & filius omnipotentis tam omnipotens ſit Dei filius, quam Deus Dei filius.

18. Sed hanc ſocietatem nominum paternorum in filio, ne facile perſpiciant: perturbat illos ſcriptura, ſi quando unicum Deum ſtatuit, quaſi non eadem, & Deos & dominos duos propoſuerit, ut ſupra oſtendimus. Ergo quia duos & unum, inquiunt, invenimus, ideo ambo unus atque idem, & filius & pater. Porro non periclitatur ſcriptura, ut illi de tua argumentatione ſuccurras, ne ſibi contraria videatur. Habet

[redacted]

bet rationem, & cum unicum Deum statuit, & cum duos, patrem & filium, ostendit; & sufficit sibi. Filium nominari ab ea constat. Salvo enim filio recte unicum Deum potest determinasse, cujus est filius. Non enim definit esse, qui habet filium, ipse unicus, suo scilicet nomine, quotiens sine filio nominatur. Sine filio autem nominatur, cum principaliter determinatur, ut prima persona, quæ ante filii nomen erat proponenda, quia pater ante cognoscitur, & post patrem filius nominatur. Igitur unus Deus pater, & *absque eo alius non est.* Quod ipse inferens, non filium negat, sed alium Deum. Ceterum alius a patre filius non est. Denique inspice sequentia hujusmodi pronunciationum, & invenies fere ad idolorum factitatores atque cultores definitionem earum pertinere; ut multitudinem falsorum deorum unio divinitatis expellat, habens tamen filium; quanto individuum & inseparatum a patre, tanto in patre reputandum, etsi non nominatum. Atquin si nominasset illum, separasset, ita dicens, alius præter me non est, nisi filius meus. Alium enim etiam filium fecisset, quem de aliis excepisset. Puta solem dicere: Ego sol, & alius præter me non est, nisi radius meus, nonne denotasset vanitatem, quasi non & radius in sole deputetur? Itaque per semetipsum non esse alium Deum: hoc propter idololatriam tam nationum quam Israelis; etiam propter hæreticos, qui, sicut nationes manibus, ita & ipsi verbis idola fabricantur, id est alium Deum & alium Christum. Igitur & cum se unum pronunciabat filio pater, procurabat ne ab alio Deo Christus venisse credatur; sed ab illo qui prædixerat: *Ego Deus alius absque me non est;* qui se unicum, sed cum filio ostendit, cum quo *cælum solus extendit.*

19. Qui & hoc dictum ejus, in argumentum singularitatis arripient: *Extendi*, inquit, *cælum solus.*

Quantum ad ceteras virtutes solus, præstruens adversus conjecturas hæreticorum, qui mundum ab angelis & potestatibus diversis volunt structum, qui & ipsum creatorem, aut angelum faciunt, aut ad alia quæ extrinsecus, ut opera mundi, ignorantem quoque subornatum. Aut si sic solus cœlum extendit, quomodo isti præsumunt in perversum hæretici, quasi singularis, non admittatur sophia illa dicens, *cum pararet cœlum ego aderam illi.* Et si dixit Apostolus, *quis cognovit sensum domini, & quis illi consilio fuit*, utique præter Sophiam fuit, quæ illi aderat. In ipso tamen & cum illo *universa compingebat*, non ignorante quid faceret. Præter Sophiam autem, præter filium dicit, qui est Christus; Sophia & *virtus Dei*, secundum Apostolum, solus sciens sensum patris. *Quis enim scit, quæ sunt in Deo nisi spiritus, qui in ipso est?* non, qui extra ipsum erat. Ergo qui non solum Deum faceret, nisi a ceteris solum. Sed evangelium recusetur, quod dicat, *omnia per sermonem a Deo facta* esse, & *sine eo nihil factum.* Nisi enim fallor & alibi scriptum est: *Sermone ejus cœlo firmati sunt*, & *spiritu ejus omnis virtus eorum.* Et sermo autem, virtus & Sophia, ipse erit Dei filius. Ita si per filium omnia, cœlum quoque per filium extendens; non solus extendit, nisi illa ratione qua ceteris solus. Atque adeo statim de filio loquitur. Quis alius dejecit signa ventriloquorum & divinationes a corde, avertens sapientes retrorsum & consilium eorum infatuans? sistens verba filii sui, dicendo scilicet: *hic est filius meus dilectus, hunc audite.* Ita filium subjungens, ipse interpretator est, quomodo cœlum solus extenderit, scilicet cum filio solus, sicut cum filio unum. Proinde & filii erit vox, *extendi cœlum solus, quia sermone cœli confirmati sunt.* Quia Sophia in sermone adsistente paratum est cœlum, & omnia per sermonem sunt facta, competit & filium solum extendisse cœlum, quia solus

fuæ operationi patris miniftravit. Item erit dicens: Ego primus, & in superventura ego sum. Primum scilicet omnium sermo. *In principio erat sermo*, in quo principio prolatus a patre eſt. Ceterum, pater, non habens initium, (ut a nullo prolatus, ut innatus,) non poteſt videri: qui ſolus fuit ſemper, ordinem habere non potuit. Igitur ſi propterea eundem & patrem & filium credendum putaverunt, ut unum Deum vindicent: ſalva eſt unio ejus; qui cum ſit unus, habeat filium, æque & ipſum eisdem ſcripturis comprehenſum. Si filium nolunt ſecundum a patre reputari, ne ſecundus duos faciat Deos dici: oſtendimus, etiam duos Deos in ſcriptura relatos & duos dominos; & tamen ne de iſto ſcandalizentur, rationem reddimus, qua Dei non duo dicantur nec domini, ſed qua pater & filius, duo; & hoc non ex ſeparatione ſubſtantiæ, ſed ex diſpoſitione, cum individuum & inſeparatum filium a patre pronunciamus; nec ſtatu, ſed gradu alium, qui etſi Deus dicatur, quando nominatur ſingularis, non ideo duos Deos faciat ſed unum, hoc ipſo quod & Deus ex unitate patris vocari habeat.

20. Sed argumentationibus eorum adhuc retundendis, opera præbenda eſt, ſi quid de ſcripturis ad ſententiam ſuam excerpent, cetera nolentes intueri, quæ & ipſa regulam ſervant, & quidem ſalva unione divinitatis, & monarchiæ ſonitu. Nam ſicut in veteribus nihil aliud tenent, quam *Ego Deus & alius præter me non eſt:* Ita in Evangelio reſponſionem domini ad Philippum tuentur, *Ego & pater unum ſumus*; & *qui me viderit, vidit & patrem & ego in patre & pater in me.* His tribus capitulis totum inſtrumentum utriusque teſtamenti, volunt credere, cum oporteat ſecundum plura intelligi pauciora. Sed proprium hoc eſt omnium hæreticorum. Nam quia pauca ſunt, quæ in ſylva inveniri poſſunt: pauca adverſus plura

 defen-

defendunt, & poſteriora adverſus priora ſuſcipiunt. Regula autem omni rei ab initio conſtituta, in prioribus, & in poſteriora præſcribit utique & in paucioribus.

21. Aſpice itaque quanta præſcribant tibi, etiam in Evangelio ante Philippi conſultationem, & ante omnem argumentationem tuam. Et in primis ipſa ſtatim præfatio Johannis, evangelizatoris, demonſtrat, quid retro fuerit, qui caro fieri habebat: *In principio erat ſermo, & ſermo erat apud Deum, & Deus erat ſermo. Hic erat in principio apud Deum. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil.* Nam ſi hæc non aliter accipi licet, quam quomodo ſcripta ſunt: indubitanter alius oſtenditur, qui fuerit a principio, alius apud quem fuit. Alium ſermonem Dei, alium dominum, licet & Deus ſermo: ſed qua Dei filius, non qua pater. Alium, per quem omnia, alium, a quo omnia. Alium autem quomodo prædicamus, ſæpe jam edidimus. Quo alium dicamus neceſſe eſt. Non eundem autem, non quaſi ſeparatum, diſpoſitione alium, non diviſione. Hic ergo *factus eſt caro;* non ipſe, cujus erat *ſermo*, hujus gloria viſa eſt tanquam unici a patre, non tanquam patris. Hic *unius ſinum patris diſſeruit*, non ſinum ſuum pater. Præcedit enim: *Deum nemo vidit unquam.* Inde etſi *agnus Dei* ab Johanne deſignatur: non ipſe, cujus eſt dilectus. Certe filius Dei ſemper, ſed non ipſe, cujus eſt filius. Hoc eum Nathanael ſtatim ſenſit, ſicut & alibi Petrus: *Tu es filius Dei*, hoc & ipſe recte ſenſiſſe illos confirmat, Nathanael quidem reſpondens: *quia dixi, vidi te ſub ficu, ideo credis.* Petrum vero beatum adfirmans, cui *non caro neque ſanguis revelaſſet*, quod & patrem ſenſerat, ſed pater qui in cœlis eſt. Quo dicto utriusque perſonæ conſtituit diſtinctionem; & filii in terris, quem Petrus agnoverat Dei filium, & patris qui in cœlis,

cœlis, qui Petro revelaverat, quod Petrus agnoverat Dei filium Chriſtum. Cum in templo introiit, ædem patris appellat, ut filius. Cum ad Nicodemum dicit, *ita* inquit *dilexit Deus mundum, ut filium ſuum unicum dederit, in quem omnis, qui crediderit, non pereat, ſed habeat vitam ſempiternam.* Et rurſus. *Non enim miſit Deus filium ſuum in mundum, ut judicet mundum, ſed ut ſalvus ſit mundus per eum. Qui crediderit in illum, non judicatur. Qui non crediderit in illum, jam judicatus eſt, quia non credidit in nomine unici filii Dei.* Johannes autem cum interrogaretur, quid Jeſu contingeret, *pater* inquit *dilexit filium, & omnia tradidit in manu ejus. Qui credidit in filium, habet vitam æternam. Qui non credidit in filium Dei, non videbit Deum, ſed ira Dei manebit ſuper eum.* Quem vero Samaritidi oſtendit? Si Meſſiam, qui dicitur Chriſtus, filium utique ſe, non patrem, demonſtravit. Qui & alibi Chriſtus, Dei filius, non pater, dictus eſt. Exinde diſcipulis: *Meum eſt* inquit *ut faciam voluntatem ejus, qui me miſit, ut conſummem opus ejus.* Et ad Judæos de paralytici ſanitate, *Pater meus uſque modo operatur, & ego operor. Pater* & *ego* filius dicit. Denique propter hoc magis Judæi illum interficere volebant. Non tamen quod ſolveret ſabbatum, ſed quod patrem ſuum Deum diceret, æquans ſe Deo. Tunc ergo dicebat ad eos: *Nihil filius facere poteſt a ſemetipſo, niſi videat patrem facientem.* Quæ *enim ille facit, eadem & filius facit. Pater enim diligit filium, & omnia demonſtravit illi, quæ ille fecit, & majora iſtis opera demonſtravit illi, ut vos miremini. Quomodo enim ſuſcitat mortuos & vivificat, ita & filius, quos vult, vivificat. Neque enim pater judicat, ſed omne judicium dedit filio, uti omnes honorent filium, ſicut honorant patrem. Qui non honorat filium, non honorat patrem, qui filium miſit, Amen amen dico vobis, quod qui audit ſermones & credit ei, qui me miſit, habet vitam æternam, & in judicium non veniet, ſed tranſit de*

morte

morte in vitam. Amen dico vobis, quod veniet hora qua mortui audient vocem filii Dei, & cum audierint, vivent. Sicut *enim pater habet vitam æternam a semetipso, ita & filio dedit vitam æternam* habere in semetipso, & judicium dedit illi facere, in potestate, quia filius hominis est. Per carnem scilicet, sicut & filius Dei, per spiritum ejus. Adhuc adjicit: *Ego autem habeo majus, quam Johannis testimonium. Opera enim, quæ pater mihi dedit consummare, illa ipsa de me testimonium perhibent, quod me pater miserit. Et qui me misit pater, ipse testimonium dixit de me.* Subjungens autem, *neque vocem ejus audistis unquam, neque formam ejus vidistis*, confirmat retro non patrem, sed filium fuisse, qui videbatur & audiebatur. Denique dicit: *Ego veni in patris mei nomine, & non me recepistis.* Adeo semper filius erat, in Dei & regis & domini omnipotentis & altissimi nomine. Interrogantibus autem, quid facere debeant, respondit: *ut credatis in eum, quem Deus misit. Panem* quoque se adfirmat, quem *pater præstaret de cœlo.* Ergo omne, quod ei daret pater, ad se venire, nec rejecturum se, quia de cœlo descendisset; non ut suam, sed ut patris faceret voluntatem. Voluntatem autem patris esse, uti, *qui viderit filium & crediderit in eum, vitam & resurrectionem consequatur. Neminem* porro ad se *venire posse, nisi quem pater adducat; omnem, qui a patre audisset & didicisset venire* ad se, non quasi patrem aliquis viderit: adjiciens & hic, ut ostenderet patris esse sermonem, per quem docti fiant. At cum discedunt ab eo multi, & Apostolis suis offert, si *velint discedere & ipsi:* quid respondit Simon Petrus? *quo discedimus? verba vitæ habes, &* nos credimus, *quod tu sis Christus.* Patrem illum esse, an patris Christum?

22. Cujus autem doctrinam dicit, ad quam mirabantur, suam an patris? æque ambigentibus inter se, ne ipse esset Christus: utique non pater, sed filius. *Neque me scitis*, inquit, *unde sim: & non veni a me*

ipso

[redacted]

ipse, sed est verus, qui me misit; quem vos non nostis. Ego novi illum, quia apud illum sum. Non dixit, *quia ipse sum*, & *ipse me misi*, sed *ille me misit.* Item cum misissent ad invadendum eum pharisæi, *Modicum adhuc temporis* ait *vobiscum sum, & vado ad eum, qui me misit.* At ubi se negat esse solum: sed *ego*, inquit, & *qui me misit pater*, nonne duos demonstrat, tam duos quam inseparatos? Imo totum erat hoc, quod docebat, inseparatos duos esse. Siquidem & legem proponens, duorum hominum testimonium confirmantem, subjungit: *Ego testimonium dico de me: & testimonium dicit de me, qui me misit, pater.* Quod si unus esset, dum idem est & filius, & pater: non uteretur legis patrocinio, fidem imponentis non unius testimonio, sed duorum. Item interrogatus, ubi esset pater: *neque se, neque patrem notum esse illis* respondens, duos dixit ignotos. Quod si ipsum nossent, patrem nossent: non quidem quasi ipse esset pater & filius, sed quia per individuitatem neque agnosci neque ignorari alter sine altero potest. *Qui me*, ait, *misit, verax est: & ego, quæ ab eo audivi, ea & loquor in mundum.* Interpretante extrinsecus scriptura, non cognovisse illos quod de patre dixisset, cum scilicet cognoscere debuissent sermones patris in filio esse, legendo apud Hieremiam: *Et dixit mihi dominus: Ecce dedi sermones meos in os tuum.* Et apud Esaiam: *Dominus dat mihi linguam disciplinæ ad cognoscendum, quando oporteat dicere sermonem.* Sicut ipse rursus: *Tunc*, inquit, *cognoscetis quod ego sim, & a memetipso nihil loquar: sed sicut me docuit, ita & loquor. Quia & qui me misit, mecum est.* Et hoc ad testimonium individuorum duorum. Item in altercatione Judæorum, exprobrans quod occidere eum vellent: *Ego*, inquit, *quæ vidi penes patrem meum, loquor: & vos, quod vidistis penes patrem vestrum, id facitis: & nunc vultis occidere hominem, veritatem vobis locutum,*

quam

quam audivit a Deo. Et, ſi Deus eſſet pater veſter, dilexiſſetis me. Ego enim ex Deo exivi & veni: & tamen non ſeparamus, licet exiſſe dixerit, ut quidam arripiunt hujus dicti occaſionem. Exivit autem a patre, ut radius ex ſole, ut rivus ex fonte, ut frutex ex ſemine. *Ego dæmonium non habeo, ſed honoro patrem meum.* Et: *ſi ego me ipſe glorificem, nihil eſt gloria mea. Eſt qui me glorificet, pater, quem vos dicitis Deum eſſe veſtrum. Nec noſtis illum, at ego novi eum. Et ſi dicam non novi, ero ſimilis veſtri mendax. Sed novi illum, & ſermonem ejus ſervo.* At cum ſubjungit: *Abraham diem meum vidit, & lætatus eſt*: nempe demonſtrat filium Abrahæ retro viſum, non patrem. Item ſuper cæcum illum, patris opera dicit ſe facere oportere, cui poſt reſtitutionem luminum: *Tu*, inquit, *credis in filium Dei?* & interroganti quis eſſet iſte, ipſe ſe demonſtrans, utique filium demonſtravit, quem credendum eſſe dixerat. Dehinc cognoſci ſe profitetur a patre, & patrem a ſe. Et ideo ſe diligi a patre, quod animam ſuam ponat: quia hoc præceptum accepiſſet a patre. Et interrogatus a Judæis, ſi ipſe eſſet *Chriſtus*, (utique Deus: nam uſque in hodiernum Judæi Chriſtum Dei, non ipſum patrem ſperant: quia nunquam Chriſtus pater ſcriptus eſt venturus;) *Loquor*, inquit, *vobis & non creditis. Opera quæ ego facio in nomine patris, ipſa de me teſtimonium dicunt.* Quod teſtimonium? ipſum ſcilicet eſſe, de quo interrogabant, id eſt, Chriſtum Dei: De *ovibus* etiam *ſuis*, quod *nemo illas de manu ejus eriperet, Pater enim, quod mihi dedit, majus eſt omnibus. Et ego & pater unum ſumus.* Hic ergo jam gradum volunt figere ſtulti, imo cæci, qui non videant: Primo, ego & pater, duorum eſſe ſignificationem. Dehinc in noviſſimo, ſumus: non ex unius eſſe perſona, quod pluraliter dictum eſt. Tunc, quod unum ſumus, non unus ſumus. Si enim dixiſſet, quod unus ſumus, potuiſſet adjuvare ſententiam illorum. Unus enim ſingu-

singularis numeri significatio videtur. Adhuc cum duo, masculini generis. Unum dicit neutrali verbo: quod non pertinet ad singularitatem, sed ad unitatem, ad similitudinem, ad conjunctionem, ad dilectionem patris, qui filium diligit, & ad obsequium filii, qui voluntati patris obsequitur. *Unum sumus*, dicens, *ego & pater:* ostendit duos esse, quos æquat & jungit. Adeo addit etiam, multa se opera a patre ostendisse, quorum nihil lapidari mereretur. Et ne putarent, ideo se illum lapidare debere, quasi se Deum ipsum, id est, patrem voluisset intelligi, quia dixerat: *Ego & pater unum sumus:* qua filium Dei Deum ostendens, non qua ipsum Deum. *Si in lege*, inquit, *scriptum est: Ego dixi, vos Dii estis, & non potest solvi scriptura: quem pater sanctificavit, & misit in mundum, vos eum blasphemare dicitis: quia dixerat, filius Dei sum? si non facio opera patris mei, nolite credere: si vero facio & mihi credere non vultis, vel propter opera credite. Et scitote quod ego in patre sim, & pater in me.* Per opera ergo erit pater in filio, & filius in patre: & ita per opera intelligimus, unum esse patrem. Adeo totum hoc perseverabat inducere, ut duo tamen crederentur in una virtute: quia aliter filius credi non posset, nisi duo crederentur.

23. Post hæc autem Martha filium Dei eum confessa, non magis erravit, quam Petrus & Nathanael: quanquam etsi errasset, statim didicisset. Ecce enim, ad suscitandum fratrem ejus a mortuis, ad cœlum & ad patrem dominus suspiciens, *Pater*, inquit, utique filius, *gratias ago tibi, quod me semper exaudias, propter istas turbas circumstantes dixi; ut credant, quod tu me miseris.* Sed & in conturbatione animæ; & quid dicam? *Pater, salvum me fac de ista hora. Atquin propter hoc veni in istam horam. Verum pater glorifica nomen tuum*, in quo erat filius. *Ego*, inquit, *veni in patris mei nomine.* Inde scilicet suffecerat filii ad patrem

vox.

vox. Ecce ex abundantia respondet de cœlo, pater filio contestatur: *Hic est filius meus dilectus, in quo bene sensi; audite illum.* Ita & isto: *Glorificavi, & glorificabo.* *Rursus*, quot personæ tibi videntur, perversissime Praxea, nisi quot & voces? Habes filium in terris, habes patrem in cœlis. Non est separatio ista, sed dispositio divina. Ceterum scimus Deum etiam intra abyssos esse, & ubique consistere, sed vi & potestate. Filium quoque, ut individuum cum ipso, ubique. Tamen in ipsa οἰκονομίᾳ pater voluit filium in terris haberi, se vero in cœlis. Quo & ipse filius suspiciens, & orabat & postulabat a patre: quo & nos erectos docebat orare: *Pater noster, qui es in cœlis*: cum sit & ubique. Hanc sedem suam voluit. Pater minoravit filium, modico citra angelos, ad terram dimittendo, gloria tamen & honore coronaturus, illum in cœlos resumendo. Hæc jam præstabat illi, dicens: *Et glorificavi, & glorificabo.* Postulat filius, de terris: pater promittit, a cœlis. Quid mendacem facis & patrem & filium? Si aut pater de cœlis loquebatur ad filium, cum ipse esset filius apud terras; aut filius ad patrem precabatur, cum ipse esset filius apud cœlos: quale est, ut filius item postulet a semetipso, postulando a patre, si filius erat pater. Aut iterum pater sibi ipse promitteret, promittendo filio, si pater erat? ut sic duos divisos diceremus, quomodo jactitatis, tolerabilius erat duos divisos, quam unum Deum versipellem prædicare. Itaque ad istos nunc dominus pronunciavit: *Non propter me ista vox venit, sed propter vos*, ut credant & hi, & patrem & filium in suis quemque nominibus & personis & locis. Sed adhuc exclamat Jesus & dicit: *Qui credit in me, non in me credit: sed in eum credit, qui me misit*: quia per filium in patrem creditur: & autoritas credendi filio, pater est. *Et qui conspicit me, conspicit eum, qui me misit.* Quomodo?

quo-

oniam scilicet a memetipso non sum locutus, sed, qui me isit pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam, & uid loquar. Dominus enim dat mihi linguam disciplinæ, d cognoscendum quando oporteat dicere sermonem, quem o loquor: sicut mihi pater dixit, ita & loquor. Hæc uomodo dicta sint, evangelizator & utique tam chaus discipulus Joannes magis quam Praxeas nominat; leoque ipse de suo sensu: *Ante autem solemnitatem Pachæ,* inquit, *sciens Jesus omnia sibi tradita a patre esse, t se ex Deo esse, & ad Deum vadere.* Sed Praxeas ipsum ult patrem de semetipso exisse, & ad ad semetipsum bisse, ut diabolus in cor Judæ, non filii traditioem, sed patris ipsius immiserit. Nec diabolo bene ec hæretico: quia nec in filio, bono suo diabolus peratus est traditionem. Filius enim traditus est)ei, qui erat in filio hominis: sicut scriptura subjunit: *Nunc glorificatus est filius hominis, & Deus glorifiatus est in illo.* Quis Deus? utique non pater, sed ermo patris, qui erat in filio hominis: id est in carne, a qua & glorificatus jam, virtute vero & sermone, & nte Jesum: & Deus, inquit, glorificavit illum in emetipso: id est, pater filium, quem in semetipso abens, & si porrectum ad terram, mox per resurectionem morte devicta.

24. Erant plane, qui tunc non intelligerent. Quoiam & Thomas aliquandiu incredulus, domino enim nquit: *Non scimus quo eas, & quomodo viam novimus?* Et esus: *Ego sum via, veritas & vita. Nemo venit ad patrem, isi per me. Si cognovissetis me, cognovissetis & patrem: sed y abhinc nostis illum, & vidistis illum.* Et pervenimus am ad Philippum, qui spe excitatus videndi patris, ec intelligens quomodo visum patrem audisset: *Ostenle,* inquit, *nobis patrem, & sufficit nobis.* Et domiius: *Philippe, tanto tempore vobiscum sum, & non cognoistis me.* Quem dicit cognosci ab illis debuisse: (hoc nim solum discuti oportet,) quasi patrem, an quasi

filium? Si quasi patrem, doceat Praxeas tanto tempore Christum cum eis conversatum, patrem aliquando non dico intelligi, verum vel æstimari potuisse. Nobis omnes scripturæ, & veteres, Christum Dei, & novæ, filium Dei, præfiniunt. Hoc & retro prædicabatur: hoc & ab ipso Christo pronunciabatur: imo jam & ab ipso patre, coram de cœlis filium profitente, & filium glorificante: *Hic est filius meus. Et glorificavi, & glorificabo.* Hoc & a discipulis credebatur: hoc & a Judæis non credebatur: hoc se volens credi ab illis, omni hora patrem nominabat, & patrem præferebat, & patrem honorabat. Si ita est, ergo non patrem tanto tempore secum conversatum ignoraverant, sed filium: & dominus eum se ignorari exprobrans, quem ignoraverant, eum utique agnosci volebat, quem tanto non agnosci tempore exprobraverat, id est, filium. Et apparere jam potest quomodo dictum sit: *Qui me videt, videt & patrem.* Scilicet quo & supra, *Ego & pater unum sumus.* Quare? quia ego ex Deo exivi & veni: & *ego sum via. Nemo ad patrem venit, nisi per me*: & *nemo ad me venit, nisi pater eum adduxerit:* & *omnia mihi pater tradidit:* & *sicut pater vivificat, ita & filius*: & *si me cognovistis, & patrem cognovistis.* Secundum hæc enim vicarium se patris ostenderat, per quem pater & videretur in verbis, & cognosceretur in filio, facta & verba patris administrante: quia invisibilis pater, quod & Philippus didicerat in lege & meminisse debuerat: *Deum nemo videbit, & vivet.* Et ideo suggillatur, patrem videre desiderans, quasi visibilem, & instruitur visibilem eum in filio fieri, ex virtutibus, non ex personæ repræsentatione. Denique si patrem eundem filium vellet intelligi, dicendo: *Qui me videt, patrem videt*, quomodo subjicit? Non credis quia ego in patre, & pater in me? Debuerat enim subjunxisse, Non credis quia ego sum pater? Aut quo exaggeravit,

ſi non illud manifeſtavit quod voluerat intelligi,
:licet filium eſſe. Porro dicendo, non credis
ego in patre & pater in me: propterea potius
;eravit, ne quia dixerat: Qui me vidit, & pa-
vidit, pater exiſtimaretur: quod nunquam exi-
ri ſe voluit, qui ſemper ſe filium, & a patre ve-
profitebatur. Igitur & manifeſtam fecit duarum
narum conjunctionem, ne pater ſeorſum quaſi
lis in conſpectu deſideraretur: & ut filius repræ-
:or patris haberetur. Et nihilominus hoc quo-
nterpretatus eſt, quomodo pater eſſet in filio,
us in patre. *Verba*, inquit, *quæ ego loquor vobis*
int mea, utique quia patris. *Pater autem manens*
, *facit opera.* Per opera ergo virtutum, & verba
inæ manens in filio pater, per ea videtur, per
nanet, & per eum, in quo manet: ex hoc ipſo
'ente proprietate utriusque perſonæ, dum dicit:
:um in patre, & pater in me. Atque adeo *cre-*
it. Quid? Me patrem eſſe? Non puto ſcriptum
Sed, *quia ego in patre, & pater in me. Si quo*
', *vel propter opera credite.* Ea utique opera, per
›ater in filio: non viſu, ſed ſenſu videbatur.
5. Poſt Philippum & totam ſubſtantiam quæſtio-
:ius, quæ in finem Evangelii perſeverant, in eo-
genere ſermonis, quo pater & filius in ſua pro-
ıte diſtinguitur: paracletum quoque a patre ſe
laturum, cum aſcendiſſet ad patrem, & miſſu-
repromittit & quidem alium: ſed jam præmiſi-
quomodo alium. Ceterum, *de meo ſumet*, in-
ſicut ipſe de patris, ita connexus patris in filio,
i in paracleto, tres efficit cohærentes, alterum
:ero. Qui tres unum ſunt, non unus: quomodo
n eſt, *Ego & pater unum ſumus*: ad ſubſtantiæ
tem, non ad numeri ſingularitatem. Percurre
:, & invenies quem patrem credis, vice patris
n, & patrem agricolam: utique in terra tu pu-

tas fuiſſe. Hunc rurſus in cœlis a filio agnoſci, cum illuc reſpiciens diſcipulos ſuos patri tradidit. Sed etſi in iſto evangelio non eſt revelatum, *Deus meus ad quid me dereliquiſti?* &, *Pater in tuis manibus depono ſpiritum meum:* Tamen poſt reſurrectionem, & devictæ gloria mortis expoſita neceſſitatem omnis humilitatis, cum jam patrem ſe poſſet oſtendere, tam fideli fœminæ, ex dilectione, non ex curioſitate, nec ex incredulitate Thomæ, tangere eum adgreſſæ: *Ne,* inquit, *contigeris me, nondum aſcendi ad patrem meum. Vade autem ad fratres meos:* quia & in hoc filium oſtendit. Filios enim appellaſſet illos, ſi pater fuiſſet; & dices eis: *Aſcendo ad patrem meum & patrem veſtrum, Deum meum & Deum veſtrum:* pater ad patrem, & Deus ad Deum? An filius ad patrem, & ſermo ad Deum? Ipſa quoque clauſula Evangelii, propter quid conſignat hæc ſcripta? *Niſi, ut credatis*, inquit, *Jeſum Chriſtum filium Dei.* Igitur quæcunque ex his putaveris ad demonſtrationem ejuſdem patris & filii proficere tibi poſſe, adverſus definitivam Evangelii ſententiam niteris. Non ideo enim ſcripta ſunt, ut patrem credas Jeſum Chriſtum, ſed ut filium.

26. Propter unum Philippi ſermonem, & domini reſponſionem ad eum: videmur Johannis Evangelium decucurriſſe, ne tot manifeſte pronunciata, & ante & poſtea unus ſermo ſubvertat. Secundum omnia potius, quam adverſus omnia, etiam adverſus ſuos ſenſus interpretandus. Ceterum ut alia Evangelia non interponam, quæ nativitate dominica fidem confirmant: ſufficit enim, qui naſci habebat ex virgine, ab ipſo annunciari angelo, filium Dei determinatum. *Spiritus Dei ſuperveniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit te. Propterea quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius Dei.* Volent quidem & hic argumentari, ſed veritas prævalebit. Nempe, inquiunt, filius Dei Deus eſt, & virtus altiſſimi altiſſimus eſt. Nec pudet

let illos injicere, quod si esset, scriptum fuisset.)uem enim verebatur, ut non aperte pronunciaret, *)eus superveniet, & altissimus obumbrabit te*: dicens utem *spiritus Dei*, etsi spiritus Dei, tamen non diecto Deum nominans, portionem totius intelligi voiit, quæ cessura erat in filii nomen, hic spiritus Dei, lem erit sermo. Sic enim Johanne dicente, *Sermo aro factus est*: spiritum quoque intelligimus, in menione sermonis: ita & hic sermonem quoque agnosciius, in nomine spiritus. Nam & spiritus substantia st sermonis, & sermo operatio spiritus, & duo unum int. Ceterum alium Johannes profitebitur carnem ictum, alium angelus carnem futurum: si non & piritus sermo est, & sermo spiritus. Sicut ergo ermo Dei non est ipse, cujus est, ita nec spiritus: : si Deus dictus est, non tamen ipse est, cujus est ictus. Nulla res alicujus, ipsa est, cujus est; plane um quid ex ipso est: & sic ejus est, dum ex ipso sit, otest tale quid esse, quale & ipse, ex quo est, & ujus est. Et ideo spiritus Deus, & sermo Deus, uia ex Deo; non tamen ipse ex quo est. Quod Deus)ei, tanquam substantiva res, non erit ipse Deus, d hactenus Deus: quia ex ipsius Dei substantia, quæ : substantiva res est, & ut portio aliqua totius: Mul) magis virtus altissimi non erit, ipse altissimus, qui ec substantiva res est, quod est spiritus, sicut nec ipientia, nec providentia: & hæc enim substanæ non sunt, sed accidentia uniuscujusque substanæ. Virtus spiritui accidit, nec ipsa erit spiritus. lis itaque rebus quodcunque sunt, spiritu Dei & serione & virtute, conlatis in virginem, quod de ea ascitur, filius Dei est, si hoc se & in istis Evangeliis ise testatur statim a puero: *Non scitis*, inquit, *quod i patris mei me esse oportet?* Hoc & satanas eum in ntationibus novit: *si filius Dei es*. Hoc & exinde emonia confitentur: *scimus qui sis, filius Dei*. Pa-

 trem

trem & ipse adorat, Christum se Dei a Petro agnitum non negat, insultans in spiritu ad patrem: *Confiteor*, inquit, *tibi pater quod absconderis hæc a sapientibus.* Hic quoque patrem nemini notum, nisi filio, affirmat, & patris filium *confessurum confessores*, & *negaturum negatores suos apud patrem*, inducens parabolam filii, non patris, in vineam missi, post aliquot servos, & occisi a malis rusticis, & a patre defensi; ignorans & ipse diem & horam ultimam, soli patri notam: disponens regnum discipulis, quo modo & sibi dispositum dicit a patre: habens potestatem legiones angelorum postulandi ad auxilium a patre, si vellet: exclamans quod se Deus reliquisset, in patris manibus spiritum ponens: & post resurrectionem spondens, missurum se discipulis promissionem patris: & novissime mandans, ut tinguerent *in patrem & filium & spiritum sanctum*, non in unum: nam nec semel, sed ter, ad singula nomina in personas singulas tinguimur.

27. Et quid ego in tam manifestis morabor, cum ea aggredi debeam, de quibus manifesta obumbrare quærunt; undique enim obducti distinctione patris & filii, quam manente conjunctione disponimus, ut solis, & radii, & fontis, & fluvii: per individuum tamen numerum duorum & trium: aliter eam ad suam nihilominus sententiam interpretari conantur; ut æque in una persona utrumque distinguant, patrem & filium, dicentes filium carnem esse, id est, hominem, id est, Jesum: patrem autem spiritum, id est Deum, id est, Christum. Et qui unum eundemque contendunt patrem & filium, jam incipiunt dividere illos potius, quam unare. Si enim alius est Jesus, alius Christus, alius erit filius, alius pater; quia filius Jesus, & pater Christus. Talem monarchiam apud Valentinum fortasse didicerunt, duos facere, Jesum & Christum. Sed & hæc injectio eorum ex retracta-

[redacted]

'actatis jam retusa est, quod sermo Dei vel spiritus
)ei & virtus altissimi dictus sit, quem patrem faciunt.
Ion enim ipsæ sunt, cujus dicuntur, sed ex ipso
: ipsius. Et aliter tamen in isto capitulo revincen-
ır. Ecce, inquiunt, ab angelo prædicatum est,
ropterea quod nascetur sanctum, vocabitur filius Dei. Caro
aque nata est, Caro itaque erit filius Dei. Imo de
iritu Dei dictum est. Certe enim de spiritu sancto
irgo concepit: & quod concepit, id peperit.; id
'go nasci habebat, quod erat conceptum, & pa-
undum: id est, spiritus: cujus & vocabitur nomen
mmanuel, quod est interpretatum, *nobiscum Deus*.
aro autem Deus non est, ut de illa dictum sit, *vo-
bitur sanctum, filius Dei*: sed ille, qui in ea natus est,
eus: de quo & psalmus: *Quoniam Deus homo natus
in illa, & ædificavit eam voluntate patris,* Quis
eus in ea natus? sermo & spiritus, qui cum ser-
one de patris voluntate natus est. Igitur sermo in
ırne, dum & de hoc quærendum, quomodo sermo
ıro sit factus, utrum ne quasi transfiguratus in carne,
ı indutus carnem? imo indutus. Ceterum Deum
mutabilem & informabilem credi necesse est, ut
:ernum. Transfiguratio autem interemtio est pri-
ni. Omne enim, quodcumque transfiguratur in
ud, desinit esse quod fuerat, & incipit esse, quod
ɪn erat. Deus autem neque desinit esse, neque
ud potest esse. Sermo autem Deus, & sermo do-
ini manet in ævum, perseverando scilicet in sua
rma. Quem si non capit configurari, consequens
:, ut sic caro factus intelligatur, dum fit in carne,
manifestatur & videtur, & contrectatur per car-
:m: quia & cetera sic accipi exigunt. Si enim
rmo ex transfiguratione & demutatione substantiæ
ro factus est: una jam erat substantia Jesus ex dua-
s, ex carne & spiritu: mixtura quædam, ut ele-

ctrum ex auro & argento: & incipit nec aurum esse, id est, spiritus: neque argentum, id est caro, dum alterum altero mutatur, & tertium quid efficitur. Neque ergo Deus erit Jesus; sermo enim desiit esse, qui caro factus est. Neque homo caro; caro enim non proprie est, quia sermo fuit. Ita ex utroque neutrum est: aliud longe tertium est, quam utrumque. Sed enim invenimus illum directo, & Deum & hominem expositum, ipso hoc psalmo suggerente: *Quoniam Deus homo natus est in illa, & ædificavit eam, voluntate patris*. Certe usquequaque filium Dei & filium hominis, cum Deum & hominem, sine dubio secundum utramque substantiam, in sua proprietate distantem: quia neque sermo aliud, quam Deus, neque caro aliud, quam homo. Sic & Apostolus de utraque ejus substantia docet: *Qui factus est*, inquit, *ex semine David*, hic erit homo & filius hominis: qui definitus est filius Dei, secundum spiritum. Hic erit Deus, & sermo, Dei filius. Videmus duplicem statum; non confusum, sed conjunctum in una persona, Deum & hominem Jesum. De Christo autem differo. Et adeo salva est utriusque proprietas substantiæ, ut & spiritus res suas egerit in illo: id est, virtutes & opera & signa; & caro passiones suas functa sit, esuriens sub diabolo, sitiens sub Samaritide, flens Lazarum, anxia usque ad mortem, denique & mortua est. Quod si tertium quid esset, ex utroque confusum, ut electrum: non tam distincta documenta parerent utriusque substantiæ. Sed & spiritus carnalia, & caro spiritalia egisset ex translatione, ut neque carnalia neque spiritalia, sed tertiæ alicujus formæ, ex confusione: imo aut sermo mortuus esset, aut caro mortua non esset, si sermo conversus esset in carnem: aut caro enim immortalis fuisset, aut sermo mortalis. Sed quia substantiæ ambæ in statu suo quæ-

que

que distincte agebant, ideo illis & operæ & exitus sui occurrerunt. Disce igitur cum Nicodemo, *Quia quod in carne natum est, caro est: & quod de spiritu, spiritus est.* Neque caro spiritus fit, neque spiritus caro: in uno plane esse possunt. Ex his Jesus constitit, ex carne homo, ex spiritu Deus: quem tunc angelus ex ea parte, qua spiritus erat, Dei filium pronuntiavit, servans carni filium hominis dici. Sic & Apostolus etiam Dei & hominum appellans *sequestrem*, utriusque substantiæ confirmavit. Novissime, qui filium Dei carnem interpretaris, exhibe, qui sit filius hominis, aut nunquid spiritus erit? sed spiritum, patrem ipsum vis haberi, quia Deus spiritus; quasi non & Dei spiritus: sicut & sermo Deus, & Dei sermo.

28. Itaque Christum facis patrem, stultissime, qui nec ipsam vim inspicias nominis hujus, si tamen nomen est Christus, & non appellatio: potius enim unctus significatur. Unctus autem non magis nomen est, quam vestitus, quam calceatus, accidens nomini res. At tu, si ex aliquo argumento vestitus quoque vocaretur Jesus, quomodo Christus ab unctionis sacramento, æque Jesum filium Dei diceres, vestitum vero patrem crederes? Nunc de Christo, si pater Christus est, pater unctus est, & utique ab alio. Aut si a semetipso, proba. Sed non ita docent Acta Apostolorum, in illa exclamatione ad Deum: *Convenerunt enim universi in ista civitate adversus sanctum filium tuum, quem unxisti,* Herodes & Pilatus, cum nationibus; ita & filium Dei Jesum contestati sunt, & filium a patre unctum. Ergo dominus idem erit Christus, qui a patre unctus est: non pater, qui filium unxit. Sic & Petrus: *Firmissime itaque cognoscat omnis domus Israel, quod & dominum & Christum,* id est, unctum, *fecerit eum Deus, hunc Jesum, quem vos cruci-*

crucifixistis. Johannes autem etiam *mendacem* notat eum, qui *negaverit Jesum* esse *Christum.* Contra de *Deo natum omnem qui crediderit Jesum esse Christum.* Propter quod & hortatur ut credamus nomini filii ejus Jesu Christi, ut scilicet *communio sit nobis cum patre & filio ejus Jesu Christo.* Sic & Paulus ubique *Deum patrem* ponit & *dominum nostrum Jesum Christum.* Cum ad Romanos scribit, *Gratias* agit *Deo per dominum nostrum Jesum Christum.* Cum ad Galatas, Non *ab hominibus se apostolum* præfert, nec *per hominem*, sed *per Jesum Christum* & *Deum patrem.* Et habes totum instrumentum ejus, quæ in hunc modum pronunciant, & duos proponunt, Deum & patrem, & dominum nostrum Jesum Christum, filium patris; & Jesum ipsum esse Christum; in altero quoque nomine Dei filium. Nam exinde eo jure, quo utrunque nomen unius est, id est, Dei filius, etiam alterum sine altero ejusdem est: & sive Jesus tantummodo positum est, intelligitur & Christus: quia Jesus Christus unctus est. Sive solummodo deest & Jesus, quia unctus est Jesus. Quorum nominum alterum est proprium, quod ab angelo impositum est: alterum accidens, quod ab unctione convenit, dum tamen Christus filius sit, non pater. Postremo quam cæcus est, qui nec in Christi nomine intelligit alium Deum portendi, si Christi nomen patri adscribat. Si enim Christus pater Deus est, qui dicit: *Ascendo ad patrem meum & patrem vestrum, & Deum meum & Deum vestrum*, utique alium patrem super se & Deum ostendit. Si item pater Christus est, alius est, *qui solidat tonitruum & condit spiritum, & adnunciat in homines Christum suum.* Et si *adstiterunt reges terræ, & archontes congregati sunt in unum adversus Christum ipsius:* alius erit dominus, contra cujus Christum congregati sunt reges & archontes. Et si: *hæc dicit dominus domino*

meo

meo Christo, alius erit dominus, qui loquitur ad patrem Christi. Et cum Apostolus scribit, *uti Deus domini nostri Jesu Christi, det vobis spiritum sapientiæ, & agnitionis*, alius erit Deus Christi Jesu, charismatum spiritalium largitor. Certe ne per omnia evagemur, qui *suscitavit Christum, suscitaturus est & mortalia corpora nostra*, tanquam alius erit suscitator, quam pater mortuus; & pater suscitatus, si Christus, qui est mortuus, pater est.

29. Obmutescat, obmutescat ista blasphemia; sufficiat Christum filium Dei mortuum dici: & hoc, quia ita scriptum est. Nam & Apostolus non sine onere pronuncians *Christum mortuum* adjecit, *secundum scripturas*, ut duritiam pronunciationis scripturarum autoritate molliret, & scandalum auditori everteret. Quanquam cum duæ substantiæ censeantur in Christo Jesu, divina & humana, constet autem immortalem esse divinam, cum mortalem, quæ humana sit: apparet quatenus eum mortuum dicat; id est, qua carnem & hominem & filium hominis, non qua spiritum & sermonem & Dei filium. Dicendo denique Christus mortuus est, id est, unctus: id quod unctum est, mortuum ostendit: id est carnem. Ergo, inquis, & nos eadem ratione dicentes, qua nos filium, non blasphemamus in dominum Deum: non enim ex divina sed ex humana substantia mortuum dicimus. At cum blasphematis, non tamen quia mortuum dicitis patrem, sed & quia crucifixum: maledictio enim crucifixi, quæ ex lege in filium competit, quia *Christus pro nobis maledictio factus est*, non pater, Christum in patrem convertentes in patrem blasphematis. Nos autem dicentes Christum crucifixum, non maledicimus illum, sed maledictum legis referimus; quia nec Apostolus hoc dicens blasphemavit.

Si-

Sicut autem, de quo quid capit dici, sine blasphemia dicitur: ita quod non capit, blasphemia est si dicatur. Ergo nec compassus est pater filio; sicut directam blasphemiam in patrem veriti, diminui eam hoc modo sperant, concedentes jam patrem & filium duos esse, si filius siquidem patitur: pater vero compatitur. Stulti & in hoc. Quid est enim compati, quam cum alio pati? Porro si impassibilis pater, utique & incompassibilis. Aut si compassibilis, utique passibilis. Nihil ei veluti mortuo præstas. Times dicere passibilem, quem dicis compassibilem. Tam autem compassibilis pater est, quam impassibilis etiam filius, ex ea conditione, qua Deus est. Sed quomodo alius passus est, si non compassus est & pater? separatur a filio, non a Deo. Nam & fluvius si aliqua turbulentia contaminatur, quamquam una substantia de fonte decurrat, nec secernatur a fonte, tamen fluvii injuria non pertinebit ad fontem. Et licet aqua fontis sit, quæ patiatur in fluvio, dum non in fonte patitur, sed in fluvio: non fons patitur, sed fluvius, qui ex fonte est: ita & spiritus Dei pati possit in filio, quia non in patre pateretur, sed in filio, pater passus non videretur. Sed sufficit, nihil spiritum Dei passum suo nomine: quia si quid passus est, in filio quidem erat, ut pater cum filio pateretur in carne: quia hoc retractatus, nec quisquam negabit, quando & nos pati pro Deo possumus, si spiritus Dei sit in nobis, qui & loquitur de nobis, quæ sunt confessionis: non ipse tamen patiens, sed pati posse præstans.

30. Alioquin si ultra pergens potero tibi durius respondere, & te cum ipsius domini pronunciatione committere, uti dicam, quid de isto quæris? Habet ipsum exclamantem in passione: *Deus meus*, *Deus meus*,

ut quid me dereliquisti? Ergo aut filius patieba- ı patre derelictus, & pater passus non est, qui dereliquit: aut si pater erat, qui patiebatur, em Deum exclamabat? sed hæc vox carnis & :, id est hominis, non sermonis, nec spiritus, non Dei propterea emissa est, ut impassibilem ostenderet, qui sic filium dereliquit, dum iem ejus tradidit in mortem. Hoc & Aposto- ısit, scribens: *si pater filio non pepercit.* Hoc & prior pronunciavit, *& dominus eum tradidit pro nostris.* Sic reliquit, dum non parcet, sic re- , dum tradet. Ceterum non reliquit pater fi- in cujus manibus filius spiritum suum posuit. ue posuit, & statim obiit: Spiritu enim ma- in carne, caro omnino mori non potest. Ita ui a patre, mori fuit filio. Filius igitur & *mo-* & *resuscitatur* a patre, *secundum scripturas.* *Fi-* cendit *in superiora cœlorum*, qui *& descendit in in-* *terræ;* hic *sedet ad dexteram patris*, non pater ad Hunc videt Stephanus cum lapidaretur ad- tantem ad dexteram Dei, ut exinde sessurum; *ponat illi pater omnes inimicos sub pedibus* suis. : venturus est rursus *super nubes cœli*, talis qua- ıscendit. Hic interim acceptum a patre munus t, spiritum sanctum, tertium nomen divinita- unius prædicatorem monarchiæ, sed & οἰκονο- nterpretatorem, si quis sermones novæ pro- e ejus admiserit, & deductoris omnis veritatis, st in patre & filio & spiritu sancto, secundum ianum sacramentum.

:. Ceterum Judaicæ fidei ista res, sic unum Deum re, ut filium adnumerare ei nolis, & post fi- spiritum. Quid enim erit inter nos & illos, ifferentia ista? quod opus evangelii? quæ est

sub-

substantia novi testamenti, statuens legem & prophetas usque ad Johannem? si non exinde pater & filius & spiritus, tres crediti, unum Deum sistunt? Sic Deus voluit novare sacramentum, ut nove unus crederetur, per filium & spiritum, ut coram jam Deus in suis propriis nominibus & personis cognosceretur, qui & retro per filium & spiritum prædicatus, non intelligebatur. Viderint igitur antichristi, qui negant patrem & filium. Negant enim patrem, dum eundem filium dicunt, & negant filium, dum eundem patrem credunt; dando illis, quæ non sunt, auferendo quæ sunt. *Qui vero confessus fuerit Christum, filium Dei, non patrem, Deus in illo manet, & ipse in Deo.* Nos credimus testimonium Dei, quo testatus est de filio suo. *Qui filium non habet, nec vitam habet.* Non habet autem filium, qui eum alium, quam filium credit.

Q SEPTIMII FLORENTIS
TERTULLIANI
ADVERSUS
HERMOGENEM
LIBER.

I.

Solemus hæreticis compendii gratia de posteritate præscribere, in quantum enim veritatis regula prior quæ etiam futuras hæreses pronunciavit, in tantum posteriores quæque doctrinæ hæreses præjudicabuntur, quia sunt quæ futuræ veritatis antiquiore regula prænunciabantur. Hermogenis autem doctrina tam novella, denique ad hodiernum homo in seculo, & natura quoque hæreticus etiam turbulentus: qui loquacitatem facundiam existimet, & impudentiam constantiam deputet, & maledicere singulis, officium bonæ conscientiæ judicet. Præterea pingit licite, nubit assidue, legem Dei in libidinem defendit, in artem contemnit, bis falsarius & cauterio & stilo, totus adulter, & prædicationis & carnis. Siquidem & nubentium contagio fætet: nec ipse apostolicus Hermogenes in regula perseveravit. Sed viderit persona, cum doctrina mihi quæstio est: Christum dominum non alium videtur aliter cognoscere, alium tamen facit, quem aliter cognoscit: imo totum, quod est Deus aufert, nolens illum ex nihilo universa fecisse. A Christianis enim conversus ad philosophos, de ecclesia in Academiam & Porticum, inde sumsit a Stoicis materiam cum domino ponere,

quæ

quæ & ipsa semper fuerit, neque nata, neque facta, nec initium habens omnino nec finem, ex qua dominus omnia postea fecerit.

2. Hanc primam umbram plane sine lumine pessimus pictor illis argumentationibus coloravit: Præstruens, aut dominum de semetipso fecisse cuncta, aut de nihilo, aut de aliquo: ut, cum ostenderit neque ex semetipso fecisse potuisse, neque ex nihilo; quod superest exinde confirmet, ex aliquo eum fecisse, atque ita aliquid illud materiam fuisse. Negat illum ex semetipso facere potuisse: quia partes ipsius fuissent, quæcunque ex semetipso fecisset dominus. Porro in partes non devenire, ut invisibilem & indemutabilem, & eundem semper, qua dominum. Ceterum si de semetipso fecisset aliquid, ipsius fuisset aliquid. Omne autem & quod fieret & quod faceret, imperfectum habendum: quia ex parte fieret, & ex parte faceret: ut si totus totum fecisset, oportuisset illum simul & totum esse & non totum, quia oporteret & totum esse, ut faceret semetipsum, & totum non esse, ut fieret de semetipso. Porro difficillimum. Si enim esset, non fieret, esset enim: si vero non esset, non faceret: quia nihil esset. Eum autem, qui semper sit, non fieri, sed esse illum in ævum ævorum. Igitur non de semetipso fecisse illum, qui non ejus fieret conditionis, ut de semetipso facere potuisset: proinde ex nihilo non potuisse eum facere sic contendit, bonum & optimum definiens dominum, qui bona atque optima tam velit facere quam sit: imo nihil non bonum atque optimum & velle eum & facere. Igitur omnia ab eo bona & optima oportuisse fieri secundum conditionem ipsius. Inveniri autem & mala ab eo facta, utique non ex arbitrio, nec ex voluntate: quia si ex arbitrio & voluntate, nihil incongruens & indignum sibi faceret. Quod ergo non arbitrio suo fecerit, intelligi oportere

[redacted]

tere ex vitio alicujus rei factum, ex materia eſſe ſine dubio.

3. Adjicit & aliud: Deum ſemper Deum, etiam dominum fuiſſe, nunquam non Deum. Nullo porro modo potuiſſe illum ſemper dominum haberi, ſicut & ſemper Deum: ſi non fuiſſet aliquid retro ſemper, cujus ſemper dominus haberetur: fuiſſe itaque materiam ſemper Deo domino. Hanc conjecturam ejus jam hinc deſtruere properabo, quam hactenus propter non intelligentes adjeciſſe duxi, ut ſciant, cetera quoque argumenta tam intelligi, quam revinci. Dei nomen dicimus ſemper fuiſſe apud ſemetipſum & in ſemetipſo, dominum vero non ſemper: diverſa enim utriusque conditio: ſed Deus ſubſtantiæ ipſius nomen, illud divinitatis, dominus vero non ſubſtantiæ, ſed poteſtatis: ſubſtantiam ſemper fuiſſe cum ſuo nomine, quod eſt Deus: poſtea dominus, accedentis ſcilicet rei mentio. Nam ex quo eſſe cœperunt, in quæ poteſtas domini ageret, ex illo per acceſſionem poteſtatis & factus & dictus eſt dominus: quia & pater Deus eſt, & judex Deus eſt: non tamen ideo pater & judex ſemper, quia Deus ſemper. Nam nec pater potuit eſſe ante filium, nec judex ante delictum. Fuit autem tempus, cum ei delictum & filius non fuit, quod judicem & qui patrem dominum faceret. Sic & dominus non ante ea, quorum dominus exiſteret, ſed dominus tantum futurus quandoque, ſicut pater per filium, ſicut judex per delictum, ita & dominus per ea, quæ ſibi ſervitura feciſſet. Argumentari tibi videor Hermogenes? Naviter; ſcriptura nobis patrocinatur, quæ utrumque nomen ei diſtinxit, & ſuo tempore oſtendit. Nam dominus quidem, quod erat ſemper, ſtatim nominat: *In principio fecit Deus cælum & terram.* Ac deinceps, quam diu faciebat, quorum dominus futurus erat, Deus ſolummodo ponit. *Et dixit Deus, & fecit Deus, & vidit Deus:* & nus-

quam adhuc dominus. At ubi universa perfecit, ipsumque vel maxime hominem, qui proprie dominus & intellecturus erat, dominus etiam cognominaturus, tunc etiam dominus nomen adjunxit. *Et accepit Deus dominus, hominem quem finxit; Et præcepit dominus Deus.* Ac exinde dominus qui retro Deus tantum, ex quo habuit, cujus esset. Nam Deus sibi erat, rebus autem tunc Deus cum & dominus. Igitur in quantum putabit ideo materiam semper fuisse, quia dominus semper esset: in tantum constabit nihil fuisse, quia constat dominum non semper fuisse. Adjiciam & ego propter non intelligentes, quorum Hermogenes extrema linea est: & quidem ex pœnitentia illius retorquebo adversus illum. Cum enim neget materiam natam aut factam, sic quoque invenio domini nomen Deo non competisse in materiam: quia libera fuerit necesse est, quæ originem non habendo, non habuit auctorem; quod erat nemini serviens. Itaque ex quo Deus potestatem suam exercuit in eam, faciendo ex materia: ex illo materia dominum Deum passa, demonstrat hoc, illum tam diu non fuisse quam diu fuit hoc.

4. Hinc denique incipiam de materia retractare, quod eam Deus sibi comparet, proinde non natam, proinde non factam, proinde æternam: sine initio, sine fine proposita. Quis enim alius Dei census, quam æternitas? quis alius æternitatis status, quam semper fuisse & futurum esse, ex prærogativa nullius initii & nullius finis? Hoc si Dei est proprium, solius Dei erit, cujus est proprium. Sed quia & si alii adscribatur, jam non erit Dei proprium, sed commune cum eo cui & adscribitur. Nam & si sunt, qui dicuntur Dii, sive in cœlo, sive in terra nomine: ceterum unus Deus pater, ex quo omnia: quo magis apud nos solius Dei esse debeat, quod Dei proprium est: & ut dixi jam non proprium esset, quia alterius

esset.

esset. Quod si Deus est, unicum sit necesse est, ut unius sit. Aut quid erit unicum & singulare, nisi cui nihil adæquabitur? quid principale, nisi quod super omnia, nisi quod ante omnia, & ex quo omnia? Hæc Deus solus habendo, unus est. Si & alius habuerit: tot jam erunt Dii, quot habuerint quæ Dei sunt. Ita Hermogenes duos Deos infert. Materiam parem Deo infert. Deum autem unum esse oportet: quia quod summum sit Deus est: summum autem non erit, nisi quod unicum fuerit. Unicum autem esse non poterit, cui aliquid adæquabitur. Adæquabitur autem Deo materia, cum æterna censetur.

5. Sed Deus, Deus est: & materia, materia est. Quasi diversitas nominum comparationi resistat, si status idem vindicetur: sit & natura diversa, sit & forma non eadem, dum nomini ipsius status una sit ratio. Innatus Deus, an non, & innata materia? Semper Deus, an non semper & materia? Ambo sine initio, ambo sine fine, ambo etiam autores universitatis: tam qui fecit, quam de qua fecit. Neque enim potest non & materia auctrix omnium deputari, de qua universitas consistit. Quomodo respondebit? Non statim materiam comparari Deo, si quid Dei habeat; quia non totum habendo non concurrat in plenitudinem comparationis? Quid Deo reliquit amplius, ut non totum Dei, materiæ dedisse videatur? Vel qua, inquit, & sic habente materia salva sit Deo & autoritatis & substantiæ, qua solus & primus autor est, & dominus omnium censeatur. Veritas autem sic unum Deum exigit, defendendo, ut solius sit quicquid ipsius est. Ita enim ipsius erit si fuerit solius: & ex hoc alius Deus non possit admitti, dum nemini licet habere de Deo aliquid. Ergo, inquis, nec nos habemus Dei aliquid: imo habemus & habebimus, sed ab ipso, non a nobis. Nam & Dei erimus, si meruerimus illi esse, de quibus prædicavit, Ego dixi,

vos Dii eſtis: & ſtetit Deus in eccleſia Deorum: ſed ex gratia ipſius, non ex noſtra proprietate: quia ipſe eſt ſolus, qui Deos faciat. Materia autem proprium facit, quod cum Deo habet. Aut ſi a Deo accepit, quod eſt Dei, ordinem dico æternitatis, poteſt & credi & habere illam cum Deo aliquid, & Deum illam non eſſe. Quale eſt autem cum confitetur ille aliquid cum Deo habere, & vult ſolius Dei eſſe, quod materiam non negat habere?

6. Dicit ſalvum Deo eſſe, ut ſolus ſit & primus, & omnium autor, & omnium dominus, & nemini comparandus, per quæ nec eſt. Materiæ quoque adſcribit. Ille quidem Deus, conteſtabitur Deus, & juravit nonnunquam per ſemetipſum, quod alius non ſit qualis ipſe: ſed mendacem eum faciet Hermogenes: erit enim & materia qualis Deus, infecta, innata, initium non habens, nec finem. Dicet Deus: ego primus; & quomodo primus, cui materia coætanea eſt? Inter coætaneos autem & contemporales ordo non eſt, aut & materia prima eſt. Extendi, inquit, cœlum ſolus: atquin non ſolus, cum ea enim extendit, de qua & extendit. Cum proponit ſalvo Dei ſtatu fuiſſe materiam, vide ne irrideatur a nobis, proinde ſalvo ſtatu materiæ fuiſſe Deus, communi tamen ſtatu amborum. Salvum ergo erit & materiæ, ut & ipſa fuerit: ſed cum Deo, quia & Deus ſolus; ſed cum illa. Et ipſa prima cum Deo, quia & Deus primus cum illa: ſed & illa incomparabilis cum Deo, quia & Deus incomparabilis cum illa, & auctrix cum Deo, & domina cum Deo: ſic aliquid & non totum materiæ habere. Ita illi nihil reliquit Hermogenes, quod non & materiæ contuliſſet: ut non materia Deo, ſed Deus potius materiæ comparetur. Atque adeo cum ea propria Dei vindicamus ſemper fuiſſe, ſine initio, ſine fine, & primum fuiſſe & ſolum, & omnium autorem, materiæ quoque competant,

[redacted]

petant, quæro quid diversum & alienum a Deo, ac per hoc privatum materia possederit, per quod Deo non compararetur? In qua omnia Dei propria recensentur, satis præjudicant de reliqua comparatione.

7. Si minorem & inferiorem materiam Deo, & idcirco diversam ab eo, & idcirco incomparabilem illi contendit, ut majori, ut superiori: præscribo non capere ullam diminutionem & humiliationem, quod sit æternum & innatum: quia hoc & Deum faciat tantum, quantus est, nullo minorem, neque subjectiorem, imo omnibus majorem & sublimiorem. Sicut enim cetera, quæ nascuntur, aut finiunt, & idcirco æterna non sunt semel opposita fini, quæ & initio admittunt ea quæ Deus non capit, diminutionem dico interim & subjectionem: quia nata & facta sunt, ita & Deus ideo ea non capit: quia nec natus omnino, nec factus est. Et materiæ autem status talis est, igitur & duobus æternis, ut innatis, ut infectis, Deo atque materia ob eandem rationem communis status, ex æquo habentibus id, quod neque diminui, nec subjici admittit, id est, æternitatem: neutrum dicimus altero esse minorem sive majorem: neutrum altero humiliorem, sive superiorem, sed stare ambo ex pari magna, ex pari sublimia, ex pari solidæ & perfectæ felicitatis, quæ censetur æternitas. Neque enim proximi erimus opinionibus nationum, quæ si quando coguntur Deum confiteri, tamen & alios infra illum volunt. Divinitas autem gradum non habet, utpote unica, quæ si & in materia erit, ut proinde innata & infecta, & æterna, aderit utrobique: quia minor se nusquam poterit esse. Quomodo ergo discernere audebit Hermogenes, atque ita subjicere Deo materiam, æternam æterno, innatam innato, autricem autori? dicere audentem, & ego prima, & ego ante omnia, & ego a qua omnia: pares fuimus, simul fuimus: ambo sine initio, sine fine:

ambo ſine autore, ſine Deo. Quis me Deus ſubjicit contemporali, coætaneo? ſi quia Deus dicitur, habeo & ego meum nomen. Aut ego ſum Deus, aut ille materia: quia ambo ſumus quod alter eſt noſtrum. Putas itaque materiam Deo non comparaſſe, quam ſcilicet ſubjiciat illi?

8. Atquin etiam præponit illam Deo, & Deum potius ſubjicit materiæ, cum vult eum de materia cuncta feciſſe. Si enim ex illa uſus eſt ad opera mundi: jam & materia ſuperior invenitur, quæ illi copiam operandi ſubminiſtravit, & Deus ſubjectus materiæ videtur, cujus ſubſtantiæ eguit. Nemo enim non eget eo, de cujus utitur: nemo non ſubjicitur ei cujus eget, ut poſſit uti; ſic & nemo de alieno utendo non minor eſt eo, de cujus utitur. Et nemo qui præſtat de ſuo uti, non in hoc non ſuperior eſt eo, cui præſtat uti. Itaque materia ipſa quidem Deo non eguit, ſed eguiſſe Deo præſtitit, divite & locuplete & liberali, minori opinor & invalido & minus idoneo de nihilo facere, quæ velit. Grande revera beneficium Deo contulit, ut haberet hodie, per quem Deus cognoſceretur, & omnipotens vocaretur, niſi quod jam non omnipotens: ſi non & hoc potens, ex nihilo omnia proferre. Sane & ſibi præſtitit aliquid materia, ut & ipſa cum Deo poſſit agnoſci, coæqualis Deo, immo & adjutrix: niſi quod ſolus eam Hermogenes cognovit, & hæreticorum patriarchæ philoſophi. Prophetis enim & Apoſtolis usque adhuc latuit. Puto & Chriſto.

9. Non poteſt dicere Deum ut dominum materia uſum ad opera mundi: Deus enim non potuit eſſe ſubſtantiæ coæqualis, ſed precario forſitan uſus eſt: & ideo precario, non dominio, ut, cum ea mala non eſſet, de mala tamen ſuſtinuerit uti, ſcilicet ex neceſſitate mediocritatis ſuæ, qua non valebat ex nihilo uti: non ex poteſtate, quam ſi habuiſſet omnino.

ut

[redacted]

ut Deus, in materiam, quam malam norat, ante eam in bono convertisset ut dominus & bonus, ut ita de bono, non de malo uteretur, sed quia bonus quidem: dominus autem non: ideo qualem habuit tali usus, necessitatem suam ostendit, cedentem conditioni materiæ: quam si dominus fuisset, emendasset. Sic enim Hermogeni respondendum est, cum ex dominio defendit Deum materia usum, & de re non sua, scilicet non facta ab ipso. Jam ergo malum ab ipso, qui est mali si non autor, quia non effector: certe permissor, quia dominator. Si vero materia non & ipsius, qua malum, Dei non erit; de alieno ergo usus, aut precario usus est, qua egens ejus: aut & injuria, qua prævalens ejus. His enim tribus modis aliena sumuntur. Jure, beneficio, impetu, id est dominio, precario, vi. Dominio non suppetente, eligat Hermogenes, quid Deo congruat, precario an vi de materia cuncta fecisse. Non ergo melius censuisset Deus, nihil omnino faciendum, quam precario, aut vi faciendum, & quidem de malo?

10. Nonne etiam si materia optima fuisset, æque indecorum sibi existimasset de alieno, licet bono? Fatue satis. Itaque gloriæ suæ caussa molitus est mundum, ut debitorem se alienæ substantiæ ostenderet, & quidem non bonæ. Ergo, inquit, ex nihilo faceret, ut mala quoque arbitrio ejus imputarentur? Magna, bona fide, cæcitas hæreticorum, pro hujusmodi argumentatione; cum ideo aut alium Deum bonum & optimum volunt credi, quia mali autorem existiment creatorem: aut materiam cum creatore proponunt, ut malum a materia, non a creatore deducant, quando nullus omnino Deus liberetur ista quæstione, ut non autor mali videri proinde possit, quisquis ille est, qui malum & si non ipse fecit, tamen a quocunque & unde unde passus est fieri. Audiat igitur & Hermogenes, dum alibi de mali ratione di-

 stin-

ſtinguimus, interim ſe quoque nihil egiſſe hac ſua injectione. Ecce enim, & ſi non autor, ſed aſſentator mali invenitur Deus, qui malum materiæ, tanto ſuſtinuit de bono, ante mundi conſtitutionem, quam ut bonus & mali æmulus emendaſſe debuerat. Aut enim potuit emendare, ſed noluit: aut voluit quidem, verum non potuit, infirmus Deus. Si potuit & noluit, malus & ipſe, quia malo favit: & ſic jam habetur ejus quod licet non inſtituerit, qui tamen ſi noluiſſet illud eſſe, non eſſet, ipſe jam fecit eſſe, quod noluit non eſſe. Quo quid eſt turpius? ſi id voluit eſſe, quod ipſe noluit feciſſe, adverſum ſemetipſum egit, cum & voluit eſſe quod noluit feciſſe; & noluit feciſſe quod voluit eſſe. Quaſi bonum voluit eſſe, & quaſi malum noluit feciſſe. Quod, non faciendo, malum judicavit, id ſuſtinendo bonum prænunciavit: malum pro bono ſuſtinendo, & non potius eradicando, aſſertor ejus inventus eſt, male ſi per voluntatem, turpiter ſi per neceſſitatem. Aut famulus erit mali Deus aut amicus, cum materiæ malo converſatus, nedum etiam de malo ejus operatus.

11. Et tamen unde nobis perſuadet Hermogenes malam eſſe materiam. Non enim poterit non malum dicere, cui malum adſcribit: nam definimus diminutionem & ſubjectionem capere non poſſe. Quod ſi ita erit æternum, ut alii coæterno inferius deputetur, ita & nunc nec malum dicimus competere illi: quia nec ſubjici ex hoc poſſit, quod nullo modo poteſt ſubjici, quia æternum eſt. Sed cum alias ſummum bonum conſtet eſſe, quod ſit æternum ut Deus, per quod ſolus eſt Deus, dum æternus eſt, & ita bonus, dum Deus: quomodo materiæ inerit malum, quam ut æternam ſummum bonum credi neceſſe eſt? Aut ſi, quod æternum eſt, poterit & mali capax eſſe, poterit hoc & in Deum credi, & ſine cauſſa geſtivit malum a Deo transferre, ſi competit & æterno, competen-

petendo materiæ. Jam vero, si quod æternum est, malum potest credi, invincibile & insuperabile erit malum ut æternum: & tamen nos frustra laboramus de auferendo malo ex nobis ipsis, cum & Deus hoc frustra mandat & præcipit: imo & judicium frustra constituit Deus, in justitia utique puniturus, quibus contra malum finis, cum præses ejus *diabolus abierit in ignem, quem præparavit illi Deus & angelis ejus*, prius in puteum abyssi religatus, *cum revelatio filiorum Dei redemerit conditionem a malo, utique vanitatis objectam*, cum restituta innocentia & integritate conditionis pecora condixerint bestiis, & parvuli de serpentibus luserint, cum *pater filio posuerit inimicos sub pedes*, utique operarios mali. Itaque si finis malo competit, necesse est competierit initium. Erit materia habens initium, habendo & finem mali. Quæ enim malo deputantur, secundum mali statum computantur.

12. Age nunc malam ac pessimam credamus esse materiam, utique natura: sicut Deum bonum & optimum credimus; proinde natura: porro naturam certam & fixam haberi oportebit, tam in malo perseverantem apud materiam, quam & in bono apud Deum inconvertibilem & indemutabilem. Scilicet qui si dedemutabitur natura in materia, de malo in bonum demutari poterit, & in Deo de bono non in malum. Hoc loco dicet aliquis: Ergo *de lapidibus filii Abrahæ non* suscitabuntur, & *genimina viperarum* non facient pœnitentiæ fructum, & filii iræ non fient filii pacis, si natura mutabilis non erit? Temere ad ista exempla respicies o homo: non enim competunt ad caussam materiæ, quæ innata est, ea quæ nata sunt, lapides & viperæ & homines: horum enim natura habendo institutionem, habere poterit & cessationem. Materiam vero tene semel æternam determinatam, ut infectam, ut innatam: & ideo indemutabilis & incorruptibilis naturæ credendam, ex ipsius

etiam sententia Hermogenis, quam opponit, cum Deum negat ex semetipso facere potuisse: quia non demutetur quod sit æternum, amissurum scilicet quod fuerat, dum fit ex demutatione quod non erat, si non esset æternum. Dominum vero æternum aliud esse non posse, quam quod est semper. Hac & ego definitione merito illum repercutiam; materiam æque reprehendo, cum ex illa mala pessima, etiam bona, atque optima a Deo fiunt: *& vidit Deus quia bona, & benedixit ea Deus*, utique quasi optima, non certe quasi mala ac pessima. Demutationem igitur admisit materia, & si ita est, statum æternitatis amisit; mortua est denique sua forma, sed æternitas amitti non potest: quia nisi amitti non possit, æternitas non est. Ergo nec demutationem potuit admisisse; quia si æternitas est, demutari nullo modo potest.

13. Et quæretur, quomodo ex ea bona facta sint, quæ ex demutatione nullo modo facta sunt? Unde in mala ac pessima boni atque optimi semen? Certe nec bona arbor, fructus malos edit; quia nec Deus nisi bonus: nec mala arbor, bonos: quia nec materia est pessima. Aut si dabimus illi aliquid, etiam boni germinis, jam non erit uniformis naturæ, id est, malæ in totum; sed & tantum duplex, id est, bonæ & malæ naturæ. Et quæretur iterum, an in bono & malo potuerit convenire luci & tenebris, dulci & amaro. Aut, si potuit utriusque diversitas boni & mali concurrisse, & duplex natura fuisse materiæ amborum ferax fructuum: jam nec bona ipsa Deo deputabuntur, ut nec mala illi imputentur; sed utraque species de materiæ proprietate sumpta, ad materiam pertinebit. Quo pacto neque gratiam bonorum Deo debebimus, nec invidiam malorum, quia nihil de suo operatus ingenio.

14. Per quod probabitur manifeste materiæ deservisse. Nam & si dicatur, licet ex occasione materiæ,

riæ, ſuo tamen arbitrio, bona protuliſſe, quaſi nactus bonum materiæ, quanquam & hoc turpe ſit: certe cum ex eadem etiam mala profert, vel hæc utique non de ſuo arbitrio proferendo ſervit materiæ, aliud non habens facere, quam ex malo proferre, invitus utique qua bonus, ex neceſſitate ut invitus, & ex ſervitute, ut ex neceſſitate. Quid ergo dignius, ex neceſſitate eum condidiſſe mala, an ex voluntate? Siquidem ex neceſſitate condidit, ſi ex materia. Ex voluntate, ſi ex nihilo. Jam enim ſine cauſſa laboras, ne malorum autor conſtituatur Deus: quia etſi de materia fecit, ipſi deputabuntur, qui fecit, proinde quatenus fecit. Plane ſic intereſt, unde fecerit, ac ſi de nihilo feciſſet: nec intereſt unde fecerit, ut inde fecerit, unde eum magis decuit. Magis autem eum decuit ex voluntate feciſſe, quam ex neceſſitate: id eſt ex nihilo potius, quam ex materia. Dignius eſt Deum etiam malorum autorem liberum credere, quam ſervum: quæcunque poteſtas ei, quam puſillitas, competit. Si & ſic concedimus, materiam quidem nihil boni habuiſſe, dominum vero, ſi quid boni edidit, ſua virtute edidiſſe: aliæ æque oborientur quæſtiones. Primo, ſi bonum in materia ſcilicet non habuit. Dehinc, ſi non ex materia, jam ergo ex Deo factum. Si nec ex Deo, jam ergo ex nihilo factum. Hoc enim ſupereſt ſecundum Hermogenis diſpoſitionem.

15. Porro ſi bonum, neque ex materia factum eſt, quia non erat in illa, ut in mala; neque ex Deo, quia nihil potuit ex Deo fieri, ſicut definit Hermogenes: invenitur bonum jam ex nihilo factum, ut ex nullo factum, ut neque ex materia neque ex Deo. Et ſi bonum ex nihilo, cur non & malum? imo cur non omnia ex nihilo, ſi aliquid ex nihilo? niſi ſi inſufficiens fuit divina virtus omnibus poducendis, quæ aliquid protulerit ex nihilo: aut ſi ex materia mala bonum proceſſit: quia neque ex nihilo,

neque

neque ex Deo: sequetur, ut ex conversione processerit materie; contra denegant jam æterni conversionem; ita unde bonum constitit, jam negabit Hermogenes inde illud constare potuisse. Necesse est autem ex aliquo eorum processerit, ex quibus negavit procedere potuisse. Ceterum, si ideo malum non ex nihilo, ne Dei fiat, de cujus arbitrio videbitur factum, sed ex materia: ut ipsius sit, de cujus substantia erit factum: & hic ut dixi autor mali habebitur Deus, qui cum eadem virtute & voluntate debuisset omnia ex materia protulisse, aut tantum bona: non omnia tamen bona protulisset, etiam mala; utique aut volens esse mala, si poterat efficere ne essent; aut non volens efficere omnia bona, si voluit & non fecit; dum nihil intersit per infirmitatem dominus autor mali extiterit an per voluntatem. Aut quæ fuit ratio, ut cum bona fecisset quasi bonus, etiam mala protulisset quasi non bonus, cum non congruentia sibi solummodo, edidit. Quid necesse erat suo opere prolato, etiam materiæ negocium curare, proinde & malum proferendo, solus ut cognosceretur bonus de bono? Materia autem ne cognosceretur mala de malo? Plus bonum floruisset sine mali afflatu. Nam & Hermogenes expugnat quorundam argumentationes, dicentium: mala necessaria fuisse ad inluminationem bonorum, ex contrariis intelligendorum. Ergo aut nec propterea locus mali proferendi fuit; aut si qua alia ratio exegit illud induci, cur non & ex nihilo potuerit induci, ipsa ratione excusatura dominum, ne mali autor existimaretur: quæ nunc de materia operatur, cum mala excusat, si excusat: adeo ubique & undique illuc compellitur quæstio, quo nolunt: qui ipsam mali rationem non examinando nec dinoscendo, quomodo illud aut Deo adtribuant, aut a Deo separent, pluribus & indignioribus destructionibus Deo objiciunt.

16. Igi-

16. Igitur in præſtructione hujus articuli, & alibi forſitan retractandi, equidem deſinio: aut Deo adſcribendum & bonum & malum, quæ ex materia fecit: aut materiæ ipſi, ex qua fecit: aut utrumque utrique, quia ambo ſibi obligantur, qui fecit, & de qua fecit: aut alterum alteri, tertius enim præter materiam & Deum non eſt. Porro ſi Deus erit utrumque, videbitur Deus etiam mali autor: Deus autem ut bonus, autor mali non erit; ſi materia utrumque, videbitur materia etiam boni matrix; mala autem in totum materia, boni non erit matrix; ſi utriusque erit utrumque, in hoc quoque comparabitur Deo materia, & pares erunt ambo, ex æquo mali ac boni adfines: æquari autem Deo materia non debet, ne duos Deos efficiat: ſi alterum alterius, utique Dei bonum, & materiæ malum: neque malum Deo, neque materiæ bonum adſcribetur: & bona autem & mala Deus, de materia faciendo, cum ea facit. Hæc ſi ita ſunt, neſcio qua poſſit evadere ſententia Hermogenes, qui, Deum quoquomodo de materia malum condidit, ſive voluntate, ſive neceſſitate, ſive ratione, non putet mali autorem. Porro ſi mali autor eſt ipſe qui fecit, plane ſocia materia per ſubſtantiæ ſuggeſtum, excuſas jam cauſſam materiæ introducendæ. Nihilominus enim, & per materiam Deus autor mali oſtenditur, ſi ideo materia præſumpta eſt, ne Deus mali autor videretur: excluſa itaque materia dum excluditur cauſſa ejus, ſupereſt uti Deum omnia ex nihilo feciſſe conſtet. Videbimus an & mala: cum apparuerit quæ mala, & an mala. Interim & quæ putas: dignius enim de ſuo arbitrio produxit, hæc quoque producendo de nihilo, quam de præjudicio alieno, ſi de materia produxiſſet. Libertas, non neceſſitas, Deo competit: malo voluerit mala a ſemetipſo condidiſſe, quam non potuerit non condidiſſe.

17. Uni-

17. Unici Dei statum hanc regulam vindicat: non aliter unici, nisi quia solius; non aliter solius, nisi quia nihil cum illo: sic et primus erit, quia omnia post illum: sic omnia post illum, quia omnia ab illo: sic ab illo, quia ex nihilo: ut illi quoque scripturæ ratio constet, *Quis cognovit sensum domini? aut quis illi consiliarius fuit? aut quem consultatus est? aut viam intelligentiæ & scientiæ quis demonstravit illi? quis tradidit illi, & retribuetur ei?* Nemo utique: quia nulla vis, nulla materia, nulla natura substantiæ alterius aderat illi. Porro, si de aliquo operatus est, necesse est ab ea ipsa acceperit & consilium & tractatum dispositionis, ut viam intelligentiæ & scientiæ. Pro qualitate enim rei operari habuit, & secundum ingenium materiæ, non secundum suum arbitrium: adeo ut etiam mala pro natura non sua sed substantiæ fecerit.

18. Si necessaria est Deo materia ad opera mundi, ut Hermogenes existimavit: habuit Deus materiam longe digniorem & idoneiorem, non apud philosophos æstimandam, sed apud prophetas intelligendam, sophiam suam scilicet: hæc denique sola cognovit sensum domini. Quis enim scit quæ sunt Dei, & quæ in ipso, nisi spiritus qui in ipso? Sophia autem spiritus; hæc illi consiliarius fuit, via intelligentiæ & scientiæ ipsa est. Ex hac fecit, faciendo per illam, & faciendo cum illa. *Cum pararet cælum*, inquit, *aderam illi, & cum fortia faciebat super ventos, quæ sursum nubila, & cum firmos ponebat montes ejus quæ sub cælo est, ego eram compingens cum ipsa. Ego eram ad quem gaudebat: cottidie autem oblectabar in persona ejus.* Quando oblectabatur; cum perfecisset orbem, & inoblectabatur in filiis hominum. Quis non hanc potius omnium fontem & originem commendet? materiam vero materiarum, non sibi subditam, non statu diversam, non motu inquietam, non habitu informem, sed insitam, & propriam, & compositam,

&

& decoram. Quali Deo potuit eguiſſe? Sui magis quam alieni. Denique ut neceſſariam ſenſit ad opera mundi, ſtatim eam condit & generat in ſemetipſo. *Dominus*, inquit, *condidit me initium viarum ſuarum in opera ſua: ante ſecula fundavit me; prius quam faceret terram, prius quam montes collocarentur: ante omnes autem colles generavit me: prior autem abyſſo genita.* Cum agnoſcat ergo Hermogenes idcirco etiam ſophiam Dei natam & conditam prædicari, ne quid innatum & inconditum præter ſolum Deum crederemus. Si enim intra dominum, quod ex ipſo & in ipſo fuit, ſine initio non fuit: ſophia ſcilicet ipſius exinde nata & condita, ex quo in ſenſu Dei ad opera mundi disponenda cœpit agitari: multo magis non capit ſine initio quicquam fuiſſe, quod extra dominum fuerit. Si vero ſophia eadem Dei ſermo eſt, ſenſu ſophia, & ſine quo factum eſt nihil, ſicut & diſpoſitum, ſine ſophia, quale eſt, ut filio Dei, ſermone unigenito & primogenito, aliquid fuerit, præter patrem, antiquius? & hoc modo utique generoſius, nedum quod innatum fortius, & quod infectum factum validius? quia, quod, ut eſſet, nullius eguit autoris, multo ſublimius erit eo, quod ut eſſet aliquem habuit autorem: proinde, ſi malum quidem innatum eſt, id eſt ſermo Dei. Eructavit enim, inquit, ſermonem optimum: non ſcio, an a bono malum poſſit adduci, validius ab infirmo, ut innatum a nato. Ita & hoc nomine materiam Deo præponit Hermogenes, præponendo eam filio. *Filius enim ſermo: & Deus ſermo: & ego & pater unum ſumus:* niſi, quod ſuſtinebit æquo animo filius eam præponi ſibi, quæ patri adæquatur.

19. Sed & ad originale inſtrumentum Moyſi provocabo, unde & diverſa pars ſuſpiciones ſuas ingratis fulcire conatur, ne ſcilicet non inde inſtrui videretur, unde oportet. Itaque occaſiones ſibi ſumpſit quorundam verborum, ut hæreticis fere mos eſt, ſim-

plicia

plica quisque torquere. Nam & ipsum principium, in quo Deus fecit & cœlum & terram, aliquid volunt fuisse, quasi substantivum & corpulentum, quod in materiam interpretari possit. Nos autem unicuique vocabulo proprietatem, cum vindicamus principium initium esse, & competisse ita poni, rebus incipientibus fieri. Nihil enim quod fieri habet, sine initio esse, quin initium sit illi ipsum dum incipit fieri. Ita principium sive initium, inceptionis esse verbum, non alicujus substantiæ nomen. Jam nunc si principalia Dei opera cœlum & terra sunt, quæ ante omnia Deus fecit suorum esse proprie principium, quæ priora sunt facta, meritoque sic perfectam scripturam, in principio fecit Deus cœlum & terram, quemadmodum dixisset, in finem Deus fecit cœlum & terram: si post universa fecisset: aut si principium aliqua substantia est, erit & finis aliqua materia. Plane licebit etiam substantivum aliquid principium esse alii rei, quæ ex ipso sit futura: ut argilla principium testæ, ut semen principium herbæ. Sed cum ita utimur vocabulo principii, quasi originis, non quasi ordinis nomine: adjicimus & mentionem ipsius rei specialiter, quam volumus principium alterius rei. De cetero si sic ponamus, verbi gratia: in principio fecit figulus pelvim vel urnam: jam non materiam significavit principium: non enim argillam nominavi principium, sed ordinem operis: quia figulus ante cetera primum pelvim & urnam fecit, exinde facturus & cetera: ad ordinationem operum principii vocabulum pertinebit, non ad originem substantiarum. Possunt & aliter principium interpretari non ab re tamen: nam & in græco principii vocabulum, quod est arche, non tantum ordinativum, sed & potestativum capit principatum. Unde & archontes dicunt principes & magistratus. Ergo secundum hanc quoque significationem, principium pro principatu & potestate sumetur.

tur. In principatu enim & in potestate Deus fecit cœlum & terram.

20. Sed ut nihil aliud significet græca vox, quam principium: & principium nihil aliud capiat, quam initium: habemus etiam illam initium agnoscere, quæ dicit: *Dominus condidit me in opera sua.* Si enim per sophiam Dei omnia facta sunt, & cœlum ergo & terram Deus faciens in principio, id est, initio, in sophia sua fecit. Denique si principium materiam significaret, non ita scriptura instruxisset, in principio Deus fecit, sed ex principio. Non enim in materia, sed ex materia fecisset. De sophia autem potuit dici in principio. In sophia enim primo fecit, in qua cogitando & disponendo jam fecerat: quoniam etsi ex materia facturus fuisset, ante in sophia cogitando & disponendo jam faceret. Quoniam etsi erat initium viarum: quia cogitatio & dispositio prima sophiæ sit operatio, de cogitatu viam operibus instituens, hanc & inde autoritatem scripturæ mihi vindico, quod & Deus qui fecit, & ea quæ fecit ostendens, unde fecerit non proinde testatur. Nam cum in omni operatione tria sint principalia, qui facit, & quod fit, & ex quo fit: tria nomina sunt edenda in legitima operis enarratione: persona factoris, species facti, forma materiæ. Si materia non edetur, ubi & opera & operæ operator eduntur, apparet ex nihilo eum operatum. Proinde enim ederetur ex quo, si ex aliquo fuisset operatus. Denique Evangelium ut supplementum instrumenti veteris adhibebo, in quo vel eo magis debuerat ostendi Deus ex aliqua materia universa fecisse, quo illic etiam, per quem omnia fecerit, revelatur. *In principio erat sermo. In* quo *principio* scilicet *Deus fecit cœlum & terram. Et sermo erat apud Deum, & Deus erat sermo. Omnia per illum facta sunt, & sine illo factum est nihil.* Cum igitur & hic manifestetur & factor, id est Deus, &

facta, id est omnia, & per quem, id est sermo: nonne & unde omnia facta essent a Deo, per sermonem, exegisset ordo profiteri, si ex aliquo facta essent? ita quod non fuit, non potuit scriptura profiteri. Et non profitendo, satis probavit non fuisse: quia profiteretur si fuisset.

21. Ergo inquis, si tu ideo præjudicas ex nihilo facta omnia, quia non sit manifeste relatum de materia præcedenti factum quid, vide ne diversa pars ideo contendat ex materia omnia facta, quia proinde non aperte significatum sit, ex nihilo quid factum. Plane retorqueri quædam facile possunt: non statim & ex æquo admitti, ubi diversitas caussæ est. Dico enim & si non aperte scriptura pronunciavit, ex nihilo facta omnia, sicut nec ex materia: non tantam fuisse necessitatem aperte significandi de nihilo facta omnia, quanta esset, si ex materia facta fuissent. Quoniam, quod fit ex nihilo, eo ipso, dum non ostenditur ex aliquo factum, manifestatur ex nihilo factum: & non periclitatur, ne ex aliquo factum existimetur, quando non demonstretur, ex quo sit factum. Quod autem ex aliquo fit, nisi hoc ipsum aperte declaratur ex aliquo factum: illud dum ex quo factum sit, ostenditur, periclitabitur primo videri ex nihilo factum, quia non editur, ex quo sit factum. Dehinc & si ea sit conditione, ut non possit videri ex aliquo, proinde periclitabitur, ex alio longe factum videri, quam ex quo factum est, dum non proponitur, unde sit factum. Ita, si ex nihilo Deus cuncta fecisse non potuit, scriptura non adjecisset illum ex nihilo fecisse: ex materia eum fecisse omnimodo debuit edixisse, licet ex materia fecisset, quia illud in toto habebat intelligi, & si non significaretur. At istud in dubio, nisi significaretur.

22. At-

22. Atque adeo spiritus sanctus hanc scripturæ suæ rationem constituit, ut cum quid ex aliquo fit, & quod fit, & unde fit, referat. *Fructificet*, inquit, *terra herbam fœni, seminantem semen secundum genus, & secundum similitudinem, & lignum fructuosum faciens fructum, cujus semen in ipso in similitudinem. Et factum est sic. Et produxit terra herbam fœni seminantem semen secundum genus, & lignum fructuosum faciens fructum, cujus semen in ipso in similitudinem; & factum est sic.* Et rursus. *Et dixit Deus: Producant aquæ repentia animarum vivarum, & volatilia volantia super terram per firmamentum cœli. Et factum est sic. Et fecit Deus cetos magnos, & omnem animam animalium repentium, quæ produxerunt aquæ secundum genus ipsorum.* Item post hæc. *Et dixit Deus: Producat terra animam viventem secundum genus, quadrupedia & repentia, & bestias terræ, secundum genus ipsorum.* Si ergo ex jam factis rebus, alias res Deus proferens, ostendit per prophetam & dicit, quid unde protulerit; quamquam possimus unde illas prolatas æstimare, dum ne ex nihilo. Jam enim facta erant quædam ex quibus prolatæ videri possent. Si tantam curam instructionis nostræ insumpsit spiritus sanctus, ut sciremus quid unde processerit: nonne proinde nos & de cœlo & de terra compotes reddidisset, significando, unde ea esset operatus, si de aliqua materia origo constaret illorum, ut tanto magis ex nihilo ea videretur operatus, quanto nihil adhuc erat factum, ex quo operatus videretur? Itaque sicut ea, quæ de aliquo prolata sunt ostendit, unde prolata sint: ita, quæ non ostendit unde prolata sint, ex nihilo prolata confirmat. Igitur *in principio Deus fecit cœlum & terram.* Adoro scripturæ plenitudinem, qua mihi & factorem manifestat & facta. In evangelio vero amplius & ministrum atque arbitrum rectoris invenio, *sermonem.* An autem de aliqua subjacenti materia facta sint

 omnia,

omnia, nusquam adhuc legi. Scriptum esse doceat Hermogenis officina. Si non est scriptum, timeat *va* illud *adjicientibus aut detrahentibus* destinatum.

23. Sed ex sequentibus argumentatur, quia scriptum sit, *Terra autem, erat invisibilis & incomposita.* Nam & *terræ* nomen redigit materiam, quia terra sit quæ facta est ex illa. Et *erat*, in hoc dirigit, quasi quæ semper retro fuerit innata & infecta. *Invisibilis* autem & *rudis*, quia informem & confusam & inconditam vult fuisse materiam. Has quidem opiniones ejus singillatim revincam; sed interim volo sic ei respondere. Putamus his articulis materiam demonstrari. Nunquid tamen, quia erat ante omnia, & tale aliquid esse ex ea factum scriptura significat? Atquin nihil tale significat. Fuerit licet materia, quantum sibi licet, vel potius Hermogeni, potuit & fuisse, & tamen nihil Deus ex illa fecisse, vel quia non decebat Deum alicujus eguisse, certe quia nec ostenditur quicquam ex materia fecisse. Sine caussa ergo esset inquis. Non plane adeo sine caussa. Nam & si mundus non est factus ex illa: sed hæresis facta est, & quidem hoc impudentior, quod non ex materia facta est hæresis, sed materiam ipsam potius hæresis fecit.

24. Revertor nunc ad singulos articulos, per quos putavit significatam esse materiam, & primo de nominibus expostulabo. Horum enim alterum legimus, quod est terræ: alterum non invenimus, quod est materiæ. Quæro ergo cum materiæ nominatio non extet in scriptura, quomodo ei etiam terræ appellatio adcommodetur, in alio jam genere substantiæ nota? Quo magis materiæ quoque nominatio extitisse debuerat, consecuta etiam terræ appellationem, ut scirem terram commune cum materia esse nomen, ne illud ei soli substantiæ vindicarem, cujus & proprium, in qua magis natum est: vel ne illud

lud in quamcumque aliam ſpeciem, nec utique omni materiæ, communicare poſſem ſi vellem. Cum enim non extat proprium vocabulum ejus rei, cui commune vocabulum adſcribitur, quanto non comparet cui adſcribatur: cuicumque alii poterit adſcribi. Ita Hermogenes, & ſi materiam oſtenderet nominatam, deberet eandem probare terram quoque cognominatam, ut ita utrumque illi vocabulum vindicaret.

25. Vult igitur duas proponi terras in iſta ſcriptura, unam quam in principio Deus fecit; aliam materiam, ex qua fecit, de qua dictum ſit: terra autem erat inviſibilis & rudis. Utique ſi quæram ex duabus, quæ cui nomen terræ adcommodari id dicetur, hanc, quæ facta ſit ex illa, ex qua facta eſt, vocabulum derivaſſe, quia veri ſimilius ſit ab origine ſobolem potius, quam originem a ſobole vocitari; hoc ſi ita eſt, alia nobis obvolvitur quæſtio, an competat, terram hanc, quam Deus fecit, ex illa, ex qua fecit, cognomentum derivaſſe. Audio enim apud Hermogenem ceteroſque materiarios hæreticos, terram quidem illam informem & inviſibilem & rudem fuiſſe, Hanc vero noſtram proinde & formam & conſpectum, & cultum, a Deo conſecutam, Aliud ergo factam, quam erat ea, ex qua facta eſt. Porro aliud facta, non potuit cum ea de nomine ſociari, a cujus conditione deſciverat. Si nomen proprium materiæ illius fuit terra, hæc, quæ non eſt materia, aliud ſcilicet facta, terræ quoque non capit nomen alienum & ſtatu ſuo extraneum. Sed materia facta, id eſt ex terra, habuit cum ſua origine conſortium nominis, ſicut & generis, Non a Deo. Nam & teſtam, licet ex argilla confectam, jam non argillam vocabo, ſed teſtam, & electrum licet ex auro & argento fœderatum, nec argentum tamen nec aurum appellabo; ſed electrum, a cujus habitu quod divertit, pariter & a vocatu ejus recedit appellationis, ſicut & conditionis pro-

prietate. Quam autem tranſierit de ſtatu terræ illius, id eſt materiæ iſta terra? vel eo palam eſt, quod hæc apud Geneſim teſtimonium boni accipit. *Et vidit Deus, quia bonum;* illa autem apud Hermogenem in originem & cauſſam malorum deputatur. Poſtremo ſi ideo hæc terra, quia & illa, cur non & materia hæc quoque quia & illa? Imo jam & cœlum & omnia, ſi ex materia conſtant, & terræ & materiæ vocari debuerunt. Satis iſta de terræ nomine, in quo materiam intelligi voluit, quod nomen unius elementi omnes ſciunt, natura primum, dehinc ſcriptura docente, niſi ſi & Sileno illi apud Midam regem adſeveranti, de alio orbe credendum eſt, autore Theopompo, ſed & Deos multos idem refert.

26. Nobis autem unus Deus & una eſt terra, quam in principio Deus fecit. Cujus ordinem incipiens ſcriptura decurrere, primo factam eam edicit; dehinc qualitatem ipſius ediſſerit, ſicut & cœlum primo factum profeſſa, *in principio Deus fecit cœlum.* Dehinc diſpoſitionem ejus ſuperducit, *& ſeparavit inter aquam quæ erat infra firmamentum, & quæ erat ſuper firmamentum. Et vocavit Deus firmamentum cœlum,* ipſum quod in primordio fecerat. Proinde & de homine, *& fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit illum.* Dehinc, qualiter fecerit, reddit. *Et finxit Deus hominem de limo terræ, & adflavit in faciem ejus flatum vitæ, & factus eſt homo in animam vivam.* Et utique ſic decet narrationem inire: Primo præfari, poſtea proſequi; nominare, deinde deſcribere. Alioquin vanum, ſi ejus rei cujus nullam præmiſerat mentionem, id eſt materiæ, ne ipſum quidem nomen, ſubito formam & habitum promulgavit, ante enarrat qualis eſſet, antequam an eſſet. Oſtendit figuram deformati, nomen abſcondit. At quanto credibilius, ſecundum nos, ejus rei diſpoſitionem ſcriptura ſubjunxit, cujus inſtitutionem ſimulque nominationem

nem præmisit? Quam denique integer sensus est, *in principio Deus fecit cœlum & terram, terra autem erat invisibilis & rudis*, quam Deus scilicet fecit; de qua scriptura cum maxime edixerat. Nam & *autem* ipsum velut fibula conjunctivæ particulæ ad connexum narrationi adpositum est, *terra autem*. Hoc enim verbo revertitur ad eam, de qua supra dixerat, & alligat sensum, adeo aufer hinc *autem*, & soluta compago est, ut tunc possit de alia terra dictum videri, *terra erat invisibilis & rudis*.

27. Sed tu supercilio capitis & nutu digiti adcommodato altius tollens, & quasi retro jactans, *erat* inquis, quasi semper fuerit scilicet innata & infecta, & idcirco materia credenda. At ego sine ullo lenocinio pronunciationis simpliciter respondebo, de omni re posse dici *erat*, etiam de ea, quæ facta, quæ nata sit, quæ aliquando non fuerit, & quæ materia non sit. Omne enim, quod habet esse, unde habet sive per initium, sive initio, hoc ipso quod est, etiam *erat* dicetur. Cui competit prima verbi positio, in definitionem, ejusdem etiam declinatio verbi decurret in relationem. *Est* definitionis caput, *erat* relationi facit. Hæ sunt argutiæ & subtilitates hæreticorum, simplicitatem communium verborum torquentes in quæstionem. Magna scilicet quæstio est, si erat terra, quæ facta est. Sane discutiendum, an ei competat invisibilem & rudem fuisse, quæ facta est, an ei ex qua facta est, ut ejusdem sit erat, cujus & quod erat.

28. Atquin non tantum probabimus istum habitum huic terræ competisse, sed & illi alii non competisse. Nam si nuda sit materia, Deo subjacebat, nullo scilicet elemento obstruente; siquidem nondum quicquam erat, præter ipsam & Deum; utique invisibilis esse non poterat, quia etsi tenebras volet in substantia fuisse materiæ (cui articulo respondere

debebimus suo ordine) etiam homini tenebræ, visibiles sunt. Hoc enim ipsum, quod sunt tenebræ, videtur, nedum Deo. Et utique si invisibilis esset, nullo modo cognosceretur qualitas ejus. Unde ergo compertus est Hermogenes informem & confusam & inquietam illam fuisse, quæ ut invisibilis latebat: aut si hoc a Deo revelatum est, probare debet. Sic & an rudis dici potuerit expostulo. Certe enim rude illud est, quod imperfectum est. Certe imperfectum non potest esse, nisi quod factum est. Quod enim minus factum est, imperfectum est. Certe, inquis. Ergo materia, quæ facta non erat in totum, imperfecta esse non potuit; quæ inperfecta non fuit, etiam rudis non fuit. Initium non habens, quia facta non fuit, caruit & rudimento. Initii enim accidens est rudimentum. Terra vero, quæ facta est, meruit & rudis dici. Statim enim ut facta est, habuit imperfectæ locum, ante perfectionem.

29. Siquidem omnia opera sua Deus ordine consummavit, incultis primo elementis, depalans quodammodo mundum; dehinc exornatis velut dedicans. Nam & lumen non statim splendore solis implevit, & tenebras non statim solatio lunæ temperavit, & cœlum non statim sideribus stellisque signavit, & maria non statim beluis frequentavit, & ipsam terram non statim varia fœcunditate dotavit. Sed primo esse ei contulit. Dehinc non in vacuum esse supplevit. Sic enim & Esaias, *non in vacuum*, ait, *fecit illam, sed inhabitari.* Postea ergo quam facta est, futura etiam perfecta: interim erat invisibilis & rudis. Rudis quidem, hoc quoque ipso, quod invisibilis; ut nec visui perfecta simul & ut de reliquo nondum instructa. Invisibilis vero, ut adhuc aquis tanquam munimento genitalis humoris obducta: qua forma, etiam adfinis ejus caro nostra producitur. Nam & David ita canit: *Domini est terra & plenitudo ejus,*

orbis

bis terræ, & omnes qui habitant in illa. Ipse super ma-a fundavit eam, & super flumina præparavit eam. Se-regatis enim aquis in cavationem sinuum, emicantior ıcta est arida, quæ antehac aquis tegebatur. Exinde aque & visibilis efficitur, dicente Deo: *Congregetur qua in congregatione una, & videatur arida. Videatur,* iquit, *non fiat.* Jam enim facta erat, sed invisibi-s, usque tunc videri sustinebat. Arida autem, uod erat futura ex divortio humoris, tamen terra. t vocavit Deus aridam terram, non materiam. Sic perfectionem postea consecuta, desinit rudis ha-eri, cum pronunciat Deus: *Fruticet terra herbam eni seminantem semen secundum genus, & secundum simi-tudinem, & lignum fructuosum faciens fructum, cujus men in ipso in similitudinem.* Item. *Producat terra nimam vivam secundum genus, & quadrupedia & repen-ia, & bestias terræ, secundum genus.* Implevit igitur rdinem suum scriptura divina. Quam enim prædi-erat invisibilem & rudem, ei & visionem reddidit & erfectionem. Non alia autem materia erat invisibi-s & rudis. Ergo materia erit postea visibilis & per-ecta. Volo itaque videre materiam. Visibilis enim ıcta est. Volo & perfectam eam recognoscere, ut x illa etiam fœni herbam, & ex illa decerpam lignum ructuosum, & ex illa animalia usui meo famulentur, sed ıateria quidem nusquam; terra vero, hæc id est co-am, hanc video, hac perfruor, ex quo invisibilis & udis esse desiit, de qua manifestissime Esaias, *hæc di-it dominus qui fecit cœlum.* Iste Deus, qui demonstra-it terram & fecit illam. Certe eandem demonstra-it, quam & fecit. Quomodo demonstravit? uti-ue dicendo, videatur arida, quare videri jubet, ıisi quia retro non videbatur? ut sic quoque eam non *n vacuum* fecisset faciendo visibilem & ita *habilem:* & ıc per omnia probatur nobis, hanc quam incolimus, andem & factam esse a Deo & ostensam, nec aliam

 fuisse

fuiſſe rudem & inviſibilem, quam quæ & facta & oſtenſa eſt, atque ita, *terra autem erat inviſibilis & rudis*, ad eam pertinet quam Deus cum cœlo ſeparavit.

30. Sic & ſequentia conjecturam Hermogenis inſtruere videbuntur, *& tenebræ ſuper abyſſum, & ſpiritus Dei ſuper aquas ferebatur*, quaſi & hæ confuſæ ſubſtantiæ, maſſalis illius molis argumenta portendant. Atquin ſingillatim definiens, tenebras, abyſſum, ſpiritum Dei, aquas, nihil confuſum, nec in confuſione incertum æſtimari facit; tam diviſa relatio certorum & diſtinctorum elementorum. Hoc quidem amplius, cum ſitus proprios eis adſcribit, tenebras ſuper abyſſum, ſpiritum ſuper aquas, negavit confuſionem ſubſtantiarum, quarum demonſtrando diſpoſitionem, demonſtravit etiam diſtinctionem. Vanitimum denique, ut materia, quæ informis inducitur, de tot formarum vocabulis informis adſeveretur, non edito, quid ſit illud corpus confuſionis, quod unicum utique credendum eſt, ſi informe eſt. Uniforme etenim, quod informe eſt, informe autem, quod ex varietate confuſum eſt, unam habeat neceſſe eſt ſpeciem: quod non habet ſpeciem, dum ex multis unam habet ſpeciem. Ceterum, aut habebat in ſe ſpecies iſtas materia, de quarum vocabulis intelligendas eſſe tenebras dico & abyſſum, & ſpiritum, & aquas, aut non habebat. Si enim habebat, quomodo inducitur non habens formas? Si non habebat, quomodo agnoſcitur.

31. Sed & illud utique captabitur, de cœlo ſolo & de terra iſta ſcripturam ſignificaſſe, quod eam in principio Deus fecerit. De ſpeciebus autem ſupra dictis, nihil tale: & ideo eas, quæ factæ non ſignificentur, ad infectam materiam pertinere. Reſpondebimus huic quoque ſcrupulo. Scriptura divina ſatis differeret, ſi ſummas ipſas rerum a Deo factas commendaſſet, cœlum & terram, habentes utique ſuggeſtus ſuos proprios, qui in ipſis ſummis intelligi poſſent.

Sugge-

ſtus autem cœli & terræ primo tunc fuerint te-
: & abyſſus & ſpiritus & aquæ. Nam terræ qui-
iiberat abyſſus & tenebræ. Si enim abyſſus in-
rram, tenebræ autem ſuper abyſſum, ſine du-
; tenebræ & abyſſus infra terram. Cœlo vero
ıs & aquæ ſubjacebant, nam ſi aquæ ſuper ter-
quæ eam texerant, ſpiritus autem ſuper aquas,
r & ſpiritus & aquæ ſuper terram. Quæ vero
terram, ea utique infra cœlum, & ſicut terra
) & tenebris, ita & cœlum ſpiritui & aquis in-
ıat & complectebantur: & ita novum non eſt,
ſolum, quod continet, nominetur, qua ſum-
in iſto autem intelligatur & quod continetur,
ortionale. Ecce ſi dicam civitas extruxit thea-
, & circum, ſcena autem erat talis & talis, &
: ſuper euripum, & obeliſcus ſuper omnia fere-
, quia non & has ſpecies edixerim factas a civi-
non erunt ab ea cum circo & theatro? an ideo
ıdjeci factas has quoque ſpecies, quia inerant
ıuæ facta prædixeram, & ineſſe quibus inerant,
igi poterant? Sed vacet hoc exemplum, ut
num, aliud de autoritate ſcripturæ ipſius ar-
n. *Fecit*, inquit, *Deus hominem de terra, & ad-*
in faciem ejus flatum vitæ, & factus eſt homo in
m vivam. Faciem quidem ejus hic nominat, ſed
pſam factam a Deo dixit, *coſtam* vero & *oſſa*
nem & *oculos* & *ſudorem* & *ſanguinem*, poſtea lo-
r, quæ nec tunc facta a Deo ſignificavit. Quid
ndebit Hermogenes? Nunquid & membra ho-
ad materiam pertinebunt, quia non nominatim
referuntur? An & hæc in hominis factitatione
ntur? proinde membra erant, cœli & terræ abyſſ.
& tenebræ, ſpiritus, & aquæ; in corporibus
membra ſunt facta, in corporibus & membra ſunt
nata. Nullum elementum non membrum eſt ejus
elemen-

elementi, quo continetur. Omnia autem elementa cælo aut terra continentur.

32. Hæc responderim pro scriptura præsenti quatenus hic solorum corporum factitationem commendari videtur cœli & terræ, scit esse, qui ultro in corporibus & membra cognoscerent. Et ideo compendio usa est; providit tamen & hebetes & insidiosos, qui dissimulato tacito intellectu ipsis quoque membris verbum factitationis significatorum exigerent. Itaque &, propter istos, singulas species factas, docet aliis in locis. Habere sophiam, *Prior autem abysso genita sum*, dicentem, ut credas abyssum quoque genitam, id est factam, quia & filios facimus, licet generemus. Nihil interest facta an nata sit, abyssus, dum initium detur illi, quod non daretur, si materiæ subjiciatur, esset de tenebris vero ipse Dominus per Essaiam, *ego qui struxi lucem & feci tenebras*. De spiritu æque Amos, *qui solidat tonitruum & condit spiritum, & adnunciat in homines Christum suum:* eum spiritum conditum ostendens, qui in terras conditas deputabatur, qui super aquas ferebatur, librator & adflator & animator universitatis, non, ut quidam putant, ipsum Deum significari spiritum, quia Deus spiritus. Neque enim aquæ dominum sustinere sufficerent, sed eum spiritum dicit, de quo etiam venti constiterunt, ut ait per Esaiam, *quia spiritus a me exivit, & flatum omnem ego feci.* Item de aquis eadem sophia. *Et cum firmos ponebat fontes quæ sub cælo, ego eram modulans cum ipso.* Cum ergo & eas species probamus a Deo factas, & si in Genesi tantummodo nominatur, sine factitationis mentione, respondebitur fortasse ex diverso, plane factas eas, sed ex materia: ut stilus quidem Moysi *& tenebræ super abyssum & spiritus Dei super aquas ferebatur* materiam sonet; ceteræ vero scripturæ, quæ ex materia factæ sunt species, in disperso demonstrent. Ergo sicut terra de terra, ita & abyssus ex abysso,

&

enebræ ex tenebris, & ſpiritus, & aquæ ex ſpiritu,
aquis conſtiterunt. Et ſicut ſupra diximus, non
uit informis fuiſſe materia, ſi ſpecies habebat, ut
liæ ex ea ſint confectæ, niſi quod non aliæ, ſed
ex ſemetipſis. Siquidem non capit diverſas fuiſſe,
iiſdem nominibus eduntur: quod jam operatio
na ocioſa videri poſſit, ſi qua ferant fecit, cum
roſiora eſſet, quæ non erant facta, quam ſi fie-
. Igitur, ut concludam: aut materiam tunc
ficavit Moyſes cum ſcribit, & tenebræ ſuper abyſ-
, & ſpiritus Dei ſuper aquas ferebatur; aut cum
ſpecies alibi poſtea demonſtrantur factæ a Deo,
ierunt æque demonſtrari ex materia, quam Moy-
præmiſerat, factæ; aut ſi ſpecies iſtas & non mate-
ſignificavit Moyſes, ubi materia demonſtrata ſit
ro?

33. Sed dum illam Hermogenes inter colores ſuos
enit (inter ſcripturas enim Dei invenire non po-
it) ſatis eſt, quod omnia & facta a Deo conſtat
materia facta non conſtat; quæ, etiam ſi fuiſſet,
n quoque a Deo factam credidiſſemus, quia nihil
tum præter Deum præſcribentes obtineremus. In
usque articulum locus eſt retractatui, donec ad
turas provocata deficiat exhibitio materiæ: ex-
ta ſumma eſt: nihil invenio factum, nihil ex ni-
, quia quod factum invenio, non fuiſſe cognoſco;
n ſi quid ex aliquo factum eſt, ex facto habet
um, ut ex terra herba & fructus & pecudes, &
ratio hominis ipſius, ut ex aquis natatiles & vo-
es animæ, hujuſmodi origines rerum ex his pro-
um, potero materias appellare. Sed factas a
& ipſas.

34. Ceterum omne ex nihilo conſtitiſſe illa po-
no divina diſpoſitio ſuadebit, quæ omnia ex ni-
redactura eſt. Siquidem & *cælum convolvetur ut*
, immo *nuſquam fiet cum ipſa terra, cum qua pri-*
mor-

mordio factum est. Cœlum & terra præteribunt, inquit, *cœlum primum & terra prima abierunt, & locus non est inventus illis*, quia scilicet quod & finit, locum amittit. Sic & David, *opera manuum tuarum cœli; & ipsi peribunt*. Nam & *si mutabit illos, velut opertorium, & mutabuntur*. Sed & mutari perire est pristino statui, quem dum mutantur, amittunt; & *stella quidem de cœlo ruent, sicut fici arbor cum valido commota vento acerba sua amittit. Montes vero tanquam cera liquescent a conspectu domini* cum *surrexerit*, scilicet *confringere terram*. Sed & *paludes*, inquit, *arefaciam* & *quærent aquam nec invenient; etiam mare hactenus*. Quæ omnia & si aliter putaverit spiritaliter interpretanda, non tamen poterit auferre veritatem ita futurorum, quomodo scripta sunt. Si quæ enim figuræ sunt, ex rebus consistentibus fiant necesse est, non ex vacantibus, quia nihil potest ad similitudinem de suo præstare, nisi sit ipsum, quod tali similitudine præstet. Revertor igitur ad caussam definientem omnia ex nihilo edita, in nihilo perventura, ex æterno enim, id est ex materia nihil Deus interibile fecisset, nec ex majoribus minora condidisset, cui magis congruat, ex minoribus majora producere, id est ex interibili æternum, quod & carni nostræ pollicetur, cujus virtutes & potestates suas hunc jam arrabonem voluit in nobis collocasse, ut credamus etiam, illum, universitatem ex nihilo velut emortuam, quæ scilicet non erat in hoc ut esset, suscitasse.

35. De cetero vero statu materiæ, etsi non est retractandum, prius enim erat, ut eam esse constaret: tamen ac si constiterit, persequendus est ordo, quo magis eam non esse constet, cujus nec reliquus status consistat, simul ut contrarietates suas agnoscat Hermogenes: Prima, inquit facie videtur nobis incorporalis esse materia. Exquisita autem ratione recta, invenitur, neque corporalis, neque incorporalis.

Quæ

: est ista ratio recta, quæ nihil recti renunciat, id
nihil certi? Nisi fallor enim omnis res aut corpo-
; sit necesse est, ut concedam interim esse aliquid
orporale de substantiis duntaxat; cum ipsa sub-
tia corpus sit rei cujusque; certe post corporale
ıcorporale, nihil tertium, age nunc sit & tertium,
d illa recta ratio Hermogeniana compererit, quæ
ıe corporalem neque incorporalem materiam fa-
ubi est, quale est, quid vocatur, quid describitur,
l intelligitur? tantum hoc ratio renunciavit nec
oralem materiam nec incorporalem?
36. Sed ecce contrarium subjicit, aut alia fortasse
ei occurrit, ex parte corporalem renuncians
eriam & ex parte incorporalem. Jam ergo ne
trum sit, utrumque materia censenda est. Erit
ı corporalis & incorporalis adversus renunciatio-
rectæ rationis illius, plane rationem non redden-
sententiæ suæ, sicut nec alia reddit. Corporale
n materiæ vult esse, de quo corpora edantur: in-
orale vero, inconditum notum ejus. Si enim,
corpus tantummodo esset, nihil ei incorporale
ıreret, id est motus. Si vero in totum incorpo-
; fuisset, nullum corpus ex ea fieret, quanto hæc
ior ratio, nisi quod si tam rectas lineas ducis Her-
genes, quam rationi satis, pictor te bardior non
Quis enim tibi concedit motum, in secundam
em substantiæ deputare, cum substantiva res non
quia nec corporalis; sed accidens, si forte, sub-
tiæ & corpori, ut actus & pulsus, ut lapsus, ut
s, ita & motus. Nam sive a semetipso quid mo-
ır, actus ejus est motus, certe pars substantiæ
est, sicut tu motum substantiam facis materiæ in-
oralem. Omnia denique moventur, aut a se-
ipsis ut animalia, aut ab aliis ut inanimalia, ta-
nec hominem, nec lapidem & corporalem & in-
oralem dicemus, quia & corpus habeat & mo-
tum;

tum; ſed unam omnibus formam ſolius corporalitatis, quæ ſubſtantiæ res eſt, ſi qua incorpora eis adſunt, aut actus, aut paſſiones, aut officia, aut libidines eorum, non portiones deputamus. Quo ergo facit, portionem materiæ in motum diſponere, qui non ad ſubſtantiam pertinet, ſed ad ſubſtantiæ habitum? Quid enim ſi immobilem placuiſſet tibi inducere materiam, nunquid immobilitas ſecunda pars formæ videretur? Sic itaque nec motus, ſed de motu & alibi licebit.

37. Nunc enim video te ad illam rurſus rationem reverti, quæ tibi nihil certi renunciare conſuevit. Nam ſicut nec corporalem nec incorporalem infert materiam, ita nec bonam nec malam adlegaſſet, proinde ſuperargumentaſſet. Si enim inquis, eſſet bona, quæ ſemper hoc fuerat: non deſideraret compoſitionem Dei: ſi eſſet natura mala, non accepiſſet translationem in melius: nec quicquam compoſitionis ſuæ adplicuiſſet illi Deus tali natura: in vacuum enim laboraſſet. Verba hæc tua ſunt: quorum te & alibi meminiſſe oportuerat, ne quid his contrarium inferres. Sed quoniam de mali & boni ambiguitate ſuper materiam in præteritis aliquid retractavimus, nunc ad præſentem, & ſolam propoſitionem & argumentationem tuam reſpondebo. Nec dicam & hic te certum aliquid debuiſſe pronunciaſſe, aut bona aut mala, aut tertium aliquid, ſed nec hic, quod tibi libuit pronunciaſſe, cuſtodiſſe. Reſcindis enim, quod pronunciaſti, nec bonam nec malam; quia cum dicis ſi eſſet bona, non deſideraret componi, a Deo, malam portendis: & cum adponis ſi eſſet mala natura, non admitteret, in melius translationem: bonam ſuboſtendis: atque ita & boni & mali adfinem conſtituiſti, ei quam nec bonam nec malam pronunciaſti. Si autem argumentationem, qua putaſti te propoſitionem tuam confirmaturum, retundam: Oppono etiam illud, ſi bona fuiſſet materia ſem-

mper, quare non desiderasset in melius reformari: iod bonum non desiderat, aut non optat, aut non pit profectum, ut fiat de bono melius? æque, si mala tura fuisset, quare non potuerit a Deo converti, ut potentiore, ut ab eo, *qui lapidum quoque naturam ive tere valeat in filios Abrahæ.* Nempe ergo non ntum comparas dominum materiæ, sed & subjicis, quo natura materiæ devinci & edomari melius poisset. Sed & quam hic non vis naturam malam, bi te confessum negabis.

38. De situ materiæ id tracto, quod & de modo, perversitatem tuam traducat: subjacentem facis eo materiam, & utique locum illi, qui sit infra eum, in loco ergo materia; si in loco, ergo intra cum: si intra locum, ergo determinatur a loco, in a quem est: si determinatur, habet lineam extremam, iam, quantum proprie pictor, agnoscis finem esse nni rei, cujus linea extrema est, non ergo erit infini materia, quæ dum in loco, quo est, a loco determinar, & dum determinatur ab illo, extrema eum linea paur. At tu infinitam facis, dicens. Infinita est autem, , quod semper est. Et si quis discipulorum tuorum oluerit argumentari, quasi infinitam ævo, non modo orporis, intelligi velis: atqui corporaliter infinitam, corporaliter immensam & incircumscriptam, seentia ostendunt: unde, inquis, nec tota fabricar, sed partes ejus; adeo corpore infinita, non temore est: & obduceris corpoream infinitam faciens, im locum ei adscribens, intra locum & extremam loci ieam includis. Sed tamen cur non totam eam foraverit Deus, non scio, nisi qua, aut invalidus aut vidus, itaque dimidium ejus, quæ non tota formata , quæro, ut qualis tota fuerit agnoscam. Deerat enim Deus, ut exemplarium antiquitatis ad oriam operis palam fecisse.

39. Sit nunc definitive, ficut rectius tibi videtur, per demutationes ſuas & translationes, ſit & comprehenſibilis, ut quæ fabricatur, inquis, a Deo: quia & convertibilis & demutabilis & diſpartibilis. Demutationes enim ejus, inquis, diſpartibilem eam oſtendunt. Et hic a lineis tuis excidiſti, quibus circa perſonam Dei uſus es, præſcribens Deum illum non ex ſemetipſo feciſſe, quia in partes venire non poſſet, qui ſit æternus & manens in ævum, ac per hoc immutabilis & indiviſibilis. Si & materia eadem æternitate cenſetur, neque initium habens neque finem, eadem ratione non poterit pati diſpertitionem & demutationem, qua nec Deus. In æternitatis conſortio poſita participet cum illo neceſſe eſt, & vires & leges & conditiones æternitatis. Atque cum dicis, partes autem ejus omnia ſimul ex omnibus habent, ut ex partibus totum dinoſcatur: utique eas partes intelligi vis, quæ ex illa prolatæ ſunt, quæ hodie videntur a nobis. Quomodo ergo omnia ex omnibus habent? utique ex priſtinis; quando, quæ hodie videntur, aliter habeant, quam priſtina fuerunt.

40. Dicis in melius reformatam materiam, utique de deterioribus; & vis meliora, deteriorum exemplarium ferre. Confuſa res erat, nunc vero compoſita eſt, & vis ex compoſitis, incompoſita præberi. Nulla res ſpeculum eſt alterius, id eſt non coæqualis. Nemo ſe apud tonſorem pro homine mulum inſpexit, niſi ſi qui putat in hac extructione mundi diſpoſita jam & contempta informem & incultam materiam reſpondere. Quid hodie informe in mundo, quid tetrum ſpeciatum in materia? ut ſpeculum ſit mundus materiæ; cum ornamenti nomine ſit penes Græcos mundus, quomodo inornatæ materiæ imaginem præfert, ut dicas totum ejus ex partibus cognoſci? certe ex illo toto erit etiam hoc, quod non venit in deformationem; & ſupra edidiſti non

totam

tam eam fabricatam. Igitur vel hoc rude & confum & incompositum non potest in expolitis & dinctis & compositis recognosci, quæ nec partes iteriæ appellari convenit, cum a forma ejus ex muione divisa recesserunt.

41. Revertor ad motum, ut ubique te lubricum endam; inconditus & inconfusus & turbulentus t materiæ motus. Sic enim & ollæ undique ebulntis similitudinem oppones, & quomodo alibi alius e adfirmatur? cum enim vis materiam nec bonam c malam inducere: Igitur inquis subjacens mate-, æqualis momenti habens motum, neque ad bom neque ad malum plurimum vergit, si æqualis omenti, jam non turbulentus, nec cacabacius, sed mpositus & temperatus, scilicet, qui inter bonum nalum suo arbitrio agitatus in neutram tamen parn pronus præceps mediar quod ajunt ginaten ex vi rato impetu ferebatur. Hæc, inquies, non est hæc bulenta & passivitas non est, sed moderatio & motia & justitia mutationis neutram partem judican-Plane, si huc & illuc aut in alterum magis provarunt tunc, inconcinnitatis & inæqualitatis & turlentiæ denotari mereretur. Porro, si neque ad num neque ad malum pronior erat motus, utique er bonum & malum agebatur. Ut ex hoc quoque teriam determinabilem adpareat, cujus motus nec lo nec bono pronus, eo quod in neutrum verte: intra utrumque ab utroque censebat, & hoc mine ab utroque determinabatur. Sed & bom & malum in loco facis, cum dicis motum teriæ in neutrum eorum fuisse propensum. Maia enim, quæ in loco erat, neque huc neque ic devergens, in loca non devergebat in quis erat bonum & malum, dans autem locum bo & malo, corporalia ea facis, faciendo localia, la quæ locum habent, prius est ut corporalia

 sint.

ſint. Denique incorporalia proprium locum non haberent, niſi in corpore cum corpori accedunt; ad bonum autem & malum non devergente materia, ut aut corporalia aut localia non devergebat. Bonum ergo & malum erras, ſi ſubſtantias eſſe vis; ſubſtantias enim facis, quibus loca adſignas. Loca autem adſignas, cum materiæ motum ab utraque regione ſuſpendis.

42. Diſperſiſti omnia, ne de proximo, quam contraria ſibi ſint, relucerent. At ego colligam ſingula & conferam; inconditum adſeveras motum materiæ eamque adjicis ſectari informitatem. Dehinc alibi, deſiderare componi a Deo. Deſiderat formationem, quæ ſectatur informitatem? Aut ſectatur informitatem, quæ deſiderat formationem? non vis videri Deum æquari materiæ; & ſubjicis, habere illam cum Deo communionem. Impoſſibile enim, inquis, non habentem illam commune aliquid cum Deo, ornari eam ab ipſo. Atquin, ſi commune aliquid habebat cum Deo, non deſiderabat exornari ab ipſo; pars ſcilicet Dei per communionem. Aut & Deus poterat ornari a materia, habendo cum illa aliquid & ipſe commune: etiam in hoc neceſſitati ſubjicis Deum, ſi fuit aliquid in materia, propter quod eam formaret. Commune autem inter illos facis, quod a ſemetipſis moventur & ſemper moventur. Quid minus materiæ, quam Deo adſcribis? totum conſortium divinitatis; hoc erit, libertas & æternitas motus; ſed Deus compoſite, materia incondite moventur. Tamen divinum proinde, motu proinde libero & æterno. Atquin plus materiæ das, cui licuit ſic moveri, quomodo Deo non licuit.

43. De motu & aliud notaverim. Nam ſecundum ollæ ſimilitudinem, ſic erat inquis materiæ motus, antequam diſponeretur, concretus, inquietus, inadprehenſibilis præ nimietate certaminis: dehinc ſubji-

subjicis: Stetit autem in Dei compositionem, & inadprehensibilem habuit inconditum motum præ tarditate inconditi motus. Supra certamen motus adscribis, hic tarditatem. Nam de natura materiæ quoties cadas, accipis supra judices. Si autem esset materia natura mala, non accepisset translationem in melius: nec Deus aliquid compositionis accommodasset illi. In vacuum enim laborasset; finisti igitur duas sententias; nec materiam natura malam, nec naturam ejus a Deo potuisse converti; horum immemor, postea inferens: At ubi accepit compositionem a Deo & ornata est, cessavit a natura: si in bonum reformata est, utique de malo reformata est. Et si per compositionem Dei, cessavit a natura mali, natura cessavit ergo; & mala fuit natura ante compositionem, & desinere potuit a natura, post reformationem.

44. Sed & qualiter operatum facias Deum, sequitur ut ostendam. Plane a philosophis recedes, sed tamen & a prophetis. Stoici enim volunt Deum sic per materiam decucurrisse, quomodo mel per favos. At tu non, inquis, pertransiens illam, facit mundum, sed solummodo apparens & appropinquans ei, sicut facit, qui decor solummodo apparens, & magnes lapis, solummodo adproprinquans. Quid simile Deus fabricans mundum, & decor vulnerans animum, aut magnes adtrahens ferrum? Nam & si apparuit Deus materiæ, sed non vulneravit illam, quod decor animum: & si adpropinquavit, sed non cohæsit illi, quod magnes ferro. Puta nunc exempla tua competere, certe si apparendo & adpropinquando materiæ, fecit ex illa Deus mundum, utique ex quo apparuit fecit, & ex quo adpropinquavit. Ergo quando non fecerat retro, nec apparuerat illi, nec appropinquaverat. Et cui credibile est, Deum non apparuisse materiæ? vel qua consubstantiali suæ per æternitatem? ab ea longe

 fuisse,

fuisse, quem credimus ubique esse, & ubique apparere. Cui etiam inanimalia & incorporalia laudes canunt apud Danielem. Quantus hic locus, in quo Deus a materia tantum distabat, ut neque appareret, neque adpropinquaret, ante mundi molitionem? credo peregrinatus est ad illam de longinquo, cum primum ei voluit apparere & adpropinquare.

45. At enim prophetæ & Apostoli non ita tradunt mundum a Deo factum, apparente solummodo & adpropinquante materiæ, quia nec materiam ullam nominaverunt. Sed primo sophiam conditam *initium viarum in opera ipsius*. Dehinc & *sermonem* prolatum, *per quem omnia facta sunt & sine quo factum est nihil*. Denique *sermone ejus cœli confirmati sunt, & spiritu ipsius universæ virtutes eorum* Hic est *Dei dextra & manus ambæ per quas operatus est atque molitus est. Opera enim manuum tuarum*, inquit, *cœli; per quæ & mensus est cœlum, & palmo terram.* Noli ita Deo adulari, ut velis illum solo visu, & accessu tot ac tantas substantias protulisse, & non propriis viribus instituisse. Sic enim & Hieremias commendat, *Deus faciens terram in valentia sua, parans orbem in intelligentia sua, & suo sensu extendit cœlos:* hæ sunt *vires* ejus, quibus *enixus*, totum hoc condidit. Major est gloria ejus, si laboravit. Denique, *septima die requievit ab operibus*, utrumque suo more. Aut si adparens solummodo & adpropinquans fecit hunc mundum, numquid cum facere desiit, rursus adparere & adpropinquare cessavit? Atquin magis apparere cœpit & ubique conveniri Deus, ex quo factus est mundus. Vides ergo, quemadmodum operatione Deus universa constituit, *valentia* facientis *terram*, *intelligentia* parantis *orbem*, & *sensu* extendentis *cœlum:* non adparentis solummodo, nec adpropinquantis, sed adhibentis tantos animi sui nisus, sophiam, valentiam, sensum, sermonem, spiritum, virtutem. Quæ illi non erant necessaria: ut adparen-

rendo tantummodo & adpropinquando perfectus fuiſſet. Hæc autem ſunt *inviſibilia* ejus, quæ ſecundum apoſtolum *ab inſtitutione mundi* factis ejus *conſpiciuntur*, non materiæ neſcio quæ, ſed ſenſualia ipſius. Quis enim cognovit ſenſum domini, de quo & clamat, *profundum, divitiarum & ſophiæ, ininventibilia judicia ejus, & ininveſtigabiles viæ ejus.* Quid hæc magis ſapiunt, quam ut ex nihilo omnia facta ſint? quæ nec inveniri nec inveſtigari, niſi ſolo Deo poſſent, alioqui inveſtigabilia, ſi ex materia ſunt inveſtigata & inventa. Igitur, in quantum conſtitit, materiam nullam fuiſſe, ex hoc etiam quod nec talem competat fuiſſe, qualis inducitur, in tantum probaretur, omnia a Deo ex nihilo facta, niſi quod Hermogenes eundem ſtatum deſcribendo, materiæ, quod eſt ipſe, inconditum, confuſum, turbulentum, ancipitis & fervidi motus, documentis artis ſuæ dum oſtendit, ipſe ſe pinxit.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI DE ANIMA, LIBER.

I.

De solo censu animæ congressus Hermogeni, quatenus & istum ex materiæ potius suggestu, quam ex Dei flatu constitisse præsumsit, nunc ad reliquas conversus quæstiones, plurimum videbor cum Philosophis dimicaturus. Etiam in carcere Socratis de animæ statu velitatum est: nescio jam hoc primum, an opportuno in tempore magistri, etsi nihil de loco interest. Quid enim liquido saperet anima tunc Socratis, jam sacro navigio regresso, jam cicutis damnationis exhaustis, jam morte præsente utique consternata ad aliquem motum secundum naturam, aut exsternata, si non secundum naturam. Qamvis enim placita atque tranquilla, quam nec conjugis fletus statim viduæ, nec liberorum conspectus exinde pupillorum, lege pietatis inflexerat, vel in hoc tamen mota, ne moveretur, ipsa constantia concussa est adversus inconstantiæ concussionem. Quid autem aliud saperet vir quilibet injuria damnatus, præter injuriæ solamen, nedum Philosophus gloriæ animal, cui nec consolanda est injuria, sed potius insultanda. Denique post sententiam obviæ conjugi & muliebriter inclamanti: Injuste damnatus es Socrates: jam & de gratulatione responderat: Volebas autem juste? Nihil mirandum, si & in carcere lemniscatas Anyti & Meliti palmas gestiens infringere, ipsa morte coram,

., immortalitatem vindicat animæ necessaria præ-
ptione ad injuriæ frustrationem. Adeo omnis illa
c sapientia Socratis de industria venerat consultæ
ıanimitatis, non de fiducia compertæ veritatis.
enim veritas comperta sine Deo? cui Deus cogni-
sine Christo? cui Christus exploratus sine Spiritu
cto? cui Spiritus sanctus accommodatus sine fidei
amento? Sane Socrates facilius diverso spiritu
ɔatur. Si quidem ajunt dæmonium illi a puero ad-
isse, pessimum revera pædagogum, etsi post Deos
um Deis dæmonia deputantur penes Poetas & Phi-
ɔphos. Nondum enim Christianæ potestatis docu-
ıta processerant, quæ vim istam perniciosissimam,
unquam bonam, antiqui erroris artificem, omnis
itatis avocatricem sola traducit. Quod si idcirco
entissimus Socrates secundum Pythii quoque dæ-
ıis suffragium, scilicet negotium navantis socio
, quanto dignior atque constantior Christianæ sa-
ıtiæ assertio, cujus adflatui tota vis dæmonum
it? Hæc sapientia de schola cœli Deos quidem sæ-
negare liberior, quæ nullum Aesculapio gallina-
m reddi jubens prævaricetur, nec nova inferens
nonia, sed vetera depellens: nec adolescentiam
ans, sed omni bono pudoris informans, ideoque
ı unius urbis, sed universi orbis iniquam senten-
ı sustinens pro nomine veritatis, tanto scilicet
osioris quanto plenioris, ut & mortem non de
:ulo per habitum jocunditatis obsorbeat, sed de
ibulo & vivicomburio per omne ingenium crude-
tis exhauriat, interea in isto tenebrosiore carcere
ıli inter suos Cebetas & suos Phædonas, si quid
anima examinandum est, ad Dei regulas dirigat.
:te nullum alium potiorem animæ demonstratorem
:m auctorem a Deo discat, quod a Deo habeas,
nec ab alio, si nec a Deo. Quis enim revelabit
ɔd Deus texit? Unde scicitandum est? Unde &

 igno-

ignorare tutissimum est, præstat per Deum nescire quia non revelaverit, quam per hominem scire, quia ipse præsumpserit.

2. Plane non negabimus aliquando Philosophos juxta nostra sensisse; testimonium est veritatis inventus ipsius. Nonnunquam & in procella confusis vestigiis cœli & freti aliqui portus offenditur prospero errore, nonnunquam & in tenebris aditus quidam & exitus deprehenduntur cæca felicitate, sed & natura pleraque suggeruntur quasi de publico sensu, quo animam Deus dotare dignatus est. Hunc nacta Philosophia ad gloriam propriæ artis inflavit præ studio (non mirum si istud ita dixerim) eloquii quidvis struere atque destruere eruditi, magisque dicendo persuadentis, quam docendo. Formas rebus imponit, eas nunc peræquat, nunc privat, de certis incerta præjudicat, provocat ad exempla, quasi comparanda sint omnia, omnia præscribit, proprietatibus etiam inter similia diversis, nihil divinæ licentiæ servat, leges naturæ opiniones suas facit; ferrem si naturalis ipsa, ut compos naturæ de conditionis consortio probaretur. Visa est quidem sibi & ex sacris (quas putant) litteris hausisse, quia plerosque auctores etiam Deos existimavit antiquitas, nedum divos: ut Mercurium Aegyptium, cui præcipue Plato adsuevit: ut Silenum Phrygem, cui a pastoribus perducto ingentes aures suas Midas tradidit, ut Hermotimum, cui Clazomenii mortuo templum contulerunt, ut Orpheum, ut Musæum, ut Pherecydem Pythagoræ magistrum. Quid autem si Philosophi etiam illa incursaverunt quæ penes nos apocryphorum confessione damnantur, certos nihil recipiendum, quod non conspiret germanæ, & ipso jam ævo pronatæ propheticæ paraturæ, quando & Pseudoprophetarum meminerimus, & multo prius apostatarum spirituum, qui hujusmodi quoque ingeniorum calliditate omnem faciem

ciem feculi inftruxerint. Poftremo fi etiam ad ipfos Prophetas adiffe credibile eft indagatorem quemque fapientiæ ex negotio curiofitatis, tamen plus diverfitatis invenias inter Pilofophos quam focietatis, cum & in ipfa focietate diverfitas eorum deprehendatur. Siquidem verá quæque & confonantia Prophetis aut aliunde commendant, aut aliorfum fubornant, cum maxima injuria veritatis, quam efficiunt aut adjuvari falfis, aut patrocinari. Hoc itaque commiferit nos & Philofophos in ifta præfertim materia, quod interdum communes fententias propriis argumentationibus veftiant, contrariis alicubi regulæ noftræ: interdum fententias proprias communibus argumentationibus muniant, confentaneis alicubi regulæ illorum, ut prope exclufa fit veritas a Philofophia per venefícia in illam fua, & ideo utroque titulo focietatis adverfario veritatis urgemur, & communes fententias ab argumentationibus Philofophorum liberare, & communes argumentationes a fententiis eorum feparare, revocando quæftiones ad Dei litteras, exceptis plane quæ fine laqueo alicujus præjudicii ad fimplex teftimonium licebit adfumere: quia & ex æmulis nonnunquam teftimonium neceffarium, fi non æmulis profit. Nec ignoro quanta fit filva materiæ iftius apud Philofophos pro numero etiam ipforum commentatorum, quot varietates fententiarum, quot palæftræ opinionum, quot propagines quæftionum, quot implicationes expeditionum. Sed & Medicinam infpexi, fororem (ut ajunt) Philofophiæ, fibi quoque hoc negotium vindicantem, ut ad quam magis animæ ratio pertinere videatur per corporis curam. Unde & plurimum forori refragatur, quod animam quafi coram in domicilio fuo tractando magis norit. Sed viderit utriusque præftantiæ ambitio. Habuit & Philofophia libertatem ingenii, & Medicina neceffitatem artificii ad extendendos de anima retractatus; late

quæ-

guntur incerta, latius diſputantur præſumpta. Quanta difficultas probandi, tanta operoſitas ſuadendi; ut merito Heraclitus ille tenebroſus vaſtiores caligines animadvertens apud examinatores animæ, tædio quæſtionum pronuntiarit, terminos animæ nequaquam inveniſſe omnem viam ingrediendo. Chriſtiano autem paucis ad ſcientiam hujus rei opus eſt: nam & certa ſemper in paucis, & amplius illi quærere non licet, quam quod inveniri licet. Infinitas enim quæſtiones Apoſtolus prohibet. Porro non amplius inveniri licet, quam quod a Deo diſcitur. Quod autem a Deo diſcitur, totum eſt.

3. Atque utinam nullas hæreſes oportuiſſet exiſtere, ut probabiles quique emicarent. Nihil omnino cum Philoſophis ſuper anima quoque experiremur, Patriarchis (ut ita dixerim) hæreticorum. Siquidem & ab Apoſtolo jam tunc Philoſophia concuſſio veritatis providebatur. Athenis enim expertus linguatam civitatem, cum omnes illic ſapientiæ atque facundiæ caupones deguſtaſſet, inde concepit præmonitorium illud edictum. Proinde enim & animæ ratio per philoſophatas doctrinas hominum miſcentes aquas vino, alii immortalem negant animam, alii plusquam immortalem adfirmant, alii de ſubſtantia, alii de forma, alii de una quaque diſpoſitione diſceptant; hi ſtatum ejus aliunde ducunt, hi exitum aliorſum abducunt, prout aut Platonis honor, aut Zenonis vigor, aut Ariſtotelis tenor, aut Epicuri ſtupor, aut Heracliti mœror, aut Empedoclis furor perſuaſerunt. Deliquit, opinor, divina doctrina ex Judæa potius quam ex Græcia oriens. Erravit & Chriſtus piſcatores citius quam ſophiſtam ad præconium emittens. Si qua igitur in hunc modum de nidoribus Philoſophiæ candidum & purum aerem veritatis infuſcant, ea erunt Chriſtianis enubilanda, & percutientibus argumentationes originales, id eſt Philoſophicas, & opponentibus

definitiones cœleſtes, id eſt Dominicas: ut & uibus ethnici a Philoſophia capiuntur, deſtruan- & hæc, quibus fideles ab hæreſi concutiuntur, lantur, una jam congreſſione deciſa adverſus ogenem, ut præfati ſumus: quia animam ex atu, non ex materia vindicamus muniti & illic determinationis inobſcurabili regula, *Et fla-* nquit, *Deus flatum vitæ in faciem hominis*, & *eſt homo in animam vivam*, utique ex Dei flatu. o nihil amplius revolvendum; habet ſuum titu- & ſuum hæreticum. Ceteris hinc exordium in-.

Poſt definitionem cenſus, quæſtionem ſtatus :. Conſequens enim eſt, ut ex Dei flatu ani- rofeſſi, initium ei deputaremus. Hoc Plato t, innatam & infectam animam volens: & na- item docemus & factam ex initii conſtitutione. atim erravimus utrumque dicentes, quia ſcili- ud ſit natum, aliud factum, utpote illud ani- s competens. Differentiæ autem ſua habendo tempora, habent aliquando & paſſivitatis com- . Capit itaque & facturam dici generari, pro poni, ſiquidem omne quod quoquo modo acci- e, generatur. Nam & factor ipſe parens facti dici; ſic & Plato utitur. Igitur quantum ad noſtram factæ natæve animæ depulſa eſt Philo- opinio, auctoritate Prophetiæ quoque.

Accerſerit Eubulum aliquem & Critolaum & ratem, & iſto in loco amicum Platonis Ariſto-

Fortaſſe an exſtruentur magis ad auferendam corpulentiam? ſi nos alios e contrario inſpe- & quidem plures corpus animæ vindicantes, os dico ſolos qui eam de manifeſtis corporali- fingunt, ut Hipparchus & Heraclitus ex igni, pon & Thales ex aqua, ut Empedocles & Cri- ſanguine, ut Epicurus ex atomis, ſi & atomi cor-

corpulentiam de coitu suo cogunt: ut Critolaus & Peripatetici ejus, ex quinta nescio qua substantia, si & illa corpus, quia corpora includit. Sed etiam Stoicos allego, qui spiritum prædicantes animam pene nobiscum qua proxima inter se flatus & spiritus, tamen corpus animam facile persuadebunt. Denique Zeno consitum spiritum definiens animam, hoc modo instruit. Quo, inquit, digresso animal emoritur, corpus est: consito autem spiritu digresso animal emoritur: ergo consitus spiritus corpus est; consitus autem spiritus anima est, ergo corpus est anima. Vult & Cleanthes non solum corpus lineamentis, sed & animæ notis similitudinem parentibus in filios respondere, de speculo scilicet morum & ingeniorum & adfectuum; corporis autem similitudinem & dissimilitudinem capere & animam. Itaque corpus similitudini vel dissimilitudini obnoxium. Item corporalium & incorporalium passiones inter se non communicare. Porro & animam compati corpori, cui læso ictibus, vulneribus, ulceribus condolescit: & corpus animæ, cui afflictæ cura, angore, amore cohærescit per detrimentum socii vigoris, cujus pudorem & pavorem rubore atque pallore testetur. Igitur anima corpus ex corporalium passionum communione. Sed & Chrysippus manum ei porrigit, constituens corporalia ab incorporalibus derelinqui omnino non posse, quia nec contingatur ab eis. Unde & Lucretius;

Tangere enim & tangi, nisi corpus, nulla potest res.

derelicto autem corpore ab anima affici morte. Igitur corpus anima, quæ nisi corporalis corpus non derelinqueret.

6. Hæc Platonici subtilitate potius quam veritate conturbant. Omne inquiunt corpus, aut animale sit necesse est, aut inanimale. Et siquidem inanimale est, extrinsecus movebitur: si vero animale, intrinsecus.

, Anima autem nec extrinsecus movebitur, ut non sit inanimalis, nec intrinsecus, ut quæ ipsa s moveat corpus. Itaque non videri eam cor- quæ non corporalium forma ex aliqua regione :atur. Ad hoc nos mirabimur incongruentiam) definitionis prôvocantis ad ea quæ in animam conveniunt. Non enim potest anima animale ıs dici, aut inanimale: cum ipsa sit quæ aut fa- orpus animale, si adsit, aut inanimale, si absit o. Itaque quod facit, non potest esse ipsa, ut ır animale vel inanimale. Anima enim dicitur ntiæ suæ nomine. Quod si non capit animale :s dici aut inanimale quod est anima, quomodo)cabitur ad animalium & inanimalium corporum .m? Dehinc si corporis est moveri extrinsecus quo, ostendimus autem supra moveri animam & o, cum vaticinatur, cum furit, utique extrinse- cum ab alio: merito quod movebitur extrinse- ɔ alio, secundum exempli propositionem corpus 'cam. Enimvero si ab alio moveri corporis est, o magis movere aliud? Anima autem movet :s, & conatus ejus extrinsecus foris parent. Ab t enim impingi & pedes in incessum, & manus ıtactum, & oculos in conspectum, & linguam atum, velut sigillario motu superficiem intus ıte. Unde hæc visio incorporali animæ, unde : rei solida propellere. Sed quomodo divisi vi- r in homine sensus corporales & intellectuales?)ralium ajunt rerum qualitates, ut terræ, ut corporalibus sensibus renuntiari, ut tactui, ut Incorporalium vero intellectualibus conve- ut benignitatis, ut malignitatis. Itaque incor- :m esse animam constat, cujus qualitates non ralibus, sed intellectualibus sensibus compre- ntur. Plane, si non hujus definitionis gradum ero. Ecce enim incorporalia ostendo corpo-

rali-

ralibus ſenſibus ſubjici, ſonum auditui, colorem conſpectui, odorem odoratui, quorum exemplo etiam anima corpori accedit, ne dicas idcirco ea per corporales renuntiari ſenſus, quia corporalibus accedant. Igitur ſi conſtat incorporalia quoque a corporalibus comprehendi, cur non & anima quæ corporalis, ab incorporalibus renuntietur? Certe definitio excluſa ſit. De inſignioribus argumentationibus erit etiam illa, quod omne corpus corporalibus ali judicant. Animam vero ut incorporalem, incorporalibus, ſapientiæ ſcilicet ſtudiis. Sed nec hic gradus ſtabit, etiam Sorano methodicæ medicinæ inſtructiſſimo auctore reſpondente animam corporalibus quoque ali: denique deficientem a cibo plerumque fulciri. Quidni? quo adempto in totum dilabitur ex corpore. Ita etiam ipſe Soranus pleniſſime ſuper anima commentatus quatuor voluminibus, & cum omnibus Philoſophorum ſententiis expertus, corporalem animæ ſubſtantiam vindicat, etſi illam immortalitate fraudavit. Non enim omnium eſt credere, quod Chriſtianorum eſt. Sicut ergo Soranus ipſe rebus oſtendit animam corporalibus ali, proinde & Philoſophus exhibeat illam incorporalibus paſci. Sed nemo unquam cunctanti de exitu animæ mulſam aquam de eloquio platonis infudit, aut micas de minutiloquio Ariſtotelis inferſit. Quid autem facient tot ac tantæ animæ Rupicum & barbarorum, quibus alimenta ſapientiæ deſunt, tamen indocta prudentia pollent, & ſine academiis & porticibus Atticis & carceribus Socratis, denique jejunantes a Philoſophia nihilominus vivunt. Non enim ſubſtantiæ ipſi alimenta proficiunt ſtudiorum, ſed diſciplinæ, quia nec opimiorem animam efficiunt, ſed ornatiorem. Bene autem quod & artes Stoici corporales adfirmant. Adeo ſic quoque anima corporalis, ſi & artibus ali creditur. Sed enormis intentio Philoſophiæ ſolet plerunque nec proſpi-

prospicere pro pedibus. Sic Thales in puteum. Solet & sententias suas non intelligendo, valetudinis corruptelam suspicari. Sic Chrysippus ad elleborum. Tale aliquid opinor ei accidit, quum duo in unum corpora negavit, alienata a prospectu & recogitatu prægnantum, quæ non singula quotidie corpora, sed & bina & terna in unius uteri ambitu perferunt. Invenitur etiam in jure civili Græca quædam quinionem enixa filiorum, semel omnium mater, unici fœtus parens multiplex, unici uteri puerpera numerosa, quæ tot stipata corporibus, pene dixerim populo, sextum ipsa corpus fuit. Universa conditio testabitur corpora de corporibus processura illic jam esse unde procedunt: secundum sit necesse est quod ex alio sit. Nihil porro ex alio est, nisi dum gignitur, sed tunc duo sunt.

7. Quantum ad Philosophos satis hæc, quia quantum ad nostros ex abundanti, quibus corporalitas animæ in ipso Evangelio relucebit. Dolet apud inferos anima cujusdam, & punitur in flamma, & cruciatur in lingua, & de digito animæ felicioris implorat solatium roris. Imaginem existimas exitum illum pauperis lætantis, & divitis mœrentis? & quid illic Lazari nomen, si non in veritate res est? Sed etsi imago credenda est, testimonium erit veritatis. Si enim non haberet anima corpus, non caperet imago animæ imaginem corporis: nec mentiretur de corporalibus membris scriptura, si non erant. Quid est autem illud quod ad inferna transfertur post divortium corporis, quod detinetur illic, quod in diem judicii reservatur, ad quod & Christus moriendo descendit, puto, ad animas Patriarcharum. Sed quamobrem? si nihil anima detinet sub terris. Nihil enim si non corpus: incorporalitas enim ab omni genere custodiæ libera est, immunis a pœna & a fovela. Per quod enim punitur aut fovetur, hoc erit corpus;

reddam de isto plenius & opportunius. Igitur si quid tormenti sive solatii anima praecerpit in carcere seu diversorio inferum, in igni, vel in sinu Abrahae, probata erit corporalitas animae. Incorporalitas enim nihil patitur, non habens per quod pati possit: Aut si habet, hoc erit corpus. Inquantum enim omne corporale passibile est, intantum quod passibile est, corporale est.

8. Abruptum alioquin & absurdum idcirco quid de corporalium eximere censu, quia ceteris corporalibus exemplis non adaequet: ubi proprietatum privata discrimina, per quae magnificentia auctoris ex operum eorundem diversitate signatur, ut sint tam discreta quam paria, tam amica quam & aemula. Siquidem & ipsi Philosophi ex contrariis universa constare condicunt secundum amicitiam & inimicitiam Empedoclis. Sic igitur etsi corporalia incorporalibus objacent, ipsa quoque ita inter se differunt, ut differentia species eorum ampliet, non genus mutet: ut sint corporalia, sic multa in Dei gloria, dum varia: sic varia, dum diversa: sic diversa, dum his alii qualitatum sensus, alii illis: dum his alia alimenta, alia illis: dum haec invisibilia, illa visibilia: dum haec gravia, illa levia. Ajunt enim & idcirco animam incorporalem renuntiandam, quia digressa ea, graviora efficiantur corpora defunctorum, cum leviora esse deberent, unius corporis pondere exempto, si anima corpus. Quid enim, inquit Soranus, si mare negent corpus, quia extra mare immobilis & gravis navis efficitur: Quanto ergo validius corpus animae, quod tanti postea ponderis corpus levissima mobilitate circumfert? Ceterum etsi invisibilis anima, & pro conditione corporis sui, & pro proprietate substantiae, & pro natura etiam eorum quibus invisibilis esse sortita est. Solem noctuae nesciunt oculis: aquilae ita sustinent, ut natorum suorum generositatem de pupillarum audacia judicent, alio-

alioqui non educabunt, ut degenerem, quem ſolis radius averterit: eſt ideo alteri quid inviſibile, alteri non, quod non ideo incorporale ſit, quia non ex æquo vis valet. Sol enim corpus, ſiquidem ignis; ſed quod aquila confiteatur, neget noctua, non tamen præjudicans aquilæ: tantundem & animæ corpus inviſibile carni ſi forte, ſpiritui vero viſibile: ſic Joannes in ſpiritu Dei factus, animas martyrum conſpicit.

9. Quum animæ corpus adſerimus propriæ qualitatis & ſui generis: jam hæc conditio proprietatis de ceteris accidentibus corpulentiæ præjudicavit, ut hæc adeſſe, qua corpus oſtendamus, ſed & ipſa ſui generis pro corporis proprietate, aut etſi non adſint, hoc eſſe proprietatis non adeſſe corpori animæ, quæ corporibus & ceteris adſint. Et tamen non inconſtanter profitebimur ſolenniora quæque, & omnimodo debita corpulentiæ, adeſſe animæ quoque, ut habitum, ut terminum, ut illud trifariam diſtantivum, longitudinem dico, & latitudinem, & ſublimitatem, quibus metantur corpora Philoſophi. Quid nunc quod & effigiem animæ damus, Platone nolente, quaſi periclitetur de animæ immortalitate? Omne enim effigiatum compoſitum & ſtructile adfirmat. Diſſolubile autem omne compoſititium & ſtructile: ſed animam immortalem. Igitur indiſſolubilem quam immortalem, & ineffigiatam quam indiſſolubilem. Ceterum compoſititiam & ſtructilem, ſi effigiatam, tamquam alio eam modo effigians intellectualibus formis: pulchram juſtitia & diſciplinis Philoſophiæ, deformem vero contrariis artibus. Sed nos corporales quoque illi inſcribimus lineas, non tantum ex fiducia corporalitatis per æſtimationem, verum & ex conſtantia gratiæ per revelationem. Nam quia ſpiritalia chariſmata agnoſcimus, poſt Joannem quoque Prophetiam meruimus & conſequi. Eſt hodie ſoror apud

nos revelationum chariſmata ſortita, quas in Eccleſia inter Dominica ſolennia per extaſin in ſpiritu patitur; converſatur cum angelis aliquando etiam cum Domino, & videt & audit ſacramenta, & quorundam corda dinoſcit, & medicinas deſiderantibus ſubmittit. Jam vero prout ſcripturæ leguntur, aut Pſalmi canuntur, aut adlocutiones proferuntur, aut petitiones delegantur: ita inde materiæ viſionibus ſubminiſtrantur. Forte neſcio quid de anima diſſerueramus, cum ea ſoror in ſpiritu eſſet. Poſt tranſacta ſolennia dimiſſa plebe, quo uſu ſolet nobis renuntiare quæ viderit (nam & diligentiſſime digeruntur, ut etiam probentur) inter cetera, inquit, oſtenſa eſt mihi anima corporaliter, & ſpiritus videbatur, ſed non inanis & vacuæ qualitatis, immo quæ etiam teneri repromitteret, tenera & lucida & aerei coloris, & forma per omnia humana, hæc viſio eſt. Deus teſtis, & Apoſtolus chariſmatum in Eccceſia futurorum idoneus ſponſor; tu niſi res ipſa de ſingulis perſuaſerit, ne credas. Si enim corpus anima, ſine dubio inter illa quæ ſupra ſumus profeſſi. Proinde & coloris proprietas omni corpori adhæret; quem igitur alium animæ æſtimabis colorem, quam aereum ac lucidum? non ut aer ſit ipſa ſubſtantia ejus, etſi hoc Aeneſidemo viſum eſt & Anaximeni, puto ſecundum quosdam & Heraclito: nec ut lumen, etſi hoc placuit Pontico Heraclidi. Nam & cerauneis gemmis non ideo ſubſtantia ignita eſt, quod coruſcent rutilato rubore, nec peryllis ideo aquoſa materia eſt, quod fluctuent colato nitore. Quanta enim & alia color ſociat, natura diſſociat? Sed quoniam omne tenue atque perlucidum aeris æmulum eſt, hoc erit anima qua flatus eſt & ſpiritus tradux. Siquidem præ ipſa tenuitatis ſubtilitate de fide corporalitatis periclitatur. Sic & effigiem de ſenſu jam tuo concipe, non aliam animæ humanæ deputandam præter humanam,

nam, & quidem ejus corporis quod una quæque circumtulit. Hoc nos ſapere interim primordii contemplatio inducat. Recogita enim, cum Deus flaſſet in faciem hominis flatum vitæ, & factus eſſet homo in animam vivam, totum utique per faciem ſtatim flatum illum in interiora tranſmiſſum, & per univerſa corporis ſpatia diffuſum, ſimulque divina aſpiratione denſatum, omni intus linea expreſſum eſſe, quam denſatum impleverat, & velut in forma gelaſſe. Inde igitur & corpulentia animæ ex denſatione ſolidata eſt, & effigies expreſſione formata. Hic erit homo interior, alius exterior, dupliciter unus: habens & ille oculos & aures ſuas, quibus populus Dominum audire & videre debuerat, habens & ceteros artus, per quos & in cogitatibus utitur, & in ſomnis fungitur. Sic & diviti apud inferos lingua eſt, & pauperi digitus, & ſinus Abrahæ. Per has lineas & animæ martyrum ſub altari intelliguntur. A primordio enim in Adam concreta & configurata corpori anima, ut totius ſubſtantiæ, ita & conditionis iſtius ſemen efficit.

10. Pertinet ad ſtatum fidei, ſimplicem animam determinare ſecundum Platonem, id eſt, uniformem duntaxat ſubſtantiæ nomine. Viderint artes & diſciplinæ, viderint & effigies. Quidam enim volunt aliam illi ſubſtantiam naturalem ineſſe ſpiritum; quaſi aliud ſit vivere, quod venit ab anima; aliud ſpirare, quod fiat a ſpiritu. Nam & animalibus non omnibus utrumque adeſſe. Pleraque enim vivere ſolummodo, non etiam ſpirare, eo quod non habeant organa ſpiritus, pulmones & arterias. Quale eſt autem in examinatione humanæ animæ culicis atque formicæ argumenta reſpicere, quando & vitalia pro cujusque generis diſpoſitione, omnibus propria animalibus temperaverit artifex Deus, ut nulla inde conjectura captanda ſit. Nam neque homo ſi pulmonibus & arteriis ſtructus eſt, idcirco aliunde ſpirabit,

aliunde vivet: neque formica, si membris hujusmodi caret, idcirco negabitur spirare, quasi solummodo vivens. Cui vero tantum patuit in Dei opera, ut alicui hæc deesse præsumpserit? Herophilus ille medicus aut lanius, qui sexcentos exsecuit ut naturam scrutaretur, qui hominem odit ut nosset, nescio an omnia interna ejus liquido explorarit, ipsa morte mutante quæ vixerant, & morte non simplici: sed ipsa inter artificia exsectionis errantes Philosophi pro certo renuntiaverunt culicibus & formicis & tineis deesse pulmones & arterias. Dic mihi inspector curiosissime, oculos habent ad videndum? Atquin & pergunt quo volunt, & vitant & adpetunt quæ videndo sciunt; designa oculos, denota pupillas. Sed & exedunt tineæ; demonstra mandibula, deprome genuinos. Sed & personant culices, ne in tenebris quidem aurium cæci; tubam pariter & lanceam oris illius ostende. Quodvis animal unius licet puncti, aliquo alatur necesse est; exhibeas pabuli transmittendi, decoquendi, defæcandique membra. Quid ergo dicemus? Si per hæc vivitur, erunt hæc in omnibus utique quæ vivent, etsi non videntur, etsi non adprehenduntur pro mediocritate: hoc magis credas, *si* Deum recogites tantum artificem in modicis, quantum & in maximis. Si vero non putas capere tam minuta corpuscula Dei ingenium, sic quoque magnificentiam ejus agnoscas, quod modicis animalibus, sine necessariis membris nihilominus vivere instruxerit, salvo etiam visu sine oculis, & esu sine denticulis, & digestu sine alveis, quemadmodum & incedunt quædam sine pedibus manante impetu, quod angues: & insurgente conatu, quod vermes: & spumante reptatu, quod limaces. Ita & spirari cur non putes sine pulmonum follibus, & sine fistulis arteriarum? ut pro magno amplectaris argumento, idcirco animæ humanæ spiritum accedere, quia sint quæ spiritu

ritu

[redacted]

ritu careant; & idcirco ea ſpiritu carere; quia flaturalibus artibus ſtructa non ſint. Vivere ſine ſpiritu exiſtimas aliquid, ſpirare ſine pulmonibus non putas? Quid eſt, oro te, ſpirare? flatum, opinor, ex ſemetipſo agere. Quid eſt non vivere? flatum, opinor, ex ſemetipſo non agere. Hoc enim reſpondere debebo, ſi non idem eſt ſpirare quod vivere. Sed mortui erit non agere flatum: ergo viventis eſt agere flatum. Sed & ſpirantis eſt agere flatum; ergo & ſpirare viventis eſt. Utrumque ſi ſine anima decurrere potuiſſet, non fuiſſet animæ ſpirare, ſed ſolummodo vivere. At enim vivere ſpirare eſt, ſi & ſpirare vivere. Sic ergo totum hoc & ſpirare & vivere, ejus eſt cujus & vivere, id eſt, animæ. Denique ſi ſeparas ſpiritum, naturam ſepara, & opera. Agant in diſcreto aliquid ambo, ſeorſum anima, ſeorſum ſpiritus: anima ſine ſpiritu vivat, ſpiritus ſine anima ſpiret; alterum relinquat corpora, alterum remaneat, mors & vita conveniant. Si enim duo ſunt anima & ſpiritus, dividi poſſunt, ut diviſione eorum alterius diſcedentis, alterius manentis, mortis & vitæ concurſus eveniat. Sed nullo modo eveniet: ergo duo non erunt, quæ dividi non poſſunt; quæ dividi poſſent ſi fuiſſent. Sed licet & duo eſſe concreta. Sed non erunt concreta ſi aliud eſt vivere, aliud ſpirare. Diſtinguunt ſubſtantias opera: & quanto nunc firmius eſt, ut unum credas, cum diſtantiam non das, ut ipſa ſit anima ſpiritus, dum ipſius eſt ſpirare, cujus & vivere. Quid enim ſi diem aliud haberi velis, aliud lucem quæ accidat diei, cum dies ipſa lux ſit? Plane erunt & alia genera lucis, ut ex ignium miniſterio: Erunt enim & aliæ ſpiritus ſpecies, ut ex Deo, ut ex diabolo. Ita cum de anima & ſpiritu agitur, ipſa erit anima ſpiritus, ſicut ipſa dies lux. Ipſum eſt enim quid, per quod eſt quid.

 11. Sed

11. Sed ut animam ſpiritum dicam, præſentis quæſtionis ratio compellit, quia ſpirare alii ſubſtantiæ adſcribitur: hoc dum animæ vindicamus, quam uniformem & ſimplicem agnoſcimus, ſpiritum neceſſe eſt certa conditione dicamus: non ſtatus nomine, ſed actus, nec ſubſtantiæ titulo, ſed operæ, quia ſpirat, non quia ſpiritus proprie eſt. Nam & flare, ſpirare eſt. Ita & animam, quam flatum ex proprietate defendimus, ſpiritum nunc ex neceſſitate pronuntiamus. Ceterum adverſus Hermogenem, qui eam ex materia, non ex Dei flatu contendit, flatum proprie tuemur. Ille enim adverſus ipſius ſcripturæ fidem flatum in ſpiritum vertit: ut dum incredibile eſt, ſpiritum Dei in delictum, & mox in judicium devenire, ex materia potius anima credatur quam ex Dei ſpiritu. Idcirco nos & illic flatum eam defendimus, non ſpiritum, ſecundum ſcripturam, & ſecundum ſpiritus diſtinctionem: & hic ſpiritum ingratis pronuntiamus, ſecundum ſpirandi & flandi conditionem. Illic de ſubſtantia quæſtio eſt. Spirare enim ſubſtantiæ actus eſt. Nec diutius de iſto, niſi propter hæreticos, qui neſcio quod ſpiritale ſemen infulciunt animæ de Sophiæ matris occulta liberalitate conlatum, ignorante factore; quum ſcriptura factoris magis Dei ſui conſcia, nihil amplius promulgaverit quam Deum flantem in faciem hominis flatum vitæ, & hominem factum in animam vivam. Per quam exinde & vivat & ſpiret: ſatis declarans differentias ſpiritus & animæ in ſequentibus inſtrumentis, ipſo Deo pronuntiante: *Spiritus ex me prodivit, & flatum omnem ego feci.* Et anima enim flatus factus ex ſpiritu. Et rurſus, *Qui dedit flatum populo ſuper terram, & ſpiritum calcantibus eam.* Primo enim anima; id eſt flatus populo in terra incedenti, id eſt in carne carnaliter agenti. Poſtea ſpiritus eis qui terram calcant, id eſt opera carnis ſubigunt: quia & Apoſtolus non primum quod ſpiritale eſt, ſed quod ani-

animale, poſtea ſpiritale. Nam, etſi Adam ſtatim prophetavit, magnum illud ſacramentum in Chriſtum & Eccleſiam: *Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro ex carne mea: propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adglutinabit ſe uxori ſuæ, & erunt duo in unam carnem:* accidentiam ſpiritus paſſus. Cecidit enim extaſis ſuper illum, ſancti ſpiritus vis operatrix Prophetiæ. Nam & malus ſpiritus accidens res eſt. Denique Saulem tam Dei ſpiritus poſtea vertit in alium virum, id eſt in Propheten, cum dictum eſt, *Quid hoc filio Cis? an & Saul in Prophetis?* quam & malus ſpiritus poſtea evertit in alium virum, in apoſtatam ſcilicet. Judam quoque aliquamdiu cum electis deputatum uſque ad loculorum officium, etſi jam fraudatorem, traditorem tandem nondum, poſtea diabolus intravit. Igitur ſi neque Dei, neque diaboli ſpiritus ex nativitate conſeritur animæ, ſolam eam conſtat ante eventum ſpiritus utriusque, ſi ſolam & ſimplicem & uniformem ſubſtantiæ nomine, atque ita non aliunde ſpirantem quam ex ſubſtantiæ ſuæ ſorte.

12. Proinde & animum, ſive mens eſt, νȣς apud Græcos, non aliud quid intelligimus, quam ſuggeſtum animæ ingenitum & inſitum & nativitus proprium, quo agit, quo ſapit, quem ſecum habens ex ſemetipſa, ſe commoveat in ſemetipſa, atque ita moveri videatur ab illo tanquam ſubſtantia alia, ut volunt qui etiam univerſitatis motatorem animum decernunt, illum Deum Socratis, illum Valentini Monogenem ex patre βυθῷ, & matre σιγῃ, quamvis Anaxagoræ turbata ſententia eſt. Initium enim omnium commentatus animum, ut univerſitatis oſcillum de illius axe ſuſpendens, purumque eum adfirmans, & ſimplicem & incommiſcibilem, hoc vel maxime titulo ſegregat ab animæ commiſtione, & tamen eundem alibi animam edicit. Hoc etiam Ariſtoteles denotavit, neſcio an ſua paratior implere, quam

aliena inanite. Denique & ipſe definitionem animi quum differret, interim alterum animi genus pronuntiavit, illum divinum, quem rurſus & impaſſibilem ſubostendens, abſtulit & ipſé eum a conſortio animæ. Cum enim animam paſſibilem conſtet eorum quæ ſortita eſt pati, aut per animum, & cum animo patietur: ſi concreta eſt animo, non poteſt animus impaſſibilis induci: aut ſi non per animum, nec cum animo patietur anima, non erit concreta illi cum quo nihil, & qui nihil patitur. Porro ſi nihil per illum, & cum illo anima patietur, jam nec ſentiet, nec ſapiet, nec movebitur per illum, ut volunt. Nam & ſenſus paſſiones facit Ariſtoteles. Quidni? & ſentire enim pati eſt, quia pati ſentire eſt. Proinde & ſapere ſentire eſt, & moveri ſentire eſt: ita totum pati eſt. Videmus autem nihil iſtorum animam experiri, ut non & animo deputetur, quia per illum & cum illo tranſigitur. Jam ergo & commiſcibilis eſt animus adverſus Anaxagoram, & paſſibilis adverſus Ariſtotelem. Ceterum ſi diſcretio admittitur, ut ſubſtantia duæ res ſint, animus atque anima, alterius erit & paſſio, & ſenſus, & ſapor omnis, & actus, & motus: alterius autem otium, & quies, & ſtupor, & nulla jam cauſſa, & aut animus vacabit, aut anima. Quod ſi conſtat ambobus hæc omnia reputari, ergo unum erunt utrumque, & Democritus obtinebit, differentiam tollens, & quæretur quomodo unum utrumque ex duarum ſubſtantiarum confuſione, an ex unius diſpoſitione. Nos autem animum ita dicimus animæ concretum, non ut ſubſtantia alium, ſed ut ſubſtantiæ officium.

13. Ad hoc diſpicere ſupereſt, principalitas ubi ſit, id eſt qui cui præeſt, ut cujus principalitas apparuerit, illa ſit ſubſtantiæ maſſa. Id autem cui maſſa ſubſtantiæ præerit, in officium naturale ſubſtantiæ deputetur. Enimvero quis non animæ dabit ſummam omnem, cujus nomine totius hominis mentio titulata

eſt.

est. Quantas animas pasco (ait dives) non animos: Et animas salvas optat gubernator, non animos: Et rusticus in opere, & in prælio miles, animam se, non animum ponere affirmat. Cujus nominatiora pericula aut vota sunt, animi an animæ? Quid autem agere dicuntur moribundi, animum an animam? Ipsi postremo Philosophi ipsique Medici quamvis de animo quoque disputarent, faciem tamen operis frontemque materiæ de anima unusquisque proscripsit. Ut autem & a Deo discas, animam Deus semper adloquitur, animam compellat atque advocat, ut animum sibi advertat. Illam salvam venit facere Christus, illam perdere in gehennam comminatur, illam pluris fieri vetat, illam & ipse bonus pastor pro pecudibus suis ponit. Habes animæ principalitatem, habes in illa & substantiæ unionem, cujus intelligam instrumentum esse animum, non patrocinium.

14. Singularis alioquin & simplex, & de suo tota est non magis instructilis aliunde quam divisibilis ex se, quia nec dissolubilis. Si enim structilis, & dissolubilis, jam non immortalis. Itaque quia jam non mortalis, neque dissolubilis neque divisibilis. Nam & dividi dissolvi est, & dissolvi mori est. Dividitur autem in partes, nunc in duas a Platone, nunc in tres a Zenone, nunc in quinque & in sex a Panætio, & in septem a Sorano, etiam in octo penes Chrysippum, etiam in novem penes Apollophanem, sed & in decem apud quosdam Stoicorum, & in duas amplius apud Posidonium, qui a duobus exorsus titulis, principali quod ajunt ἡγεμονικον, & a rationali, quod ajunt λογικον, in duodecim exinde prosecuit: ita in alias ex aliis species dividunt animam. Hujusmodi autem non tam partes animæ habebuntur, quam vires & efficaciæ & operæ, sicut de quibusdam & Aristoteles judicavit. Non enim membra sunt substantiæ animalis, sed ingenia: ut motorium, ut actorium,

rium, ut cogitatorium, & si qua in hunc modum distinguunt, ut & ipsi illi quinque notissimi sensus, visus, auditus, gustus, tactus, odoratus. Quibus omnibus etsi certa singulis domicilia in corpore determinaverunt, non idcirco hæc quoque distributio animæ ad animæ sectiones pertinebit, quando ne ipsum quidem corpus ita dividatur in membra, ut isti volunt animam. Atquin ex multitudine membrorum unum corpus efficitur, ut concretio sit potius ipsa divisio. Specta portentosissimam Archimedis munificentiam, organum hydraulicum dico, tot membra, tot partes, tot compagines, tot itinera vocum, tot compendia sonorum, tot commercia modorum, tot acies tibiarum, & una moles erunt omnia. Sic & spiritus qui illic de tormento aquæ anhelat, non ideo separabitur in partes, quia per partes administratur, substantia quidem solidus, opera vero divisus. Non longe hoc exemplum est a Stratone & Aenesidemo & Heraclito: nam & ipsi unitatem animæ tuentur, quæ in totum corpus diffusa, & ubique ipsa velut flatus in calamo per cavernas, ita per sensualia variis modis emicet, non tam concisa quam dispensata. Hæc omnia quibus titulis nuncupentur, & quibus ex se divisionibus deriventur, & quibus in corpore metationibus sequestrentur, Medici potius tum Philosophi considerabunt, nobis pauca convenient.

15. In primis an sit aliquis summus in anima gradus vitalis & sapientialis, quod ἡγεμονικὸν appellant, id est principale, quia si negetur, totus animæ status periclitatur. Denique qui negant principale, ipsam prius animam nihil censuerunt, Messenius aliquis Dicæarchus, ex Medicis autem Andreas & Asclepiades, ita abstulerunt principale, dum in animo ipso volunt esse sensus, quorum vindicatur principale. Asclepiades etiam illa argumentatione vectatur, quod pleraque animalia ademptis eis partibus corporis, in qui-

bus

bus plurimum existimatur principale consistere, & insuper vivant aliquatenus, & sapiant nihilominus: ut muscæ & vespæ & locustæ, si capita decideris: ut capræ, & testudines, & anguillæ, si corda detraxeris: itaque principale non esse. Quod si fuisset amissus cum suis sedibus vigor animæ, non perseveraret. Sed plures & Philosophi adversus Dicæarchum Plato, Strato, Epicurus, Democritus, Epedocles, Socrates, Aristoteles: & Medici adversus Adream & Asclepiadem Herophilus, Erasistratus, Diocles, Hippocrates, & ipse Soranus: jamque omnibus plures Christiani, qui apud Deum de utroque deducimur, & esse principale in anima, & certo in corporis recessu consecratum. Si enim scrutatorem & dispectorem cordis Deum legimus: si etiam Prophetes ejus occulta cordis traducendo probatur; si Deus ipse recogitatus cordis in populo prævenit, *Quid cogitatis in cordibus vestris nequam?* Si & David: *Cor mundum conde in me Deus.* Et Paulus, *Corde*, ait, *credi in justitiam.* Et Joannes, *Corde*, ait, *suo unumquemque reprehendi.* Si postremo, *Qui viderit feminam ad concupiscendum, jam adulteravit in corde.* Simul utrumque dilucet, & esse principale in anima, quod intentio divina conveniat, id est vim sapientialem atque vitalem: quod enim sapit, vividum est: & in eo thesauro corporis haberi, ad quem Deus respicit: ut neque extrinsecus agitari putes principale istud secundum Heraclitum, neque per totum corpus ventilari secundum Muschionem, neque in capite concludi secundum Platonem, nèque in vertice potius præsidere secundum Xenocratem, neque in cerebro cubare secundum Hippocratem, sed nec circa cerebri fundamentum ut Herophilus, nec in membranulis, ut Strato & Erasistratus, nec in superciliorum meditullio ut Strato Physicus, nec in tota lorica pectoris ut Epicurus, sed & quod Aegyptii renuntiaverunt ei qui divinarum commendatores

res videbantur, & ille verſus Orphei vel Empedoclis: namque hominis ſanguis circumcordialis eſt ſenſus, etiam Protagoras, etiam Apollodorus & Chryſippus hæc ſapiunt, ut vel ab iſtis retuſus Aſclepiades capras ſuas quærat ſine corde balantes, & muſcas ſuas abigat ſine capite volitantes: & omnes jam ſciant ſe potius ſine corde & cerebro vivere, qui diſpoſitionem animæ humanæ de conditione beſtiarum præjudicaverint.

16. Eſt & illud ad fidem pertinens, quod Plato bifariam partitur animam, per rationalem & irrationalem. Cui definitioni & nos quidem adplaudimus, ſed non ut naturæ deputetur utrumque. Naturale enim rationale credendum eſt, quod animæ a primordio ſit ingenitum, a rationali videlicet auctore. Quid enim non rationale, quod Deus juſſu quoque ediderit, nedum id quod proprie adflatu ſuo emiſerit? Irrationale autem poſterius intelligendum eſt, ut quod acciderit ex ſerpentis inſtinctu, ipſum illud transgreſſionis admiſſum, atque exinde inoleverit & coadoleverit in anima adinſtar jam naturalitatis, quia ſtatim in naturæ primordio accidit. Ceterum quum idem Plato ſolum rationale dicat, ut in anima Dei ipſius, ſi nos etiam irrationale naturæ adſcripſerimus, quam a Deo anima noſtra ſortita eſt, æque irrationale de Deo erit: utpote naturale, quia naturæ Deus auctor eſt. Sed enim a Diabolo immiſſio delicti: irrationale autem omne delictum: igitur a diabolo irrationale, a quo & delictum, extraneum a Deo a quo eſt irrationale alienum. Proinde diverſitas horum ex diſtantia auctorum. Proinde cum Plato ſoli Deo ſegregans rationale, duo genera ſubdividit ex irrationali: indignativum quod appellant θυμικὸν, & concupiſcentivum quod vocant ἐπιθυμητικὸν: ut illud quidem commune ſit nobis & leonibus, iſtud vero cum muſcis, rationale porro cum Deo: video & de hoc mihi eſſe

retra-

retractandum, propter ea quæ in Christo deprehenduntur. Ecce enim tota hæc trinitas & in Domino, & rationale, quo docet, quo disserit, quo salutis vias sternit: & indignativum, quo invehitur in Scribas & Pharisæos: & concupiscentivum, quo Pascha cum discipulis suis edere concupiscit. Igitur apud nos non semper ex irrationali censenda sunt indignativum & concupiscentivum, quæ certi sumus in Domino rationaliter decucurrisse. Indignabitur Deus rationaliter, quibus scilicet debet, & concupiscet Deus rationaliter, quæ digna sunt ipso. Nam & malo indignabitur, & bono concupiscet salutem. Dat & Apostolus nobis concupiscentiam. *Si quis Episcopatum concupiscit, bonum opus concupiscit.* Sed bonum opus dicens, rationalem concupiscentiam ostendit. Concedit & indignationem. Quidni, quam & ipse suscepit? *Utinam & præcidantur*, inquit, *qui vos subvertunt.* Rationalis est indignatio, quæ ex affectu disciplinæ est. At quum dicit: *Fuimus aliquando natura filii iræ*, irrationale indignativum suggillat, quod non sit ex ea natura quæ a Deo est, sed ex illa quam diabolus induxit, dominus & ipse dictus sui ordinis, *Non potestis duobus dominis servire*: pater & ipse cognominatus, *Vos ex diabolo patre estis:* ne timeas & illi proprietatem naturæ alterius adscribere posterioris & adulteræ, quem legis avenarum superseminatorem, & frumentariæ segetis nocturnum interpolatorem.

17. Contingit nos illorum etiam quinque sensuum quæstio, quos in primis litteris discimus, quoniam & hinc aliquid hæreticis procuratur. Visus est, & auditus, & odoratus, & gustus, & tactus. Horum fidem Academici durius damnant; secundum quosdam, & Heraclitus & Diocles & Empedocles. Certe Plato in Timæo irrationalem pronuntiat sensualitatem, & opinioni complicitam. Itaque mendacium visui objicitur, quod remos in aqua inflexos vel infra-

falſos adſeverat adverſus conſcientiam integritatis, quod turrem quadrangulatam de longinquo rotundam perſuadeat, quod æqualiſſimam porticum anguſtiorem in ultimo infamet, quod cœlum tanta ſublimitate ſuſpenſum mari jungat. Perinde auditus fallaciæ reum. Ut cum cœleſte murmur putamus, & plauſtrum eſt; vel tonitru meditante, pro certo de plauſtro credimus ſonitum. Sic & odoratus & guſtus arguuntur; ſiquidem eadem unguenta, eademque vina poſteriora quoque uſu depretiantur. Sic & tactus reprehenditur; ſiquidem eadem pavimenta manibus aſperiora, pedibus leviora creduntur, & in lavacris idem caldæ lacus ferventiſſimus primo, dehinc temperatiſſimus renunciatur. Adeo inquiunt, ſic quoque falluntur ſenſibus, dum ſententias vertimus. Moderatius Stoici non omnem ſenſum, nec ſemper, de mendacio onerant. Epicurei conſtantius parem omnibus atque perpetuam defendunt veritatem, ſed alia via. Non enim ſenſum mentiri, ſed opinionem. Senſum enim pati, non opinari; animam enim opinari. Abſciderunt & opinionem a ſenſu, & ſenſum ab anima. Et unde opinio, ſi non a ſenſu? Denique niſi viſus rotundam ſenſerit turrem, nulla opinio rotunditatis. Et unde ſenſus, ſi non ab anima? Denique carens anima corpus carebit & ſenſu. Ita & ſenſus ex anima eſt, & opinio ex ſenſu, & anima totum. Ceterum optime proponetur eſſe utique aliquid, quod efficiat aliter quid a ſenſibus renuntiari, quam ſit in rebus. Porro ſi poteſt id renuntiari quod non ſit in rebus, cur non perinde poſſit per id renuntiari quod non ſit in ſenſibus, ſed in his rationibus quæ interveniant ſuo nomine? Atque adeo licebit eas recognoſci. Nam ut in aqua remus inflexus vel infractus appareat, aqua in cauſſa eſt. Denique extra aquam integer viſui remus. Teneritas autem ſubſtantiæ illius, qua ſpeculum ex lumine efficitur, prout icta ſeu mota eſt,

ita

ita & imaginem vibrans evertit lineam recti. Item ut turris habitus eludat, intervalli conditio compellit in aperto; æqualitas enim circumfuſi aeris pari luce veſtiens angulos, oblitterat lineas. Sic & uniformitas porticus acuitur in fine, dum acies in concluſo ſtipata illic tenuatur quo & extenditur. Sic & cœlum mari unitur, ubi viſio abſumitur; quæ quandiu viget, tamdiu dividit. Auditum vero quid aliud decipiet, quam ſonorum ſimilitudo? Et, ſi poſtea minus ſpirat unguentum, & minus ſapit vinum, & minus lacus fervet, in omnibus ferme prima vis tota eſt. Ceterum de ſcabro ac lævi merito manus ac pedes tenera ſcilicet & calloſa membra diſſentiunt. Igitur hoc modo nulla ſenſuum fruſtratio cauſſa carebit. Quod ſi cauſſæ fallunt ſenſus, & per ſenſus opiniones: jam nec in ſenſibus conſtituenda fallacia eſt, qui cauſſas ſequuntur, nec in opinionibus, quæ a ſenſibus diriguntur, ſequentibus cauſſas. Qui inſaniunt, alios in aliis vident, ut Oreſtes matrem in ſorore, & Ajax Ulyſſem in armento, ut Athamas & Agave in filiis beſtias. Oculisne hoc mendacium exprobrabis, an furiis? Qui redundantia fellis auruginant, amara ſunt omnia. Num ergo guſtui præfaricationem exprobrabis, an valetudinem? Omnes itaque ſenſus evertuntur vel circumveniuntur ad tempus, ut proprietate fallaciæ careant. Immo jam ne ipſis quidem cauſſis adſcribendum eſt fallaciæ elogium. Si enim ratione hæc accidunt, ratio fallacia perhiberi non meretur. Quod ſic fieri oportet, mendacium non eſt. Itaque ſi & ipſæ cauſſæ infamia liberantur, quanto magis ſenſus, quibus jam & cauſſæ libere præeunt: cum hinc potiſſimum & veritas & fides & integritas ſenſibus vindicanda ſit, quod non aliter renuntient, quam quod illa ratio mandavit, quæ efficiat aliter quid a ſenſibus renuntiari, quam ſit in rebus. Quid agis Academice procaciſſime? totum vitæ ſtatum evertis, omnem

naturæ ordinem turbes, ipſius Dei providentiam excæcas, qui cunctis operibus ſuis intelligendis, incolendis, diſpenſandis, fruendiſque fallaces, & mendaces dominos præfecerit ſenſus. An non iſtis univerſa conditio ſubminiſtratur? An non per iſtos ſecunda quoque mundo inſtructio acceſſit, tot artes, tot ingenia, tot ſtudia, negotia, officia, commercia, remedia, conſilia, ſolatia, victus, cultus, ornatuſque: omnia totum vitæ ſaporem condierunt, dum per hos ſenſus ſolus omnium homo animal rationale dignoſcitur intelligentiæ & ſcientiæ capax, & ipſius Academiæ. Sed enim Plato ne quod teſtimonium ſenſibus ſignet, propterea & in Phædro ex Socratis perſona negat ſe cognoſcere poſſe ſemetipſum, ut monet Delphica inſcriptio. Et in Theæteto adimit ſibi ſcire, atque ſentire. Et in Phædro poſt mortem differt ſententiam veritatis, poſtumam ſcilicet: & tamen nondum mortuus philoſophabatur. Non licet nobis in dubium ſenſus iſtos revocare, ne & in Chriſto de fide eorum deliberetur: ne forte dicatur, quod falſo Satanam proſpectarit de cœlo præcipitatum: aut falſo vocem patris audierit de ipſo teſtificatam: aut deceptus ſit cum Petri ſocrum tetigit: aut alium poſtea unguenti ſenſerit ſpiritum, quod in ſepulturam ſuam acceptavit: alium poſtea vini ſaporem, quod in ſanguinis ſui memoriam conſecravit. Sic enim & Marcion phantaſma eum maluit credere, totius corporis in illo dedignatus veritatem. Atquin ne in Apoſtolis quidem ejus ludificata natura eſt. Fidelis fuit & viſus & auditus in monte: fidelis & guſtus vini illius, licet aquæ ante, in nuptiis Galilææ: fidelis & tactus, exinde creduli Thomæ. Recita Joannis teſtationem: *Quod vidimus*, inquit, *quod audivimus, oculis noſtris vidimus, & manus noſtra contrectaverunt, de ſermone vitæ.* Falſa utique teſtatio, ſi oculorum & aurium & manuum ſenſus natura mentitur.

18. Con-

[redacted]

18. Convertor ad intellectualium partem, quemadmodum illam Plato a corporalibus separatam hæreticis commendaverit, agnitionem ante mortem consecutus. Ait enim in Phædone: quid tum erga ipsam prudentiæ possessionem? Utrumne impedimentum erit corpus, an non, si quis illud socium adsumpserit in quæstionem? Tale quid dico, habetne veritatem aliquam visio & auditio hominibus, an non? An non etiam Poetæ hæc nobis semper obmussant, quod neque audiamus certum, neque videamus? Meminerat scilicet & Epicharmi Comici: animus cernit, animus audit, reliqua surda & cæca sunt. Itaque rursus: illum ergo ait supersapere, qui mente maxime sapiat, neque visionem proponens, neque ullum ejusmodi sensum attrahens animo, sed ipsa mente sincera utens in recogitando ad capiendum sincerum quodque rerum, si egressus potissimum ab oculis & auribus, & quod dicendum sit a toto corpore, ut turbante, & non permittente animæ possidere veritatem, atque prudentiam quando communicat. Videmus igitur adversus sensus corporales alium portendi paraturam, ut multo idoniorem, vires scilicet animæ, intellectum operantes ejus veritatis, cujus res non sint coram, nec subjaceant corporalibus sensibus, sed absint loge a communi conscientia in arcano, & in superioribus, & apud ipsum Deum. Vult enim Plato esse quasdam substantias invisibiles, incorporales, supermundiales, divinas, & æternas: quas appellat Ideas, id est formas exemplares, & caussas naturalium istorum manifestorum, & subjacentium corporalibus sensibus, & illas quidem esse veritates, hæc autem imagines earum. Relucentne jam hæretica semina Gnosticorum & Valentinianorum? Hinc enim arripiunt differentiam corporalium sensuum, & intellectualium virium, quam etiam parabolæ decem virginum adtemperant: ut quinque stultæ sensus corpo-

rales figuraverint, ſtultos videlicet, quia deceptui faciles: ſapientes autem intellectualium virium notam expreſſerint, ſapientium ſcilicet, quia contingentium veritatem, illam arcanam & ſupernam, & apud pleroma conſtitutam hæreticarum Idearum ſacramenta: hoc enim ſunt αἰῶνες, & genealogiæ illorum. Itaque & ſenſum dividunt: & intellectualibus quidem a ſpiritali ſuo ſemine: ſenſualibus vero ab animali, quia ſpiritalia nullo modo capiat. Et illius quidem eſſe inviſibilia, hujus vero viſibilia, & humilia, & temporalia, quæ ſenſu conveniantur, in imaginibus conſtituta. Ob hæc ergo præſtruximus neque animum aliud quid eſſe, quam animæ ſuggeſtum & ſtructum: neque ſpiritum extraneum quid, quam quod & ipſa per flatum. Ceterum acceſſioni deputandum, quod aut Deus poſtea, aut diabolus adſpiraret. Et nunc ad differentiam ſenſualium & intellectualium non aliud admittimus, quam rerum diverſitates: corporalium & ſpiritalium, viſibilium, & inviſibilium, publicatarum & arcanarum, quod illæ ſenſui, iſtæ intellectui attribuantur: apud animam tamen & iſtis & illis obſequio deputatis, quæ perinde per corpus corporalia ſentiat, quemadmodum per animum incorporalia intelligat, ſalvo eo, ut etiam ſentiat dum intelligit. Non enim & ſentire intelligere eſt, & intelligere ſentire eſt. At quid erit ſenſus, niſi ejus rei quæ ſentitur intellectus? quid erit intellectus, niſi ejus rei quæ intelligitur ſenſus? Unde iſta tormenta cruciandæ ſimplicitatis, & ſuſpendendæ veritatis? Quis mihi exhibebit ſenſum non intelligentem quod ſentit? aut intellectum non ſentientem quod intelligit, ut probet alterum ſine altero poſſe? Si corporalia quidem ſentiuntur, incorporalia vero intelliguntur: rerum genera diverſa ſunt, non domicilia ſenſus & intellectus, id eſt, non anima & animus. Denique a quo ſentiuntur corporalia? Si ab anima, ergo jam & ſenſualis

lis est animus, non tantum intellectualis. Nam dum intelligit, sentit: quia si non sentit, nec intelligit. Si vero ab anima corporalia sentiuntur, jam ergò & intellectus est [illegible], non tantum sensualis. Nam dum sentit, intelligit: quia si non intelligit, nec sentit. Proinde a quo intelliguntur incorporalia? si ab animo, ubi erit anima? si ab anima, ubi erit animus? Quæ enim distant, abesse invicem debent, cum suis [illegible] operantur. Putabis quidem abesse animum [illegible], si quando animo ita afficimur, ut nesciamus nos vidisse quid, vel audisse: quia alibi fuerit animus: adeo contendam, immo ipsam animam nec vidisse, nec audisse, quia alibi fuerit cum sua vi, id est animo. Nam & quum dementit homo, dementit anima, non peregrinante, sed compatiente tunc animo. Ceterum animæ principaliter casus est. Hoc unde firmatur? quod anima digressa, nec animus in homine inveniatur. Ita illam ubique sequitur, a qua nec in fine subremanet. Quum vero sequitur & addicitur, perinde intellectus animæ addicitur, quam sequitur animus cui addicitur intellectus. Sit nunc & potior sensu intellectus, & potior cognitor sacramentorum, dummodo & ipse propria vis animæ quod & sensus. Nihil mea interest, nisi cum idcirco præfertur sensui intellectus, ut ex hoc quoque separatior habeatur, quo potior adfirmatur. Tunc mihi post differentiam etiam prælatio retundenda est, perventura quoque usque ad potioris Dei persuasionem. Sed de Deo suo quoque campo experiemur cum hæreticis. Nunc de anima titulus, & intellectu non insidiose præferendo locus. Nam etsi potiora sunt quæ intellectu attinguntur ut spiritalia, quam quæ sensu, ut corporalia, rerum erit prælatio, sublimiorum scilicet adversus humiliores, non intellectus adversus sensum. Quomodo enim præferatur sensui intellectus, a quo informatur ad cognitionem veritatum?

Si enim veritates per imagines apprehenduntur, id est invisibilia per visibilia noscuntur, quia & Apostolus nobis scribit: *Invisibilia enim ejus a conditione mundi de factitamentis intellecta visuntur*: & Plato hæreticis; facies occultorum ea quæ apparent, & necesse esse omnino hunc mundum imaginem quandam esse alterius alicujus. Videtur intellectus duce uti sensu & auctore & principali fundamento, nec sine illo veritates posse contingi: quomodo ergo p[illegible] erit eo per quem est, quo eget, cui debet to[illegible] quod attingit? Ita utrumque concluditur: neque præferendum sensui intellectum; per quem enim quid constat, inferius ipso est: neque separandum a sensu; per quod enim quid est, cum ipso est.

19. Sed ne illi quidem prætereundi, qui vel modico temporis viduant animam intellectu. Proinde enim viam sternunt postea inducendi ejus, sicut & animi a quo scilicet proveniat intellectus. Volunt infantiam sola anima contineri: qua tantummodo vivat, non ut pariter sapiat, quia nec omnia sapiant quæ vivant. Denique arbores vivere, nec tamen sapere, secundum Aristotelem, & si quis alius substantiam animalem in universa communicat, quæ apud nos in homine privata res est, non modo ut Dei opus, quod & cetera, sed ut Dei flatus, quod hæc sola. Quam dicimus cum omni instructu suo nasci. Et si ad arbores provocamur, amplectemur exemplum. Siquidem & illis necdum arbusculis, sed stipitibus adhuc, & surculis etiam nunc simul de scrobibus oriuntur, inest propria vis animæ. Verum pro temporis ratione remoratur coalescens & coadulescens robori suo, donec ætas adimpleat habitum quo natura fungatur. Aut unde mox illis & frutices inoculantur, & folia formantur, & germina inflantur, & flosculi inornantur, & succi condiuntur: si non in ipsis omnis paratura generis quiescit, & par-

tibus

tibus promota grandeſcit? Inde igitur & ſapiunt unde vivunt, tam vivendi quam ſapiendi proprietate, & quidem ab infantia & ipſæ ſua. Video enim & vitem adhuc teneram & impuberem, intelligentem tamen jam opera ſua, & volentem alicubi adhærere, cum innixa & innexa proficiat. Denique non expectata ruſtica diſciplina, ſine arundine, ſine cervo, ſiquid attigerit, ultro amabit, & quidem viriofius amplexabitur de ſuo ingenio, quam de tuo arbitrio properat eſſe ſecura. Video & hederas, quantum velis premas, ſtatim ad ſuperna conari, & nullo præeunte ſuſpendi, quod malint parietibus invehi textili ſilva, quam humi teri voluntaria injuria. Contra quibus de ædificio male eſt, ut creſcendo recedunt, ut refugium ſentias ramos aliorſum deſtinatos, & animationem arboris de divortio parietis intelligas, contentæ ſua parvitate, quam ex primordio providentiſſimi fruticis edidicit, timentis etiam ruinam. Has ego ſapientias & ſcientias arborum cur non contendam? Vivant ut Philoſophi volunt, ſapiant ut Philoſophi nolunt: intelligant & infantiam ligni, quo magis hominis, cujus anima velut ſurculus quidam ex matrice Adam in propaginem deducta, & genitalibus feminæ foveis commendata cum omni ſua paratura, pullulabit tam intellectu quam & ſenſu. Mentior, ſi non ſtatim infans ut vitam vagitu ſalutavit, hoc ipſum ſe teſtatur ſenſiſſe atque intellexiſſe quod natus eſt, omnes ſimul ibidem dedicans ſenſus, & luce viſum, & ſono auditum, & humore guſtum, & aere odoratum, & terra tactum. Ita prima illa vox de primis ſenſuum vocibus, & de primis intellectuum pulſibus cogitur. Plus eſt quod de proſpectu lachrymabilis vitæ quidam augurem incommodorum vocem illam flebilem interpretantur, quod etiam præſciens habenda ſit ab ingreſſu nativitatis, nedum intelligens. Non enim exinde & matrem ſpiritu probat, & nutri-

cum spiritu examinat, & gerulum spiritu agnoscit; fugiens extranea ubera, & recusans ignota cubilia, & neminem appetens nisi ex usu? Unde illi judicium novitatis, & moris, si non sapit? unde illi & offendi & demulceri, si non intelligit? Mirum satis, ut infantia naturaliter animosa sit, non habens animum: & naturaliter adfectiosa sit, non habens intellectum. At enim Christus ex ore lactentium & parvulorum expediendo laudem, nec pueritiam, nec infantiam hebetes pronuntiavit: quarum altera cum suffragio occurrens, testimonium ei potuit offerre, altera pro ipso trucidata utique vim sensit.

20. Et hic itaque concludimus, omnia naturalia animæ ut substantiva ejus ipsi inesse, & cum ipsa procedere atque proficere, ex quo ipsa censetur. Sicut & Seneca sæpe noster; insita sunt nobis omnium artium & ætatum semina: magisterque ex occulto Deus producit ingenia, ex seminibus scilicet insitis, & occultis per infantiam, quæ sunt & intellectus. Ex his enim producuntur ingenia. Porro ut frugum seminibus una generis cujusque forma est, processus tamen varii. Alia integro statu evadunt, alia etiam meliora respondent, alia degenerant pro conditione cœli & soli, pro ratione operis & curæ, pro temporum eventu, pro licentia casuum: ita & animam licebit semine uniformem, fœtu multiformem: nam & hic etiam de locis interest. Thebis hebetes & brutos nasci relatum est: Athenis sapiendi dicendique acutissimos, ubi penes Colytum pueri mense citius eloquuntur præcoce lingua. Siquidem & Plato in Timæo Minervam adfirmat, cum urbem illam moliretur, nihil aliud quam regionis naturam prospexisse, talia ingenia pollicitam. Unde & ipse in Legibus Megillo & Cliniæ præcipit, condendæ civitati locum procurarent. Sed Empedocles caussam argutæ indolis & obtusæ in sanguinis qualitate constituit, perfectum

ctum ac profectum de doctrina disciplinaque deducit. Tamen vulgata jam res est gentilium proprietatum. Comici Phrygas timidos illudunt, Sallustius vanos Mauros, & feroces Dalmatas pulsat, mendaces Cretas etiam Apostolus inurit. Fortassean & de corpore de valetudine aliquid accedat. Opimitas sapientiam impedit, exilitas expedit, paralysis mentem prodigit, phthisis servat. Quanto magis de accidentibus habebuntur, quæ circa corpulentiam & valentiam vel acuunt, vel obtundunt. Acuunt doctrinæ, disciplinæ, artes, & experientia, negotia, studia: obtundunt inscitiæ, ignavia, desidiæ, libidines, inexperientiæ, otia, vitia. Super hæc si & alia quæ præsunt potestates: enim vero præsunt. Secundum nos quidem Dominus Deus, & diabolus æmulus, secundum communem autem opinionem & providentia & fatum & necessitas & fortuna & arbitrii libertas. Nam hæc & Philosophi distinguunt, & nos secundum fidem differenda suo jam novimus titulo. Apparet quanta int, quæ unam animæ naturam varie collocarint, ut ulgo naturæ deputentur, quando non species sint, d sortes naturæ, & substantiæ unius, illius scilicet, am Deus in Adam contulit, & matricem omnium cit: atque adeo sortes erunt, non species substan- unius, id est varietas ista moralis quanta nunc , tanta non fuerit in ipso principe generis Adam. buerant enim fuisse hæc omnia in illo, ut in fonte uræ: atque inde cum tota varietate manasse, si ietas naturæ fuisset.

21. Quod si uniformis natura animæ ab initio in m ante tot ingenia: ergo non multiformis, quia rmis per tot ingenia; jam nec triformis, ut ad- trinitas Valentiniana cædatur, quæ nec ipsa in recognoscitur. Quid enim spiritale in illo? si rophetavit magnum illud sacramentum in Chri- & Ecclesiam: *Hoc os ex ossibus meis, & caro ex*

 car-

carne mea, vocabitur mulier: propterea relinquet homo patrem & matrem, & agglutinabitur mulieri suæ, & erunt duo in carnem unam: hoc postea obvenit, quum in illum Deus amentiam immisit, spiritalem vim qua constat Prophetia. Si & malum in eo apparuit transgressionis admissum, nec hoc naturale deputandum est, quod instinctu serpentis operatus est. Tam non naturale, quam nec materiale, quia & materiæ fidem jam exclusimus. Quod si nec spiritale, nec quod dicitur materiale, proprium in illo fuit. Et si ex materia fuisset mali semen, superest ut solum in illo & unicum fuerit naturale, quod censetur animale: quod statu simplex, & uniforme defendimus. De hoc plane relinquitur quæri, an demutabile debeat credi, quod naturale dicatur. Iidem enim convertibilem negant naturam, ut trinitatem suam in singulis proprietatibus figant: quia arbor bona malos non ferat fructus, nec mala bonos, & nemo de spinis metat ficus, & de tribulis uvas. Ergo si ita est, neque de lapidibus filios Abrahæ suscitare poterit Deus, nec genimina viperarum facere pœnitentiæ fructus. Et erravit Apostolus scribens; *Eratis & vos aliquando tenebræ, & fuimus & nos aliquando natura filii iræ, & in his vos quoque fuistis, sed abluti estis.* Sed nunquam discordabunt sententiæ sanctæ. Non dabit enim arbor mala bonos fructus, si non inseratur: & bona malos dabit, si non colatur. Et lapides filii Abrahæ fient, si in fidem Abrahæ formentur. Et genimina viperarum fructum pœnitentiæ facient, si venena malignitatis exspuerint. Hæc erit vis divinæ gratiæ, potentior utique natura, habens in nobis subjacentem sibi liberam arbitrii potestatem, quod αὐτεξούσιον dicitur. Quæ cum sit & ipsa naturalis atque & mutabilis, quoquo vertitur, natura convertitur. Inesse autem nobis τὸ αὐτεξούσιον naturaliter, jam & Marcioni ostendimus & Hermogeni. Quid nunc si naturæ conditio

sic

[redacted]

ſic erit definienda, ut duplex determinetur, natorum & innatorum, factorum & infectorum. Atque ita quod natum factumque conſtiterit, ejus natura capiet demutationem; & renaſci enim poterit & refici. Innatum autem & infectum immobile ſtabit. Quod cum ſoli Deo competat, ut ſoli innato & infecto, & idcirco immortali & inconvertibili, abſolutum eſt, ceterorum omnium natorum atque factorum convertibilem & demutabilem eſſe naturam, ut & ſi trinitas animæ adſcribenda eſſet, ex mutatione accidentiæ, non ex inſtitutione naturæ deputaretur.

22. Cetera animæ naturalia jam a nobis audiit Hermogenes, cum ipſorum defenſione & probatione, per quæ Dei potius quam materiæ propinqua cognoſcitur. Hic ſolummodo nominabuntur, ne præterita videantur. Dedimus enim illi & libertatem arbitrii, ut ſupra ſcripſimus, & dominationem rerum, & divinationem interdum, ſepoſita quæ per Dei gratiam obvenit ex Prophetia. Itaque jam ab iſto diſpoſitionis retractatu recedam, ut ordinem ejus expungam. Definimus animam, Dei flatu natam, immortalem, corporalem, effigiatam, ſubſtantiam ſimplicem, de ſuo patientem, varie procedentem, liberam arbitrii, accidentiis obnoxiam, per ingenia mutabilem, rationalem, dominatricem, divinatricem, ex una redundantem. Sequitur nunc, ut quomodo ex una redundet, conſideremus, id eſt unde, & quando, & qua ratione ſumatur.

23. Quidam de cœlis deveniſſe ſe credunt, tanta perſuaſione, quanta illuc indubitate regreſſuros repromittunt; ut Saturnius Menandri Simoniani diſcipulus induxit, hominem affirmans ab angelis factum, primoque opus futile & invalidum, & inſtabile, in terra vermis inſtar palpitaſſe, quod conſiſtendi vires deeſſent. Dehinc miſericordia ſummæ poteſtatis, ad cujus effigiem, nec tamen plene perſpectam temere

ſtru-

ſtructus fuiſſet, ſcintillulam vitæ conſecutum, quæ illum exſuſcitarit & erexerit, & conſtantius animatus & poſt deceſſum vitæ ad matricem relatura ſit. Sed & Carpocrates tantundem ſibi de ſuperioribus vindicat, ut diſcipuli ejus animas ſuas jam & Chriſto, nedum Apoſtolis & peræquent, & cum volunt præferant: quas proinde de ſublimi virtute conceperint deſpectrice mundi potentium principatuum. Apelles ſollicitatas refert animas terrenis eſcis de ſupercæleſtibus ſedibus ab igneo angelo Deo, Iſraelis & noſtro; qui exinde illis peccatricem circumfinxit carnem. Examen Valentini ſemen Sophiæ infulſit animæ, per quod hiſtorias atque Mileſias æonum ſuorum ex imaginibus viſibilium recognoſcunt. Doleo bona fide, Platonem omnium hæreticorum condimentarium factum. Illius eſt enim & in Phædone, quod animæ hinc euntes ſint illuc, & inde huc. Item in Timæo, quod germina Dei delegata ſibi mortalium genituræ, accepto initio animæ immortali, mortale ei circumgelaverint corpus. Tum quod mundus hic imago ſit alterius alicujus, quæ omnia ut fidei commendet, & animam retro in ſuperioribus cum Deo egiſſe in commercio Idearum, & inde huc tranſvenire, & hic quæ retro norit de exemplaribus recenſere, novum elaboravit argumentum μαθήσεις ἀναμνήσεις, id eſt diſcentias reminiſcentias eſſe. Venientes enim huc inde animas obliviſci eorum in quibus prius fuerint, dehinc ex his viſibilibus recordari edoctas. Cum igitur hujuſmodi argumento illa inſinuentur a Platone quæ hæretici mutuantur, ſatis hæreticos repercutiam, ſi argumentum Platonis elidam.

24. Primo quidem oblivionis capacem animam non cedam, quia tantam illi conceſſit divinitatem, ut Deo adæquetur: innatam eam facit, quod & ſolum armare potuiſſem ad teſtimonium plenæ divinitatis: adji-

[redacted]

t immortalem, incorruptibilem, incorporalem; ioe & Deum credidit, invisibilem, ineffigiabilem, rmem, principalem, rationalem, intellectualem. amplius proscriberet animam, si eam Deum natu-et? Nos autem qui nihil Deo appendimus, hoc nimam longe infra Deum expendimus, quod eam agnoscimus, ac per hoc dilutioris divini- exilioris felicitatis, ut flatum, non ut spiritum, immortalem, ut hoc sit divinitatis, tamen pas- n, ut hoc sit nativitatis: ideoque & a primor- corbitationis capacem, & idem etiam oblivio- finem. Satis de isto cum Hermogene. Cete- quæ ut haberi merito possit ex peræquatione im proprietatum Deus, nulli passioni subjacebit, ec oblivioni, quum tanta sit injuria oblivio, a est gloria ejus cujus injuria est, memoria sci- quam & ipse Plato sensuum & intellectuum salu- & Cicero thesaurum omnium studiorum prædi-

Nec hoc jam in dubium deducetur, an tam a anima memoriam potuerit amittere, sed an amiserit, recuperare denuo possit. Quæ enim lebuit oblivisci, si oblita sit, nescio an valeat dari: ita utrumque meæ animæ non Platonicæ uet. Secundo gradu opponam: natura compo- nimam facis Idearum illarum, an non? immo a, inquis. Nemo ergo concedet naturalem iam naturalium excidere artium, excidet studio- excidet doctrinarum, disciplinarum, excident sse & ingeniorum & affectuum, quæ naturæ vi- ir, non tamen sunt, quia, ut præmisimus, & ocis, & pro institutionibus, & pro corpulen- ac valetudinibus, & pro potestatibus dominatri- , & pro libertatibus arbitrii, ex accidentibus ant. Naturalium vero scientia ne in bestiis m deficit. Plane obliviscetur feritatis leo, ietudinis eruditione præventus, & cum toto

sug-

ſuggeſtu jubarum, delicium fiet Berenices alicujus reginæ, lingua genas ejus emaculans: mores beſtiam relinquent; ſcientia naturalium permanebit. Non obliviſcetur idem naturalium pabulorum, naturalium remediorum, naturalium terrorum; & ſi de piſcibus, & ſi de placentis regina ei obtulerit, carnem deſiderabit; & ſi languenti theriacam compoſuerit, ſimiam leo requiret; & ſi nullum illi venabulum obfirmabit, gallum tamen formidabit. Perinde & homini omnium forſitan obliviofiſſimo inoblitterata perſeverabit ſola ſcientia naturalium, ut ſola ſcilicet naturalis, memor ſemper manducandi in eſurie, & bibendi in ſiti, & oculis videndum, & auribus audiendum, & naribus odorandum, & ore guſtandum, & manu contrectandum. Hi ſunt certe ſenſus, quos Philoſophia depretiat intellectualium prælatione. Igitur ſi naturalis ſcientia ſenſualium permanet, quomodo intellectualium, quæ potior habetur, intercidit? Unde nunc ipſa vis oblionis antecedentis recordationem? ex multitudine (ait) temporis. Satis improſpecte. Quantitas enim temporis non pertinebit ad eam rem quæ innata dicatur, ac per hoc potiſſimum æterna credatur. Quod enim æternum eſt, eo quia & innatum eſt, neque initium, neque finem temporis admittendo, nullum modum temporis patitur: cui temporis modus nullus eſt, nec ulla demutatione temporis ſubeſt, nec eadem multitudine temporis vis eſt. Si tempus in cauſſa eſt oblivionis, cur ex quo anima corpori inducitur, memoria delabitur, quaſi exinde tempus anima ſuſtineat, quæ ſine dubio prior corpore, non fuit utique ſine tempore? Ingreſſa vero corpus, ſtatimne obliviſcitur, an aliquanto poſt? Si ſtatim, & quæ erit temporis nondum ſupputandi multitudo; infantia ſcilicet. Si aliquanto poſt, ergo illo in ſpatio ante tempora oblivionis memor adhuc aget anima. Et quale eſt ut po-

ſtea

blivifcatur, & rurfus poftea recordetur? Qua-
utem tempore illam oblivio inruerit, quanta
tiam habebitur modus temporis, tota opinor
decurfio fatis non erit ad vertendam memoriam
ante corpus ejus. Sed rurfus Plato cauffam de-
in corpus, quafi & hoc fide dignum, ut nata
ntia innatæ vim exftinguat. Magnæ autem &
differentiæ corporum pro gentilitate, pro
tudine, pro habitudine, pro ætate, pro vale-
e. Num ergo & oblivionum differentiæ æftima-
r? Sed uniformis oblivio eft; ergo non erit
ralitas multiformis in cauffa exitus uniformis.
item documenta, tefte ipfo Platone, divina-
n animæ probaverunt, quæ propofuimus jam
ogeni. Sed nec quifquam hominum non & ipfe
ndo præfagam animam fuam fentit, aut omi-
aut periculi, aut gaudii augurem. Si divina-
non obftrepit corpus, nec memoriæ opinor of-
In eodem certe corpore & oblivifcuntur ani-
& recordantur. Si qua corporis ratio incutit
ionem, quomodo contrariam ejus admittet re-
tionem? quia & ipfa poft oblivionem recorda-
memoria recidiva eft. Quod primæ memoriæ
fatur, cur non & fecundæ refragetur? Po-
o, qui magis reminifcerentur quam pueruli, ut
tiores animæ, ut nondum immerfæ domefticis
blicis curis, ut ipfis folis deditæ ftudiis, quo-
lifcentiæ reminifcentiæ fiunt? Immo cur non ex
omnes recordamur, cum ex æquo omnes obli-
nur? Sed tantummodo Philofophi ne hi quidem
s. Plato fcilicet folus in tanta gentium filva,
nto fapientium prato, idearum & oblitus & re-
tus eft. Igitur fi nullo modo confiftit argumen-
ifta præcipua, totum illud pariter everfum eft,
commodata eft, ut animæ & innatæ, & in cœ-
us converfatæ, & confciæ divinorum illic, &
inde

inde delatæ, & hic recordatæ crederentur, ad occaſiones plane hæreticis ſubminiſtrandas.

25. Jam nunc regrediar ad cauſſam hujus exceſſus, ut reddam, quomodo animæ ex una redundent, quando, & ubi, & ex qua ratione ſumantur, de qua ſpecie nihil refert, a Philoſopho, an ab hæretico, an a vulgo quæſtio occurrat. Nulla intereſt profeſſoribus veritatis de adverſariis ejus, maxime tam audacibus, quam ſunt primo iſti qui præſumunt, non in utero concipi animam, nec cum carnis figulatione compingi atque produci, ſed & effuſo jam partu nondum vivo infanti extrinſecus imprimi. Ceterum ſemen ex concubitu muliebribus locis ſequeſtratum, motuque naturali vegetatum compingueſcere in ſolam ſubſtantiam carnis: eam editam, & de uteri fornace fumantem, & calore ſolutam ut ferrum ignitum, & ibidem frigidæ immerſum, ita aeris rigore percuſſam, & vim animalem rapere, & vocalem ſonum reddere. Hoc Stoici cum Aeneſidemo, & ipſe interdum Plato, quum dicit: perinde animam extraneam alias & extorrem uteri prima adſpiratione naſcentis infantis adduci, ſicut ex ſpiratione noviſſima educi. Videbimus an ſententiam finxerit, ne ex Medicis quidem defuit Hiceſius, & naturæ & artis ſuæ prævaricator. Puduit, opinor, illos hoc ſtatuere, quod feminæ agnoſcerent. At quanto roboratior exitus a feminis revinci, quam probari? In iſta namque ſpecie nemo tam idoneus magiſter, arbiter, teſtis, quam ſexus ipſius. Reſpondete matres, vosque pregnantes, vosque puerperæ, ſteriles & maſculi taceant, veſtræ naturæ veritas quæritur, veſtræ paſſionis fides convenitur, an aliquam in fœtu ſentiatis vivacitatem alienam de veſtro? de quo palpitent ilia, micent latera, tota ventris ambitio pulſetur, ubique ponderis regio mutetur: an hi motus gaudia veſtra ſint, & certa ſecuritas, quod ita infantem & vivere confidatis

tis

& ludere? an si desierit inquies ejus, illi prius timescatis? an & audiat jam in vobis, quum ad vum sonum excutitur: an & ciborum vanitates desideretis, illi etiam fastidiatis: an & va:etu- ibus invicem communicetis, ille quidem usque ıtusionibus vestris, quibus & ipse intus per ea- n membra signatur, rapiens sibi injurias matris. livor ac rubor sanguinis passio est, sine anima ı erit sanguis: si valetudo animæ accessio est, : anima non erit valetudo: si alimonia, inedia, menta, decrementa, pavor, motus, tracta- est animæ, his qui fungitur, vivet. Denique ınit vivere, qui desinit fungi. Denique & mor- eduntur, quomodo nisi & vivi: qui autem & rtui, nisi qui prius vivi? Atquin & in ipso ad- : utero infans trucidatur necessaria crudelitate, ım in exitu obliquatus denegat partum, matri- a ni moriturus. ltaque & inter arma Medico- ı & organon est, quo prius patescere secreta ;untur tortili temperamento, cum anulo cul- :o quo intus membra cæduntur anxio arbitrio, n hebete unco quo totum facinus adtrahitur vio- to puerperio. Est etiam æneum spiculum, quo ju- atio ipsa dirigitur cæco latrocinio: ἐμβρυοσφακτην ıellant de infanticidii officio, utique viventis in- tis peremptorium. Hoc & Hippocrates habuit, & :lepiades, & Erasistratus & majorum quoque pro- tor Herophilus, & mitior ipse Soranus, certi ani- l esse conceptum, atque ita miserti infelicissimæ hu- modi infantiæ, ut prius occidatur, ne viva lanie- . De qua sceleris necessitate nec dubitabat credo :elius, jam natis animam superducens ex aeris fri- i pulsu, quia & ipsum vocabulum animæ penes æcos de refrigeratione respondens. Num ergo ·baræ Romanæque gentes aliter animantur, quia mam aliud quid, quam ψυχὴν cognominaverunt?

Quantæ vero nationes sub ferventissimo axe censentur, colorem quoque excoctæ? Unde illis anima, quibus aeris rigor nullus? Taceo cubiculares æstus, & omnem illic caloris paraturam enitentibus necessariam, quæ adflari vel maxime periculum est. In ipsis pene balneis fœtus elabitur, & statim vagitus auditur. Ceterum si aeris rigor thesaurus est animæ, extra Germanias, & Scythas, & Alpes, & Argæos nemo debuit nasci. Atquin & populi frequentiores apud orientalem & meridialem temperaturam; & ingenia expeditiora omnibus Sarmatis etiam mente torpentibus. Et animi enim de rigoribus scitiores provenirent, si animæ de frigusculis evenirent. Cum substantia enim & vis. His ita præstructis, possumus illos quoque recogitare, qui exsecto matris utero vivi aerem hauserunt, Liberi aliqui & Scipiones. Quod si qui, ut Plato, perinde non putat duas animas in unum convenire, sicut nec corpora, ego illi non modo duas animas in unum congestas ostendissem, sicut & corpora in fœtibus, verum & alia multa cum anima conserta, dæmonis scilicet, nec unius, ut in Socrate ipso: verum & septenarii spiritus, ut in Magdalena: & legionarii numeri, ut in Geraseno: quo facilius anima cum anima censeretur ex societate substantiæ, quam spiritus nequam ex diversitate naturæ. At idem in sexto Legum, monens cavere ne vitiatio seminis ex aliqua vilitate concubitus labem corpori & animæ supparet, nescio de pristina magis, an de ista sententia sibi exciderit. Ostendit enim animam de semine induci, quod curari monet, non de prima aspiratione nascentis. Unde oro te, similitudine animæ quoque parentibus de ingeniis respondemus secundum Cleanthis testimonium, si non & ex animæ semine educimur? Cur autem & veteres Astrologi genituram hominis ab initio conceptus digerebant,

, si non exinde & anima est ad quam æque perti-
si quid est flatus.
16. Sed omnis inæqualitas sententiæ humanæ us-
ad Dei terminos: in nostras jam lineas gradum
gam, ut quod Philosophis Medicisque respondi,
stiano probem. De tuo frater fundamento fidem
cem: aspice viventes uteros, sanctissimarum fe-
rum, nec modo spirantes jam illic infantes, ve-
etiam prophetantes. Ecce viscera Rebeccæ in-
tantur, & longe adhuc partus, & aeris nullus
ılsus. Ecce duplex fœtus in locis matris tu-
uatur, & nusquam adhuc populi duo. Porten-
forsitan petulantia infantiæ ante certantis quam
ntis, ante animosæ quam animatæ, si tantum-
o matrem subsultando turbasset. At cum partus
itur, & numerus inspicitur, & auguratus re-
ıoscitur, puto jam non animæ solummodo pro-
ur infantium, sed & pugnæ. Detinebatur qui
venerat nasci a prævento necdum plenius edito,
um manu nato. Et si ipse animam de prima spi-
one potabat Platonico more, aut de aeris rigore
ebat Stoica forma, quid ille qui expectabatur,
adhuc intus detinebatur, & foris jam detinebat?
ıdum opinor spirans plantam fratris invaserat,
n nunc calens matre se priorem prodisse cupie-
O infantem & æmulum & validum & olim con-
iosum, credo quia vivum. Aspice etiam singu-
s conceptus, & quidem monstrosiores, sterilis &
inis, quæ vel hoc ipso imperfectos edere potuis-
pro eversione naturæ, ut altera semini stupida,
ra intacta. Decebat, si forte, sine anima nasci
fuerant non rite concepti, sed & illi vivunt, in
quisque utero. Exsultat Elizabeth, Joannes in-
impulerat: glorificat dominum Maria, Christus
ıs instinxerat. Agnoscunt matres suos invicem
us, agnitæ mutuo ab ipsis utique viventibus, qui

non tantum animæ erant, verum & spiritus. Sic & ad Hieremiam legis Dei vocem: *Priusquam te in utero fingerem, novi te.* Si fingit Deus in utero, & afflat ex primordii forma, & *finxit Deus hominem & flavit in eum flatum vitæ:* nec nosset autem hominem Deus in utero, nisi totum. *Et priusquam exires de vulva, sanctificavi* te, & mortuum adhuc corpus? utique nequaquam. Deus enim vivorum, non mortuorum.

27. Quomodo igitur animal conceptum, simulne conflata utriusque substantia corporis animæque, an altera earum præcedente? immo simul ambas & concipi, & confici, & perfici dicimus, sicut & promi, nec ullum intervenire momentum in conceptu quo locus ordinetur. Recogita enim de novissimis prima: si mors non aliud determinatur, quam disjunctio corporis animæque, contrarium morti vita non aliud definietur quam conjunctio corporis animæque. Si disjunctio simul utrique substantiæ accidit per mortem, hoc debet conjunctionis forma mandasse pariter obvenientis per vitam utrique substantiæ. Porro vitam a conceptu agnoscimus, quia animam a conceptu vindicamus. Exinde enim vita quo anima: pariter ergo in vitam compinguntur, quæ pariter in mortem separantur. Tunc si alteri primatum damus, alteri secundatum, seminis quoque discernenda sunt tempora pro statu ordinis: & quando collocabitur corporis semen, quando animæ? immo si tempora seminum dividentur, & materiæ diversæ habebuntur, ex distantia temporum. Nam etsi duas species confitebimur seminis, corporalem & animalem, indiscretas tamen vindicamus, & hoc modo contemporales ejusdemque momenti. Ne itaque pudeat necessariæ interpretationis. Natura veneranda est, non erubescenda. Concubitum libido, non conditio fœdavit. Excessus, non status est impudicus. Siquidem bene-

dictus

[redacted]

us status apud Deum: *Crescite, & in multitudinem*
ficite. Excessus vero maledictus, adulteria, & stu-
, & lupanaria. In hoc itaque solenni sexuum of-
o, quod marem ac feminam miscet, in concubitu
o communi, scimus & animam & carnem simul
gi, animam concupiscentia, carnem opera, anim
n instinctu, carnem actu. Unico igitur impetu
usque, toto homine concusso despumatur semen
us hominis, habens ex corporali substantia humo-
, ex animali calorem. Et si frigidum nomen est
na Græcorum, quare corpus exempta ea friget?
lique ut adhuc verecundia magis periclitetur quam
batione, in illo ipso voluptatis ultimæ æstu quo
tale virus expellitur, nonne aliquid de anima quo-
sentimus exire? atque adeo marcescimus & devi-
imus cum lucis detrimento? Hoc erit semen ani-
protinus ex animæ destillatione, sicut & virus
corporale semen ex carnis defæcatione. Fide-
na primordii exempla: de limo caro in Adam.
d aliud limus quam liquor opimus? Inde erit ge-
le virus, ex adflatu Dei anima. Quid aliud ad-
s Dei, quam vapor spiritus? Inde erit quod per
s illud efflamus. Quum igitur in primordio duo
rsa atque divisa, limus & flatus unum hominem
gissent, confusæ substantiæ ambæ jam in uno se-
quoque sua miscuerunt, atque exinde generi
agando formam tradiderunt, ut & nunc duo li-
liversa, etiam unita pariter effluant, pariterque
uata sulco & arvo suo, pariter hominem ex utra-
substantia effruticent, in quo rursus semen suum
secundum genus, sicut omni conditioni genitali
titutum est. Igitur ex uno homine tota hæc ani-
um redundantia agitur, observante scilicet natura
edictum: *Crescite, & in multitudinem proficite*.
& in ipsa præfatione operis unius: *Faciamus ho-*
m, universa posteritas pluraliter prædicata est:

& proferant piscibus aquæ. Nihil mirum, repromissio segetis in semine.

28. Quis ille, nunc vetus sermo apud memoriam Platonis de animarum reciproco discursu, quod hinc abeuntes sint illuc, & rursus huc veniant & vivant, & dehinc e vita abeant: rursus ex mortuis effici vivos? Pythagoricus ut volunt quidam divinus, Albini ut existimo, aut Mercurii forsitan Aegyptii. Sed nullus sermo divinus nisi Dei unius, quo Prophetæ, quo Apostoli, quo ipse Christus intonuit: multo antiquior Moyses etiam Saturno nongentis circiter annis, nedum pronepotibus ejus, certe divinior multo; qui decursum generis humani ab exordio mundi, quæque per singulas nativitates nominatim temporatimque digessit, satis probans divinitatem operis ex divinatione vocis. Si vero Samius Sophista Platoni auctor est animarum de recidivatu revolubili semper ex alterna mortuorum atque viventium suffectione, certe ille Pythagoras etsi bonus cetera, tamen ut hanc sententiam exstrueret, non turpi modo, verum etiam temerario mendacio incubuit. Cognosce qui nescis, & crede nobiscum: mortem simulat, subterraneo latitat, septenni se illic patientia damnat, interea quæ de posteris defunctis ad fidem rerum esset relaturus, ab unica conscia & ministra matre cognoscit: ut satis sibi visus est corpulentiam interpolasse ad omnem mortui veteris horrorem, de adytis fallaciæ emergit, ut ab inferis redditus. Quis non crederet revixisse quem crediderat obisse? audiens præsertim ab eo quæ de posteris mortuis nisi apud inferos non videretur cognoscere potuisse, sic ex mortuis vivos effici senior sermo est. Quid enim si & junior? Neque veritas desiderat vetustatem, neque mendacium devitat novellitatem. Teneo plane falsum antiquitate generosum; quidni falsum, cujus testimonium quoque ex falso est? Quomodo credam non

1 mentiri Pythagoram, qui mentitur ut credam?
)modo mihi persuadebit Aethalidem, & Euphor-
n, & Pyrrhum piscatorem, & Hermotimum, se
ro ante Pythagoram fuisse, ut persuadeat vivos
mortuis effici, qui iterum se Pythagoram pejera-
? Quanto enim credibilius ipse ex semetipso re-
et in vitam, quam totiens alius atque alius, tanto
in durioribus fefellit, qui molliora mentitus est,
clypeum Euphorbi olim Delphis consecratum re-
novit, & suum dixit, & de signis vulgo ignotis
bavit. Respice ad Hypogeum ejus, & si capit,
de. Nam qui talem commentus est strophami,
1 injuria bonæ valetudinis, cum fraude vitæ
ennio excruciatæ infra terram inedia, ignavia,
ra, cui tanti fuit fastidium cœli, quam non ac-
erit temeritatem, quam non tentaverit curiosita-
, ut ad notam clypei illius perveniret? Quid au-
si in historiis aliquibus occultioribus reperit?
d si defectæ jam traditionis superstites aliquas fa-
aurulas hausit? Quid si ab æditio redempta clam
ection cognovit? Scimus etiam Magos elicere
lorandis occultis per catabolicos & paredros, &
honicos spiritus. Non enim & Pherecydes Py-
goræ magister his forsan artibus divinabat, ne di-
somniabat. Quid si idem dæmon in illo fuit, qui
1 Euphorbo res sanguinis gessit? Denique qui se
horbum ex argumento clypei probarat, cur ne-
em Trojanorum commilitonum æque recogno-
? Nam & illi jam revixissent, si vivi ex mortuis
ent.

29. Mortuos quidem ex vivis effici constat, non
tamen & ex mortuis vivos. Ab initio enim
priores, unde ab initio æque mortui posterio-
non aliunde quam ex vivis illi habuerant unde
icifcerentur, dum ne ex mortuis isti non habue-
unde magis deducerentur. Igitur si ab initio vivi

 non

non ex mortuis, cur postea ex mortuis? Defecerit ille quicumque est originis fons? An formæ pœnituit? & quomodo in mortuis salva est? Non quia ab initio mortui ex vivis, idcirco semper ex vivis? Aut enim in utraque parte forma initii perseverasset, aut in utraque mutasset: ut si vivos ex mortuis postea fieri oportuerat, perinde oporteret etiam non ex vivis effici mortuos. Si non peræquare deberet fides institutionis, non usquequaque contraria ex contrariis reformari alternant. Et nos enim opponemus contrarietates nati & innati, visualitatis & cæcitatis, juventæ & senectæ, sapientiæ & insipientiæ. Nec tamen ideo innatum de nato provenire, quia contrarium ex contrario fiat. Nec visualitatem iterum ex cæcitate, quia de visualitate cæcitas accidat: nec juventam rursus de senecta reviviscere, quia ex juventa senecta marcescat: nec insipientiam ex sapientia denuo obtendi, quia ex insipientia sapientia acuatur. Hæc & Albinus Platoni suo veritus subtiliter quærit contrarietatum genera distinguere, quasi non & hæc tam absolute in contrarietatibus posita sint, quam & illa quæ ad sententiam magistri sui interpretantur, vitam dico & mortem. Nec tamen ex morte vita reddatur, quia ex vita mors deferatur.

30. Quid autem ad cetera respondebimus? Primo enim si ex mortuis vivi, sicut mortui ex vivis, unus omnino & idem numerus semper hæsisset omnium hominum, ille scilicet numerus qui primus vitam introisset. Priores enim ex mortuis vivi, dehinc mortui ex vivis, & rursus ex mortuis vivi. Et dum hoc semper ex iisdem, ita totidem semper, qui ex iisdem. Nam neque plures aut pauciores exissent, quam redirent. Invenimus autem apud Commentarios etiam humanarum antiquitatum paulatim humanum genus exuberasse, dum aborigines, vel vagi, vel extorres, vel gloriosi quique occupant terras, ut Scythæ Parthi-

[redacted]

icas, ut Menidæ Peloponnesum, ut Athenienses
iam, ut Phryges Italiam, ut Phœnices Africam,
m solennes etiam migrationes, quas μετοικίας ap-
llant, consilio exonerandæ popularitatis, in alios
es examina gentis eructant. Nam & origines nunc
suis sedibus permanent, & alibi amplius gentili-
em fœneraverunt. Certe quidem ipse orbis in
omtu est cultior de die, & instructior pristino.
nnia jam pervia, omnia nota, omnia negotiosa,
litudines famosas retro fundi amœnissimi oblittera-
runt, silvas arva domuerunt, feras pecora fuga-
runt, harenæ seruntur, saxa panguntur, palu-
s eliquantur, tantæ urbes quantæ non casæ quon-
m. Jam nec insulæ horrent, nec scopuli terrent;
ique domus, ubique populus, ubique respublica,
ique vita. Summum testimonium frequentiæ hu-
anæ. Onerosi sumus mundo, vix nobis elementa
fficiunt, & necessitates arctiores, & querelæ apud
nnes, dum jam nos natura non sustinet. Revera
es, & fames, & bella, & voragines civitatum pro
medio deputanda, tanquam tonsura insolescentis
neris humani: & tamen quum ejusmodi secures ma-
mam mortalium vim semel cædant, nunquam resti-
tionem ejus vivos ex mortuis reducentem post
ille annos semel orbis expavit. Et hoc enim sen-
ile fecisset æqua vis amissionis & restitutionis, si
vi ex mortuis fierent. Cur autem mille annis post,
non statim ex mortuis vivi, quum si non statim
pparetur quod erogatum in totum absumi periclite-
r, præveniente restitutionem defectione: quia nec
riasset commeatus hic vitæ milliario tempori lon-
scilicet brevior, & idcirco facilior ante extin-
i quam redaccendi. Igitur quæ hoc modo interci-
sset, si vivi ex mortuis fierent, quando non inter-
dit, non erit credendum vivos ex mortuis fieri.

 31. Jam

31. Jam vero si ex mortuis vivi, utique singuli ex singulis. Singulorum ergo corporum animas, ut singulas in singula corpora reverti oportuerat. Porro si & binæ & trinæ & quinæ usque uno utero resumuntur, non erunt ex mortuis vivi, quia non singuli ex singulis. Et hoc autem modo primordii forma signatur, quum & nunc plures animæ de una proferuntur. Item quum varia ætate decedant animæ, cur una revertuntur? Omnes enim ab infantia imbuuntur, qua infans revertatur, quale est autem ut senex defunctus infans revertatur? si decrescit foris anima retrograda ætate, quanto magis erat ut progressior reverteretur mille post annis? Certe vel coætanea suæ mortis, ut ævum quod reliquisset, iterum recepisset. Sed & si eædem semper revolverentur, licet non corporum quoque formas easdem, licet non flatorum; tamen quoque fortes casam vel ingeniorum & studiorum & adjectionum pristinas proprietates secum referre deberent, quoniam temere eædem haberentur, carentes his per quæ eadem probarentur. Unde scias (inquis) an ita quidem fiat occulte, sed conditio milliarii ævi interimat facultatem recensendi: qua ignorata & ibi revertuntur. Atquin scio non ita fieri, quum Pythagoram, Euphorbum mihi opponis. Ecce enim Euphorbum militarem & bellicam animam satis constat vel de ipsa gloria clypeorum consecratorum: Pythagoram vero tam residem & imbellem, ut prælia tunc Græciæ vitans, Italiæ maluerit quietem Geometriæ & Astrologiæ & Musicæ devotus, alienus studio & affectu Euphorbi. Sed & Pyrrhus ille fallendis piscibus agebat, Pythagoras contra nec edendis, ut animalibus abstinens. Aethalides autem & Hermotimus fabam quoque in pabulis communibus irruerat: Pythagoras vero ne per fabalia quidem transeundum discipulis *suis tradidit.* Quomodo ergo eædem animæ recuperan-

ır, quæ nec ingeniis, nec institutis jam, nec
bus eædem probabuntur. Jam nunc de tanto
ciæ censu quatuor solæ animæ recensentur. Sed
ıid utique de solo Græciæ censu, ut non ex omni
e, ex omni ætate ac dignitate, ex omni deni-
sexu, & μετεμψυχώσεις & μετενσωματώσεις quoti-
ːxistant, cur solus Pythagoras alium atque alium
cognoscat, non & ego? aut si privilegium Phi-
ɔhorum est, & utique Græcorum, quasi non &
hæ & Indi philosophentur, cur neminem & re-
meminit Epicurus, neminem Chrysippus, nemi-
Zeno, ne ipse quidem Plato, quem forsitan Ne-
ːm credidissemus ob mella facundiæ.

ʒ2. Sed enim Empedocles quia se Deum delira-
idcirco opinor dedignatus aliquem se heroum re-
ari, Thamnus & piscis fui, inquit. Cur non ma-
ε pepo tam insulsus, & chamæleon tam inflatus?
e ut piscis, ne aliqua sepulturæ conditio repute-
ːt, assum se maluit in Aetnam præcipitando. At-
exinde in illo finita sit metensomatosis, ut æstiva
a post assum. Perinde igitur & hic dimicemus
ːsse est adversus portentosiorem præsumtionem,
as ex hominibus & homines ex bestiis revolven-
Viderint thamni, licebit, & lapathi, ne plus
ːe quam docere cogamur. Dicimus animam hu-
am nullo modo in bestias posse transferri, etiamsi
ndum Philosophos ex elementitiis substantiis cen-
ːur. Sive enim ignis anima, sive aqua, sive sanguis,
spiritus, sive aer, sive lumen, recogitare debe-
contraria quæque singulis speciebus animalia: igni
em ea quæ rigent; colubros, stelliones, salaman-
, etiam quæcunque de æmulo producuntur ele-
to, de aqua scilicet, perinde contraria, atque
ɿuæ arida & exsuccida: denique siccitatibus gau-
: locustæ, papiliunculi, chamæleontes. Item con-
ia sanguini, quæ carent purpura ejus, cochleæ,
ver-

vermiculos, & majorem piſcium cenſum. Spiritui vero contraria, quæ ſpirare non videntur, carentia pulmonibus & arteriis, culices, formicas, tineas, & hoc genus minutalia. Item aeri contraria, quæ ſemper ſubterraneum & ſubaquaneum viventia carent hauſtu ejus. Res magis quam nomina noveris. Item contraria lumini, quæ cæca in totum, vel ſolis tenebris habent oculos, talpas, veſperugines, noctuas. Hæc ut ex apparentibus & manifeſtis ſubſtantiis doceam. Ceterum ſi & atomos Epicuri tenerem, & numeros Pythagoræ viderem, & Ideas Platonis offenderem, & entelechias Ariſtotelis occuparem, invenirem fors his quoque ſpeciebus animalia, quæ nomine contrarietatis opponerem. Contendo enim, ex quacunque ſubſtantia ſupra dicta conſtitiſſet humana anima, non potuiſſe eam in tam contraria unicuique ſubſtantiæ animalia reformari, & cenſum eis de ſua translatione conferre, a quibus excludi ac reſpui magis haberet, quam admitti & capi nomine hujus primæ contrarietatis, quæ ſubſtantivi ſtatus diverſitatem committit, tunc & reliquæ per conſequentem ordinem cujusque naturæ. Nam & ſedes alias humana anima ſortita eſt, & victus, & inſtructus, & ſenſus, & adfectus, & concubitus, & fœtus. item ingenia, tum opera, gaudia, tædia, vitia, cupiditates, voluptates, valetudines, medicinas, ſuos poſtremo & vitæ modos, & exitus mortis. Quomodo igitur illa anima quæ terris inhærebat, nullius ſublimitatis, nullius profunditatis intrepida, aſcenſu etiam ſcalarum fatigabilis, ſubmerſu etiam piſcinarum ſtrangulabilis, aeri poſtea inſultabit in aquila, aut mari poſtea deſultabit in anguilla? Quomodo item pabulis liberalibus & delicatis, atque curatis educata, non dico paleas, ſed ſpinas, & agreſtes amaritudines frondium, & beſtias ſterquiliniorum, vermium etiam *venena* ruminabit, ſi in capram tranſierit, vel in

cotur-

[redacted]

ıicem, immo & cadaverinum, immo & huma-
sui utique memor in urso & leone? Sic & ce-
d incongruentiam redige, ne singulis perorando
moremur. Ipsius animæ humanæ quisquis mo-
quæcunque mensura, quid faciet in amplioribus
vel minutioribus animalibus? Necesse est enim
pus omne anima compleri; & animam omnem
re obduci. Quomodo ergo anima hominis
ebit elephantum; quomodo item obducetur in
? si tantum extenderetur aut contraheretur,
to periclitabitur. Et ideo adjicio, quod nulla
e capax est hujusmodi translationis in animalia,
odulis corporum, nec ceteris naturæ suæ legi-
læquantia. Nunquid ergo demutabitur secun-
m qualitates generum, & vitam eorum contra-
ıumanæ vitæ, facta & ipsa contraria humanæ
mutationem? Enimvero si demutationem capit
ns quod fuit, non erit quæ fuit; & si quæ fuit,
it, soluta est μετενσωματωσις, non adscribenda
t ei animæ, quæ si demutabitur, non erit. Il-
ıim μετενσωματωσις dicetur, quæcunque eam in
atu permanendo pateretur. Igitur si nec mu-
oteſt, ne non sit ipsa, nec permanere in statu,
contraria non capit, quæro adhuc caussam ali-
fide dignam hujusmodi translationis. Nam etsi
n homines bestiis adæquantur, pro qualitatibus
n, & ingeniorum, & adfectuum, quia & Deus,
latus est, inquit, *homo irrationabilibus jumentis*:
leo milvi ex rapacibus fient, & canes ex spur-
: pantheræ ex acerbis, aut oves ex probis, &
lines ex garrulis, & columbæ ex pudicis, quasi
substantia animæ ubique naturam suam in ani-
n proprietatibus repetat. Aliud est autem sub-
., aliud natura substantiæ. Siquidem substan-
opria est rei cujusque, natura vero potest esse
unis. Suscipe exemplum. Substantia est lapis,
fer-

ferrum: duritia lapidis & ferri, natura substantiæ est. Duritia communicat, substantia discordat. Mollitia lanæ, mollitia plumæ, pariant naturalia earum, substantiva non pariant. Sic & si sæva bestia vel proba vocetur homo, sed non eadem anima. Nam & tunc naturæ similitudo notatur, cum substantiæ dissimilitudo conspicitur. Ipsum enim quod hominem similem bestiæ judicas, confiteris animam non eandem similem, similem dicendo non ipsam. Sic & divina pronuntiatio sapit, pecudibus adæquans hominem natura, non substantia. Ceterum nec Deus hominem hoc modo notasset, si pecudem de substantia nosset.

33. Etiam quum judicii nomine vindicatur hoc dogma, quod animæ humanæ pro vita & meritis genera animalium sortiantur, jugulandæ quæque in occisoriis, & subigendæ quæque in famulatoriis, & fatigandæ in operariis, & fœdandæ in immundis, proinde honorandæ, & diligendæ, & curandæ, & adpetendæ in speciosissimis, & probissimis, & utilissimis, & delicatissimis: & hic dicam: si demutantur, non ipsæ dispungentur quæ merebuntur. Et evacuabitur ratio judicii, si meritorum deerit sensus. Deerit autem sensus meritorum, si status verterit animarum. Vertit autem status animarum, si non eædem perseveraverint. Aeque si perseveraverint in judicium, quod & Mercurius Aegyptius novit, dicens animam digressam a corpore non refundi in animam universi, sed manere determinatam, uti rationem (inquit) patri reddat eorum quæ in corpore gesserit. Volo judicii utique divini justitiam, gravitatem, majestatem, dignitatem recensere, si non sublimiore fastigio præsidet humana censura, plenior utriusque sententiæ honore pœnarum & gratiarum, severior in ulciscendo, & liberalior in largiendo. Quid putas futuram animam homicidæ? aliquod credo pecus lanienæ & macello destinatum, ut perinde juguletur, quia & ipsa

ipſa jugulaverit; perinde decorietur, quia & ipſa deſpoliaverit; perinde in pabulum proponatur, quia & ipſa beſtiis infecerit os, quas in ſilvis & arvis trucidaverit. Si ita judicabitur, nonne illa anima plus ſolatii quam ſupplicii relatura eſt? quod funus inter coccos precioſiſſimos invenit, quod condimentis Apicianis & lurconianis humatur, quod menſis Ciceronianis infertur, quod lancibus ſplendidiſſimis Syllanis effertur, quod exequias convivium patitur, quod a coæqualibus devoratur potius quam a milvis, & lupis, ut in hominis corpore tumulata, & in ſuum genus regreſſa reſurrexiſſe videatur: exſultans adverſus humana judicia, ſi ea experta eſt. Namque illa ſicarium variis & exquiſitis, etiam præter naturam eruditis feris diſſipant, & quidem viventem; immo nec facile morientem, curata mora finis ad plenitudinem pœnæ. Sed etſi anima præfugerit, ultimo gladio, ne corpus quoque evaſerit ferrum, nihilominus jugulo utroque confoſſis coſtisque transfixis, compenſatio proprii facinoris exigitur. Inde in ignem datur, ut & ſepultura puniatur. Aliter denique non licet, nec tamen tanta eſt rogi cura ut reliquias aliæ beſtiæ inveniant: certe nec oſſibus parcitur, nec cineribus indulgetur, nuditate plectendis. Tanta eſt apud homines homicidii vindicta, quanta ipſa quæ vindicatur natura. Quis non præferat ſeculi juſtitiam, quam & Apoſtolus non fruſtra gladio armatam conteſtatur, quæ pro homine ſæviendo religioſa eſt? Si ceterorum quoque ſcelerum mercedem cogitemus, patibula, vivicomburia, culleos, & uncos, & ſcopulos, cui non expediat apud Pythagoram & Empedoclem ſententiam pati? Nam & qui laboribus atque ſervitiis puniendi, in aſinos utique & mulos recorporabuntur, quantum ſibi de piſtrinis & aquilegis rotis gratulabuntur, ſi metallorum, & ergaſtulorum, & operum publicorum, ipſorumque carcerum licet otioſorum, re-

cor-

cordentur. Perinde qui integre morati commendaverint judici vitam, quæro præmia, ſed potius invenio ſupplicia. Nimirum magna merces bonis, in animalia quæcunque reſtitui. Pavum ſe meminit Homerus Ennio ſomniante: ſed Poetis nec vigilantibus credam. Etſi pulcherrimus pavus, & quo velit colore cultiſſimus, ſed tacent pinnæ, ſed diſplicet vox. Et Poetæ nihil aliud quam cantare malunt. Damnatus eſt igitur Homerus in pavum, non honoratus. Plus de ſeculi remuneratione gaudebit, pater habitus liberalium diſciplinarum, ut malit famæ ſuæ ornamenta, quam gaudia. Age nunc, ut Poetæ in pavos, vel in cycnos tranſeant, ſi vel cycnis decora vox eſt, quod animal indues viro juſto Aeaco? quam beſtiam integræ fœminæ Didoni? quam volucrem patientia, quam pecudem ſanctimonia, quem piſcem innocentia ſortientur? Omnia famula ſunt hominis, omnia ſubjecta, omnia mancipata. Si quid horum futurus eſt, diminoratur illic ille, cui ob merita vitæ imagines, ſtatuæ, & tituli, honores publici, privilegia rependuntur, cui curia, cui populus ſuffragiis immolat. O judicia divina poſt mortem humanis mendiciora, contemptibilia de pœnis, faſtidibilia de gratiis, quæ nec peſſimi metuant, nec optimi cupiant: ad quæ magis ſceleſti, quam ſancti quique properabunt, illi, ut juſtitiam ſeculi citius evadant, iſti ut tardius eam capiant. Bene Philoſophi docetis, utiliter ſuadetis, leviora poſt mortem ſupplicia vel præmia. Cum ſi quod judicium animas manet, gravius debeat credi in diſpunctione vitæ, quam in adminiſtratione: quia nihil plenius, quam quod extremius: nihil autem plenius, quam quod divinius. Deus itaque judicabit plenius, quia extremius per ſententiam æternam tam ſupplicii quam refrigerii, nec in beſtias, ſed in ſua corpora revertentibus animabus. Et hoc ſemel & in eum diem quem ſolus pater novit, ut pen-

dula

exspectatione sollicitudo fidei probetur, semper
observans, dum semper ignorat; quotidie ti-
, quod quotidie sperat.
4. Nulla quidem ad hodiernum dementiæ hujus
sententia erupit sub nomine hæretico, quæ hu-
s animas refingat in bestias. Sed necessarie hanc
ue speciem intulimus & exclusimus, ut superio-
cohærentem, quo perinde in pavo tundere
Homerus, sicut in Pythagora Euphorbus: atque
ac etiam metempsychosi sive metensomatosi re-
ussa, illa rursus cæderetur quæ aliquid hæreticis
ministravit. Nam & Simon Samarites in actis
tolorum redemptor spiritus sancti, postea quam
atus ab ipso cum pecunia sua, in interitum fru-
flevit, conversus ad veritatis expugnationem;
pro solatio ultionis, fultus etiam artis suæ viri-
ad præstigias virtutis alicujus Helenam quandam
im de loco libidinis publicæ eadem pecunia re-
:, dignam sibi mercedem pro spiritu sancto: &
idem fingit summum patrem, illam vero injectio-
suam primam, qua injecerat angelos & archan-
condere: hujus eam propositi compotem ex-
de patre, & in inferiora desultasse: atque illic
ento patris proposito, angelicas potestates ge-
: ignaras patris artificis mundi hujus, ab his
de animo retentam, ne digressa ea alterius ge-
ıa viderentur. Et idcirco omni contumeliæ ad-
m, ut nusquam discedere depreciatam liberet,
mæ quoque formæ succidisse, velut vinculis
s coercendam, ita multis ævis per alios atque
habitus femininos volutatam etiam illam Hele-
fuisse exitiosissimam Priamo, & Stesichori postea
s, quem & excæcasset ob convitium carminis,
ıc reluminasset ob satisfactionem laudis. Proinde
intem eam de corporibus in corpora, postrema
coratione sub titulo prostitisse Helenam vilio-

nem. Hanc igitur eſſe ovem perditam, ad quam deſcenderit pater ſummus, Simon ſcilicet, & primum recuperata ea & revecta neſcio humeris an feminibus, exinde ad hominum reſpexerit ſalutem, quaſi per vindictam liberandorum ex illis angelicis poteſtatibus, quibus fallendis & ipſe configuratus æque hominibus & hominem ementitus, in Judæa quidem filium, in Samaria vero patrem geſſerit. O Helenam inter poetas & hæreticos laborantem, tunc adulterio, nunc ſtupro infamem, niſi quod de Troja glorioſius eruitur quam de lupanari, mille navibus de Troja, nec mille denariis forſitan de lupanari. Erubeſce Simon tardior in requirendo, inconſtantior in retrahendo. At Menelaus ſtatim inſequitur amiſſam, ſtatim repetit ereptam, decenni prælio extorquet, non latens, non fallens, non cavillabundus. Vereor ne ille magis pater fuerit, qui circa Helenæ recuperationem & vigilantius & audentius & diutius laboraverit.

35. Sed non tibi ſoli metempſychoſis hanc fabulam inſtruxit, inde etiam Carpocrates utitur pariter Magus, pariter fornicarius, etſi Helena minus. Quidni? cum propter omnimodam divinæ & humanæ diſciplinæ everſionem conſtituendam recorporari animas adſeveraverit. Nulli enim vitam iſtam rato fieri, niſi univerſis, quæ arguunt eam, expunctis: quia non natura quid malum habeatur, ſed opinione. Itaque metempſychoſin neceſſarie imminere, ſi non in primo quoque vitæ hujus commeatu omnibus inlicitis ſatisfiat. Scilicet facinora tributa ſunt vitæ. Ceterum totiens animam revocari habere, quotiens minus quid intulerit, reliquatricem delictorum, donec exſolvat noviſſimum quadrantem, detruſa identidem in carcerem corporis. Huc enim temperat totam illam allegoriam Domini certis interpretationibus relucentem, & primo quidem ſimpliciter intelligendam. Nam & *ethnicus homo* adverſarius noſter eſt, incedens in eadem

[redacted]

a vitæ communis. Ceterum oportebat nos do exire, si cum illis conversari non liceret. :go bonum animi præstes jubet. *Diligite inimi vestros* (inquit) *& orate pro maledicentibus vos,* io commercio negotiorum injuria provocatus, it te ad suum judicem, & in custodiam dele- i exsolutionem totius debiti arcteris. Tum si olum transfertur adversarii mentio ex ob- ıne comitante, cum illo quoque moneris eam ıncordiam, quæ deputetur ex fidei conven- pactus es enim renuntiare ipsi, & pompæ, & ejus. Convenit inter vos de isto. Hæc erit observatio sponsionis, ne quid ejus postea , ex his quæ ei ejerasti, quæ illi reddidisti, t fraudatorem, ut pacti transgressorem judici ojiciat, (sicuti eum legimus alibi sanctorum torem, & de ipso etiam nomine diaboli dela- & judex te tradat angelo executionis, & ille rcerem mandet infernum, unde non dimitta- i modico quoque delicto mora resurrectionis ı. Quid his sensibus aptius? quid his inter- ınibus verius? Ceterum, apud Carpocratem, ım facinorum debitrix anima est, quis erit ı & adversarius ejus intelligendus? credo ıelior, quæ illam in aliquid innocentiæ impe- ıdigendam rursus, ac rursus in corpus, donec ı rea deprehendatur bonæ vitæ. Hoc est ex uctibus bonam arborem intelligi, id est, ex præceptis doctrinam veritatis agnosci. Spero odi hæreticos Heliæ quoque invadere exem- ınquam in Joanne sic repræsentati, ut me- :hosi patrocinetur pronuntiatio Domini: *He- venit, & non cognoverunt eum.* Et alibi: *Et si udire, hic est Helias qui venturus est.* Nunquid Judæi ex opinione Pythagorica consulebant n, *Tu es Helias*, & non ex prædicatione di-

vinet? *Et ecce mittam vobis Heliam Thesbitem?* Sed enim metempsychosis illorum revocatio est animæ jam pridem morte functæ, & in aliud corpus iteratæ! Helias autem non ex decessione vitæ, sed ex translatione venturus est; nec corpori restituendus, de quo non est exemptus; sed mundo reddendus, de quo est translatus; non ex postliminio vitæ, sed ex supplemento Prophetiæ; idem & ipse & sui nominis & sui hominis. Sed quomodo Helias Joannes? habes angeli vocem: *Et ipse* (inquit) *præcedet coram populo in virtute & in spiritu Heliæ*, non in anima ejus, nec in carne. Hæ enim substantiæ sui cujusque sunt hominis. Spiritus vero & virtus extrinsecus conferuntur ex Dei gratia, ita & transferri in alterum possunt ex Dei voluntate, ut factum est retro de Moysis spiritu.

36. In has quæstiones inde opinor excessimus, quo nunc revertendum est. Constitueramus animam in ipso, & ex ipso seri homine, & unum esse a primordio semen, sicut & carnis in totum generis examen, propter æmulas scilicet opiniones Philosophorum & hæreticorum, & illum sermonem Platonis veternosum. Nunc ordinem sequentium exinde tractatuum teximus. Anima in utero seminata pariter cum carne, pariter cum ipsa sortitur & sexum, ita pariter ut in caussa sexus neutra substantia teneatur. Si enim in seminibus utriusque substantiæ aliquam intercapedinem eorum conceptus admitteret, ut aut caro, aut anima prior seminaretur, esset etiam sexus proprietatem alteri substantiæ adscribere per temporalem intercapedinem seminum: ut aut caro animæ, aut anima carni insculperet sexum: quoniam & Apelles, non pictor, sed hæreticus, ante corpora constituens animas viriles ac muliebres, sicut a Philumena didicit, utique carnem, ut posteriorem ab anima facit accipere sexum? Et qui animam post partum carni superducunt,

[redacted]

ucunt, utique ante formatæ marem aut feminam de arne sexum præjudicant animæ. Utriusque autem ibstantiæ indiscreta semina & unita suffusio eorum, ommunem subeunt generis eventum, qua lineas duerit quæcunque illa est ratio naturæ. Certe & hic primordiorum forma testatur, quum masculus temorius effingitur; prior enim Adam; femina aliquanto rius, posterior enim Eva. Ita diu caro informis t, qualis ex Adæ latere decerpta est, animal tamen ipsa jam, quia & illam tunc Adæ portionem animal nofcam. Ceterum & ipsam Dei adflatus animasset, non ut carnis, ita & animæ ex Adam tradux fuisset femina.

37. Omnem autem hominis in utero serendi, ruendi, fingendi paraturam aliqua utique potestas vinæ voluntatis ministra modulatur, quamcunque a rationem agitare sortita. Hæc æstimando, etiam perstitio Romana Deam finxit Alemonam alendi in ero fœtus. Et Nonam & Decimam a sollicitioriis mensibus, & Partulam, quæ partum gubernet, Lucinam, quæ producat in lucem: nos officia divina igelos credimus. Ex eo igitur fœtus in utero homo, io forma completa est. Nam & Moysis lex tunc orsus reum talionibus judicat, quum jam hominis t caussa, quum jam illi vitæ & mortis status deputur, quum & fato jam inscribitur, etsi adhuc in atre vivendo, cum matre plurimum communicat rtem. Dicam aliquid & de temporibus animæ naentis, ut ordinem decurram. Legitima nativitas rme decimi mensis ingressus est. Qui numeros raocinantur, & decurialem numerum, ut exinde reuorum parentum colunt, denique perfectorem navitatis humanæ. Ego ad Deum potius argumentar hunc modum temporis, ut decem menses decago magis inaugurent hominem, ut tanto tempore numero nascamur, quanto disciplinæ numero re-

nascimur. Sed & cum septimo mense nativitas plena est, facilius quam octavo, honorem sabbati agnoscit, ut quo die dedicata Dei conditio, eo mense interdum producatur Dei imago. Concessum est properare nativitati, & tamen idonee occurrere in hebdomadem, in auspicia resurrectionis, & requietis, & regni: ideo ogdoas nos non creat. Tunc enim nuptiæ non erunt. Societatem carnis atque animæ jamdudum commentavimus a concretione seminum ipsorum usque ad figmenti perfectionem. Proinde nunc & a nativitate defendimus, imprimis quod simul crescunt, sed diversa ratione pro generum conditione, caro modulo, anima ingenio, caro habitu, anima sensu. Ceterum animam substantia crescere negandum est, ne etiam decrescere substantia dicatur, atque ita & defectio credatur. Sed vis ejus in qua naturalia peculia consita retinentur, salvo substantiæ modulo, quo a primordio inflata est, paulatim cum carne producitur. Constitue certum pondus auri vel argenti, rudem adhuc massam, collectus habitus est, illi, & futuro interim minor, tamen continens intra lineam moduli totum quod natura est auri vel argenti. Dehinc cum in laminam massa laxatur, major efficitur initio suo per dilatationem ponderis certi, non per adjectionem, dum extenditur, non dum augetur. Etsi sic quoque augetur dum extenditur: licet enim habitu augeri, cum statu non licet. Tunc & splendor ipse provehitur auri vel argenti, qui fuerat quidem & in massa, sed obscurior, non tamen nullus. Tunc & alii atque alii habitus accedunt pro facilitate materiæ, qua duxerit eam qui agit, nihil conferens modulo, nisi effigiem. Ita & animæ crementa reputanda, non substantiva, sed provocativa.

38. Quamquam autem & retro præstruxerimus, omnia naturalia animæ ipsi substantiæ inesse pertinentia ad sensum & intellectum, & ex ingenito animæ

censu,

;enfu, fed paulatim per ætatis fpatia procedere, & rarie per accidentia evadere, pro artibus, pro instititutis, pro locis, pro dominatricibus poteftatibus: juod tamen faciat ad carnis animæque propofitam iunc focietatem, pubertatem quoque animalem cum carnali dicimus convenire, pariterque & illam fuggeftu fenfuum, & iftam proceffu membrorum exfurgere a quartodecimo fere anno: non quia Afclepiales inde fapientiam fupputat, nec quia jura civilia bhinc agendis rebus adtemperant, fed quod & hæc le primordio ratio eft. Si enim Adam & Eva ex gnitione boni & mali pudenda tegere fenferunt, ex uo idipfum fentimus, agnitionem boni & mali profiemur. Ab his autem annis & fuffufior & veftitior exus eft, & concupifcentia oculis arbitris utitur, & ommunicat placitum, & intelligit quæ fint, & fines ios adinftar ficulneæ contagionis prurigine accingit: t hominem de paradifo integritatis educit, exinde abida etiam in ceteras culpas & delinquendi non naurales, cum jam non ex inftituto naturæ, fed ex itio. Ceterum proprie naturalis concupifcentia unica ft alimentorum folummodo, quam Deus & in priiordio contulit. *Ex omni ligno* (inquit) *edetis*. Et ecundæ poft diluvium geniture fupermenfus eft, *Ecce edi vobis omnia in efcam tanquam olera fæni*; profpectum on tam animæ quam carni, etfi propter animam. uferenda eft enim argumentatoris occafio, qui quod nima defiderare videatur alimenta, hinc quoque iortalem eam intelligi cupit, quæ cibis fuftineatur, enique derogatis eis evigefcat, poftremo fubtractis itercidat. Porro non folum proponendum eft quisam ea defideret, fed & cui; & fi propter fe, fed & ur, & quando, & quonam usque? tum quod aliud atura defideret, aliud neceffitate, aliud fecundum roprietatem, aliud in cauffam. Defiderabit igitur ibos anima, fibi quidem ex cauffa neceffitatis, carni

vero ex natura proprietatis. Certe enim domus animæ caro eſt, & inquilinus carnis anima. Deſiderabit itaque inquilinus ex cauſſa, & neceſſitate hujus nominis profutura domui, toto inquilinatus ſui tempore, non ut ipſe ſubſtruendus, nec ut ipſe loricandus, nec ut ipſe tibicinandus, ſed tantummodo continendus: quia non aliter contineri poſſit quam domo fulta. Alioquin licebit animæ dilapſa domo ex deſtitutione propriorum ſubſidiorum incolumi abire, habenti ſua firmamenta & propriæ conditionis alimenta, immortalitatem, rationalitatem, ſenſualitatem, intellectualitatem, arbitrii libertatem.

39. Quæ omnia nativitus animæ conlata, idem qui in primordio invidit, nunc quoque obumbrat atque depravat, quo minus aut ultro proſpiciantur, aut qua oportet adminiſtrentur. Cui enim hominum non adhærebit ſpiritus nequam, ab ipſa etiam janua nativitatis animas aucupabundus, vel qua invitatus, tota illa puerperii ſuperſtitione? Ita omnes idololatria obſtetrice naſcuntur, dum ipſi adhuc uteri infulis apud idola confectis redimiti, genimina ſua dæmoniorum candidata profitentur, dum in partu Lucinæ & Dianæ ejulatur, dum per totam hebdomadam Junoni menſa proponitur, dum ultima die fata ſcribunda advocantur, dum prima etiam conſtitutio infantis ſuper terram Statinæ Deæ ſacrum eſt. Quis non exinde aut totum filii caput reatui vovet, aut aliquem excipit crinem, aut tota novacula proſecat, aut ſacrificio obligat, aut ſacro obſignat, pro gentica, pro avita, pro publica, aut privata devotione. Sic igitur & Socratem puerum adhuc ſpiritus dæmonicus invenit. Sic & omnibus Genii deputantur, quod dæmonum nomen eſt. Adeo nulla ferme nativitas munda eſt, utique ethnicorum. Hinc enim & Apoſtolus ex ſanctificato alterutro ſexu ſanctos procreari ait, tam ex ſeminis prærogativa, quam ex inſtitutionis diſciplina.

Cete-

Ceterum (inquit) immundi nascerentur, quasi designatos tamen sanctitati, ac per hoc etiam saluti, intelligi volens fidelium filios, ut hujus spei pignora matrimoniis quæ retinenda censuerat patrocinarentur. Alioquin meminerat Dominicæ definitionis, *Nisi quis nascatur ex aqua & spiritu, non introibit in regnum Dei, id est non erit sanctus.*

40. Ita omnis anima eousque in Adam censetur, donec in Christo recenseatur: tamdiu immunda, quamdiu recenseatur. Peccatrix autem, quia immunda recipiens ignominiam ex carnis societate. Nam etsi caro peccatrix, secundum quam incedere prohibemur; cujus opera damnantur concupiscentis adversus spiritum, ob quam carnales notantur infamia, non tamen suo nomine caro infamis. Neque enim de proprio sapit quid, aut sentit, ad suadendam vel imperandam peccatelam: quidni quæ ministerium est? & ministerium, non quale servus vel minor amicus animalis nomine, sed quale calix vel quid aliud ejusmodi corpus, non anima. Nam & calix ministerium sitientis est; nisi tamen qui sitit, calicem sibi accommodarit, nihil calix ministrabit. Adeo nulla proprietas hominis in choico, nec ita caro homo tanquam alia vis animæ, & alia persona, sed res est alterius plane substantiæ, & alterius conditionis, addicta tamen animæ ut suppellex, ut instrumentum in officina vitæ. Caro igitur increpatur in scripturis, quia nihil anima sine carne in operatione libidinis, gulæ, vinolentiæ, sævitiæ, idololatriæ, ceterisque carnalibus non sensibus, sed effectibus. Denique sensus delictorum, etiam sine effectibus imputari solent animæ. Qui viderit mulierem ad concupiscentiam, jam adulteravit in corde. Ceterum quid caro sine anima, perinde in operatione probitatis, justitiæ, tolerantiæ, pudicitiæ. Porro quale est, ut cui nec bona documenta propria subscribas, ei crimina adpingas? sed ea per

quam delinquitur, convenitur, ut illa a qua delinquitur, oneretur, etiam in ministerii accusatione. Gravior invidia est in præsidem, cum officia pulsantur: plus cæditur qui jubet, quando nec qui exsequitur, excusatur.

41. Malum igitur animæ, præter quod ex obventu spiritus nequam superstruitur, ex originis vitio antecedit, naturale quodammodo. Nam, ut diximus, naturæ corruptio alia natura est, habens suum Deum & patrem, ipsum scilicet corruptionis auctorem: ut tamen insit & bonum animæ, illud principale, illud divinum atque germanum, & proprie naturale. Quod enim a Deo est, non tam exstinguitur, quam obumbratur. Potest enim obumbrari quia non est Deus; exstingui non potest, quia a Deo est. Itaque sicut lumen aliquo obstaculo impeditum, manet, sed non comparet, si tanta densitas obstaculi fuerit: ita & bonum in anima a malo oppressum pro qualitate ejus, aut in totum vacat occultata luce, aut qua datur radiat, inventa libertate. Sic pessimi & optimi quidam, & nihilominus unum omnes animæ genus: sic & in pessimis aliquid boni, & in optimis nonnihil pessimi. Solus enim Deus sine peccato, & solus homo sine peccato Christus, quia & Deus Christus. Sic & divinitas animæ in præsagia erumpit ex bono priore, & conscientia Dei in testimonium prodit. Deus bonus est, Deus videt, & Deo commendo: propterea nulla anima sine crimine, quia nulla sine boni semine. Proinde cum ad fidem pervenit reformata per secundam nativitatem ex aqua & superna virtute, detracto corruptionis pristinæ aulæo; totam lucem suam conspicit. Excipitur etiam a spiritu sancto, sicut in pristina nativitate a spiritu profano. Sequitur animam nubentem spiritui caro, ut dotale mancipium, & jam non animæ famula, sed spiritus. O beatum connubium, si non admiserit adulterium.

42. De

42. De morte jam ſupereſt, ut illic materia ponat, ubi ipſa anima conſummat. Quamquam Epicurus vulgari ſatis opinione negarit mortem ad nos pertinere. Quod enim diſſolvitur (inquit) ſenſu caret, & quod ſenſu caret, nihil ad nos. Diſſolvitur autem & caret ſenſu, non ipſa mors, ſed homo qui eam patitur. At ille ei dedit paſſionem, cui eſt actio. Quod ſi hominis eſt pati mortem diſſolutricem corporis, & peremptricem ſenſus, quam ineptum ut tanta vis ad hominem non pertinere dicatur. Multo coactius Seneca; poſt mortem (ait) omnia finiuntur, etiam ipſa. Hoc ſi ita eſt, jam & mors ad ſemetipſam pertinebit, ſi & ipſa finitur; eo magis ad hominem, in quo inter omnia finiendo, & ipſa finitur. Mors nihil ad nos, ergo & vita nihil ad nos. Si enim quo diſſolvimur præter nos, etiam quo compingimur extra nos. Si ademptio ſenſus nihil ad nos, nec adeptio ſenſus quicquam ad nos: ſed mortem quoque interimat, qui & animam. A nobis ut de poſtuma vita & de alia provincia animæ, ita de morte tractabitur, ad quam vel ipſi pertinemus, ſi ad nos illa non pertinet. Denique nec ſpeculum ejus ſomnus, aliena materia eſt.

43. De ſomno prius diſputemus; poſt, mortem qualiter anima decurrat. Non utique extranaturale eſt ſomnus, ut quibusdam Philoſophis placet, cum ex his eum deputant cauſſis; quæ præter naturam haberi videntur. Stoici ſomnum reſolutionem ſenſualis vigoris affirmant, Epicurei diminutionem ſpiritus animalis, Anaxagoras cum Xenophane defetiſcentiam, Empedocles & Parmenides refrigerationem, Strato ſegregationem conſati ſpiritus, Democritus indigentiam ſpiritus, Ariſtoteles marcorem circumcordialis caloris. Ego me nunquam ita dormiſſe præſumo, ut ex his aliquid agnoſcam. Neque enim credendum eſt, defetiſcentiam eſſe ſomnum, contrarium potius defetiſcentiæ, quam ſcilicet tollit. Siquidem homo

ſomno

ſomno magis reficitur quam fatigatur. Porro nec ſemper ex fatigatione concipitur ſomnus, & tamen cum ex illa eſt, illa jam non eſt. Sed nec refrigeſcentiam admittam, aut marcorem aliquem caloris, cum adeo corpora ſomno concaleſcant: ut diſpenſatio ciborum per ſomnum non facile procederet calore properabili, & rigore tardabili, ſi ſomno refrigeraremur. Plus eſt, quod etiam ſudor digeſtionis æſtuantis eſt index. Denique concoquere dicimur, quod caloris non frigoris operatio eſt. Proinde deminutionem animalis ſpiritus, aut indigentiam ſpiritus, aut ſegregationem conſati ſpiritus; immortalis anima non ſinit credi. Perit anima ſi minoratur. Supereſt ſi forte cum Stoicis reſolutionem ſenſualis vigoris ſomnum determinemus, quia corporis ſolius quietem procuret, non & animæ. Animam enim ut ſemper mobilem & ſemper exercitam, nunquam ſuccedere quieti, alienæ ſcilicet a ſtatu immortalitatis: nihil enim immortale finem operis ſui admittit. Somnus autem finis operis. Denique corpori cui mortalitas competit, ei ſoli quies finem operis adulatur. Qui ergo de ſomni naturalitate dubitabit, habet quidem Dialecticos in dubium deducentes totam naturalium & extranaturalium diſcretionem, ut quæ putaverit citra naturam eſſe, naturæ vindicari ſciat poſſe, a qua ita eſſe ſortita ſunt, ut citra eam haberi videantur, & utique aut natura omnia, aut nulla natura. Apud nos autem id poterit audiri, quod Dei contemplatio ſuggerit auctoris omnium de quibus quæritur. Credimus enim ſi quid eſt natura, rationale aliquod opus Dei eſſe. Porro ſomnum ratio præit, tam aptum, tam utilem, tam neceſſarium, ut absque illo nulla anima ſufficiat, recreatorem corporum, redintegratorem virium, probatorem valetudinum, pacatorem operum, medicum laborum, cui legitime fruendo dies cedit, nox legem facit, auferens rerum etiam

colo-

[redacted]

m. Quod si vitale salutare, axiliare somnus, jusmodi non rationale, nihil non naturale. Sic ici omne contrarium vitali, salutari, auxiliari naturæ cardines relegant. Nam & æmulas valetudines, phreneticam atque cardiacam, naturam judicando, naturalem somnum præ- rerunt: etiam in lethargo non naturalem no-, testimonio naturali respondent, cum in suo ;amento est. Omnis enim natura, aut defrau-e, aut enormitate rescinditur, proprietate ;æ conservatur. Ita naturale erit statu, quod ıturale effici potest decessu vel excessu. Quid ı & potum de naturæ sortibus eximas? nam & plurima somni paratura est. Certe his a pri-) naturæ suæ homo imbutus est: si apud Deum ille fons generis Adam ante ebibit soporem, sitiit quietem. Ante dormiit quam laboravit, quam & edit, immo quam & profatus est, ut t naturalem indicem somnum omnibus natura-)rincipaliorem. Inde deducimur etiam imagi- ıortis jam tunc eum recensere. Si enim Adam :isto figurabat, somnus Adæ mors erat Christi :uri in mortem, ut de injuria perinde lateris :ra mater viventium figuraretur Ecclesia. Ideo .nus tam salutaris, tam rationalis etiam in pu- & communis jam mortis effingitur exemplar. : enim Deus & alias nihil sine exemplaribus in positione molitus, paradigmate Platonico ple- umani vel maxime initii ac finis lineas quotidie nobiscum, manum porrigens fidei facilius adju- per imagines & parabolas, sicut sermonum, rerum. Proponit igitur tibi corpus amica vi s elisum, blanda quietis necessitate prostratum,)ile situ, quale ante vitam jacuit, & quale post jacebit, ut testationem plasticæ & sepulturæ, :tans animam quasi nondum conlatam, & quasi

jam

jam ereptam. Sed & illa sic patitur ut alibi agere videatur, dissimulatione præsentiæ futuram absentiam ediscens: & tamen interim somniat, nec quiescit; nec ignavescit omnino, nec naturam immortalitatis servam soporis addicit. Probat se mobilem semper; terra, mari, peregrinatur, negotiatur, agitatur, laborat, ludit, dolet, gaudet, licita atque inlicita persequitur, ostendit quod sine corpore etiam plurimum possit, quod & suis instructa sit membris, sed nihilominus necessitatem habeat rursus corporis agitandi. Ita cum evigilaverit corpus, redditum officiis ejus, resurrectionem mortuorum tibi adfirmat. Hæc erit somni & ratio naturalis, & natura rationalis. Etiam per imaginem mortis fidem initiaris, spem meditaris, discis mori & vivere, discis vigilare dum dormis.

44. Ceterum de Hermotimo, Anima (ut ajunt) in somno carebat, quasi per occasionem vagaturi hominis proficiscente de corpore, uxor hoc prodidit; inimici dormientem nacti pro defuncto cremaverunt. Regressa anima, tardius credo, homicidium sibi imputavit. Cives Clazomenii Hermotimum templo consolantur. Mulier non adit, ob notam uxoris; quorsum istud? ut quia non facile est vulgo existimare successionem animæ esse somnum, hoc quoque Hermotimi argumento credulitas subornetur. Genus fuerat gravioris aliquanto soporis, ut de incubone præsumptio est, vel de ea valetudinis labe quam Soranus opponit, excludens incubonem, aut tale quid vitii, quod etiam Epimenidem in fabulam impegit quinquaginta pene annos somniculosum, Sed & Neronem Suetonius, & Thrasimedem Theopompus, negant unquam somniasse: nisi vix Neronem in ultimo exitu post pavores suos. Quid si & Hermotimus ita fuit, ut otium animæ nihil operantis in somnis divortium crederetur? omnia magis conjectes quam istam licentiam animæ sine morte fugitivæ, & quidem ex

for-

forma continuam. Si enim tale quid ſemel accidere dicatur, ut deliquium ſolis aut lunæ, ita & animæ, ſane perſuaderet divinitus factum. Congruere enim hominem ſeu moneri, ſeu terreri, a Deo velut fulgure rapido momentaneæ mortis ictu: ſi non magis in proximo eſſet, ſomnium credi, quod vigilanti potius accidere deberet, ſi non ſomnium magis credi oporteret.

45. Tenemur hic de ſomniis quoque Chriſtianam ſententiam expromere, ut de accentibus ſomni, ſed non modicis jactationibus animæ, quam ediximus negotioſam, & exercitam ſemper ex perpetuitate motationis, quod divinitatis & immortalitatis eſt ratio. Igitur cum quies corporibus evenit, quorum ſolatium proprium eſt, vacans illa a ſolatio alieno, non quieſcit, & ſi caret opera membrorum corporalium, ſuis utitur. Concipe gladiatorem ſine armis, vel aurigam ſine curriculis, geſticulantes omnem habitum artis ſuæ atque conatum: pugnatur, certatur, ſed vacua jactatio eſt, nihilominus tamen fieri videntur, quæ fieri tamen non videntur. Actu enim fiunt, effectu vero non fiunt. Hanc vim ecſtaſin dicimus, exceſſum ſenſus, & amentiæ inſtar: ſic & in primordio ſomnus cum ecſtaſi dedicatus, *Et miſit Deus ecſtaſin in Adam, & obdormivit*: ſomnus enim corpori provenit in quietem, ecſtaſis animæ acceſſit adverſus quietem, & inde jam forma ſomnum ecſtaſi miſcens, & natura de forma. Denique & oblectamur, & contriſtamur, & conterremur in ſomniis, quam adfecte & anxie & paſſibiliter: cum in nullo permoveremur a vacuis ſcilicet imaginibus, ſi compotes ſomniaremus. Denique & bona facta gratuita ſunt in ſomnis, & delicta ſecura: non magis enim ob ſtupri viſionem damnabimur, quam ob martyrii coronabimur. Et quomodo, inquis, memor eſt ſomniorum anima, ſcilicet quam compotem eſſe non licet?

hoc

somniare: ideo & prudentes, si quando sumi
pere enim nostrum licet obumbretur, non tam
stinguitur, nisi quod & ipsum potest videri
tunc; ecstasin autem hoc quoque operari de si
prio, ut sic nobis sapientiæ imagines inferat, qu
modum & erroris.

46. Ecce rursus urgemur etiam de ipsorum s
rum retractatu, quibus anima jactatur, expr
Et quando perveniemus ad mortem: & hic di
cum Deus dederit: nullæ longæ moræ ejus quo
niet. Vana in totum somnia Epicurus judica
berans a negotiis divinitatem, & dissolvens o
rerum, & in passivitate omnia spargens, ut e
exposita, & fortuita. Porro si ita est, ergo
quis & veritatis eventus, quia non capit sola
eventui omnibus debito eximi. Homerus du
tas divisit somniis, corneam veritatis, fallacia
neam. Respicere est enim, inquiunt, per
ebur autem cæcum est. Aristoteles majore
tiam mendacio recitans, agnoscit & verum.
messenses nulla somnia evacuant, imbecillitate
jectationis incusant. Quis autem tam extrane

ı Lampſacenus Herodoto prior tradit, qui filium s tanto operi interpretati ſunt, non fefellerunt. uidem Aſiam Cyrus & merſit & preſſit. Philippus ıcedo nondum pater, Olympiadis uxoris naturam ignaſſe viderat anulo. Leo erat ſignum. Credi-at præcluſam genituram, opinor quia leo ſemel er eſt. Ariſtodemus vel Ariſtophon conjectans, no nihil vacuum obſignari, filium & quidem ma-ıi impetus portendi. Alexandrum qui ſciunt, leo-n anuli recognoſcunt. Ephorus ſcribit. Sed & onyſii Siciliæ tyrannidem Himeræa quædam ſomnia-, Heraclides prodidit. Et Seleuco regnum Aſiæ odice mater nondum eum enixa prævidit, Eupho-n provulgavit. Mithridatem quoque ex ſomnio nti potitum a Strabone cognoſco. Et Balaridem ricum a Moloſſis usque Macedoniam ex ſomnio ninatum de Calliſthene diſco. Noverunt & Ro-ni veritatis hujusmodi ſomnia. Reformatorem perii, puerulum adhuc & privatum loci, & Ju-n Octavium tantum, & ſibi ignotum Marcus Tul-; jam & Auguſtum & civilium turbinum ſepulto-n de ſomnio norat. In Vitellii commentariis con-um eſt. Nec hæc ſola ſpecies erit ſummarum præ-atrix poteſtatum, ſed & periculorum & exitiorum: quum Cæſar in prælium perduellium Bruti & Caſſii ilippis aeger alias majeſtatem, alias diſcrimen ab ſtibus relaturus, Artorii viſione deſtituto taber-culo evadit: ut quum Polycrati Samio filia cru-n proſpicit de ſolis unguine & lavacro Jovis. Re-antur & honores & ingenia per quietem: præſtan-& medelæ, produntur & furta, conferuntur & ſauri. Ciceronis denique dignitatem, parvuli am nunc, gerula jam ſua inſpexerat. Cycnus de ı Socratis demulcens homines, diſcipulus Plato Cleonymus Pyctes ab Achille curatur in ſomniis. ronam aurcam quum ex arce Athenæ perdidiſſent,

Sophocles tragicus somniando redinvenit. Neoptolemus tragœdus, apud Rheteum Trojæ sepulchrum Ajacis, monitus in somnis, ab ipsa ruina liberatur; et quum lapidum senia deponit, dives inde auro redit. Quanti autem commentatores & adfirmatores in hanc rem? Artemon, Antiphon, Strato, Philochorus, Epicharmus, Serapion, Cratippus, & Dionysius Rhodius, Hermippus, tota seculi litteratura. Solum, si forte, ridebo, qui se existimavit persuasurum quod prior omnibus Saturnus somniarit: nisi si & prior omnibus vixit Aristoteles, ignosce ridenti. Ceterum Epicharmus etiam summum apicem inter divinationes somniis extulit cum Philochoro Atheniensi. Nam & oraculis hoc genus stipatum est orbis, ut Amphiarai apud Oropum, Amphilochi apud Mallum, Sarpedonis in Troade, Trophonii in Bœotia, Mopsi in Cilicia, Hermoniæ in Macedonia, Pasiphaæ in Laconica. Cetera cum suis & originibus & ritibus & relationibus cum omni deinceps historia somniorum Hermippus Beritensis quinione voluminum satiatissime exhibebit. Sed & Stoici Deum malunt providentissimum humanæ institutioni inter cetera præsidia divinatricum artium & disciplinarum, somnia quoque nobis indidisse, peculiare solatium naturalis oraculi. Hæc quantum ad fidem somniorum a nobis quoque consignandam, & taliter interpretandam. Nam de oraculis etiam ceteris, apud quæ nemo dormitat, quid aliud pronuntiabimus, quam dæmoniacam esse rationem eorum spirituum, qui jam tunc in ipsis hominibus habitaverint, vel memorias eorum affectaverint ad omnem malitiæ suæ scenam, in ista æque specie divinitatem mentientes, eademque industria etiam per beneficia fallentes medicinarum, & admonitionum, & prænuntiationum, quæ magis lædant juvando, dum per ea quæ juvant, ab inquisitione veræ divinitatis abducunt ex insinuatione falsæ.

falſæ. Et utique non clauſa vis eſt, nec ſacrariorum circumſcribitur terminis: vaga & pervolatica, & interim libera eſt: quo nemo dubitaverit domus quoque dæmoniis patere, nec tantum in adytis, ſed in cubiculis homines imaginibus circumvenire.

47. Definimus enim a dæmoniis plurimum incuti ſomnia, etſi interdum vera & gratioſa, ſed de qua induſtria diximus, affectantia atque captantia; quanto magis vana & fruſtratoria & turbida & ludibrioſa, & immunda. Nec mirum ſi eorum ſunt imagines, quorum & res. A Deo autem, pollicito ſcilicet & gratiam ſpiritus ſancti in omnem carnem, & ſicut prophetaturos, ita & ſomniaturos ſervos ſuos & ancillas ſuas, ea deputabuntur quæ ipſi gratiæ comparabuntur, ſi qua honeſta, ſancta, prophetica, revelatoria, ædificatoria, vocatoria: quorum liberalitas ſoleat & in profanos deſtillare, imbres etiam & ſoles ſuos peræquante Deo juſtis & injuſtis. Siquidem & Nabuchodonoſor divinitus ſomniat: & major pæne vis hominum ex viſionibus Deum diſcunt. Sicut ergo dignatio Dei & in ethnicos, ita & tentatio mali in ſanctos, a quibus nec interdiu abſiſtit, ut vel dormientibus obrepat qua poteſt, ſi vigilantibus non poteſt. Tertia ſpecies erunt ſomnia, quæ ſibimet ipſa anima videtur inducere ex intentione circumſtantiarum. Porro quum non eſt ex arbitrio ſomniare (nam & Epicharmus ita ſentit) quomodo ipſa erit ſibi cauſſa alicujus viſionis? Num ergo hæc ſpecies naturali formæ relinquenda eſt, ſervans animæ etiam in ecſtaſi res ſuas perpeti? Ea autem quæ neque a Deo, neque a dæmonio, neque ab anima videbuntur accidere, & præter opinionem, & præter interpretationem, & præter enarrationem facultatis ipſi proprie ecſtaſi & rationi ejus ſeparabuntur.

48. Certiora & colatiora ſomniari affirmant ſubextimis noctibus, quaſi jam emergente animarum vigore, producto ſopore. Ex temporibus autem anni

vernâ magis quieta, quod æstas dissolvat animas, & hyems quodammodo obduret, & autumnus tentator alias valetudinum succis pomorum vinosissimis diluat. Item ex ipsius quietis situ, si neque resupina, neque dextero latere decumbat, neque conresupinatis internis, quasi refusis loculis, statio sensuum fluitet, aut compressu jecoris angina sit mentis. Sed hæc ingeniose æstimari, potius quam constanter probari putem, etsi Plato est qui ea æstimavit, & fortassean casu procedant. Alioquin ex arbitrio erunt somnia, si dirigi poterunt. Nam quod & de cibis distinguendis vel derogandis, nunc præsumptio, nunc superstitio disciplinam somniis præscribit, examinandum est. Superstitio, ut cum apud oracula incubaturis jejunium indicitur, ut castimoniam inducat: præsumptio, ut cum Pythagorici ob hanc quoque speciem fabam respuunt, onerosum & inflatum pabulum. Atquin trina illa cum Daniele fraternitas legumine solo contenti, ne regulis ferculis contaminarentur, præter sapientiam reliquam somniorum præcipue gratiam a Deo redemerunt & impetrandorum & differendorum. Jejuniis autem nescio an ego solus plurimum ita somniem, ut me somniasse non sentiam. Nihil ergo sobrietas, inquies, ad hanc partem: immo tanto magis ad hanc, quantum & ad omnem; si & ad superstitionem, multo amplius ad religionem. Sic enim & dæmonia expostulant eam a suis somniatoribus, ad lenocinium scilicet divinitatis, quia familiarem Dei norunt: quia & Daniel rursus trium hebdomadum statione aruit victu. Sed ut Deum inliceret humiliationis officiis, non ut animæ somniaturæ sensum & sapientiam strueret, quasi non in ecstasi acturæ. Ita non ad ecstasin submovendam sobrietas proficiet, sed ad ipsam ecstasin commendandam, ut in Deo fiat.

49. Infantes qui non putant somniare, cum omnia animæ pro modo ætatis expungantur in vita, animadver-

vertant succussus, & nutus, & renidentias eorum per quietem; ut ex re comprehendant motus animæ somniantis facile per carnis teneritatem erumpere in superficiem. Sed & quod Libyca gens Atlantes cæco somno noctem transigere dicuntur, animæ utique natura taxatur. Porro aut Herodoto fama mentita est, nonnunquam in Barbaros calumniosa, aut magna vis ejusmodi dæmonum in illo climate dominatur. Si enim & Aristoteles heroem quendam Sardiniæ notat, incubatores fani sui visionibus privantem, erit & hoc in dæmonum libidinibus tam auferre somnia quam inferre, ut Neronis quoque seri somniatoris, & Thrasimedis insigne inde processerit. Sed & a Deo deducimus somnia. Quid ergo nec a Deo Athlantes somniarent, vel quia nulla jam gens Dei extranea est, in omnem terram & in terminos orbis Evangelio coruscante. Num ergo aut fama mentita est Aristoteli, aut dæmonum adhuc ratio est, dum ne aliqua natura credatur immunis somniorum?

50. Satis de speculo mortis, id est de somno, tum etiam de negotiis somni, id est de somniis: nunc ad originem hujus excessus, id est, ad ordinem mortis: quia nec ipsam sine quæstionibus, licet finem omnium quæstionum. Publica totius generis humani sententia mortem naturæ debitum pronuntiamus. Hoc stipulata est Dei vox, hoc spopondit omne quod nascitur, ut jam hinc non Epicuri stupor suffundatur, negantis debitum istud ad nos pertinere: sed hæretici Magi Menandri Samaritani furor conspuatur, dicentis mortem ad suos non modo non pertinere, verum nec pervenire. In hoc scilicet se a superna & arcana potestate legatum, ut immortales & incorruptibiles & statim resurrectionis compotes fiant qui baptisma ejus induerint. Legimus quidem pleraque aquarum genera miranda. Sed aut ebriosos reddit Lycestarum vena vinosa: aut lymphaticos efficit Colophonis

ſcaturigo dæmonica; aut Alexandro accidit Nonacris Arcadiæ venenata; fuit & Judææ lacus medicus ante Chriſtum. Plane Stygias paludes poeta tradidit mortem diluentes. Sed & Thetis filium planxit. Quamquam ſi & Menander in Stygem mergit, moriendum erit nihilominus, ut ad Stygem venias. Apud inferos enim dicitur. Quænam & ubinam iſta felicitas aquarum, quas nec Joannes baptizator præminiſtravit, nec Chriſtus ipſe diſcipulis demonſtravit? Quod hoc Menandri balneum, Comicum credo, ſed cur tam infrequens, tam occultum, quo pauciſſimi lavant? Suſpectam enim faciam tantam raritatem ſecuriſſimi atque tutiſſimi ſacramenti, apud quod nec pro Deo ipſo mori lex eſt, cum contra omnes jam nationes aſcendant in montem Domini, & in ædem Dei Jacob, mortem per martyrium quoque flagitantis, quam de Chriſto etiam ſuo exegit? Nec Magiæ tantum dabit quiſquam, ut eximat mortem, aut repaſtinet vitis modo vitam ætate renovata. Hoc enim ne Medeæ quidem licuit in hominem, etſi licuit in vervecem. Tranſlatus eſt Enoch & Helias, nec mors eorum reperta eſt, dilata ſcilicet. Ceterum morituri reſervantur, ut Antichriſtum ſanguine ſuo exſtinguant. Obiit & Joannes, quem in adventum Domini remanſurum fruſtra fuerat ſpes. Fere enim hæreſes ad noſtra exempla proſiliunt, inde ſumentes præſidia quo pugnant: poſtremo compendium eſt, ubi ſunt illi quos Menander ipſe perfudit, quos in ſtygem ſuam merſit? Apoſtoli perennes veniant, adſiſtant; videat illos meus Thomas, audiat, contrectet, & credat.

51. Opus autem mortis in medio eſt, diſcretio corporis animæque. Sed quidam ad immortalitatem animæ, quam quidam non a Deo edocti infirme tuentur, ita argumentationes emendicant, ut velint credi *etiam poſt* mortem quaſdam animas adhærere corpo-

ribus.

ribus. Ad hoc enim & Plato, etsi, quas vult animas ad cœlum statim expedit, in Politia tamen cujusdam insepulti cadaver opponit, longo tempore sine ulla labe, præ animæ scilicet individuitate, servatum. Ad hoc & Democritus crementa unguium, & comarum in sepulturis aliquanti temporis denotat. Porro & aeris qualitas corpori illi potuit tutela fuisse; quid enim si aridior aer, & solum salsius? quid si & ipsius corporis substantia exsuccior? quid si & genus mortis ante jam corruptrices materias erogarat? Ungues autem cum exordia nervorum sint, merito nervis resolutione porrectis provectiores, & quotidie deficiente carne expelli videntur. Comæ quoque alimenta de cerebro, quod aliquandiu durare præstat secreta munitio. Denique in viventibus etiam pro cerebri ubertate, vel affluit capillago, vel deserit. Habes Medicos. Sed nec modicum quid animæ subsidere in corpore est, decessurum quandoque & ipsum, cum totam corporis scenam tempus aboleverit. Et hoc enim in opinione quorundam est: propterea nec ignibus funerandum ajunt, parcentes superfluo animæ. Alia est autem ratio pietatis istius, non reliquiis animæ adulatrix, sed crudelitatis etiam corporis nomine aversatrix, quod & ipsum homo non utique mereatur pœnali exitu impendi. Ceterum anima indivisibilis ut immortalis etiam mortem indivisibilem exigit credi: non quasi immortali, sed quasi indivisibili animæ indivisibiliter accidentem. Dividetur autem & mors si & anima, superfluo scilicet animæ quandoque morituro: ita portio mortis cum animæ portione remanebit. Nec ignoro aliquod esse vestigium opinionis istius. De meo didici. Scio feminam quandam vernaculam Ecclesiæ, forma & ætate integra functam, post unicum & breve matrimonium, cum in pace dormisset & morante adhuc sepultura, interim oratione presbyteri componeretur, ad primum halitum

tum orationis manus a lateribus dimotas in habitum supplicem conformasse, rursumque condita pace, situi suo reddidisse. Est & alia relatio apud nostros, in cœmeterio corpus corpori juxta collocando spatium recessu communicasse. Si, & apud ethnicos tale quid traditur, utique Deus potestatis suæ signa proponit, suis in solatium, extraneis in testimonium. Magis enim credam in testimonium ex Deo factum, quam ex ullis animæ reliquiis: quæ si inessent, alia quoque membra movissent, & si manus tantum, sed non in caussam orationis: corpus etiam illud non modo fratri cessisset, verum & alias mutatione situs sibimet ipsi refrigerasset. Certe unde sunt ista, signis potius & ostentis deputanda, naturam facere non possunt: mors si non semel tota est, non est; si quid animæ remanserit, vita est: non magis vitæ miscebitur mors, quam diei nox.

52. Hoc igitur opus mortis, separationem carnis atque animæ, sepofita quæstione fatorum & fortuitorum, bifariam distinxit humanus adfectus, in ordinariam & extraordinariam formam. Ordinariam quidem naturæ deputans placidæ cujusque mortis: extraordinariam vero præter naturam judicans, violenti cujusque finis. Qui autem primordia hominis novimus, audenter determinamus mortem non ex natura secutam hominem sed ex culpa, ne ipsa quidem naturali. Facile autem usurpari naturæ nomen in ea quæ videntur a nativitate ex accidentia adhæsisse. Nam si homo in mortem directo institutus fuisset, tunc demum mors naturæ adscriberetur. Porro non in mortem institutum eum probat ipsa lex, conditionali comminatione suspendens, & arbitrio hominis addicens mortis eventum. Denique si non deliquisset, nequaquam obiisset. Ita non erat natura quod ex oblationis potestate accidit per voluntatem, non ex instituti auctoritate per necessitatem. Proinde etsi

varii

varii exitus mortis, ut eſt multimoda conditio cauſſarum, nullum ita dicimus lenem, ut non vi agatur. Ipſa illa ratio operatrix mortis, ſimplex licet, vis eſt. Quid enim? quæ tantam animæ & carnis ſocietatem, tantam a conceptu concretionem ſororum ſubſtantiarum divellit ac dirimit. Nam etſi præ gaudio quis ſpiritum exhalet, ut Chilon Spartanus, dum victorem Olympiæ filium amplectitur; etſi præ gloria, ut Clidemus Athenienſis, dum ab hiſtrionibus ob præſtantiam auro coronatur; etſi per ſomnium, ut Plato; etſi per riſum, ut P. Craſſus: multo violentior mors, quæ per aliena graſſatur, quæ animam per commoda expellit, quæ tunc mori adfert, cum jucundius vivere eſt in exultatione, in honore, in requie, in voluptate. Vis eſt & illa navigiis, cum longe a Caphareis ſaxis, nullis depugnata turbinibus, nullis quaſſata decumanis, adulante flatu, labente curſu, lætante comitatu, inteſtino repente perculſu, cum tota ſecuritate deſidunt: non ſecus naufragia ſunt vitæ, etiam tranquillæ mortis eventus. Nihilo refert integram abire corporis navem, an diſſipatam, dum animæ navigatio evertatur.

53. Sed quo deinde anima nuda & exploſa devertet, ſine dubio proſequemur ex ordine: prius tamen quod eſt loci hujus explebimus, ne quia varios exitus mortis ediximus, exſpectet quis a nobis rationes ſingulorum, Medicis potius relinquendas propriis arbitris omnium letalium rerum ſive cauſſarum, & ipſarum corporalium conditionum. Plane ad immortalitatem animæ hic quoque protegendam in mentione mortis aliquid de ejusmodi exitu interſtruam, in quo paulatim adminutatim anima dilabitur: habitum enim ſuſtinens defectionis, abducitur, dum abſumi videtur, & conjecturam præſtat interitus de exceſſus temperatura. Tota autem in corpore & ex corpore eſt ratio. Nam quisquis ille exitus mortis, ſine dubio

aut materiarum, aut regionum, aut viarum vitalium eversio est: materiarum, ut fellis, ut sanguinis: regionum, ut cordis, ut jecoris; viarum, ut venarum, ut arteriarum. Dum igitur hæc ex propria quaque injuriæ caussa vastantur in corpore, adusque ultimam eversionem, & recessionem vitalium, id est, naturalium finium, situum, officiorum, necessario & anima, dilabentibus paulatim instrumentis, & domiciliis, & spatiis suis; paulatim & ipsa migrare compulsa deducitur in diminutionis effigiem: non alio modo quam quo & aurigam ipsum quoque defecisse præsumitur, cum vires equorum defatigatio denegavit, quantum de dispositione destituti hominis, non de passionis veritate. Perinde auriga corporis spiritus animalis, deficientis vectaculi nomine, non suo deficit; opere decedens, non vigore, actu elanguens non statu; constantiam non substantiam decoquens, quia comparere cessat, non quia esse. Sic & rapida quæque mors, ut cervicum messis, semel tantam januam pandens, ut ruinæ vis semel omnia vitalia elidens, ut apoplexis interior ruina, nullam animæ moram præstat, nec discessum ejus in momenta discruciat. At ubi longa mors, prout deseritur anima, ita & deserit: non tamen conciditur hac facie, sed extrahitur; & dum extrahitur, postremitatem suam, partem videri facit. Non omnis autem pars statim & abscissa est, quia postera est: nec quia exigua est, statim & ipsa peritura est. Sequitur seriem suus finis, & mediocritas trahitur ad summa, & reliquiæ universitati cohærentes exspectantur ab illa, non derelinquuntur. Atque ita ausim dicere, totius ultimum, totum est: quia licet minus atque posterius sit, ipsius est. Hinc denique evenit, sæpe animam in ipso divortio potentius agitari, sollicitiore obtutu, extraordinaria loquacitate, dum ex majori suggestu, jam in libero constituta, per superfluum quod adhuc cunctatur

tur

ır in corpore, enuntiat quæ videt, quæ audit, quæ ıcipit noſſe. Si enim corpus iſtud Platonica ſententa carcer, ceterum Apoſtolica Dei templum, cum ı Chriſto eſt: ſed interim animam conſepto ſuo obruit, & obſcurat, & concretione carnis infæcat. 'nde illi, velut per corneum ſpecular, obſoletior ıx rerum eſt. Procul dubio cum vi mortis exprimiır de concretione carnis, & ipſa expreſſione colaır, certe de oppanſo corporis erumpit in apertum 1 meram & puram & ſuam lucem, ſtatim ſemetipſam ı expeditione ſubſtantiæ recognoſcit, & in diviniıtem ipſa libertate reſipiſcit, ut de ſomno emergens ɔ imaginibus ad veritates: tunc & enuntiat quæ viet, tunc exſultat aut trepidat, prout paraturam deerſorii ſui ſentit, de ipſius ſtatim angeli facie, evoatoris animarum, Mercurii poetarum.

54. Quo igitur deducetur anima, jam hinc reddimus. Omnes ferme Philoſophi, qui immortalitaɜm animæ, qualiter volunt, tantum vindicant, ut ythagoras, ut Empedocles, ut Plato, quique aliuod illi tempus indulgent, ab exceſſu usque in conagrationem univerſitatis, ut Stoici, ſuas ſolas, id ſt ſapientum animas, in ſupernis manſionibus colloant. Plato quidem non temere Philoſophorum aniıabus hoc præſtat, ſed eorum qui Philoſophiam ſcicet exornaverint amore puerorum. Adeo etiam inɜr Philoſophos magnum habet privilegium impuriıs: itaque apud illum in ætherem ſublimantur animæ ıpientes: apud Arium, in aerem: apud Stoicos, ſub ınam. Quos quidem miror, quod imprudentes aniıas circa terram proſternant, cum illas a ſapientibus ıulto ſuperioribus erudiri adfirment. Ubi erit ſcholæ egio in tanta diſtantia deverſoriorum? qua ratione iſcipulæ ad magiſtras conventabunt, tanto diſcriıine invicem abſentes? quis autem illis poſtumæ eruitionis uſus ac fructus, jamjam conflagratione perituris?

[illegible]? Reliquas animas ad inferos dejiciunt. Hos Plato velut gremium terræ deſcribit in Phædone, quo [illegible] labes mundialium ſordium confluendo, & ibi deſidendo exhalent, & quaſi cœno immunditiarum ſuarum craſſiorem hauſtum & privatum illic aerem ſtipent.

55. Nobis inferi, non nuda cavoſitas, nec ſubdivalis aliqua mundi ſentina creduntur: ſed in foſſa terræ & in alto vaſtitas, & in ipſis viſceribus ejus abſtruſa profunditas. Siquidem Chriſtum in corde terræ triduum mortis legimus expunctum, id eſt in receſſu intimo, & interno, & in ipſa terra operto, & intra ipſam cavato, & inferioribus adhuc abyſſis ſuperſtructo. Quod ſi Chriſtus Deus, quia & homo, mortuus ſecundum ſcripturas, & ſepultus ſecundum easdem, hic quoque legi ſatisfecit, forma humanæ mortis apud inferos functus, nec ante aſcendit in ſublimiora cœlorum, quam deſcendit in inferiora terrarum, ut illic Patriarchas, & Prophetas compotes ſui faceret: habes, & regionem inferum ſubterraneam credere, & illos cubito pellere, qui ſatis ſuperbe non putent animas fidelium inferis dignas: ſervi ſuper dominum, & diſcipuli ſuper magiſtrum, aſpernati ſi forte in Abrahæ ſinu, exſpectandæ reſurrectionis ſolatium capere. Sed in hoc, inquiunt, Chriſtus inferos adiit, ne nos adiremus. Ceterum quod diſcrimen ethnicorum & Chriſtianorum, ſi carcer mortuis idem? quomodo ergo anima exhalabit in cœlum, Chriſto illic adhuc ſedente ad dexteram patris, nondum Dei juſſu per tubam archangeli audito, nondum illis quos Domini adventus in ſeculo invenerit, obviam ei raptis in aerem, cum his qui mortui in Chriſto primi reſurgent? Nulli patet cœlum, terra adhuc ſalva, ne dixerim clauſa. Cum transactione enim mundi reſerabuntur regna cœlorum. Sed in æthere dormitio noſtra, cum pueris Platonis: aut in aere,

aere, cum Ario: aut circa lunam, cum Endymionibus Stoicorum. Immo, inquis, in paradiso, quo jam tunc & Patriarchæ & Prophetæ appendices Dominicæ resurrectionis, ab inferis migraverint. Et, quomodo Joanni in spiritu, paradisi regio revelata, quæ subjicitur altari, nullas alias animas apud se præter martyrum ostendit? Quomodo Perpetua fortissima martyr sub die passionis in revelatione paradisi, solos illic commartyres suos vidit; nisi quia nullis romphæa paradisi janitrix cedit, nisi qui in Christo decesserit non in Adam? Nova mors pro Deo, & extraordinaria pro Christo, alio & privato excipitur hospitio. Agnosce itaque differentiam ethnici & fidelis in morte, si pro Deo occumbas ut Paracletus monet, non in mollibus febribus & in lectulis, sed in martyriis: si crucem tuam tollas, & sequaris Dominum, ut ipse præcepit. Tota paradisi clavis tuus sanguis est. Habes etiam de paradiso a nobis libellum, quo constituimus omnem animam apud inferos sequestrari in diem Domini.

56. Occurrit disceptatio, an hoc ab excessu statim fiat, an quasdam animas aliqua ratio detineat hic interim, an etiam receptas liceat postea ab inferis ex arbitrio vel ex imperio intervenire: nec harum enim opinionum suasoriæ desunt. Creditum est insepultos non ante ad inferos redigi quam justa perceperint, secundum Homericum Patroclum, funus in somnis de Achille flagitantem, quod non alias adire portas inferum posset, arcentibus eum longe animabus sepultorum. Novimus autem præter poetica jura, pietatis quoque Homericæ industriam. Tanto magis enim curam sepulturæ collocavit, quanto etiam moram ejus injuriosam animabus incusavit; simul & ne quis defunctum domi detinens ipse amplius cum illo maceretur enormitate solatii dolore nutriti. Ita querelas animæ insepultæ ad utrumque confinxit, ut instantia fune-

funeris & honor corporum ſervetur, & memoria adfectuum temperetur. Ceterum quam vanum ut anima corporis juſta ſuſtineat, quaſi aliquid ex illis ad inferos avehat? Multo vanius ſi injuria deputabitur animæ, ceſſatio ſepulturæ, quam pro gratia deberet amplecti. Utique enim tardius ad inferos abſtrahi mallet, quæ nec mori voluit. Amabit impium hæredem, per quem adhuc paſcitur luce: aut ſi qua pro certo injuria eſt tardius ſub terram detrudi, titulus autem injuriæ ceſſatio eſt ſepulturæ, perquam iniquum eam injuria adfici, cui non imputabitur ceſſatio ſepulturæ, ad proximos ſcilicet pertinens. Ajunt & immatura morte præventas eousque vagari iſthic, donec reliquatio compleatur ætatis, qua cum pervixiſſent, ſi non intempeſtive obiiſſent. Porro aut conſtituta ſunt tempora unicuique, & conſtituta præripi poſſe non credam, aut ſi conſtituta ſunt quidem, Dei tamen voluntate vel aliqua poteſtate mutilantur: fruſtra mutilantur, ſi jam impleri ſuſtinent. Aut ſi non ſunt conſtituta, nulla erit reliquatio temporum non conſtitutorum. Adhuc addam: Ecce obiit (verbi gratia) infans ſub uberum fontibus, puta nunc puer inveſtis, puta veſticeps, qui tamen octoginta annos victurus fuiſſet, hos præreptos, ut anima ejus hic poſt mortem tranſigat, quale eſt? Aetatem enim non poteſt capere ſine corpore, quia per corpora operantur ætates. Noſtri autem illud quoque recogitent, corpora eadem recepturas in reſurrectione animas, in quibus deceſſerunt. Iidem ergo ſperabuntur & corporum modi, & eædem ætates quæ corporum modos faciunt. Quo ergo pacto poteſt infantis anima hic tranſigere prærepta tempora, ut octogenaria reſurgat in corpore menſis unius? Aut ſi hic neceſſe erit ea tempora impleri, quæ fuerant deſtinata, num & ordinem vitæ, quem ſortita ſunt tempora pariter cum illis hic deſtinatum, pariter hic anima decurret,

ut

ut & ſtudeat ab infantia pueritiæ delegata, & militet ab adoleſcentia juventa excitata, & cenſeat a juventa ſenectæ ponderata, & fœnus exprimat, & agrum urgeat, naviget, litiget, nubat, laboret, ægritudines obeat, & quæcunque illam cum temporibus manebant triſtia ac læta? Sed hæc ſine corpore quomodo tranſigentur? vita ſine vita? Sed vacua erunt tempora ſolo decurſu adimplenda. Quid ergo prohibet apud inferos ea impleri, ubi perinde nullus eſt uſus illorum? Ita dicimus omnem animam quaqua ætate deceſſerit, in ea ſtare ad eum diem, uſque quo perfectum illud repromittitur ad angelicæ plenitudinis menſuram temperatum. Proinde nec extorres inferum habebuntur, quas vi ereptas arbitrantur, præcipue per atrocitates ſuppliciorum, crucis dico, & ſecuris, & gladii, & feræ: nec iſti porro exitus violenti, quos juſtitia decernit violentiæ vindex. Et ideo, inquies, ſceleſtæ quæque animæ inferis exulant. Alterum ergo conſtituas compello, aut bonos inferos, aut malos. Si malos, placet: & jam præcipitari illuc animæ peſſimæ debent. Si bonos; cur idem animas immaturas, & innuptas, & pro conditione ætatis puras, & innocuas interim, dignas inferis non judicas.

57. Aut optimum eſt hic retineri, ſecundum aoros: aut peſſimum, ſecundum biæothanatos, ut ipſis jam vocabulis utar, quibus auctrix opinionum iſtarum Magia ſonat, Hoſtanes, & Typhon, & Dardanus, & Damigeron, & Nectabis, & Berenice. Publica jam litteratura eſt, quæ animas etiam juſta ætate ſopitas, etiam proba morte disjunctas, etiam prompta humatione diſpunctas, evocaturam ſe ab inferum incolatu pollicetur. Quid ergo dicemus Magiam? quod omnes pene, fallaciam. Sed ratio fallaciæ ſolos non fugit Chriſtianos, qui ſpiritalia nequitiæ, non quidem ſocia conſcientia, ſed inimica ſcientia novimus, nec

invi-

invitatoria operatione, sed expugnatoria dominationem consummans multiformem luem mentis humanæ, totius erroris artificem, salutis pariter animæque vastatricem scientiam Magiæ, secundæ scilicet idololatriæ, in qua se dæmones perinde mortuos fingunt, quemadmodum in illa Deos, quid ni? cum & Dii mortui. Itaque invocantur quidem aori & biæothanati sub illo fidei argumento, quod credibile videatur eas potissimum animas ad vim & injuriam facere, quas per vim & injuriam sævus & immaturus finis extorsit, quasi ad vicem offensæ: sed dæmones operantur sub obtentu earum: & hi vel maxime, qui in ipsis tunc fuerunt cum adviverent, quique illas in hujusmodi impegerant exitus. Nam & suggessimus nullum pæne hominem carere dæmonio: & pluribus notum est dæmoniorum quoque opera & immaturas & atroces effici mortes, quas incursibus deputant. Hanc quoque fallaciam, spiritus nequam sub personis defunctorum delitescentis, nisi fallor, etiam rebus probamus, quum in exorcismis interdum aliquem se ex parentibus hominem sui affirmat, interdum gladiatorem vel bestiarium, sicut & alibi Deum, nihil magis curans, quam hoc ipsum excludere quod prædicamus, ne facile credamus animas universas ad inferos redigi, ut & judicii, & resurrectionis fidem turbent. Et tamen ille dæmon postquam circumstantes circumvenire tentavit, instantia divinæ gratiæ victus, id quod in vero est invitus confitetur. Sic & in illa alia specie Magiæ, quæ jam quiescentes animas evellere ab inferis creditur, & conspectui exhibere, non alia fallaciæ vis est operatior. Plane, quia & phantasma præstatur, quia & corpus adfingitur: nec magnum illi exteriores oculos circumscribere, cui interiorem mentis aciem excæcare perfacile est. Corpora denique videbantur Pharaoni & Aegyptiis Magicarum virgarum dracones: Sed Mosis veritas mendacium devoravit.

ravit. Multa utique & adversus Apostolos Simon dedit, & Elimas Magi: sed plaga cæcitatis de præstigiis non fuit. Quid novi, æmulatio veritatis a spiritu immundo? Ecce hodie ejusdem Simonis hæreticos tanta præsumptio artis extollit, ut etiam prophetarum animas ab inferis movere se spondeant. Et credo quia mendacio possunt: nec enim pythonico tunc spiritui minus licuit animam Samuelis effingere, post Deum mortuos consulente Saule. Absit alioquin ut animam cujuslibet sancti, nedum Prophetæ, a dæmonio credamus extractam, edocti quod ipse Satanas transfiguretur in angelum lucis, nedum in hominem lucis, etiam Deum se adseveraturus, signaque portentosiora editurus, ad evertendos, si fieri possit, electos. Dubitavit si forte tunc Prophetam se Dei asseverare, & utique Sauli, in quo jam ipse morabatur: ne putes alium fuisse qui phantasma administrabat; alium qui commendabat, sed eundem spiritum & in pseudoprophetide, & in apostata facile mentiri, quod fecerat credi, per quem Saulis thesaurus illic erat, ubi & cor ipsius, ubi scilicet Deus non erat. Et ideo per quem visurum se credidit, vidit: quia per quem vidit, & credidit. Si & de nocturnis imaginibus opponitur, sæpe non frustra mortuos visos: nam & Nasamonas propria oracula apud parentum sepulcra mansitando captare, ut Heraclides scribit, vel Nymphodorus, vel Herodotus: & Celtas apud virorum fortium busta eadem de caussa abnoctare, ut Nicander adfirmat: non magis mortuos vere patimur in somnis quam vivos, sed eadem ratione mortuos qua & vivos. Et omnia quæ videntur. Non enim quia videntur vera sunt, sed quia adimplentur. Fides somniorum de effectu, non de conspectu renuntiatur. Nulli autem animæ omnino inferos patere, satis Dominus in argumento illo pauperis requiescentis & divitis ingemiscentis ex persona Abrahæ sanxit, non posse relegari

renuntiatorem dispositionis infernæ: quod vel tunc licere potuisset ut Mosi & Prophetis crederetur. Sed etsi quasdam revocavit in corpora Dei virtus, in documenta juris sui, non idcirco communicabitur fidei, & audaciæ Magorum, & fallaciæ somniorum, & licentiæ poetarum. Atquin in resurrectionis exemplis, cum Dei virtus, sive per Prophetas, sive per Christum, sive per Apostolos in corpora animas repræsentat, solida & contrectabili, & satiata veritate, præjudicatum est hanc esse formam veritatis, ut omnem mortuorum exhibitionem incorporalem præstigias judices.

58. Omnes ergo animæ penes inferos, inquis. Velis ac nolis & supplicia jam illic & refrigeria, habes pauperem & divitem: & quia distuli nescio quid ad hanc partem, jam oportune in clausulam reddam. Cur enim non putes animam & puniri & foveri in inferis interim sub exspectatione utriusque judicii in quadam usurpatione & candida ejus? quia salvum debet esse, inquis, in judicio divino negotium suum sine ulla prælibatione sententiæ: tum quia & carnis operienda est restitutio, ut consortis operarum atque mercedum. Quid ergo fiet in tempore isto? dormiemus? Atenim animæ nec in viventibus dormiunt: corporum enim est somnus, quorum & ipsa mors cum speculo suo somno. Aut nihil vis agi illic, quo universa humanitas trahitur, quo spes omnis sequestratur? Delibari putas judicium, an incipi? præcipitari, an præministrari? Jam vero quam iniquissimum etiam apud inferos, si & nocentibus adhuc illic bene est, & innocentibus nondum. Quid ampliationem vis esse post mortem, confusa spe & incerta exspectatione ludentem, an vitæ recensum jam & ordinationem judicii inhorrentem? semper autem exspectat anima corpus, ut doleat aut gaudeat? nonne & de suo sufficit sibi ad utrumque titulum passionis? quotiens illæso corpore anima sola torquetur bile, ira, tædio plerumque nec sibi noto? quotiens item corpore

ad-

dflicto furtivum sibi anima gaudium exquirit, & a corporis importuna tunc societate secedit? Mentior si on de ipsis cruciatibus corporis & gloriari & gaudere ›la consuevit. Respice ad Mutii animam, cum dexteım suam ignibus solvit. Respice ad Zenonis, cum ilım Dionisii tormenta prætereunt. Morsus ferarum rnamenta sunt juventutis, ut in Cyro ursi cicatrices. ıdeo novit & apud inferos anima & dolere & gaudere ne carne, quia & in carne illæsa si velit dolet, & læsa velit gaudet. Hoc si ex arbitrio suo in vita, quanto ıagis ex judicio Dei post mortem? Sed nec omnia pera cum carnis ministerio anima partitur; nam & so›s cogitatus & nudas voluntates censura divina per›quitur: *Qui viderit ad concupiscendum, jam adulteravit ı corde.* Ergo propter hoc congruentissimum est aniıam, licet non exspectata carne, puniri, quod non soiata carne commisit. Sic & ob cogitatus pios & beevolos, in quibus carne non eguit, sine carne recreaitur. Quid nunc, si & in carnalibus prior est, quæ conipit, quæ disponit, quæ mandat, quæ impellit? Et si uando invita, prior tamen tractat, quod per corpus ctura est; nunquam denique conscientia posterior erit ıcto; ita huic quoque ordini competit etiam priorem ensare mercedes, cui priori debeantur. In summa, uum carcerem illum, quem Evangelium demonstrat, ıferos intelligimus, & novissimum quadrantem, moicum quoque delictum mora resurrectionis illic luenum interpretamur; nemo dubitabit animam aliquid ensare penes inferos salva resurrectionis plenitudine, er carnem quoque. Hoc etiam Paracletus frequentisme commendavit, si quis sermones ejus ex agnitione romissorum charismatum admiserit. Ad omnem, ut rbitror, humanam super anima opinionem ex doctria fidei congressi, justæ dumtaxat ac necessariæ curiotati satisfecimus; enormi autem & otiosæ tantum derit discere, quantum libuerit inquirere.

Q. SEPTIMII FLORENTIS
TERTULLIANI
ADVERSUS
VALENTINIANOS.
LIBER.

I.

Valentiniani, frequentissimum plane collegium inter hæreticos, qui plurimum ex apostatis veritatis, & ad fabulas facile est, & disciplina non terretur, nihil magis curant, quam occultare, quod prædicant; si tamen prædicant, qui occultant. Custodiæ officium, conscientiæ officium est. Confusio prædicatur, dum religio adseveratur. Nam & illa Eleusinia, hæresis & ipsa, Atticæ superstitionis, quod tacent, pudor est. Idcirco & aditum prius cruciant, diutius initiant, quam consignant, cum & portas ante quinquennium instituunt; ut opinionem suspendio cognitionis ædificent: atque ita tantam majestatem exhibere videantur, quantam præstruxerunt cupiditatem. Sequitur jam silentii officium; adtente custoditur quod tarde invenitur. Ceterum tota in adytis divinitas, tot suspiria portarum, totum signaculum linguæ, simulachrum membri virilis revelatur. Sed naturæ venerandum nomen allegorica dispositio prætendens, patrocinio coactæ figuræ sacrilegium obscurat, & convitium falsi simulachris excusat. Proinde quos nunc destinamus hæreticos, sanctis nominibus & titulis & argumentis veræ religionis, vanissima atque turpissima figmenta configurantes, facili caritati, ex divinæ co-

piæ

[redacted]

iæ occasione, quia de multis multa succedere est: leusinia Valentiniana fecerunt lenocinia, sancta si-ntio magno, sola taciturnitate cœlestia. Si bona de quæras, concreto vultu, suspenso supercilio. ltum est, ajunt. Si subtiliter tentes, per ambiguites bilingues communem fidem adfirmant. Si scire bostendas, negant quicquid agnoscunt. Si comius certe statuam, simplicitatem sua cæde dispergunt; e discipulis quidem propriis ante committunt, quam ios fecerint. Habent artificium, quo prius persuaeant, quam edoceant. Veritas autem docendo per-adet: non suadendo docet.

2. Ideoque simplices notamur apud illos, ut hoc intum, non etiam sapientes: quasi statim deficere ogitur a simplicitate sapientia, domino utramque ingente. *Estote prudentes ut serpentes, & simplices ut lumbæ.* Aut si nos propterea insipientes quia simlices: Num ergo & illi propterea non simplices, quia pientes? Nocentissimi autem, qui non simplices, cut stultissimi, qui non sapientes. Et tamen malim eam partem, meliori sumi vitio, si forte præstat inus sapere, quam pejus, errare quam fallere. orro, *facies Dei expectat in simplicitate quærendi*, ut ocet ipsa Sophia, non quidem Valentini, Sed Salo-onis. Deinde infantes testimonium Christi, sanine litaverunt. Pueros vocem, qui crucem claant? nec pueri erant, nec infantes, id est simplis non erant. Repuerascere nos & Apostolus jubet cundum Deum, ut *malitia infantes*, per simplicitam; ita demum sapientes sensibus; simul dedi in saentiæ ordinem, de simplicitate manandi. In suma, Christum columba demonstrare solita est, seris vero tentare. Illa & a primordio divinæ pacis æco. Ille a primordio divinæ imaginis prædo. a facilius simplicitas sola Deum & agnoscere pote-

 rit

rit, & ostendere, prudentia sola concutere potius & prodere.

3. Abscondat itaque se serpens, quantum potest, totamque prudentiam in latebrarum ambagibus torqueat: alte habitet, in cæca detrudatur, per amfractus seriem suam evolvat, tortuose procedat nec semel totus, lucifuga bestia. Nostræ columbæ domus simplex etiam, in editis semper & apertis & ad lucem; amat figuram spiritus sancti, orientem Christi figuram. Nihil veritas erubescit, nisi solummodo abscondi: quia nec pudebit ullum aures ei dedere, eum Deum recognoscere, quem jam illi natura commisit, quem quotidie in operibus omnibus sentit, hoc solo minus notum, quod unicum non putavit, quod in numero nominavit, quod in aliis adoravit. Alioquin a turba eorum & aliam frequentiam suadere, a domestico principatu ad incognitum transmovere, a manifesto ad occultum retorquere: de limine offendere est. Jam si & in totam fabulam initietur, nonne tale aliquid dabitur te in infantia, inter somni difficultates a nutricula audisse, Lamiæ turres, & pectines solis? Sed qui ex alia conscientia venerit fidei, si statim inveniat tot nomina æonum, tot conjugia, tot genimina, tot exitus, tot eventus, felicitates, infelicitates dispersæ atque concisæ divinitatis, dubitabiturne ibidem pronunciare has esse *fabulas* & *genealogias indeterminatas*, quas Apostoli spiritus his jam tunc pullulantibus seminibus hæreticis, damnare prævenit? Merito itaque non simplices, merito tantummodo prudentes, qui talia neque facile producunt, neque exerte defendunt, sed nec omnes quos edocent, perdocent. Utique astute, ut pudenda. Ceterum inhumane, si honesta. Et tamen simplices nos omnes sumus. Denique hunc primum cuneum congressionis armavimus, detectorem & designatorem totius conscientiæ illorum, primamque hanc victoriam auspicamur,

ur, quia quod tanto impendio abſconditur, etiam
llummodo demonſtrare, deſtruere eſt.

4. Novimus, inquam, optime originem quoque
ſorum, & ſcimus cur Valentinianos appellemus, li-
et non eſſe videantur. Abſceſſerunt enim a condi-
re, ſed minime origo deletur, etſi forte mutatur:
ſtatio eſt ipſa mutatio. Speraverat Epiſcopatum
alentinus, quia & ingenio poterat & eloquio. Sed
ium ex martyrii prærogativa loci potitum indigna-
is, de eccleſia authenticæ regulæ abrupit (ut ſo-
nt animi pro prioratu exciti, præſumptione ultio-
s accendi) ad expugnandam converſus veritatem,
cujusdam veteris opinionis ſemini nactus colubroſo
iam deliniavit. Eam poſtmodum Ptolemæus inſtra-
t, nominibus & numeris æonum diſtinctis, in per-
nales ſubſtantias; ſed extra Deum determinatas,
ias Valentinus in ipſa ſumma divinitatis, ut ſenſus
adfectus & motus incluſerat. Deduxit & Hera-
eon inde tramites quosdam, & Secundus, & Ma-
is Marcus: multum circa imagines legis Theotimus
peratus eſt. Ita nusquam jam Valentinus, & tamen
alentiniani qui per Valentinum. Solus ad hodier-
im Antiochiæ Axionicus memoriam Valentini, in-
gra cuſtodia regulare ejus conſolatur. Alioquin
ntum ſe huic hæreſi ſuadere permiſſum eſt, quan-
m lupæ fœminæ formam, quotidie ſuperare ſolenne
t. Quidni? cum ſpiritale illud ſemen ſuum ſic in
ioquoque recenſeant? Si aliquid novi adſtruxerint,
velationem ſtatim appellant preſumptionem; &
iariſma, ingenium; nec unitatem, ſed diverſitatem.
eoque proſpicimus, ſepoſita illa ſolenni diſſimula-
one ſua, pleroſque dividi; quibusdam articulis,
iam bona fide dicturos, hoc ita non eſt, & hoc
iter accipio, & hoc non agnoſco. Varietate enim
novatur regularum facies; habet etiam colores igno-
ntiarum.

 5. Mi-

5. Mihi autem cum Archetypis erit limes principalium magistrorum, non cum adfectatis ducibus passivorum discipulorum. Nec undique dicemur ipsi nobis finxisse materias, quas tot jam viri sanctitate, & præstantia insignes, nec solum nostri antecessores, sed ipsorum hæresiarcharum contemporales, instructissimis voluminibus & prodiderunt & retuderunt; ut Justinus Philosophus & martyr, ut Miltiades, ecclesiarum sophista, ut Irenæus omnium doctrinarum curiosissimus explorator, ut Proculus noster, virginis senectæ, & Christianæ eloquentiæ dignitas: quos in omni opere fidei, quemadmodum in isto, optaverim assequi. Aut si in totum hæreses non sunt, ut, qui eas pellunt, finxisse credantur: mentietur Apostolus, prædicator illarum. Porro si sunt, non aliæ erunt, quam quæ retractantur. Nemo tam ociosus fertur stilo, ut materias habens, fingat.

6. Igitur hoc libello, quo demonstrationem solum præmittentes solius arcani, ne quem ex nominibus tam peregrinis, & coactis, & compactis, & ambiguis, caligo suffundat: quomodo eis usuri simus, prius demandabo. Quorundam enim de Græco interpretatio non occurrit ad expeditam proinde nominis formam, quorundam nec de sexu genera conveniunt; quorundam usitatior in Græco notitia est. Itaque plurimum Græca ponemus; significantiæ per paginarum limites aderunt, nec Latinis quidem deerunt Græca, sed in lineis desuper notabuntur, ut signum hoc sit personalium nominum, propter ambiguitates eorum, qui cum alia significatione communicant. Quanquam autem distulerim congressionem, solam interim professus narrationem, sicubi tamen indignitas meruerit suggillari: non erit delibatione transpunctoria expugnatio. Congressionis lusionem deputa lector, ante pugnam; ostendam, sed non imprimam vulnera. Si & ridebitur alicubi, materiis ipsis satisfiet.

et. Multa ſunt ſic digna revinci, ne gravitate ado-
entur. Vanitati proprie feſtivitas cedit. Congruit
: veritati ridere, quia lætans; de æmulis ſuis ludere,
uia ſecura eſt. Curandum plane, ne riſus ejus ridea-
ır, ſi fuerit indignus. Ceterum ubicumque dignus
ſus, officium eſt. Denique hoc modo incipiam.

7. Primus omnium Ennius, poeta Romanus,

cœnacula maxima cœli

mpliciter pronunciavit, e lati ſitus nomine, vel quia
ovem illic epulantem legerat apud Homerum. Sed
æretici quantas ſupernitates ſupernitatum, & quan-
ıs ſublimitates ſublimitatum, in habitaculum Dei ſui
ujusque ſuſpenderint, extulerint, expanderint, mi-
ım eſt. Etiam creatori noſtro Enniana cœnacula in
dicularum diſpoſita ſunt forma, aliis atque aliis per-
ulis ſuperſtructis, & unicuique Deo per totidem
:alas diſtributis, quot hæreſes fuerint. Meritorium
ıctus eſt mundus. Inſulam credas, tanta tabulata
œlorum; neſcio ubi. Illic etiam Valentinianorum
)eus ad ſummas tegulas habitat, hunc ſubſtantialiter
uidem αἰῶνα τέλειον appellant; perſonaliter vero
ροαρχὴν & τὴν ἀρχὴν, etiam Bythion, quod in ſubli-
ıibus habitanti minime congruebat. Innatum, im-
ıenſum, infinitum, inviſibilem, æternumque defi-
iunt, quaſi ſtatim probent eſſe, ſi talem definiant,
ualem ſcimus eſſe debere, ſic & ante omnia fuiſſe
icatur. Sed, ut ſit expoſtulo, nec aliud magis in
ujusmodi denoto, quam quod poſt omnia inveniun-
ur, qui ante omnia fuiſſe dicuntur, & quidem non
ıa. Sit itaque Bythos iſte infinitis retro ævis, in
ıaxima & altiſſima quiete, in ocio plurimo, placidæ,
: ut ita dixerim, ſtupentis divinitatis, qualem juſſit
picurus; & tamen quem ſolum volunt, dant ei ſe-
undam, in ipſo & cum ipſo, perſonam, Ennoeam,
uam & Charin & Sigen inſuper nominant. Et forte
ccedunt in illa commendatiſſima quiete, movere

 cum

cum de proferendo tandem initio rerum a femetipfo. Hoc vice feminis in Siges fuæ velut in genitalibus vulvæ locis collocat. Sufcipit illa ftatim, & prægnans efficitur, & parit, utique filentio, Sige; (& quem parit, Nus eft,) fimillimum patri & parem per omnia. Denique folus hic capere fufficit immenfam illam & incomprehenfibilem magnitudinem patris. Ita & ipfe pater dicitur, & initium omnium & proprie Monogenes. Atquin non proprie, fiquidem non folus agnofcitur. Nam cum illo proceffit & fœmina, cui veritas. Monogenes, quia prior genitus, quanto congruentius Protogenes vocaretur? Ergo Bythios, & Sige, Nus, & Veritas, prima quadriga defenditur, Valentinianæ factionis, matrix & origo cunctorum. Namque ibidem Nus fimul accepit prolationis fuæ officium: emittit & ipfe ex femetipfo, Sermonem & Vitam; quæ fi retro non erat, utique nec in Bytho. Et quale eft, ut in Deo vita non fuerit? fed & hæc foboles, ad initium univerfitatis, & formati Pletomatis totius emiffa, facit fructum, Hominem & Ecclefiam procreat; habes Ogdoadem, tetradem duplicem, ex conjunctionibus mafculorum & fœminarum; cellas, ut ita dixerim, primordialium Aeonum; fraterna connubia Valentinianorum Deorum, cenfus omnes fanctitatis & majeftatis hæreticæ, nefcio criminum an numinum turbam, certe fontem reliquæ fœcunditatis.

8. Ecce enim fecunda tetras, fermo & Vita Homo & Ecclefia, quod in patris gloriam fruticaffet, huic numero geftientes, & ipfi tale quid patri de fuo offerre, alios ebulliunt fœtus, proinde conjugales, per copulam utriusque naturæ. Ac Sermo & Vita decuriam æonum fimul fundunt; illac Homo & Ecclefia, duos amplius, æquiparando parentibus, quia & ipfi duo cum illis decem, tot efficiunt, quot ipfi procreaverunt. Reddo nunc nomina, quos decuriam dixi.

By-

Bythos, & Mixis, & Hedone, Acinetos, & Syncrasis, Monogenes, & Macaria. Contra duodenarius numerus hi erunt: Paracletus, & Pistis, Patricos, & Elpis, Metricos, & Agape, Aenos, & Synesis, Ecclesiasticus, & Macariotes, & Theletus, & Sophia. Cogor hic, quid ista nomina desiderent, proferre, de pari exemplo. In isclis Karthaginiensibus, fuit quidam rigidissimus rhetor Latinus, Phosphorus nomine; cum virum fortem perroraret: Venio, inquit, ad vos, optimi cives, de prælio cum victoria mea, cum felicitate vestra, ampliatus, gloriosus, fortunatus, maximus, triumphalis. Et scholastici statim familiæ Phosphorisæ acclamant. Audisti Fortunatum, & Hedonem, & Acinetum & Theletum? acclama familiæ Ptolemæisæ. Hoc erit Pleroma illud arcanum, divinitatis tricenariæ plenitudo. Videamus, quæ sint istorum privilegia numerorum, quaternarii, & octonarii, & duodenarii. Interim in tricenario fœcunditas tota deficit; castrata est vis & potestas & libido genitalis æonum, quasi non & numerorum tanta adhuc coagula superessent, & nulla alia de pædagogio nomina. Quare enim non & quinquaginta & centum procreantur? quare non & Stercejæ & Syntrophi nominantur.

9. Sed & hoc exceptio personarum est, quod solus ille Nus ex omnibus immensi patris fruitur notione; gaudens & exultans, illis utique merentibus. Plane Nus & quantum in ipso fuit, & voluerat & tentaverat, ceteris quoque communicare, quæ noverat, quantus & quam incomprehensibilis pater; sed intercessit mater Sige. Illa scilicet, quæ & ipsis hæreticis suis tacere præscribit. Etsi de patris nutu ajunt factum, volentis omnes in desiderium sui accendi. Itaque dum macerantur intra semetipsos, dum tacita cupidine cognoscendi patrem uruntur: pene scelus factum est. Namque ex illis duodecim æoni-

tionibus, quos Homo & Ecclesia ediderant, novissimus natu Aeon, (viderit Soloecismus; Sophia enim nomen est,) incontinentia sine conjugis Phileti societate prorumpit in patrem inquirere, & genus contrahit vitii, quod exorsum quidem fuerat in illis aliis, qui circa Nun, in hunc autem, vel in Sophiam derivarat, ut solent vitia in corpore alibi connata in aliud membrum perniciem suam efflare. Sed enim sub prætexto dilectionis in patrem, æmulatio superabat in Nun, solum de patre gaudentem. Ut vero impossibilia contendens Sophia frustrarat, & vincitur difficultate, & extenditur affectione: modico abfuit præ vi dulcedinis & laboris devorari, & in reliquam substantiam dissolvi: nec alias quam pereundo cessasset, nisi bono fato in Horon incursasset. Quædam & huic vis est, fundamentum, universitatis illius extrinsecus custos, & quem Crucem appellant & Lytroten, & Carpisten. Ita Sophia periculo exempta & tarde persuasa, declinata investigatione patris conquievit, & totam Enthymesin, i. e. animationem cum passione, quæ insuper acciderat, exposuit.

10. Sed quidam exitum Sophiæ & restitutionem aliter somniaverunt. Post irritos conatus & spei dejectionem, deformatam eam, pallore credo & macie & incuria formæ, uti quæ patrem non minus denegatum dolebat quam amissum. Dehinc in illo mœrore ex semetipsa sola, nulla opera conjugii, concepit, & procreat fœminam. Miraris hæc? Et gallina sortita est de suo parere. Sed & vultures fœminas tantum parere ajunt, & tamen sine masculo mater. Et metuere postremo, ne finis quoque insisteret, hærere de ratione casus, curare de occultatione. Remedia nusquam. Ubi enim jam tragœdiæ & comœdiæ, a quibus forma mutuaretur exponendi, quod circa pudorem erat natum. Dum in malis res est: suspicit, convertit ad patrem, sed incassum enisa; & vires de-

sere-

ſerebant, in preces ſuccedit. Tota etiam propinquitas pro ea ſupplicat, vel maxime Nus; quidni? cauſſa mali tanti? Nullus tamen Sophiæ exitus vacuit; omnes ærumnæ ejus operantur. Siquidem & illa tunc conflictatio in materiæ originem pervenit, ignorantia, pavor, mœror, ſubſtantiæ fiunt. Ibi demum pater, aliquando motus, quem ſupra diximus, Horon per monogenem Nun in hæc promit, in imagine ſua, fœmina marem, quia de patris ſexu ita variant. Adjiciunt autem Horon etiam Metagogea, (i. e. circumductorem) vocari, & Horotheten. Hujus prædicant opera, & repreſſam ab inlicitis & purgatam a malis, & deinceps confirmatam Sophiam & conjugio reſtitutam, & ipſam quidem in Pleromatis cenſu remanſiſſe. Enthymeſin vero ejus & illam appendicem Paſſionem ab Horo relegatam & crucifixam, & extra ævum factam; malum (quod ajunt) foras: ſpiritalem tamen ſubſtantiam illam, ut naturalem quendam impetum Aeonis, ſed informem & inſpectatam, quatenus nihil adprehendiſſet, ideoque fructum infirmum, & fœminam pronunciatam.

11. Igitur poſt Enthymeſin extorrem, & matrem ejus Sophiam conjugi reducem, ille iterum Monogenes, ille Nous, ocioſus plane de patris cura, atque proſpectu ſolidandis rebus, & Pleromati muniendo jamque figendo, ne qua ejusmodi rurſus concuſſio incuteret: nonam excludit copulationem, Chriſtum & ſpiritum ſanctum; turpiſſimum par duorum maſculorum, aut fœmina erit ſpiritus ſanctus; & vulneratur a fœmina maſculus. Numen his datur unum, procurare concinnationem Aeonum. Et ab ejus officii ſocietate duæ Scholæ protinus, duæ cathedræ, inauguratio quædam dividendæ doctrinæ Valentini. Chriſti erat, inducere æonas naturam conjugiorum. Vides quam rem plane; & innati conjectationem, & idoneos efficere, generandi in ſe agnitionem patris,

quod

quod capere eum non sit, neque comprehendere, non visu denique, non auditu compotiri ejus, nisi per monogenen. Et tamen tolerabo, quod ita discedunt patrem nosse, ne nos & illud magis. Doctrinæ denotabo perversitatem, quod docebantur, incomprehensibile quidem patris, caussam esse perpetuitatis ipsorum. Comprehensibile vero ejus, generationis illorum & formationis esse rationem. Hac enim dispositione illud opinor insinuatur, experiri, Deum non adprehendi; siquidem inadprehensibile ejus, perpetuitatis est caussa: adprehensibile autem, non perpetuitatis, sed nativitatis & formationis, egentium perpetuitatis. Filium autem constituunt adprehensibilem patris. Quomodo tamen adprehendatur, tum prolatus Christus edocuit. Spiritus vero sancti propria: ut de doctrinæ studio omnes peræquati, gratiarum actionem prosequi nossent, & veram inducerentur quietem.

12. Itaque omnes forma & scientia peræquantur, facti omnes, quod unusquisque; nemo aliud, quia alteri omnes refunduntur in Nun, omnes in Homines, in Philetos. Et quæ fœminæ, in Sigas, in Zoas, in Ecclesias, in Fortunatas; ut Ovidius metamorphoseis suas delevisset, si hodie majorem cognovisset. Exinde refecti sunt, & constabiliti sunt, & in requiem ex veritate compositi, magno cum gaudii fructu, hymnis patrem concinunt. Diffundebatur & ipse lætitia, & utique bene; cantantibus filiis nepotibus. Quidni diffunderetur omni jucunditate, Pleromate liberato? Quis nauclerus non etiam cum dedecore lætatur? Videmus quotidie nauticorum lascivias gaudiorum. Itaque ut nautæ ad symbolam semper exultant; tale aliquid & Aeones, unum jam omnes etiam forma, nedum sententia, convenientibus ipsis quoque fratribus & magistris, Christo & spiritu; quod optimum atque pulcherrimum unusquis-

que

ıe florebat, conferunt in medium. Vane opinor. ı enim unum erant omnes, ex supra dicta peræquaone, vacabat symbolæ ratio, quæ ferme ex varieıtis gratia constat. Unum omnes bonum conferemt, quod omnes erant. De modo forsitan fuerit ıtio, aut de forma ipsius jam peræquationis. Igiır ex ære collocatio (quod ajunt) in honorem & oriam patris, pulcherrimum Pleromatis sydus fru:umque perfectum compingunt, Jesum; eum cognoinant Soterem, & Christum, & Sermonem de pauitis, & omnia jam; ut ex omnium defloratione onstructum; graculum Aesopi, Pandoram Hesiodi, .cci Patinam, Nestoris cocetum, Miscellaneam Ptomæi. Quam propius fuit, de aliquibus hostias cus pancapipan nirapiam vocari, a tam ociosis autobus nominum. Ut autem tantum sigillarium extrincus quoque inornassent, satellites ei angelos profeınt. Par genus, si inter se potest fieri. Si vero oteri consubstantivos, (ambigue enim positum ineni) quæ erit eminentia ejus inter satellites coquales.

13. Continet hic igitur ordo primam processioem, pariter & nascentium & nubentium & generanum æonum: Sophiæ, ex desiderio patris periculosimum casum; Hori oportunissimum auxilium, Enıymeseos, & conjunctæ passionis expiatum, Christi, spiritus sancti pædagogatum, æonum tutelarem reormatum, Soteris pavonium ornatum, Angelorum omparaticium antistatum. Quod superest, inquis, os valete & plaudite! Imo quod superest, inquam, os audite & projicite. Ceterum, hæc intra cœtum leromatis decucurrisse dicuntur, prima tragœdiæ ena. Alia autem trans siparium cothurnatio est, xtra pleroma dico; & tamen si talis sub sinu patris tra ambitum Hori custodis, qualis extra jam in liro, ubi Deus non erat?

14. Nam-

14. Namque Enthymesis sive jam Achamoth, quod abhinc scriptum, hoc solo ininterpretabili nomine, ut cum vitio individuæ passionis explosa est, in loca luminis aliena, quod pleromatis res est, in vacuum atque inane illud Epicuri, miserabilis etiam de loco est. Certe nec forma nec facies ulla, devestiva scilicet & abortiva genitura. Dum ita rerum habet, flectitur a superioribus Christus, deducitur per Horon; aborsum ut illud informet de suis viribus, solius substantiæ, non etiam scientiæ, forma. Et tamen cum aliquo peculio relinquitur, iteratur odor incorruptibilitatis, quo compos casus sui potiorum desiderio suppararetur. Hac misericordia functus, non sine spiritus sancti societate, recurrit Christus in pleroma. Usus est rerum ex liberalitatibus quoque nomina accedere. Enthymesis de actu fuit; Achamoth unde, adhuc quæritur. Sophia de matre manat; spiritus sanctus ex angelo accipit Christum, a quo derelicta, se statim senserat, desiderium. Itaque prosiluit & ipsa, lumen ejus inquirere, quem si omnino non noverat, ut invisibiliter operatum: quomodo lumen ejus ignotum, cum ipso, requirebat? Tamen tentavit, & fortasse adprehendisset, si non idem Horos, qui matri ejus tam prospere venerat, nunc tam importune filiæ occurrisset, ut etiam inclamaverit in eam, Jao; quasi, porro Quirites, aut fidem Cæsaris. Inde invenitur Jao in scripturis. Ita depulsa, quo minus pergeret, nec habens supervolare crucem, id est Horon, quia nullum catuli laureolum fuerit exercitata, ut destituta passioni illi suæ in trichea multiplicia atquè perplexa: omni genere ejus cœpit adfligi; mœrore, quod non perpetrasset inceptum; metu, ne sicut luce, ita & vita orbaretur; consternatione, tum ignorantia. Nec ut mater ejus. Illa enim Aeon; at hæc pro conditione deterius; insurgente adhuc & alio fluctu conversionis in Christum, a quo vivificata fue-

fuerat, & in hanc ipsam conversionem temperata.

15. Age nunc discant Pythagorici, agnoscant Stoici, Plato ipse, unde materiam, quam innatam volunt, & originem & substantiam traxerit in omnem hanc struem mundi; quod nec Mercurius ille Trismegistus, magister omnium Physicorum recogitavit. Audisti conversionem, genus aliud passionis. Ex hac omnis anima hujusmodi, dicitur constitisse, etiam ipsius Demiurgi; id est Dei nostri. Audisti mœrorem & timorem. Ex his initiata sunt cetera. Nam ex lachrymis ejus universa aquarum natura manavit. Hic æstimandum, quem exitum duxerit, quantis lachrymarum generibus inundaverit. Habuit & salsas, habuit & amaras & dulces, & calidas, & frigidas guttas, & bituminosas, & ferruginantes, & sulphurantes utique, & venenatas, ut & Nonacris inde sudaverit, quæ Alexandrum occidit, & Lyncestarum inde defluxerit, quæ ebrios efficit; & Salmacis inde se solverit, quæ masculos mollescit. Cœlestes imbres pipiavit Achamoth, & nos in cisternis etiam alienos luctus & lachrymas servare curamus. Proinde ex consternatione & pavore corporalia elementa ducta sunt; & tamen in tanta circumstantia solitudinis, in tanto circumspectu destitutionis, ridebat interdum, quia conspecti Christi recordans, eodem gaudio risu lumen effulsit. Cujus hoc providentiæ beneficium, quæ illam ridere cogebat? idcirco, ne semper nos in tenebris moraremur. Nec obstupescas, qui lætitia ejus tam splendidum elementum radiaverit mundo, cum mœstitia quoque ejus tam necessarium instrumentum defluxerit seculo. O risum illuminatorem, o fletum rigatorem! Et tamen poterat remedio jam agere cum illius loci horrore. Omnem enim obscuritatem ejus discussisset, quoties ridere voluisset, vel ne cogeretur desertores suos supplicare.

16. Convertitur enim ad preces & ipsa more materno. Sed Christus, quem jam pigebat extra Pleroma proficisci, vicarium præficit Paracletum, Soterem, (Hic erit Jesus, largito ei patre universorum æonum, summam potestatem subjiciendis eis omnibus, uti in ipso, secundum Apostolum omnia conderentur:) ad eam emittit cum officio atque comitatu coætaneorum Angelorum; credas & cum duodecim fascibus. Ibidem adventu pompatico ejus concussa Achamoth, protinus velamentum sibi obduxit, ex officio primo venerationis & verecundiæ. Dehinc contemplatur eum fructiferum suggestum, quibus inde conceperat viribus, occurrit illi, κύριε χαῖρε. Hic opinor susceptam ille confirmat, atque conformat agnitione jam & ab omnibus injuriis passionis expumicat, non eadem negligentia in exterminium discretis, quæ acciderat in casibus matris. Sed enim exercitata vitia, & usu viriosa confudit. Atque ita massaliter solidata defixit seorsum in materiæ corporalem paraturam, commutans ex incorporali passione indita habilitatem atque naturam, qua pervenire mox posset in æmulas æquiparantias corpulentiarum; ut duplex substantiarum conditio ordinaretur; de vitiis pessima, de conversione passionalis. Hæc erit materia, quæ nos commisit cum Hermogene, ceterisque, qui Deum ex materia, non ex nihilo, operatum cuncta præsumunt.

17. Abhinc Achamoth, expedita tandem de malis omnibus, ecce jam proficit, & in opera majora frugescit. Præ gaudio enim tanti ex infelicitate successus concalefacta, simulque contemplatione ipsa angelicorum luminum, ut ita dixerim, subfermentata, (pudet, sed aliter exprimere non est,) quodammodo subiltruit intra & ipsa, in illos, & conceptu statim intumuit spirituali ad imaginem ipsam, quamvis lætantis & lætitia prurientis intentionis imbiberat, &

sibi

[redacted]

intimarat. Peperit denique, & facta est exinde
iitas generum, ex trinitate caussarum. Unum ma-
iale, quod ex passione; aliud animale, quod ex
iversione; tertium spiritale, quod ex imagina-
ne.

18. Hac autoritate, trium scilicet liberorum, agen-
rebus exercitior facta, formare singula genera con-
uit. Sed spiritale quidem, non ita potuit attin-
e, ut & ipsa spiritalis. Fere enim paria & con-
stantiva, in alterutrum valere societas naturæ ne-
'it. Eo animo si unum ad animale convertit, pro-
s Soteris disciplinis. Et primum, (quod cum
gno horrore blasphemiæ & pronunciandum & le-
idum est & audiendum) Deum fingi adhuc nostrum
omnium, præter hæreticorum, patrem & Deum
miurgum & regem universorum, quæ post illum.
illo enim, si tamen ab illo; & non ab ipsa po-
s Achamoth, a qua occulto, nihil sentiens ejus,
velut singillario extrinsecus ductu, in omnem ope-
ionem movebatur. Denique ex hac personarum
operibus ambiguitate, nomen illi Metropatoris
cuerunt, distinctis appellationibus ceteris secun-
n status & situs operum; ut animalium quidem
stantiarum, quas ad dextram commendant, pa-
m nuncupent; maternarum vero, quas ad lævam
egant, Demiurgum nominent. Regem autem
nmuniter, in universitatem.

19. Sed nec nominum proprietas competit pro-
etati operum, de quibus nomina omnia, cum de-
'et illa hæc omnia vocitari, a qua res agebantur;
quod jam nec ab illa. Cum enim dicant Acha-
th in honorem æonum imagines commentatam,
sus hoc in Soterem autorem detorquent, qui per
m sit operatus; ut ipsam quidem imaginem patris
isibilis, & incogniti, daret, incognitam scilicet
nvisibilem Demiurgo: eundem autem Demiurgum

ut filium effingeret; archangeli vero, Demiurgi opus; reliquos æonas exprimerent. Cum imagines audio tantas trium, quæro, non vis nunc, ut imagines rideam perversissimi pictoris illorum? Fœminam Achamoth, imaginem patris, & ignarum matris Demiurgum, multo magis patris? Imaginem, ut ignorantis patrem; & Angelos famulos, simulacra dominorum? Hoc est mulum de asino pingere, & Ptolemæum describere de Valentino.

20. Igitur Demiurgus extra pleromatis limites constitutus, in ignominiosa æterni exilii vastitate novam provinciam condidit, hunc mundum; repurgata confusione & distincta diversitate duplicis substantiæ illius, destructæ animalium & materiarum. Ex incorporalibus corpora ædificat, gravia, levia, sublimantia, atque vergentia, cœlestia atque terrena; tum ipsam cœlorum septemplicem scenam, solio desuper suo, finit. Unde & sabbatum dictum est, ab hebdomade sedis suæ, & Ogdoas mater Achamoth, ab argumento Ogdoadis primi genitalis. Cœlos autem noeros deputant, & interdum angelos eos faciunt, sicut & ipsum Demiurgum; sicut & Paradisum, archangelum quartum, quomodo & hunc supra cœlum tertium pangunt, & cujus virtute sumpserit Adam, deversatus illic inter nubeculas & arbusculas. Satis meminerat Ptolemæus puerilium dicibulorum, in mari poma nasci, & in arbore pisces; sic & in cœlestibus nuceta præsumpsit. Operatur Demiurgus ignorans, & ideo fortasse non scit, arbores in sola terra institui oportere. Plane mater sciebat. Quidni suggerebat? quæ & effectum suum ministrabat. Sed tantum fastigium filio exstruens per ea opera, quæ illum & patrem & Deum & regem ante Valentinianorum ingenia testantur, cur sibi quoque ista noluit esse nota, postea quæram.

21. In-

[redacted]

21. Interim tenendum, Sophiam cognominari, &
rram, & matrem quasi matrem terram, & quod
agis rideas, etiam spiritum sanctum. Ita omnem
i honorem contulerunt feminae, puto & barbam:
: dixerim cetera. Alioquin Demiurgus adeo rerum
on erat compos, de animalibus scilicet censu inva-
udinis spiritalia accedere: ut se solum ratus, con-
onaretur, *ego Deus & absque me non est*, certo tamen
on fuisse se retro, sciebat. Ergo & factum intelli-
bat, & factitatorem facti esse, quemcumque. Quo-
odo ergo solus sibi videbatur, & si non certus, sal-
n suspectus de reliquo factitatore?

22. Tolerabilior infamia est apud illos in diabo-
m, vel quia origo sordidior capit. Ex nequitia
im moeroris illius deputatur, ex qua angelorum &
emonum, & omnium spiritalium malitiarum genitu-
s notant; & tamen diabolum quoque opus De-
urgi affirmant, & *Munditenentem* appellant: & supe-
orum magis gnarum defendunt, ut spiritalem na-
ra, quam Demiurgum, ut animalem. Meretur ab
is praelationem, cui omnes haereses procurantur.

23. Singularium autem potestatum arces his fini-
is collocant. In summis summitatibus praesidet,
ricenarius, pleroma, Horo signante lineam extre-
am: inferius illum metatur medietatem Achamoth,
ium calcans. Subest enim Demiurgus in hebdo-
ade sua: magis diabolus, in isto nobiscum com-
uni mundo, coelementato & concorporificato (ut
ora editum est) ex Sophiae utilissimis casibus, qua
c aerem haberet, reciprocandi spiritus spatium, te-
ram omnium corporum vestem, colorum omnium
licem, organum temporum; si non & istum So-
iae moestitia colasset, sicut animalia metus, sicut
nversio ejus ipsum Demiurgum. His omnibus ele-
entis atque corporibus, ignis inflabellatus est: cu-
; originalem Sophiae passionem, quia nondum edi-

derunt, ego interim argumentabor motiunculis ejus excuſſum. Credas enim illam in tantis vexationibus etiam febricitaſſe.

24. Cum talia de Deo vel de Diis, qualia de homine figmenta? Molitus enim mundum Demiurgus, ad hominem manus confert, & ſubſtantiam ei capit non ex iſta, inquiunt, arida, quam nos unicam novimus terram, (quaſi non etſi arida poſtmodum, adhuc tamen tunc aquis ante ſegregatis, ſuperſtite limo ſiccaverit:) ſed ex inviſibili corpore materiæ illius, ſcilicet philoſophicæ, de fluxili & fuſili ejus: quod unde fuerit, haud queo æſtimare: quia nuſquam eſt. Si enim fuſile & fluxile liquoris eſt qualitas, liquor autem omnis de Sophiæ fletibus fluxit, ſequitur, ut limum ex pituitis & gramis Sophiæ conſtitiſſe credamus, quæ lachrymarum proinde ſunt fæces; ſicut aquarum, quod deſidet, limus eſt. Figulat ita hominem Demiurgus, & de afflatu ſuo animat; ſic erit & choicus & animalis, ad imaginem & ſimilitudinem factus. Quadruplex res; ut imago quidem, choicus deputetur, materialis ſcilicet; etſi non ex materia Demiurgus. Similitudo autem, animalis; hoc enim & Demiurgus, habes duos. Interim carnalem ſuperficiem poſtea ajunt choico ſupertextam, & hanc eſſe pelliceam tunicam, obnoxiam ſenſui.

25. Inerat autem in Achamoth, ex ſubſtantia Sophiæ matris, peculium quoddam ſeminis ſpiritalis; ſicut & ipſa Achamoth in filio Demiurgo ſequeſtraverat, ne hoc quidem gnaro. Accipe induſtriam clandeſtinæ providentiæ hujus. Ad hoc enim & depoſuerat & occultaverat, ut, cum Demiurgus animam mox de ſuo afflatu in Adam communicaret, pariter & ſemen illud ſpiritale quaſi per canalem animam derivaretur in choicum: atque ita fœturatum in corpore materiali, velut in utero, & adultum illic, idoneum inveniretur ſuſcipiendo quandoque ſermoni

per-

perfecto. Itaque cum Demiurgus traducem animæ suæ committit in Adam, latuit homo spiritalis flatu, Jesus infertus, & pariter corpori inductus; quia non magis semen noverat matris Demiurgus, quam ipsam. Hoc semen ecclesiam dicunt, ecclesiæ supernæ speculum, & hominis censum. Proinde eum ab Achamoth deputantes, quemadmodum animalem à Demiurgo: choicum, substantia ἀρχῆ; carnem, materia. Habes novum, id est, quadruplum Geryonem.

26. Sic & exitum singulis dividunt. Materiali quidem, id est, carnali, quem & sinistrum vocant, indubitatum interitum. Animali vero, quem & dextrum appellant dubitatum eventum, utpote inter materialem spiritalemque nutanti & illac debito, qua plurimum adnuerit. Ceterum spiritalem emitti in animalis comparationem, ut erudiri cum eo & exerceri in conversationibus possit. Indiguisse enim animalem etiam sensibilium disciplinarum; in hoc & paraturam mundi prospectam, in hoc & Soterem in mundo repræsentatum, in salutem scilicet animalis. Alia adhuc compositione monstrosum, volunt illum prospicias earum substantiarum induisse, quarum summam saluti esset redacturus; ut spiritalem quidem susceperit ab Achamoth; animalem vero, quem mox a Demiurgo induit, Christum. Ceterum corporalem, ex animali substantia, sed miro & inenarrabili rationis ingenio constructum, administrationis caussam vi contulisse, quo congressui & conspectui & contractui & defunctui ingratis subjaceret. Materiale autem nihil in illo fuisse, utpote salutis alienum; quasi aliis fuerit necessarius, quam egentibus salute. Et totum hoc, ut carnis nostræ habitum alienando a Christo, a spe etiam salutis expellant.

27. Nunc reddo de Christo, in quem tanta licentia Jesum inferunt quidam, quanta spiritale semen animali cum inflatu infulciunt; fartilia nescio quæ

commenti, & hominum & Deorum suorum. Esse etiam Demiurgo suum Christum, filium naturalem. Denique animalem prolatum ab ipso, promulgatum prophetis, in præpositionum quæstionibus positum, id est per virginem, non ex virgine editum: quia delatus in virginem transmeatorio potius, quam generatorio more, processerit, per ipsam, non ex ipsa: non matrem eam, sed viam passus. Super hunc itaque Christum devolasse, tunc in baptismatis sacramento Jesum per effigiem columbæ. Fuisse autem & in Christo etiam ex Achamoth spiritalis seminis condimentum, ne marcesceret scilicet, reliqua farsura. Nam in figuram principalis tetradis, quatuor eum substantiis stipant: spiritali Achamothiana, animali Demiurgina, corporali inenarrativa, & illa sotericiana, id est, columbina. Et soter quidem permansit in Christo, impassibilis, inlæsibilis, inadprehensibilis. Denique cum ad adprehensiones venitur, discessit ab illo, in cognitione Pilati. Proinde nec matris semen admisit injurias, æque insubditivum, & ne ipsi quidem Demiurgo compertum. Patitur vero animalis & carneus Christus, in deliniationem superioris Christi, qui ad Achamoth formandam, substantivali, non agnitionali forma, cruci, id est, Horo, fuerat innixus. Ita omnia in imagines urgent, plane & ipsi imaginarii Christiani.

28. Interea Demiurgus omnium adhuc nescius, & si aliquid & ipse per prophetas concionabitur, ne hujus quidem operis sui intelligens; (dividunt enim & prophetiale patrocinium in Achamoth, in semen, & in Demiurgum), ubi adventum Soteris accepit, propere & ovanter accurrit, cum omnibus viribus suis, Centurio de Evangelio. Et de omnibus inluminatus, ab illo etiam spem suam discit, quod successurus sit in locum matris. Ita exinde securus, dispensationem mun-

[redacted]

.undi hujus, vel maxime ecclesiæ protegendæ no-
ine, quanto tempore oportuerit, insequitur.

29. Colligam nunc ex disperso, ad concluden-
um, quæ de totius generis humani dispositione dis-
rant. Triformem naturam primordio professi & ta-
en inunitam in Adam: inde jam dividunt, per sin-
ılares generum proprietates, nacti occasionem di-
inctionis hujusmodi ex posteritate ipsius Adæ, mo-
ılibus quoque differentiis tripartitæ. Cain & Abel,
Seth, fontes quodammodo generis humani, in to-
dem derivant argumenta, naturæ atque essentiæ,
hoicum saluti degeneratum, ad Cain redigunt: ani-
ale mediæ spei deliberatum, ad Abel componunt spi-
tale; certæ saluti præjudicatum, in Seth recondunt.
ic & animas ipsas duplici proprietate discernunt, bo-
ıs & malas: secundum choicum statum ex Cain, &
ıimalem ex Abel, spiritalem ex Seth. De obve-
ientia superducunt; jam non naturam, sed indul-
entiam, ut quos Achamoth in superioribus in ani-
as bonas depluat, id est animali censui inscriptas.
hoicum enim genus, id est malas animas, numquam
ıpere salutaria. Inmutabilem enim & inreformabi-
m naturam pronunciaverunt. Id ergo granum se-
inis spiritalis modicum & parvulum jactu, sed eru-
tu hujus fides augetur atque provehitur, supra dixi-
us; animæque hoc ipso ita ceteris prævertunt, ut
emiurgus tunc ignorans magni eas fecerit. Ex ea-
ım ergo laterculo, & in reges & in sacerdotes allegere
onsueverat, quæ nunc quoque si plenam atque per-
ctam notitiam adprehenderint, istarum næniarum,
ıturificatæ jam spiritalis conditionis germanitate,
ertam obtinebunt salutem, imo omnimodo debitam.

30. Ideoque nec operationes necessarias sibi exi-
imant, nec ulla disciplinæ munia observant; Mar-
rii quoque eludentes necessitatem, qua volunt in-
rpretatione. Hanc enim regulam animali semini

præstitutam: ut salutem, quam non de privilegio status possidemus, de suffragio actus elaboremus. Nobis enim in scriptura hujus seminis, qui imperfectæ essentiæ sumus, quia amoribus Phileti, & utique abortui deputamur, quod mater illorum. Sed nobis quidem væ si excesserimus in aliquo disciplinæ jugum, si obtorpuerimus in operibus sanctitatis atque justitiæ, si confitendum alibi, nescio ubi, & non sub potestatibus istius seculi, apud tribunalia præsidum optaverimus. Illi vero & de passivitate vitæ, & diligentia delictorum, generositatem suam vindicent; blandiente suis Achamoth, quoniam & ipsa delinquendo profecit. Nam & honorandorum conjugiorum supernorum gratia, dicitur apud illos meditandum atque celebrandum semper sacramentum, comiti, id est, feminæ adhærendo; alioquin degenerem nec legitimum veritatis, qui deversatus in mundo non amaverit fœminam, nec se ei junxerit. Et quid facient spadones, quos videmus apud illos?

31. Superest de consummatione & dispensatione mercedis. Subito Achamoth totam massam seminis sui presserit, dein colligere in horreum cœperit, vel cum ad molas delatum & defarinatum, in conspersionis salutaria absconderit, donec totum confrequentetur, tunc consummatio urgebit. Igitur in primis ipsa Achamoth, de regione medietatis, de tabulato secundo, in summum transferetur, restituta pleromati, & statim excipit comparcinus ille Soter, sponsus scilicet; ambo conjugium novum fient. Hic erit in scripturis sponsus, & sponsale, Pleroma. Credas enim ubi de loco in locum transmigratur, leges quoque Julias intervenire, sicut & Cainam. Et Demiurgus, tunc de hebdomade cœlesti in superiora mutabit, in vacuum jam cœnaculum matris, sciens jam, nec videns illam. Nam si ita erat, semper ignorare maluisset.

32. Hu-

[redacted]

32. Humana vero gens in hos exitus ibit; choicæ
: materialis notæ, totum interitum: quia *omnis caro
enum.* Et anima mortalis apud illos, nisi quæ falu-
em fide invenerit. Justorum animæ, id est, nostræ,
d Demiurgum in medietatis receptacula, transmit-
entur. Agimus gratias, contenti erimus cum Deo
ostro deputari, qua censûs, nihil animale in Plero-
atis palatium admittitur, nisi spiritale examen Va-
entini. Illic itaque primo despoliantur homines, ipsi,
l est, interiores. Despoliari autem est, deponere
nimas, quibus induti videbantur, easque Demiurgo
io reddent, quas ab eo averterant. Ipsi autem,
piritus in totum fient intellectuales: neque detentui,
eque conspectui obnoxii, atque ita invisibiliter in
leroma recipiuntur furtim; si ita est, quid deinde?
ingelis distribuentur, satellitibus Soteris; in filios
utas? non; sed in adparatores. Ne istud quidem.
ed in imagines? utinam vel hoc inquit. Erro, si
on putet dicere in sponsas. Tunc illi Sabinas raptas
iter se de matrimoniis laudent. Hæc erit spiritalium
ierces: hoc præmium credendi. Fabulæ tales uti-
es, ut Marcus, aut, Gajus in hanc carnem barba-
us, & hæc anima severus, maritus, pater, avus,
roavus: certe quod sufficit, masculus; in symphone
leromatis, ab angelo; tacendo jam dixi, & forsi-
an parias aliquem Onesimum, æonem. His nuptiis
ecte deducendis pro face & flammeo, tunc credo ille
gnis arcanus erumpet, & universam substantiam de-
opulatus, ipse quoque decineratis omnibus in nihi-
im finietur, & nulla jam fabula. Sed næ ego teme-
arius, qui tantum sacramentum etiam inludendo pro-
iderim. Verendum mihi est, ne Achamoth, quæ
e nec filio agnitam voluit, insaniat, ne Philetus
rascatur, ne Fortuna acerbetur. Et tamen homo
im Demiurgi, illic habeo devertere, ubi post ex-
essum omnino non nubitur, ubi superindui potuit,

quam

quam deſpoliari: ubi & ſi deſpolior ſexui meo, deputor angelis: non angelus, non angela: nemo mihi quicquam faciet, quem & tunc maſculum invenient.

33. Producam denique velut epicithariſma, poſt fabulam tantam, etiam illa, quæ ne ordini obſtreperent, & lectoris intentionem interjectione diſpargerent, hunc malui in locum diſtuliſſe; aliter atque aliter commendata ab emendatoribus Ptolemæi. Extiterunt enim de ſchola ipſius diſcipuli ſuper magiſtrum, qui duplex conjugium Bytho ſuo adfingerent, Cogitationem & Voluntatem. Una enim ſatis non erat cogitatio, qua nihil producere potuiſſet. Ex duabus facillime prolatum. Primum conjugium Monogenem, Veritatem; Ad imaginem quidem cogitationis, fœminam Veritatem; ad imaginem voluntatis, marem, Monogenen. Voluntas enim vis utique effectum præſtat cogitationi, maris obtinet cenſum.

34. Pudiciores alii, honorem divinitatis recordati, ut etiam unius conjugii dedecus ab eo avellerent, maluerunt nullum Bytho ſexum deputare: & fortaſſe, Hoc dominum, non Hic Deus, neutro genere, pronunciant. Alii contra magis & maſculum & fœminam dicunt. Ne apud ſolos Lunenſes Hermaphroditum exiſtimet annalium commentator Feneſtella.

35. Sunt, qui nec principatum Bytho defendant, ſed poſtumatum; Ogdoadem ante omnia præmittentes, ex tetrade quidem & ipſam, ſed & aliis nominibus derivatam. Primo enim conſtituunt proarchen; ſecundo Anennoeton, tertio arrheton, quarto, aoraton. Ex proarche itaque proceſſiſſe primo & quinto loco archen, & Anennoeto ſecundo & ſexto loco acataleptoa, ex arrheto, tertio & ſeptimo loco, Anonomaſtum: ex inviſibili, quarto & octavo loco, Agenneton. Hoc quæ ratio diſponat, ut ſingula binis locis & quidem tam interciſis, naſcantur: malo

igno-

;norare quam discere. Quid enim recti habent, quæ m perverse proferuntur?

36. Quanto meliores, qui totum hoc tædium de edio amoliti, nullum æonem voluerunt, alium ex io, per gradus revera Gemonios, structum. Sed appa (quod ajunt) missa semel octojugem istam; ex parte, Ennoea ejus ex caussa. Ex ipso deque ejus motu nomina gerunt; cum, inquiunt,)gitavit proferre: hoc pater dictus est. Cum 'otulit, quia vere protulit: hic veritas appellata t. Cum semetipsum voluit probari, hoc homo 'onunciatus est. Quos autem præcogitavit, cum 'otulit: tunc ecclesia nuncupata est. Sonuit homo rmonem, & hic est primogenitus filius, & seroni accessit vita, & Ogdoas prima conclusa est. :d hoc tædium non pusillum.

37. Accipe alia ingenia Circurianiana insignioris ıud eos magistri, qui & pontificali sua autoritate hunc modum censuit. Est, inquit, ante omnia 'oarche, inexcogitabile & inenarrabile. Inenarbile, quod ego nomino Monoteta. Cum hac at alia virtus, quam & ipsam appello Henoteta. .onotes & Henotes, id est, solitas & unitas; ım unum essent protulerunt, non proferentes inium omnium intellectuale, innascibile, invisibile, ıod sermo monada vocavit. Huic adest consubıntiva virtus, quam appellat unio. Hæ igitur rtutes solitas, unio ceteras prolationes æonum 'opagarunt; o differentia! Mutetur unio & unis, singularitas & suum, & solita, quamquam de;naveris, unum est.

38. Humanior jam Secundus, ut brevior, Ogdoan in duas tetradas dividens, in dexteram & sistram, in lumen & tenebras; tantum quod desultri-

praecavemus, non habentes abolitionem ejus in nostra potestate. Hæreses vero mortem æternam, & majoris ignis ardorem inferentes, malunt quidam mirari, quod hoc possint; quam devitare, ne possint: cum habeant devitandi potestatem. Ceterum nihil valebunt, si illas tantum valere non mirentur. Aut enim dum mirantur, in scandalum subministrantur: aut quia scandalizantur, ideo mirantur, quod tantum valeant, quasi ex aliqua veritate veniant. Mirum scilicet, ut malum vires suas habeat; nisi quod hæreses apud eos multum valent, qui in fide non valent. In pugna pugilum & gladiatorum, plerumque non quia fortis est, vincit quis, aut quia non potest vinci: sed quoniam ille, qui victus est, nullis viribus fuit: adeo idem ille victor bene valenti postea comparatus, etiam superatus recedit. Non aliter hæreses; de quorundam infirmitatibus habent, quod valent, nihil valentes si in bene valentem fidem incurrant.

3. Solent quidem isti miriones etiam de quibusdam personis ab hæresi captis, ædificari in ruinam. Quare illa vel ille, fidelissimi, & prudentissimi, & vetustissimi in ecclesia, in illam partem transierunt? Quis hoc dicens, non ipse sibi respondit? Neque prudentes, neque fideles, neque usitatos æstimandos, quos hæreses potuerint demutare. Et hoc mirum, (opinor), ut probatus aliquis retro, postea excidat? Saul bonus præ ceteris, livore postea evertitur. David vir bonus, secundum cor domini, postea cædis & stupri reus est. Salomon omni gratia & sapientia donatus a domino, ad idololatriam a mulieribus inducitur. Soli enim Dei filio servabatur, sine delicto permanere. Quid ergo, si episcopus, si diaconus, si vidua, si virgo, si doctor, si etiam martyr lapsus a regula fuerit: ideo hæreses veritatem videbuntur obtinere? Ex personis probamus

fidem,

fidem, an ex fide perſonas? Nemo ſapiens eſt, nemo fidelis, nemo major, niſi Chriſtianus. Nemo autem Chriſtianus, *niſi qui ad finem usque perſeveraverit.* Tu ut homo extrinſecus unumquemque noſti: putas quod vides. Vides autem quousque oculos habes. Sed *oculi*, inquit, *domini alti. Homo in faciem, Deus in præcordia contemplatur.* Et ideo *cognoſcit dominus qui ſunt ejus: & plantam, quam non plantavit, eradicat:* & de primis noviſſimos oſtendit: *vendilabrum in manu portat, ad purgandam aream ſuam.* Avolent quantum volunt paleæ levis fidei, quocunque adflatu tentationum, eo purior maſſa frumenti in horrea domini reponetur. Nonne ab ipſo domino quidam diſcentium ſcandalizati deverterunt? Nec tamen propterea, ceteri quoque diſcedendum a veſtigiis ejus putaverunt: ſed qui ſcierunt illum vitæ eſſe verbum, & a Deo veniſſe, perſeveraverunt in comitatu ejus usque ad finem: cum illi, ſi vellent, & ipſis diſcedere placide obtuliſſet. Minus eſt, ſi & apoſtolum ejus aliqui Phygelus, & Hermogenes, & Philetus, & Hymenæus reliquerunt, ipſe traditor Chriſti de Apoſtolis fuit. Miramur de eccleſiis ejus, ſi a quibusdam deſeruntur, cum ea nos oſtendunt Chriſtianos, quæ patimur, ad exemplum ipſius Chriſti. *Ex nobis*, inquit, *prodierunt, ſed non fuerunt ex nobis. Si fuiſſent ex nobis, permanſiſſent utique nobiſcum.*

4. Quin potius memores ſimus tam dominicarum pronunciationum, quam apoſtolicarum litterarum, quæ nobis & futuras hæreſes prænunciaverunt, & fugiendas præfinierunt: ut, ſicut eſſe illas, non expaveſcimus, ita & poſſe id, propter quod fugiendæ ſunt, non miremur. Inſtruit dominus, multos eſſe venturos ſub pellibus ovium, rapaces lupos. Quænam iſtæ ſunt pelles ovium, niſi nominis Chriſtiani extrinſecus ſuperficies? Qui lupi rapaces, niſi ſenſus & ſpiritus ſubdoli, ad infeſtandum gregem Chriſti in-

trinſecus deliteſcentes? Qui pſeudoprophetæ ſunt, niſi falſi prædicatores? Qui pſeudoapoſtoli, niſi adulteri evangelizatores? Qui antichriſti interim & ſemper, niſi Chriſti rebelles? Hòc erunt hæreſes, non minus doctrinarum perverſitate eccleſiam laceſſentes, quàm tunc antichriſtus perſecutionum atrocitate perſequetur: niſi quod perſecutio & martyres facit, hæreſes apoſtatas tantum. *Et ideo hæreſes quoque oportebat eſſe, ut probabiles quique manifeſtarentur:* tam qui in perſecutionibus ſteterint, quam, qui ad hæreſes non exorbitaverunt. Neque enim eos probatos intelligi juvet, qui in hæreſim fidem demutant; ſicut ex diverſo ſibi interpretantur, quia dixit alibi: *Omnia examinate, quód bonum eſt tenete.* . Quaſi non liceat omnibus male examinatis injectione alicujus mali impingere per errorem.

5. Porro ſi diſſenſiones & ſchiſmata increpat, quæ ſine dubio mala ſunt, & in continenti, hæreſes ſubjungit: quod malis adjungat malum utique profitetur, & quidem majus: cum idem crediſſe ſe dicat, de ſchiſmatibus & diſſenſionibus: quia ſciret etiam hæreſes oportere eſſe. Oſtendit enim gravioris mali deſpectu, de levioribus ſe facile crediſſe: certe, non ut ideo de malis crediderit, quia hæreſes bonæ eſſent, ſed uti de pejoris quoque notæ tentationibus præmoneret, non eſſe mirandum, quas diceret tendere ad probabiles quoſque manifeſtandos, ſcilicet quos non potuerint depravare. Denique, ſi totum capitulum ad unitatem continendam, & ſeparationes coercendas aptes: hæreſes vero non minus ab unitate divellunt, quam ſchiſmata & diſſenſiones: ſine dubio & hæreſes in ea conditione reprehenſionis conſtituit, in qua & ſchiſmata & diſſenſiones. Ac per hoc non eos probabiles facit, qui in hæreſes diverterint, cum maxime, diverti ab ejuſmodi, objurgans, & docens

[illegible]

[redacted]

num omnes loqui, & ipsum sapere: quod etiam hære-
:s non sinunt.

6. Nec diutius de isto, si idem & Paulus, qui &
libi hæreses inter carnalia crimina enumerat, scri-
ens ad Galatas; & qui Tito suggerit, *hominem hære-
cum, post primam correptionem recusandum,* quod per-
ersus sit ejusmodi & delinquat, ut a semetipso damna-
ıs. Sed & in omni pene epistola de adulterinis do-
:rinis fugiendis inculcans, hæreses taxat: quarum
pera sunt adulteræ doctrinæ; hæreses dictæ Græca
oce, ex interpretatione electionis, qua quis sive
l instituendas, sive ad suscipiendas eas utitur. Ideo
: sibi damnatum dixit hæreticum: quia & in quo
amnatur, sibi elegit. Nobis vero nihil ex nostro
:bitrio indulgere licet, sed nec eligere, quod aliquis
e arbitrio suo induxerit. Apostolos domini habe-
ıus autores, qui nec ipsi quicquam ex suo arbitrio,
ɪod inducerent, elegerunt: sed acceptam a Christo
isciplinam fideliter nationibus adsignaverunt. *Itaque
iam si angelus de cælis aliter evangelizaret, anathema
'ceretur a nobis.* Providerat jam tunc spiritus sanctus,
ıturum in virgine quadam Philumene, angelum se-
uctionis, transfigurantem se in angelum lucis: cu-
ıs signis & præstigiis Apelles inductus, novam hæ-
:sin induxit.

7. Hæ sunt doctrinæ hominum & dæmoniorum,
rurientibus auribus natæ, de ingenio sapientiæ se-
ılaris: *quam dominus stulticiam vocans, stulta mundi,
nfusione etiam philosophiæ ipsius, elegit.* Ea est enim
ıateria sapientiæ secularis, temeraria interpres di-
inæ naturæ dispositionis. Ipsæ denique hæreses a
hilosophia subornantur. Inde æones & formæ,
escio quæ, & trinitas hominis apud Valentinum.
latonicus fuerat. Inde Marcionis Deus melior; de
'anquillitate; a Stoicis venerat: & uti anima interire
:eatur, ab Epicureis observatur. Et ut carnis re-

 stitu-

ſtitutio negetur, de una omnium philoſophorum ſchola ſumitur. Et ubi materia cum Deo æquatur, Zenonis diſciplina eſt: & ubi aliquid de igneo Deo allegatur, Heraclitus intervenit. Eædem materiæ apud hæreticos & philoſophos volutantur: iidem retractatus implicantur. Unde malum, & quare? & unde homo, & quomodo? Et quod proxime Valentinus propoſuit, Unde Deus? Scilicet de Enthymeſi, & ectromate? ſequitur Ariſtotelem, qui illis Dialecticam inſtituit, artificem ſtruendi & deſtruendi, verſipellem, in ſententiis coactam, in conjecturis duram, in argumentis operariam, contentione moleſtam etiam ſibi ipſi; omnia tractantem, ne quid omnino tractaverit. *Hinc illæ fabulæ & genealogiæ interminabiles & quæſtiones infructuoſæ, & ſermones ſerpentes, velut cancer:* a quibus nos Apoſtolus refrenans, nominatim philoſophiam & inanem ſeductionem conteſtatus, caveri oportere, ſcribens ad Coloſſens: *Videte ne quis ſit circumveniens vos per philoſophiam & inanem ſeductionem, ſecundum traditionem hominum;* præter providentiam ſpiritus ſancti. Fuerat Athenis, & iſtam ſapientiam humanam, adfectatricem & interpolatricem veritatis, de congreſſibus noverat, ipſam quoque in ſuas hæreſes multipartitam varietate ſectarum, invicem repugnantium. Quid ergo Athenis & Hieroſolymis? quid Academiæ & eccleſiæ? quid hæreticis & Chriſtianis? Noſtra inſtitutio de porticu Salomonis eſt: qui & ipſe tradiderat, dominum in ſimplicitate cordis eſſe quærendum. Viderint, qui Stoicum, & Platonicum, & Dialecticum Chriſtianiſmum protulerunt. Nobis curioſitate opus non eſt, poſt Chriſtum Jeſum, nec inquiſitione, poſt Evangelium. Cum credimus, nihil deſideramus ultra credere. Hoc enim prius credimus, non eſſe, quod ultra credere debemus.

8. Vo-

8. Venio itaque ad illum articulum, quem & nostri prætendunt ad ineundam curiositatem, & hæretici inculcant ad importandam curiositatem. Scriptum est, inquiunt: *Quærite, & invenietis.* Quando hanc vocem dominus emisit, recordemur. Puto in primitiis ipsis doctrinæ suæ, cum adhuc dubitaretur apud omnes, an Christus esset. Et cum adhuc nec Petrus illum Dei filium pronunciasset: cum etiam Johannes de illo certus esse desisset. *Quærite, & invenietis*, quando quærendus adhuc erat, & hoc quantum ad Judæos. Ad illos enim pertinet totus sermo suggillationis istius, qui habebant, ubi quærerent Christum. *Habent*, inquit, *Moysen & Heliam:* id est, legem & prophetas, Christum prædicantes, secundum quod & alibi aperte; *Scrutamini scripturas, in quibus salutem speratis. Illæ enim de me loquuntur.* Hic erit, *quærite & invenietis.* Nam & sequentia in Judæos competere manifestum est, *pulsate & aperietur vobis.* Judæi retro penes Deum fuerant: dehinc ejecti ob delicta, extra Deum esse cœperunt. Nationes vero nunquam penes Deum, *nisi stillicidium de situla, & pulvis ex area, & foris semper.* Itaque qui foris semper, quomodo pulsabit? eo, ubi nunquam fuit? quam januam novit, in qua nec receptus, nec ejectus aliquando? an, qui scit se intus fuisse & foras actum, is potius pulsabit, & ostium novit? Etiam, *petite & accipietis*, ei competit, qui sciebat a quo erat aliquid promissum; a Deo scilicet Abraham, Isaac & Jacob: quem nationes non magis noverant, quam ullam repromissionem ejus. Et ideo ad Israel loquebatur: *Non sum*, inquit, *missus, nisi ad oves perditas domus Israelis.* Nondum *canibus jactabat panem filiorum*: nondum *in viam* gentium vel *nationum ire* mandabat. Siquidem in fine præcepit, ut vaderent ad docendas & tingendas nationes, consecuturi mox spiritum sanctum *paracletum, qui illos deducturus esset in omnem veritatem.*

Et hoc ergo illos facit. Quod ſi nationibus deſtinati doctores Apoſtoli, ipſi quoque doctorem conſecuturi erant paracletum, multo magis vacabat erga nos, *quærite & invenietis*: quibus ultro erat obventura doctrina per Apoſtolos, & ipſis Apoſtolis per ſpiritum ſanctum. Omnia quidem dicta domini omnibus poſita ſunt: per aures Judæorum ad nos tranſierunt. Sed pleraque in perſonas directa, non proprietatem admonitionis nobis conſtituerunt, ſed exemplum.

9. Cedo nunc ſponte de gradu iſto: omnibus dictum ſit, *Quærite & invenietis*: tamen & hic expetit ſenſus, certare cum interpretationis gubernaculo. Nulla vox divina ita diſſoluta eſt & diffuſa, ut verba tantum defendantur, & ratio verborum non conſtituatur. Sed in primis hoc propono. Unum itaque & certum aliquid inſtitutum eſſe a Chriſto, quod credere omnimodo debeant nationes: & idcirco quærere, ut poſſint, cum invenerint, credere. Unius porro & certi inſtituti, infinita inquiſitio non poteſt eſſe: quærendum eſt, donec invenias, & credendum, ubi inveneris; & nihil amplius, niſi cuſtodiendum, quod credidiſti: dum inſuper credis, aliud non eſſe credendum. Ideoque nec requirendum, cum id inveneris, & credideris, quod ab eo inſtitutum eſt: qui non aliud tibi mandat inquirendum, quam quod inſtituit. De hoc quidem ſi quis dubitat: conſtabit, penes nos eſſe, id quod a Chriſto inſtitutum eſt. Interim ex fiducia probationis prævento, admonens quoſdam, nihil eſſe quærendum, ultra, quod crediderunt, id eſſe, quod quærere debuerunt; ne *quærite & invenietis*, ſine diſciplina rationis interpretentur.

10. Ratio autem dicti hujus, in tribus articulis conſtitit. In re, in tempore, in modo. In re: ut quid ſit quærendum, conſideres. In tempore, ut quando. In modo, ut quouſque. Igitur quærendum

dum est, quod Christus instituit, utique donec invenias. Invenisti autem, cum credidisti. Nam non credidisses, si non invenisses: sicut nec quæsisses, nisi ut invenires. Ad hoc ergo quæris, ut invenias: & ad hoc invenies, ut credas. Omnem prolationem quærendi & inveniendi, statuit fructus ipse quærendi. Hanc tibi fossam determinavit ipse, qui te non vult aliud credere, quam quod instituit, ideoque nec quærere. Ceterum, si, quia & alia tanta ab aliis sunt instituta, propterea in tantum quærere debemus, in quantum possumus invenire: semper quæremus, & nunquam omnino credemus. Ubi enim erit finis quærendi? ubi statio credendi? ubi expunctio inveniendi? Apud Marcionem? sed & Valentinus proponit, Quærite & invenietis. Apud Valentinum? sed & Apelles hac me pronunciatione pulsavit, & Hebion, & Simon, & omnes ex ordine, non habent aliud, quo se mihi insinuantes me sibi addicant. Et erit itaque nusquam, dum ubique convenior, Quærite & invenietis: & velint sic nusquam, quasi qui nunquam adprehenderim illud, quod Christus instituit: quod credi necesse est, quod quæri oportet.

11. Impune erratur, nisi delinquatur: quamvis errare, delinquere est. Impune inquam vagatur, qui nihil deserit. At enim, si quod debui credere, credidi: & aliud denuo puto requirendum: spero utique, aliud esse inveniendum; nullo modo speraturus istud, nisi quia aut non credideram, qui videbar credidisse: aut desii credidisse. Ita fidem meam deserens, negator invenior. Semel dixerim: Nemo quærit, nisi qui aut non habuit, aut perdidit. Perdiderat unam ex decem didrachmis anus illa, & ideo quærebat. Ubi tamen invenit, quærere desiit. Panem vicinus non habebat, & ideo pulsabat. Ubi tamen apertum est ei, & accepit, pulsare cessavit. Vidua a judice petebat audiri, quia non admittebatur: sed ubi audita

eſt, hactenus inſtitit. Adeo finis eſt, & quærendi, & pulſandi, & petendi. *Petenti enim dabitur*, inquit, *& pulſanti aperietur, & quærenti invenietur*. Viderit, qui quærit ſemper, quia non invenit. Illic enim quærit, ubi non invenietur. Viderit, qui ſemper pulſat, quia nunquam aperietur. Illuc enim pulſat, ubi nemo eſt. Viderit, qui ſemper petit, quia nunquam auditur. Ab eo enim petit, qui non audit.

12. Nobis etſi quærendum eſſet adhuc & ſemper: ubi tamen quæri oportet? Apud hæreticos, ubi omnia extranea & adverſaria noſtræ veritati, ad quos vetamur accedere? Quis ſervus cibaria ab extraneo, ne dicam ab inimico domini ſui, ſperat? Quis miles ab infœderatis, ne dicam ab hoſtibus regibus, donativum & ſtipendium captat, niſi plane deſertor & transfuga & rebellis? Etiam anus illa intra tectum ſuum drachmam requirebat: etiam pulſator ille vicini januam tundebat: etiam vidua illa non inimicum, licet durum, judicem interpellabat. Nemo inde ſtrui poteſt, unde deſtruitur. Nemo ab eo illuminatur, a quo contenebratur. Quæramus ergo in noſtro, & a noſtris, & de noſtro: in quo duntaxat, quod ſalva regula fidei poteſt in quæſtionem devenire.

13. *Regula eſt autem fidei*, ut jam hinc, quid defendamus, profiteamur, illa ſcilicet qua creditur unum omnino Deum eſſe, nec alium præter mundi conditorem, qui univerſa de nihilo produxerit, per verbum ſuum primo omnium emiſſum: id verbum filius ejus appellatum, in nomine Dei, varie viſum Patriarchis, in Prophetis ſemper auditum: poſtremo delatum ex ſpiritu patris Dei & virtute in virginem Mariam, carnem factum in utero ejus, & ex ea natum, egiſſe Jeſum Chriſtum; exinde prædicaſſe novam legem, & novam promiſſionem regni cœlorum, virtutes feciſſe, fixum cruci, tertia die reſurrexiſſe;

In

In cœlos ereptum, sedere ad dexteram patris, misisse vicariam vim spiritus sancti, qui credentes agat: venturum cum claritate, ad sumendos sanctos in vitæ æternæ & promissorum cœlestium fructum, & ad prophanos judicandos igni perpetuo; facta utriusque partis resuscitatione cum carnis restitutione. Hæc regula a Christo, ut probabitur instituta, nullas habet apud nos quæstiones, nisi quas hæreses inferunt, & quæ hæreticos faciunt.

14. Ceterum manente forma ejus in suo ordine, quantum libet quæras & tractes: & omnem libidinem curiositatis effundas: siquid tibi videtur vel ambiguitate pendere, vel obscuritate obumbrari. Est utique, frater, aliquis doctor, gratia scientiæ donatus: est aliquis, inter exercitatos conversatus aliquid tecum, curiosius tamen, quærens: novissime, ignorare melius est, ne quod non debeas, noris. *Fides*, inquit, *tua te salvum fecit:* non exercitatio scripturarum. Fides in regula posita est: habens legem & salutem, de observatione legis: exercitatio autem in curiositate consistit, habens gloriam solam de peritiæ studio. Cedat curiositas fidei, cedat gloria saluti. Certe aut non obstrepant, aut quiescant. Adversus regulam nihil scire, omnia scire est. Ut non inimici essent veritatis hæretici, ut de refugiendis eis non præmoneremur: quale est conferre cum hominibus, qui & ipsi adhuc se quærere confitentur? Si enim vere adhuc quærunt, nihil adhuc certe repererunt, & ideo, quodcunque videntur interim tenere, dubitationem suam ostendunt, quamdiu quærunt. Itaque, tu, qui proinde quæris, spectans ad eos qui & ipsi quærunt, dubius ad dubios, incertus ad incertos, *cæcus a cæcis in foveam deducaris necesse est.* Sed, cum decipiendi gratia prætendant, se adhuc quærere, ut nobis per sollicitudinis injectionem tractatus suos insinuent: denique, ubi adierunt ad nos statim, quæ

dicebant quærenda eſſe, defendunt: jam illos ſic debemus refutare, ut ſciant, nos non Chriſto, ſed ſibi negatores eſſe. Cum enim quærunt adhuc, nondum tenent. Cum autem tenent, nondum crediderunt: non ſunt Chriſtiani. At cum tenent quidem & credunt, quærendum tamen dicunt, ut defendant: antequam defendant, negant, quod credunt; confitentes ſe nondum credidiſſe, dum quærunt. Qui ergo nec ſibi ſunt Chriſtiani, quanto magis nobis? qui per fallaciam veniunt, qualem fidem diſputant? Cui veritati patrocinantur, qui eam a mendacio indicunt? Sed ipſi de ſcripturis agunt, & de ſcripturis ſuadent! Aliunde ſcilicet ſuadere non poſſent de rebus fidei, niſi ex literis fidei.

15. Venimus igitur ad propoſitum. Hoc enim dirigebamus & præſtruebamus adlocutionis præfationem; ut jam hinc de eo congrediamur, de quo adverſarii provocant: ſcripturas obtendunt, & hac ſua audacia ſtatim quoſdam movent. In ipſo vero congreſſu firmos quidem fatigant, infirmos capiunt, medios cum ſcrupulo dimittunt. Hunc igitur potiſſimum gradum obſtruimus, non admittendi eos ad illam de ſcripturis diſputationem; ſi hæ ſunt illæ vires eorum, uti eas habere poſſint. Diſpici debet, cui competat poſſeſſio ſcripturarum, ne is admittatur ad eandem, cui nullo modo competit.

16. Hoc de conſilio diffidentiæ, aut de ſtudio aliter ineundæ conſtitutionis induxerim, niſi ratio conſtiterit: in primis illa, quod fides noſtra obſequium Apoſtolo debeat, prohibenti, *quæſtiones inire, novis vocibus aures accommodare, hæreticum poſt unam correptionem convenire*, non poſt diſputationem. Adeo interdixit diſputationem; correptionem deſignans cauſſa hæretici conveniendi, & hoc unam ſcilicet, quia non eſt Chriſtianus, ne more Chriſtiani *ſemel & iterum*, & ſub *duobus aut tribus teſtibus* caſtigandus videretur:

cum

cum ob hoc sit castigandus, propter quod non sit cum illo disputandum. Deinde quoniam nihil proficiat congressio scripturarum, nisi plane ut aut stomachi quis ineat eversionem, aut cerebri.

17. Ista hæresis non recipit quasdam scripturas: etsi quas recipit, adjectionibus & detractionibus ad dispositionem instituti sui intervertit. Et si recipit, non recipit integras. Et si aliquatenus integras præstat, nihilominus diversas expositiones commentata convertit. Tantum veritati obstrepit adulter sensus, quantum & corruptor stilus; variæ præsumptiones necessario volunt agnoscere ea, per quæ revincuntur. His nituntur, quæ ex falso composuerunt, & quæ de ambiguitate cœperunt. Quid promovebis exercitatissime scripturarum? cum si quid defenderis, negetur ex diverso. Si quid negaveris, defendatur. Et tu quidem nihil perdes, nisi vocem in contentione. Nihil consequeris, nisi vilem de blasphematione laudem.

18. Ille vero, siquis est, cujus caussa in congressum descendis scripturarum, ut eum dubitantem confirmes, ad veritatem an magis ad hæreses deverget? Hoc ipso motus, quod te videat nihil promovisse æquo gradu, negandi & defendendi, diversa parte statutum: certe & pari altercatione incertior discedet, nesciens quam hæresin judicet. Hæc utique & ipsi habent in nos retorquere. Necesse est enim & illos dicere, a nobis potius adulteria scripturarum, & expositionum eorum mendacia inferri, qui proinde sibi defendant veritatem.

19. Ergo non ad scripturas provocandum est: nec in his constituendum certamen, quibus aut nulla aut incerta victoria est, aut parum certa. Nam etsi non ita evaderet conlatio scripturarum, ut utramque partem parem sisteret: ordo rerum desiderabat, illud prius proponi, quod nunc solum disputandum est;

qui-

quibus competat fides ipsa? cujus sint scripturæ? a quo, & per quos, & quando, & quibus sit tradita disciplina, qua fiunt Christiani? Ubi enim apparuerit esse veritatem disciplinæ & fidei Christianæ: illic erit veritas scripturarum & expositionum, & omnium traditionum Christianorum.

20. Christus Jesus, dominus noster, permittat dicere interim, quisquis est, cujuscunque Dei filius, cujuscunque materiæ homo & Deus, cujuscunque fidei præceptor, cujuscunque mercedis repromissor: quid esset, quid fuisset, quam patris voluntatem administraret, quid homini agendum determinaret. Quamdiu in terris agebat, ipse pronunciabat, sive populo palam, sive discentibus seorsum. Ex quibus duodecim præcipuos lateri suo adlegerat, destinatos nationibus magistros. Itaque uno eorum decusso, reliquos undecim, regrediens ad patrem post resurrectionem, jussit *ire & docere nationes, tingendas in patrem & in filium & in spiritum sanctum.* Statim igitur Apostoli, quos hæc appellatio Missos interpretatur, assumpto per sortem duodecimo Matthia in locum Judæ ex autoritate prophetiæ, quæ est in psalmo David, consecuti promissam vim spiritus sancti ad virtutes & eloquium: primo per Judæam contestata fide in Jesum Christum, ecclesiis institutis, dehinc in orbem profecti: eandem doctrinam ejusdem fidei nationibus promulgaverunt. Et proinde ecclesias apud unamquamque civitatem condiderunt; a quibus traducem fidei & semina doctrinæ, ceteræ exinde ecclesiæ mutuatæ sunt, & quotidie mutuantur, ut ecclesiæ fiant. Ac per hoc & ipsæ apostolicæ deputabuntur, ut soboles Apostolicarum ecclesiarum. Omne genus ad originem suam censeatur necesse est; Itaque tot ac tantæ ecclesiæ, una est; illa ab Apostolis prima, ex qua omnes. Sic omnes primæ, & omnes Apostolicæ, dum una; omnes probant unitatem.

Com-

ommunicatio pacis, & appellatio fraternitatis, & ›ntesseratio hospitalitatis: quæ jura non alia ratio ·git, quam ejusdem sacramenti una traditio.

21. Hinc igitur dirigimus præscriptionem: Si do-inus Jesus Christus apostolos misit ad prædicandum, ios non esse recipiendos prædicatores, quam quos ıristus instituit; quia nec alius patrem novit, nisi ius, & cui filius revelavit: nec aliis videtur reve-sse filius, quam apostolis, quos misit ad prædican-tm; utique quod illis revelavit. Quid autem præ-caverint, id est, quid illis Christus revelaverit: & c præscribam, non aliter probari debere, nisi per ısdem ecclesias, quas ipsi Apostoli condiderunt, si eis prædicando; tam viva (quod ajunt) voce, ıam per epistolas postea. Si hæc ita sunt, constat 'oinde omnem doctrinam, quæ cum illis ecclesiis, postolicis, matricibus & originalibus fidei conspi-t, veritati deputandam: sine dubio tenentem, quod clesiæ ab Apostolis, Apostoli a Christo, Christus Deo accepit. Reliquam vero omnem doctrinam mendacio præjudicandam: quæ sapiat contra ve-tatem ecclesiarum, & Apostolorum, & Christi, & ei. Superest ergo, uti demonstremus, an nostra ›ctrina, cujus regulam supra edidimus, de Aposto-rum traditione censeatur; & ex hoc ipso, an ce-ræ de mendacio veniant. Communicamus cum ec-esiis apostolicis, quod nulla doctrina diversa: hoc t testimonium veritatis.

22. Sed quoniam tum expedita probatio est, ut statim proferatur, nihil jam sit retractandum, ac prolata non sit a nobis: locum interim demus di-ersæ parti, siquid putant ad infirmandam hanc præ-riptionem movere se posse. Solent dicere: non mnia Apostolos scisse; eadem agitati dementia, qua ırsus convertunt: omnia quidem Apostolos scisse, d non omnia omnibus tradidisse. In utroque Chri-

stum

ſtum reprehenſioni injicientes, qui aut minus inſtructos, aut parum ſimplices apoſtolos miſerit. Quis enim integræ mentis, credere poteſt, aliquid eos ignoraſſe, quos magiſtros dominus dedit? Individuos habitos in comitatu, in diſcipulatu, in convictu, quibus obſcura quæque ſeorſum diſſerebat, illis dicens datum eſſe cognoſcere arcana, quæ populo intelligere non liceret? Latuit aliquid Petrum ædificandæ eccleſiæ *petram* dictum, *claves regni cælorum* conſecutum, & *ſolvendi & alligandi* in cœlis & in terris poteſtatem? Latuit & Johannem aliquid, dilectiſſimum domino, pectori ejus incubantem, cui ſoli dominus Judam traditorem præmonſtravit, quem loco ſuo filium Mariæ demandavit? Quid eos ignoraſſe voluit, quibus etiam gloriam ſuam exhibuit, & Moyſen, & Heliam, & inſuper de cœlo patris vocem? Non quaſi ceteros reprobans, ſed quoniam in tribus teſtibus ſtabit omne verbum. Ignoraverunt itaque & illi, quibus poſt reſurrectionem quoque in itinere omnes ſcripturas ediſſerere dignatus eſt. Dixerat plane aliquando: *Multa habeo adhuc vobis loqui, ſed non poteſtis modo ea ſuſtinere:* tamen adjiciens: *Cum venerit ille ſpiritus veritatis, ipſe vos ducet in omni veritate:* oſtendit, illos nihil ignoraſſe, quos omnem veritatem conſecuturos per ſpiritum veritatis repromiſerat. Et utique implevit repromiſſum, probantibus actis Apoſtolorum deſcenſum ſpiritus ſancti; quam ſcripturam qui non recipiunt, nec ſpiritus ſancti eſſe poſſunt, qui nec dum ſpiritum ſanctum poſſint agnoſcere diſcentibus miſſum: ſed nec eccleſiam defendere, qui quando, & quibus incunabulis, inſtitutum eſt hoc corpus, probare non habent. Tanti enim eſt illis non habere probationes eorum quæ defendunt: ne pariter admittantur traductiones eorum, quæ mentiuntur.

23. Proponunt ergo, ad ſuggillandam ignorantiam aliquam Apoſtolorum: quod Petrus &. qui cum eo

eo erant, reprehensi sint a Paulo. Adeo, inquiunt, aliquid eis defuit: Ut ex hoc etiam illud struant, potuisse postea pleniorem scientiam supervenire, qualis obvenerit Paulo reprehendenti antecessores. Possumus & hic acta Apostolorum repudiantibus dicere: Prius est, uti ostendatis, quis iste Paulus, & quid ante Apostolum, & quomodo Apostolus? quatenus & alias ad quæstiones plurimum eo utuntur. Neque enim si ipse Apostolum se de persecutore profitetur, sufficit unicuique examinate credenti; quando nec dominus ipse de se testimonium dixerit. Sed credant, sine scripturis; ut credant adversus scripturas; tamen doceant, ex eo, quod allegant, Petrum a Paulo reprehensum, alius evangelii formam a Paulo superductam, citra eam, quam præmiserat Petrus, & ceteri. Atqui demutatus in prædicatorem de persecutore, deducitur ad fratres a fratribus, ut unus ex fratribus: & ab illis ad illos, qui ab Apostolis fidem induerant. Dehinc, sicuti ipse enarrat, ascendit Hierosolymam, cognoscendi Petri caussa; ex officio & jure scilicet ejusdem fidei & prædicationis. Nam & illi non essent ammirati, de persecutore factum prædicatorem, si aliquid contrarium prædicaret: nec dominum præterea magnificassent, quia adversarius ejus Paulus obvenerat. Itaque & dexteram ei dederunt, signum concordiæ & convenientiæ: & inter se distributionem officii ordinaverunt, non separationem evangelii: nec, ut aliud alter, sed ut aliis alter prædicarent; Petrus in circumcisionem, Paulus in nationes. Ceterum si reprehensus est Petrus, quod cum convixisset ethnicis, postea se a convictu eorum separabat, personarum respectu: utique conversationis fuit vitium, non prædicationis. Non enim ex hoc alius Deus quam creator, & alius Christus, quam ex Maria, & alia spes, quam resurrectio, annunciabatur.

24. Non

24. Non mihi tam bene eſt, imo non mihi tam male eſt, ut Apoſtolos committam. Sed quomodo perverſiſſimi iſti illam reprehenſionem ad hoc obtendunt, ut ſuſpectam faciant doctrinam ſuperiorem: reſpondebo quaſi pro Petro; ipſum Paulum dixiſſe, factum ſe omnibus eſſe omnia, Judæis Judæum, non Judæis non Judæum, ut omnes lucrifaceret. Adeo, pro temporibus & perſonis & cauſſis quædam reprehendebant, in quæ & ipſi æque pro temporibus, & perſonis, & cauſſis committebant: quemadmodum ſi & Petrus reprehenderet Paulum, quod prohibens circumciſionem, circumciderit ipſe Timotheum. Viderint, qui de Apoſtolis judicant. Bene quod Petrus Paulo & in martyrio adæquatur. Sed & ſi in tertium usque cœlum ereptus Paulus, & in paradiſum delatus, audiit quædam illic: non poſſunt videri fuiſſe, quæ illum in aliam doctrinam inſtructiorem præſtarent; cum ita fuerit conditio eorum, ut nulli hominum proderentur. Quod ſi ad alicujus conſcientiam manavit, neſcio quid illud, & hoc ſe aliqua hæreſis ſequi affirmat: aut Paulus ſecreti proditi reus eſt; aut & alius poſtea in paradiſum ereptus debet oſtendi, cui permiſſum ſit eloqui, quæ Paulo mutire non licuit.

25. Sed, ut diximus, eadem dementia eſt, cum confitentur quidem nihil Apoſtolos ignoraſſe, nec diverſa inter ſe prædicaſſe, ſed non omnia volunt illos omnibus revelaſſe: quædam palam, & univerſis: quædam ſecreto, & paucis demandaſſe: quia & hoc verbo uſus eſt Paulus ad Timotheum: *O Timothee depoſitum cuſtodi.* Et rurſum: *Bonum depoſitum cuſtodi.* Quod hoc depoſitum eſt, tam idoneum, ut alterius doctrinæ deputetur? An illius denunciationis de qua ait; *Hanc denunciationem commendo apud te filiole Timothee.* Item illius præcepti, de quo ait: *Denuncio tibi ante Deum, qui vivificat omnia, & Jeſum Chriſtum, qui teſtificatus eſt ſub Pontio Pilato bonam confeſſionem, ut cuſtodias*

stodias præceptum. Quod autem præceptum, & quæ denunciatio, supra & infra ex scriptis, intelligetur: non nescio quid subostendi hoc dicto de remotiore doctrina, sed potius inculcari, de non admittenda alia, præter eam, quam audierat ab ipso: & puto, *coram multis*, inquit, *testibus*. Quos multos testes, si nolunt ecclesiam intelligi: nihil interest, quomodo nihil tacitum fuerit, quod sub multis testibus, proferebatur. Sed nec quia monet illum, *hæc fidelibus hominibus demandare qui idonei sint, & alios docere*: id quoque argumentum occulti alicujus evangelii interpretandum est. Nam, & cum dicit *hæc*, de eis dicit, de quibus in præsenti scribebat. De occultis autem, ut de absentibus, apud conscientiam non *hæc*, sed *illa* dixisset.

26. Porro consequens erat, ut cui demandabat evangelii ministrationem, non passim nec inconsiderate administrandam, adjiceret; & secundum dominicam vocem, *ne margaritam porcis, & sanctum canibus jactaret.* Dominus palam edixit, sine ulla significatione alicujus taciti sacramenti: Ipse præceperat: *Siquid in tenebris & in abscondito audissent, in luce & in tectis prædicarent.* Ipse per similitudinem præfiguraverat: ne unam *mnam*, id est, unum verbum ejus, sine fructu, *in abdito*, reservarent. Ipse docebat *lucernam non sub modio obstrui solere, sed in candelabrum constitui, ut luceat omnibus qui in domo sunt.* Hæc Apostoli aut neglexerunt, aut minime intellexerunt, si non adimpleverunt, abscondentes aliquid de lumine, id est Dei verbo, de Christi sacramento. Neminem, quod scio, verebantur, non Judæorum vim, non ethnicorum: quo magis utique in ecclesia libere prædicabant, qui in synagogis in & locis publicis non tacebant; imo neque Judæos convertere, neque ethnicos inducere potuissent, nisi quod credi ab eis volebant, ordine exponerent. Multo magis, jam, cre-

dentibus ecclesiis nihil subtraxissent, quod aliis paucis seorsum demandarent; quamquam, etsi quædam inter domesticos, ut ita dixerim, differebant, non tamen ea fuisse credendum est: quæ aliam regulam fidei superducerent, diversam & contrariam illi, quam catholice in medium proferebant: ut alium Deum in ecclesia dicerent, alium in hospitio: & aliam Christi substantiam designarent in aperto, aliam in secreto: & aliam spem resurrectionis apud omnes annunciarent, aliam apud paucos; cum ipsi observarent in epistolis suis, ut *idipsum & unum loquerentur & omnes: & non essent schismata & dissensiones in ecclesia*: quia, sive Paulus, sive alii, eadem prædicarent. Alioquin meminerant: *Sit sermo vester est, est: non, non. Quod amplius, hoc a malo est*, ne evangelium in diversitate tractarent.

27. Si ergo incredibile est, vel ignorasse Apostolos plenitudinem prædicationis, vel non omnem ordinem regulæ omnibus edidisse: videamus ne forte Apostoli quidem simpliciter & plene, ecclesiæ autem, suo vitio, aliter acceperint, quam Apostoli præferebant. Omnia ista scrupulositatis incitamenta, invenias prætendi ab hæreticis. Tenent correptas ab Apostolo ecclesias, *O insensati Galatæ: quis vos fascinavit? & tam bene currebatis, quis vos impediit?* ipsumque principium: *Miror quod sic tam cito transferimini ab eo qui vos vocavit in gratia, ad aliud Evangelium.* Item ad Corinthios scriptum, *quod essent adhuc carnales, qui lacte educarentur, nondum idonei ad pabulum: qui putarent, se scire aliquid, quando nondum scirent, quemadmodum sciri oporteret.* Cum correptas ecclesias opponunt, credant & emendatas. Sed & illas recognoscant, de quarum fide & scientia & conversatione Apostolus gaudet, & Deo gratias agit: qui tamen hodie cum illis correptis unius institutionis jura miscent.

28. Age

28. Age nunc omnes erraverint: deceptus ſit & Apoſtolus de teſtimonio reddendo quibusdam; nullam reſpexerit ſpiritus ſanctus, uti *eam in veritatem deduceret*, ad hoc miſſus a Chriſto, ad hoc poſtulatus de patre, ut *eſſet doctor veritatis*. Neglexerit officium Dei villicus, Chriſti vicarius: ſinens eccleſias aliter interim intelligere, aliter credere, quod ipſe per apoſtolos prædicabat. Ecquid veriſimile eſt, ut tot ac tantæ in unam fidem erraverint? Nullus inter multos eventus unus eſt. Exitus variaſſe debuerat ordinem doctrinæ eccleſiarum. Ceterum quod apud multos unum invenitur, non eſt erratum. Audeat ergo aliquis dicere, illos erraſſe, qui tradiderunt.

29. Quoquo modo ſit erratum: tam diu utique erravit error, quam diu hæreſes non erant. Aliquos Marcionitas & Valentinianos liberanda veritas expectabat. Interea perperam evangelizabatur. Tot millia millium perperam tincta; tot opera fidei perperam miniſtrata, tot virtutes, tot chariſmata perperam operata; tot ſacerdotia, tot miniſteria perperam functa, tot denique martyria perperam & in vacuum. Quale eſt, ut ante res Dei curent, quam cujus Dei notum eſſet? Ante Chriſtiani, quam Chriſtus inventus: ante hæreſes, quam vera doctrina? Sed enim in omnibus veritas imaginem antecedit. Poſtremo, ſimilitudo ſuccedit. Ceterum ſatis ineptum, ut prior in doctrina hæreſis habeatur: vel quoniam ipſa eſt, quæ futuras hæreſes & cavendas prænunciabat. Ad ejus doctrinæ eccleſiam ſcriptum eſt, imo ipſa doctrina ad eccleſiam ſuam ſcribit: *Et ſi angelus de cœlo aliter evangelizaverit, citra quam nos, anathema ſit.*

30. Ubi tunc Marcion, Ponticus nauclerus, Stoicæ ſtudioſus? Ubi tunc Valentinus, Platonicæ ſectator? Nam conſtat illos, neque adeo olim, fuiſſe; Antonini fere principatu, & catholicam pene doctrinam crediſſe, apud eccleſiam Romanenſem, ſub

epiſcopatu Eleutheri benedicti, donec ob inquietam eorum ſemper curioſitatem, qua fratres quoque viciabant, ſemel & iterum ejecti. Marcion quidem, cum ducentis S-H. quæ eccleſiæ intulerat noviſſime, in perpetuum diſcidium relegatus, venena doctrinarum ſuarum diſſeminavit. Poſtmodum Marcion pœnitentiam confeſſus, cum conditione datæ ſibi, occurrit, ita pacem recepturus, ſi cæteros quoque, quos perditioni erudiſſet, eccleſiæ reſtitueret, morte præventus eſt. *Oportebat enim hæreſes* eſſe: nec tamen ideo bonum hæreſis, quia eſſe eas oportebat: quaſi non & malum oportuerit eſſe. Nam & dominum tradi oportebat, *ſed væ traditori*, ne quid etiam hinc hæreſis defendat. Sed & Apellis ſtemma retractandum eſt. Tam non vetus & ipſe, quam Marcion inſtitutor & præformator ejus; ſed lapſus in fœmina deſertor continentiæ Marcionenſis, ab oculis ſanctiſſimi magiſtri Alexandriam ſeceſſit. Inde poſt annos regreſſus non melior, niſi tantum, qua jam non Marcionites, in alteram fœminam impegit, illam virginem Philumenem, quam ſupra edidimus: poſtea vero immane proſtibulum & ipſam, cujus energemate circumventus, quæ ab ea didicit, phaneroſeis ſcripſit. Adhuc in ſeculo ſuperſunt, qui meminerint eorum, etiam proprii diſcentes, & ſucceſſores ipſorum, ne poſteriores negare poſſint: quanquam & *de operibus ſuis*, ut dixit dominus *revincuntur*. Si enim Marcion novum teſtamentum a vetere ſeparavit: poſterior eſt eo, quod ſeparavit; quia ſeparare non poſſet, niſi quod unitum fuit. Unitum ergo ante quam ſepararetur, poſtea factum ſeparatum: poſteriorem oſtendit ſeparatorem. Item Valentinus aliter exponens & ſine dubio emendans, hoc nomine quicquid emendat, ut mentoſum retro alterius fuiſſe demonſtret. Hos utique inſigniores, & frequentiores adulteros veritatis nominamus. Ceterum & Nigidius neſcio qui & Hermoge-

moge-

ıogenes, & multi alii adhuc ambulant pervertentes
ias Dei. Cupio oſtendant mihi, ex qua autoritate
rodierunt. Si alium Deum prædicant, quomodo
jus Dei rebus & literis & nominibus utuntur, adver-
ıs quem prædicant? ſi ejusdem, quomodo aliter?
'robent ſe novos Apoſtolos eſſe: dicant Chriſtum
:erum deſcendiſſe, iterum ipſum docuiſſe, iterum
rucifixum, iterum reſuſcitatum: ſic enim Apoſto-
)s ſolet facere, dare illis præterea virtutem, eadem
gna edendi, quæ & ipſi. Volo igitur virtutes eo-
ım proferre; niſi quod agnoſco maximam virtutem
orum, qua Apoſtolos in perverſum æmulantur. Illi
nim de mortuis ſuſcitabant, iſti de vivis mortuos
ıciunt.

31. Sed ab exceſſu revertar, ad principalitatem
'eritatis, & poſteritatem mendacitati deputandam, ex
lius quoque parabolæ patrocinio, quæ *bonum ſemen
rumenti* a domino *ſeminatum* in primo reconſtituit,
*venarum autem ſterilis fœni adulterium, ab inimico dia-
olo* poſtea ſuperducit. Pro parte enim doctrinarum,
iſtinctionem figurat: quia & alibi verbum Dei ſemi-
is ſimilitudo eſt, ita ex ipſo ordine manifeſtatur id
ſſe dominicum & verum, quod ſit prius traditum.
d autem extraneum & falſum, quod ſit poſterius in-
ıiſſum. Ea ſententia manebit adverſus poſteriores
uasque hæreſes, quibus nulla conſtantia & conſcien-
ia concedit ad defendendam ſibi veritatem.

32. Ceterum ſi quæ audent interſerere ſe ætati apo-
tolicæ, ut ideo videantur ab Apoſtolis traditæ, quia
ıb Apoſtolis fuerunt: poſſumus dicere, edant ergo
rigines eccleſiarum ſuarum: evolvant ordinem epi-
:oporum ſuorum, ita per ſucceſſiones ab initio de-
urrentem, ut primus ille epiſcopus aliquem ex Apo-
tolis, vel Apoſtolicis viris: qui tamen, cum Apoſto-
s perſeveraverit, habuerit autorem & anteceſſorem.
Ioc enim modo eccleſiæ Apoſtolicæ cenſus ſuos de-

 ferunt,

ferunt, ſicut Smyrnæorum eccleſia Polycarpum ab Johanne conlocatum refert: ſicut Romanorum, Clementem a Petro ordinatum, id & proinde utique & ceteræ exhibent, quos Apoſtoli in epiſcopatum conſtitutos, Apoſtolici ſeminis traduces habeant. Confingant tale aliquid hæretici. Quid enim illis poſt blaſphemiam inlicitum eſt? ſed etſi confinxerint, nihil promovebunt. Ipſa enim doctrina eorum, cum Apoſtolica comparata, ex diverſitate & contrarietate ſua pronunciabit, neque Apoſtoli alicujus autoris eſſe neque Apoſtolici: quia ſicut Apoſtoli non diverſa inter ſe docuiſſent, ita & Apoſtolici non contraria Apoſtolis edidiſſent: niſi illi qui ab Apoſtolis deſciverunt, & aliter prædicaverunt. Ad hanc itaque formam provocabuntur ab illis eccleſiis, quæ licet nullam ex Apoſtolis vel Apoſtolicis autorem ſuum proferant, ut multo poſteriores, quæ denique quotidie inſtituuntur: tamen in eadem fide conſpirantes, non minus Apoſtolicæ deputantur pro conſanguinitate doctrinæ. Ita omnes hæreſes, ad utramque formam noſtris eccleſiis provocatæ, probent ſe quaqua putant Apoſtolicas. Sed adeo nec ſunt, nec poſſunt probare, quod non ſunt: nec recipiuntur in pacem & communicationem ab eccleſiis, quoquo modo Apoſtolicis: ſcilicet ob diverſitatem ſacramenti, nullo modo Apoſtolicæ.

33. Adhibeo ſuper hæc, ipſarum doctrinarum recognitionem, quæ ſub Apoſtolis fuerunt, ab isdem Apoſtolis & demonſtratæ & dejeratæ. Nam & ſic facilius traducentur: dum aut jam tunc fuiſſe deprehenduntur, aut ex illis, quæ jam tunc fuerunt, ſemina ſumpſiſſe. Paulus in prima ad Corinthios, notat negatores & dubitatores reſurrectionis. Hæc opinio prima Sadducæorum. Partem ejus uſurpat Marcion, & Apelles, & Valentinus, & ſi qui alii reſurrectionem infringunt. Ad

Ga-

Galatas scribens, invehitur in observatores & defensores circumcisionis & legis. Hebionis hæresis sic est. Timotheum instruens, nuptiarum quoque interdictores sugillat. Ita instituunt Marcion, & Apelles ejus secutor. Aeque tangit eos, qui dicerent, *factam jam resurrectionem*: sic se Valentiniani adseverant. Sed & cum *genealogiis indeterminatis* nominant, Valentinus agnoscitur: apud quem æon ille, nescio qui, novi & non unius nominis, generat, & sua charitate sensum & veritatem, & hi æque procreant duo, sermonem & vitam. Dehinc & isti generant hominem & ecclesiam: de qua prima hæc ideo decas æonum: exinde decem aliis, & duodecim reliqui æones miris nominibus oriuntur, in meram fabulam triginta æonum. Idem Apostolus cum improbat elementis servientes, aliquem Hermogenem ostendit, qui materiam non natam introducens, Deo non nato eam comparat: & ita matrem elementorum deam faciens, potest ei servire, quam Deo comparat. Johannes vero in Apocalipsi *idolothyta edentes & stupra committentes*, jubet castigare. Sunt & nunc alii Nicolaitæ, Gajana hæresis dicitur. At in epistola eos maxime antichristos vocat, qui Christum negarent in carne venisse, & qui non putarent Jesum esse filium Dei. Illud Marcion, hoc Ebion vindicavit. Simonianæ autem magiæ disciplina angelis serviens, utique & ipsa inter idololatrias deputabatur: & a Petro Apostolo in ipso Simone damnabatur.

34. Hæc sunt, ut arbitror, genera doctrinarum adulterinarum, quæ sub Apostolis fuisse ab ipsis Apostolis discimus, & tamen nullam invenimus institutionem, ut diversitates perversitatum, quæ de Deo creatore universorum controversiam moverit; nemo alterum Deum ausus est suspicari, facilius de filio quam de patre hæsitabatur; donec Marcion præter creatorem alium Deum, solius bonitatis, induceret;

Apelles creatorem angelum nescio quem gloriosum, superioris Dei, faceret Deum legis & Israelis, illum igneum adfirmans; Valentinus æonas suos spargeret, & unius æonis vitium in originem deduceret Dei creatoris. His solis & his primis revelata est veritas divinitatis, majorem scilicet dignationem & pleniorem gratiam a diabolo consecutis: qui Deum sic quoque voluerit æmulari, ut de doctrinis venenorum, quod dominus negavit, ipse faceret discipulos super magistrum. Eligant igitur sibi tempora universæ hæreses, quæ quando fuerint; dum non interfit, quæ quando de veritate non sint: utique, quæ sub Apostolis non fuerunt, fuisse non possunt. Si enim fuissent, nominarentur & ipsæ, ut & ipsæ coercendæ. Quæ vero sub Apostolis fuerunt, in sua nominatione dignantur. Sive ergo eædem, nunc sunt alii quanto expolitiores, quæ sub Apostolis rudes; habent suam exinde damnationem: sive aliæ quidem illæ fuerunt, aliæ autem postea obortæ quasdam ex illis opiniones usurpaverunt; habendo cum eis consortium prædicationis, habeant necesse est etiam consortium damnationis: præcedente illo fine supradicto posteritatis, quo etsi nihil de damnaticiis participarentur, de ætate sola præjudicarentur. Tanto magis adulteræ, quanto nec ab Apostolis nominatæ. Unde firmius constat, has esse, quæ adhuc tunc nunciabantur futuræ.

35. Hic definitionibus provocatæ a nobis & revictæ hæreses omnes, sive qua posteræ, sive qua coætaneæ apostolorum, dummodo diversæ: sive generaliter, sive specialiter notatæ ab eis, dummodo prædamnatæ; audeant respondere & ipsæ, aliquas ejusmodi præscriptiones adversus nostram disciplinam. Si enim negant veritatem ejus, debent probare illam quoque hæresim, eadem forma revictam, qua ipsæ revincuntur: & ostendere simul, ubinam

quæ-

quærenda ſit veritas, quam apud illas non eſſe jam conſtat. Poſterior noſtra res non eſt, imo omnibus prior eſt. Hoc erit teſtimonium veritatis, ubique occupantis principatum. Ab Apoſtolis non damnatur, imo defenditur. Hoc erit indicium proprietatis. Quam enim damnant, qui extraneam quamque non damnaverunt: ſuam oſtendunt; ideoque & defendunt.

36. Age jam, qui voles curioſitatem melius exercere, in negotio ſalutis tuæ, percurre eccleſias apoſtolicas, apud quas ipſæ adhuc cathedræ apoſtolorum ſuis locis præſidentur, apud quas authenticæ literæ eorum recitantur, ſonantes vocem, repræſentantes faciem. Proxima eſt tibi Achaja? habes Corinthum. Si non longe es a Macedonia, habes Philippos. Si potes in Aſiam tendere, habes Epheſum. Si autem Italiæ adjiceris, habes Romam: unde nobis quoque autoritas præſto eſt ſtatuta. Felix eccleſia, cui totam doctrinam Apoſtoli, cum ſanguine ſuo profuderunt; ubi Petrus paſſioni dominicæ adæquatur; ubi Paulus Johannis exitu coronatur; ubi apoſtolus Johannes, poſtea quam in oleum igneum demerſus, nihil paſſus eſt, in inſulam relegatur. Videamus, quid dixerit, quid docuerit. Cum Africanis quoque eccleſiis conteſtatur: unum Deum novit, creatorem univerſitatis, & Chriſtum Jeſum, ex virgine Maria, filium Dei creatoris, & carnis reſurrectionem. Legem & prophetas cum evangelicis & apoſtolicis literis miſcet. Inde portat fidem, aqua ſignat, ſancto ſpiritu veſtit, Euchariſtia paſcit, martyrium exhortatur: & ita adverſus hanc inſtitutionem neminem recipit. Hæc eſt inſtitutio, non dico jam quæ futuras hæreſes prænunciabat, ſed de qua hæreſes prodierunt. Sed non omnes ex illa, ex quo factæ ſunt adverſus illam. Etiam de olivæ nucleo mitis & opimæ & ſuaviſſimæ, ventoſa & vana

caprificus exurgit. Ita & hæreſes de noſtro fructificaverunt, non noſtræ: degeneres varietatis grano, & mendacio ſylveſtres.

37. Si hæc ita ſe habent, ut veritas nobis adjudicetur, quicunque in ea regula incedimus, quam eccleſia ab Apoſtolis, Apoſtoli a Chriſto, Chriſtus a Deo tradidit: conſtat ratio propoſiti noſtri, definientis: non eſſe admittendos hæreticos ad ineundam de ſcripturis provocationem; quos, ſine ſcripturis, probamus ad ſcripturas non pertinere. Si enim hæretici ſunt, Chriſtiani eſſe non poſſunt: non a Chriſto habendo, quod, de ſua electione ſectati, hæreticorum nomine admittunt. Ita non Chriſtiani, nullum jus capiunt Chriſtianarum literarum, ad quos merito dicendum eſt, qui eſtis? quando, & unde veniſtis? quid in meo agitis, non mei? quo denique, Marcion, jure ſylvam meam cædis? qua licentia, Valentine, fontes meos tranſvertis? qua poteſtate, Apelles, limites meos commoves? quid hic, ceteri, ad voluntatem veſtram ſeminatis & paſcitis? Mea eſt poſſeſſio, olim poſſideo: habeo origines firmas, & ipſis autoribus, quorum fuit res. Ego ſum hæres Apoſtolorum. Sicut caverunt teſtamento ſuo, ſicut fidei commiſſerunt, ſicut adjuraverunt, ita teneo. Vos certe exhæredaverunt ſemper & abdicaverunt, ut extraneos, ut inimicos. Unde autem extranei & inimici Apoſtolis hæretici, niſi ex diverſitate doctrinæ? Quam unusquisque, de ſuo arbitrio, adverſus Apoſtolos, aut protulit aut recepit?

38. Illic igitur & ſcripturarum & expoſitionum adulterio deputanda eſt, ubi diverſitas invenitur doctrinæ. Quibus fuit propoſitum aliter docendi, neceſſitas inſtituit aliter diſponendi inſtrumenta doctrinæ. Alias enim non potuiſſent aliter docere, niſi aliter haberent, per quæ docerent. Sicut illis non potuiſſet ſuccedere corruptela doctrinæ ejus; ita & nobis integritas

gritas doctrinæ, non competiſſet ſine integritate eorum, per quæ doctrina tractatur. Etenim quid contrarium nobis in noſtris? quid de proprio intulimus, ut aliquid contrarium ei & in ſcripturis deprehenſum, detractione vel adjectione vel transmutatione remediaremus? quod ſumus, hoc ſunt. Inde ſcripturæ ab initio ſuo. Ex illis ſumus, ante quam nihil aliter fuit, quam ſumus. Quid denique fuit antequam nobis interpolarentur? Cum autem omnis interpolatio poſterior credenda ſit, veniens utique ex cauſſa æmulationis (quæ neque prior, neque domeſtica unquam eſt ejus, quod æmulatur) tam incredibile eſt ſapienti cuique, ut nos adulterum ſtilum intuliſſe videamur ſcripturis, qui ſumus & primi & ex ipſis, quam illos non intuliſſe qui ſunt & poſteri & adverſi. Alius manu ſcripturas, alius ſenſus expoſitione intervertit. Neque enim ſi Valentinus integro inſtrumento uti videtur, non callidiore ingenio quam Marcion? Marcion enim exerte & palam machæra, non ſtilo uſus eſt: quoniam ad materiam ſuam cædem ſcripturarum confecit. Valentinus autem pepercit: quoniam non ad materiam ſcripturas, ſed materiam ad ſcripturas excogitavit: & tamen plus abſtulit, & plus adjecit, auferens proprietates ſingulorum quoque verborum, & adjiciens diſpoſitiones non comparentium rerum.

39. Hæc ſunt ingenia de ſpiritalibus nequitiæ, cum quibus luctatio eſt nobis, fratres; merito contemplandæ fidei neceſſaria, ut electi manifeſtentur, ut reprobi detegantur. Et ideo habent vim & in excogitandis inſtruendisque erroribus facilitatem: non adeo mirandam quaſi difficilem & inexplicabilem, cum de ſecularibus quoque ſcripturis exemplum præſto ſit ejusmodi facilitatis: quo jus hodie, ex Virgilio fabulam in totum aliam componi; materia ſecundum verſus, verſibus ſecundum materias, concinnatis. Denique Ovidius citra Medeam Tragœdiam ex Virgilio

ple-

plenissime expressit. Meus quidam propinquus ex eodem Poeta, inter cetera stili sui otia, Pinacem Cebetis explicuit. Homerocentonas etiam vocare solent, qui de carminibus Homeri propria opera, more centonario, ex multis hinc inde compositis, in unum sarciunt corpus. Et utique fœcundior divina litteratura ad facultatem cujuscunque materiæ. Nec periclitor dicere, ipsas quoque scripturas sic esse ex Dei voluntate dispositas, ut hæreticis materias subministrarent, cum legam, oportere hæreses esse, quæ sine scripturis esse non possent.

40. Sed quæritur, a quo intellectus interpretetur, eorum, quæ ad hæreses faciant. A diabolo scilicet, cujus sunt partes, intervertendi veritatem: qui ipsas quoque res sacramentorum divinorum, in idolorum mysteriis æmulatur. Tingit & ipse quosdam, utique credentes & fideles suos: expiationem delictorum de lavacro repromittit, & si adhuc memini Mithræ, signat illic in frontibus milites suos: celebrat & panis oblationem, & imaginem resurrectionis inducit: & sub gladio redimit coronam. Quid quod & summum pontificem nuptiis statuit? Habet & virgines, habet & continentes. Ceterum si Numæ Pompilii superstitiones revolvamus, si sacerdotalia officia, insignia, & privilegia, si sacrificantia ministeria, & instrumenta & vasa ipsorum sacrificiorum, ac piaculorum & votorum curiositates consideremus: nonne manifeste diabolus morositatem illam Judææ imitatus est? Qui ergo ipsas res, de quibus sacramenta Christi administrantur, tam æmulanter adfectavit exprimere in negociis idololatriæ: utique & idem & eodem ingenio gestiit & potuit instrumenta quoque divinarum rerum & sanctorum Christianorum, sensum de sensibus, verba de verbis, parabolas de parabolis, prophanæ & æmulæ fidei attentare. Et ideo neque a diabolo immissa esse spiritalia nequitiæ, ex quibus etiam hære-

ses,

ıs, cum & autoris & operis ejusdem ſint, cujus & lololatria. Deum aut fingunt alium, adverſus crea-)rem: aut ſi unicum creatorem confitentur, aliter ım differunt, quam in vero eſt. Ita omne menda- .um de Deo, vel natio quoddammodo ſexus, eſt lololatriæ.

41. Non omittam ipſius etiam converſationis hæ- :ticæ deſcriptionem; quam futilis, quam terrena, ıam humana ſit: ſine gravitate, ſine autoritate, ſine ſciplina; ut fidei ſuæ cogruens. In primis, quis ıtechumenus, quis fidelis, incertum eſt: pariter ıeunt, pariter orant: etiam ethnici, ſi ſupervene- nt; *ſanctum canibus, & porcis margaritas*, licet non eras, jactabunt. Simplicitatem volunt eſſe, pro- ration'em diſciplinæ, cujus penes nos curam, leno- nium vocant: pacem quoque paſſim cum omnibus .iſcent. Nihil enim intereſt illis, licet diverſa tra- antibus; dum ad unius veritatis expugnationem)nſpirent. Omnes ſcientiam pollicentur. Ante ınt perfecti catechumeni, quam edocti. Ipſæ mu- eres hæreticæ, quam procaces! quæ audeant do- :re, contendere, exorciſmos agere, curationes re- :omittere, fortaſſe an & tingere? Ordinationes eo- ım temerariæ, leves, inconſtantes. Nunc neophy-)s conlocant: nunc ſeculo obſtrictos, nunc apoſta- ıs noſtros, ut gloria eos obligent, quia veritate non oſſunt. Nusquam facilius proficitur, quam in ca- ris rebellium, ubi, ipſum eſſe illic, promereri eſt. aque alius hodie epiſcopus, cras alius: hodie dia-)nus, qui cras lector: hodie presbyter, qui cras icus. Nam & laici ſacerdotalia munera injungunt.

42. De verbi autem adminiſtratione quid dicam, ım hoc ſit negotium illis, non ethnicos convertendi, d noſtros evertendi; hanc magis gloriam captant, ſtantibus ruinam, non ſi jacentibus elevationem, perentur. Quoniam & ipſum opus eorum non de

ſuo

ſuo proprio ædificio venit, ſed de veritatis deſtructione; noſtra ſuffodiunt, ut ſua ædificent. Adime illis legem Moyſi, & prophetas, & creatorem Deum, accuſationem eloqui non habent. Ita fit, ut ruinas facilius operentur ſtantium ædificiorum, quam extructiones jacentium ruinarum. Ad hæc ſolummodo opera humiles, & blandi, & ſummiſſi agunt. Ceterum nec ſuis præſidibus reverentiam noverunt. Et hoc eſt, quod ſchiſmata apud hæreticos fere non ſunt: quia cum ſint, non parent. Schiſma eſt unitas ipſa. Mentior, ſi non etiam a regulis ſuis variant inter ſe; dum unusquisque proinde ſuo arbitrio modulatur, quæ accepit, quemadmodum de arbitrio ea compoſuit ille, qui tradidit. Agnoſcit naturam ſuam & originis ſuæ morem profectus rei. Idem licuit Valentinianis, quod Valentino, idem Marcionitis, quod Marcioni; de arbitrio ſuo fidem innovare. Denique penitus inſpectæ hæreſes omnes, in multis cum autoribus ſuis diſſentientes deprehenduntur. Plerique nec eccleſias habent, ſine matre, ſine ſede, orbi fide, extorres, quaſi ſibilatæ vagantur.

43. Notata ſunt etiam commercia hæreticorum, cum magis quam pluribus, cum circulatoribus, cum Aſtologis, cum philoſophis, curioſitati ſcilicet deditis. Quærite & invenietis, ubique meminerunt. Adeo & de genere converſationis qualitas fidei æſtimari poteſt, doctrinæ inde diſciplina eſt. Negant Deum timendum. Itaque libera ſunt illis omnia & ſoluta. Ubi autem Deus non timetur, niſi ubi non eſt? Ubi Deus non eſt, nec veritas ulla eſt. Merito & talis diſciplina eſt. At ubi Deus, ibi metus in Deum, qui eſt initium ſapientiæ. Ubi metus in Deum, ibi gravitas, honeſtas & diligentia adtonita, & cura ſollicita, & adjectio explorata, & communicatio deliberata, & promotio emerita, & ſubjectio religioſa,

&

apparitio devota, & processio modesta, & eccle-
a unita, & Dei omnia.

44. Proinde hæc pressiora apud nos testimonia fciplinæ ad probationem veritatis accedunt: a qua vertere nemini expedit, qui meminerit futuri judi- i quo omnes nos necesse est apud Christi tribunal tare, reddentes rationem in primis ipsius fidei.)uid ergo dicent, qui illam stupraverint adulterio æretico, virginem traditam a Christo? Credo alle- abunt nihil unquam sibi ab illo vel ab Apostolis ius, de sævis & perversis doctrinis futuris pronun- iatum, & de cavendis & de abominandis quid præ- eptum? Agnoscent suam potius culpam, quam suo- am, qui nos ante præstruxerunt. Adjicient præ- erea multa de autoritate cujusque doctoris heretici, los maxime doctrinæ suæ fidem confirmasse, mortuos ifcitasse, debiles reformasse, futura significasse: uti ierito Apostoli crederentur, quasi nec hoc scriptum t, venturos multos, qui etiam virtutes maximas diderunt, ad fallaciam muniendam corruptæ prædi- ationis. Itaque veniam merebuntur. Si vero me- iores dominicarum & apostolicarum denunciationum i fide integra steterint, credo de venia periclitabun- ır, respondente Deo: prænunciaveram plane futu- os fallaciæ magistros in meo nomine, & propheta- um, & apostolorum etiam. Et discentibus meis, adem ad vos prædicare, mandaveram; sed cum vos on crederetis, semel evangelium & ejusdem regulæ octrinam apostolis meis delegaveram: sed libuit mihi ostea aliqua inde mutare. Resurrectionem promise- am etiam carnis: sed recogitavi, ne implere non ossem. Natum me ostenderam ex virgine, sed po- tea turpe mihi visum est. Patrem dixeram, qui so- em & pluvias facit: sed alius me pater melius adopta- it. Prohibueram vos aurem accommodare hæreti-
cis,

cis, ſed erravi. Talia capit opinari eos, qui exorbitant, & fidei veritatis periculum non cavent.

45. Sed nunc quidem generaliter actum eſt nobis adverſus hæreſes omnes, certis & juſtis & neceſſariis præſcriptionibus repellendas a conlatione ſcripturarum. De reliquo ſi Dei gratia annuerit, etiam ſpecialiter quibusdam reſpondebimus. Quorum hæreticorum, ut plura prætercam, pauca perſtringam: taceo enim Judaiſmi hæreticos. Doſitheum, inquam, Samaritanum, qui primus auſus eſt prophetas, quaſi non in ſpiritu ſancto locutos, repudiare. Taceo Sadducæos, qui ex hujus erroris radice ſurgentes, auſi ſunt ad hanc hæreſim etiam reſurrectionem carnis negare. Prætermitto Phariſæos, qui additamenta quædam legis adſtruendo a Judæis diviſi ſunt. Unde etiam hoc accipere ipſum, quod habent, nomen digni fuerunt. Cum his etiam Herodianos, qui Chriſtum Herodem eſſe dixerunt.

46. Ad eos me converto, qui ex Evangelio hæretici eſſe volunt: ex quibus eſt primus omnium Simon Magus, qui in Actis Apoſtolorum condignam meruit ab apoſtolo Petro juſtamque ſententiam. Hic auſus eſt ſummam ſe dicere virtutem, id eſt, ſummum Deum. Mundum autem ab angelis ſuis inſtitutum, ac dæmone ſe oberrante qui eſſet ſapientia deſcendiſſe quærendum apud Judæos, ſe in phantaſmate Dei non paſſum, ſed eſſe quaſi paſſum. Poſt hunc Menander, diſcipulus ipſius, ſimiliter magus, eadem dicens quæ Simon ipſe: quicquid ſe Simon dixerat, hoc ſe Menander eſſe dicebat, negans habere poſſe quenquam ſalutem, niſi in nomine ſuo baptizatus fuiſſet. Secutus eſt poſt hæc & Saturninus, & hic ſimiliter dicens, innaſcibilem virtutem, id eſt, Deum in ſummis & illis infinitis partibus & in ſuperioribus manere; longe autem diſtantes ab hoc angelos inferiores mundum feciſſe: & quia ſplendor quidam lu-

minis

[redacted]

luminis desursum in inferioribus refulsisset, ad similitudinem illius luminis angelos hominem instituere, angelos curasse: hunc super terram jacuisse reptantem, cujus lumen illud & virtutem illam superiorem propter misericordiam, scintillam salvam esse: ceterum hominis perire; Christum in substantia corporis non fuisse, & phantasmate tantum quasi passum fuisse, resurrectionem carnis nullo modo futuram esse. Postea Basilides hæreticus erupit: hic esse dicit summum Deum nomine Abraxan, a quo mentem creatam, quam Græce νουν appellat. Inde verbum; ex illo providentiam, virtutem, & sapientiam. Ex ipsis inde principatus, & potestates, & angelos factos: deinde infinitas angelorum editiones & probolas, ab istis angelis trecentos sexagintaquinque cœlos institutos: & mundum in honore Abraxæ, cujus nomen hunc in se habeat numerum computatum. In ultimis quidem angelis, & qui hunc fecerunt mundum, novissimum ponit Judæorum Deum: id est, Deum legis & prophetarum: quem Deum negat, sed angelum dicit. Huic sortito obtigisse semen Abrahæ, atque ideo hunc de terra ex Aegypto filios Israel in terram Chanaan transtulisse. Hunc turbulentiorem præ ceteris angelis, atque ideo & seditiones frequenter & bella concutere, sed & humanum sanguinem fundere: Christum autem non ab hoc, qui fecerit mundum, sed ab illo Abraxa missum, venisse in phantasmate: sine substantia carnis fuisse. Hunc passum apud Judæos non esse, sed vice ipsius Simonem crucifixum esse: unde nec in eum credendum esse qui sit crucifixus, ne quis confiteatur in Simonem credidisse. Martyria negat esse facienda. Carnis resurrectionem graviter impugnat, negans salutem corporibus repromissam. Alter hæreticus Nicolaus emersit: hic de septem diaconis, qui in Actis Apostolorum allecti sunt, fuit. Hic dicit tenebras in concupiscentia luminis, & quidem

 fœda

fœda & obſcœna fuiſſe; ex hac permixtione pudor eſt dicere quæ fœtida & immunda ſunt & cetera obſcœna. Omnes enim refert quasdam turpitudinis notas, & complexus, & permixtiones execrabiles obſcœnasque conjunctas, & quædam ex ipſis adhuc turpiora. Natos præterea dœmones, & Deos, & ſpiritus ſeptem, & alia ſatis ſacrilega pariter & fœda, quæ referre erubeſcimus, etiam præterimus. Satis eſt nobis, quod totam iſtam hæreſim Nicolaitarum, Apocalypſis domini graviſſima ſententiæ autoritate, damnavit, dicendo *quia hoc tenes: odiſti doctrinam Nicolaitarum, quam & ego odi.*

47. Acceſſerunt hæretici etiam illi, qui Ophitæ nuncupantur. Nam ſerpentem magnificant in tantum, ut illum etiam ipſi Chriſto præferant. Ipſe enim, inquiunt, ſcientiæ nobis boni & mali originem dedit. Hujus animadvertens potentiam & majeſtatem Moyſes, inquiunt, æreum poſuit ſerpentem: & quicumque ipſum aſpexerunt, ſanitatem conſecuti ſunt. Ipſe, ajunt, præterea Chriſtus, in Evangelio ſuo imitatur ſerpentis ipſius ſacram poteſtatem docendo. *Et ſicut Moyſes exaltavit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis.* Ipſum introducunt ad benedicenda euchariſtica ſua. Sed tota iſtius erroris & ſcena & doctrina inde fluxit. Dicunt enim de illo ſummo primario æone complures alios æones extitiſſe inferiores, omnibus tamen iſtis æonem anteſtare, cujus ſit nomen Jaldabaoth. Hunc autem conceptum eſſe ex altero æone, æonibus inferioribus permixto: ſeque poſtea cum in ſuperiora voluiſſet eniti, gravitate materiæ permixta ſibi, non potuiſſe ad ſuperna pervenire, in medietate relictum, extendiſſe totum, effeciſſe ſic cœlum. Jaldabaoth tamen inferius deſcendiſſe, & feciſſe ſibi filios ſeptem: quem occluſiſſe ſuperiora dilatatione: ut quia angeli quæ ſuperiora eſſent, ſcire non poſſent, ipſum ſo-

lum

[redacted]

lum Deum putarent. Virtutes igitur illas & angelos inferiores hominem fecisse: & quia ab infirmioribus & mediocribus virtutibus institutus esset, quasi vermem jacuisse reptantem: illum vero æonem, ex quo Jaldabaoth processisset, invidia commotum, scintillam quandam jacenti homini immisisse, qua excitatus per prudentiam saperet & intelligere posset superiora. Sic rursum Jaldabaoth istum in indignationem conversum ex semetipso edidisse virtutem, & similitudinem serpentis, & hanc fuisse virtutem in paradiso: id est istum fuisse serpentem, cui Eva quasi filio Dei crediderat. Decerpsit, inquiunt, de fructu arboris, atque ideo generi humano scientiam bonorum & malorum contribuit. Christum autem non in substantia carnis fuisse: salutem carnis sperandam omnino non esse. Nec non etiam erupit alia quoque hæresis, quæ dicitur Cainæorum. Et ipsi enim magnificant Cain, quasi ex quadam potenti virtute conceptum, quæ operata sit in ipso. Nam Abel ex inferiore virtute conceptum, procreatum: & ideo inferiorem repertum. Hi qui hoc adserunt, etiam Judam proditorem defendunt, admirabilem illum & magnum esse memorantes, propter utilitates, quas humano generi contulisse jactatur. Quidam enim ipsorum gratiarum actionem Judæ propter hanc caussam reddendam putant. Animadvertens enim, inquiunt, Judas, quod Christus vellet veritatem subvertere, tradidit illum, ne subverti veritas posset. Et alii sic contra disputant & dicunt. Quia potestates hujus mundi nolebant pati Christum ne humano generi per mortem ipsius salus pararetur: saluti consulens generis humani, tradidit Christum, ut salus quæ impediebatur per virtutes, quæ obsistebant ne pateretur Christus, impediri omnino non posset: & ideo per passionem Christi non posset salus humani generis retardari. Sed & illa hæresis processit, quæ dicitur Setthoitarum. Hujus per-

versitatis doctrina hæc est: Duos homines ab angelis constitutos, Cain & Abel: propter hos magnas inter angelos contentiones & discordias extitisse: ob hanc caussam illam virtutem quæ super omnes virtutes esset, quam matrem pronuntiant, dum Abel interfectum dicerent, voluisse concipi & nasci hunc Seth loco Abelis: ut evacuarentur angeli illi, qui duos priores illos homines condidissent: dum hoc semen mundum oritur & nascitur. Permixtiones enim dicunt angelorum & hominum iniquas fuisse: ob quam caussam illam virtutem quam (sicut diximus) pronunciant matrem, ad vindictam etiam cataclysmum inducere, ut & illud permixtionis semen tolleretur: & hoc solum semen, quod esset purum, integrum custodiretur. Sed enim illos quo seminis illos priores instituissent, occulte & latenter, & ignorante illa matre virtute, cum illis octo animabus in arcam misisse, etiam semen Cham, quo semen malitiæ non periret, sed cum ceteris conservatum, & post cataclysmum terris redditum, exemplo ceterorum excresceret, & effunderetur, & totum orbem & impleret & occuparet. De Christo autem sic sentiunt, ut dicant illum tantummodo, sed & pro ipso, sed ipsum fuisse.

48. Carpocrates prætereà hanc tulit sectam: Unam esse dicit virtutem, in superioribus principalem, ex hac prolatos angelos, atque virtutes, quos distantes longe a superioribus virtutum, mundum istum in inferioribus partibus condidisse; Christum non ex virgine Maria natum, sed ex semine Joseph hominem tantummodo genitum, sane præ ceteris justitiæ cultu, vitæ integritate meliorem; hunc apud Judæos passum, solam animam ipsius in cœlo receptam, eo quod & firmior & robustior ex ceteris fuerit: & quo colligeret tentata animarum sola salute, nullas corporis resurrectiones. Post hunc Cerinthus hæreticus erupit, similia docens. Nam & ipse mundum insti-

institutum esse ab illis dicit, Christum ex semine Joseph natum proponit, hominem illum tantummodo sine divinitate contendens, ipsam quoque legem ab angelis datam perhibens: Judæorum Deum, non dominum, sed angelum promens. Hujus successor Ebion fuit, Cerintho non in omni parte consentiens, quod a Deo dicat mundum, non ab angelis factum: & quia scriptum sit, nemo discipulus super magistrum, nec servus super dominum, legem esse proponit, scilicet ad excludendum evangelium, & vindicandum Judaismum.

49. Valentinus autem hæreticus multas introduxit fabulas, has ego circumdicens breviter expediam. Introducit enim pleroma & æones triginta: exponit autem hos per syzygias, id est conjugationes quasdam. Nam dicit in primis esse bython & silentium, ex his processisse semen, mentem, & veritatem, ex quibus erupisse verbum & vitam: de quibus rursum creatum hominem & ecclesiam. Sed enim ex eis quoque processisse duodecim æonas, de sermone autem & vita, æonas alios decem; hæc esse æonum triacontada, quæ sit in pleromate ex octoade & decade, ac duodecade. Tricesimum autem æonem, bython illum videre voluisse, & ad videndum illum ausum esse in superiora conscendere. Et quoniam ad magnitudinem ipsius videndam capax non fuit, in defectione fuisse, & pene dissolutum esse, nisi quia misisset ad constabiliendum illum, ille quem appellant Horon, confirmasset illum dicto, hoc pronunciatio appellat. Istum autem æonem in defectionem factum, Achamoth, dicit in passionibus desiderii quibusdam fuisse, & ex passionibus materias edidisse. Expavit enim, inquit, & extimuit, & contristatus est, & ex his passionibus concepit & edidit. Hinc fecit cœlum & terram, & mare, & omnia quæ cum-

cumque sunt in eis, ob quam caussam omnia infirma esse & fragilia, & caduca; & mortalia, quæcunque sunt ab ipso facta: quoniam quidem ipse fuerit de aporiatione conceptus, atque prolatus, hunc tamen instituisse istum mundum ex his materiis, quas Achamoth, vel pavendo, vel timendo, vel contristando, vel sudando præstiterat. Nam ex pavore, inquit, tenebræ factæ sunt: ex timore & ignorantia, spiritus nequitiæ & malignitatis: ex tristitia & lachrymis, humida fontium, fluminum materia, marisque. Christum autem missum ab illo probatore, qui est bythos. Hunc autem in substantia corporis nostri non fuisse, sed spiritale, nescio quod corpus de cœlo deferentem: quasi aquam per fistulam, sic per Mariam virginem transmeasse; nihil inde vel accipientem, vel mutuantem: resurrectionem hujus carnis negat, sed alterius. Legis & prophetarum quædam probat, quædam improbat: id est, omnia improbat, dum quædam reprobat: evangelium habet etiam suum, præter hæc nostra. Post hunc extiterunt Ptolemæus, & Secundus hæretici, qui cum Valentino per omnia consentiunt, in illo solo differunt. Nam cum Valentinus æonas tantum triginta finxisset, isti addiderunt alios complures, quatuor enim primum, deinde alios quatuor adgregaverunt. Et quod dicit Valentinus æonem tricessimum excessisse de pleromate, ut in defectionem, negant isti. Non enim ex illa triacontade fuisse hunc, qui fuerit in defectionem propter desiderium videndi propatoris. Extitit præterea Heracleon alter hæreticus. qui cum Valentino paria sentit, sed novitate quadam pronunciationis, vult videri alia sentire. Introducit enim in primis illud fuisse quod pronunciat, & deinde ex illa monade duo, ac deinde reliquos æonas, deinde introducit totum Valentinum.

50. Non

50. Non defuerunt post hos Marcus quidam & Colarbasus, novam hæresim ex Græcorum alphabeto componentes. Negant enim veritatem sine istis posse literis inveniri, imo totam plenitudinem & perfectionem veritatis, in istis literis esse dispositam. Propter hanc enim caussam Christum dixisse: Ego sum α & ω. Denique Jesum Christum descendisse, id est, columbam in Jesum venisse, quæ Græco nomine cum περιστερὰ pronuncietur, habere secundum numerum, DCCCI. Percurrunt isti ω, ψ, χ, φ, υ, τ, totum usque ad alpha beta, & computant ogdoadas & decadas, ita afferre illorum omnes vanitates ut ineptum sit & ociosum, quod tamen non tantum jam vanum, sed etiam periculosum sit. Alterum Deum fingunt præter creatorem; Christum in substantia negant carnis fuisse, negant carnis resurrectionem futuram.

51. Accedit his Cerdon quidam, hic introducit initia duo, id est duos Deos, unum bonum, & alterum sævum. Bonum superiorem: sævum hunc, mundi creatorem. Hic prophetias & legem repudiat, Deo creatori renunciat, superioris Dei filium Christum venisse tractat: hunc in substantia carnis negat, in phantasmate solo fuisse pronunciat: nec omnino passum, sed quasi passum: nec ex virgine natum, sed omnino nec natum. Resurrectionem animæ tantummodo probat, corporis negat. Solum evangelium Lucæ, nec tamen totum recipit. Apostoli Pauli neque omnes, neque totas epistolas sumit. Acta Apostolorum & Apocalypsin quasi falsa rejicit. Post hunc discipulus ipsius emersit Marcion quidam nomine, Ponticus genere, episcopi filius, propter stuprum cujusdam virginis ab ecclesiæ communicatione abjectus: hic ex occasione, qua dictum sit, omnis arbor bona, bonos fructus facit: mala au-

tem, malos, hæresim Cerdonis adprobare conatus est, eademque dicere, quæ ille superior hæreticus ante dixerat. Extitit post hunc Lucanus quidam nomine, Marcionis sectator atque discipulus, & hic per eadem vadens blasphemiæ genera, eadem docet quæ Marcion & Cerdon docuerant. Post hos subsequitur Apelles discipulus Marcionis, qui postea quam in carnem suam lapsus est, a Marcione segregatus est: hic introducit unum Deum infinitis superioribus partibus, hunc potestates multas, angelosque fecisse: propterea & aliam virtutem quam dicit, dominum dicit, sed angelum ponit: hoc vult videri mundum institutum ad imitationem mundi superioris: cui mundo permiscuisse pœnitentiam, quia non illum tam perfecte fecisset, quam ille superior mundus institutus fuisset. Legem & Prophetas repudiat: Christum neque in phantasmate dicit fuisse sicut Marcion, neque in substantia veri corporis, ut evangelium docet, sed in eo, quod e superioribus partibus descenderet, ipso descensu sydeream sibi carnem, & aeream contexuisse: hunc in resurrectione singulis quibusque elementis, quæ in descensu suo mutuata fuissent, in ascensu reddidisse, & sic dispersis quibusque corporis sui partibus, in cœlo spiritum tantum reddidisse: hic carnis resurrectionem negat: solo utitur & apostolo, sed Marcionis, id est, non toto. Animarum solarum dicit salutem. Habet præterea privatas, sed extraordinarias lectiones suas, quas appellat phaneroseis, Philumenes cujusdam puellæ, quam quasi prophetissam sequitur. Habet præterea suos libros, quos inscripsit syllogismorum, in quibus probare vult, quod omnia quæcunque Moyses de Deo scripserit, vera non sint, sed falsa sint.

52. His hæreticis omnibus accedit Tatianus quidam alter hæreticus, hic Justini martyris discipulus

fuit,

fuit, post hunc divisa sentire cœpit. Totus enim secundum Valentinum sapit, adjiciens illud, Adam nec salutem consequi posse; quasi non si rami salvi fiunt, & radix salva sit. Accesserunt alii hæretici, qui dicuntur secundum Phrygas: sed horum non una doctrina est. Sunt enim qui Cata Proclum dicuntur, sunt qui secundum Aeschinem pronuntiantur, hi habent aliam communem blasphemiam, aliam blasphemiam non communem, sed peculiarem & suam: & communem quidem illam, qua in Apostolis quidem dicant spiritum sanctum fuisse, paracletum non fuisse. Et qua dicant paracletum plura in Montano dixisse, quam Christum in evangelium protulisse: nec tantum plura, sed etiam meliora atque majora. Privatam blasphemiam illi, qui sunt Cata Aeschinem hanc habent, qua adjiciunt etiam hoc, uti dicant, Christum ipsum esse filium & patrem.

53. Est præterea, his omnibus etiam Blastus accedens, qui latenter Judaismum vult introducere. Pascha enim dicit non aliter custodiendum esse, nisi secundum legem Moysi XIIII. mensis. Quis autem nescit, quoniam evangelica gratia evacuatur, si ad legem Christum redigit? Accedit his Theodotus hæreticus Byzantius, qui postea quam Christum pro nomine adprehensus negavit, in Christum blasphemare non destitit. Doctrinam enim introduxit, qua Christum hominem tantummodo diceret, Deum autem illum negaret. Ex spiritu quidem sancto natum, ex virgine, sed hominem solitarium atque nudum, nullo alio præ ceteris, nisi sola justitiæ autoritate. Alter post hunc Theodotus hæreticus erupit, qui & ipse introduxit alteram sectam, & ipsum hominem Christum tantummodo dicit ex spiritu sancto, ex virgine Maria conceptum pariter & natum, sed hunc inferiorem esse quam Melchise-

dech, eo quod dictum sit de Christo: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Nam illum Melchisedech præcipuæ gratiæ cœlestem esse virtutem, eo quod agat Christus pro hominibus, deprecator & advocatus ipsorum factus: Melchisedech, facere pro cœlestibus angelis atque virtutibus. Nam esse illum usque adeo Christo meliorem, ut ἀπάτωρ sit, ἀμήτωρ sit, ἀγενεαλόγητος sit, cujus neque initium, neque finis comprehensus sit, aut comprehendi possit. Sed post hos omnes etiam Praxeas quidam hæresin introduxit, quam Victorinus corroborare curavit: hic Deum patrem omnipotentem Jesum Christum esse dicit, hunc crucifixum passumque contendit, mortuum, præterea seipsum sibi sedere ad dexteram suam, cum profana & sacrilega temeritate proponit.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI

DE

CARNE CHRISTI,

LIBER.

I.

Qui fidem reſurrectionis ante iſtos Sadducæorum propinquos ſine controverſia moratam ſtudent inquietare, ut eam ſpem negent etiam ad carnem pertinere, merito quoque carnem Chriſti quæſtionibus diſtrahunt, tanquam aut nullam omnino, aut quoquo modo aliam præter humanam: ne ſi humanam conſtiterit fuiſſe, præjudicatum ſit adverſus illos eam reſurgere omni modo, quæ in Chriſto reſurrexerit. Igitur unde illi deſtruunt carnis vota, inde nobis erunt præſtruenda. Examinemus corporalem ſubſtantiam domini: de ſpiritali enim certum eſt. Carnis quæritur veritas, & qualitas ejus retractatur, an fuerit, & unde, & cujusmodi fuerit. Renunciatio ejus, dabit legem noſtræ reſurrectioni. Marcion, ut carnem Chriſti negaret, negavit etiam nativitatem: aut ut nativitatem negaret, negavit & carnem: ſcilicet ne invicem ſibi teſtimonium redderent, & reſponderent nativitas & caro, quia nec nativitas ſine carne, nec caro ſine nativitate; quaſi non eadem licentia hæretica & ipſe potuiſſet, aut admiſſa carne nativitatem negare, ut apelles diſcipulus, & poſtea deſertor ipſius; aut & carnem & nativitatem confeſſus, aliter illis interpretari, ut condiſcipulus & condeſertor ejus Valen-

Valentinus. Sed & qui carnem Christi putativam introduxit, æque potuit nativitatis quoque phantasmata confingere, ut & conceptus, & prægnatus, & partus virginis, & ipsius exinde infantis ordo τὸ δοκεῖν haberetur: eosdem oculos, eosdemque sensus fefellissent, quos carnis opinio inlusit.

2. Plane nativitas a Gabriele adnunciatur. Quid illi cum angelo creatoris? & in virginis uterum conceptus inducitur? quid illi cum Esaia? creatoris odit moras, qui subito Christum de cœlis deferebat, aufers hinc (inquit) molestos semper Cæsaris census, & diversoria angusta, & sordidos pannos, & dura præsepia. Viderit angelica multitudo dominum suum noctibus honorans. Servent potius pecora pastores: & magi ne fatigentur de longinquo, dono illis aurum suum. Melior sit & Herodes, ne Hieremias glorietur: Sed nec circumcidatur infans, ne doleat; nec ad templum deferatur, ne parentes suos oneret sumptu oblationis: nec in manus tradatur Simeoni, ne senem moriturum exinde contristet. Taceat & anus illa, ne fascinet puerum. His opinor consiliis tot originalia instrumenta Christi, delere Marcion ausus es, ne caro ejus probaretur. Ex qua, oro te, autoritate? si propheta es, prænuncia aliquid: si Apostolus, prædica publice: si apostolicus, cum apostolis senti: si tantum Christianus es, crede quod traditum est: si nihil istorum es, merito dixerim, morere: nam & mortuus es, qui non es Christianus, non credendo quod traditum Christianos facit. Et eo magis mortuus es, qui non es Christianus. Qui cum fuisses, excidisti, rescindendo quod retro credidisti. Sicut & ipse confiteris in quadam epistola: & tui non negant, & nostri probant. Igitur rescindens quod credidisti, jam non credens rescidisti: non tamen quia credere desisti, recte rescidisti. Atqui rescindendo quod credidisti, probas ante, quam rescinderes, aliter

fuisse

fuisse quod credidisti, aliter illud ita erat traditum. Porro quod traditum erat, id erat verum, ut ab eis traditum, quorum fuit tradere. Ergo quod erat traditum rescindens, quod erat verum rescidisti. Nullo jure fecisti: sed plenius ejusmodi præscriptionibus adversus omnes hæreses, alibi jam usi sumus. Post quas nunc ex abundanti retractamus, desiderantes rationem, qua non putaveris natum esse Christum.

3. Necesse est quatenus hoc putas arbitrio tuo licuisse: ut aut impossibilem, aut inconvenientem Deo existimaveris nativitatem. Sed Deo nihil impossibile, nisi quod non vult. An ergo noluerit nasci? quia si voluit, & natus est, consideremus. Ad compendium decurro. Si enim nasci se Deus noluisset, quacumque de caussa, nec hominem se videri præstitisset. Nam quis hominem videns, eum negaret natum? Itaque quod noluisset esse, nec videri omnino voluisset. Omnis rei displicentis etiam opinio reprobatur. Quia nihil interest, utrum sit quid, an non sit: si cum non sit, esse præsumitur. Plane interest illud, ut falsum non patiatur, quod vere non est. Sed satis erat illi, inquis, conscientia sua. Viderint homines, si natum putabant, quia hominem videbant. Quanto ergo dignius, quantoque constantius humanam sustinuisset existimationem vere natus, eandem existimationem etiam non natus subiturus cum injuria conscientiæ suæ, quam tu ad fiduciam reputas, ut non natus adversus conscientiam suam natum se existimari sustineret. Quid tanti fuit edocuit, cum sciens Christus quid esset, esse se quod non erat, exhibet. Non potes dicere, si natus fuisset, & hominem vere induisset, Deus esse desisset, amittens quod erat, dum assumit quod non erat. Periculum enim status sui Deo nullum est. Sed ideo, inquis, nego Deum in hominem vere conversum, ita & ut nasceretur, & carne corporaretur: quia, qui sine fine est, etiam incon-

inconvertibilis sit, necesse est. Converti enim in aliud, finis est pristini. Non competit ergo conversio, cui non competit finis. Plane natura convertibilium ea lege est, ne permaneant in eo quod convertitur in eis: & ita non permanendo pereant, dum perdunt convertendo quod fuerunt: sed nihil Deo par est, natura ejus ab omnium rerum conditione distat. Si ergo quæ a Deo distant, aut a quibus Deus distat, cum convertuntur amittunt quod fuerunt: ubi erit diversitas divinitatis a ceteris rebus, nisi ut contrarium obtineat: id est, ut Deus & in omnia converti possit, & qualis est perseverare. Alioquin par erit eorum, quæ conversa amittunt quod fuerunt, quorum utique Deus in omnibus par non est: si nec in exitu conversionis. Angelos creatoris conversos in effigiem humanam aliquando legisti, & credidisti, & tantam corporis gestasse veritatem, ut & pedes eis laverit Abraham, & manibus ipsorum ereptus sit Sodomitis Loth: conluctatus quoque homini angelus toto corporis pondere dimitti desideraverit, adeo detinebatur. Quod ergo angelis inferioribus Deo licuit, uti conversi in corpulentiam humanam, angeli nihilominus permanerent: hoc tu potentiori Deo aufers? quasi non valuerit Christus, vere hominem indutus, Deus perseverare? Aut nunquid & angeli illi phantasma carnis apparuerunt? sed non audebis hoc dicere. Nam si sic apud te angeli creatoris, sicut & Christus: ejusdem substantiæ erit Christus, cujus angeli: angeli tales, qualis & Christus. Si scripturas opinioni tuæ resistentes, non de industria alias rejecisses, alias corrupisses: confudisset te hinc evangelium Joannis, prædicans spiritum columbæ corpore lapsum delapsum super dominum. Qui spiritus cum hoc esset, tam vere erat & columba, quam & spiritus: nec interfecerat substantiam propriam, adsumpta substantia extranea. Sed quæris corpus columbæ ubi

sit,

ſit, reſumpto ſpiritu in cœlum. Aeque angelorum, & eadem ratione interceptum eſt, qua & editum fuerat. Si vidiſſet cum de nihilo proferebatur, ſciſſes, cum in nihilum ſubducebatur. Si non fuit initium viſibile, nec finis. Tamen corporis ſoliditas erat, quo momento corpus videbatur. Non poteſt non fuiſſe quod ſcriptum eſt.

4. Igitur ſi neque ut impoſſibilem, neque ut periculoſam Deo repudias corporationem: ſupereſt ut quaſi indignam rejicias & accuſes. Ab ipſa quidem exorſus nativitate, perora, age jam ſpurcitias genitalium in utero elementorum, humoris & ſanguinis, fœda coagula, carnis ex eodem cœno alendæ, per novem menſes. Deſcribe uterum de die in diem inſoleſcentem, gravem, anxium, nexum, totum incertum libidinibus faſtidii & gulæ. Invehere jam & in ipſum mulieris enitentis pudorem, vel pro natura religioſum. Horres utique & infantem cum ſuis impedimentis, profuſum utique & oblitum. Dedignaberis quod pannis dirigitur, quod unctionibus formatur, quod blanditiis deridetur. Hanc venationem o Marcion naturæ deſpuis. Et quomodo natus es, odiſti naſcentem hominem: & quomodo diligis aliquem? te quidem plane non amaſti: cum ab eccleſia & fide Chriſti receſſiſti. Sed videris ſi tibi diſplices, aut ſi aliter natus. Et certe Chriſtus dilexit hominem illum in immunditiis, in utero coagulatum, illum per pudenda prolatum, illum per ludibria nutritum. Propter eum deſcendit: propter eum prædicavit: propter eum omni ſe humilitate dejecit *usque ad mortem, & mortem crucis:* amavit utique quem magno redemit. Si Chriſtus creator ejus eſt, ſuum merito amavit: ſi ab alio Deo eſt, magis adamavit, quando alienum redemit. Amavit ergo cum homine etiam nativitatem, etiam carnem ejus. Nihil amari poteſt ſine eo per quod eſt, id quod eſt. Aut aufer nativi-

tatem,

tatem, & exhibe hominem. Adime carnem, & præſta quem Deus redemit. Si hæc ſunt homo quem Deus redemit, tu hæc erubeſcenda illi facis, quæ redemit, & indigna, quæ niſi dilexiſſet, non redemiſſet? Nativitate reformata regeneratione cœleſti; carnem ab omni vexatione reſtituit. Leproſam emaculat, cæcam perluminat, paralyticam redintegrat, dæmoniacam expiat, mortuam reſuſcitat, & naſci in illam erubeſcit? Si revera de lupa, aut ſue, aut vacca prodire voluiſſet: & feræ aut pecoris corpore indutus regnum cœlorum prædicaret: tua, opinor, illi cenſura præſcriberet? Turpe hoc Deo, & indignum hoc Dei filio & ſtultum. Propterea qui ita credat, ſit. Plane ſtultum, ſi de noſtro ſenſu judicemus Deum. Sed circumſpice Marcion, ſi tamen non deleſti. *Stulta mundi elegit Deus, ut confundat ſapientia.* Quænam hæc ſtulta ſunt? converſio hominis ad cultum veri Dei, rejectio erroris, diſciplina juſtitiæ, pudicitiæ, patientiæ, miſericordiæ, innocentiæ? omnia hæc quidem ſtulta non ſunt. Quære ergo de quibus dixerit. Et ſi te præſumſeris inveniſſe, non erit jam ſtultum credere in Deum, natum & quidem ex virgine: & quidem carneum, qui per illas naturæ contumelias volutatus ſit. Dicat hæc aliquis ſtulta non eſſe: & alia ſint, quæ Deus in æmulationem elegerit ſapientiæ ſecularis. Et tamen apud illam facilius creditur, Jupiter taurus factus aut cygnus, quam vere homo Chriſtus penes Marcionem.

5. Sunt plane & alia tam ſtulta, quæ pertinent ad contumelias & paſſiones Dei. Aut prudentiam dicam Deum crucifixum? Aufers hoc quoque Marcion, imo hoc potius. Quid enim indignius Deo? quid magis erubeſcendum, naſci, an mori? Carnem geſtare, an crucem? circumcidi an ſuffigi? educari, an ſepeliri? in præſepe deponi, an in monumentum recondi? Sapientior eris, ſi nec iſta credideris.

Sed

[redacted]

Sed non eris sapiens, nisi stultus seculo fueris, Dei stulta credendo. An ideo passiones a Christo non rescidisti, quia ut phantasma vacabat ad sensum earum. Diximus retro æque illum & nativitatis & infantiæ imaginaria, & vacua ludibria subire potuisse. Sed jam hic responde interfector veritatis. Nonne vere crucifixus est Deus? nonne vere mortuus, ut vere crucifixus? nonne vere resuscitatus? Ut vere scilicet mortuus. Falso statuit inter nos scire Paulus tantum crucifixum: falso sepultum ingessit, falso resuscitatum inculcavit. Falsa est igitur & fides nostra, & phantasma est totum quod speramus a Christo. Scelestissime hominum, qui interemptores excusas Dei. Nihil enim ab eis passus est Christus, si nihil vere est passus. Parce unicæ spei totius orbis, qui destruis necessarium decus fidei. Quodcunque Deo indignum est, mihi expedit. Salvus sum, si non confundar de domino meo. *Qui me*, inquit, *confusus fuerit, confundar & ego ejus.* Alias non invenio materias confusionis, quæ me per contemptum ruboris probent, bene impudentem, & feliciter stultum: Natus est Dei filius; non pudet, quia pudendum est. Et mortuus est Dei filius. Prorsus credibile est, quia ineptum est: & sepultus, resurrexit. Certum est, quia impossibile. Sed hæc quomodo in illo vera erunt, si ipse non fuit verus, si non vere habuit in se quod figeretur, quod moreretur, quod sepeliretur & resuscitaretur? carnem scilicet hanc sanguine suffusam, ossibus substructam, nervis intextam, venis implexam, quæ nasci & mori novit, humanam sine dubio, ut natam de homine. Ideo quia mortalis hæc est, in Christo homo & filius hominis. Aut cur homo Christus, & filius hominis, si nihil hominis, & nihil ex homine? nisi si aut aliud est homo quam caro: aut aliunde caro hominis, quam ex homine: aut aliud Maria, quam homo. Deus Marcionis aut

aliter non diceretur homo Christus sine carne: nec hominis filius sine aliquo parente homine: sicut nec Deus sine spiritu Dei, nec Dei filius sine Deo patre. Ita utriusque substantiæ census hominem & Deum exhibuit, hinc natum, inde non natum; hinc carneum, inde spiritalem; hinc infirmum, inde præfortem; hinc morientem, inde viventem. Quæ proprietas conditionum, divinæ & humanæ æqua utique naturæ veritate dispuncta est, eadem fide spiritus & caro: virtutes spiritum Dei, passiones carnem hominis probaverunt. Si virtutes non sine spiritu, proinde & passiones non sine carne. Si caro cum passionibus ficta, & spiritus ergo cum virtutibus falsus. Quid dimidias mendacio Christum? totus veritas fuit. Maluit, crede, nasci, quam ex aliqua parte mentiri, & quidem in semetipsum, ut carnem gestaret, sine ossibus duram, sine musculis solidam, sine sanguine cruentam, sine tunica vestitam, sine fame esurientem, sine dentibus edentem, sine lingua loquentem: ut phantasma auribus fuerit sermo ejus per imaginem vocis. Fuit itaque phantasma etiam post resurrectionem, cum manus & pedes suos discipulis dispiciendos offert: *aspicite*, dicens, *quod ego sum: quia spiritus ossa non habet, sicut me habentem videtis:* sine dubio manus & pedes & ossa, quæ spritus non habet, sed caro. Quomodo hanc vocem interpretaris Marcion, qui a Deo optimo, & simplici, & bono tantum infers Jesum? Ecce fallit & decipit, & circumvenit omnium oculos, omnium sensus, omnium accessus, & contactus. Ergo jam Christum non de cœlo deferre debueras, sed de aliquo circulatorio cœtu: nec Deum præter hominem, sed magum hominem: nec salutis pontificem, sed spectaculi artificem; nec mortuorum suscitatorem, sed vivorum avocatorem. Nisi quod & si magus fuit, natus est.

6. Sed

6. Sed quidam discentes Pontici illius, supra magistrum sapere compulsi, concedunt Christo carnis veritatem, sine præjudicio tamen renuendæ nativitatis. Habuerit, inquiunt, carnem, dum omnino non natam. Pervenimus igitur de calcaria (quod dici solet) in carbonariam, a Marcione ad Apellen, qui postеaquam a disciplina Marcionis in mulierem carne lapsus, & dehinc in virgine Philumene spiritu eversus est, solidum Christi corpus & sine nativitate suscepit ab ea: prædicans ut angelus quidem illi Philumenes. Eadem voce Apostolus respondebit: quia ipsum illum jam tunc præcinebat, dicens: *Etiam si angelus de cælis aliter evangelizaverit vobis, quam nos evangelizavimus, anathema sit.* His vero, qui insuper argumentantur, nos resistimus. Confitentur vere corpus habuisse Christum: unde materia, si non ex ea qualitate, in qua videbatur? Unde corpus, si non caro corpus? Unde caro, si non nata? quia nasci haberet ea futura quæ nascitur. De sideribus, inquiunt, & de substantiis superioris mundi mutuatus est carnem. Et utique proponunt non esse mirandum corpus sine nativitate, cum & apud nos angelis licuerit, nulla uteri opera in carnem processisse. Agnoscimus quidem ita relatum, sed tamen, quale est, ut alterius regulæ fides, ab ea fide quam impugnat, instrumentum argumentationibus suis mutuetur. Quid illi cum Mose, qui Deum Mosi rejicit? Si alius Deus est, aliter sint res ejus. Et utantur hæretici omnes scripturis ejus, cujus utuntur etiam mundo. Erit illis hoc quoque in testimonium judicii, quod de exemplis ipsius blasphemias suas instruunt. Facile est veritati etiam nihil tale adversus eos præscribenti obtinere. Igitur qui carnem Christi ad exemplum proponunt angelorum, non natam dicentes scilicet carneam, comparent velim & caussas tam Christi, quam & angelorum, ob quas in carnem

proceſſerunt. Nullus umquam angelus ideo deſcendit, ut crucifigeretur, ut mortem experiretur, ut a morte reſuſcitaretur. Si nunquam ejuſmodi fuit cauſſa angelorum corporandorum, habes cauſſam, cur non naſcendo acceperint carnem. Non venerant mori, ideo nec naſci. At vero Chriſtus mori miſſus, naſci quoque neceſſario habuit, ut mori poſſet. Non enim mori ſolet, niſi quod naſcitur. Mutuum debitum eſt inter ſe nativitati cum mortalitate. Forma moriendi, cauſſa naſcendi eſt. Si propter id quod moritur mortuus eſt Chriſtus, id autem moritur quod & naſcitur: conſequens autem erat, imo præcedens, ut æque naſceretur propter id quod naſcitur: quia propter id ipſum mori habebat. Quod, quia id quod naſcitur, moritur, non competebat non naſci, pro quo mori competebat? Atqui tunc quoque inter illos angelos ipſe dominus apparuit Abrahæ ſine nativitate, cum carne ſcilicet, pro eadem cauſſæ diverſitate. Sed vos hoc non recipitis, non eum Chriſtum recipientes, qui jam tunc & adloqui, & liberare, & judicare humanum genus ediſcebat in carnis habitu non natæ adhuc, quia nondum moriturae, niſi prius & nativitas ejus & mortalitas adnunciarentur. Igitur probent angelos illos de ſideribus accepiſſe ſubſtantiam carnis: ſi non probant, quia nec ſcriptum eſt, nec Chriſti caro inde erit, cui angelorum accommodant exemplum. Conſtat angelos carnem non propriam geſtaſſe, utputa natura ſubſtantiæ ſpiritalis, & ſi corporis alicujus, ſui tamen generis; in carnem autem humanam transfigurabiles ad tempus, ut videri & congredi cum hominibus poſſent. Igitur cum relatum non ſit, unde ſumpſerint carnem, relinquitur intellectui noſtro, non dubitare, hoc eſſe proprium angelicæ poteſtatis ex nulla materia corpus ſibi ſumere: quanto magis inquis ex aliqua? certum eſt; ſed nihil de eo conſtat, quia

ſcriptu-

ſcriptura non exhibet. Ceterum quia valent facere ſemetipſos quod natura non ſunt, cur non valeant & ex nulla ſubſtantiam facere? ſi fiunt quod non ſunt, cur non ex eo fiant quod non eſt? Quod autem non eſt, cum ſit, ex nihilo eſt. Propterea nec requiritur, nec oſtenditur, quid poſtea factum ſit corporibus illorum. Quod de nihilo fuit, nihil factum eſt. Poſſunt nihil ipſum convertere in carnem, qui ſemetipſos potuerunt convertere in carnem. Plus eſt naturam demutare, quam facere materiam. Sed ſi de materia neceſſe fuiſſet angelos ſumpſiſſe carnem, credibilius utique eſt, de terrena materia, quam de ullo genere cœleſtium ſubſtantiarum. Cum adeo terrenæ qualitatis extiterit, ut terrenis pabulis paſta ſit. Nunc ſi quoque ſiderea eodem modo terrenis pabulis paſta, quando terrena non eſſet, quo terrena cœleſtibus paſta eſt, quando cœleſtis non eſſet. (Legimus enim, manna eſui populo fuiſſe: Panem, inquit, angelorum edit homo.) Non tamen infringitur ſemel ſeparata conditio dominicæ carnis, ex cauſſa alterius diſpoſitionis. Homo vere futurus usque ad mortem, eam carnem oportebat, indueret: cujus eſt mors. Eam porro carnem, cujus eſt mors, nativitas antecedit.

7. Sed quotiens de nativitate contenditur, omnes qui reſpuunt eam ut præjudicantem de carnis in Chriſto veritate, ipſum Deum volunt negare eſſe natum, quod dixerit: *Quæ mihi mater, & qui mihi fratres?* Audiat igitur & Apelles quid jam reſponſum ſit a nobis Marcioni, eo libello, quo ad evangelium ipſius provocavimus: conſiderandam ſcilicet materiam pronunciationis iſtius. Primo quidem nunquam quisquam adnunciaſſet illi matrem & fratres ejus foris ſtare, qui non certus eſſet habere illum matrem & fratres, & ipſos eſſe, quos tunc nunciabat, vel retro cognitos, vel tunc ibidem compertos. Licet propterea

abstulerint hæreses istæ de evangelio, quod & creditum patrem ejus Joseph fabrum, & matrem Mariam, & fratres, & sorores ejus optime notos sibi esse dicebant, qui mirabantur doctrinam ejus: sed tentandi gratia nuntiaverant ei matrem & fratres, quos non habebat. Hoc quidem scriptura non dicit, alias non tacens, cum quid tentationis gratia factum est circa eum. *Ecce*, inquit, *surrexit legis doctor, tentans eum.* Et alibi: Et *accesserunt ad eum pharisæi, tentantes.* Quod nemo prohibebat, hic quoque significari, tentandi gratia factum. Non recipio quod extra scripturam de tuo infers. Dehinc materia tentationis debet subesse. Quid tentandum putaverunt in illo, utique natusne esset, an non? Si enim hoc negavit responsio ejus, hoc captavit nuntiatio tentatoris. Sed nulla tentatio tendens ad agnitionem ejus, de quo dubitando tentat, ita subito procedit, ut non ante præcedat quæstio, quæ dubitationem inferens cogat tentationem. Porro si nusquam de nativitate Christi volutatum est, quid tu argumentaris voluisse illos per tentationem sciscitari, quod nunquam produxerunt in quæstionem. Eo adjicimus etiam, si tentandus esset de nativitate, non utique hoc modo tentaretur, earum personarum adnunciatione, quæ poterant etiam nato Christo non fuisse. Omnes nascimur, & tamen non omnes aut fratres habemus, aut matrem. Adhuc potest & patrem magis habere quam matrem, & avunculos magis quam fratres: adeo non competit tentatio nativitatis, quam licebat & sine matris, & sine fratrum nominatione constare. Facilius plane est, ut certi illum & matrem & fratres habere, divinitatem potius tentaverint ejus quam nativitatem, an intus agens, sciret quid foris esset, mendacio potius præsentiæ eorum, qui in præsenti non erant, nisi quod, etsi vacuisset tentationis ingenium, poterat evenire, ut quos illi nuntiabant

tiabant foris ſtare, ille eos ſciret abſentes eſſe, vel valetudinis, vel negotii, vel peregrinationis nota jam neceſſitate. Nemo tentat eo modo, quo poſſe ſe ſciat ruborem tentationis referre. Nulla igitur materia tentationis competente, liberatur ſimplicitas nuntiatoris, quod vere mater & fratres ejus ſupervenifſent. Sed quæ ratio reſponſi matrem & fratres ad præſens negantis, diſcat etiam Apelles. Fratres domini non crediderant in illum: ſicut & in evangelio ante Marcionem edito continetur. Mater æque non demonſtratur adhæſiſſe illi, cum Marthæ & Mariæ aliæ in commercio ejus frequententur. Hoc denique in loco apparet incredulitas eorum cum is doceret viam vitæ, cum Dei regnum prædicaret, cum languoribus & vitiis medendis operaretur, extraneis defixis in illum, tam proximi aberant. Denique ſuperveniunt, & foris ſubſiſtunt, nec introëunt: non computantes ſcilicet, quid intus ageretur, nec ſuſtinent ſaltem, quaſi neceſſarius aliquid adferrent eo, quod ille tum maxime agebat: ſed amplius interpellant, & a tanto opere revocatum volunt. Oro te Apelles, vel tu Marcion, ſi forte tabula ludens, vel de hiſtrionibus, aut aurigis contendens, tali nuntio avocareris? nonne dixiſſes, *quæ mihi mater, aut qui fratres?* Deum prædicans & probans Chriſtus, legem & prophetas adimplens, tanti retro ævi caliginem diſpargens, indigne uſus eſt hoc dicto ad percutiendam incredulitatem foris ſtantium, vel ad excutiendam importunitatem ab opere revocantium? Ceterum ad negandam nativitatem, alius neceſſarius fuiſſet ei locus, & tempus, & ordo ſermonis: non ejus qui poſſit pronunciari etiam ab eo, cui & mater eſſet & fratres, cum indignatio parentes non neget, ſed objurget. Denique potiores fecit alios, & meritum prælationis oſtendens, audientiam ſcilicet verbi, demonſtrat qua conditione negaverit matrem

& fratres. Qua enim alios ſibi adoptavit, qui ei adhærebant: ea abnegavit illos, qui ab eo abſiſtebant. Solet etiam adimplere Chriſtus quod alios docet. Quale ergo erat, ſi docens non tanti facere matrem aut fratres, quanti Dei verbum, ipſe Dei verbum nuntiata matre & fraternitate defereret? Negavit itaque parentes, quomodo docuit negandos pro Dei opere. Sed alias figura eſt ſynagogæ in matre abjuncta, & Judæorum in fratribus incredulis. Foris erat in illis Iſrael: diſcipuli autem novi intus audientes, & credentes, & cohærentes Chriſto, eccleſiam deliniabant: quam potiorem matrem, & digniorem fraternitatem, recuſato carnali genere nuncupabat. Eodem ſenſu denique & illi exclamationi reſpondit, non matris uterum & ubera negans, ſed feliciores deſignans, qui verbum Dei audiunt.

8. Solis iſtis capitulis, quibus maxime inſtructi videntur ſibi Marcion & Apelles, ſecundum veritatem integri & incorrupti evangelii interpretatis, ſatis eſſe debuerat, ad probationem carnis humanæ in in Chriſto, per defenſionem nativitatis. Sed quoniam & iſti Apelleciani carnis ignominiam prætendunt maxime, quam volunt ab igneo illo præſide mali ſolicitatis animabus abſtructam, & idcirco indignam Chriſto, & idcirco de ſideribus illi ſubſtantiam competiſſe, debeo illos de ſua paratura repercutere. Angelum quendam inclytum nominant, qui mundum hunc inſtituerit, & inſtituto eo pœnitentiam admiſerit. Et hoc ſuo loco tractavimus. Nam eſt nobis adverſus illos libellus. An qui ſpiritum & voluntatem & virtutem Chriſti habuerit ad ea opera, dignum aliquid pœnitentia fecerit, cum angelum etiam de figura erraticæ ovis interpretentur? Teſte igitur pœnitentia inſtitutoris ſui delictum erit mundus, ſiquidem omnis pœnitentia confeſſio eſt delicti, quia locum non habet niſi in delicto. Si mundus

delictum

[redacted]

delictum est, quam corpus, & membra, delictum erit? proinde & cœlum & cœlestia cum cœlo. Sic cœlestia, & quicquid inde conceptum prolatumque est: *mala arbor malos fructus edat*, necesse est. Caro igitur Christi de cœlestibus structa, de peccati constitit elementis, peccatrix de peccatorio censu: & pars jam erit ejus substantiæ, id est nostræ, quam ut peccatricem Christus dedignatur induere. Ita si nihil de ignominia interest, aut aliam purioris notæ materiam excogitent Christo, quibus displicet nostra; aut eam cognoscant, qua etiam cœlestis melior esse non potuit. Legimus plane, *primus homo de terra limo, secundus homo de cœlo*. Non tamen ad materiæ differentiam spectat, sed tantum terrenæ retro substantiæ carnis, primi hominis, id est Adæ, cœlestem de spiritu substantiam opponit secundi hominis, id est Christi. Et adeo ad spiritum, non ad carnem cœlestem hominem refert: ut quos sic comparat, constet in hac carne terrena, cœlestes fieri, spiritu scilicet. Quod si secundum carnem quoque cœlestis Christus, non compararentur illi non secundum carnem cœlestes. Si ergo qui fiunt cœlestes, qualis est Christus, terrenam carnis substantiam gestant, hic quoque confirmatur ipsum etiam Christum in carne terrena fuisse cœlestem, sicut sunt qui ei adæquantur.

9. Prætendimus adhuc nihil quod ex alio acceptum sit, ut aliud sit quam id de quo sit acceptum, ita esse ut suggerat unde sit acceptum. Omnis materia sine testimonio origenis suæ non est, etsi demutetur in novam proprietatem. Ipsum certe corpus hoc nostrum quod de limo figulatum est, etiam ad fabulas nationum veritas transmisit, utriusque originem elementi confitetur. Carne terrenam, sanguine aquanam: licet alia sit facies qualitatis. Hoc est quod ex alio aliud fit. Ceterum quid est sanguis quam rubens humor? quid caro quam terra con-

 versa

verſa in figuras ſuas? Conſidera ſingulas qualitates, muſculos ut glebas, oſſa ut ſaxa, etiam circum papillas calculos quoſdam. Aſpice nervorum tenaces connexus, ut traduces radicum: & venarum ramoſos diſcurſus, ut ambages rivorum. Et lanugines ut muſcos, & comam ut ceſpitem, & ipſos medullarum in abdito theſauros, ut metalla carnis. Hæc omnia terrenæ originis ſigna & in Chriſto fuerunt: hæc ſunt quæ illum Dei filium celavere, non alias tantummodo hominem exiſtimatum, quam ex humani ſubſtantia corporis. Aut edite aliquid in illo cœleſte de Septentrionibus, & Virgiliis, & Suculis emendicatum. Nam quæ enumeravimus, adeo terrenæ teſtimonia carnis ſunt, ut & noſtræ. Sed nihil novum, nihil peregrinum deprehendo. Denique verbis tantummodo & factis, doctrina & virtute ſola Chriſti homines obſtupeſcebant. Notaretur etiam carnis in illo novitas miraculo habita. Sed carnis terrenæ non mira conditio: ipſa erat quæ cetera ejus miranda faciebat, cum dicerent: *Unde huic doctrina & ſigna iſta,* etiam deſpicientium formam ejus, hæc erat vox. Adeo nec humanæ honeſtatis corpus fuit, nedum cœleſtis claritatis. Tacentibus apud vos quoque prophetis de ignobili adſpectu ejus, ipſæ paſſiones, ipſæque contumeliæ loquuntur. Paſſiones quidem humanam carnem, contumeliæ vero inhoneſtam probavere. An auſus eſſet aliquis ungue ſummo perſtringere corpus novum ſputaminibus contaminare faciem niſi merentem? Quid dicis cœleſtem carnem, quam unde cœleſtem intelligas, non habes? Quid terrenam negas, quam unde terrenam agnoſcas, habes? Eſuriit ſub diabolo, ſitiit ſub Samaritide, lachrymatur ſuper Lazarum, trepidat ad mortem. *Caro* enim, inquit, *infirma.* Sanguinem fudit poſtremo. Hæc ſunt, opinor ſigna cœleſtia. Sed quomodo inquam contemni & pati poſſet, ſicut & dixi, ſiquid in illa carne

carne cœlesti generositate radiasset. Ex hoc ergo convincimus nihil in illa de cœlis fuisse, propterea ut contemni & pati posset.

10. Convertor ad illos æque sibi prudentes, qui carnem Christi animalem affirmant, quod anima caro sit facta, ergo & caro anima. Et sicut caro animalis, ita & anima carnalis. Et hic itaque caussas requiro, si ut animam salvam faceret in semetipso suscepit animam Christus: quia salva non esset nisi per ipsum, dum in ipso, non video cur eam carnem fecerit animalem, induendo carnem, quasi aliter animam salvam facere non posset, nisi carneam factam. Cum enim nostras animas non tantum non carneas, sed etiam in carne disjunctas salvas præstet: quanto magis illam, quam ipse suscepit, etiam non carneam redigere potuit in salutem. Item cum præsumant non carnis, sed animæ nostræ solius liberandæ caussa processisse Christum: primo quam absurdum est, ut animam solam liberaturus, id genus corporis eam fecerit, quod non erat liberaturus. Deinde si animas nostras per illam quam gestavit, liberare susceperat, illam quoque quam gestavit, nostram gestasse debuerat: id est, nostræ formæ, cujuscunque formæ est in occulto anima nostra, non tamen carneæ. Ceterum non nostram animam liberavit, si carneam habuit: nostra enim carnea non est. Porro si non nostram liberavit, quia carneam liberavit, nihil ad nos: quia non nostram liberavit. Sed nec liberanda erat, quæ non erat nostra, ut scilicet carnea: non enim periclitabatur, si non erat nostra: id est, non carnea: sed liberatam constat illam. Ergo non fuit carnea, & fuit nostra, si ea fuit quæ liberaretur, quoniam periclitabatur. Jam ergo si anima non fuit carnalis in Christo, nec caro potest animalis fuisse.

11. Sed aliam argumentationem eorum conveniamus, exigentes, cur animalem carnem subeundo Christus

ſtus animam carnalem videatur habuiſſe. Deus enim, inquiunt, geſtivit animam viſibilem hominibus exhibere, faciendo eam corpus, quæ retro inviſibilis extiterit, natura nihil, nec ſemetipſam videns, præ impedimento carnis hujus, ut etiam diſceptaretur, nata anima an non? Itaque animam corpus effectam in Chriſto, ut eam & naſcentem & morientem, & quod ſit amplius, reſurgentem videremus. Et hoc autem quale erit, ut per carnem demonſtraretur anima ſibi aut nobis, quæ per carnem non poterat agnoſci, ut ſic oſtenderetur: dum id ſit cui latebat, id eſt, caro: tenebras videlicet accepit, ut lucere poſſit. Denique ad hoc prius retractemus, an iſto modo oſtendenda fuerit anima, an in totum inviſibilem eam retro allegent, utrum quaſi incorporalem: an etiam habentem aliquod genus corporis proprii? & tamen cum inviſibilem dicant, corporalem eam conſtituunt, habentem quod inviſibile ſit. Nihil enim habens inviſibile, quomodo poteſt inviſibilis dici? ſed ne eſſe quidem poteſt, niſi habens per quod ſit. Cum autem ſit, habeat neceſſe eſt aliquid, per quod eſt. Si aliquid per quod eſt, hoc erit corpus ejus. Omne quod eſt, corpus eſt ſui generis: nihil eſt incorporale, niſi quod non eſt. Habente igitur anima inviſibile corpus, qui viſibilem eam facere ſuſceperat, utique dignius id ejus viſibile feciſſet, quod inviſibile habebatur. Quia nec hic mendacium, aut infirmitas Deo competit. Mendacium, ſi aliud animam, quam quod erat demonſtravit. Infirmitas, ſi id quod erat demonſtrare non valuit. Nemo oſtendere volens hominem, caſſidem aut perſonam ei inducit. Hoc autem factum eſt animæ, ſi in carnem converſa alienam induit ſuperficiem. Sed etſi incorporalis anima deputetur, ut aliqua vi rationis occulta ſit quidem anima, corpus tamen non ſit, quicquid eſt anima. Proinde impoſſibile Deo non erat, & propoſito ejus con-

congruentius competebat, nova aliqua corporis specie eam demonstrare, quam ista communi omnium, alterius jam notitiæ: ne sine caussa visibilem, ex invisibili facere gestisset animam, istis scilicet quæstionibus opportunam, per carnis humanæ defensionem. Sed non poterat Christus inter homines nisi homo videri. Redde igitur Christo fidem suam: ut qui homo voluerit incedere, animam quoque humanæ conditionis ostenderit: non faciens eam carneam, sed induens eam carne.

12. Ostensa sit nunc anima per carnem, si constiterit illam ostendendam, quomodo fuisse: id est, incognitam sibi & nobis. Quanquam in hoc vana distinctio est, quasi nos seorsum ab anima simus, cum totum quod sumus anima sit. Denique sine anima nihil sumus: ne hominis quidem, sed cadaveris nomen. Si ergo ignoramus animam, ipsa se ignorat. Ita superest hoc solummodo inspicere, an se anima ignorarit, ut nota quo modo fieret. Opinor sensualis est animæ natura. Adeo nihil animale sine sensu, nihil sensuale sine anima. Et ut pressius dixerim, animæ anima sensus est. Igitur cum omnibus anima sentire præstet, & ipsa sentiat omnium etiam sensus, nedum qualitates, qui verisimile est, ut ipsa sensum sui ab initio sortita non sit? Unde illi scire quod interdum sibi sit necessarium, ex naturalium necessitate, si non scit suam qualitatem, cui quid necessarium est? Hoc quidem in omni anima recognoscere est, notitiam sui dico, sine qua notitia sui nulla anima se ministrare potuisset. Puto autem magis hominem, animal solum rationale, compotem & animam esse sortitum, quæ illum faciat animal rationale, ipsa in primis rationalis. Porro quomodo rationalis, quæ efficit hominem rationale animal, si ipsa rationem suam nescit, ignorans semetipsam. Sed adeo non ignorat, ut auctorem & arbitrum & statum suum norit. Nihil adhuc

huc de Deo discens, Deum nominat. Nihil adhuc de judicio ejus admittens, Deo commendare se didicit. Nihil magis audiens, quam spem nullam esse post mortem, & bene & male defuncto cuique imprecatur. Plenius hæc prosequitur libellus, quem scripsimus de testimonio animæ. Alioquin si anima semetipsam ignorans erat ab initio, nihil a Christo cognovisse debuerat, nisi qualis esset. Nunc autem non effigiem suam didicit a Christo, sed salutem. Propterea filius Dei descendit, & animam subiit: non ut ipsa se anima cognosceret in Christo, sed ut Christum in semetipsa. Non enim se ignorando de salute periclitatur, sed Dei verbum. *Vita*, inquit, *manifestata est*, non anima. Et *veni*, inquit, *animam salvam facere*; non dixit, ostendere. Ignorabamus nimirum animam, licet invisibilem nasci & mori, nisi corporaliter exhiberetur. Ignoravimus plane resurrectionem cum carne: hoc erit quod Christus manifestavit. Sed & hoc non aliter in se, quam in Lazaro aliquo, cujus caro non erat animalis, ita nec anima carnalis. Quid ergo amplius innotuit nobis, de animæ ignoratæ retro dispositione? quid invisibile ejus fuit, quod invisibilitatem per carnem desideraret?

13. Caro facta est anima, ut anima ostenderetur. Nunquid ergo & caro anima facta est, ut caro manifestaretur? Si caro anima est, jam non anima est, sed caro. Si anima caro est, jam non caro est, sed anima. Ubi ergo caro, & ubi anima est, alterutrum facta est. Imo si neutrum sunt, dum alterutrum alterum fiunt, certe perversissimum, ut carnem nominantes, animam intelligamus, & animam significantes, carnem interpretemur. Omnia periclitabuntur aliter accipi quam sunt. & amittere quod sunt, dum aliter accipiuntur, si aliter quam sunt, cognominantur. Fides nominum, salus est proprietatum. Etiam cum

ı demutantur qualitates, accipiunt vocabulorum ſeſſiones. Verbi gratia: Argilla excocta, teſtæ :abulum ſuſcipit. Nec communicat cum vocabulo ɩini generis, quia nec cum ipſo genere. Proinde ınima Chriſti caro facta, non poteſt non id eſſe ıd facta eſt, & id non eſſe quod fuerit, aliud ſci-t facta. Et quoniam proximum adhibuimus exem-n, plenius eo utemur. Certe enim teſta ex ar-ı unum eſt corpus, unumque vocabulum unius cet corporis. Nec poteſt teſta dici & argilla; ı quod fuit, non eſt: quod autem non eſt & non æret, & anima non adhæret. Ergo & anima caro a uniformis, ſolidata: ſed ſingularitas tuta eſt, & ſcreta ſubſtantia. In Chriſto vero invenimus ani-n & carnem ſimplicibus & nudis vocabulis editas, :ſt animam animam, & carnem carnem: nuſquam nam carnem, aut carnem animam: quando ita ıinari debuiſſent, ſi ita fuiſſent. Sed etiam ſibi mque ſubſtantiam diviſe pronuntiata ſub ipſo, uti pro duarum qualitatum diſtinctione ſeorſum ani-n, & ſeorſum carnem. Quid *anxia eſt*, inquit, *na mea usque ad mortem.* Et *Panis quem ego dedero ſalute mundi, caro mea eſt.* Porro ſi anima caro ːet, unum eſſet in Chriſto carnea anima, aut caro nalis. At cum dividit ſpecies, carnem & ani-n, duo oſtendit. Si duo, jam non unum: ſi non ım, jam nec anima carnalis, nec caro animalis. ım enim eſt anima caro, aut caro anima. Niſi & :ſum aliam geſtabat animam, præter eam quæ caro :: & aliam circumferebat carnem, præter illam : anima erat. Quod ſi una caro, & una anima, triſtis usque ad mortem, & illa panis pro mundi te, ſalvus eſt numerus duarum ſubſtantiarum, in genere diſtantium, excludens carneæ animæ uni-ı ſpeciem.

14. Sed

14. Sed angelum ajunt, gestavit Christus. Qua ratione? qua & hominem. Eadem ergo est & caussa, ut hominem gestaret Christus, salus hominis fuit caussa, scilicet ad restituendum quod perierat. Homo perierat, hominem restitui oportuerat. Ut angelum gestaret Christus, nihil tale de caussa est. Nam etsi angelis perditio reputatur, in *ignem praeparatum diabolo & angelis ejus*, nunquam tamen illis restitutio repromissa est. Nullum mandatum de salute angelorum suscepit Christus a patre. Quod pater neque repromisit, neque mandavit, Christus administrare non potuit. Cui igitur rei angelum quoque gestavit, nisi ut satellitem fortem, cum quo salutem hominis operaretur. Idoneus enim non erat Dei filius, qui solus hominem liberaret, a solo & singulari serpente dejectum. Ergo jam non unus Deus, nec unus salutificator, si duo salutis artifices, & utique alter altero indigens. An vero ut per angelum liberaret hominem? cur ergo descendit ad id quod per angelum erat expediturus? Si per angelum, quid & ipse? Si per se, quid & angelus? Dictus est quidem magni consilii angelus, id est nuntius: officii, non naturae vocabulo. Magnum enim cogitatum patris, super hominis scilicet restitutione, adnuntiaturus seculo erat. Non ideo tamen sic angelus intelligendus, ut aliqui Gabriel aut Michael. Nam & filius a domino vineae mittitur ad cultores, sicut & famuli, de fructibus petitum. Sed non propterea unus ex famulis deputabitur filius, quia famulorum successit officio. Facilius ergo dicam, si forte ipsum filium angelum, id est nuntium patris, quam angelum in filio. Sed cum de filio ipso sit pronuntiatum, *minuisti eum modico quid citra angelos;* quomodo videbitur angelum induisse, sic infra angelos diminutus, dum homo fit, qua caro & anima & filius hominis? Quia autem *spiritus Dei & virtus altissimi*, non potest infra angelos haberi, Deus

scili-

scilicet & Dei filius. Quanto ergo dum hominem gestat minor angelis factus est, tanto non dum angelum gestat. Poterit hæc opinio Ebioni convenire, qui nudum hominem & tantum ex semine David, non item & Dei filium constituit Jesum, plane prophetis aliquomodo gloriosiorem, ut ita in illo angelum fuisse edicat, quemadmodum in aliquo Zacharia, nisi quod a Christo nunquam est dictum: *& ait mihi angelus, qui in me loquebatur.* Sed nec quotidianum illud omnium prophetarum: *Hæc dicit dominus.* Ipse enim erat dominus coram ex sua auctoritate pronuntians. *Ego autem dico vobis:* Quid ultra? ad hæc Esaiam exclamantem audi. *Non angelus neque legatus, sed ipse dominus salvos eos fecit.*

15. Licuit & Valentino ex privilegio hæretico carnem Christi spiritalem comminisci. Quidvis eam fingere potuit, quisquis humanam credere noluit. Quando quod ad omnes dictum est, si humana non fuit, nec ex homine, non video ex qua substantia ipse Christus se hominem & filium hominis pronunciarit. *Nunc autem vultis occidere hominem, veritatem ad vos locutum.* Et *dominus est sabbati filius hominis.* De ipso enim Esaias: *Homo in plaga, & sciens ferre imbecillitatem.* Et Hieremias: *Et homo est, & quis cognovit illum?* Et Daniel: *Et super nubes tanquam filius hominis.* Etiam Paulus apostolus: *Mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus.* Item Petrus in actis Apostolorum *Jesum Nazarenum virum vobis a Deo destinatum, utique hominem.* Hæc sola sufficere vice præscriptionis debuerunt ad testimonium carnis humanæ, & ex homine sumptæ, & non spiritalis, sicut nec animalis, nec sidereæ, nec imaginariæ, si sine studio & artificio contentionis hæreses esse potuissent. Nam ut penes quendam ex Valentini ratione legi, primo non putant terrenam Christo substantiam informatam: ne deterior angelis dominus deprehendatur, qui non

terrenæ carnis extiterunt. Dehinc quod oporteret similem nostri carnem similiter nasci, non de spiritu, nec de Deo, sed ex viri voluntate. Et cur non de corruptela? sed de incorruptela? & quare non, sicut & illa resurrexit, & in cœlo resumpta est, ita & nostra par ejus statim adsumitur? Aut cur illa par nostræ non æque in terram dissoluta est? Talia ethnici volutabant. Ergo Dei filius in tantum humilitatis exhaustus: & si resurrexit in exemplum spei nostræ, cur nihil tale de nobis probatum est? Merito ethnici talia, sed merito & hæretici. Nunquid enim inter illos distat? nisi quod ethnici non credendo credunt, at hæretici credendo non credunt. Legunt denique *minorasti eum modico citra angelos*, & negant inferiorem substantiam Christi; nec hominem se, sed vermem pronuntiantis, qui nec formam habuit, nec speciem, sed forma ejus ignobilis, despecta citra omnes homines. Homo in plaga, & sciens ferre imbecillitatem. Agnoscunt hominem Deo mixtum, & negant hominem. Mortuum credunt, & quod est mortuum ex incorruptela natum esse contendunt, quasi corruptela aliud sit a morte. Sed & nostra caro statim resurgere debebat. Expecta, nondum inimicos suos Christus oppressit, ut cum amicis de inimicis triumphet.

16. Insuper argumentandi libidine ex forma ingenii hæretici, locum sibi fecit Alexander ille, quasi nos adfirmemus, idcirco Christum terreni census induisse carnem, ut evacuaret in semetipso carnem peccati. Quod etsi diceremus, quacunque ratione muniremus sententiam nostram, dum ne tanta amentia qua putavit, tanquam ipsam carnem Christi opinemur ut peccatricem, evacuatam in ipso, cum illam & ad dexteram patris in cœlis præsidere meminerimus, & venturam inde suggestu paternæ claritatis prædicemus. Adeo ut evacuatam non possumus dicere, ita nec peccatricem; nec evacuatam, in qua dolus non fuit.

Defen-

Defendimus autem, non carnem peccati evacuatam esse in Christo, sed peccatum carnis: non materiam, sed naturam: nec substantiam, sed culpam; secundum Apostoli auctoritatem dicentis: *Evacuavit peccatum in carne.* Nam & alibi: *in similitudine*, inquit, *carnis peccati* fuisse Christum: non quod similitudinem carnis acceperit, quasi imaginem corporis, & non veritatem: sed similitudinem peccatricis carnis vult intelligi. Quod ipsa non peccatrix caro Christi ejus fuit par, cujus erat peccatum, genere, non vitio Adæ: quando hinc etiam confirmamus eam fuisse carnem in Christo, cujus natura est in homine peccatrix. Et sic in illa peccatum evacuatum: quod in Christo sine peccato habeatur, quæ in homine sine peccato non habebatur. Nam neque ad propositum Christi faceret evacuantis peccatum carnis, non in ea carne evacuare illud, in qua erat natura peccati, neque ad gloriam. Quid enim magnum, si in carne meliore & alterius, id est, non peccatricis naturæ, nevum peccati redemit? Ergo, inquis, si nostram induit, peccatrix fuit caro Christi. Noli constringere explicabilem sensum: nostram enim induens, suam fecit; suam faciens non peccatricem eam fecit. Ceterum quod ad omnes dictum sit, qui ideo non putant carnem nostram in Christo fuisse, quia non fuit ex viri semine, recordentur Adam ipsum in hanc carnem, non ex semine viri factum. Sicut terra conversa est in hanc carnem sine viri semine, ita & Dei verbum potuit sine coagulo in ejusdem carnis transire materiam.

17. Sed remisso Alexandro cum suis syllogismis, quos in argumentationibus torquet, etiam cum psalmis Valentini, quos magna impudentia quasi idonei alicujus auctoris interserit, ad unam jam lineam congressionem dirigamus: an carnem Christus ex virgine acceperit, ut hoc præcipue modo humanam eam con-

stet, si ex humana matrice substantiam traxit. Quanquam licuit jam & de nomine hominis, de statu qualitatis, & de sensu tractationis, & de exitu passionis humanam constitisse. Ante omnia autem commendanda erit ratio quæ præfuit, ut Dei filius de virgine nasceretur. Nove nasci debebat, novæ nativitatis dedicator. De qua signum daturus dominus, ab Esaia prædicabatur. Quod est istud signum? *Ecce virgo concipiet in utero, & pariet filium.* Concepit igitur virgo & peperit Emanuelem, nobiscum Deum. Hæc est nativitas nova, dum homo nascitur in Deo. In quo homine Deus natus est, carne antiqui seminis suscepta, sine semine antiquo, ut illam novo semine, id est spiritaliter reformaret, exclusis antiquitatis sordibus expiatam. Sed tota nativitas ista, sicut & in omnibus, de veteri figurata est, rationali per virginem dispositione domino nascente. Virgo erat adhuc terra, nondum opere compressa, nondum sementi subacta: ex ea hominem factum accipimus à Deo in animam vivam. Igitur si primus Adam de terra traditur, merito sequens, vel novissimus Adam, ut Apostolus dixit: proinde de terra, id est carne nondum generationi resignata, in spiritum vivificantem à Deo est prolatus. Et tamen ne mihi vacet incursus nominis ad eundem Christum, Adam ab apostolo dictus est, si terreni non fuit census homo ejus? Sed & hic ratio defendit, quod Dei imaginem & similitudinem suam a diabolo captam æmula operatione recuperavit. In virginem enim adhuc Evam irrepserat verbum ædificatorium mortis. In virginem æque introducendum erat Dei verbum extructorium vitæ: ut quod per ejusmodi sexum abierat in perditionem, per eundem sexum redigeretur in salutem. Crediderat Eva serpenti, credidit Maria Gabrieli: quod illa credendo deliquit, hæc credendo delevit. Sed & Eva nihil tunc concepit in utero ex diaboli verbo. Imo

con-

concepit. Nam exinde ut abjecta pareret, & in doloribus pareret, verbum diaboli semen illi fuit. Enixa est denique diabolum fratricidam. Contra Maria eum edidit, qui carnalem fratrem Israel interemptorem suum salvum quandoque præstaret. In vulvam ergo Deus verbum suum detulit, bonum fratrem, ut memoriam mali fratris eraderet. Inde prodeundum fuit Christo, ad salutem hominis, quo homo jam damnatus intraverat.

18. Nunc ut simplicius respondeamus, non competebat ex semine humano Dei filium nasci, ne si totus esset filius hominis, non esset & Dei filius; nihilque haberet amplius Salomone, & amplius Jona, & de Ebionis opinione credendus erat. Ergo jam Dei filius ex patris Dei semine, id est spiritu, ut esset hominis filius, caro ea sola quæ erat ex hominis carne sumenda, sine viri semine. Vacabat enim semen viri, apud habentem Dei semen. Itaque sicut nondum natus ex virgine, patrem Deum habere potuit sine homine matre, æque cum de virgine nasceretur, potuit matrem habere hominem, sine homine patre. Sic denique homo cum Deo, dum caro hominis cum spiritu Dei. Caro sine semine, ex homine: spiritus cum semine, ex Deo. Igitur si fuit dispositio rationis super filium Dei, ex virgine proferendum, cur non ex virgine acceperit corpus, quod de virgine protulit? quia aliud est quod a Deo sumpsit. Quoniam, inquiunt, *verbum caro factum est.* Vox ista quid caro factum sit contestatur; nec tamen periclitatur quasi statim aliud sit factum caro, & non verbum. Si ex carne factum est verbum caro, aut si ex semine ipso factum est, scriptura dicat. Cum scriptura non dicat nisi quod sit factum, non, & unde sit factum; ergo ex alio, non ex semine ipso suggerit factum: si non ex semine ipso, sed ex alio, jam hinc tracta, ex quo magis credere congruat, carnem fa-

ctum verbum: nisi ex carne, in qua & factum est: vel quia ipse dominus sententialiter & definitive pronunciavit: *Quod in carne natum est, caro est*: quia ex carne natum est. Sed si de homine tantummodo dixit, non & de semetipso: plane nega hominem Christum, & ita defende non & in ipsum competisse. Atquin subjicit: Et *quod de spiritu natum est, spiritus est*. Quia Deus spiritus est, & de Deo natus est. Hoc utique vel eo magis in ipsum tendit, si & in credentes ejus. Si ergo & hoc ad ipsum, cur non & illud supra? neque enim dividere potes hoc ad ipsum, illud supra ad ceteros homines, qui utramque substantiam Christi, & carnis & spiritus non negas. Ceterum si tam carnem habuit quam spiritum, cum de duarum substantiarum conditione pronunciat, quas & ipse gestat, non potest videri de spiritu quidem suo, de carne vero non sua determinasse. Ita cum ipse sit de spiritu Dei, & spiritus Deus est, & Deus ex Deo natus ipse est, & ex carne hominis, homo in carne generatus.

19. Quid est ergo *non ex sanguine, nec ex voluntate carnis, nec ex voluntate viri, sed ex Deo natus est?* Hoc quidem capitulo ego potius utar, cum adulteratores ejus obduxero. Sic enim scriptum esse contendunt: *Non ex sanguine, nec ex carnis voluntate, nec ex viri, sed ex Deo natus est.* Quasi supra dictos credentes in nomine ejus designet, ut ostendat esse semen illius arcanum electorum, & spiritalium, quod sibi imbuunt. Quomodo autem ita erit, cum omnes qui credunt in nomine domini, communi lege generis humani ex sanguine, & ex carnis, & ex viri voluntate nascantur: etiam Valentinus ipse: adeo singulariter, ut de domino scriptum est, & *ex Deo natus est*. Merito quia verbum Dei, & cum verbo Dei spiritus, & in spiritu Dei virtus, & quicquid Dei est Christus. Qua caro autem, non ex sanguine, nec ex carnis &

viri

viri voluntate, quia ex Dei voluntate verbum caro factum eſt. Ad carnem enim non ad verbum pertinet negatio formalis noſtræ nativitatis, quia caro ſic habebat naſci, non verbum. Negans autem ex carnis quoque voluntate natum, cur non negavit etiam ex ſubſtantia carnis: neque enim quia ex ſanguine negavit, ſubſtantiam carnis renuit, ſed materiam ſeminis, quam conſtat ſanguinis eſſe calorem: ut deſpumatione mutatum in coagulum ſanguinis feminæ. Nam ex coagulo in caſeo vis eſt ſubſtantiæ, quam medicando conſtringit, id eſt, lactis. Intelligimus ergo ex concubitu nativitatem domini negatam, quod ſapit voluntas viri, & carnis, non ex vulvæ participatione. Et quid utique tam exaggeranter inculcavit, non ex ſanguine, nec ex carnis voluntate aut viri natum: niſi quia ea erat caro, quam ex concubitu natam nemo dubitaret? Negans porro ex concubitu, non negavit ex carne; imo confirmavit ex carne: quia non proinde negavit ex carne, ſicut ex concubitu negavit. Oro vos ſi Dei ſpiritus non de vulva carnem participaturus deſcendit in vulvam, cur deſcendit in vulvam? potuit enim extra eam fieri caro ſpiritalis ſimplicius multo, quam intra vulvam fieret extra vulvam. Sine cauſſa eo ſe intulit, unde nihil extulit. Sed non ſine cauſſa deſcendit in vulvam, ergo ex illa accepit. Quia ſi non ex illa accepit, ſine cauſſa in illam deſcendit, maxime ejus qualitatis caro futurus, quæ non erat vulvæ, id eſt, ſpiritalis.

20. Qualis eſt autem tortuoſitas veſtra, ut ipſam *ex* ſyllabam præpoſitionis officio adſcriptam auferre quæratis: & alia magis uti quæ in hac ſpecie non invenitur penes ſcripturas ſanctas. *Per* virginem dicitis natum, non *ex* virgine, & *in vulva*, non *ex vulva*, quia & angelus in ſomnis ad Joſeph: *Nam quod in ea natum eſt*, inquit, *de ſpiritu ſancto eſt*, non dixit *ex ea*. Nempe tamen, etſi *ex ea* dixiſſet, *in ea* dixerat: *In*

ea enim erat, quod *ex ea* erat. Tantundem ergo & cum dicit, *in ea*, & *ex ea*, consonat: quia *ex ea* erat, quod *in ea* erat. Sed bene, quod idem dicit Matthæus, originem domini decurrens, ab Abraham usque ad Mariam: *Jacob*, inquit, *generavit Joseph*, *virum Mariæ*, *ex qua nascitur Christus*. Sed & Paulus Grammaticis istis silentium imponit. *Misit*, inquit, *Deus filium suum factum ex muliere*. Nunquid *per mulierem*, aut *in mulierem*. Hoc quidem impressius, quod factum dicit, quam *natum*: simplicius enim enunciasset *natum*. *Factum* autem dicendo, & *verbum caro factum* est, consignavit, & carnis veritatem, ex virgine factam adseveravit. Nobis quoque ad hanc speciem Psalmi patrocinabuntur, non quidem apostatæ & hæretici Platonici Valentini, sed sanctissimi & receptissimi prophetæ David. Ille apud nos canit Christum, per quem se cecinit ipse Christus. Accipe Christum & audi dominum Deo eloquentem: *quia tu es qui avulsisti me ex utero matris meæ*: Ecce unum. *Et spes mea ab uberibus matris meæ*, *super te sum projectus ex vulva*. Ecce aliud. Et *ab utero matris meæ Deus meus es tu*. Ecce aliter. Nunc ad sensus ipsos decertemus. *Avulsisti*, inquit, *ex utero*. Quid avellitur, nisi quod inhæret? quod infixum, innexum est ei, a quo ut auferatur, avellitur. Si non adhæsit utero, quomodo avulsus est, si adhæsit qui avulsus est, quomodo adhæsisset, nisi dum ex utero est per illum nervum umbilicarem quasi folliculi sui traducem adnexus origini vulvæ? Etiam cum quid extraneum extraneo adglutinatur: ita concarnatur & convisceratur cum eo cui adglutinatur: ut cum avellitur, rapiat secum ex corpore aliquid, a quo avellitur, quasi sequelam quandam abruptæ unitatis, & producem mutui coitus. Ceterum quæ ubera matris suæ nominat? sine dubio quæ hausit. Respondeant obstetrices, medici & physici de uberum natura, an aliter manare soleant sine

vul-

vulvæ genitali passione pendentibus exinde venis sentinam illam inferni sanguinis in mamillam, & ipsa translatione decoquentibus in materiam lactis latiorem. Inde adeo fit, ut uberum tempore, menses sanguinum vacent. Quod si verbum caro ex se factum est, non ex vulvæ communicatione, nihil operata vulva, nihilo juncta, nihil passa, quomodo fontem suum transfudit in ubera, quæ nisi habendo non mutat? Habere autem sanguinem non potuit lacti subministrando, si non haberet caussas sanguinis ipsius, avulsionem scilicet suæ carnis. Quid fuerit novitatis in Christo ex virgine nascendi, palam est: scilicet solummodo hoc quod ex virgine, secundum rationem quam edidimus: & uti virgo esset regeneratio nostra spiritaliter ab omnibus inquinamentis sanctificata per Christum virginem & ipsum etiam carnaliter, ut ex virginis carne.

21. Si ergo contendunt hoc competisse novitati, ut quemadmodum non ex viri semine, ita nec ex virginis carne caro fieret Dei verbum: quare non hoc sit tota novitas, ut caro non ex semine nata, carne processerit? Accedant adhuc comminius ad congressum: *Ecce*, inquit, *virgo concipiet in utero.* Quidnam? utique Dei verbum non viri semen: certe ut pareret filium. Nam *& pariet*, inquit, *filium.* Ergo ut ipsius fuit concepisse, ita ipsius est quod peperit: licet non ipsius fuerit quod concepit. Contra, si verbum ex se caro factum est, jam ipsum se concepit & peperit, & vacat prophetia. Non enim virgo concepit, neque peperit, si non quicquid peperit ex verbo concepto caro ipsius est. Sola hæc autem prophetæ vox evacuabitur? an & angeli conceptum & partum virginis annuntiantes? an & omnis jam scriptura quæcumque matrem pronuntiat Christi? Quomodo enim mater, nisi quia in utero ejus fuit? sed nihil ex utero ejus accepit, quod matrem eam faceret, in cujus

utero fuit. Hoc nomen non debet caro extranea. Matris uterum non appellat, nisi filia uteri, caro. Filia uteri porro non est, si sibi nata est. Tacebat igitur & Elisabeth prophetam portans, jam domini sui conscium infantem, & insuper spiritu sancto adimpleta. Sine caussa enim dicit: *Et unde mihi ut mater domini mei veniat ad me?* Si Maria non filium, sed hospitem in utero gestabat Jesum, quomodo dicit: *Beatus fructus uteri tui?* Quis hic fructus uteri, qui non ex utero germinavit, qui non in utero radicem egit? Qui non ejus est, cujus est uterus? Et qui utique fructus uteri? Christus. An quia ipse est *flos de virga projecta ex radice Jesse*. Radix autem Jesse, genus David: virga ex radice, Maria ex David: flos ex virga, filius Mariæ, qui dicitur Jesus Christus, ipse erit & fructus. Flos enim fructus, quia per florem, & ex flore omnis fructus eruditur in fructum. Quid ergo? negant & fructui suum florem, & flori suam virgam, & virgæ suam radicem, quo minus suam radix sibi vendicet per virgam proprietatem, ejus quod ex virga est floris & fructus. Siquidem omnis gradus generis ab ultimo ad principalem recensetur, ut jam nunc carnem Christi, non tantum Mariæ, sed & David per Mariam & Jesse per David sciant adhærere. Ideo hunc fructum ex lumbis David, id est ex posteritate carnis ejus jurat illi Deus consessurum in throno ipsius. Si ex lumbis David, quanto magis ex lumbis Mariæ, ob quam in lumbis David.

22. Deleant igitur & testimonia dæmonum, filium David proclamantia Jesum: sed testimonia Apostolorum delere non potuerunt, si dæmonum indigna sunt. Ipse in primis Matthæus fidelissimus evangelii commentator, ut comes domini: non aliam ob caussam, quam ut nos originis Christi carnalis compotes faceret, ita exorsus est: *Liber genituræ Jesu Christi filii David, filii Abraham*, his originis fontibus genere

ma-

[redacted]

ıanante cum gradatim ordo deducitur, ad Christi ativitatem, quid aliud quam caro ipsa Abrahæ c David, per singulos traducem sui faciens in irginem usque describitur inferens Christum: imo ɔse Christus producitur de virgine? Sed & Pauıs, utpote ejusdem evangelii & discipulus, & ıagister, & testis, qua ejusdem Christi apostolus, onfirmat Christum ex semine David secundum carıem, utique ipsius. Ergo ex semine David caro Christi. Sed secundum Mariæ carnem ex semine David: ergo ex Mariæ carne est, dum ex semine est David. Quocunque detorseris dictum, aut ex carne st Mariæ, quod ex semine est David; aut ex David emine est, quod ex carne est Mariæ. Totam hanc ontroversiam dirimit idem apostolus, ipsum definiens sse Abrahæ semen. Cum Abraham, utique multo nagis David, quasi recentioris. Retexens enim proıissionem benedictionis nationum in nomine Abraıam, & *in semine tuo benedicentur omnes nationes:* non, nquit, dixit *seminibus* tanquam de pluribus, sed *seıine:* tanquam de uno, quod est Christus. Qui hæc egimus & credimus, quam debemus & possumus gnoscere in Christo carnis qualitatem? utique non lliam, quam Abraham. Siquidem semen Abraham Christus. Nec aliam quam Jesse, siquidem ex radice Jesse flos Christus. Nec aliam quam David, siquilem fructus ex lumbis David Christus. Nec aliam ıuam ex Maria, siquidem ex Mariæ utero Christus. Et adhuc superius: nec aliam quam Adam, siquidem ecundus Adam Christus. Consequens ergo est, ut ıut illos spiritalem carnem habuisse contendant, quo adem conditio substantiæ deducatur in Christo, aut concedant carnem Christi spiritalem non fuisse, quæ ıon de spiritali stirpe censetur.

23. Sed agnoscimus adimpleri propheticam vocem Simeonis, super adhuc recentem infantem dominum pro-

pronuntiatam; *Ecce hic positus est in ruinam & suscitationem multorum in Israel, & in signum quod contradicetur?* Signum enim nativitatis Christi, secundum Esaiam, *propterea dabit vobis dominus ipse signum, Ecce virgo concipiet in utero, & pariet filium.* Agnoscimus ergo signum contradicibile, conceptum & partum virginis Mariæ: de quo Academici isti: peperit, & non peperit: virgo & non virgo: quasi non, & si ita dicendum esset, a nobis magis dici conveniret. Peperit enim, quæ ex sua carne: & non peperit, quæ non ex virili semine. Et virgo quantum a viro, non virgo quantum a partu. Non tamen ut ideo peperit & non peperit: & ideo virgo, quæ non virgo: quia non de visceribus suis mater. Sed apud nos nihil dubium, nec retortum in ancipitem defensionem. Lux, lux: & tenebræ, tenebræ: & *est*, *est*: & *non*, *non*. *Quod amplius*, *hoc a malo.* Peperit, quæ peperit. Etsi virgo concepit, in partu suo nupsit. Ipsa patefacti corporis lege, in quo nihil interfuit, de vi masculi admissi, an emissi, idem illud sexus resignavit. Hæc denique vulva est, propter quàm & de aliis scriptum est: *Omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum vocabitur domino.* Quis vere sanctus, quam Dei filius? Quis proprie vulvam adaperuit, quam qui clausam patefecit? Ceterum omnibus nuptiæ patefaciunt. Itaque magis patefacta est, quia magis erat clausa. Utique magis non virgo dicenda est quam virgo, saltu quodam mater antequam nupta. Et quid ultra de hoc retractandum est? cum hac ratione Apostolus non ex virgine, sed ex muliere editum filium Dei pronuntiavit, agnovit adapertæ vulvæ nuptialem passionem. Legimus quidem apud Ezechielem de vacca illa quæ peperit, & non peperit. Sed videte ne nos jam nunc providens spiritus sanctus notarit hac voce, disceptaturos super uterum Mariæ. Ceterum non contra illam suam simpli-

plicitatem pronunciasset dubitative, Esaia dicente, *concipiet & pariet.*

24. Quod enim Esaias jaculatur in suggillatione hæreticorum ipsorum: & in primis, *Væ qui faciunt dulce amarum, & tenebras lucem:* istos scilicet notat, qui nec vocabula ista in luce proprietatum suarum conservant: ut anima non alia sit, quam quæ vocatur: & caro non alia, quam quæ videtur: & Deus non alius, quam qui prædicatur. Ideo etiam Marcionem prospiciens, *Ego sum*, inquit, *Deus: & alius absque me non est.* Et cum alio id ipsum eodem modo dicit: *Ante me Deus non fuit*, nescio quas illas Valentinianorum æonum genealogias pulsat. Et *non ex sanguine, neque ex carnis & viri voluntate, sed & ex Deo natus est.* Hebioni respondit æque: *Etiam si angelus de cælis aliter evangelizaverit vobis quam nos, anathema sit*, ad Energema Apelliacæ virginis Philumenes filium dirigit. Certe *qui negat Christum in carne venisse, hic antichristus est:* Nudam & absolutam & simplici nomine naturæ suæ pronuntians carnem, omnes disceptatores ejus ferit: Sicut & definiens ipsum quoque Christum unum, multiformis Christi argumentatores quatit, qui alium faciunt Christum, alium Jesum: alium elapsum de mediis turbis, alium detentum: alium in secessu montis, in ambitu nubis sub tribus arbitris clarum, alium ceteris passivum, ignobilem; alium magnanimum, alium vero trepidantem: novissime alium passum, alium resuscitatum: per quod suam quoque in alia carne resurrectionem adseverant. Sed bene quod idem veniet de cœlis, qui est passus: *idem* omnibus *apparebit, qui est resuscitatus.* Et *videbunt & agnoscent, qui eum confixerunt:* utique ipsam carnem in quam sævierunt: sine qua, nec ipse esse poterit, nec agnosci. Ut & illi erubescant, qui adfirmant carnem in cœlis vacuam sensu, ut vaginam exempto Christo sedere: aut qui carnem

utuntur, provocavimus ex abundanti. Uti e
probavimus quid, & unde fuerit Christi caro
non fuerit, adversus omnes præjudicaverimu
autem clausula de præfatione communi facia
surrectio nostræ carnis alio libello defendend
habebit præstructionem, manifesto jam qual
rit quod in Christo resurrexerit.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI DE RESURRECTIONE CARNIS, LIBER.

I.

Fiducia Christianorum, resurrectio mortuorum: illa credentes sumus, hoc credere veritas cogit. Veritatem Deus aperit. Sed vulgus inridet, existimans, nihil superesse post mortem. Et tamen defunctis parentant, & quidem impensissimo officio pro moribus eorum, pro temporibus esculentorum: ut quos negant sentire quicquam, etiam desiderare præsumant. At ego magis rideo vulgus, tunc quoque cum ipsos defunctos atrocissime exurit, quos postmodum gulosissime nutrit, iisdem ignibus & promerens & offendens. O pietatem de crudelitate ludentem! sacrificat, an insultat, cum crematis cremat? Plane cum vulgo interdum & sapientes sententiam suam jungunt. Nihil esse post mortem, Epicuri schola est. Ait & Seneca, omnia post mortem finiri, etiam ipsam. Satis est autem, si non minor philosophia Pythagoræ & Empedocli. Sed Platonici immortalem animam e contrario reclamant: imo adhuc proxime etiam in corpora remeabilem adfirmant, etsi non in eadem, etsi non in humana tantummodo; ut Euphorbus in Pythagoram, Homerus in pavum recenseantur. Certe reci-

recidivatum animæ corporalem pronunciaverunt, tolerabilius mutata, quam negata qualitate: pulſata ſalute, licet non addita veritate. Ita ſeculum reſurrectionem mortuorum, nec cum errat, ignorat.

2. Si vero & apud Deum aliqua ſecta eſt Epicureis magis adfinis quam prophetis, ſciemus quid audiant a Chriſto Sadducæi. Chriſto enim ſervabatur omnia retro occulta nudare, dubitata dirigere, prælibata ſupplere, prædicata repræſentare: mortuorum certe reſurrectionem, non modo per ſemetipſum, verum etiam in ſemetipſo probare. Nunc autem ad alios Sadducæos præparamur, partiarios ſententiæ illorum. Ita dimidiam agnoſcunt reſurrectionem, ſolius ſcilicet animæ, aſpernati carnem, ſicut & ipſum dominum carnis. Nulli denique alii ſalutem corpoporali ſubſtantiæ invident, quam alterius divinitatis hæretici. Ideoque & Chriſtum aliter diſponere coacti, ne creator carnis habeatur, in ipſa prius carne ejus erraverunt, aut nullius veritatis contendentes eam ſecundum Marcionem, & Baſilidem, aut propriæ qualitatis, ſecundum hæreſes Valentini, & Apellen. Atque ita ſequitur, ut ſalutem ejus ſubſtantiæ excludant, cujus Chriſtum conſortem negant, certi illam ſummo præjudicio reſurrectionis inſtructam, ſi jam in Chriſto reſurrexerit caro. Propterea & nos volumen præmiſimus de carne Chriſti, quo eam & ſolidam probamus, adverſum phantaſmatis vanitatem, & humanam vindicamus adverſus qualitatis proprietatem, cujus conditio Chriſtum & hominem & filium hominis inſcripſerit. Carneum enim atque corporeum probantes eum, proinde & obducimus, præſcribendo nullum alium credendum Deum, præter creatorem, dum talem oſtendimus Chriſtum, in quo dinoſcitur Deus, qualis promittitur a creatore. Obducti dehinc de Deo, carnis auctore, & de Chriſto carnis redemptore, jam & de reſurrectione carnis re-

vin-

vincentur, congruenter ſcilicet. Et hoc ferme modo dicimus ineundam cum hæreticis diſceptationem. Nam & ordo ſemper a principalibus deduci expoſcit, ut de ipſo prius conſtet, a quo dicatur diſpoſitum eſſe, quod quæritur. Atque adeo & hæretici ex conſcientia infirmitatis, nunquam ordinarie tractant. Certi enim, quam laborent, in alterius divinitatis inſinuatione, adverſus Deum mundi omnibus naturaliter notum de teſtimoniis operum, certe & in ſacramentis priorem, & in prædicationibus manifeſtiorem, ſub obtentu quaſi urgentioris cauſſæ, id eſt ipſius humanæ ſalutis ante omnia requirendæ, a quæſtionibus reſurrectionis incipiunt. Quia durius creditur reſurrectio carnis, quam una divinitas: atque ita tractatum, viribus ordinis ſui deſtitutum, & ſcrupulis potius oneratum, depreciantibus carnem paulatim alterius divinitatis temperant ſenſum, ex ipſa ſpei concuſſione & demutatione. Dejectus enim unusquisque vel motus de gradu ejus ſpei quam ſuſceperat, apud creatorem, facile jam declinatur ad alterius ſpei auctorem, etiam ultro ſuſpicandum. Per diverſitatem enim promiſſionum, diverſitas inſinuatur Deorum. Sic multos inretitos videmus, dum ante de reſurrectione carnis eliduntur, quam de unione divinitatis elidunt. Igitur quantum ad hæreticos, demonſtravimus quo cuneo decurrendum ſit a nobis: & occurſum eſt etiam ſuo quoque titulo, de Deo quidem unico & Chriſto ejus adverſus Marcionem: de carne vero domini, etiam adverſus quatuor hæreſes; ad hanc maxime quæſtionem præſtruendam, uti nunc de ſola carnis reſurrectione ita digeram, tanquam penes nos incertum, dum ſit quoque certum penes creatorem. Nam & multi rudes, & plerique ſua fide dubii & ſimplices: plures quos inſtrui, dirigi, muniri oportebit: quia & hoc latere unio divinitatis defendetur: ſicut enim negata carnis reſurrectione concutitur, ita vindicata,

nitati, tanquam Lucanus. Habet & iste a i
niſſimum de omni ſtatu animæ ſtilum, quam
immortalem tuentes, ſolius carnis & def
agnoſcimus & refectionem cummaxime adſeri
dactis in ordinarium materiæ corpus, ſiqu
pro cauſſarum incurſione præſtricta diſtulimu
ut quædam prælibari ſolenne eſt: ita & di
ceſſe eſt, dum modo & prælibata ſuppleantur
pore, & dilata reddantur ſuo nomine.

3. Eſt quidem & communibus ſenſibus
Dei rebus, ſed in teſtimonium veri, non
torium falſi: quod ſit ſecundum divinam,
tra divinam diſpoſitionem. Quædam enim
nota ſunt, ut immortalitas animæ penes pl
Deus noſter penes omnes. Utar ergo &
Platonis alicujus pronunciantis: Omnis anim
talis. Utar & conſcientia populi, conteſtan
Deorum: utar & reliquis communibus ſenſi
Deum judicem prædicant: Deus videt, & D
mendo. At cum ajunt, Mortuum quod m
&, Vive dum vivis: &, poſt mortem omnia fi
etiam ipſa; tunc meminero & cor vulgi ci

æco duci inniteris, si vides? quid vestiris a nudo, Christum induisti? Quid alieno uteris clypeo, si b Apostolo armatus es? Ille potius a te discat carnis esurrectionem confiteri, quam tu ab illo diffiteri.)uia si & a Christianis negari eam oporteret, suffiieret illis de sua scientia, non de vulgi ignorantia in:rui. Adeo non erit Christianus, qui eam negabit, uam confitentur Christiani: & his argumentis negait, quibus utitur non Christianus. Aufers denique æreticis quæ ethnicis sapiunt, ut de scripturis solis uæstiones suas sistant: & stare non poterunt. Comnunes enim sensus simplicitas ipsa commendat, & ompassio sententiarum, & familiaritas opinionum, oque fideliores existimantur: quia nuda & aperta & mnibus nota definiunt. Ratio autem divina in meulla est, non in superficie, & plerumque æmula maifestis.

4. Itaque hæretici inde statim incipiunt, & inde ræstruunt: dehinc interstruunt, unde sciunt facile api mentes, de communione favorabili sensuum. n aliud prius vel magis audias tam ab hæretico quam b ethnico: & non protinus, & non ubique convivium carnis, in originem, in materiam, in casum, in mnem exitum eius? immundæ a primordio ex feciius terræ, immundioris deinceps ex seminis sui limo, rivolæ, infirmæ, criminosæ, onerosæ, molestæ: t post totum ignobilitatis elogium caducæ, in oriinem terram, & cadaveris nomen: & de isto quoue nomine perituræ in nullum inde jam nomen, in mnis jam vocabuli mortem. Hanc ne ergo vir saiens, & visui & contactui & recordatui tuo ereptam, ersuadere, quod se receptura quandoque sit in inegrum de corrupto, in solidum de casso, in plenum e inanito, in aliquid omnino de nihilo, & utique edhibentibus eam ignibus & undis, & alvis ferarum, : rumis alitum, & jactibus piscium, & ipsorum

temporum propria gula? Adeone autem eadem sperabitur quae intercidit, ut claudus, & luscus, & caecus, & leprosus, & paralyticus revertantur, ut rediisse non libeat ad pristinum? an integri? ut iterum talia pati timeant. Quid tum de consequentiis carnis? Rursusne omnia necessaria illi, & in primis pabula atque potacula; & pulmonibus natandum, & intestinis aestuandum, & pudendis non pudendum, & omnibus membris laborandum? Rursus ulcera, & vulnera, & febris, & podagra & mors redoptanda? Nimirum haec erunt vota carnis recuperandae, iterum cupere de ea evadere. Et nos quidem haec aliquanto honestius pro stili pudore. Ceterum quantum etiam spurciloquii, licet illorum in congressibus experiri, tam ethnicorum quam haereticorum.

5. Igitur quoniam & rudes quique de communibus adhuc sensibus sapiunt, & dubii & simplices per eosdem sensus denuo inquietantur, & ubique primus iste in nos aries temperatur, quo carnis conditio quassatur: necessario & a nobis carnis primum conditio munietur. Vituperationem, laudatione depellas. Ita nos rhetoricari quoque provocant haeretici, sicut etiam philosophari. Futile & frivolum istud corpusculum, quod malum denique appellare non horrent, etsi angelorum fuisset operatio, ut Menandro & Marco placet: etsi ignei alicujus exstructio aeque angeli, ut Apelles docet, sufficeret ad auctoritatem carnis, secundae divinitatis patrocinium. Angelos post Deum novimus. Jam nunc quisquis ille summus Deus haeretici cujusque est, non immerito ab ipso quoque deducerem carnis dignitatem, a quo voluntas producendae ei adfuisset. Utique enim prohibuisset fieri, quam fieri scisset, si fieri noluisset. Ita & secundum illos, aeque caro Dei res. Nihil operis non ejus est, qui passus est esse. Bene autem quod plures & duriores quaeque doctrinae, totam hominis figulationem

Deo

[redacted]

Deo noſtro cedunt. Quantus hic ſit, ſatis noſti, qui unicum credidiſti. Incipiat jam tibi caro placere, cujus artifex tantus eſt. Sed & mundus, inquis, Dei opus eſt, & tamen *præterit habitus hujus mundi*, Apoſtolo quoque auctore. Nec idcirco reſtitutio mundi præjudicabitur, quia Dei opus eſt: & utique ſi univerſitas inreformabilis poſt deceſſum, quid portio? Plane, ſi portio univerſitati adæquatur: ad diſtantiam enim provocamus. Primo quidem, quod *omnia ſermone Dei facta ſunt*, *& ſine illo nihil*. Caro autem & ſermone Dei conſtitit propter formam, ne quid ſine ſermone, (*Faciamus* enim *hominem*, ante præmiſit,) & amplius, manu, propter prælationem, ne univerſitati compararetur. *Et finxit*, inquit, *Deus hominem*, magnæ ſine dubio differentiæ ratio, pro conditione ſcilicet rerum. Minora enim, quæ fiebant, eo, cui fiebant. Siquidem homini fiebant, cui mox a Deo addicta ſunt. Merito igitur ut famula, juſſu & imperio, & ſola vocali poteſtate univerſa proceſſerant. Contra, homo ut dominus eorum, in hoc ab ipſo Deo extructus eſt, ut dominus eſſe poſſet, dum fit a domino. Hominem autem, memento carnem proprie dici, quæ prior vocabulum hominis occupavit: & *finxit Deus hominem*, *limum de terra*. Jam homo, qui adhuc limus. Et *inſufflavit in faciem ejus flatum vitæ*: *& factus eſt homo*, id eſt, limus, *in animam vivam*. Et *poſuit Deus hominem*, *quem finxit*, *in paradiſo*. Adeo homo figmentum primo, dehinc totus. Hoc eo commendarim, uti quicquid omnino homini a Deo proſpectum atque promiſſum eſt: non ſoli animæ, verum & carni ſcias debitum; ut ſi non ex conſortio generis, certe vel ex privilegio nominis.

6. Perſequar itaque propoſitum, ſi tamen tantum poſſim carni vindicare, quantum contulit ille, qui eam fecit: jam tunc gloriantem, quod illa puſillitas,

 limus,

limus, in manus Dei, quæcunque sunt, pervenit, satis beatus, etsi solummodo contactus. Quid enim si nullo amplius opere, statim figmentum de contactu Dei constitisset? Adeo magna res agebatur, qua ista materia extruebatur. Itaque totiens honoratur, quotiens manus Dei patitur, dum tangitur, dum decerpitur, dum deducitur, dum effingitur. Recogita totum illi Deum occupatum ac dedicatum, manu, sensu, opere, consilio, sapientia, providentia, & ipsa in primis adfectione, quæ liniamenta ducebat. Quodcumque enim limus exprimebatur, Christus cogitabatur homo futurus, quod & limus, & caro sermo, quod & terra tunc. Sic enim præfatio patris ad filium: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Et fecit hominem Deus.* Id utique quod finxit, ad imaginem Dei fecit illum, scilicet Christi. Et sermo enim Deus, qui in effigie Dei constitutus, *non rapinam existimavit pariari Deo.* Ita limus ille jam tunc imaginem induens Christi futuri in carne, non tantum Dei opus erat, sed & pignus. Quo nunc facit ad infuscandam originem carnis, nomen terræ ventilare, ut sordentis, ut jacentis elementi? cum etsi alia materia excludendo homini competisset, artificis fastigium recogitari oporteret: qui illam & eligendo dignam judicasset, & tractando fecisset. Phidiæ manus Jovem Olympium ex ebore molitur, & adoratur: nec jam bestiæ & quidem insulsissimæ dens est. Sed summum seculi numen, non quia elephantus, sed quia Phidias tantus: Deus vivus, Deus verus, quamcunque materiæ vilitatem, non de sua operatione purgasset, & ab omni infirmitate sanasset? An hoc supererit, ut honestius homo Deum, quam hominem Deus finxerit? nunc etsi scandalum limus, alia jam res est. Carnem jam teneo, non terram: licet & caro audiat, *Terra es, & in terram ibis.* Origo recensetur, non substantia revocatur. Datum est

[redacted]

ſſe aliquid origine generoſius, & demutatione feli-
ius. Nam & aurum terra, quia de terra, hactenus
ımen terra. Ex quo aurum, longe alia materia,
›lendidior atque nobilior de obſoletiore matrice. Ita
: Deo licuit carnis aurum de limi, quibus putas, ſor-
ibus excuſato cenſu eliquaſſe.

7. Sed dilutior videatur autoritas carnis, quia
on & ipſam proprie manus divina tractavit, ſicuti
mum. Quando in hoc tractavit limum, & poſtmo-
ım caro fieret ex limo, carnis utique negotium
ɜſſit. Sed adhuc velim diſcas, quando & quomodo
ıro floruerit ex limo. Neque enim, ut quidam vo-
ınt, illæ pelliceæ tunicæ, quas Adam & Eva para-
ſum exuti induerunt, ipſæ erunt carnis ex limo re-
›rmatio, cum aliquanto prius & Adam ſubſtantiæ
ıæ traducem in feminæ jam carne recognoverit: *H c
ʉnc os ex oſſibus meis, & caro ex carne mea:* Et ipſa de-
batio maſculi in feminam carne ſuppleta ſit, limo
pinor ſupplenda: ſi Adam adhuc limus. Oblitera-
ıs igitur & devoratus eſt limus in carnem. Quan-
ɔ? cum factus eſt homo in animam vivam, de Dei
ıtu, vapore ſcilicet: idoneo torrere quodammodo
num in aliam qualitatem, quaſi in teſtam, ita in car-
ɜm. Sic & figulo licet argillam temperato ignis ad-
ıtu in materiam robuſtiorem recorporare, & aliam
ɛ alia ſtringere ſpeciem, aptiorem priſtina, & ſui
m generis ac nominis. Nam etſi ſcriptum eſt, *nun-
ıid argilla dicet figulo*, id eſt homo Deo: etſi Apoſto-
s in teſtaceis ait vaſculis, tamen & argilla homo,
ıia limus ante, & teſta caro, quia ex limo per ad-
ıtus divini vaporem, quam poſtea pelliceæ tunicæ,
eſt cutes ſuperductæ, veſtierunt. Usque adeo,
detraxeris cutem, nudaveris carnem. Ita quod ho-
e ſpolium efficitur, ſi detrahatur: hoc fuit indu-
entum, cum ſuperſtruebatur. Hinc & Apoſtolus
rcumciſionem, deſpoliationem carnis appellans, tu-

 nicam

nicam cutem adfirmavit. Hæc cum ita sint, habes & limum de manu Dei gloriosum, & carnem de adflatu Dei gloriosiorem, quo pariter caro & limi rudimenta deposuit, & animæ ornamenta suscepit. Non es diligentior Deo: Uti tu quidem Scythicas & Indicas gemmas, & rubentis maris grana candentia, non plumbo, non ære, non ferro, ne argento quoque oblaquees, sed electissimo & insuper operosissimo descrobes auro, vinis item, & unguentis preciosissimis quibusque, vasculorum prius congruentiam cures, proinde perfectæ ferruginis gladiis vaginarum adæques dignitatem; Deus vero animæ suæ umbram, spiritus sui auram, oris sui operam vilissimo alicui commiserit capulo, & indigne collocando utique damnaverit. Collocavit autem an potius inseruit & immiscuit carni, tanta quidem concretione, ut incertum haberi possit, utrum ne caro animam, an carnem anima circumferat: utrum ne animæ caro, an anima pareat carni. Sed & magis animam invehi atque dominari credendum est, ut magis Deo proximam: hoc quoque ad gloriam carnis exuberat, quod proximam Deo & continet & ipsius dominationis compotem præstat. Quem enim naturæ usum, quem mundi fructum, quem elementorum saporem, non per carnem anima depascitur? quid ni? per quam omni instrumento sensuum fulta est? Visu, auditu, gustu, odoratu, contactu: per quam divina potestate resperſa est. Nihil non sermone perficiens, vel tacite præmisso. Et sermo enim de organo carnis est. Artes per carnem; studia, ingenia, per carnem; opera, negotia, officia, per carnem: atque adeo totum vivere animæ carnis est, ut non vivere animæ nihil aliud sit, quam a carne divertere. Sic etiam ipsum mori carnis est, cujus & vivere. Porro si universa per carnem subjacent animæ, carni quoque subjacent per quod utaris necesse est. Ita caro

dum

dum miniſtra & famula animæ deputatur, conſors & cohæres invenitur: ſi temporalium, cur non & æternorum?

8. Et hæc quidem velut de publica forma humanæ conditionis ſuffragia carni procuraverim. Videamus nunc de propria etiam Chriſtiani nominis forma, quanta huic ſubſtantiæ frivolæ ac ſordidæ, apud Deum prærogativa ſit: & ſi ſufficeret illi quod nulla omnino anima ſalutem poſſit adipiſci, niſi, dum eſt in carne, crediderit: adeo caro ſalutis eſt cardo. Denique cum anima Deo allegitur, ipſa eſt quæ efficit, ut anima allegi poſſit. Scilicet caro abluitur, ut anima emaculetur. Caro ungitur, ut anima conſecretur. Caro ſignatur, ut & anima muniatur. Caro manus impoſitione adumbratur, ut & anima ſpiritu illuminetur. Caro corpore & ſanguine Chriſti veſcitur, ut & anima de Deo ſaginetur. Non poſſunt ergo ſeparari in mercede, quas opera conjungit. Nam & ſacrificia Deo grata, conflictationes dico animæ, jejunia, & ſeras & aridas eſcas, & adpendices hujus officii ſordes. Caro de proprio ſuo incommodo inſtaurat: virginitas quoque & viduitas, & modeſta in occulto matrimonii diſſimulatio, una noticia ejus, de bonis carnis Deo adolantur. Age jam quid de ea ſentis, cum pro nominis fide in medium extracta, & odio publico expoſita decertat, cum in carceribus maceratur, teterrimo lucis exilio, penuria mundi, ſqualore, pædore, contumelia victus, ne ſomno quidem libera, quippe ipſis etiam cubilibus vincta, ipſisque ſtramentis lancinata, cum jam & in luce omni tormentorum machinatione laniatur, cum denique ſuppliciis erogatur eniſa reddere Chriſto vicem moriendo pro ipſo, & quidem per eandem crucem ſæpe, nedum per atrociora quoque ingenia pœnarum. Næ illa beatiſſima & glorioſiſſima, quæ poteſt apud Chriſtum dominum parere debito tanto: ut hoc ſolum debe-

debeat ei, quod ei debere desierit: hoc magis vincta quod absoluta.

9. Igitur ut retexam quam Deus manibus suis ad imaginem Dei struxit, quam de suo adflatu ad similitudinem suæ vivacitatis animavit: quam incolatui, fructui, dominatui totius suæ operationis præposuit; quam sacramentis suis disciplinisque vestivit, cujus munditias amat, cujus castigationes probat, cujus passiones sibi adpreciat, hæccine non resurget totiens Dei? Absit ut Deus manuum suarum operam, ingenii sui curam, adflatus sui vaginam, molitionis suæ reginam, liberalitatis suæ hæredem, religionis suæ sacerdotem, testimonii sui militem, Christi sui sororem, in æternum destituat interitum. Bonum Deum novimus: solum optimum a Christo addiscimus, qui dilectionem mandans, post suam in proximum, faciet & ipse quod præcipit: diliget carnem tot modis sibi proximam, etsi infirmam, sed *virtus in infirmitate perficitur;* etsi imbecillam, *sed medicum non desiderant, nisi male habentes;* etsi inhonestam, sed *inhonestioribus majorem circumdamus honorem;* etsi perditam: sed *ego*, inquit, *veni, ut quod periit, salvum faciam;* etsi peccatricem: sed *malo mihi*, inquit, *salutem peccatoris, quam mortem;* etsi damnatam: sed *ego*, inquit, *percutiam, & sanabo.* Quid ea exprobras carni, quæ Deum expectant, quæ in Deum sperant? honorantur ab illo? quibus subvenit? Ausim dicere, si hæc carni non accidissent, benignitas, gratia, misericordia, omnis vis Dei benefica vacuisset.

10. Tenes scripturas, quibus caro infuscatur? tene etiam quibus inlustratur. Legis cum caro deprimitur? adige oculos & cum caro relevatur. *Omnis caro fœnum.* Non hoc solum pronunciavit Esaias, sed &, *Omnis caro videbit salutare Dei.* Notatur in Genesi, dicens Deus: *Non manebit spiritus meus in hominibus istis, quia caro sunt.* Sed auditur per Joelem;

Effun-

[redacted]

Effundam de spiritu meo in omnem carnem. Apostolum quoque, ne de uno stilo noris, quo carnem plerumque compungit. Nam etsi negat habitare boni quicquam in carne sua: etsi adfirmat eos, qui in carne sint, Deo placere non posse: quia concupiscat adversus spiritum: & si qua alia ita ponit, ut carnis non tamen substantia, sed actus inhonoretur: dicemus quidem alibi nihil proprie carni exprobari oportere, nisi in animæ suggillationem, quæ carnem ministerio sibi subigit. Verum interim & in illis literis Paulus est, cum stigmata Christi in corpore suo portat: cum corpus nostrum ut Dei templum vitiari vetat: cum corpora nostra, membra Christi facit: cum monet *tollere & magnificare Deum in corpore nostro.* Itaque si ignominiæ carnis resurrectionem ejus expellunt, cur non dignitates potius inducent? Quoniam Deo magis congruit in salutem redigere, quod reprobarit interdum, quam in perditionem debere, quod etiam aliquando probavit.

11. Hucusque de præconio carnis adversus inimicos, & nihilominus amicissimos ejus. Nemo enim tam carnaliter vivit, quam qui negant carnis resurrectionem. Negantes enim pœnam, despiciunt & disciplinam. De quibus luculenter & paracletus per Prophetidem Priscam, *Carnes sunt, & carnem oderunt.* Quam si tanta auctoritas munit, quanta illi ad meritum salutis patrocinari possit, nunquid etiam Dei ipsius potentiam, & potestatem, & licentiam recensere debemus, an tantus sit, qui valeat dilapsum & devoratum, & quibuscunque modis ereptum tabernaculum carnis reædificare, atque restituere? an & aliqua nobis exempla hujus sui juris in publico naturæ promulgavit, ne qui forte adhuc sitiant Deum nosse: qui non alia lege credendus est, quam ut omnia posse credatur. Plane apud philosophos habes, qui mundum hunc innatum infectumque defendant: sed multo

melius

melius, quod omnes fere hæreſes natum & factum mundum annuentes, conditionem Deo noſtro adſcribunt. Igitur confide illum totum hoc ex nihilo protuliſſe, & Deum noſti fidendo, quod tantum Deus valeat. Nam & quidam infirmiores, hoc prius credere de materia potius ſubjacenti volunt: ab illo univerſitatem dedicatam, ſecundum philoſophos. Porro etſi ita in vero haberetur, cum tamen longe alias ſubſtantias longeque alias ſpecies ex reformatione materiæ diceretur protuliſſe, quam fuiſſet ipſa materia: non minus defenderem ex nihilo eum protuliſſe, ſi ea protulerat, quæ omnino non fuerant. Quo enim intereſt ex nihilo quid proferri, an ex aliquo? dum quod non fuit, fiat: quando etiam non fuiſſe, nihil ſit fuiſſe. Sic & fuiſſe econtrario, nonnihil eſt fuiſſe. Nunc etſi intereſt, tamen utrumque mihi adplaudit. Sive enim ex nihilo Deus molitus eſt cuncta, poterit & carnem in nihilum productam exprimere de nihilo. Sive de materia moderatus eſt alia, poterit & carnem quocunque dehauſtam evocare de alio. Et utique idoneus eſt reficere, qui fecit. Quanto plus eſt feciſſe, quam refeciſſe: initium dediſſe, quam reddidiſſe. Ita reſtitutionem carnis, faciliorem credas inſtitutione.

12. Aſpice nunc ad ipſa quoque exempla divinæ poteſtatis. Dies moritur in noctem, & tenebris usquequaque ſepelitur. Funeſtatur mundi honor, omnis ſubſtantia denigratur. Sordent, ſilent, ſtupent cuncta, ubique juſtitium eſt, quies rerum. Ita lux amiſſa lugetur. Et tamen rurſus cum ſuo cultu, cum dote, cum ſole, eadem & integra & tota univerſo orbi reviviſcit, interficiens mortem ſuam, noctem, reſcindens ſepulturam ſuam, tenebras, hæres ſibimet exiſtens, donec & nox reviviſcat cum ſuo & illa ſuggeſtu. Redaccenduntur enim & ſtellarum radii, quos matutina ſuccenſio extinxerat. Reducuntur

tur & ſyderum abſentiæ, quas temporalis diſtinctio exemerat. Redornantur & ſpecula lunæ, quæ menſtruus numerus adtriverat. Revolvuntur hyemes & æſtates, & verna, & autumna, cum ſuis viribus, moribus, fructibus. Quippe etiam terræ de cœlo diſciplina eſt, arbores veſtire poſt ſpolia, flores denuo colorare, herbas rurſus imponere, exhibere eadem quæ abſumpta ſint ſemina: nec prius exhibere, quam abſumpta. Mira ratio: de fraudatrice ſervatrix: ut reddat, intercipit: ut cuſtodiat, perdit: ut integret, vitiat: ut etiam ampliet, prius decoquit. Siquidem uberiora & cultiora reſtituit, quam exterminavit. Revera fœnore interitu, & injuria uſura, & lucro damno, ſemel dixerim univerſa conditio recidiva eſt. Quodcunque conveneris, fuit. Quodcunque amiſeris, nihil non iterum eſt. Omnia in ſtatum redeunt, quum abſceſſerint, omnia incipiunt, quum deſierint. Ideo finiuntur, ut fiant. Nihil deperit, niſi in ſalutem. Totus igitur hic ordo revolubilis rerum, teſtatio eſt reſurrectionis mortuorum. Operibus eam præſcripſit Deus ante, quam literis. Viribus prædicavit ante, quam vocibus. Præmiſit tibi naturam magiſtram, ſummiſſurus & prophetiam: quo facilius credas prophetiæ, diſcipulus naturæ: quo ſtatim admittas cum audieris, quod ubique jam videris. Nec dubites Deum carnis etiam reſuſcitatorem, quem omnium noris reſtitutorem. Et utique ſi omnia homini reſurgunt, cui procurata ſunt; porro non homini, niſi & carni: quale eſt, ut ipſa depereat in totum, propter quam & cui nihil deperit?

13. Si parum univerſitas reſurrectionem figurat, ſi nihil tale conditio ſignat: quia ſingula ejus non tam mori quam deſinere dicantur, nec redanimari, ſed reformari exiſtimentur, accipe pleniſſimum atque firmiſſimum hujus ſpei ſpecimen. Siquidem animalis eſt res & vitæ obnoxia & morti: illum dico alitem orien-

tis

nis peculiarem, de singularitate famosum, de posteritate monstruosum: qui semetipsum libenter funerans renovat natali fine decedens atque succedens, iterum Phœnix, ubi jam nemo; iterum ipse, qui non jam; alius idem. Quid expressius atque signatius in hanc caussam, aut cui alii rei tale documentum? Deus etiam scripturis suis: & *florebit enim*, inquit, *velut phœnix*, id est de morte, de funere; uti credas, de ignibus quoque substantiam corporis exigi posse. *Multis passeribus antestare* nos dominus pronunciavit. Si non & phœnicibus, nihil magnum. Sed homines semel interibunt, avibus Arabiæ resurrectione securis?

14. Talia interim divinarum virium liniamenta, non minus parabolis operato Deo quam locuto, veniamus & ad ipsa edicta, atque decreta ejus, quo cum maxime divisionem istam materiæ ordinamus. Exorsi enim sumus ab auctoritate carnis, an ea sit cui dilapsæ salus competat: dehinc prosecuti de potentia Dei, an tanta sit, quæ salutem conferre dilapsæ rei soleat. Nunc si probavimus utrunque, velim etiam de caussa requiras: an sit aliqua tam digna, quæ resurrectionem carnis necessariam, & rationi certe omni modo debitam vindicet: quia subest dicere, etsi caro capax restitui, etsi divinitas idonea restituendi, etsi caussa restitutionis præesse debebit. Accipe igitur & caussam, qui apud Deum discis tam optimum, quam & justum. De suo optimum, de nostro justum. Nisi enim homo deliquisset, optimum solummodo Deum nosset, ex naturæ proprietate. At nunc etiam justum eum patitur, ex caussæ necessitate. Tamen & hoc ipso, optimum, dum & justum. Et bono enim juvando, & malo puniendo, justitiam exhibens, utramque sententiam bono præstat, hinc vindicans istud, inde remunerans illud. Sed cum Marcione plenius disces, an hoc sit Dei totum. Interim talis est

noster

nofter merito; judex, quia dominus; merito dominus, quia auctor; merito auctor, quia Deus. Hinc & ille, nefcio quis, hæreticorum: merito non judex, non enim Deus. Merito: non dominus: non enim auctor. Nefcio jam fi Deus, qui nec auctor quod Deus, nec dominus quod auctor. Igitur fi Deo & domino & auctori congruentiffimum eft judicium in hominem deftinare, de hoc ipfo an dominum & auctorem fuum agnofcere & obfervare curaret: an non; itaque judicium refurrectio expunget? Hæc erit tota cauffa, imo neceffitas refurrectionis, congruentiffima fcilicet Deo deftinatio judicii, de cujus difpofitione difpicias, an utrique fubftantiæ humanæ dijudicandæ, cenfura divina præfideat, tam animæ quam & carni. Quod enim congruet judicari, hoc competet etiam refufcitari. Dicimus plenum primo perfectumque credendum judicium Dei, ut ultimum jam atque exinde perpetuum. Ut fic quoque juftum, dum non in aliquo minus. Ut fic quoque Deo dignum, dum pro tanta ejus patientia plenum atque perfectum. Itaque plenitudinem perfectionemque judicii, non nifi de totius hominis repræfentatione conftare. Totum porro hominem ex utriusque fubftantiæ concretione parere: idcircoque in in utraque exhibendum, quem totum oporteat judicari: qui nifi totus, utique non vixerit. Qualis ergo vixerit, talem judicari: quia de eo quod vixerit, habeat judicari. Vita eft enim cauffa judicii, per tot fubftantias difpungenda, per quot & functa eft.

15. Age jam fcindant adverfarii noftri, carnis animæque contextum, prius in vitæ adminiftratione, ut ita audeant fcindere illud etiam in vitæ remuneratione. Negent operarum focietatem, ut merito poffint etiam mercedem negare. Non fit particeps in fententia caro, fi non fuerit & in cauffa. Sola anima revocetur, fi fola decedit. At enim non magis fola

dece-

decedit, quam sola decucurrit, illud unde decedit, vitam hanc dico. Adeo autem non solum anima transigit vitam, ut nec cogitatus licet solos, licet non ad effectum per carnem deductos auferamus a collegio carnis. Siquidem in carne, & cum carne, & per carnem agitur ab anima, quod agitur in corde. Hanc denique carnis speciem, arcem animæ etiam dominus in suggillationem cogitatuum taxat. *Quid cogitatis in cordibus vestris nequam?* Et, *Qui conspexerit ad concupiscendum, jam adulteravit in corde.* Adeo & sine opere, & sine effectu, cogitatus carnis est actus. Sed etsi in cerebro, vel in medio superciliorum discrimine, vel ubi philosophis placet, principalitas sensuum consecrata est, quod Hegemonicon appellatur: caro erit omne animæ cogitatorium. Nunquam anima sine carne est, quamdiu in carne est. Nihil non cum illa agit, sine qua non est. Quære adhuc an cogitatus quoque per carnem administrantur, qui per carnem dinoscuntur extrinsecus. Volutet aliquid anima, vultus operatur indicium: facies intentionum omnium speculum est. Negent factorum societatem, cui negare non possunt cogitatorum. Et illi quidem delinquentias carnis enumerant: ergo peccatrix tenebitur supplicio. Nos vero etiam virtutes carnis opponimus: ergo & bene operata tenebitur præmio. Et si anima est, quæ agit & impellit in omnia, carnis obsequium est. Deum non licet aut injustum judicem credi, aut inertem. Injustum, si sociam bonorum operum a præmiis arceat. Inertem, si sociam malorum a suppliciis secernat, cum humana censura eo præfectior habeatur: quo etiam ministros facti cujusque deposcit, nec parcens, nec invidens illis, quo minus cum auctoribus aut pœnæ, aut gratiæ communicent fructum.

16. Sed cum imperium animæ, obsequium carni distribuimus, prospiciendum est, ne & hoc alia argumen-

gumentatione ſubvertant, ut velint carnem ſic in officio animæ collocare, non quaſi miniſtram, ne & ſociam cogantur cognoſcere. Dicent enim miniſtros & ſocios habere arbitrium miniſtrandi atque ſociandi, & poteſtatem ſuæ voluntatis in utrumque, homines ſcilicet & ipſos: idcirco cum auctoribus merita communicare, quibus operam ſponte accommodarint. Carnem autem nihil ſapientem, nihil ſentientem per ſemetipſam, non velle, non nolle de ſuo habentem, vice potius vaſculi apparere animæ, ut inſtrumentum, non ut miniſterium. Itaque animæ ſolius judicium præſidere, qualiter uſa ſit vaſculo carnis: vaſculum vero ipſum non eſſe ſententiæ obnoxium: quia nec calicem damnari, ſiquis eum veneno temperarit: nec gladium ad beſtias pronunciari, ſiquis eo latrocinium fuerit operatus. Jam ergo innocens caro, ex ea parte, qua non reputabuntur illi operæ malæ: & nihil prohibet, innocentiæ nomine ſalvam eam fieri. Licet enim nec bona opera reputentur illi, ſicut nec mala: divinæ tamen benignitati magis competit innocentes liberare: beneficus enim eſt atque optimus. Debet autem etiam quod non deberetur offerre. Et tamen calicem non dico venenarium, in quem mors aliqua ructarit, ſed fictricis, vel archigalli, vel gladiatoris, aut carnificis ſpiritu infectum: quæro an minus damnes, quam oſcula ipſorum: noſtris quoque ſordibus nubilum, vel non pro animo temperatum, elidere ſolemus: quo magis puero iraſcamur. Gladium vero latrociniis ebrium quis non a domo tota, nedum a cubiculo, nedum a capitis ſui officio relegabit: præſumens ſcilicet, nihil aliud ſe quam inludia animarum ſomniaturum, urgentium & inquietantium ſanguinis ſui concubinum. At enim & calix bene ſibi conſcius, & de diligentia miniſterii commendatus, coronis quoque potatoris ſui inorabitur, aut aſpergine florum honorabitur. Et gladius bene de

bello cruentus, & melior homicida, laudem ſuam conſecratione penſabit. Eſt ne ergo & in vaſcula & in inſtrumenta ſententiam figere, ut dominorum & auctorum meritis & ipſa communicent; ut huic quoque argumentationi ſatisfecerim, licet ab exemplo vacet diverſitas rerum, Omne enim vas vel inſtrumentum aliunde in uſus venit, extranea omnino materia a ſubſtantia hominis. Caro autem ab exordio uteri conſita, conformata, congenita animæ, etiam in omni operatione miſcetur illi. Nam etſi vas vocatur apud Apoſtolum, quam jubet in honore tractare, eadem tamen ab eodem homo exterior appellatur: ille ſcilicet limus, qui prior titulo hominis incisus eſt: non calicis, aut gladii, aut faſculi ullius. Vas enim capacitatis nomine dicta eſt, qua animam capit & continet: homo vero de communione naturæ, quæ eam non inſtrumentum in operationibus præſtat, ſed miniſterium. Ita & miniſterium tenebitur judicio, ut de ſuo nihil ſapiat: quia portio eſt ejus, quæ ſapit, non ſupellex. Hoc & Apoſtolus ſciens nihil carnem agere per ſemetipſam, quod non animæ deputetur: nihilominus peccatricem judicat carnem, ne eo quod ab anima videatur impelli, judicio liberata credatur. Sic & cum aliquas laudis operas carni indicit, *glorificate, tollite Deum in corpore veſtro*, certus & hos conatus ab anima agi: idcirco tamen & carni eos mandat, quia & illi fructum repromittunt. Alioquin nec exprobratio competiſſet in alienam culpæ, nec adhortatio in extraneam gloriæ: & exprobratio enim, & exhortatio vacarent erga carnem, ſi vacaret & merces, quæ in reſurrectione captatur.

17. Simplicior quisque fautor ſententiæ noſtræ putabit, carnem etiam idcirco repræſentandam eſſe judicio: quia aliter anima non capiat paſſionem tormenti ſeu refrigerii; utpote incorporalis: hoc enim vul-

gus exiſtimat. Nos autem animam corpora'em & ·profitemur, & in ſuo volumine probamus, ha-tem proprium genus ſubſtantiæ ſoliditatis, per m quid & ſentire & pati poſſit. Nam & nunc ani- torqueri, foverique penes inferos, licet nudas, t adhuc exules carnis, probabit Lazari exemplum. li igitur adverſario dicere: ergo quæ habet cor-entiam propriam, de ſuo ſufficiet ad facultatem ionis & ſenſus, ut non egeat repreſentatione car-, imo eatenus egebit: non quia ſentire quid ſine ne non poſſit, ſed quia neceſſe eſt illam etiam cum ne ſentire. Quantum enim ad agendum de ſuo cit, tantum & ad patiendum. Ad agendum au-minus de ſuo ſufficit. Habet enim de ſuo ſolum-do cogitare, velle, cupere, diſponere. Ad per-endum autem operam carnis expectat. Sic itaque d patiendum ſocietatem carnis expoſtulat, ut tam ne per eam pati poſſit, quam ſine ea plene agere potuit. Et ideo in quæ de ſuo ſufficit, eorum rim ſententiam pendit, concupiſcentiæ, & cogi-s, & voluntatis. Porro ſi hæc ſatis eſſent ad ple-dinem meritorum, ut non requirerentur & facta, ceret in totum anima ad perfectionem judicii de judicanda, in quæ agenda ſola ſuffecerat. Cum o etiam facta devincta ſint meritis, facta autem carnem adminiſtrentur: jam non ſufficit animam carne foveri, ſive cruciari pro operibus etiam nis; etſi habet corpus, etſi habet membra; quæ inde illi non ſufficiunt ad ſentiendum plene, quem-odum nec ad agendum perfecte. Idciro pro quo do egit, pro eo & patitur apud inferos, prior de-ans judicium ſicut prior induxit admiſſum: expe-s tamen & carnem, ut per illam etiam facta com-ſet, cui cogitata mandavit. Denique hæc erit o in ultimum finem deſtinati judicii, ut exhibitione nis omnis divina cenſura perfici poſſit. Alioquin

non ſuſtineretur in finem, quod & nunc animæ decerpuntur apud inferos, ſi ſolis animabus deſtinaretur.

18. Hucusque præſtructionibus egerim, ad muniendos ſenſus omnium ſcripturarum, quæ carnis recidivatum pollicentur. Cui cum tot auctoritates juſtorum patrociniorum procurent, honores dico ſubſtantiæ ipſius, tum vires Dei, tum exempla earum, tum rationes judicii & neceſſitates ipſius: utique ſecundum præjudicia tot auctoritatum ſcripturas intelligi oportebit: non ſecundum ingenia hæreticorum, de ſola incredulitate venientia: quia incredibile habeatur reſtitui ſubſtantiam interitu ſubductam; non quia & ſubſtantiæ ipſi inemeribile ſit, aut Deo impoſſibile, aut judicio inhabile: plane incredibile, ſi nec prædicatum divinitus fuerit: niſi quod etſi prædicatum id a Deo non fuiſſet, utlro præſumi debuiſſet, ut propterea non prædicatum, quia tot auctoritatibus præjudicatum. At cum divinis quoque vocibus perſonat, tanto abeſt ut aliter intelligatur, quam deſiderant illa, a quibus etiam ſine divinis vocibus perſuadeatur. Videamus igitur hoc primum, quonam ſtilo ſpes iſta proſcripta ſit. Unum opinor, apud omnes edictum Dei pendet reſurrectio mortuorum. Duo verba expedita, deciſa, deterſa: ipſa conveniam, ipſa diſcutiam, cui ſe ſubſtantiæ addicant. Cum audio reſurrectionem homini imminere, quæram neceſſe eſt, quid ejus cadere ſortitum ſit. Siquidem nihil reſurgere expectabit, niſi quod ante ſucciderit. Qui ignorat carnem cadere per mortem, poteſt eam nec ſtantem noſſe per vitam. Sententiam Dei, natura pronunciat: *Terra es, & in terram ibis.* Et qui non audit videt. Nulla mors non ruina membrorum. Hanc corporis ſortem dominus quoque expreſſit, cum ipſa ſubſtantia indutus, *Diruite*, inquit, *templum iſtud, & ego illud triduo reſuſcitabo.* Oſtendit

enim,

enim, cujus sit dirui, cujus elidi, cujus jacere, ejus & relevari, & resuscitari: quamquam & animam circumferret trepidantem usque ad mortem, sed non cadentem per mortem. Quia & scriptura de corpore inquit, suo dixerat. Atque adeo caro est, quæ morte subruitur: ut exinde a cadendo cadaver renuncietur. Anima porro nec vocabulo cadit, quia nec habitu ruit. Atqui ipsa est, quæ ruinam corpori infert, cum efflata est: sicut ipsa est, quæ illud de terra suscitabit ingressa. Non potest cadere quæ suscitavit ingressa. Non potest ruere, quæ eligit egressa. Arctius dicam, ne in somnum quidem cadit anima cum corpore, ne tum quidem sternitur cum carne. Sed enim agitatur in somnis & jactitatur: quiesceret autem si jaceret. Ita nec in veritate mortis cadit, quæ nec in imagine ejus ruit. Sequens nunc vocabulum mortuorum æque dispice, cui substantiæ insidat: quanquam in hac materia admittamus, interdum mortalitatem animæ assignari ab hæreticis: ut si anima mortalis resurrectionem consecutura est, præjudicium sit & carni non minus mortali resurrectionem communicaturæ. Sed nunc proprietas vocabuli vindicanda est suæ sorti. Jam quidem eo ipso, quod resurrectio caducæ rei est, id est carnis, eadem erit & in nomine mortui: quia caducæ rei est resurrectio, quæ dicitur mortuorum. Sic & per Abraham patrem fidei, divinæ familiaritatis virum discimus. Postulans enim Saræ humandæ locum de filiis Heth: *Date ergo*, inquit, *mihi possessionem sepulchri vobiscum*, *& humabo mortuam meam* carnem scilicet. Neque enim animæ humandæ spacium desiderasset, etsi anima mortalis crederetur, etsi mortuus dici mereretur. Quod si mortuus, corpus est, corporum erit resurrectio, cum dicitur mortuorum.

19. Et hæc itaque dispectio tituli, & præconii ipsius, fidem utique defendens vocabulorum, illuc

proficere debebit: ut si qua pars diversa turbat obtentu figurarum & ænigmatum, manifestiora quæque prævaleant; & de incertis certiora præscribant. Nacti enim quidam solennissimam eloquii prophetici formam, allegorici & figurati plerumque, non tamen semper, resurrectionem quoque mortuorum manifeste annunciatam, in imaginariam significationem distorquent; asseverantes ipsam etiam mortem spiritaliter intelligendam. Non enim hanc esse in vero, quæ sit in medio, dissidium carnis atque animæ, sed ignorantiam Dei, per quam homo mortuus Deo, non minus in errore jacuerit quam in sepulchro. Itaque & resurrectionem eam vindicandam, qua quis addita veritate redanimatus & revivificatus Deo, ignorantiæ morte discussa, velut de sepulchro veteris hominis eruperit: quia & dominus scribas & pharisæos sepulchris dealbatis adæquaverit. Exinde ergo resurrectionem fide consecutos cum domino esse, cum eum in baptismate induerint. Hoc denique ingenio etiam in colloquiis sæpe nostros decipere consuerunt: quasi & ipsi resurrectionem carnis admittant. Væ, inquiunt, qui non in hac carne resurrexerit: ne statim illos percutiant, si resurrectionem statim abnuerint. Tacite autem secundum conscientiam suam hoc sentiunt. Væ, qui non, dum in hac carne est, cognoverit arcana hæretica: hoc est enim aqud illos resurrectio. Sed & plerique ab excessu animæ resurrectionem vindicantes, de sepulchro exire, de seculo evadere interpretantur: quia & seculum mortuorum sit habitaculum, id est ignorantium Deum. Vel etiam de ipso corpore, quia & corpus vice sepulchri conclusam animam, in secularis vitæ morte detineat.

20. Ob hujusmodi igitur conjecturas primam præstructionem eorum depellam, qua volunt omnia prophetas per imagines concionatos: quando si ita esset, ne ipsæ quidem imagines distingui potuissent, si non

&

& veritates prædicatæ fuissent, ex quibus imagines deliniarentur. Atque adeo si omnia figuræ, quid erit illud cujus figuræ, quomodo speculum obtendes, si nusquam est facies? Adeo autem non omnia imagines, sed & veritates: nec omnia umbræ, sed & corpora: ut in ipsum quoque dominum insigniora quæque luce clarius prædicarentur. Nam & virgo concepit in utero non figurate; & peperit Emanuelem, nobiscum dominum Jesum, non oblique; & si oblique; accepturum *virtutem Damasci & spolia Samariæ:* sed manifeste venturum in judicium cum presbyteris & principibus populi. Nam & *tumultuatæ sunt gentes* in persona Pilati, & *populi meditati sunt inania*, in persona Israelis. *Astiterunt reges terræ*, Herodes; & *archontes congregati sunt in unum*, Annas & Caiphas *adversus dominum & adversus Christum ejus.* Qui & *tanquam ovis ad jugulationem adductus est*, & *tanquam agnus ante tondentem*, scilicet Herodem, *sine voce, sic non aperuit os suum: dorsum suum ponens ad flagella*, & *maxillas ad palmas*, & *faciem non avertens a sputaminum jaculis: deputatus* etiam *inter iniquos*, *perfossus manus & pedes: sortem* passus in *vestimento*, & *potus amaros*, & *capitum irridentium nutus*, *triginta argenteis appreciatus* a proditore. Quæ hic figuræ apud Esaiam? quæ imagines apud David? quæ ænigmata apud Hieremiam? ne virtutes quidem ejus per parabolas profatos. Aut nunquid nec *oculi patefacti* sunt *cæcorum*, nec *inclaruit lingua mutorum*, nec *manus aridæ*, & *genua dissoluta revaluerunt*, nec *claudi salierunt ut cervus:* quæ etsi spiritaliter quoque interpretari solemus secundum comparationem animalium, vitiorum a domino remediatorum, cum tamen & carnaliter adimpleta sunt, ostendunt prophetas in utramque speciem prædicasse, salvo eo quod plures voces eorum nudæ & simplices, & ab omni allegoriæ nubilo puræ defendi possunt: ut cum exitus gentium & urbium resonant, Tyri & Ae-

 gypti,

gypti, & Babylonis, & Idumææ, & Carthaginenſium navium: ut cum ipſius Iſraelis plagas, aut venias, captivitates, reſtitutiones, ultimæque diſperſionis exitum perorant. Quis hæc interpretabitur magis quam recognoſcet? res in litteris tenentur, ut litteræ in rebus leguntur. Ita non ſemper, nec in omnibus allegorica forma eſt prophetici eloquii. Sed interdum & in quibusdam.

21. Si ergo interdum & in quibusdam inquis, cur non & in edicto reſurrectionis ſpiritaliter intelligendæ? quoniam quidem plurima ratio intercedit. Primo enim quid facient tot alia inſtrumenta divina, ita aperte corporalem conteſtantia reſurrectionem, ut nullam admittant figuratæ ſignificantiæ ſuſpicionem. Et utique æquum ſit, quod & ſupra demandavimus, incerta de certis, & obſcura de manifeſtis præjudicari: vel ne inter diſcordiam certorum & incertorum, manifeſtorum & obſcurorum fides diſſipetur, veritas periclitetur, ipſa divinitas ut inconſtans denotetur: Tunc quod veriſimile non eſt, ut ea ſpecies ſacramenti, in quam fides tota committitur, in quam diſciplina tota connititur, ambigue annunciata, & obſcure propoſita videatur: quando ſpes reſurrectionis niſi manifeſta de periculo & præmio, neminem ad ejusmodi præſertim religionem publico odio & hoſtili elogio obnoxiam perſuaderet. Nullum opus certum eſt mercedis incertæ. Nullus timor juſtus eſt periculi dubii. Et merces autem, & periculum, in reſurrectionis pendet eventu. Etſi temporalia & localia & perſonalia Dei decreta atque judicia in urbes & gentes, & reges, tam aperta prophetia jaculata eſt, quale eſt ut æternæ diſpoſitiones ejus & univerſales in omne hominum genus lucem ſui fugerint: quæ quanto majora, tanto clariora eſſe deberent, ut majora crederentur. Et puto Deo nec livorem, nec do-

dolum, nec inconſtantiam, nec lenocinium adſcribi poſſe, per quæ fere promulgatio majorum cavillatur.

22. Poſt hæc ad illas etiam ſcripturas reſpiciendum eſt, quæ non ſinunt reſurrectionem ſecundum animales iſtos, ne dixerim ſpiritales, aut hic jam in veritatis agnitione præſumi, aut ab exceſſu ſtatim vitæ vindicari. Cum enim & tempora totius ſpei fixa ſint ſacroſancto ſtilo, nec liceat eam ante conſtitui, in adventu (opinor) Chriſti, vota noſtra ſuſpirant ſeculi hujus occaſum, in tranſitum mundi quoque ad diem domini magnum, diem iræ & retributionis, diem ultimum & occultum: nec ulli præter quam patri notum, & tamen ſignis atque portentis & concuſſionibus elementorum, & conflictationibus nationum prænotatum. Evolverem prophetias, ſi dominus ipſe tacuiſſet, niſi quod & prophetiæ vox erant domini, ſed plus quod illas ſuo ore conſignat. Interrogatus a diſcipulis quando eventura eſſent, quæ interim de templi exitu eruperat, ordinem temporum primo Judaicorum usque ad excidium Hieruſalem, dehinc communium usque ad concluſionem ſeculi dirigit. Nam poſteaquam edixit, & tunc *erit Hieruſalem conculcatui nationibus* donec adimpleantur tempora nationum allegendarum ſcilicet a Deo & congregandarum cum reliquiis Iſraelis: Inde jam in orbem & in ſeculum prædicat ſecundum Joelem & Danielem & univerſum concilium prophetarum, futura ſigna in ſole & luna & in ſtellis, concluſionem nationum cum ſtupore; ſonitus maris, & motus refrigeſcentium hominum, præ metu & expectatione eorum quæ immineant orbi terræ. *Virtutes enim*, inquit, *cælorum commovebuntur, & tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus, cum plurimo potentatu & gloria. Ubi autem cœperint iſta fieri, emergetis & elevabitis capita veſtra, quod redemptio veſtra adpropinquaverit.* Et tamen appropinquare eam dixit, non adeſſe jam: & cum cœperint

rint iſta fieri, non cum facta fuerint: quia cum facta fuerint, tunc aderit redemptio noſtra, quæ eo usque adpropinquare dicitur: erigens interim & excitans animos, ad proximum jam ſpei fructum. Cujus etiam parabola ſubtexitur teneréſcentium arborum in caulem floris, & dehinc florem frugis antecurſorem. *Ita & vos cum videritis omnia iſta fieri, ſcitote in proximo eſſe regnum Dei. Vigilate ergo omni tempore, ut digni habeamini effugere omnia iſta, & ſtetis ante filium hominis*, utique per reſurrectionem omnibus ante transactis. Ita etſi in agnitione ſacramenti fruticat, ſed in domini repræſentatione floreſcit atque frugeſcit. Quis ergo dominum tam intempeſtive, tam acerbe excitavit jam ad dexteram Dei, ad confringendam terram ſecundum Eſaiam, quæ puto adhuc integra eſt? Quis inimicos Chriſti jam ſubjecit pedibus ejus ſecundum David, quaſi velocior patre, omni adhuc popularium cœtu reclamante Chriſtianos ad leonem? Quis cœlo deſcendentem Jeſum talem conſpexit, qualem aſcendentem Apoſtoli viderant, ſecundum angelorum conſtitutum? Nulla ad hodiernum tribus ad tribum pectora ceciderunt, agnoſcentes quem pupugerunt. Nemo adhuc excepit Heliam, nemo adhuc fugit antichriſtum, nemo adhuc Babylonis exitum flevit. Eſt jam qui reſurrexerit niſi hæreticus? Exiit plane jam de corporis ſepulchro, etiam nunc febribus & hulceribus obnoxius, & conculcavit jam inimicos, etiam nunc luctari habens cum mundi potentibus. Et utique jam regnat, etiam *nunc cæſari quæ ſunt cæſaris*, debens.

23. Docet quidem Apoſtolus Coloſſenſibus ſcribens, *mortuos* fuiſſe nos aliquando *alienatos* & *inimicos ſenſus domini, cum in operibus peſſimis agebamus*; dehinc *conſepultos Chriſto in baptiſmate*, & *conreſuſcitatos in eo per fidem efficaciæ Dei, qui illum ſuſcitarit a mortuis.* Et *vos cum mortui eſſetis in delictis, & præputiatione*

car-

carnis vestræ, vivificavit cum eo, donatis vobis omnibus delictis. Et rursus: *Si cum Christo mortui estis ab elementis mundi, quomodo quidam quasi viventes in mundo sententiam fertis?* Sed cum ita nos mortuos faciat spiritaliter, ut tamen & corporaliter, quandoque morituros agnoscat, utique & resuscitatos, proinde spiritaliter deputans, æque non negat etiam corporaliter resurrecturos. Denique *si resurrexistis*, inquit, *cum Christo, ea quæ sursum sunt quærite: ubi est Christus in dextera Dei residens. Ea quæ sursum sunt sapite, non quæ deorsum.* Ita animo ostendit resurgere, quo solo adhuc possumus cœlestia attingere. Quæ non quæreremus, nec saperemus, si possideremus. Subjicit etiam: *Mortui enim estis*, scilicet delictis: non nobis, sed *vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* Nondum ergo adprehensa est, quæ abscondita est. Sic & Joannes: *Et nondum ait manifestum est, quid futuri sumus. Scimus quia si manifestaverit, similes ei erimus.* Tanto abest, ut simus jam quod nescimus: utique scituri si jam essemus. Adeo contemplatio est spei in hoc spatio per fidem, non præsentatio: nec possessio, sed expectatio. De qua spe & expectatione Paulus ad Galatas: *Nos enim spiritu ex fide spem justitiæ expectamus:* non ait tenemus. Justitiæ autem Dei dicit ex judicio quo judicabitur de mercede: ad quam pendens & ipse, cum Philippensibus scribit, *Si qua*, inquit, *concurram in resuscitationem quæ est a mortuis, non quia jam accepi aut consummatus sum.* Et utique crediderat, & omnia sacramenta cognoverat, vas electionis, doctor nationum, & tamen adjecit: *Persequor autem si adprehendam in quo sum adprehensus a Christo.* Eo *amplius, ego me, fratres, non puto adprehendisse, unum plane, oblitus posteriorum in priora me extendens, secundum scopum persequor ad palmam incriminationis per quam concurrerem*, utique in resuscitationem a mortuis, suo tamen tempore, sicut ad Galatas:

tus: *Bene autem facientes ne tædeat: tempore enim ſuo metemus.* Sicut & ad Timotheum de Oneſiphoro: *Det illi dominus invenire miſericordiam in illo die.* In quem diem ac tempus & ipſi præcipit *cuſtodire mandatum immaculatum, inreprehenſibile, in apparentiam domini Jeſu Chriſti, quam ſuis temporibus oſtendet, beatus & ſolus potentator, & rex regnantium & dominus dominantium* de Deo dicens: De quibus temporibus & Petrus in Actis: *Pœniteat vos & reſipiſcite ad abolenda delicta veſtra, ut tempora vobis ſuperveniant refrigerii ex perſona Dei, & mittat prædeſignatum nobis Chriſtum, quem oportet accipere cælos aduſque tempora exhibitionis omnium quæ locutus eſt Deus ore ſanctorum prophetarum.*

24. Quæ tempora, cum Theſſalonicenſibus diſce. Legimus enim *qualiter converſi ſitis ab idolis, ad ſerviendum vivo & vero Deo, & ad exſpectandum a cælis filium ejus, quem ſuſcitavit ex mortuis, Jeſum.* Et rurſus: *Quæ enim ſpes noſtra vel gaudium vel exultationis corona, quæ & vos coram domino Deo noſtro Jeſu Chriſto in adventu ipſius?* Item, *Coram Deo & patre noſtro in adventum domini noſtri Jeſu Chriſti, cum univerſis ſanctis ejus.* De quorum dormitione minus mœrenda docens, ſimul & tempora reſurrectionis exponit, dicens: *Si enim credimus quod Jeſus mortuus ſit & reſurrexerit, ſic & Deus eos qui dormierunt, per Jeſum adducet cum ipſo. Hoc enim dicimus vobis in ſermone Dei: quod nos qui vivimus, qui remanemus in adventum domini noſtri, non præveniemus eos qui dormierunt. Quoniam ipſe dominus in juſſu & in voce archangeli & tuba Dei deſcendet de cælo, & mortui in Chriſto primi reſurgent. Deinde nos qui vivimus, qui ſimul cum illis tollemur in nubibus obviam Chriſto in aerem: & ita ſemper cum domino erimus.* Quæ vox archangeli, quæ tuba Dei audita jam, niſi forte in cubiculis hæreticorum? Nam etſi tuba Dei evangelicus ſermo dici poteſt, qui illos jam vocaret: Sed aut mortui erunt jam corporaliter ut reſurrexerint, &

& quomodo vivunt? aut in nubes erepti? & quomodo hic sunt? miserrimi revera, ut Apostolus pronunciavit, qui in ista tantum vita sperantes habebuntur, excludendo, dum præripiunt quod post illam repromittitur, frustrati circa veritatem, non minus quam Phygellus & Hermogenes. Et ideo majestas spiritus sancti perspicax ejusmodi sensuum, & in ipsa ad Thessalonicenses epistola suggerit: *De temporibus autem & temporum spatiis, fratres, non est necessitas scribendi vobis. Ipsi enim certissime scitis quod dies domini quasi fur nocte ita adveniet. Cum dicent pax & tuta sunt omnia, tunc illis repentinus insistet interitus.* Et in secunda, pleniore sollicitudine ad eosdem: *Obsecro vos, fratres, per adventum domini nostri Jesu Christi & congregationem nostram ad illum, ne cito commoveamini animo, neque turbemini, neque per spiritum, neque per sermonem*, scilicet pseudoapostolorum: *neque per epistolam* scilicet pseudophetarum *ac si per nostram, quasi insistat dies domini. Ne quis vos seducat ullo modo: quod nisi veniat abscessio primo*, hujus utique regni, *& reveletur delinquentiæ homo*, id est, antichristus, *filius perditionis, qui adversatur & superextollitur in omne quod Deus dicitur, vel religio, uti sedeat in templo Dei, adfirmans Deum se. Nonne meministis quod cum apud vos essem, hæc dicebam vobis? Et nunc quid teneat scitis ad revelandum eum in suo tempore. Jam enim arcanum iniquitatis agitatur, tantum qui nunc tenet teneat, donec de medio fiat*: quis? nisi Romanus status, cujus abscessio in decem reges dispersa antichristi superducet: *& tunc revelabitur iniquus, quem dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, & evacuabit apparentia adventus sui. Cujus est adventus secundum operationem satanæ in omni virtute & signis atque portentis mendacii, & in omni seductione injustitiæ eis qui pereunt.*

25. Etiam in Apocalypsi ordo temporum sternitur, quem *martyrum* quoque *animæ sub altari* ultionem

&

& judicium flagitantes ſuſtinere didicerunt: ut prius & orbis *de pateris angelorum*, plagas ſuas ebibat, & proſtituta illa civitas a decem regibus dignos exitus referat, & beſtia antichriſtus cum ſuo pſeudopropheta certamen eccleſiæ inferat: atque ita diabolo in abyſſum interim religato, primæ reſurrectionis prærogativa de ſoliis ordinetur; dehinc & igne dato, univerſalis reſurrectionis cenſura de libris judicetur. Cum igitur & ſtatus temporum ultimorum ſcripturæ notent, & totam Chriſtianæ ſpei frugem in exceſſu ſeculi collocent: apparet autem tunc adimpleri totum quodcunque nobis a Deo repromittitur: & vacat, quod hic jam ab hæreticis vindicatur; aut, ſi & agnitio ſacramenti, reſurrectio ſalva utique illa creditur, quæ in ultimo prædicatur; & ſequitur, ut eo ipſo quo hæc ſpiritalis vindicetur, illa corporalis præjudicetur. Quia ſi nulla tunc annunciaretur, merito ſola hæc & tantummodo ſpiritalis vindicaretur. Cum vero & in ultimum tempus educitur, corporalis agnoſcitur, quia non & tunc ſpiritalis annunciatur. Cur enim iterum annunciaretur reſurrectio ejusdem conditionis, id eſt ſpiritalis: cum aut nunc eam deceret expungi ſine ulla differentia temporum, aut tunc ſub omni clauſula temporum? Ita nobis magis competit etiam ſpiritalem defendere reſurrectionem ab ingreſſu fidei, qui plenitudinem ejus agnoſcimus exitum ſeculi.

26. Unum adhuc reſpondebo ad propoſitionem priorem allegoricarum ſcripturarum: licere & nobis corporalem reſurrectionem de patrocinio figurati proinde eloquii prophetici vindicare. Ecce enim divina primordio ſententia terram hominem pronunciando: *Terra es, & in terram ibis*, ſecundum ſubſtantiam ſcilicet carnis, quæ de terra erat ſumpta, & quæ prior homo fuerat appellata, ſicut oſtendimus: dat mihi diſciplinam in carnem quoque interpretandi, ſiquid

ſiquid iræ vel gratiæ in terram Deus ſtatuit: quia nec proprie terra judicio ejus obnoxia eſt, quæ nihil boni ſeu mali admiſit. *Maledicta quidem, qu d hauſerit ſanguinem.* Sed & hoc ipſum in figuram carnis homicidæ. Nam etſi juvari ſeu lædi habet terra quoque, propter hominem, uti ille juvetur, ſive lædatur per conſiſtorii ſui exitus: quo magis ipſe penſabit, quæ propter illum etiam terra patietur. Itaque & cum comminatur terræ Deus, carni potius comminari eum dicam: & cum quid terræ pollicetur, carni potius polliceri eum intelligam, ut apud David: *Dominus regnavit, exultavit terra:* id eſt, caro ſanctorum, ad quam pertinet regni divini fructus. Dehinc ſubjungit: *Vidit & concuſſa eſt terra. Montes ſicut cera liquefacti ſunt a facie domini:* caro ſcilicet prophanorum: & *videbunt enim eum in quem confixerunt.* Atque adeo ſi ſimpliciter de terræ elemento utrumque exiſtimabitur pronunciatum, quomodo congruet, & concuti & liquefieri eam a facie domini, quo ſupra regnante exultavit? Sic & apud Eſaiam *bona terra edetis.* Bona carnis intelligentur, quæ illam manent in regno Dei reformatam & angelificatam: & conſecuturam quæ *nec oculus vidit nec auris audivit, nec in cor hominis aſcenderunt.* Alioquin ſatis vanum, ut ad obſequium Deus fructibus agri, & cibariis vitæ hujus invitet: quæ etiam inreligioſis & blaſphemis ſemel homini addicta conditione communicat, *pluens ſuper bonos & malos, & ſolem ſuum mittens ſuper juſtos & injuſtos.* Felix nimirum fides, ſi ea conſecutura eſt, quibus hoſtes Dei & Chriſti, non modo utuntur, verum etiam abutuntur, ipſam conditionem colentes adverſus conditorem: bulbos & tubera in terra bonis deputabis, domino pronunciante, ne in pane quidem victurum hominem. Sic Judæi terrena ſolummodo ſperando, cœleſtia amittunt, ignorantes & panem de cœleſti repromiſſum, & oleum divinæ unctionis, & vinum ſpiritus, aquam

animæ

animæ vigorantis ex vite Christi. Sicut & ipsam terram sanctam, Judaicum proprie solum reputant, carnem potius domini interpretandam, quæ exinde & in omnibus Christum indutis, sancta sit terra, vere sancta, per incolatum spiritus sancti: vere lacte & melle manans, per suavitatem spei ipsius: vere Judæa, per Dei familiaritatem; non enim qui manifesto Judæus sed qui in occulto, ut & templum eadem sit & Hierusalem, audiens ab Esaia, *exurge, exurge Hierusalem, indue fortitudinem brachii tui, Exurge sicut in primordio*, scilicet in illa integritate qua fuerat ante delictum transgressionis. Quæ enim in eam Hierusalem voces ejusmodi competent exhortationis & advocationis, quæ occidit prophetas & lapidavit ad se missos, & ipsum postremo dominum suum confixit? Sed nec ulli omnino terræ salus repromittitur, quam oporteret cum totius mundi habitu præterire. Etiam si quis audebit terram sanctam paradisum potius argumentari, quam & patrum dici capiat, Adæ scilicet & Evæ; proinde & in paradisum restitutio carni videbitur repromissa, quæ eum incolare & custodire sortita est, ut talis illuc homo revocetur, qualis inde pulsus est.

27. Habemus etiam vestimentorum in scripturis mentionem ad spem carnis allegorizare, quia & Apocalypsis Johannis, *hi sunt*, ait, *qui vestimenta sua non coinquinaverunt cum mulieribus*, virgines scilices significans, & *qui semetipsos castraverunt propter regna cœlorum*. Itaque in albis erunt vestibus, id est, in claritate, in nube carnis, & in evangelio indumentum nuptiale, sanctitas carnis agnosci potest. Itaque Esaias docens quale jejunium elegerit dominus cum subjicit de mercede bonitatis, *tunc*, inquit, *lumen tuum temporaneum erumpet & vestimenta tua citius orientur*, non subsericam utique nec pallium, sed carnem, volens accipi ortum carnis resurrecturæ, de mortis

occasu

occasu prædicavit. Adeo nobis quoque suppedit allegorica defensio corporalis resurrectionis. Nam & cum legimus *Populus meus introite in cellas promas, quantulum, donec ira mea prætereat*, sepulchra erunt cellæ promæ, in quibus paulisper requiescere habebunt, qui in finibus seculi sub ultima ira per Antichristi vim excesserint. Aut cur cellarum promarum potius vocabulo usus est, & non alicujus loci receptorii, nisi quia in cellis promis caro salita usui reposita servatur, depromenda illinc suo tempore? proinde enim & corpora medicata condimentis sepulturæ, mausoleis & monumentis sequestrantur, processura inde cum jusserit dominus. Quod cum ita intelligi congruat, & quæ enim ab ira Dei cellariorum nos refugia servabunt? hoc ipso quod ait, *donec ira prætereat* quæ extinguet antichristum, post iram ostendit processuram carnem de sepulchro, in quo ante iram fuerit illata. Nam & de cellariis non aliud effertur quam quod infertur, & post antichristi eradicationem agitabitur resurrectio.

28. Scimus autem sicut vocibus ita & rebus prophetatum. Tam dictis quam & factis prædicatur resurrectio, cum Moyses manum in sinum condit & emortuam profert, & rursus insinuat & vividam explicat, nonne hoc de toto homine portendit, siquidem trina virtus Dei per illa trina signa denotabatur cum suo ordine primo diabolum serpentem quamquam formidabilem subactura homini, de hinc carnem de sinu mortis retractura, atque ita omnem sanguinem executura judicio. De quo apud eundem propheten *Quoniam & vestrum*, inquit Deus, *sanguinem exquiram de omnibus bestiis, & de manu hominis & de manu fratris exquram eum.* Porro nihil exquiritur nisi quod reposcitur: nihil reposcitur nisi quod & reddetur, & utique reddetur, quod ultionis nomine reposcetur & exquiretur. Neque enim vindicari poterit, quod omnino non

tunt. Aut si alia est illa quam defendimus, nihil mea interest, dum sit & corporum resurrectio, sicut & rerum Judaicarum. Denique hoc ipso quod recidivatus Judaici status de recorporatione & redanimatione ossium figuratur, id quoque eventurum ossibus probatur. Non enim posset de ossibus figura componi, si non idipsum & ossibus eventurum esset. Nam etsi figmentum veritatis in imagine est, imago ipsa in veritate est sui. Necesse est esse prius sibi, quo alii configuretur. De vacuo similitudo non competit. De nullo parabola non convenit. Ita oportebit ossium quoque credi reviscerationem & respirationem, qualis dicitur, de qua possit exprimi Judaicarum rerum reformatio, qualis adfingitur. Sed magis religiosum est veritatem de suæ veritate simplicitatis defendi, quam sensus divinæ propositionis expostulat. Si enim ad res Judaicas spectaret hæc visio: statim revelato situ ossium subjecisset: *Ossa ista omnis domus Israelis est*, & cetera deinceps. At cum ostensis ossibus de propria spe eorum, quid obloquitur, nondum nominato Israele, & fidem tentat prophetæ: *Fili hominis, si vivent ossa*, ut & ille responderet, *domine tu scis*. Non utique Deus prophetæ fidem de ea re tentasset, quæ futura non esset, quam nunquam Israel audisset, quam credi non oporteret. Sed quoniam prædicabatur quidem resurrectio mortuorum, Israel vero pro sua incredulitate diffidens scandalizabatur: & aspiciens habitum senescentis sepulturæ desperabat resurrectionem, vel non in eam potius animum dirigebat, sed in circumstantias suas; idcirco Deus & prophetam quasi & ipsum dubium præstruxit ad constantiam prædicationis, revelato ordine resurrectionis, & populo id credendum mandavit, quod prophetæ revelavit, ipsos dicens esse ossa, quæ erant resurrectura, qui non credebant resurrectura. Denique in clausula, & *cognoscetis*, inquit, quod *ego dominus*

minus locutus sim, & fecerim, id utique facturus, quod fuerat locutus. Ceterum non id facturus quod locutus, si aliter facturus, quam locutus.

31. Plane si & populus allegorice mussitaret, ossa sua arefacta, & spem suam perditam, dispersionis exitum querulus, merito videretur & Deus figuratam desperationem figurata promissione consolatus. Sed cum dispersionis quidem injuria nondum populo accidisset, resurrectionis vero spes apud illum sæpissime cecidisset, & manifestus est de corporum interitu labefactans fiduciam resurrectionis: ita & Deus eam restruebat fidem, quam populus destruebat. Quanquam etsi aliqua præsentium rerum tunc conflictatione hærebat Israel, non idcirco in parabola accipienda esset revelationis intentio, sed in testationem resurrectionis: ut in illam spem erigeret illos æternæ scilicet salutis & necessarioris restitutionis, & averteret a respectu præsentium rerum. Ad hoc enim & alibi prophetes: *Exibitis de sepulchris velut vituli de vinculis soluti, & conculcabitis inimicos.* Et rursus: *Gaudebit cor vestrum, & ossa vestra velut herba orientur:* quia & herba de dissolutione & corruptela seminis reformatur. In summa: si proprie in Israelis statum resurgentium ossium imago contenditur, cur etiam non Israeli tantummodo, verum & omnibus gentibus eadem spes annunciatur, & recorporandarum & redanimandarum reliquiarum, & de sepulchris excitandorum mortuorum? de omnibus enim dictum est: *Vivent mortui, & exurgent de sepulchris: ros enim qui a te est, medela est ossibus eorum.* Item alibi: *Veniet adorare omnis caro in conspectu meo*, dicit dominus: quando? cum præterire cœperit habitus mundi hujus. Supra enim, *quemadmodum cælum novum & terra nova, quæ ego facio in conspectu meo dicit dominus, ita stabit semen vestrum.* Tunc ergo quod subjicit, implebitur. *Et exibunt*, utique de sepulchris, & *videbunt artus eo-*

 rum

rum qui impie egerunt: quoniam vermis illorum non decidet, & ignis eorum non extinguetur: & erunt conspectui omni carni, scilicet quæ resuscitata & egressa de sepulchris dominum pro hac gratia adorabit.

32. Sed ne solummodo eorum corporum resurrectio videatur prædicari, quæ sepulchris demandantur, habes scriptum: *Et mandabo piscibus maris & eructabunt ossa quæ sunt comesta, & faciam compaginem ad compaginem, & os ad os.* Ergo, inquis, & pisces resuscitabuntur & ceteræ bestiæ & alites carnivoræ, ut vomant quos comederunt: quia & apud Moysen legis exquiri sanguinem de omnibus bestiis? non utique. Sed idcirco nominantur bestiæ & pisces in redhibitionem carnis & sanguinis, quo magis exprimatur resurrectio etiam devoratorum corporum, cum de ipsis devoratoribus exactio edicitur. Puto autem hujus quoque divinæ potestatis documentum idoneum Jonam cum incorruptus utraque substantia carne atque anima, de alvo piscis evolvitur, & utique triduo concoquendæ carni viscera ceti suffecissent, quam capulum, quam sepulchrum, quam senium requietæ atque conditæ alicujus sepulturæ: salvo eo, quod & bestias feras in Christianum vel maxime nomen homines, vel ipsos etiam iniquitatis angelos figuravit, de quibus sanguis exigetur per ultionem pensandam. Quis ergo discendi magis adfinis, quam præsumendi: & credendi diligentior, quam contendendi: & divinæ potius sapientiæ religiosus, quam suæ libidinosus, audiens aliquid a Deo destinatum in carnes, & cutes, & nervos, & ossa, aliud quid hæc commentabitur, quasi non in hominem destinetur, quod in istas substantias prædicatur? Aut enim nihil in hominem destinatur, non liberalitas regni, non severitas judicii, non quodcunque est resurrectio: aut si in hominem destinatur, necesse est in eas substantias destinetur, ex quibus homo structus est, in quem destinatur. Il-

lud

lud etiam de argutissimis istis demutatoribus ossium, & carnium; & nervorum, & sepulchrorum requiro, cur siquando in animam quid pronunciatur, nihil aliud animam interpretantur, nec transfigunt ea in alterius rei argumentum? Cum vero in aliquam speciem corporalem quid edicitur, omnia potius adseverant, quam quod nominatur? Si corporalia parabolæ, ergo & animalia. Si non & animalia, ergo nec corporalia. Tam enim corpus homo, quam & anima, ut non possit altera species admittere ænigmata, altera excludere.

33. Satis hæc de prophetico instrumento, ad Evangelia nunc provoco. Hic quoque occursurus prius eidem astutiæ eorum qui proinde & dominum omnia in parabolis pronunciasse contendunt, quia scriptum est: *Hæc omnia locutus est Jesus in parabolis: & sine parabola non loquebatur ad illos*, scilicet Judæos. Nam & discipuli: *Quare*, ajunt, *in parabolis loqueris?* & dominus: *Propterea in parabolis loquor ad eos, ut videntes non videant, & audientes non audiant:* secundum Esaiam. Quod si ad Judæos in parabolis, jam non ad omnes. Si non ad omnes in parabolis, jam non semper nec omnia parabolæ, sed quædam & ad quosdam. Ad quosdam autem dum ad Judæos. Nonnunquam plane & ad discipulos. Sed quomodo referat scriptura, considera. Dicebat autem & parabolam ad eos: ergo & non parabolam dicebat: quia non notaretur cum parabolam loquebatur, si ita semper loquebatur: & tamen nullam parabolam non aut ab ipso invenias edisseratam, ut de seminatore in verbi administratione, aut a commentatore evangelii præluminatam, ut judicis superbi & viduæ instantis ad perseverantiam orationis: aut ultro conjectandam, ut arboris fici dilatæ in spem, ad instar Judaicæ infructuositatis. Quod si nec parabolæ adumbrant evangelii lucem, tanto abest ut sententiæ & defini-

 tiones,

tiones, quarum aperta natura est, aliter quam sonant, sapiant. Definitionibus autem & sententiis dominus edicit, sive judicium, sive regnum Dei, sive resurrectionem. *Tolerabilius erit*, inquit, *Tyro, & Sidoni in die judicii*: & *dicite illis quod adpropinquaverit regnum Dei*: &, *Retribuetur tibi in resurrectione justorum*. Si nomina absolute sunt rerum, id est judicii & regni Dei, & resurrectionis, ut nihil eorum in parabolam comprimi possit: nec ea in parabolas compellantur, quæ ad dispositionem & transactionem, & passionem regni, judicii, & resurrectionis prædicantur: atque ita corporalia defendentur, ut corporalibus destinata: id est, non spiritalia, quia non figurata. Nam & ideo præstruximus tam corpus animæ, quam & carnis obnoxium esse mercedibus pro communi operatione pensandis, ne corporalitas animæ occasionem subministrans figurarum, corporalitatem carnis excludat: cum utramque participem & regni, & judicii, & resurrectionis oporteat credi: & nunc eo pergimus, uti corporalitatem carnalem proprie demonstremus a domino significari in omni resurrectionis mentione, salva animali, quam & ipsam pauci receperunt.

34. In primis cum ad hoc venisse se dicit, uti quod periit, salvum faciat. Quid dicis? perisse hominem? sine dubio. Totumne an ex parte? utique totum. Siquidem transgressio quæ perditionis humanæ caussa est, tam animæ instinctu ex concupiscentia, quam & carnis actu ex degustatione commissa, totum hominem elogio transgressionis inscripsit, atque exinde merito perditionis implevit. Totus itaque salvus fiet, qui perit totus delinquendo: nisi si & ovis illa sine corpore amittitur, & sine corpore revocatur. Nam si caro quoque ejus cum anima, quod pecus totum est, humeris boni pastoris advehitur, ex utraque utique substantia restituendi hominis exemplum est. Aut

quam

quam indignum Deo, dimidium hominem redigere in ſalutem? pene minus facere, cum etiam ſecularium principum plena ſemper indulgentia vindicetur. Diabolus validior in hominis injuriam intelligitur, totum eum elidens: Deus infirmior renunciabitur, non totum eum relevans? Atqui & Apoſtolus ſuggerit: *Ubi delictum abundaverit, illic gratiam ſuperabundaſſe.* Quomodo denique ſalvus habebitur, qui poterit & perditus dici? carne ſcilicet perditus, anima vero ſalvus: niſi quod jam & anima in perdito conſtituatur neceſſe eſt, ut ſalva effici poſſit, id enim ſalvum effici oportebit quod perditum fuerit. Porro autem recipimus animæ immortalitatem, ut perdita non in interitum credatur, ſed in ſupplicium, id eſt in gehennam. Et ſi ita eſt, jam non animam ſpectabit ſalus ſalvam ſcilicet ſua natura per immortalitatem, ſed carnem potius quam interibilem conſtat apud omnes. Aut ſi & anima interibilis, id eſt, non immortalis quod & caro, jam & carni forma illa ex æquo perficere debebit, proinde mortali & interibili: quia id quod perit, ſalvum facturus eſt dominus. Nolo nunc contentioſo fune deducere, hac, an illac hominem perditio depoſtulet, dum utrinque eum ſalus deſtinet, in ambas ſubſtantias peræquata. Ecce enim ex quacunque ſubſtantia hominem periſſe præſumpſeris, ex altera non perit. Salvus ergo erit jam ex qua non perit, & ſalvus nihilominus fiet, ex qua perit. Habes totius hominis reſtitutionem, dum &, quodcunque ejus perit, ſalvum facturus eſt dominus: & quodcumque non perit, utique non erit perditurus. Quis ultra de utriusque ſubſtantiæ ſecuritate dubitabit, cum altera ſalutem conſecutura ſit, altera amiſſura eam non ſit? & tamen adhuc ſenſum rei exprimit dominus: *ego*, dicens, *veni, non ut meam, ſed ut patris, qui me miſit, faciam voluntatem.* Quam oro te? ut omne quod dedit mihi non perdam ex eo quicquam, ſed

resuscitem illud in novissima die. Quid a patre Christus acceperat, nisi quod & induerat? hominem sine dubio, carnis animæque texturam. Neutrum ergo eorum quæ accepit perire patietur: imo nec quicquam utriusque, imo nec modicum. Quod si modicum caro, ergo nec carnem: quia nec modicum, nec quicquam. Atqui si non & carnem resuscitabit novissima die, jam non modicum patietur perire de homine, sed pro tanta dixerim parte prope totum. Ingerens amplius: *Hoc est patris voluntas, ut omnis qui aspicit filium & credit in eum, habeat vitam æternam: & suscitem illum novissima die*; plenitudinem extruit resurrectionis: distribuit enim utrique substantiæ per officia propriam mercedem salutis, & carni per quam filius aspiciebatur, & animæ per quam credebatur. Ergo dices, illis erit promissa res, a quibus Christus videbatur. Sit plane ita, ut & ad nos eadem spes inde manaverit. Nam si videntibus & idcirco credentibus fructuosa tunc fuerunt opera carnis atque animæ, multo magis nobis. Feliciores enim qui non vident & credunt, quando & si illis negaretur carnis resurrectio, certe felicioribus competisset. Quomodo enim felices, si ex parte perituri?

35. Sed & præcipit *eum potius timendum, qui corpus & animam occidat in gehennam*, id est dominum solum: non qui *corpus occidunt, animæ autem nihil nocere possint*, id est humanas potestates. Adeo hic & anima immortalis natura recognoscitur, quæ non possit occidi ab hominibus, & carnis esse mortalitatem, cujus sit occisio. Atque ita resurrectionem quoque mortuorum carnis esse, quæ in gehennam nisi resuscitata non poterit occidi. Sed quoniam & hic de interpretatione corporis quæstio cavillatur, ego corpus hominis non aliud intelligam, quam omnem istam struem carnis, quoquo genere materiarum concinnatur atque variatur, quod videtur, quod tenetur,

quod

quod denique ab hominibus occiditur. Sic & parietis corpus non aliud admittam, quam cæmenta, quam ſaxa, quam lateres. Si quis arcanum aliquod corpus inducit, oſtendat, revelet, probet ipſum eſſe etiam quod occidatur ab homine, & de illo erit dictum: item ſi animæ corpus opponitur, vacabit aſtutia. Cum enim utrumque proponitur, corpus atque animam occidi in gehennam, diſtinguitur corpus ab anima, & relinquitur intelligi corpus, id quod in promptu ſit, caro ſcilicet; quæ ſicut occidetur in gehennam, ſi non magis a Deo timuerit occidi, ita & vivificabitur in vitam æternam, ſi maluerit ab hominibus potius interfici. Proinde ſiquis occiſionem carnis atque animæ in gehennam, ad interitum & finem utriusque ſubſtantiæ arripiet: non ad ſupplicium quaſi conſumendarum, non quaſi puniendarum: recordetur ignem gehennæ æternum prædicari, in pœnam æternam, & inde æternitatem occiſionis agnoſcat, propterea humanæ ut temporali prætimendam. Tunc & æternas ſubſtantias credet, quarum æterna ſit occiſio in pœnam. Certe cum poſt reſurrectionem corpus cum anima occidi habeat in gehennam, ſatis de utroque conſtabit, & de carnali reſurrectione, & de æterna occiſione. Abſurdiſſimum alioquin ſi idcirco reſuſcitata caro occidatur in gehennam, uti finiatur, quod & non reſuſcitata pateretur. In hoc ſcilicet reficietur ne ſit, cui non eſſe jam evenit. Eidem nos ſpei fulciens, paſſerum quoque ſubjungit exemplum, quod *ex duobus non cadat alter in terram ſine Dei voluntate:* ut & carnem quæ ceciderit in terram, proinde credas & reſurgere poſſe per ejusdem Dei voluntatem. Nam etſi paſſeribus hoc non licet, ſed nos multis paſſeribus anteſtamus, eo quod cadentes reſurgamus. Quorum denique capillos capitis omnes numeratos adfirmans, ſalvos utique repromittit. Perituros enim quæ ratio in numerum redegiſſet?

degiſſet?

degisset? nisi quia hoc est ut *omne quod pater mihi dedit, non perdam ex eo quicquam*: id est, nec capillum, sicut nec oculum, nec dentem. Ceterum unde erit fletus & dentium frendor, nisi ex oculis & ex dentibus? occiso scilicet etiam corpore in gehennam, & detruso in tenebras exteriores, quæ oculorum propria sunt tormenta. Si quis in nuptiis minus dignis operibus fuerit indutus, constringendus statim manibus & pedibus, utpote qui cum corpore surrexerit. Sic ergo & recumbere ipsum in Dei regno, & sedere in thronis Christi, & assistere tunc ad dexteram vel sinistram, & edere de ligno vitæ, corporalis dispositionis fidelissima indicia sunt.

36. Videamus nunc an & Sadducæorum versutiam elidens, nostram magis sententiam erexerit. Caussa opinor quæstionis, fuit destructio resurrectionis. Siquidem Sadducæi neque animæ neque carnis admittunt salutem: & ideo ex qua vel maxime specie resurrectionis fides labefactatur, ex ea argumentum problemati suo accommodaverunt: de carnis scilicet obtentu nupturæ necne post resurrectionem, sub ejus mulieris persona, quæ septem fratribus nupta, in dubio haberetur, cui eorum restitueretur. Porro serventur sensus tam quæstionis quam responsionis, & controversiæ occursum est. Si enim Sadducæi quidem respuebant resurrectionem, dominus autem eam confirmat, & scripturarum ignaros increpans, earum scilicet quæ resurrectionem prædicassent, & virtutis Dei incredulos, idoneæ utique mortuis resuscitandis, postremo subjiciens: quam autem mortui resurgant; sine dubio, & confirmando esse quod negabatur: id est, resurrectionem mortuorum apud dominum vivorum: talem quoque eam confirmabat esse, qualis negabatur, utriusque scilicet substantiæ humanæ. Neque enim si nupturos tunc negabit, ideo nec resurrecturos demonstrabit. Atqui

filios

filios resurrectionis appellat, ut per eam quodammodo nasci habentes, postquam non nubent, sed resuscitati; *similes enim erunt angelis*: qua non nupturi, quia nec morituri, sed qua transituri, in statum angelicum, per indumentum illud incorruptibilitatis, per substantiæ resuscitatæ tamen demutationem. Ceterum ne quæreretur, nupturi, sive morituri, necne rursus essemus, si non ejus vel maxime substantiæ restitutio in dubium vocaretur, quæ proprie & morte & nuptiis fungitur, id est carnis. Habes igitur dominum confirmantem adversus hæreticos Judæorum, quod & nunc negatur apud Sadducæos Christianorum, solidam resurrectionem.

37. Sic & si carnem ait nihil prodesse, ex materia dicti dirigendus est sensus. Nam quia durum & intolerabilem existimaverunt sermonem ejus, quasi vere carnem suam illis edendam determinasset, ut in spiritum disponeret statum salutis, præmisit: *Spiritus est qui vivificat.* Atque ita subjunxit: *Caro nihil prodest*, sed ad vivificandum scilicet. Exequitur etiam quid velit intelligi spiritum: *Verba quæ locutus sum vobis, spiritus sunt, vita sunt*: sicut & supra: *Qui audit sermones meos, & credit in eum qui me misit, habet vitam æternam, & in judicium non veniet, sed transiet de morte ad vitam.* Itaque sermonem constituens vivificatorem, quia spiritus & vita sermo, eundem etiam carnem suam dixit: quia & *sermo caro* erat *factus*, proinde in caussam vitæ adpetendus, & devorandus auditu, & ruminandus intellectu, & fide digerendus. Nam & paulo ante, carnem suam, panem quoque cœlestem pronunciarat, urgens usquequaque per allegoriam necessariorum pabulorum, memoriam patrum, qui panes & carnes Aegyptiorum præverterant divinæ vocationi. Igitur conversus ad recogitatus illorum, quia senserat dispargendos, *caro*, ait, *nihil prodest.* Quid hoc ad destruendam carnis resurrectionem?

quasi

quasi non liceat esse aliquid: quod etsi nihil prosit, aliud tamen ei prodesse possit. Spiritus prodest, vivificat enim. Caro nihil prodest, mortificatur enim. Itaque secundum nos magis collocavit utriusque propositionem. Ostendens enim quid prosit, & quid non prosit, pariter illuminavit, quid cui prosit: spiritum scilicet carni mortificatæ vivificatorem. *Veniet* enim *hora*, inquit, *cum mortui audient vocem filii Dei: & qui audierint, vivent.* Quid mortuum, nisi caro? & quid vox Dei, nisi sermo? Et quid sermo, nisi spiritus? Merito carnem resuscitaturus, quod factum est ipse, & ex morte quam passus est ipse, & ex sepulchro, quo illatus est ipse. Denique cum dicit: *Ne miremini quod veniet hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filii Dei, & procedent, qui bona fecerunt in vitæ resurrectionem, qui mala, in resurrectionem judicii.* Nemo jam poterit aliud mortuos interpretari, qui sint in monumentis, nisi corpora & carnem: quia nec ipsa monumenta aliud, quam cadaverum stabula. Siquidem & ipsi homines veteres, id est peccatores, id est, mortui per ignorantiam Dei, quos monumenta intelligendos argumentantur hæretici, de monumentis processuri in judicium, aperte prædicantur. Ceterum quomodo de monumentis monumenta procedent?

38. Post dicta domini, facta etiam ejus quid sapere credamus, de capulis, de sepulchris mortuos resuscitantis? Cui rei istud? si ad simplicem ostentationem potestatis: aut ad præsentem gratiam redanimationis? non adeo magnum illi, denuo morituros suscitari. Enimvero si ad fidem potius sequestrandam futuræ resurrectionis, ergo & illa corporalis præscribitur, de documenti sui forma. Nec sustinebo dicentes, idcirco tunc resurrectionem animæ soli destinatam, in carnem quoque præcucurrisse, quia non potuisset aliter ostendi resurrectio animæ invisibilis,

nisi

niſi per viſibilis ſubſtantiæ reſuſcitationem. Male Deum norunt, qui non putant illum poſſe, quod non putant, & tamen ſciunt potuiſſe, ſi inſtrumentum Joannis norunt. Qui enim animas adhuc ſolas martyrum ſub altari quieſcentes conſpectui ſubdidit, poſſet utique & reſurgentes oculis exhibere ſine carne. At ego Deum malo decipere non poſſe, de fallacia ſolummodo infirmum, ne aliter documenta præmiſiſſe quam rem diſpoſuiſſe videatur: Imo ne ſi exemplum reſurrectionis ſine carne non valuit inducere, multo magis plenitudinem exempli in eadem ſubſtantia exhibere non poſſit. Nullum vero exemplum majus eſt eo, cujus exemplum eſt. Majus eſt autem ſi animæ cum corpore reſuſcitabuntur in documentum ſine corpore reſurgendi, ut tota hominis ſalus dimidiæ patrocinaretur, quando exemplorum conditio illud potius expeteret. Quod minus haberetur, animæ dico ſolius reſurrectionem, velut guſtum carnis etiam reſurrecturæ ſuo in tempore. Atque adeo ſecundum noſtram veri æſtimationem exempla illa mortuorum a domino ſuſcitatorum commendabant quidem & carnis & animæ reſurrectionem, ne cui ſubſtantiæ negaretur hoc donum. Quæ tamen exempla eo minus aliquid edebant. Non enim in gloriam, nec in incorruptibilitatem, ſed in mortem aliam ſuſcitabantur, quam ediderit Chriſtus.

39. Reſurrectionem, apoſtolica quoque inſtrumenta teſtantur. Nam & Apoſtolis nullum aliud negotium fuit duntaxat, apud Iſraelem, quam veteris teſtamenti reſignandi & novi conſignandi, & potius jam Dei in Chriſto concionandi. Ita & de reſurrectione nihil novi intulerunt, niſi quod & ipſam in gloriam Chriſti annunciabant, de cetero ſimplici & nota jam fide receptam ſine ulla qualitatis quæſtione, ſolis refragantibus Sadducæis: adeo facilius fuit negari in totum mortuorum reſurrectionem, quam ali-

.. ter

ter intelligi. Habes Paulum apud summos sacerdotes sub tribuno inter Sadducæos & Pharisæos fidei suæ professorem. *Viri*, inquit, *fratres, ego pharisæus sum, filius pharisæorum, de spe nunc & de resurrectione judicor apud vos*, utique communi; ne quia jam transgressor legis videbatur, de præcipuo fidei totius articulo, id est de resurrectione ad Sadducæos sapere existimaretur. Ita quam nolebat videri rescindere fidem resurrectionis, utique confirmabat secundum pharisæos, respuens negatores ejus Sadducæos. Proinde & apud Agrippam nihil se ait proferre, citra quam prophetæ annunciassent. Ergo servabat resurrectionem quoque, qualem prophetæ annunciarant. Nam & de resurrectione mortuorum apud Moysen scriptum commemorans, corporalem eam norat, in qua scilicet sanguis hominis exquiri habebit. Itaque talem prædicabat, qualem & Pharisæi susceperant, & dominus ipse defenderat, & Sadducæi ne talem quoque crederent, in totum esse noluerant. Sed nec Athenienses aliam intellexerant a Paulo portendi. Denique irriserant, non irrisuri omnino si animæ solius restitutionem ab eo audissent, suscepissent enim vernaculæ suæ philosophiæ frequentiorem præsumptionem. At ubi nationes præconium resurrectionis inauditæ retro ipsa novitate concussit; & digna incredulitas rei tantæ quæstionibus fidem extorquere cœpit: tunc & Apostolus per totum pene instrumentum fidem hujus spei corroborare curavit, & esse eam ostendens, & nondum transactum: & (de quo magis quærebatur) corporalem: & quod insuper dubitabatur, non aliter corporalem.

40. Nihil autem mirum, si & ex ipsius instrumento captentur argumenta, cum oporteat hæreses esse; quæ esse non possent, si non perperam scripturæ intelligi possent. Nactæ denique hæreses, duos homines ab Apostolo editos: interiorem, id est animam:

&

: exteriorem, id eſt carnem: ſalutem quidem animæ, eſt interiori homini: exitium vero carni, id eſt ex- :riori adjudicaverunt: quia ſcriptum ſit Corinthiis: *Iam etſi homo noſter exterior corrumpitur, ſed interior novatur de die & die.* Porro nec anima per ſe- etipſam homo, quæ figmento jam homini appel- to poſtea inſerta eſt: nec caro ſine anima homo, ıæ poſt exilium animæ cadaver inſcribitur. Ita vo- ıbulum homo conſertarum ſubſtantiarum duarum ıodammodo fibula eſt, ſub quo vocabulo non poſ- .nt eſſe niſi cohærentes. Porro Apoſtolus interio- :m hominem non tam animam, quam mentem atque ıimum intelligi mavult, id eſt, non ſubſtantiam ſam, ſed ſubſtantiæ ſaporem. Siquidem Epheſiis ribens in interiorem hominem habitare Chriſtum, nſibus utique intimandum dominum ſignificavit. enique adjunxit: *Per fidem, & in cordibus veſtris & dilectione.* Fidem quidem & dilectionem, non ſub- ıntiva animæ ponens, ſed conceptiva. In cordi- ıs autem dicens, quæ ſubſtantiva ſunt carnis, jam ipſum interiorem hominem carni deputavit, quem corde conſtituit. Inſpice nunc quomodo exterio- m quidem hominem corrumpi allegarit, interiorem :ro renovari die ac die. Nec illam corruptelam .rnis affirmes, quam ex die mortis in perpetuum :fectura patiatur: ſed quam in iſtius vitæ ſpacio ante ortem & usque ad mortem vexationibus & preſſuris, ırmentis atque ſuppliciis, nominis cauſſa experie- :r. Nam & homo interior hic utique renovari ha- :bit per ſuggeſtum ſpiritus, proficiens fide & diſci- ina die ac die: non illic, id eſt non poſt reſurre- ionem: ubi non utique die ac die renovari habe- us, ſed ſemel ad ſummam. De ſequentibus diſce: *uod enim ad præſens* eſt, inquit, *temporale & leve eſſuræ noſtræ per ſupergreſſum æternum gloriæ pondus rfici a nobis*: non intuentibus quæ videntur, id eſt

paſſiones, ſed quæ non videntur, id eſt mercedes. Quæ enim videntur, temporalia ſunt: quæ vero non videntur æterna ſunt. Preſſuras enim & læſuras quibus corrumpitur homo exterior, ut leves & temporales, idcirco contemnendas affirmat, præferens mercedum æternarum inviſibilium & gloriæ pondus in compenſationem laborum, quos hic caro patiendo corrumpitur. Adeo non illa eſt corruptio, quam in perpetuum carnis interitum, ad reſurrectionem expellendam exteriori homini adſcribunt. Sic & alibi: *Siquidem*, ait, *compatimur*, *uti & conglorificemur. Reputo enim non dignas eſſe paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ in nos habet revelari.* Et hic minora oſtendit incommoda præmiis ſuis. Porro ſi per carnem compatimur, cujus eſt proprie paſſionibus corrumpi, ejusdem erit & quod pro compaſſione promittitur. Atque adeo carni adſcribit preſſurarum proprietatem, ut & ſupra dicit: *Cum veniſſemus autem in Macedoniam nullam remiſſionem habuit caro noſtra.* Dehinc ut & animæ daret compaſſionem: *In omnibus*, inquit, *compreſſi*, *extrinſecus pugnæ*, debellantes ſcilicet carnem, *intrinſecus timor*, affligtans ſcilicet animam. Adeo & ſi corrumpitur homo exterior, non ut amittens reſurrectionem, ſed ut ſuſtinens vexationem, corrumpi intelligeretur, & hoc non ſine interiore. Ita amborum erit etiam conglorificari, ſicut & compati. Secundum collegia laborum, conſortia quoque decurrant neceſſe eſt præmiorum.

41. Eandem adhuc ſententiam exequitur, remunerationes vexationibus præferens, *Scimus enim*, inquit, *quoniam etſi terrena domus noſtri tabernaculi diſſolvatur*, *habemus domum non manufactam æternam in cœlis;* id eſt per hoc quod diſſolvetur caro noſtra per paſſiones, domicilium conſecuturi ſumus in cœlis. Meminerat evangelicæ diffinitionis, *Beati qui perſecutionem patiuntur propter juſticiam, quia illorum eſt regnum*

cœlo-

cœlorum. Non tamen carnis reſtitutionem negavit, ſi compenſationem mercedis oppoſuit, cum ipſi compenſatio debeatur, cui diſſolutio reputatur, ſcilicet carni. Sed quia domum dixerat, carnem, eleganter voluit & in mercedis comparatione vocabulo domus uti, ipſi domui quæ diſſolvetur per paſſionem, meliorem domum repromittens per reſurrectionem. Nam & dominus *multas manſiones* quaſi domus apud patrem repromittit, quamquam nec de domicilio mundi poteſt intelligi, quo diſſoluto æterna ſedes repromittatur in cœlis, quia & quæ ſequuntur ad carnem manifeſte pertinentia oſtendunt, priora non ad carnem pertinere. Diviſionem enim facit apoſtolus cum ſubjicit: *nam & hoc gemimus domicilium noſtrum quod de cœlo eſt, ſuperindui deſiderantes, ſiquidem exuti non nudi inveniamur*, id eſt, ante volumus ſuperinduere virtutem cœleſtem æternitatis, quam carne exuamur: hujus enim gratiæ privilegium illos manet, qui ab adventu domini deprehendentur in carne, & propter duritias temporum antichriſti merebuntur compendio mortis per demutationem expunctæ concurrere cum reſurgentibus, ſicut Theſſalonicenſibus ſcribit: *Hoc enim dicimus vobis in ſermone domini, quod nos qui vivimus, qui remanemus in adventu domini, non præveniemus eos qui dormierunt. Quoniam ipſe dominus in juſſu & in voce angeli & tuba Dei deſcendet de cœlo, & mortui in Chriſto reſurgent primi. Dehinc nos cum ipſis rapiemur in nubibus obviam Chriſto & ita ſemper cum domino erimus.*

42. Horum demutationem ad Corinthios reddit dicens. *Omnes quidem reſurgemus, non autem omnes demutabimur, in atomo, in momentaneo motu oculi, in noviſſima tuba:* Sed illi ſcilicet ſoli qui invenientur in carne. *Et mortui*, inquit, *reſurgent*, *nos demutabimur.* Hac ergo prius poſitione proſpecta reliqua revocabis ad ſuperiorem ſenſum. Nam cum adjicit: *Oportet enim*

enim corruptum iſtud induere incorruptelam, & mortale iſtud induere immortalitatem, hoc erit illud domicilium de cœlo, quod gementes in hac carne ſuperinduere deſideramus, utique ſuper carnem in qua deprehendemur, quia gravari nos ait, qui ſimus in tabernaculo, quod nolimus exui, ſed potius ſuperindui, uti devoretur mortale a vita: ſcilicet dum demutatur, ſuperinduendo quod eſt de cœlis. Quis enim non deſiderabit dum in carne eſt ſuperinduere immortalitatem, & continuare vitam lucrifactam morte per vicariam demutationem, ne inferos experiatur, usque noviſſimum quadrantem exacturos? Ceterum demutationem etiam poſt reſurrectionem conſecuturus eſt, inferos jam expertus. Abhinc enim definimus carnem omni modo quidem reſurrecturam, atque illa ex demutatione ſuperventura habitum angelicum ſuſcepturam. Aut ſi in his ſolis, qui invenientur in carne, demutari eam oportebit, ut devoretur mortale a vita, id eſt caro ab illo ſuperindumento cœleſti, æterno: Ergo qui mortui deprehendentur, vitam non conſequentur, privati jam materia, & ut ita dixerim eſca vitæ id eſt carne. Aut neceſſe eſt recipiant eam & illi, ut & in ipſis mortale devorari poſſit a vita, ſi vitam ſunt conſecuturi. Sed in mortuis, inquis, jam devoratum erit mortale iſtud. Non utique in omnibus. Quantos enim licebit vel pridianos inveniri, tam recentia cadavera, ut nihil illis devoratum videri poſſit. Utique enim devoratum non aliud exiſtimas, quam interceptum, quam abolitum, quam omni ſenſu ereptum: quod comparere omni genere ceſſaverit: nec gigantum autem antiquiſſima cadavera devorata conſtabit, quorum crates adhuc vivunt. Diximus jam de iſto alibi. Sed & proxime in iſta civitate cum Odei fundamenta tot veterum ſepulturarum ſacrilega conlocarentur: quingentorum fere annorum oſſa adhuc ſuccida, & capillos olentes populus

lus exhorruit. Constat non tantum ossa durare, verum & dentes incorruptos perennare, quæ ut semina retinentur fructificaturi corporis in resurrectione. Postremo etsi tunc devoratum invenietur mortale in omnibus mortuis, certe a morte, certe ab ævo, certe per ætatem, nunquid a vita, nunquid a superindumento, nunquid ab immortalitatis ingestu? Porro quia his ait devoratum iri mortale, ab aliis negavit. Et utique hoc a divinis viribus, non a naturalibus perfici præstarique conveniet. Ergo cum a vita habeat devorari quod mortale est, id exhiberi omnifariam necesse est, ut devoretur, & devorari ut demutetur. Si ignem dicas accendi oportere, non potes id, per quod accenditur, alibi necessarium adfirmare, alibi non. Sic & cum infulcit, *Siquidem exuti non nudi inveniamur*, de eis scilicet qui non in vita, nec in carne deprehendentur a die domini: non alias negavit nudos, quos prædixit exutos, nisi quia revestitos voluit intelligi eadem substantia, qua fuerant spoliati. Ut nudi enim invenientur: carne deposita, vel ex parte discissa sive detrita. Et hoc enim nuditas potest dici. Dehinc recipient eam, ut redinduti carne fieri possint etiam superinduti immortalitatem. Superindui enim nisi vestito jam convenire non poterit.

43. Proinde cum dicit: *Itaque confisi semper, & scientes quod cum immoramur in corpore, peregrinemur a domino. Per fidem enim incedimus non per speciem.* Manifestum est hoc quoque non pertinere ad offuscationem carnis quasi separantis nos a domino. Et hic enim exhortatio fastidiendæ vitæ hujus obvertitur, siquidem peregrinamur a domino quamdiu vivimus. Per fidem incedentes, non per speciem, id est spe, non re: & ideo subjungit: Fidentes autem & bonum dicentes magis peregrinari a corpore & immorari ad dominum, scilicet ut per speciem magis incedamus

quam per fidem, per rem potius quam per spem. Vides quam & hic corporum contemptum ad martyriorum præstantiam referat. Nemo enim peregrinatus a corpore statim immoratur penes dominum, nisi ex martyrii prærogativa, scilicet paradiso non inferis deversurus. Defecerant autem Apostolo verba ad significandum de corpore excessum? an ratione etiam nove loquitur? temporalem enim absentiam a corpore volens significare, peregrinari nos ab eo dixit, quoniam, qui peregrinatur etiam revertetur in domicilium. Exinde etiam ad omnes *gestimus*, inquit, *sive peregrinantes, sive immorantes placibiles Deo esse. Omnes enim manifestari nos oportet pro tribunali Christi Jesu.* Si omnes, & totos; si totos & interiores & exteriores, id est tam animas quam & corpora: *uti unusquisque*, inquit, *reportet per corpus secundum quæ gessit bonum sive malum.* Hoc jam quomodo legas, quæro: quasi turbate enim per hyperbaton instruxit, utrumne quæ per corpus reportanda sunt an quæ per corpus gesta sunt. Sed etsi quæ per corpus reportanda sunt, corporalis indubitate resurrectio est: & si quæ per corpus gesta sunt, per corpus utique pensanda sunt, per quod gesta sunt. Ita totus hic a capite tractatus apostoli tali clausula detextus qua carnis resurrectio ostenditur, secundum hæc erit intelligendus, quæ cum clausula consonant.

44. Si enim adhuc ad superiora respectes, unde mentio hominis exterioris & interioris inducta est, nonne & dignitatem & spem carnis integram invenies? Cum enim de lumine quod illuxerit Deus in cordibus nostris ad illuminationem agnitionis gloriæ suæ in persona Christi, dicit, habere nos thesaurum istum in testaceis vasis, scilicet in carne, utrumne quia testacea est secundum originem, in limo destruetur, an quia divini thesauri conditorium est, extolletur? Atqui si lumen ipsum illud verum, quod est in persona

Chri-

Christi, vitam in se continet, eaque vita cum lumine committitur in carnem, peritura est in quam vita committitur? Plane sic periturus & ipse thesaurus, perituris enim peritura creduntur, sicut veteribus utribus novum vinum. Cum item subjicit: *semper mortificationem Christi Jesu circumferentes in corpore nostro*, qualis ista res est, quæ post Dei templum jam & sepulchrum Christi potest dici? Cur autem mortificationem domini circumferimus in corpore? ut *& vita*, inquit, *manifestetur*. Ubi? in corpore. In quo? in mortali. Ergo in carne plane mortali, secundum culpam: sed & vitali secundum gratiam, vide quantam, ut in illa vita Christi manifestetur. In re ergo aliena saluti sed in substantia perpetuæ dissolutionis manifestabitur vita Christi æterna, jugis, incorrupta jam & Dei vita? aut cujus temporis vita domini manifestabitur in corpore nostro? illa quidem qua vixit usque in passionem, quæ non modo apud Judæos in manifesto fuit, verum etiam omnibus nunc gentibus prodita est? Adeo eam significat, quæ portas adamantinas mortis, & æneas feras inferorum infregit, quæ exinde jam nostra est. Denique manifestabitur in corpore. Quando? post mortem. Quomodo? dum resurgimus in corpore, sicut & Christus. Ne enim quis argumentetur, nunc habere manifestari vitam Jesu in corpore nostro, per disciplinam sanctitatis & patientiæ, & justitiæ, & sapientiæ: quibus domini vita floruerit, providentissima apostoli intentio ngerit. *Si enim nos qui vivimus, in mortem tradimur propter Jesum, ut vita ejus manifestetur* in corpore nostro mortali, ideo defunctis nobis hoc ait futurum n corpore nostro. Quod si tunc, quomodo nisi resuscitato eo? proinde & in clausula; *scientes*, ait, *quod qui suscitavit Jesum, & nos suscitabit cum ipso, quia am resurrexerit a mortuis*, nisi quia cum ipso, sicut psum sapit, Si vero sicut ipsum, non utique sine carne,

Oo 4 45. Sed

45. Sed & rurſus alia cæcitate in duos homines impingunt, in veterem & in novum; monente Apoſtolo, *deponere nos veterem hominem, qui corrumpitur per concupiſcentiam ſeductionis, renovari autem ſpiritu ſenſus, & induere novum hominem qui ſecundum Deum conditus eſt, in juſtitia, & religione veritatis:* ut & hic ad duas ſubſtantias diſtinguendo, vetuſtatem ad carnem, novitatem ad animam, corruptionem perpetuam veteri defendat, id eſt carni. Porro, ſi ſecundum ſubſtantias, nec anima novus homo, quia poſterior: nec caro ideo vetus, quia prior. Quantulum enim temporis inter manum Dei & adflatum? auſim dicere, etiam ſi multo prior anima quam caro, eo ipſo quod anima impleri ſe expectavit, priorem eam fecit. Omnis enim conſummatio atque perfectio, etſi ordine poſtumat, effectu anticipat. Magis illud prius eſt, ſine quo priora non poſſunt. Si caro vetus homo, quando iſtud? a primordio? atqui, Adam novus totus, & ex novo vetus nemo. Nam & exinde a benedictione genituræ, caro atque anima ſimul fiunt ſine calculo temporis, ut quæ ſimul in utero etiam ſeminantur, quod docuimus in commentario animæ; contemperant fœtu, coætant natu, duos iſtos homines ſane ex ſubſtantia duplici, non tamen & ætate ſic unum edunt, dum prior neuter eſt, ut citius eſt, totos nos aut veteres aut novos eſſe, qua enim alterum poſſimus, eſſe neſcimus. Sed Apoſtolus veterem hominem manifeſte notat. *Expone enim*, inquit, *ſecundum priſtinam converſationem veterem hominem* non ſecundum alicujus ſubſtantiæ ſenium. Neque enim carnem præcipit deponamus, ſed quæ & alibi carnalia oſtendit, opera, non corpora accuſans, de quibus & hic ſubjicit: *deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquiſque ad proximum ſuum, quoniam membra alterutrum ſumus. Iraſcimini autem, & nolite delinquere. Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram. Neque*

dede-

ritis diabolo locum. Qui furatur, jam non furetur, io potius laboret operando manibus, uti habeat impartire igenti. Omnis sermo turpis non procedat ex ore vestro, qui sit optimus ad ædificationem fidei, ut gratiam au-itibus præstet. Et nolite contristare spiritum Dei san-n in quo signati estis, in redemptionis die. Omnis iritudo & ira, & clamor, & blasphemia, auferatur a is, cum omni malitia. Estote autem in alterutrum be-ni, misericordes, donantes invicem, sicut & Deus vo-donavit in Christo. Igitur, qui carnem veterem ninem existimant, cur non mortem sibi properant, vetere homine deposito præceptis Apostoli occur-t? Nos enim, qui totam fidem in carne admini-ndam credidimus, immo & per carnem cujus est & ad proferendum optimum quemque sermonem, & gua ad non blasphemandum, & cor ad non in-nandum, & manus ad operandum & largiendum, i vetustatem hominis quam novitatem, ad mora-i, non ad substantialem differentiam pertinere de-dimus. Atque ita pariter agnoscimus hominem, secundum pristinam conversationem vetus fuerit, idem & corrumpi, ita dictum secundum concupi-ntiam seductionis, quemadmodum & veterem, se-idum pristinam conversationem, non secundum nem, per interitum perpetuum. Ceterum carne i salvum quam eundem: utpote vitiosam discipli-n, non corpulentiam exutum.

46. Talem ubique Apostolum recognoscas, ita nis opera damnantem, ut carnem damnare videa-: sed ne ita quis existimet, & aliorum vel cohæ-tium sensuum suggestu procurantem. Nam & di-is *eos qui in carne sint, Deo placere non posse*, im de pravo intellectu ad integrum revocat, iciens: *Vos autem non estis in carne, sed in spiritu.* s enim, quos in carne esse constabat, negando carne esse, in operibus carnis non esse monstrabat.

Atque ita illos demum Deo placere non posse: non qui in carne essent, sed qui carnaliter viverent: placere autem Deo illos, qui in carne positi, secundum spiritum incederent. Et rursus: *Corpus* quidem ait *mortuum*, sed *propter delinquentiam:* sicut *spiritum vitam propter justitiam.* Vitam autem morti opponens in carne constitutæ, sine dubio illic & vitam repromisit ex justitia, ubi mortem determinavit ex delinquentia. Ceterum frustra opposuit vitam morti, si non est illic, ubi est & ipsa, cui eam opposuit excludendæ utique de corpore. Porro si vita mortem de corpore excludit, non potest id perficere, nisi illud penetret, ubi est quod excludit. Et quid ego nodosius, cum Apostolus absolutius? *Si enim*, inquit, *spiritus ejus qui suscitavit Jesum, habitat in vobis: qui suscitavit Jesum a mortuis, suscitabit & mortalia corpora vestra* propter inhabitantem spiritum ejus in vobis, ut & si animam quis corpus mortale præsumpserit, cum hoc & carnem negare non possit; carnis quoque resuscitationem cogatur agnoscere secundum ejusdem status communionem. Ex sequentibus adhuc discas opera carnis damnari, non ipsam. *Itaque fratres*, ait, *debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus. Si enim secundum carnem vixeritis, futurum est ut moriamini: si vero spiritu carnis actus mortificaveritis, vivetis.* Porro ut ad singula quæque respondeam, si in carne constitutis, secundum spiritum tamen degentibus, salus repromittitur, jam non caro adversatur saluti, sed operatio carnis. Operatione autem carnis exclusa, quæ caussa est mortis, salva jam caro ostenditur, caussa carens mortis. *Lex enim*, inquit, *spiritus vitæ in Christo Jesu manumisit me a lege delinquentiæ & mortis*, certe quam præmisit *habitare in membris vestris.* Ergo jam membra nostra lege mortis non tenebuntur, quia nec delinquentiæ a quibus manumissa sunt. *Quod enim invalidum erat legis in quo*

infir-

infirmabatur per carnem, *misso Deus filio suo in simulachro carnis delinquentiæ*, *& per carnem damnavit delinquentiam in carne*, non carnem in delinquentia: neque enim domus cum habitatore damnabitur. Habitare enim peccatum dixit in corpore nostro. Damnatâ autem delinquentia caro absoluta est, sicut indemnata ea lege mortis & delinquentiæ obstricta est. Sic etsi sensum carnis mortem appellavit, dehinc & inimicitiam ad Deum; sed non carnem ipsam. Cui ergo, dices, reputabitur sensus carnis, si non substantiæ ipsi? plane si probaveris aliquid carnem de suo sapere. Si vero sine anima nullius est sensus, intellige, sensum carnis ad animam esse referendum, carni interdum deputandum, quia propter carnem & per carnem administratur; & ideo habitare ait delinquentiam in carne, quia & animæ delinquentia inducitur, inquilina est carnis mortificatæ quidem, sed non suo, verum delinquentiæ nomine. Nam & alibi quomodo, inquit, etiam nunc velut viventes in mundo sententiam fertis? non ad mortuos scribens, sed ad eos, qui desinere deberent mundialiter vivere.

47. Hæc enim erit vita mundialis, quam veterem hominem dicit confixum esse Christo: non corporalitatem, sed moralitatem. Ceterum si non ita accipimus, non est corporalitas nostra confixa, nec crucem Christi caro nostra perpessa est; sed quemadmodum adjecit, uti evacuetur corpus delinquentiæ, per emendationem vitæ, non per interitum substantiæ, sicut ait, uti hactenus delinquentiæ serviamus. Et ut hac ratione commortui in Christo credamus, quod etiam convivamus illi. Sic enim, inquit, & vos reputate mortuos quidem vos, Cuinam? carni? Non, sed delinquentiæ. Ergo salvi erunt carni, viventes autem Deo in Christo Jesu per carnem utique; cui mortui non erunt, delinquentiæ mortui, non carni. Nam & adhuc ingerit: „ne ergo regnaverit in corpore

pore veſtro mortali delinquentia, ad obaudiendum illi, & ad exhibendum membra veſtra arma injuſtitiæ delinquentiæ. Sed exhibete voſmetipſos Deo velut ex mortuis vivos, non velut vivos, ſed velut ex mortuis vivos: & membra veſtra arma juſtitiæ; & rurſus: Sicut exhibuiſtis membra veſtra famula immunditiæ & iniquitatis ad iniquitatem, ita & nunc exhibete membra veſtra juſtitiæ ſacrificium. Cum enim ſervi eſſetis delinquentiæ, liberi eratis juſtitiæ. Quem ergo fructum habebatis ſuper his, de quibus nunc confundimini? finis ergo illorum mors. Nunc vero liberi facti a delinquentia, famulati autem Deo, habetis fructum veſtrum in ſacrificium, finem autem vitam æternam. Stipendia enim delinquentiæ, mors, donativum autem Dei, vita æterna in Chriſto Jeſu domino noſtro.„ Ita per totam hanc ſenſuum ſeriem ab injuſtitia & delinquentia membra noſtra divellens, & juſtitiæ & ſanctimoniæ adjungens, & transferens eadem a ſtipendio mortis, ad donativum vitæ æternæ: carni utique compenſationem ſalutis repromittit, cui nullam omnino competiſſe imperari propriam ſanctimoniæ & juſtitiæ diſciplinam, ſi non ipſius eſſet & præmium diſciplinæ. Sed nec ipſum baptiſma committi per regenerationem non etiam reſtitutioni inauguraretur hoc quoque Apoſtolo ingerente, „an ignoratis quod quicunque in Jeſum tincti ſumus, in mortem ejus tincti ſumus: conſepulti ergo illi ſumus per baptiſma in mortem, uti quemadmodum ſurrexit Chriſtus a mortuis, ita & nos in novitate vitæ incedamus.„ Ac ne de iſta tantum vita putes dictum, quæ ex fide per baptiſma in novitate vivenda eſt, providentiſſime adſtruit: ſi enim complantati fuerimus, ſimulachro mortis Chriſti, ſimul & reſurrectionis erimus. Per ſimulachrum enim morimur in baptiſmate, ſed per veritatem reſurgimus in carne, ſicut & Chriſtus, ut ſicut regnavit in mortem delictum,

ctum, ita & gratia regnet per juſtitiam in vitam ſempiternam, per Jeſum Chriſtum dominum noſtrum. Quomodo iſta ſi non æque in carne? ubi enim mors, ibi & vita poſt mortem: quia & vita ibi ante, ubi poſtea mors. Nam ſi regnum mortis nihil operatur quam carnis diſſolutionem: proinde vitam contrariam morti, contrarium oportet operari, id eſt carnis redintegrationem, uti ſicut devoraverat mors invaleſcendo, ita & mortali devorato ab immortalitate, audire poſſit: „Ubi eſt mors aculeus tuus? ubi eſt mors contentio tua?„ ſic enim & gratia illic ſuperabundavit, ubi & iniquitas abundavit. Sic & virtus in infirmitate perficietur, quod periit ſalvum faciens, quod mortuum eſt vivificans, quod percuſſum eſt ſanans, quod languit medicans, quod ereptum eſt redimens, quod famulatum eſt liberans, quod ſeductum eſt revocans, quod eliſum eſt ſuſcitans: & quidem de terra in cœlum, ubi noſtrum municipatum Philippenſes quoque ab Apoſtolo diſcunt. Unde & ſalutificatorem noſtrum expectamus Jeſum Chriſtum, qui transfigurabit corpus noſtræ humilitatis, conformale corpori gloriæ ſuæ, ſine dubio poſt reſurrectionem: quia nec ipſe Chriſtus glorificatus eſt ante paſſionem. Hæc erunt corpora noſtra, quæ Romanos obſecrat exhibere, hoſtiam vivam, ſanctam, placabilem Deo. Quomodo vivam, ſi peritura ſunt? quomodo ſanctam, ſi profana ſunt? quomodo placabilia, ſi damnata ſunt? Age jam quod ad Theſſalonicenſes ipſius ſolis radio putem ſcriptum, ita claret, qualiter accipient lucifugæ iſti ſcripturarum: „ipſe autem Deus pacis ſanctificet vos totos?„ Non ſufficit, ſed ſequitur, & integrum corpus veſtrum, & anima ſpiritus ſine querela conſerventur in præſentia domini? 'Habes omnem ſubſtantiam hominis ſaluti deſtinatam, nec alio tempore quam in adventu domini, qui clavis eſt reſurrectionis.

48. Sed

48. Sed caro, inquis, & ſanguis regnum Dei hæreditate poſſidere non poſſunt. Scimus hoc quoque ſcriptum, de ſed induſtria diſtulimus hucusque, ut quod adverſarii in prima ſtatim acie obſtruunt, in ultima congreſſione proſterneremus, omnibus quæſtionibus quaſi auxiliis ejus ante dejectis. Sed & nunc expetent præcedentia recognoſci, ut & huic ſenſui ſua origo præjudicet. Ut opinor Apoſtolus diſpoſita ad Corinthios omni diſtinctione eccleſiaſticæ diſciplinæ, ſummam & ſui & evangelii & fidei illorum in dominicæ mortis & reſurrectionis demandatione concluſerat: ut & noſtræ ſpei regulam inde deduceret, unde conſtaret. Itaque ſubjicit: „Si autem Chriſtus prædicatur, quod a mortuis reſurrexerit, quomodo quidam dicunt in vobis, reſurrectionem mortuorum non eſſe? quæ ſi non eſt, nec Chriſtus reſurrexit. Si Chriſtus non reſurrexerit, inanis eſt prædicatio noſtra, vacua eſt & fides veſtra: inveniemur enim falſi teſtes Dei, qui teſtimonium dixerimus quod reſuſcitaverit Chriſtum, quem non reſuſcitavit. Nam ſi mortui non reſurgunt, nec Chriſtus reſurrexit. Si Chriſtus non reſurrexit, vana eſt fides veſtra, quia adhuc in delictis veſtris eſtis. Et qui in Chriſto dormierunt, perierunt." Per hæc cui nos rei credendæ videtur extruere? reſurrectioni, inquis, mortuorum quæ negabatur. Certe ſub exemplo dominicæ reſurrectionis, volens eam credi. Certe, inquis. Exemplum porro ex diverſitate an ex parilitate componitur? utique, inquis, ex parilitate. Quomodo autem Chriſtus reſurrexit? in carne, an non? ſine dubio ſi mortuum, ſi ſepultum audis ſecundum ſcripturas, non alias quam in carne, æque reſuſcitatum in carne concedit. Ipſum enim, quod cecidit in morte, quod jacuit in ſepultura, hoc & reſurrexit, non tam Chriſtus in carne quam caro in Chriſto. Igitur ſi ad exemplum Chriſti reſurgemus, qui reſurrexit in carne, jam non ad exemplum Chriſti reſur-

[redacted]

resurgemus, si non in c[illegible] ipsi resurgemus: quia per hominem, inquit, m[illegible], & per hominem resurrectio, ut separet quidem auctores, mortis Adam, Christum, resurrectionis: ejusdem autem constitueret substantiæ resurrectionem. Si enim, sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur, carne vivificabuntur in Christo, sicut in Adam carne moriuntur. Unusquisque autem in suo ordine, scilicet quia & in suo corpore. Ordo enim meritorum, dispositorum nomine disponetur. Merita autem cum corpori quoque adscribantur, ordo quoque corporum disponatur necesse est, ut possit esse meritorum. Si autem & baptizantur quidam pro mortuis, videbimus an ratione? certa illa præsumptione hoc eos instituisse portendit, qua alii etiam carni ut vicarium baptisma profutura existimarent ad spem resurrectionis, quæ nisi corporalis, non nisi alias in baptismate corporali obligaretur. Qui & ipsos baptizari ait: id est, si non quæ baptizantur corpora resurgunt? Anima enim non lavatione, sed responsione sancitur. *Quid & nos*, inquit, *omni hora periclitamur*, utique per carnem. *Quotidie morior*, utique periculis carnis, per quam & depugnavit ad bestias Ephesi, illas scilicet bestias Asiaticæ pressuræ, de qua in secunda ad eosdem: *Nolumus enim vos ignorare fratres de pressura nostra apud Asiam, quod super quam supragravati sumus citra vires, uti de vita hæsitaremus.* Omnia hæc, nisi fallor, eo enumerat, ut nolens vanam credi carnis conflictationem, indubitate velit credi carnis resurrectionem. Vana enim habenda est conflictatio ejus, cujus nulla erit resurrectio. Sed dicet quis: *Quomodo resurgent mortui, quo autem corpore venient?* Jam hic de qualitatibus corporum differit, an eadem ipsa, an alia resumantur. Sed cum ejusmodi quæstio posterior habeatur, sufficiet interim ex hoc quoque corporalem definiri resur-

resurrectionem, cum de qualitate corporum quæritur.

49. Ventum est nunc ad carnem & sanguinem revera totius quæstionis, quas substantias, quali conditione exhæredaverit Apostolus a Dei regno æque de antecedentibus discere est. *Primus*, inquit, *homo de terra Choicus*, id est limaceus, id est Adam, *Secundus homo de cælo*, id est sermo Dei, id est Christus, non alias tamen homo licet de cœlo, nisi quia & ipse caro atque anima, quomodo homo, quod Adam. Nam & si supra novissimus Adam dicet, de consortio substantiæ commercium nominis traxit: quia nec Adam ex semine caro quod & Christus. Qualis *ergo choicus, tales & choici, quales cælestis, tales & cælestes*. Substantia tales? an primo disciplina? dehinc & dignitate, quam disciplina captavit? Atqui a substantia nullo modo separabuntur choici atque cœlestes semel ab Apostolo homines dicti. Si enim & Christus solus vere cœlestis, immo & supercœlestis, homo tamen, qua caro atque anima, nihilo ex ista substantiarum conditione a choica qualitate discernitur. Proinde & qui cœlestes secundum illum non de substantia præsenti, sed de futura claritate cœlestes prædicati intelliguntur: quia & retro unde distinctio ista manavit, de dignitatis differentia ostensa est: alia supercœlestium gloria, alia superterrenorum: & alia solis alia lunæ, alia stellarum. Quia & stella a stella differt in gloria, non tamen in substantia. Denique præmissa differentia dignitatis in eadem substantia & nunc sectandæ, & nunc capessendæ subjungit etiam exhortationem, ut & hic habitum Christi sectemur ex disciplina, & illic fastigium consequamur ex gloria. *Sicut portavimus imaginem choici, portemus etiam imaginem supercælestis.* Portavimus enim imaginem choici per collegium transgressionis, per consortium mortis, per exilium paradisi. Nam & si in carne sic putatur imago

imago Adæ, sed non carnem monemur exponere. Si non carnem, ergo conversationem, ut proinde & cœlestis imaginem gestemus in nobis: non jam Dei, nec jam in cœlo constituti, sed secundum liniamenta Christi incedentes in sanctitate & justitia & veritate. Atque adeo ad disciplinam totum hoc dirigit, ut hic dicat portandam imaginem Christi in ista carne & in isto tempore disciplinæ. Portemus enim, præceptivo modo, dicens, huic tempori loquitur, in quo homo nulla alia substantia est, quam caro & anima. Aut etsi quam aliam, id est cœlestem substantiam hæc fides spectat, huic tamen repromissa sit, cui ad illam elaborare mandatur. Cum igitur imaginem & choici & cœlestis in conversatione constituat, illam gerendam, hanc vero sectandam: dehinc adjungit *Hoc enim dico*, (id est, propter ea, quæ supra dixi, conjunctio est enim sensus supplementum antecedentibus reddens,) *quod caro & sanguis regnum Dei hæreditate possidere non possunt*, nihil aliud intelligi mandat carnem & sanguinem, quam supradictam imaginem choici, quæ si in conversatione censetur vetustatis, conversatio autem vetustatis non capiat Dei regnum: proinde caro & sanguis non capiendo Dei regnum ad conversationem rediguntur veritatis. Plane si nunquam Apostolus pro operibus substantiam posuit, nec hic ita utatur. Si vero in carne adhuc constitutos, negavit esse in carne, in operibus carnis negans esse, formam ejus subruere non debes: non substantiam; sed opera substantiæ alienantis a Dei regno. Quibus etiam ad Galatas manifestatis, prædicere se, & prædixisse profitetur: *quod qui talia agant, regnum Dei non sint in hæreditate consecuturi*: non portantes scilicet imaginem cælestis, sicut portaverant choici. Ideoque ex vetere conversatione, nihil aliud deputandi, quam caro & sanguis. Nam etsi subito in hanc definitionem erupisset Apostolus, eliminandam carnem

& ſanguinem a Dei regno, ſine ullius ſupra ſenſus præſtructione, nonne duas iſtas ſubſtantias proinde hominem veterem interpretaretur carni & ſanguini deditum, id eſt eſui & potui, cujus ſit dicere adverſus fidem reſurrectionis: *Manducemus & bibamus, cras enim moriemur?* Et hoc enim infulciens Apoſtolus, carnem & ſanguinem de fructibus ipſorum manducandi & bibendi ſugillavit.

50. Sed &, omiſſis hujuſmodi interpretationibus, carnis & ſanguinis opera taxantibus, ipſas quoque ſubſtantias non aliter, quam ſunt, intellectas, licebit reſurrectioni vindicare. Non enim reſurrectio carni & ſanguini directo negatur, ſed Dei regnum quod obvenit reſurrectioni, (eſt autem & in judicium reſurrectio,) imo & confirmatur carnis reſurrectio generalis, cum ſpecialis excipitur. Dum enim in quem ſtatum non reſurgat edicitur, in quem reſurgat ſubauditur. Atque ita dum pro meritis diſtinctionem reſurrectionis opus ſubſtantiæ non genus patitur, apparet hinc quoque carnem & ſanguinem nomine culpæ, non ſubſtantiæ arceri a Dei regno, nomine tamen formæ reſurgere in judicium: quia non reſurgant in regnum. Adhuc dicam *Caro & ſanguis regnum Dei hæreditate poſſidere non poſſunt:* merito ſola & per ſemetipſá: ut oſtenderet adhuc ſpiritum illi neceſſarium. *Spiritus enim eſt qui vivificat (in regnum Dei,) caro nihil prodeſt.* Prodeſſe tamen illi aliud poteſt, id eſt ſpiritus, & per ſpiritum opera quoque ſpiritus. Reſurgunt itaque ex eo quo omnis caro & ſanguis in qualitate ſua. Sed quorum adire regnum Dei? inducere oportebit vim incorruptibilitatis & immortalitatis, ſine qua regnum Dei adire non poſſunt, antequam conſequi eam poſſint. Merito ergo caro & ſanguis, ut diximus ſola, regnum Dei capere deficiunt. Jam vero cum devorari habeat corruptivum iſtud ab incorruptibilitate, id eſt caro: & mortale

iſtud

istud ab immortalitate, id est sanguis post resurrectionem, ex demutatione: merito demutata ac devorata caro & sanguis, regnum Dei hæreditate possidere non possunt, non tamen non resuscitata. Sunt qui carnem & sanguinem Judaismum velint accipi propter circumcisionem, alienum & ipsum a Dei regno: quia & ille vetustati deputetur, & hoc titulo jam & alibi ab Apostolo denotetur, qui post revelatum in se filium Dei, ad evangelizandum eum in nationibus, statim non *retulerit ad carnem & sanguinem*, id est ad circumcisionem, id est ad Judaismum: sicut ad Galatas scribit.

51. Sed pro omnibus jam stabit, quod clausulam reservavimus, etiam pro Apostolo ipso revera maximæ inconsiderantiæ revincendo, si tam abrupte ut quidam volunt clausis (quod ajunt) oculis, sine distinctione, omnem passim carnem & sanguinem a regno Dei extrusit, utique & ab ipsa regia cœlorum: cum illic adhuc sedet Jesus ad dexteram patris, homo, etsi Deus: Adam novissimus, etsi sermo primarius: Caro & sanguis, etsi nostris puriora: idem tamen & substantia & forma qua ascendit, talis etiam descensurus (ut angeli adfirmant) agnoscendus scilicet eis, qui illum convulneraverunt. Hic *sequester Dei atque hominum* appellatus, ex utriusque partis deposito commisso sibi, carnis quoque depositum servat in semetipso, arrabonem summæ totius. Quemadmodum enim nobis *arrabonem spiritus* reliquit, ita & nobis arrabonem carnis accepit, & vexit in cœlum pignus totius summæ, illuc quandoque redigendæ. Securi estote caro & sanguis, usurpastis & cœlum & regnum Dei in Christo. Aut si negent vos in Christo, negent & in cœlo Christum, qui vobis cœlum negaverunt. Ita nec corruptela, inquit, incorruptelam hæreditati habebit: non ut carnem & sanguinem existimes corruptelam, quando ipsa sint potius obnoxia corruptelæ, per mortem scilicet. Si-

Ubi est mors aculeus tuus? ubi est mors potent
leus autem mortis delinquentia: hæc erit
Virtus autem delinquentiæ lex: illa alia
quam constituit in membris suis militante
legem animi sui, ipsam scilicet vim delin
tra voluntatem. Nam etsi supra *novissim*
mortem evacuari ait, hoc modo nec corru
ditatem incorruptelæ consequitur: id est
perseverabit, quando & quomodo defec
in atomo, in momentaneo oculi motu,
ma tuba & mortui resurgent incorrupti;
qui ante corrupti, id est corpora, id est
guis? & nos demutamur. De qua habitu
qua deprehendemur? *Oportet enim corru*
induere incorruptionem, & mortale istud im
talitatem. Quid mortale, nisi caro?
ruptivum, nisi sanguis? ac ne putes a
apostolum providentem tibi, & ut de ca
intelligas laborantem, cum dicit istud co
& istud mortale, cutem ipsam tenens di
istud nisi de subjecto, nisi de comparenti

52. Videmus jam nunc quo corpore venturos mortuos disputet. Et bene quod erupit statim ostendere, quasi quis ejusmodi quærat. *Stulte*, inquit, *tu quod seminas non vivificatur, nisi mortuum fuerit?* Hoc ergo jam de exemplo seminis constet, non aliam vivificari carnem, quam ipsam quæ erit mortua, & ita sequentia relucebunt Nihil enim adversus regulam exempli licebit intelligi, qua sequitur & quod seminas, non corpus quod futurum est seminas; idcirco aliud resurrecturum corpus: quam quod moriendo seminatur, existimes. Ceterum excidisti ab exemplo. Nunquam enim frumento seminato & in terra dissoluto, hordeum erumpit: & non id ipsum genus grani, eademque natura & qualitas & forma. Denique unde? si non id ipsum, & corruptela enim ipsum est, dum ipsius est. Non enim & suggerit, quomodo non quod futurum est corpus seminetur dicens, sed nudum granum: si forte, frumenti, vel alicujus ejusmodi: Deus autem dat illi corpus prout vult, certe ei grano quod nudum seminari ait. Certe inquis, ergo salvum est cui dare habet Deus corpus. Quomodo autem salvum est: si nusquam est; si non resurgit, si non id ipsum resurgit? Si non resurgit, salvum non est. Si non est & salvum, accipere corpus a Deo non potest. Sed enim salvum omni modo constat. Ad quid ergo dabit illi Deus prout vult corpus, habenti utique proprium corpus illud nudum, nisi ut jam non nudum resurgat: ergo additum erit quod corpori superstruitur: nec exterminatur illud cui superstruitur, sed augetur. Salvum est autem quod augetur: seritur enim solummodo granum sine folliculi veste, sine fundamento spicæ, sine munimento aristæ, sine superbia culmi. Exurgit autem copia fœneratum, compagine ædificatum, ordine structum, cultu munitum, & usquequaque vestitum. Hæc sunt ei corpus a Deo aliud, in quod non abolitione, sed ampliatione mutatur. Et uni-

cuique ſeminum ſuum corpus deputavit non ſuum, id eſt, non priſtinum: ut ſuum & illud ſuum ſit, quod extrinſecus a Deo acquirit. Servi igitur exemplo, & conſerva ſpeculum ejus carni, eandem credens fructificaturam quæ ſit ſeminata. Ipſam, etſi plenior eſt: non aliam, etſi aliter revertentem. Accipiet enim & ipſa ſuggeſtum & ornatum, qualem illi Deus voluerit ſuperducere ſecundum merita. Sine dubio ad hoc direxit, non omnis caro eadem caro, non ad denegandam ſubſtantiæ communionem, ſed prærogativæ peræquationem; corpus honoris, non generis in differentiam redigens. In hoc & figurata ſubjicit exempla animalium & elementorum. Alia caro hominis, id eſt, ſervi Dei, qui vere homo eſt: alia jumenti, id eſt, ethnici: de quo & propheta: *Aſſimilatus eſt*, inquit, *homo inrationabilibus jumentis. Alia caro volatilium*, id eſt, martyrum, qui ad ſuperiora conantur: *alia piſcium*, id eſt, quibus aqua baptiſmatis ſufficit. Sic & de ſupercœleſtibus corporibus argumentari convenit. *Alia ſolis gloria*, id eſt, Chriſti: & *alia lunæ*, id eſt, eccleſiæ: & *alia ſtellarum*, id eſt, ſeminis Abrahæ. *Et ſtella enim a ſtella differt in gloria:* & *corpora terrena & cœleſtia*, Judæus ſcilicet & Chriſtianus. Ceterum ſi non figurate, ſatis vane mulorum & milvorum carnis, & corpora cœleſtium luminum appoſuit humanis: non pertinentia ad conditionis comparationem, ſicut nec ad reſurrectionis conſecutionem. Poſtremo cum per hæc differentiam gloriæ, non ſubſtantiæ concluſiſſet: *ſic*, inquit, *& reſurrectio mortuorum:* quoniam non de alio aliquo, ſed de ſola gloria differens. Rurſus enim reſurrectionem ad eandem ſubſtantiam revocans, & ad granum denuo ſpectans: *ſeminatur*, inquit, *corruptela, reſurgit incorruptela: ſeminatur in dedecoratione, reſurgit in gloria: ſeminatur in infirmitate, reſurgit in virtute: ſeminatur corpus animale, reſurgit ſpiritale.* Certe non

non aliud resurgit, quam quod seminatur: nec aliud seminatur, quam quod dissolvitur humi: nec aliud dissolvitur humi, quam caro: hanc enim sententiam Deus elisit: *Terra es, & in terram ibis:* quia & de terra erat sumpta. Hinc & Apostolus concepit seminari eam dicere, cum redhibetur in terram: quia & seminibus sequestratorium terra est: illic deponendis, & inde repetendis. Ideoque & consignat imprimens, sic enim scriptum est: ne aliud existimes esse seminari, *quam in terram ibis, ex qua es sumptus*, sic ne alterius quam carnis: sic enim scriptum est.

53. Sed corpus animale animam quidam argumentantur, ut illum a carne avocent recidivatum. Porro cum constet fixumque sit illud resurrecturum corpus, quod fuerit seminatum, ad ipsius rei exhibitionem provocabuntur. Aut ostendant animam seminatam post mortem, id est, mortuam: id est, humi elisam, disjectam, dissolutam, quod in illam a Deo decretum non est: proponant corruptelam ejus, & dedecorationem, infirmitatem, ut ipsius sit etiam consurgere in incorruptelam, & in gloriam, & in virtutem. Sed enim in Lazaro præcipuo resurrectionis exemplo caro jacuit in infirmitate, caro pene computruit in dedecorationem, caro interim putruit in corruptionem: & tamen Lazarus caro resurrexit, cum anima quidem, sed incorrupta: quam nemo vinculis lineis strinxerat, nemo in sepulchro collocarat, nemo jam fœtere senserat, nemo quatriduo viderat seminatam, Totum habitum, totum exitum Lazari, omnium quoque caro hodie experitur: anima vero nullius. In qua ergo stilus Apostoli comparet, de qua eum loqui constat, ea erit & corpus animale cum seminatur, & spiritale cum suscitatur. Nam ut ita intelligas manum adhuc porrigit, æque de ejusdem scripturæ auctoritate factum retexens primum hominem Adam in animam viventem. Si Adam homo primus, caro

autem homo ante animam, ſine dubio caro erit facta in animam viventem. Facta porro inanimum cum eſſet corpus, utique ad animale corpus eſt facta. Quid eam appellari velint, quam quod per animam facta eſt, quam quod ante animam non fuit, quam quod poſt animam non erit, niſi cum reſurgit. Recepta enim anima rurſus animale corpus efficitur, ut fiat ſpiritale. Non enim reſurgit, niſi quod fuit. Ita unde carni competit corpus animale dici, inde animæ nullo modo competit. Caro enim ante corpus, quam animale corpus. Animata enim, poſtea facta eſt corpus animale. Anima vero etſi corpus, tamen quia ipſa eſt corpus, non animatum, ſed animans potius: animale corpus non poteſt dici, nec fieri quod fecit. Alii enim accidens, facit illud animale: accidens autem illi, quomodo ſe faciet animalem? ſicut ergo animale corpus caro recipiens animam, ita & poſtea ſpiritale induens ſpiritum. Hunc ordinem Apoſtolus diſponens, in Adam quoque & in Chriſto, eum merito diſtinguit, ut in capitibus diſtinctionis ipſius. Et cum Chriſtum noviſſimum Adam appellat, hinc eum recognoſce ad carnis non ad animæ reſurrectionem, omnibus doctrinæ viribus operatum. Si enim & primus homo Adam caro, non anima, qui denique in animam vivam factus eſt: & noviſſimus Adam Chriſtus ideo Adam, qua homo: ideo homo, quia caro, non quia anima: atque ita ſubjungit, non primum quod ſpiritale, ſed quod animale, poſtea quod ſpiritale, ſecundum utrumque Adam; ecquid tibi videtur corpus animale & corpus ſpiritale in eadem carne diſtinguere: cujus diſtinctionem in utroque Adam, id eſt, in utroque homine præſtruxit? ex qua enim ſubſtantia pariant inter ſe Chriſtus & Adam, ſcilicet ex carne, licet & ex anima. Sed carnis nomine homo uterque ſunt. Prior enim caro homo, ex illa & ordinem admittere potuerunt: ut alter primus, alter noviſſimus

homo,

homo, id eſt, Adam, deputarentur. Ceterum diverſa in ordinem diſponi non poſſunt, de ſubſtantia duntaxat. De loco enim aut tempore, aut conditione forſitan poſſint. Hic autem de ſubſtantia carnis, primus & noviſſimus dicti ſunt, ſicut & rurſus primus homo de terra, & ſecundus de cœlo. Quia etſi de cœlo ſecundum ſpiritum, ſed homo ſecundum carnem. Itaque cum carni conveniat ordo in utroque Adam, non animæ: ut primus homo in animam vivam, noviſſimus in ſpiritum vivificantem, diſtincti ſint: æque diſtinctio eorum carni diſtinctionem præjudicavit, ut de carne ſit dictum: non primum quod ſpiritale, ſed quod animale: poſtea quod ſpiritale: atque ita eadem ſit & ſupra intelligenda: & quæ ſeminetur corpus animale, & quæ reſurgat corpus ſpiritale: quia non primum quod ſpiritale, ſed quod animale: quia primus Adam in animam, noviſſimus Adam in ſpiritum. Totum de homine, totum de carne, quando de homine. Quid ergo dicemus? nonne & nunc habet caro ſpiritum ex fide? ut quærendum ſit, quomodo corpus animale dicatur ſeminari. Plane accepit & hic ſpiritum ex fide, ut quærendum ſit, quomodo corpus animale dicatur ſeminari. Plane accepit & hic ſpiritum caro, ſed arrabonem. Animæ autem non arrabonem, ſed plenitudinem. Itaque etiam propterea majoris ſubſtantiæ nomine animale corpus nuncupata eſt, in qua ſeminatur, futura proinde per plenitudinem ſpiritus, inſuper ſpiritale in qua reſuſcitatur. Quid mirum ſi magis inde vocitata eſt, unde conferta eſt, quam unde diſperſa eſt? Ita de vocabulorum occaſionibus primum quæſtiones ſubornantur, ſicut & de verborum communionibus. Nam quia & illud apud Apoſtolum poſitum eſt, uti devoretur mortale a vita, caro ſcilicet: devorationem quoque ad perditionem ſcilicet carnis arripiunt, quaſi non bilem & dolorem dicamur devorare, id eſt, ab-

fcondere, ac tegere, & intra nofmetipfos continere. Denique cum & illud fcriptum fit: *Oportet mortale hoc induere immortalitatem*: oftenditur quomodo mortale devoretur a vita, dum indutum immortalitate abfconditur, & tegitur, & intus continetur: non dum abfumitur & amittitur. Ergo & mors, inquis, falva erit, cum fuerit devorata: ideo difcerne pro fenfibus communionem verborum, & integre intelligis. Aliud enim mors, & aliud mortale. Aliter itaque devorabitur mors & aliter mortale. Mors non capit immortalitatem, mortale autem capit. Denique & fcriptum eft, quod neceffe fit *mortale hoc induere immortalitatem*. Quomodo ergo capit, dum devoratur a vita, dum recipitur, & redigitur, & includitur in ipfam? Ceterum mors merito interitu devoratur, quia & ipfa in hoc devorat. *Devoravit*, inquit, *mors invalefcendo, & ideo devorata eft in contentionem. Ubi eft mors aculeus tuus? ubi eft mors contentio tua?* Proinde & vita mortis fcilicet æmula per contentionem, devorabit in falutem, quod per contentionem devoraverat mors in interitum.

55. Quamquam igitur refurrecturam carnem probantes, hoc ipfo non aliam refurrecturam probemus, quam de qua agitur: tamen fingulæ quæftiones & cauffæ earum proprios quoque flagitant congreffus, licet aliunde jam cæfæ. Interpretabimur itaque plenius & vim & rationem demutationis, quæ ferme fubminiftrat alterius carnis refurrecturæ præfumptionem, quafi demutari definere fit in totum, & de priftino perire. Difcernenda eft autem demutatio ab omni argumento perditionis. Aliud enim demutatio, aliud perditio. Porro non aliud, fi ita demutabitur caro, ut pereat. Peribit autem demutata, fi non ipfa permanferit in demutationem quæ exhibita fuerit in refurrectione. Quemadmodum enim perit, fi non refurgit: ita etfi refurgit quidem, verum in demuta-

tationem subducitur, æque perit. Aeque enim non
:, si non resurrexerit. Et quam ineptum, si in
: resurgit, ut non sit, quæ potuit non resurrexisse,
: esse: quia non esse jam cœperat. Non misce-
ıtur omnino diversa, mutatio atque perditio, ope-
us utique diversa. Perdit hæc, illa mutat. Quo-
do ergo quod perditum est, mutatum non est:
quod mutatum est, perditum non est. Perisse
m, est in totum non esse quod fuerit: mutatum
:, aliter esse est. Sed porro dum aliter est, id
ım potest esse: habet enim esse, quod non perit.
ıtationem enim passum est, non perditionem. At-
: adeo potest & demutari quid, & ipsum esse nihi-
ninus, ut & totus homo in hoc ævo substantia qui-
n ipse sit, multifariam tamen demutetur: & ha-
u, & ipsa corpulentia, & valetudine, & condi-
ne, & dignitate, & ætate, studio, negotio, ar-
cio, facultatibus, sedibus, legibus, nec quic-
ım tamen admittat homini, nec ita alius efficiatur,
cesset idem esse: imo nec alius efficitur, sed aliud.
nc formam demutationis divina etiam documenta
tantur. Mutatur Mosi manus & quidem adinstar
ortuæ, exanguis & exalbida, frigida: sed & re-
›to calore, & refuso colore, eadem caro & san-
s est. Mutatur postea & facies ejusdem, incon-
nplabili claritate. Sed Moses erat proinde qui non
lebatur. Sic & Stephanus angelicum jam fastigium
luerat, sed non alia genua lapidationi succiderant.
›minus quoque in secessu montis etiam vestimenta
e mutaverat, sed liniamenta Petro agnoscibilia ser-
verat. Ubi etiam Moyses & Helias, alter, in
ıgine carnis nondum receptæ, alter in veritate non-
m defunctæ, eandem tamen habitudinem corporis
am in gloria perseverare docuerunt. De quo
:mplo instructus & Paulus: *Qui transfigurabit*, in-
it, *corpus humilitatis nostræ conformale corpori gloriæ*
suæ.

ſuæ. Quod etſi transfigurationem & converſionem in tranſitum ſubſtantiæ cujusque defendis: ergo & Saül in alium virum converſus, de corpore ſuo exceſſit. Et ipſe Satanas, cum in angelum lucis transfiguratur, qualitatem ſuam amittit? non opinor. Ita & in reſurrectionis eventum mutari, converti, reformari licebit, cum ſalute ſubſtantiæ.

56. Etenim quam abſurdum, quam vero ethnicum, utrumque autem quam Deo indignum, aliam ſubſtantiam operari, aliam mercede diſpungi: ut hæc quidem caro per martyria lanietur, alia vero coronetur; item e contrario hæc quidem caro in ſpurcitiis volutetur, alia vero damnetur. Nonne præſtat omnem ſemel fidem a ſpe reſurrectionis abducere, quam de gravitate atque juſtitia Dei ludere? Marcionem pro Valentino reſuſcitari? quando neque mentem, neque memoriam, neque conſcientiam hominis hodierni credibile ſit aboleri, per indumentum illud mutatorium immortalitatis & incorruptelæ, vacaturo ſcilicet emolumento & fructu reſurrectionis & ſtatu divini utrobique judicii. Si non meminerim, me eſſe qui merui, quomodo gloriam Deo dicam? quomodo canam illi novum canticum, neſciens me eſſe qui gratiam debeam? Cur autem ſolius carnis demutatio excipitur, non & animæ ſimul, quæ in omnibus præfuit carni? quale eſt, ut eadem anima, quæ in hac carne totum vitæ ordinem decucurrit, quæ in hac carne Deum didicit, & Chriſtum induit, & ſpem ſalutis ſeminavit: in alia neſcio qua metat fructum? Næ illa gratioſiſſima caro, cui gratis vita conſtabit. Quod ſi non & anima mutabitur, jam nec animæ reſurrectio eſt: nec ipſa enim reſurrexiſſe credetur, ſi non alia reſurrexerit.

57. Hinc jam illa vulgaris incredulitatis argutia eſt: ſi, inquiunt, ipſa eademque ſubſtantia revocatur cum ſua forma, linea, qualitate: ergo & cum inſigni-

bus ſuis reliquis: Itaque & cæci & claudi, & pa-
:ici: & ut quis inſignis exceſſerit, ita & revertetur.
l nunc? etſi ita dedignaris tantam gratiam qualis-
|ue a Deo conſequi. Non enim & nunc animæ
s admittens ſalutem, dimidiatis hominibus eadem
·ibis. Quid eſt credere reſurrectionem, niſi in-
ım credere? Si enim caro de diſſolutione repa-
:ur, multo magis de vexatione revocabitur.
oribus majora præſcribunt. Cujuscunque mem-
detruncatio, vel obtuſio, nonne mors membri
ſi univerſalis mors reſurrectione reſcinditur,
portionalis? Si demutamur in gloriam, quanto
is in incolumitatem? Vitiatio corporum accidens
eſt: intregritas propria eſt. In hac naſcimur,
nſi in utero vitiemur, jam hominis eſt paſſio.
s eſt genus, quam caſus. Quomodo vita con-
ır a Deo, ita & refertur. Quales eam accipi-
, tales & recipimus. Naturæ, non injuriæ red-
ır: quod naſcimur, non quod lædimur, revivi-
us. Si non integros Deus ſuſcitat, non ſuſcitat
tuos. Quis enim mortuus integer, & ſi integer,
itur? Quis incolumis, qui exanimis? quod cor-
inlæſum, cum interemptum, cum frigidum, cum
ıllidum, cum edurum, cum cadaver? quando ma-
ıomo debilis, niſi cum totus? quando magis pa-
ticus, niſi cum immobilis? ita nihil aliud eſt mor-
n reſuſcitari, quam integrum fieri: ne ex ea parte
tuus adhuc ſit, ex qua non reſurrexerit. Ido-
; Deus reficere quod fecit. Hanc ſuam & pote-
:m & liberalitatem ſatis jam in Chriſto ſpopondit,
& oſtendit: non tantum reſuſcitatorem carnis,
ım etiam redintegratorem. Atque adeo & Apo-
ıs: *Et mortui*, inquit, *reſurgent incorrupti.* Quo-
lo niſi integri, qui retro corrupti? tam vitio va-
dinis, quam & ſenio ſepulturæ. Nam ſupra
mque proponens, oportere & *corruptivum iſtud*
indue-

induere incorruptelam, & mortale istud immortalitatem: non iteravit sententiam, sed differentiam demandavit. Immortalitatem enim ad rescissionem mortis, incorruptelam ad obliterationem corruptelæ dividendo: alteram ad resurrectionem, alteram ad redintegrationem temperavit. Puto autem & Thessalonicensibus omnis substantiæ integritatem repromisit. Itaque nec in posterum timebuntur corporum labes. Nihil poterit admittere integritas vel conservata, vel restituta, ex quo illi etiam siquid amiserat, redditur. Præscribens enim ad hoc easdem passiones obituram carnem, si eadem resurrectura dicatur, naturam adversus dominum suum temere defendis, legem adversus gratiam impie asseris, quasi domino non liceat & mutare naturam, & sine lege servare. Quo ergo legimus: *quæ impossibilia apud homines, possibilia apud Deum*? & *Stulta mundi elegit Deus, ut sapientia mundi confundat*? Oro te, si famulum tuum libertate mutaveris: quia eadem caro atque anima permanebunt, quæ flagellis & compedibus & stigmatibus obnoxiæ retro fuerant, idcirco ne illa eadem pati oportebit? non opinor. Atqui & vestis albæ nitore, & aurei annuli honore, & patroni nomine, ac tribu mensaque honoratur. Permitte hanc & Deo potestatem per vim demutationis illius, conditionem non naturam reformandi, dum & passiones auferuntur, & munitiones conferuntur. Ita manebit quidem caro etiam post resurrectionem, eatenus passibilis qua ipsa, qua eadem, ea tamen impassibilis: quia in hoc ipsum manumissa a domino, ne ultra pati possit.

58. *Jocunditas*, inquit Esaias, *æterna super caput eorum*. Nihil æternum nisi post resurrectionem. *Aufugit*, inquit, *dolor & mœror, & gemitus ab illis*. Proinde & Joanni angelus: *Et delebit Deus omnem lachrymam ab oculis eorum*. Utique ex iisdem oculis qui retro fleverant, quique adhuc flere potuissent, si non omnem

lachry-

lachrymæ imbrem indulgentia divina ſiccaret. Et rurſus: *Deus enim delebit omnem lachrymam ab oculis eorum:* &, mors hactenus, igitur & corruptela hactenus. Proinde per incorruptelam fugata, quemadmodum mors per immortalitatem. Si dolor, & mœror, & gemitus, ipſaque mors ex læſuris & animæ & carnis obveniunt, quomodo auferentur niſi ceſſaverint cauſſæ, ſcilicet læſuræ carnis atque animæ? ubi caſus adverſi apud dominum? aut ubi incurſus infeſti apud Chriſtum? ubi dæmonici impetus apud ſpiritum ſanctum, jam & ipſo diabolo cum angelis ſuis ignibus merſo? Ubi neceſſitas, aut quod dicitur, fortuna vel Fatum? quæ reſuſcitatis plaga poſt veniam? quæ reconciliatis ira poſt gratiam? quæ infirmitas poſt virtutem, quæ imbecillitas poſt ſalutem? Quod veſtimenta & calciamenta filiorum Iſraelis quadraginta illis annis indetrita, & inobſoleta manſerunt: Quod & in ipſis corporibus unguium & capillorum, facilia crementa habilitatis & dignitatis juſtitia defixit, ne etiam enormitas corruptela deputaretur: Quod Babylonii ignes trium fratrum, nec tiaras, nec ſarabaras, quanquam Judæis alienas læſerunt: Quod Jonas devoratus a belua maris, in cujus alvo naufragia digerebantur, triduo poſt incolumis expuitur: Quod hodie Enoch & Helias, nondum reſurrectione diſpuncti: quia nec morte functi, qua tamen de orbe translati: & hoc ipſo jam æternitatis candidati, ab omni vitio, & ab omni damno, & ab omni injuria, & contumelia immunitatem carnis ediſcunt: cuinam fidei teſtimonium ſignant, niſi qua credi oportet, hæc futuræ integritatis eſſe documenta? Figuræ enim noſtræ fuerunt Apoſtolo auctore, quæ ſcripta ſunt, ut & dominum potentiorem credamus, omni corporum lege, & carnis magis utique conſervatorem, cujus etiam veſtimenta, etiam calceamenta protexit.

59. Sed

59. Sed futurum, inquis, ævum alterius est dispositionis & æternæ: igitur hujus ævi substantiam non æternam diversa possidere non posse. Plane si homo propter dispositionem futuram, & non dispositio propter hominem: sed enim Apostolus scribens, sive mundus, sive vita, sive mors, sive futura, sive præsentia, omnia vestra sunt: Eosdem constituit hæredes etiam futurorum. Nihil tibi largitur Esaias, dicens: *Omnis caro fœnum.* Et alibi: *Et videbit omnis caro salutare domini.* Exitus non substantias distinxit. Quis enim judicium Dei non in sententia duplici statuit salutis & pœnæ? *omnis* igitur *caro fœnum*, quæ igni destinatur: & *omnis caro videbit salutare domini*, quæ saluti ordinatur. Ego me scio neque alia carne adulteria commisisse, neque nunc alia carne ad continentiam eniti. Siquis est, bina pudenda circumferens, potest jam & demere fœnum carnis immundæ, & solam sibi reservare quæ visura sit domini salutare. Sed cum idem prophetes etiam nationes ostendat, nunc deputatas velut, *pulverem* & *salivam*, nunc speraturas & credituras *in nomen & in brachium domini*, nunquid & de nationibus fallimur? Et aliæ quidem sunt crediture, aliæ in pulverem deputatæ, ex diversitate substantiæ? Sed & Christus intra oceanum, & de isto cœlo quod nobis incumbat, verum lumen nationibus offulsit. Et ipsi Valentiniani hic errare didicerunt: nec alia erit forma nationum credentium, nisi quæ & non credentium, de carne, de anima. Sicut ergo easdem nationes non genere, sed sorte distinxit: ita & carnes, quæ in ipsis nationibus una substantia est, non materia, sed mercede disjunxit.

60. Ecce autem ut adhuc controversiam exaggerant carni maxime eidem, de officiis quoque membrorum argumentantur, aut & ipsa dicentes permanere debere in suis operibus & fructibus, ut eidem corpulentiæ adscripta: aut quia constet discessura esse

officia

officia membrorum, corpulentiam quoque eradant, cujus ſcilicet perſeverantia credenda non ſit, utique ſine membris: quia nec membra credenda ſint ſine officiis. Quo enim jam, inquiunt, ſpelunca hæc oris, & dentium ſtatio, & gulæ lapſus, & compitum ſtomachi, & alvi gurges, & inteſtinorum perplexa proceritas, cum eſui & potui locus non erit? quo hujusmodi membra admittunt, ſubigunt, devolvunt, dividunt, digerunt, egerunt? quo manus ipſæ & pedes, & operarii quique artus, cum victus etiam cura ceſſabit? quo renes conſcii ſeminum, & reliqua genitalium utriusque ſexus, & conceptuum ſtabula, & uberum fontes, diſceſſuro concubitu, & fœtu, & educatu? Poſtremo, quo totum corpus, totum ſcilicet vacaturum? Ad hæc ergo præſtruximus non oportere committi futurorum atque præſentium diſpoſitiones, interceſſura tunc demutatione: & nunc ſuperſtruimus officia iſta membrorum neceſſitatibus vitæ hujus, eo usque conſiſtere, donec & ipſa vita transferatur, a temporalitate in æternitatem, ſicut animale corpus in ſpiritale: *dum mortale iſtud induit immortalitatem, & corruptivum iſtud incorruptelam*: & ipſa autem liberata tunc vita neceſſitatibus, liberabuntur & membra ab officiis: nec ideo non erunt neceſſaria. Licet enim officiis liberentur, ſed judiciis retinentur, ut quis *referat per corpus prout geſſit*. Salvum enim hominem tribunal Dei exigit: ſalvum vero ſine membris non licet eſſe, ex quorum non officiis, ſed ſubſtantiis conſtat: niſi forte, & navem ſine carina, ſine prora, ſine puppi, ſine compaginis totius incolumitate ſalvam adſeverabis. Et tamen navem procella diſſipatam, vel carie diſſolutam, redactis & recuratis omnibus membris, eandem ſæpe conſpeximus etiam titulo reſtitutionis gloriantem. De Dei artificio & arbitrio & jure torquemur? Porro ſi dives dominus & liberalis adfectui aut gloriæ ſuæ præſtans, ſolam navis reſtitutio-

nem hactenus eam voluerit operari: idcirco tu negabis neceſſariam illi compaginem priſtinam, ut exinde jam vacaturam, cum ſoli ſaluti navis ſine operatione conveniat. Igitur hoc tantummodo diſcere ſufficit, an dominus hominem ſaluti deſtinando, carnem deſtinarit: an eandem velit denuo eſſe, quam non debebis & futura membrorum vacatione præſcribere denuo eſſe non poſſe. Licet enim eſſe quid denuo, & nihilominus vacare: nec poteſt autem dici vacare, ſi non ſit. At enim ſi ſit, poterit & non vacare, nihil enim apud Deum vacabit.

61. Sed accepiſti homo os ad vorandum atque potandum: cur non potius ad eloquendum, ut a ceteris animalibus diſtes? cur non potius ad prædicandum Deum? ut etiam hominibus antiſtes. Denique Adam ante nomina animalibus enunciavit, quam de arbore decerpſit: ante etiam prophetavit, quam voravit. Sed accepiſti dentes ad macellum corrodendum: cur non potius ad omnem hiatum & rictum tuum coronandum? cur non potius ad pulſus linguæ temperandos, ad vocis articulos offenſione ſignandos? denique & edentulos. Sed audi & vide, ut honorem oris, & organum dentium quæras. Forata ſunt inferna in viro & in fœmina, nimirum qua libidines fluitent: cur non magis qua defluxura colentur? Eſt adhuc feminis intus, quo ſemina congerantur, an quo ſanguinis onera ſecedant, quem pigrior ſexus diſcutere non ſufficit? Dicenda enim & hæc, quatenus quæ volunt & qualiter volunt, & quorum volunt officia membrorum ludibrioſe de induſtria ſuffundendæ reſurrectionis oblatrant: non recogitantes ipſas prius cauſſas neceſſitatis tunc vacaturas, cibi famem, & potus ſitim, & concubitus genituram, & operationis victum. Sublata enim morte, neque victus fulcimenta ad præſidia vitæ, neque generis ſupparatura gravis erit membris. Ceterum & hodie vacare

care intestinis & pudendis licebit. Quadraginta diebus Moses & Helias jejunio functi, solo Deo alebantur. Jam tunc enim dedicabatur: *non in pane vivit homo, sed in Dei verbo.* Ecce virtutis futuræ liniamenta. Nos quoque ut possumus, os cibo excusamus, etiam sexum a congressione subducimus. Quot spadones voluntarii? quot virgines Christo maritatæ? quot steriles utriusque naturæ infructuosis genitalibus structi? Nam & si hic jam vacare est, & officia & emolumenta membrorum temporali vacatione, ut in temporali dispositione, nec homo tamen minus salvus est; proinde homine salvo, & quidem magis tunc ut in æterna dispositione, magis non desiderabimus, quæ jam hic non desiderare consuevimus.

62. Sed huic disceptationi, finem dominica pronunciatio imponit. *Erunt*, inquit, *tanquam angeli.* Si non nubendo, quia nec moriendo: utique nec ulli simili necessitati succidendo corporalis conditionis. Quia & angeli aliquando tanquam homines fuerunt, edendo & bibendo, & pedes lavacro porrigendo. Humanam enim induerant superficiem, salva intus substantia propria. Igitur si angeli facti tanquam homines in eadem substantia spiritus carnalem tractationem susceperunt, cur non & homines facti tanquam angeli in eadem substantia, carnis spiritalem subeant dispositionem? non magis solennibus carnis obnoxii sub angelico indumento, quam angeli tunc solennibus spiritus sub humano. Nec ideo non permansuri in carne, quia non & in solennibus carnis, cum nec angeli ideo non & in spiritu permanserint, quia non & in solennibus spiritus. Denique non dixit, *erunt angeli*, ne homines negaret, sed *tanquam angeli*; ut homines conservaret. Non abstulit substantiam, cui similitudinem attribuit.

63. Resurgit igitur caro, & quidem omnis, & quidem ipsa, & quidem integra: in deposito est ubi-

 cun-

cunque apud Deum, per fideliſſimum ſequeſtrem Dei & hominum Jeſum Chriſtum, qui & homini Deum, & hominem Deo reddet: carni ſpiritum, & ſpiritui carnem. Utrunque jam in ſemetipſo fœderavit: ſponſam ſponſo, & ſponſum ſponſæ comparavit. Nam etſi animam quis contenderit ſponſam, vel dotis nomine ſequetur animam caro. Non erit anima proſtituta, ut nuda ſuſcipiatur a ſponſo. Habet inſtrumentum, habet cultum, habet mancipium ſuum carnem, ut collatanea comitabitur. Sed caro eſt ſponſa, quæ & in Chriſto Jeſu ſpiritum ſponſum per ſanguinem paſſa eſt. Hujus interitum quem putas, ſeceſſum ſcias eſſe. Non ſola anima ſeponitur: habet & caro receſſus ſuos interim in aquis, in ignibus, in alitibus, in beſtiis, cum in hæc diſſolvi videtur, velut in vaſa transfunditur. Si etiam ipſa vaſa defecerint, cum de illis quoque effluxerit in ſuam matricem terram, quaſi per ambages reſorbetur: ut rurſus ex illa præſentetur Adam auditurus a domino: *Ecce Adam quaſi unus ex nobis factus eſt:* vere tunc compos mali quod evaſit, & boni quod invaſit. Quid anima invides carni? nemo tam proximus tibi quem poſt dominum diligas: nemo magis frater tuus, quam quæ tecum etiam in Deo naſcitur. Tu potius illi exorare debueras reſurrectionem, per te ſi forte deliquit. Sed nihil mirum ſi odiſti, cujus auctorem quoque reſpuiſti: quam & in Chriſto aut negare aut mutare conſueſti. Proinde & ipſum ſermonem Dei, qui caro factus eſt, vel ſtilo vel interpretatione corrumpens, arcana etiam apocryphorum ſuperducens, blaſphemiæ fabulas. At enim Deus omnipotens adverſus hæc incredulitatis & perverſitatis ingenia, providentiſſima gratia ſua, effundens *in noviſſimis diebus de ſuo ſpiritu in omnem carnem, in ſervos ſuos & ancillas*, & fidem laborantem reſurrectionis carnalis animavit, & priſtina inſtrumenta manifeſtis verborum & ſenſuum luminibus

ab omni ambiguitatis obſcuritate purgavit. Nam
a hæreſes eſſe oportuerat, ut probabiles quique
iifeſtarentur: hæ autem ſine aliquibus occaſioni-
ſcripturarum audere non poterant, idcirco pri-
a instrumenta quasdam materias videntur ſub-
iſtraſſe, & ipſas quidem iisdem litteris revincibi-
Sed quoniam nec diſſimulare ſpiritum ſanctum
ortebat, quo minus & hujusmodi eloquiis ſu-
inundaret, quæ nullis hæreticorum verſutiis ſe-
a ſubſpargerent, imo & veteres eorum ceſpi-
vellerent, idcirco jam omnes retro ambiguitates
uas volunt parabolas, aperta atque perſpicua to-
ſacramenti prædicatione diſcuſſit, per novam
phetiam de paracleto inundantem: cujus ſi hauſe-
fontes, nullam poteris ſitire doctrinam, nullus
rdor exuret quæſtionum: reſurrectionem quoque
iis usquequaque potando, refrigerabis.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI
DE POENITENTIA, LIBER.

I.

Pœnitentiam, hoc genus hominum, quod & ipsi retro fuimus, cæci, sine domini lumine, naturatenus norunt, passionem animi quandam esse, quæ veniat de offensa sententiæ pejoris. Ceterum a ratione ejus tantum absunt, quantum ab ipso rationis autore: quippe res Dei ratio. Quia Deus omnium conditor, nihil non ratione providit, disposuit, ordinavit: nihil non ratione tractari intelligique voluit. Igitur ignorantes quique Deum, rem quoque ejus ignorent, necesse est: quia nullus omnino thesaurus extraneis patet. Itaque universam vitæ conversationem sine gubernaculo rationis transfretantes, imminentem seculo procellam vitare non norunt. Quam autem in pœnitentiæ actu irrationabiliter diversentur, vel uno isto satis erit expedire, cum illam etiam in bonis factis suis adhibent. Pœnitet fidei, amoris, simplicitatis, patientiæ, misericordiæ, prout quid in ingratiam cecidit. Semetipsos execrantur, quia benefecerint, eamque maxime patientiæ speciem, quæ optimis operibus irrogatur, in corde figunt, meminisse curantes, ne quid boni rursus præstent. Contra patientiæ malum levius incubant. Denique facilius per eandem delinquunt, quam per eandem recte faciunt.

2. Quod

2. Quod si Dei ac per hoc rationis quoque compotes agerent, merita primo pœnitentiæ expenderent, nec unquam eam ad augmentum perversæ emendationis adhiberent; modum denique pœnitendi temperarent. quia & delinquendi tenerent; timentes dominum scilicet. Sed ubi metus nullus, emendatio proinde nulla. Ubi emendatio nulla, pœnitentia necessario vana: quia caret fructu suo, cui eam Deus sevit, id est, hominis saluti. Nam Deus post tot ac tanta delicta humanæ temeritatis, a principe generis Adam auspicata, post condemnatum hominem cum seculi dote, post ejectum paradiso, mortique subjectum, cum rursus ad suam misericordiam maturavisset, jam inde in semetipso pœnitentiam dedicavit, rescissa sententia irarum pristinarum, ignoscere pactus operi & imagini suæ. Itaque & populum sibi congregavit, & multis bonitatis suæ largitionibus fovit, & ingratissimum totiens expertus, ad pœnitentiam semper hortatus est: & prophetando universorum prophetarum emisit ora, mox gratiam pollicitus, quam in extremitatibus temporum per spiritum suum universo orbi illuminaturus esset, præire intinctionem pœnitentiæ jussit, si quos per gratiam vocaret ad promissionem semini Abraham destinatam, per pœnitentiæ subsignationem anteponeret. Non tacet Johannes, pœnitentiam initote, dicens; jam enim salus nationibus appropinquabit, dominus scilicet, afferens secundum Dei promissum, cui præministrans, pœnitentiam destinabat purgandis mentibus præpositam, uti quicquid error vetus inquinasset, quicquid in corde hominis ignorantia contaminasset, id pœnitentia verrens & radens, & foras abjiciens mundam pectoris domum superventuro spiritui sancto paret, quo se ille cum cœlestibus bonis libens inferat. Horum bonorum unus est titulus, salus hominis, criminum pristinorum abolitione præmissa. Hæc pœnitentiæ

caussa: hæc opera negocium divinæ misericordiæ curans, quod homini proficit, Deo servit. Ceterum ratio ejus, quam cognito domino discimus, certam formam tenet, ne nobis unquam factis cogitatisve quasi violenta aliqua manus injiciatur. Deus enim reprobationem bonorum ratam non habens, utpote suorum, quorum cum autor & defensor sit, necesse est proinde & acceptator. Si acceptator, etiam remunerator. Viderit ergo ingratia hominum, si etiam bonis factis pœnitentiam cogit. Viderit & gratia, si captatio ejus ad benefaciendum incitamento est, terrena, mortalis utraque. Quantulum enim compendii, si grato benefeceris? vel dispendii, si ingrato? Bonum factum Deum habet debitorem, sicuti & malum: quia judex omnis remunerator est caussæ. At cum judex Deus justitiæ carissimæ sibi exigendæ tuendæque præsideat, & in eam omnem summam disciplinæ sanciat: dubitandum est, sicut in universis actibus nostris, ita in pœnitentiæ quoque caussa, justitiam Deo præstandam esse? quod quidem ita impleri licebit, si peccatis solummodo adhibeatur. Porro peccatum, nisi malum factum, dici non meretur: nec quisquam benefaciendo delinquit: quod si non delinquit, cur pœnitentiam invadit delinquentium? Privatum cur malitiæ officium bonitati suæ imponit? Ita evenit, ut cum aliquid ubi non oportet, adhibetur, illic ubi oportet negligatur.

3. Quorum ergo pœnitentia justa & debita videatur, id est, quæ delicto deputanda sint, locus quidem postulat denotare, sed otiosum videri potest. Domino enim cognito, ultro spiritus a suo autore respectus, emergit ad notitiam veritatis, & admissus ad dominica præcepta, ex ipsis statim eruditur, id peccato deputandum, a quo Deus arceat. Quoniam cum Deum grande quid boni constet esse, utique bono nisi malum non displiceret, quod inter contra-

ria

ria sibi nulla amicitia est. Perstringere tamen non pigebit, delictorum quædam esse carnalia, id est, corporalia, quædam vero spiritalia. Nam cum ex hac duplicis substantiæ congregatione confectus homo sit: non aliunde delinquit, quam unde constat. Sed non eo inter se differunt, quod corpus & spiritus duo sunt: alioquin eo magis paria sunt, quia duo unum efficiunt: ne quis pro diversitate materiarum peccata eorum discernat, ut alterum altero levius aut gravius existimet. Siquidem & caro, & spiritus, Dei res: alia, manu ejus expressa; alia afflatu ejus consummata. Cum ergo ex pari ad dominum pertineant: quodcunque eorum deliquerit, ex pari dominum offendit. An tu discernas actus carnis & spiritus? quorum & in vita, & in morte, & in resurrectione, tantum communionis atque consortii est: ut pariter tunc aut in vitam aut in judicium suscitentur: quia scilicet pariter aut deliquerint, aut innocenter egerint. Hoc eo præmiserimus, ut non minorem alteri quam utrique parti, si quid deliquerit, pœnitentiæ necessitatem intelligamus impendere. Communis reatus amborum est, communis & judex, Deus scilicet: communis igitur & pœnitentiæ medela. Exinde spiritalia & corporalia nominantur, quod delictum omne, aut agitur, aut cogitatur. Ut corporale sit, quod in facto est: quia factum, ut corpus, & videri & contingi habet. Spiritale vero, quod in animo est, quia spiritus neque videtur, neque tenetur: per quod ostenditur non facti solum, verum & voluntatis delicta vitanda, & pœnitentia purganda esse. Neque enim si mediocritas humana, factis solum judicat, quia voluntatis latebris par non est, idcirco crimina ejus etiam sub Deo negligamus. Deus in omnia sufficit. Nihil a conspectu ejus remotum, unde omnino delinquitur. Quia non ignorat, nec omittit, quo minus in judicium decernat. Dissimulator & præva-

nicator perspicaciæ suæ non est. Quid quod voluptas facti origo est? viderint enim, si qua casui, aut necessitati, aut ignorantiæ imputantur: quibus exceptis jam non nisi voluntate delinquitur. Cum ergo facti origo est, non tanto potior ad pœnam est, quanto principalis ad culpam: quæ ne tunc quidem liberatur, cum aliqua difficultas perpetrationem ejus intercipit. Ipsa enim sibi imputatur, nec excusari poterit per illam perficiendi infelicitatem, operata quod suum fuerat. Denique dominus quemadmodum se adjectionem legi superstruere demonstrat, nisi & voluntatis interdicendo delicta? Cum adulterum, non eum solum definit, qui cominus in alienum matrimonium cecidisset, verum etiam illum, qui aspectus concupiscentia contaminasset: adeo quod prohibetur administrare, satis periculose animus sibi repræsentat, & temere per voluntatem expungit effectum. Cujus voluntatis cum vis tanta sit, ut non solatium sui saturans pro facto cedat, pro facto ergo plectetur. Vanissimum est dicere, volui, nec tamen feci. Atquin perficere debes quia vis: aut nec velle, quia nec perficis. Sed ipse conscientiæ tuæ confessione pronuncias. Nam si bonum concupisceres, perficere gestisses, porro sicut malum non perficis, nec concupiscere debueras. Quaqua te constitueris, crimine astringeris: quia aut malum volueris, aut bonum non adimpleveris.

4. Omnibus ergo delictis seu carne, seu spiritu, seu facto, seu voluntate commissis, qui pœnam per judicium destinavit, idem & veniam per pœnitentiam spopondit, dicens ad populum: *Pœnitere & salvum faciam te.* Et iterum: *Vivo*, inquit, *dominus*, & *pœnitentiam malo quam mortem.* Ergo pœnitentia vita est, cum præponitur morti. Eam tu peccator, mei similis (imo me minor, ego enim præstantiam in delictis meam agnosco) ita invade, ita amplexare, ut nau-

fra-

fragus alicujus tabulæ fidem. Hæc te peccatorum fluctibus mersum, prolevabit & in portum divinæ clementiæ protelabit. Rape occasionem inopinatæ felicitatis, ut ille tu nihil quondam penes Deum, nisi *stilla situlæ*, & *areæ pulvis*, & *vasculum figuli*, arbor exinde fias illa, quæ penes *aquas seritur*, & *in foliis perennat*, & *tempore suo fructus agit*, quæ non ignem, non securim videbit. Pœniteat, errorum reperta veritate, pœniteat, amasse, quæ Deus non amat, quando ne nos quidem ipsi servulis nostris ea, quibus offendimur, non odisse permittimus. Obsequii enim ratio in similitudine animorum constituta est. De bono pœnitentiæ enumerando, diffusa & per hoc magno eloquio committenda materia est. Nos vero pro nostris angustiis unum inculcamus; bonum atque optimum esse, quod Deus præcepit. Audaciam existimo, de bono divini præcepti disputare. Neque enim quia bonum est, idcirco auscultare debemus; sed quia Deus præcepit. Ad exhibitionem obsequii, prior est majestas divinæ potestatis; prior est autoritas imperantis, quam utilitas servientis. Bonum est pœnitere, an non? Quid revolvis, Deus præcipit. At enim ille non præcipit tantum, sed etiam hortatur. Invitat præmio salutem, jurans, etiam *vivo* dicens, cupit credi sibi. O beatos quorum caussa Deus jurat. O miserrimos, si nec juranti domino credimus. Quod igitur Deus tantopere commendat, quod etiam humano more sub dejeratione testatur, summa utique gravitate & aggredi & custodire debemus, ut in asseveratione divinæ gratiæ permanentes, in fructu quoque ejus & emolumento proinde perseverare possimus.

5. Hoc enim dico, pœnitentiam quæ per Dei gratiam ostensa & indicta nobis, in gratiam nos domino revocat, semel cognitam atque susceptam nunquam post hac iteratione delicti resignari oportere. Jam qui-

dem

dem nullum ignorantiæ prætextum tibi patrocinatur, quod domino agnito præceptisque ejus admissis, denique pœnitentia delictorum functus, rursus te in delicta restitues. Ita inquantum ignorantia segregaris, intantum contumaciæ adglutinaris. Nam si idcirco te deliquisse pœnituerat, quia dominum cœperas timere, cur quod metus gratia gessisti, rescindere maluisti, nisi quia metuere desisti? Neque enim timorem alia res, quam contumacia subvertit. Cum etiam ignorantes dominum nulla exceptio tueatur ad pœnam: quia Deum in aperto constitutum, & vel ex ipsis cœlestibus bonis comprehensibilem, ignorari non licet, quanto cognitum, despici periculosum est? Despicit porro, qui bonorum ac malorum intellectum ab illo consecutus, quod intelligit fugiendum, quodque jam fugit, resumens, intellectui suo, id est, Dei dono contumeliam facit: respuit datorem cum datum deserit, negat beneficium, cum beneficium non honorat. Quemadmodum ei potest placere, cujus munus sibi displicet? Ita in dominum non modo contumax, sed etiam ingratus apparet. Ceterum non leviter in dominum peccat, qui, quum æmulo ejus diabolo pœnitentia renunciasset, & hoc nomine illum domino subjecisset, rursus eundem regressu suo erigit, & exultationem ejus seipsum facit, ut denuo malus, recuperata præda sua, adversus dominum gaudeat. Nonne quod dicere quoque periculum est, sed ad ædificationem proferendum est, diabolum domino præponit? Comparationem enim videtur egisse, qui utrumque cognoverit, & judicato pronunciasse eum meliorem, cujus se rursus esse maluerit. Ita qui per delictorum pœnitentiam, instituerat domino satisfacere, diabolo per aliam pœnitentiæ pœnitentiam satisfaciet: eritque tanto magis perosus Deo, quanto æmulo ejus acceptus. Sed ajunt quidam, satis Deum habere, si corde & animo suspiciatur, licet actu minus

nus

ıs fiat. Itaque ſe ſalvo metu & fide peccare: hoc
t, ſalva caſtitate matrimonia violare, ſalva pietate
ırenti venenum temperare. Sic ergo & ipſi ſalva
enia in gehennam detrudentur, dum ſalvo metu pec-
ınt. Primum exemplum perverſitatis, quia timent,
elinquunt: opinor non delinquerent, ſi non time-
nt. Igitur, qui Deum nolit offenſum, nec reve-
atur omnino, ſi timor offendendi patrocinium eſt.
ed iſta ingenia de ſemine hypocritarum pullulare
onſuerunt, quorùm individua cum diabolo amicitia
t, quorum pœnitentia nunquam fidelis.

6. Quicquid ergo mediocritas noſtra ad pœniten-
ım ſemel capeſſendam & perpetuo continendam ſug-
rere conata eſt, omnes quidem deditos domino
ectat, ut omnes ſalutis in promerendo Deo petito-
s, ſed præcipue novitiolis iſtis imminet. Qui cum
ıxime incipiunt divinis ſermonibus aures rigare,
ique catuli infantiæ adhuc recentis, nec perfectis
minibus incerta reptant: & dicunt quidem priſtinis
nunciare, & pœnitentiam aſſumunt, ſed includere
m negligunt. Interpellat enim illos ad deſideran-
ım ex priſtinis aliquid, ipſe finis deſiderandi: velut
oma cum jam in acorem vel amaritudinem ſeneſcere
cipiunt, ex parte aliqua tamen adhuc ipſi gratiæ
æ adulantur. Omne præterea cunctationis & tergi-
rſationis erga pœnitentiam vitium, præſumptio in-
ıctionis importat. Certi enim indubitatæ veniæ de-
torum, medium tempus interim furantur, & com-
eatum ſibi faciunt delinquendi, quam eruditionem
on delinquendi. Quam porro ineptum, quam ini-
ıum, pœnitentiam non adimplere, & veniam deli-
orum ſuſtinere? hoc eſt, pretium non exhibere,
mercem manum emittere. Hoc enim pretio do-
nus veniam addicere inſtituit: hac pœnitentiæ com-
nſatione redimendam proponit impunitatem. Si
go qui venditant, prius nummum, quo paciſcuntur,

exa-

examinant, ne ſcalptus, neve raſus, ne adulter etiam: dominum credimus, pœnitentiæ probationem prius inire, tantam nobis mercedem perennis ſcilicet vitæ conceſſurum? Sed differamus tantiſper pœnitentiæ veritatem. Tunc opinor emendatos liquebit, cum abſolvimur. Nullo pacto. Sed cum pendente venia, pœna proſpicitur, cum adhuc liberari non meremur, ut poſſimus mereri, cum Deus comminatur, non cum ignoſcit. Quis enim ſervus, poſtquam libertate mutatus eſt, furta ſua & fugas ſibi imputat? Quis miles poſtquam caſtris ſuis emiſſus, pro notis ſuis ſatagit? Peccator ante veniam deflere ſe debet: quia tempus pœnitentiæ, id eſt, quod periculi & timoris. Neque ego renuo divinum beneficium, id eſt, abolitionem delictorum inituris aquam omnimodo ſalvum eſſe: ſed ut eo pervenire contingat, elaborandum eſt. Quis enim tibi tam infidæ pœnitentiæ viro, aſperginem unam cujuslibet aquæ commodabit? furto quidem aggredi, & præpoſitum hujus rei aſſeverationibus tuis circumduci facile eſt. Sed Deus theſauro ſuo providet, nec ſinit obrepere indignos. Quid denique ait? *Nihil occultum, quod non revelabitur.* Quantaſcumque tenebras factis tuis ſuperſtruxeris, Deus lumen eſt. Quidam autem ſic opinantur, quaſi Deus neceſſe habeat præſtare etiam indignis, quod ſpopondit: & liberalitatem ejus faciunt ſervitutem. Quod ſi neceſſitate nobis ſymbolum mortis indulget, ergo invitus facit: quis enim permittit permanſurum id, quod tribuerit invitus? Non enim multi poſtea excidunt? non a multis donum illud aufertur? Hi ſunt ſcilicet, qui obrepunt, qui pœnitentiæ fidem aggreſſi, ſuper arenas domum ruituram collocant. Nemo ergo ſibi aduletur, quia inter auditorum tirocinia deputatur, quaſi eo etiam nunc ſibi delinquere liceat. Dominum ſimul cognoveris, timeas: ſimul inſpexeris, reverearis. Ceterum

quid

quid te cognoviſſe intereſt, cum iisdem incubas, quibus retro ignarus? Quid autem te a perfecto ſervo Dei ſeparat? An alius eſt intinctis Chriſtus, alius audientibus? Num ſpes alia, vel merces, alia formido judicii, alia neceſſitas pœnitentiæ? Lavacrum illud obſignatio eſt fidei: quæ fides a pœnitentiæ fide incipitur & commendatur. Non ideo abluimur, ut delinquere deſinamus, quoniam jam corde loti ſumus. Hæc enim prima audientis intinctio eſt, metus integer. Exinde quoad dominum ſenſeris, fides ſana, conſcientia ſemel pœnitentiam amplexata. Ceterum, ſi ab aquis peccare deſiſtimus, neceſſitate, non ſponte, innocentiam induimus. Quis ergo in bonitate præcellens? cui non licet, aut cui diſplicet malo eſſe? qui jubetur, an qui delectatur a crimine vacare? Ergo nec a furto manus avertamus, niſi clauſtrorum duritia repugnet: nec oculos a ſtupri concupiſcentiis refrenemus, niſi a cuſtodibus corporum obſtructi, ſi nemo domino deditus delinquere deſinet, niſi intinctione alligatus. Quod ſi qui ita ſenſerit, neſcio an intinctus magis contriſtetur, quod peccare deſierit, quam lætetur, quod evaſerit. Itaque Audientes optare intinctionem, non præſumere oportet. Qui enim optat, honorat: qui præſumit, ſuperbit. In illo verecundia, in iſto petulantia apparet. Ille ſatagit, hic negligit. Ille mereri cupit, at hic, ut debitum, ſibi repromittit: ille ſumit, hic invadit. Quem cenſeas digniorem, niſi emendatiorem, quem emendatiorem, niſi timidiorem, & idcirco vera pœnitentia functum? Timuit enim adhuc delinquere, ne non mereretur accipere. At ille præſumptor, cum ſibi repromitteret, ſecurus ſcilicet, timere non potuit: ſic nec pœnitentiam implevit, quia inſtrumento pœnitentiæ, id eſt, metu, caruit. Præſumptio inverecundiæ portio eſt, inflat petitorem, deſpicit datorem. Itaque decipit nonnunquam. Ante enim quam

debea-

debeatur repromittit, quo ſemper is, qui eſt præſtaturus, offenditur.

7. Hucusque Chriſte domine de pœnitentiæ diſciplina ſervis tuis dicere vel audire contingat, quousque etiam delinquere non oportet audientibus: vel nihil jam de pœnitentia noverint, nihil ejus requirant. Piget ſecundæ, imo jam ultimæ ſpei ſubtexere mentionem, ne retractantes de reſiduo auxilio pœnitendi, ſpatium adhuc delinquendi demonſtrare videamur. Abſit, ut aliquis ita interpretetur, quaſi eo ſibi etiam nunc pateat ad delinquendum: quia patet ad pœnitendum: & redundantia clementiæ cœleſtis, libidinem faciat humanæ temeritatis. Nemo idcirco deterior ſit, quia Deus melior eſt, totiens delinquendo quotiens ignoſcitur. Ceterum finem utique evadendi habebit, cum offendendi non habebit. Evaſimus ſemel; hactenus periculoſis noſmetipſos inferamus, & ſi iterum evaſuri videmur? Plerique naufragio liberati exinde repudium & navi & mari dicunt, & Dei beneficium, ſalutem ſuam ſcilicet, memoria periculi honorant. Laudo timorem, diligo verecundiam, nolunt iterum divinæ miſericordiæ oneri eſſe: formidant videri inculcare, quod conſecuti ſunt: bona certe ſollicitudine iterum experiri vitant, quod ſemel didicerunt timere. Ita modus temeritatis, teſtatio eſt timoris. Timor autem hominis, Dei honor eſt. Sed enim pervicaciſſimus hoſtis ille, nunquam malitiæ ſuæ otium facit. Atquin, tunc maxime ſævit, cum hominem plene ſentit liberatum tunc plurimum accenditur, dum extinguitur. Doleat & ingemiſcat neceſſe eſt venia peccatorum permiſſa, tot in homine mortis opera diruta, tot titulos damnationis retro ſuæ eraſos. Dolet quod ipſum & angelos ejus, Chriſti ſervus ille peccator judicaturus eſt. Itaque obſervat, oppugnat, obſidet, ſi qua poſſit aut oculos concupiſcentia carnali ferire, aut animum illecebris ſecularibus

ribus irretire, aut fidem terrenæ poteſtatis formidine evertere, aut a via certa perverſis traditionibus detorquere: non ſcandalis, non tentationibus deficit. Hæc igitur venena ejus providens Deus, clauſa licet ignoſcentiæ janua, & intinctionis ſera obſtructa, aliquid adhuc permiſit patere. Collocavit in veſtibulo pœnitentiam ſecundam, quæ pulſantibus patefaciat: ſed jam ſemel, quia jam ſecundo. Sed amplius nunquam: quia proxime fruſtra. Non enim & hoc ſemel ſatis eſt? Habes, quod jam non merebaris, amiſiſti enim, quod acceperas. Si tibi indulgentia domini accommodat, unde reſtituas quod amiſeras: iterato beneficio gratus eſto, nedum ampliato: majus eſt enim reſtituere, quam dare: quoniam miſerius eſt perdidiſſe, quam omnino non accepiſſe. Verum non ſtatim ſuccidendus ac ſubruendus eſt animus deſperatione, ſi ſecundæ quis pœnitentiæ debitor fuerit: pigeat ſane peccare rurſus, ſed rurſus pœnitere non pigeat: pigeat iterum periclitari, ſed non iterum liberari. Neminem pudeat; iteratæ valetudinis, iteranda medicina eſt: gratus in dominum exſtiteris, ſi quod tibi dominus offert, non recuſaveris: offendiſti, ſed reconciliari adhuc potes. Habes cui ſatisfacias, & quidem volentem.

8. Id ſi dubitas, evolve quæ ſpiritus eccleſiis dicat: Deſertam dilectionem Epheſiis imputat, ſtuprum & idolothytorum eſum Thyatirenis exprobrat, Sardos non plenorum operum incuſat, Pergamenos docentes perverſa reprehendit; Laodicenos fidentes divitiis objurgat: & tamen omnes ad pœnitentiam commonet, ſub comminationibus quidem. Non comminaretur autem non pœnitenti, ſi non ignoſceret pœnitenti. Dubium, ſi non & alibi hanc clementiæ ſuæ profuſionem demonſtraſſet. Non ait, *qui ceciderit, reſurget, & qui averſatus fuerit convertetur?* Ille eſt ſcilicet, ille eſt qui *miſericordiam mavult quam ſa-*

una pro omnibus desideratur, & tanden
& humeris pastoris ipsius refertur: multi
rando laboraverat. Illum etiam mitissin
non tacebo, qui prodigum filium revoc
inopiam pœnitentiam libens suscipit, im
lum præopimum, convivio gaudium sui
Quidni? filium enim invenerat, quem ai
riorem senserat, quem lucri fecerat. Qu
intelligendus pater? Deus scilicet, tam p
tam pius nemo. Is ergo te, filium suu
ceptum ab eo prodegeris, etsi nudus rec
piet, quia redisti: magisque de regressu
de alterius sobrietate lætabitur. Sed si p
animo, si famem tuam cum saturitate r
rum paternorum compares, si porcos im
linquas pecus, si patrem repetas vel offe
qui, dicens *pater, nec dignus ego jam vocari*
tum relevat confessio delictorum, quantu
tio exaggerat. Confessio enim satisfaction
est, dissimulatio contumaciæ.

9. Hujus igitur pœnitentiæ secunda
quanto in arto negotium est, tanto opere

tentia Deus mitigatur. Itaque exomologesis prosternendi & humilificandi hominis disciplina est, conversationem injungens misericordiæ illicem; de ipso quoque habitu atque victu mandat, sacco & cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animum mœroribus dejicere; illa, quæ peccavit, tristi tractatione mutare. Ceterum pastum & potum pura nosse; non ventris scilicet, sed animæ caussa. Plerumque vero jejuniis preces alere, ingemiscere, lachrymari, & mugire dies noctesque ad dominum Deum tuum, presbyteris advolvi, & aris Dei adgeniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis suæ injungere. Hæc omnia exomologesis, ut pœnitentiam commendet, ut de periculi timore dominum honoret, ut in peccatorem ipsa pronuncians pro Dei indignatione fungatur, & temporali afflictatione æterna supplicia non dicam frustretur, sed expungat. Cum igitur provolvit hominem, magis relevat: cum squalidum facit, magis mundatum reddit: cum accusat, cum condemnat, absolvit. Inquantum non peperceris tibi, intantum tibi Deus, crede, parcet.

10. Plerosque tamen hoc opus, ut publicationem sui, aut suffugere, aut de die in diem differre, præsumo; pudoris magis memores quam salutis: velut illi, qui in partibus verecundioribus corporis contracta vexatione, conscientiam medentium vitant, & ita cum erubescentia sua pereunt. Intolerandum scilicet pudori, domino offenso satisfacere, saluti prodactæ reformari. Næ tu verecundia bonus, ad delinquendum expandens frontem, ad deprecandum vero subducens. Ego rubori locum non facio, cum plus de detrimento ejus acquiro: cum ipse hominem quodammodo exhortatur: Ne me respexeris dicens, per te mihi melius est perire. Certe periculum ejus tunc, si forte, onerosum est, cum penes insultatores in risiloquio consistit, ubi de alterius ruina alter attol-

attollitur, ubi proſtrato ſuperſcenditur. Ceterum inter fratres atque conſervos, ubi communis ſpes, metus, gaudium, dolor, paſſio (quia communis ſpiritus de communi domino & patre) quid tuos aliud quam te opinaris? Quid conſortes caſuum tuorum, ut plauſores fugis? Non poteſt corpus de unius membri vexatione lætum agere: condoleat univerſum, & ad remedium conlaboret, neceſſe eſt. In uno & altero eccleſia eſt, eccleſia vero Chriſtus. Ergo cum te ad fratrum genua protendis, Chriſtum contrectas, Chriſtum exoras. Aeque illi cum ſuper te lachrymas agunt, Chriſtus patitur, Chriſtus patrem deprecatur. Facile impetratur ſemper, quod filius poſtulat. Grande plane emolumentum verecundiæ, occultatio delicti pollicetur. Videlicet ſi quid humanæ notitiæ ſubduxerimus, proinde & Deum celabimus? Adeone exiſtimatio hominum & Dei conſcientia comparantur? An melius eſt damnatum latere, quam palam abſolvi? Miſerum eſt ſic ad exomologeſin pervenire. Malo enim amans ſi pervenitur, ſed ubi pœnitendum eſt deſerit miſerum: quia factum eſt ſalutare. Miſerum eſt ſecari & cauterio exuri, & pulveris alicujus mordacitate anxiari: Tamen quæ per inſuavitatem medentur, & emolumento curationis offenſam ſui excuſant, & præſentem injuriam ſuperventuræ utilitatis gratia commendant.

11. Quid ſi præter pudorem, quem potiorem putant, etiam incommoda corporis reformident, quod inlotos, quod ſordulentos, quod extra lætitiam oportet deverſari, in aſperitudine ſacci, & horrore cineris, & oris de jejunio vanitate? Num ergo in coccino, & Tyrio pro delictis ſupplicare nos condecet? Cedo acum crinibus diſtinguendis, & pulverem dentibus elimandis, & biſulcum aliquid ferri vel æris, unguibus repaſtinandis. Si quid ficti nitoris, ſi quid coacti ruboris, in labia aut genas urgeat. Præterea

ex-

exquirito balneas lætiores hortulani maritimive secessus; adjicito ad sumptum; conquirito altilium enormem saginam; defecato senectutem vini. Cumque quis interrogarit, cuinam ea largiaris: Deliqui dicito in Deum, & periclitor in æternum perire. Itaque nunc pendeo, & maceror, & excrucior, ut Deum reconciliem mihi, quem delinquendo læsi. Sed enim illos, qui ambitu obeunt capessendi magistratus, neque pudet, neque piget incommodis animæ & corporis, nec incommodis tantum, verum & contumeliis omnibus eniti in caussa votorum suorum. Quas non ignobilitates vestium affectant? quæ non atria nocturnis & crudis salutationibus occupant? ad omnem occursum majoris cujusque personæ decrescentes, nullis conviviis celebres, nullis commessationibus congreges, sed exules a libertatis & lætitiæ felicitate. Idque totum propter unius anni volaticum gaudium. Nos, quod securium virgarumve petitio sustinet, in periculo æternitatis tolerare dubitamus? & castigationem victus atque cultus offenso domino præstare cessabimus, quæ gentiles nemine omnino læso sibi irrogant? Hi sunt de quibus scriptura commemorat: *Væ illis qui delicta sua velut procero fune nectunt.*

12. Si de exomologesi retractas, gehennam in corde considera, quam tibi exomologesis exstinguit: & pœnæ prius magnitudinem imaginare, ut de remedii adeptione non dubites. Quid illum thesaurum ignis æterni æstimamus, cum fumariola quædam ejus tales flammarum ictus suscitent, ut proximæ urbes aut jam nullæ exstent, aut idem sibi de die sperent. Dissiliunt superbissimi montes ignis intrinsecus fœtu: & quod nobis judicii perpetuitatem probat, cum dissiliant, cum devorentur, nunquam tamen finiuntur. Quis hæc supplicia interim montium non judicii minantis exemplaria deputabit? quis scintillas tales non magni alicujus & inæstimabilis foci missilia quæ-

dam & exercitoria jacula consentiet? Igitur cum scias adversus gehennam post prima illa intinctionis dominicæ munimenta, esse adhuc in exomologesi secunda subsidia, cur salutem tuam deseris? Cur cessas aggredi, quod scias mederi tibi? Mutæ quidem animæ & irrationales, medicinas sibi divinitus attributas in tempore agnoscunt. Cervus sagitta transfixus, ut ferrum & irrevocabiles moras ejus de vulnere expellat, scit sibi dictamno medendum. Hirundo, si excæcaverit pullos, novit illos oculare rursus, de sua chelidonia. Peccator restituendo sibi institutam a domino exomologesin sciens, præteribit illam? quæ Babylonium regem in regna restituit? Diu enim pœnitentiam domino immolarat, septenni squalore exomologesin operatus, unguium leoninum in modum efferatione, & capilli incuria horrorem aquilinum præferente. Proh malæ tractationis? quem homines perhorrebant, Deus recipiebat. Contra autem Aegyptius imperator, qui populum Dei aliquando afflictum, diu domino suo denegatum persecutus, in prælium irruit: post tot documenta plagarum, diffidio maris, quod soli populo pervium licebat, revolutis fluctibus perit. Pœnitentiam enim & ministerium ejus exomologesin abjecerat. Quid ergo ultra de istis duabus humanæ salutis quasi plancis? Stili potius negotium quam officium conscientiæ meæ curans: peccator enim omnium notarum cum sim, nec ulli rei nisi pœnitentiæ natus, non facile possum super illa tacere, quam ipse quoque & stirpis humanæ & offensæ in dominum princeps Adam exomologesi restitutus in paradisum suum, non tacet.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI ADVERSUS JUDAEOS.

LIBER.

I.

Proxime accidit; diſputatio habita eſt, Chriſtiano & proſelyto Judæo. Alternis vicibus, contentioſo fune, uterque diem in veſperam traxerunt. Obſtrepentibus etiam quibusdam ſpectantibus, ſingulorum nubilo quodam veritas obumbrabatur. Placuit ergo, quod per concentum diſputationis minus plene potuit dilucidari, inſpici curioſius, & lectionibus ſtilo quæſtiones retractatus terminare. Nam occaſio quidem defendendi etiam gentibus ſibi divinam gratiam, habuit hinc prærogativam, quod ſibi vindicare Dei legem inſtituerit, homo ex gentibus, nec de proſapia Iſraelitum Judæus: hoc enim ſat eſt, poſſe gentes admitti ad Dei legem, ne Iſrael adhuc ſuperbiat, quod *gentes velut ſtillicidium ſitulæ, aut pulvis ex area* deputentur. Quanquam habeamus ipſum Deum idoneum pollicitatorem, & fidelem ſponſorem, qui Abrahæ promiſerat, quod *in ſemine ejus benedicerentur nationes terræ, & quod ex utero Rebeccæ duo populi & duæ gentes eſſent proceſſuræ*, utique Judæorum, id eſt Iſraelis, & gentium, id eſt noſter: uterque ergo & populus & gens eſt appellatus, ne de nominis appellatione privilegium gratiæ ſibi quis audeat defendere. Duos etenim populos & duas gentes proceſſuras ex unius fœminæ utero Deus deſtinavit; nec diſcrevit gratiam in nominis appellatione, ſed in partus editione, ut, qui

qui prior esset de utero processurus, minori subjiceretur, id est posteriori. Sic namque ad Rebeccam Deus locutus est: *Duæ gentes in utero tuo sunt, & duo populi de ventre tuo dividentur, & populus populum superabit, & major serviet minori.* Itaque cum populus seu gens Judæorum anterior sit tempore, & major per gratiam primæ dignationis in lege; noster vero minor, ætate temporum, (de Rebecca, de duobus populis) intelligitur, id posse in ultimo seculi spacio, adeptos noticiam divinæ miserationis; procul dubio secundum dictum divinæ locutionis, prior major populus, id est judaicus, serviat necesse est minori, & minor populus, id est Christianus, superet majorem. Nam & secundum memorias populus Judæorum major, id est antiquior, derelicto Deo, idolis servivit, & divinitate abrelicta, simulachris fuit deditus, dicente populo ad Aaron: *Fac nobis Deos, qui nos antecedant.* Quod cum ex monilibus fœminarum & anulis virorum aurum fuisset igne conflatum, & processisset eis bubulum caput, cui figmento universus Israel abrelicto Deo, honorem dederunt, dicentes: *Hi sunt Dii, qui nos ejecerunt de terra Aegypti.* Sic namque posterioribus temporibus quibus reges eis imperabant, & cum Hieroboam vaccas aureas & lucos colebant, & Bahali se mancipabant; unde probatur eos semper idololatriæ crimine reos designatos, ex instrumento divinarum scripturarum. Noster vero populus minor, id est posterior, relictis idolis, quibus ante deserviebat, ad eundem Deum conversus est, a quo Israel, ut supra memoravimus, abscesserat. Sic namque populus minor, id est posterior, populum majorem superavit, dum gratiam divinæ dignationis consequitur, a qua Israel est repudiatus.

2. Igitur gradum conferamus, & summam quæstionis ipsius, certis lineis determinemus. Cur etenim Deus universitatis conditor, mundi totius gubernator,

nator, hominis plasmator, universarum gentium sator, legem per Moysen uni populo dedisse credatur, & non omnibus gentibus attribuisse dicatur? Nisi enim omnibus eam dedisset, nullo pacto ad eam etiam proselytos ex gentibus accessum habere permitteret. Sed, ut congruit bonitati Dei & æquitati ipsius, utpote plasmatoris generis humani, omnibus gentibus eandem legem dedit, quam certis & statutis temporibus observari præcepit, quando voluit, & per quos voluit, & sicut voluit. Namque in principio mundi, ipsi Adæ & Evæ legem dedit, ne de *fructu arboris plantatæ in medio paradisi*, ederent: quod si contra fecissent, *morte morerentur*. Quæ lex eis sufficeret, si esset custodita. In hac enim lege Adæ data, omnia præcepta condita recognoscimus, quæ postea pullulaverunt, data per Moysen: id est *Diliges dominum Deum tuum de toto corde tuo, & ex tota anima tua, & diliges proximum tibi tanquam te. Et non occides, non mœchaberis, non fraudaveris, falsum testimonium non dices. Honora patrem tuum & matrem, & alienum non concupisces.* Primordialis lex est enim data Adæ & Evæ in paradiso, quasi matrix omnium præceptorum Dei. Denique, si dominum Deum suum dilexissent, contra præceptum ejus non fecissent: si proximum diligerent, id est semetipsos, persuasioni serpentis non credidissent, atque ita in semetipsos homicidium non commisissent, excedendo de immortalitate, faciendo contra Dei præceptum. A furto quoque abstinuissent, & *de fructu arboris* clam non degustassent, nec *a conspectu domini Dei nostri sub arbore delitescere* gestissent. Nec falsum asseveranti diabolo participes efficerentur, credendo ei, quod similes Deo essent futuri. Atque ita nec Deum offendissent, ut patrem, qui eos de limo terræ quasi ex utero matris figuraverat. Si alienum non concupissent, de fructu inlicito non gustassent. Igitur hac generali & primor-

diali Dei lege, quam in arboris fructu observari Deus sanxerat, omnia præcepta legis posterioris specialiter indita fuisse cognoscimus; quæ suis temporibus edita germinaverunt. Ejusdem est enim, postea docere legem, qui ante præmiserat præceptum; quoniam & ipsius est erudire postea, qui ante justos formare instituerat. Quid enim mirum, si is auget disciplinam, qui instituit? si is proficit, qui cœpit? Denique ante legem Moysi, scriptam in tabulis lapideis, legem fuisse contendo non scriptam, quæ naturaliter intelligebatur & a patribus custodiebatur. Nam unde *Noe justus* inventus, si non illum naturalis legis justitia præcedebat? unde *Abraham* amicus Dei deputatus, si non de æquitate & justitia legis naturalis? unde *Melchisedech*, *sacerdos Dei summi* nuncupatus, si non ante Leviticæ legis sacerdotium Levitæ fuerunt, qui sacrificia Deo offerebant? sic enim post supra scriptos patriarchas, data lex est Moysi, eo tempore, postea quam ab Aegypto excesserunt, post intervallum multorum temporum & spacia. Denique post quadringentos & triginta annos Abrahæ data est lex. Unde intelligimus Dei legem etiam ante Moysen, nec in Choreb tantum, aut in Sina & in eremo primum, sed antiquiorem; primum in paradiso, post patriarchis, atque ita & Judæis certis temporibus reformatam, ut non jam ad Moysi legem ita attendamus, quasi ad principalem legem, sed ad subsequentem, quam certo tempore Deus & gentibus exhibuit, & repromissam per Prophetas in melius reformavit: & præmonuit futuram, ut sicuti certo tempore data est lex per Moysen, ita temporaliter observata & custodita credatur. Nec adimamus hanc Dei potestatem, pro temporum conditione legis præcepta reformantem in hominis salutem. Denique, qui contendit & sabbatum adhuc observandum, quasi salutis medelam, & circumcisionem octavi diei, propter mortis comminationem:

onem : doceat, in præteritum justos sabbatizasse, ut circumcidisse, & sic amicos Dei effectos. Nam, circumcisio purgat hominem, Deus Adam incircumcisum cum faceret, cur eum non circumcidit, el postea quam deliquit, si purgat circumcisio? Cer- in paradiso constituens eum incircumcisum, colo- um paradisi præfecit. Igitur, cum neque circumci- im, neque sabbatizantem Deus Adam instituerit, onsequenter quoque sobolem ejus, Abel, offeren- em sibi sacrificia, incircumcisum, nec sabbatizan- em, laudavit, accepto ferens, quæ offerebat in mplicitate cordis, & reprobans sacrificium fratris ain, qui quod offerebat, non recte dividebat. Noe uoque incircumcisum Deus, sed & non sabbatizan- em, de diluvio liberavit. Nam & Enoch justissimum, on circumcisum, nec sabbatizantem, de hoc mun- o transtulit, qui necdum mortem gustavit, ut æter- itatis candidatus, jam nobis ostenderet, nos quo- ue sine legis onere Moysis, Deo posse placere. Melchisedech, quoque summi Dei sacerdos, incir- umcisus & non sabbatizans, ad sacerdotium Dei al- ectus est. Et probatus Loth, frater Abrahæ, quod ro meritis justitiæ suæ, sine legis observatione, de odomitarum incendio sit liberatus.

3. Sed Abraham, inquis, circumcisus est. Sed nte Deo placuit, quam circumcideretur, nec tamen abbatizavit. Acceperat enim circumcisionem, sed uæ esset in signum temporis illius, non in salutis rærogativam. Denique sequentes patriarchæ, in- ircumcisi fuerunt, ut *Melchisedech*, qui ipsi *Abraha* m circumciso, revertenti de prælio, *panem & vi- num obtulit*, incircumcisus. Sed & *filius*, inquit, *Moysi* tum ab angelo præfocatus fuisset, si non *Se- phora* mater ejus calculo præputium infantis cir- umcidisset. Unde, inquit, maximum periculum st, si præputium carnis quis non circumciderit. Et

ideo

ideo si salutem circumcisio omnimodo adfert, etiam ipse Moyses in filio suo non intermisisset, quo minus octava die circumcideret eum, quando constet Sephoram, coactam ab angelo, id fecisse in itinere. Consideremus itaque, quod non potuerit unius infantis coacta circumcisio omni populo præscribere, & quasi legem hujus præcepti condere in salutem. Nam providens Deus, quod hanc circumcisionem in signum, non in salutem esset daturus populo Israel, idcirco filium Moysi, ducis futuri, instigat circumcidi, ut cum cœpisset per eum populo dare præceptum circumcisionis, non aspernaretur populus, videns exemplum istud in judicis filium jam celebratum. Dari enim habebat circumcisio, sed in signum: unde Israel in novissimo tempore dinosci haberet, quando secundum sua merita in sanctam civitatem ingredi prohiberetur, secundum verba prophetarum dicentium: *Terra vestra deserta, civitates vestræ igni exustæ, regionem vestram in conspectu vestro alieni comedent, & deserta & subversa a populis extraneis. Derelinquetur filia Sion, sicut casa in vinea, & sicut custodiarium in cucumerario, & quasi civitas quæ expugnatur.* Et ideo subsequens sermo Prophetæ exprobrat eis, dicens: *Filios generavi & exaltavi, ipsi autem spreverunt me.* Et iterum: *Et si extenderitis manus, avertam faciem meam a vobis. Et si multiplicaveritis preces, non exaudiam vos: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.* Et iterum: *Væ gens peccatrix, populus plenus peccatis, filii scelerati: dereliquistis Deum, & in indignationem misistis sanctum Israel.* Hæc igitur Dei providentia fuit, dandi circumcisionem Israel in signum, unde dinosci posset, cum adveniret tempus, quod meritis suis supradictis in Hierusalem admitti prohiberetur, quod &, quia futurum erat, nunciabatur, & quia factum videmus, recognoscimus. Sic ergo circumcisio carnalis, quæ temporalis erat, tributa est in signum populo

pulo contumaci: ita spiritalis circumcisio est in salutem populo obaudienti, dicente propheta Hieremia: *Innovate vobis novitatem: & nolite seminare in spinis. Circumcidimini Deo, & circumcidite præputium cordis vestri.* Et alio loco dicit: *Ecce enim dies veniunt, dicit dominus, & disponam domui Juda & domui Jacob testamentum novum, non tale, quale jam dedi patribus eorum, in die, quo eos eduxi de terra Ægypti.* Unde intelligimus, & priorem circumcisionem tunc datam, cessaturam, & novam legem non talem qualem jam dederat patribus, processuram, annunciari, sicut Esaias prædicavit dicens: *Quod in novissimis diebus manifestus futurus esset mons domini, & domus Dei, super vertices montium: & exaltabitur,* inquit, *super colles, & venient super illum omnes gentes, & ambulabunt multi & dicent: Venite ascendamus in montem domini, & in domum Dei Jacob:* non in Esau prioris populi, sed in Jacob sequentis, id est populi nostri, cujus mons Christus est, sine manibus concidentium præcisus, implens omnem terram, apud Danielem ostensus. Denique ex hac domo Dei Jacob, etiam legem novam processuram sequentibus verbis annunciat, Esaias dicens: *De Sion enim exiet lex & verbum domini ex Hierusalem, & judicabit inter gentes,* id est inter nos qui ex gentibus sumus vocati; *& concident,* inquit, *gladios suos in aratra, & lanceas suas in falces, & non accipiet gens super gentem gladium, & jam non discentur præliari.* Igitur intelliguntur alii, quam nos, qui nova lege edocti ista observamus, obliterata veteri lege, cujus abolitionem futuram actus ipse demonstrat. Nam vetus lex ultione gladii se vindicabat, & oculum pro oculo eruebat, & vindictam injuriæ retribuebat. Nova autem clementiam designabat, & pristinam ferocitatem gladiorum & lancearum ad tranquillitatem convertebat, & belli pristinam in æmulos legis, & hostes exsecutionem, in pacificos actus arandæ & colendæ

terræ.

terræ reformabat. Igitur, ſicut ſupra oſtendimus, quod vetus lex & circumciſio carnalis ceſſatura pronunciata eſt: ita & novæ legis, & ſpiritalis circumciſionis obſervantia, in pacis obſequia eluxit. *Populus enim*, inquit, *quem non noveram, ſervivit mihi, in auditu auris obedivit mihi*, Prophetæ adnunciaverunt. Quis autem populus, qui Deum ignorabat, niſi noſter, qui retro Deum neſciebamus? & quis in auditu auris obedivit ei, niſi nos, qui relictis idolis, ad Deum converſi ſumus? Nam Iſrael, qui Deo fuerat cognitus, quique ab eo in Aegypto exaltatus fuerat, & per Erythræum pelagum transvectus eſt, quique in eremo manna cibatus XL. annis, ad inſtar æternitatis redactus, nec humanis paſſionibus contaminatus, aut ſeculi hujus cibis paſtus, ſed angelorum panibus, manna cibatus, ſatisque beneficiis Deo obligatus, domini & Dei ſui oblitus eſt, dicens ad Aaron: *Fac nobis Deos, qui nos præcedant: Moyſes enim ille, qui nos ejecit de terra Aegypti, dereliquit nos, & quid illi acciderit neſcimus.* Et ideo nos, qui non populus Dei retro, facti ſumus populus ejus, accipiendo novam legem & ſupra dictam, & novam circumciſionem, ante prædictam.

4. Sequitur itaque, ut quatenus circumciſionis carnalis, & legis veteris abolitio expuncta ſuis temporibus demonſtratur, ita ſabbati quoque obſervatio temporalis fuiſſe demonſtretur. Dicunt enim Judæi, quod a primordio ſanctificaverit Deus diem ſeptimum, requieſcendo in eo, ab omnibus operibus ſuis, quæ fecit, & inde etiam Moyſen dixiſſe ad populum: *Mementote diem ſabbatorum, ſanctificare eum: omne opus ſervile non facietis in eo*, præterquam quod ad animam pertinet. Unde nos intelligimus magis, ſabbatizare nos ab omni opere ſervili ſemper debere, & non tantum ſeptimo quoque die, ſed per omne tempus. Ac per hoc quærendum nobis, quod ſabbatum nos Deus

vel-

et cuſtodire? Nam ſabbatum æternum, & ſabba-
temporale ſcripturæ deſignant. Dicit enim Eſaias
pheta: *Sabbata veſtra odit anima mea;* & alio loco
:: *Sabbata mea profanaſtis.* Unde dinoſcimus ſab-
m temporale eſſe humanum, & ſabbatum æter-
cenſeri divinum, de quo per Eſaiam prædicat:
rit, inquit, *menſis ex menſe, & dies de die, & ſab-
n de ſabbato, & veniet omnis caro adorare in Hieru-
ı, dicit dominus.* Quod intelligimus adimpletum
poribus Chriſti, quando omnis caro, id eſt omnis
adorare in Hieruſalem venit, Deum patrem, per
m Chriſtum filium ejus, ſicut per prophetam præ-
ım eſt: *Ecce Proſelyti per me ad te ibunt.* Sic igi-
ante hoc ſabbatum temporale, erat & ſabbatum
num, præoſtenſum & prædictum, quomodo &
circumciſionem carnalem, fuit & ſpiritalis cir-
ciſio præoſtenſa. Denique doceant, ſicuti jam
ocuti ſumus, Adam ſabbatizaſſe, aut Abel ho-
ı Deo ſanctam offerentem, ſabbati religione
uiſſe: aut Enoch tranſlatum, ſabbati cultorem
e: aut Noe, arcæ fabricatorem propter diluvium
enſum, ſabbatum obſervaſſe: aut Abraham in
ervatione ſabbati, Iſaac filium ſuum obtuliſſe; aut
chiſedech in ſuo ſacerdotio legem ſabbati acce-
. Sed dicturi ſunt Judæi: ex quo hoc præceptum
m eſt per Moyſen, exinde obſervandum fuiſſe.
ifeſtum eſt itaque, non æternum nec ſpiritale,
temporale fuiſſe præceptum, quod quandoque
ıret. Denique adeo non in vacatione ſabbati,
t diei ſeptimi, hæc ſolennitas celebranda eſt; ut
s Nave eo tempore, quo Hiericho civitatem de-
ıbat, præceptum ſibi a Deo diceret, uti populo
daret, ut *ſacerdotes arcam teſtamenti Dei ſeptem die-
circumferrent in circuitu civitatis: atque ita ſeptimi
ircuitu peracto, ſponte ruerent muri civitatis.* Quod
actum eſt, & finito ſpacio diei ſeptimi, ſicut præ-
dictum

dictum erat, ruerunt muri civitatis. Ex quo manifeste ostenditur, in numero istorum dierum septem incurrisse diem sabbati. Septem enim dies, undecunque initium acceperint, sabbati diem secum concludant necesse est, quo die non tantum sacerdotes sint operati, sed & in ore gladii præda facta sit civitas ab omni populo Israel. Nec dubium est opus servile eos operatos, cum prædas belli agerent ex Dei præcepto. Nam & temporibus Machabæorum sabbatis pugnando fortiter fecerunt, & hostiles Allophylos expugnaverunt, legemque paternam ad pristinum vitæ statum, pugnando sabbatis, revocaverunt. Nec putem aliam legem eos defendisse, nisi in qua de die sabbatorum meminerant esse præscriptum. Unde manifestum est, ad tempus & præsentis caussæ necessitatem convaluisse, ut non ad perpetui temporis observationem hujusmodi legem eis Deus ante dedisset.

5. Sic & sacrificia terrenarum oblationum, & spiritalium sacrificiorum prædicta ostendimus. Et quidem a primordio majoris filii, id est Israel, terrena fuisse in Cain præostensa sacrificia; & minoris filii Abel, id est populi nostri sacrificia diversa demonstrata. *Namque natu Cain de fructu terræ obtulit munera Deo: minor vero filius Abel de fructu ovium suarum. Respexit Deus in Abel & in munera ejus; in Cain autem & in munera ejus non respexit. (Et dixit Deus ad Cain: Quare concidit vultus tuus, quoniam si recte quidem offeras, non recte autem dividas, peccasti, quiesce. Ad te enim conversio ejus, & tu dominaberis ejus. Et tunc dixit Cain ad Abel fratrem suum: Eamus in campum, & abiit cum eo illic, & interfecit eum. Et tunc dixit Deus ad Cain: Ubi est frater tuus? Et dixit: Nescio. Numquid custos sum ego fratris mei? Et dixit ei Deus: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Propter quod maledicta terra, quæ aperuit os suum ad excipiendum sangui-*

guinem fratris tui. Gemens & tremens eris super terram, & omnis qui te invenerit occidet.) Ex hoc igitur duplicia duorum populorum sacrificia præostensa, jam tunc a primordio animadvertimus. Denique cum per Moysen in Levitico lex sacerdotalis conscriberetur, invenimus præscriptum populo Israeli: ut sacrificia nullo in loco offerrentur Deo, quam in terra promissionis, quam dominus Deus daturus esset populo Israeli, & patribus eorum; Et introducto Israel, illic celebrarentur sacrificia & holocausta tam pro peccatis quam pro animabus, & nusquam alibi nisi in terra sancta. Cur itaque postea per prophetas prædicat spiritus, futurum, ut in omni terra, aut in omni loco offerantur sacrificia Deo, sicuti ipse per Malachiam angelum, unum ex duodecim prophetis, dicit: *Non recipiam sacrificium de manibus vestris, quoniam ab oriente sole usque ad occidentem nomen meum clarificatum est, in omnibus gentibus, dicit dominus omnipotens. Et in omni loco offeruntur sacrificia munda nomini meo.* Item in Psalmis David dicit: *Adferte Deo patriæ gentium.* Indubitate, quod in omnem terram exire habebat prædicatio Apostolorum. *Adferte Deo claritatem & honorem, adferte Deo sacrificia nominis ejus. Tollite hostias & introite in atria ejus.* Namque quod non terrenis sacrificiis, sed spiritalibus Deo litandum sit, ita legimus, ut scriptum est: *Cor contribulatum hostia est Dei.* Et alibi: *Sacrifica Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua.* Sic itaque sacrificia spiritalia laudis designantur, & cor contribulatum acceptabile sacrificium Deo demonstratur. Itaque quomodo carnalia sacrificia reprobata intelliguntur, de quibus & Esaias loquitur, dicens: *Quo mihi multitudinem sacrificiorum vestrorum, dicit dominus?* ita sacrificia spiritalia accepta prædicantur, ut prophetæ adnunciant: *Quoniam & si attuleritis*, inquit, *mihi similam, vanum est: incensum abominatio est*

mihi. Et alibi dicit: *Holocaustomata & sacrificia vestra, & adipem hircorum, & sanguinem taurorum nolo. Nec si veniatis videri mihi, quis enim exquisivit hæc de manibus vestris?* Spiritalia vero sacrificia de quibus prædictum est, & sicut supra dicit: Non est mihi voluntas in vobis, dicit dominus. Sacrificia non accipiam de manibus vestris: quoniam ab oriente sole usque in occidentem nomen meum clarificatum est in omnibus gentibus, dicit dominus. De spiritalibus vero sacrificiis, addit dicens: Et in omni loco sacrificia munda offerentur mihi, dicit dominus.

DE SABBATO ET CIRCUMCISIONE, ET LEGIS ET VETERIS ET NOVAE OBSERVATIONE, SIC DICIT.

6. Igitur cum manifestum sit, & sabbatum temporale ostensum, & sabbatum æternum prædictum: circumcisionem carnalem prædictam, & circumcisionem spiritalem præindicatam: legem quoque temporalem, & legem æternalem denunciatam; sacrificia carnalia, & sacrificia spiritalia præostensa, sequitur ut præcedenti tempore datis omnibus istis præceptis carnaliter populo Israel, superveniret tempus, quo legis antiquæ & ceremoniarum veterum præcepta cessarent, & novæ legis promissio, & spiritalium sacrificiorum agnitio, & novi testamenti pollicitatio superveniret, *fulgente nobis lumine ex alto, qui sedebamus in tenebris, & in umbra mortis detinebamur*, oriretur lumen. Itaque necessitas nobis incumbit, ut quoniam prædicatam novam legem a prophetis prædiximus, eamque non talem qualis jam data esset, patribus eorum, eo tempore, quo eos de terra Aegypti produxit; ostendere & probare debeamus, tam legem illam veterem cessasse, quam legem novam, promissam, nunc operari. Et quidem in primis quærendum, an expectetur novæ legis lator, & novi testamenti hæres, & novorum sacri-

ſacrificiorum ſacerdos, & novæ circumciſionis purgator, & æterni ſabbati cultor, legem veterem compeſcat, & vetus teſtamentum ſtatuat, & nova ſacrificia offerat, & ceremonias antiquas reprimat: & circumciſionem veterem cum ſuo ſibi ſabbato compeſcat, & novum regnum, quod non corrumpatur, adnunciet.

DE NATIVITATE CHRISTI, ADVENTUS PRIMUS.

Hic nam etiam novæ legislator, ſabbati ſpiritalis cultor, ſacrificiorum æternorum antiſtes, regni æterni æternus dominator, quærendum an jam venerit, an nec ne. Et ſi jam venit, ſerviendum eſt illi. Si nec dum venit, ſuſtinendus eſt; dum modo manifeſtus ſit adventus ejus cum primæ legis veteris præcepta, & operari debere novæ legis exordia. Et in primis definiendum eſt, non potuiſſe ceſſare legem antiquam & prophetas, niſi veniſſet is, qui per eandem legem, & per eosdem prophetas venturus adnuntiabatur.

7. Igitur in iſto gradu conferamus, an, qui venturus eſt Chriſtus jam venerit, an venturus adhuc ſperetur? Quod ipſum ut probari poſſit, etiam tempora ſunt nobis requirenda, quando venturum Chriſtum prophetæ annunciaverunt; ut, ſi in iſta tempora recognoverimus veniſſe eum, ſine dubio ipſum eſſe credamus, quem venturum prophetæ canebant; in quem nos, gentes ſcilicet, credituri annuntiabamur. Et cum conſtiterit veniſſe, indubitate etiam legem novam ad ipſo datam eſſe, credamus, & teſtamentum novum, ab ipſo & per ipſum, nobis diſpoſitum non diffiteamur. Venturum enim Chriſtum, nec Judæos refutare ſcimus, utpote qui in adventum ejus ſpem ſuam porrigant. Nec de iſto pluribus quærendum, cum retro omnes prophetæ de eo præcinuerint ut Iſaias dicit, *Sic dicit dominus Deus Chriſto meo*

domino, cujus tenui dextram, ut exaudiant illum gentes, fortitudines regum disrumpam: aperiam ante illum portas, & civitates non claudentur illi. Quod ipſum adimpletum videmus. Cui enim dexteram tenet pater Deus, niſi Chriſto, filio ſuo? quem exaudierunt omnes gentes, id eſt, cui omnes gentes crediderunt, cujus & prædicatores Apoſtoli in pſalmis David oſtenduntur: *in universa*, inquit, *terra exiit ſonus eorum: & usque ad terminos terræ verba eorum.* In quem enim alium universæ gentes crediderunt, niſi in Chriſtum, qui jam venit? Cui enim & aliæ gentes crediderunt, *Parthi, Medi, Elamitæ, & qui inhabitant Meſopotamiam, Armeniam, Phrygiam, Cappadociam, & incolentes Pontum & Aſiam, Pamphyliam, immorantes Aegyptum, & regionem Africæ, quæ eſt trans Cyrenen, inhabitantes Romam & incolæ tunc, & in Hieruſalem Judæi*, & ceteræ gentes: etiam Getulorum varietates, & Maurorum multi fines, Hiſpaniarum omnes termini, & Galliarum diverſæ nationes, & Britannorum inacceſſa Romanis loca Chriſto vero ſubdita, & Sarmatarum, & Dacorum, & Germanorum, & Scytharum & abditarum multarum gentium, & provinciarum & inſularum multarum, nobis ignotarum: & quæ enumerare minus poſſumus. In quibus omnibus locis Chriſti nomen, qui jam venit, regnat; utpote ante quem omnium civitatum *portæ ſunt apertæ, & cui nullæ ſunt clauſæ, ante quem ſeræ ferreæ ſunt comminutæ, & valvæ æreæ apertæ.* Quamquam & iſta ſpiritaliter ſint intelligenda, quo præcordia ſingulorum variis modis a diabolo obſeſſa, fide Chriſti ſint reſerata; attamen perſpicue ſunt adimpleta, utpote in quibus omnibus locis populus nominis Chriſti inhabitet. Quis enim omnibus gentibus regnare potuiſſet, niſi Chriſtus, Dei filius? qui omnibus in æternum regnaturus nuntiabatur.

DE REGNO CHRISTI AETERNO.

Nam si Salomon regnavit, sed in finibus Judææ tantum; a Bersabeæ usque Dan termini regni ejus signantur. Si vero Babyloniis & Parthis regnavit Darius, (non habuit potestatem ulterius, ultra fines regni sui,) non habuit in omnibus gentibus potestatem. Si Aegyptiis Pharao, vel quisque ei in hæreditate regni successit, illic tantum potitus est regni sui dominium. Si Nabuchodonosor cum suis regulis: ab India usque Aethiopiam habuit regni sui terminos. Si Alexander Macedo: nunquam Asiam universam & ceteras regiones, postea quam devicerat, tenuit. Si Germani: adhuc usque limites transgredi non sinuntur. Britanniæ intra Oceani ambitum conclusæ sunt, Maurorum gentes, & Getulorum barbariæ a Romanis obsidentur, ne regionum suarum fines excedant. Quid de Romanis dicam, qui de legionum suarum præsidiis imperium suum muniunt; nec trans istas gentes porrigere vires regni sui possunt. Christi autem regnum & nomen ubique porrigitur: ubique creditur; ab omnibus gentibus supra enumeratis colitur; ubique regnat; ubique adoratur. Omnibus ubique tribuitur æqualiter: non regis apud illum major gratia, non Barbari alicujus imperiosi lætitia, non dignitatum aut natalium cujusquam discreta merita; omnibus æqualis, omnibus rex, omnibus judex, omnibus Deus & dominus est. Nec dubites credere, quod asseveramus, cum videamus fieri.

8. Itaque requirenda tempora prædictæ & futuræ nativitatis Christi, & passionis ejus, & exterminii civitatis Hierusalem, id est vastationis ejus.

DE PASSIONE CHRISTI, ET VASTATIONE HIERUSALEM.

Dicit enim Daniel: Et civitatem sanctam, & sanctum terminari cum duce venturo; & destrui pinnaculum

culum usque ad interitum. Venturi itaque Christi ducis sunt tempora requirenda, quæ investigabimus in Daniele, quibus computatis probabimus, venisse eum, etiam ex temporibus præscriptis, & ex signis competentibus, & ex operationibus ejus. Quæ probamus, & ex consequentibus, quæ post adventum ejus futura adnunciabantur, ut tam adimpleta omnia, quam prospecta credamus. Sic igitur de eo Daniel prædicavit, ut & quando, & quo in tempore gentes esset liberaturus ostenderet, & quoniam post passionem Christi ista civitas exterminari haberet. Dicit enim sic: *In primo anno sub Dario, filio Assueri, ex semine Medorum, qui regnavit super regnum Chaldæorum, ego Daniel intellexi in libris numerum annorum. Et adhuc me loquente in oratione, ecce vir Gabriel, quem vidi in visione in principio, volans, & tetigit me, quasi hora sacrificii vespertini, & intelligere fecit me, & locutus est mecum, & dixit: Daniel, nunc exivi imbuere te intelligentia, in principio observationis tuæ exivit sermo. Et ego veni, ut adnunciem tibi, quia vir desideriorum tu es, & cogita in verbo & intellige in visione. LXX hebdomadæ breviatæ sunt super plebem tuam, & super civitatem sanctam, quoadusque inveteretur delictum, & signentur peccata, & exorentur justitiæ, & inducatur justitia æterna. Et ut signetur visio & prophetes, & ut ungatur sanctus sanctorum. Et scies & perspicies, & intelliges a profectione sermonis, integrando & reædificando Hierusalem usque ad Christum ducem, hebdomades LXII & dimidia, & convertet & ædificabitur in latitudinem, & convallationem, & innovabuntur tempora, & post hebdomadas has LXII, & exterminabitur unctio, & non erit, & civitatem sanctam exterminabit cum duce adveniente, & concidentur, quomodo in cataclysmo usque in finem belli, quod concidetur usque ad interitum: & confirmabit testamentum in multis. Hebdomada una, & dimidia hebdomadis auferetur meum sacrificium & libatio, & in sancto execratio vastationis, usque*

quę ad finem temporis consummatio dabitur super hac vastatione. Animadvertamus igitur terminum, quomodo in verbo quas dixit LXX hebdomadas futuras, in quibus si receperint eum, ædificabitur in latitudinem, & in longitudinem, & innovabuntur tempora. Providens autem Deus, quid esset futurum, quoniam non tantum non recipient eum, verum & insequentur, & tradent eum morti: & recapitulavit & dixit: In LXXII hebdomadibus nasci illum & ungi sanctum sanctorum. Hebdomades autem VII & dimidia cum implerentur, pati haberet, & civitatem exterminari post unam & dimidiam hebdomadam, quo scilicet tempore septem & dimidia hebdomadæ completæ sunt. Dicit enim sic: *Et civitatem & sanctum exterminari cum duce venturo, & comidentur sicut in catailysmo, & destruet pinnaculum usque ad interitum.* Unde igitur ostendimus, quoniam venit Christus intra LXII & dimidiam hebdomadas? Numerabimus autem a primo anno Darii, quomodo in ipso tempore ostenditur Danieli visio ipsa. Dicit enim: Et intellige & conjice a profectione sermonis, respondere me tibi hæc. Unde a primo anno Darii debemus computare, quando hanc visionem vidit Daniel. Videamus igitur anni quomodo impleantur usque ad adventum Christi. Darius enim regnavit annis XVIIII. Artaxerxes regnavit annis XL. Deinde rex Ochus, qui & Cyrus, regnavit annis XXIIII. Argus anno uno. Alius Darius, qui & Melas nominatus est, annis XXI. Alexander Macedo annis X. Deinde post Alexandrum, qui & Medis & Persis regnarat, quos revicerat, & in Alexandriam regnum suum firmaverat, quando & nomine suo eam appellavit. Postea regnavit illic in Alexandria Soter annis XXXV, cui succedit Philadelphus, & regnavit annis XXXVIII. Huic sucedit Evergetes, annis XXV. Deinde Philopator annis XVII. Post hunc Epiphanes, annis XXIIII. Item alius Ever-

getes, annis XXVII. Soter annis XXXIIII. Ptolemæus annis XXXVII. Cleopatra annis XX. mensibus V. Item adhuc Cleopatra conregnavit sub Augusto annis XIII. Post Cleopatram Augustus aliis annis XLVIII, nam omnes anni imperii Augusti, fuerunt anni LVI. Videamus autem, quoniam quadragesimo & primo anno imperii Augusti, quo post mortem Cleopatræ imperavit, nascitur Christus. Et supervixit idem Augustus, ex quo nascitur Christus, annis XV, & erunt reliqua tempora annorum, in diem nativitatis Christi, anni XLI. Efficiuntur autem anni CCCCXXXVI, menses VI. Unde adimplentur LXII hebdomadæ & dimidia, quæ efficiunt annos CCCCXXXVII, menses VI, in diem nativitatis Christi. Et manifestata est justitia æterna, & unctus est sanctus sanctorum, id est Christus, & signata est visio & prophetia & dimissa sunt peccata, quæ per fidem nominis Christi, omnibus in eum credentibus tribuuntur. Quid est autem quod dicit, signari visum & prophetiam? quoniam omnes prophetæ nunciabant de illo, quod esset venturus & pati haberet. Igitur quoniam adimpleta est prophetia per adventum ejus, propterea signari visionem & prophetiam dicebat; quoniam ipse est signaculum omnium Prophetarum, adimplens omnia, quæ retro de eo Prophetæ nunciaverant. Post adventum Christi & passionem ipsius, jam non visio, neque prophetes est, qui Christum nunciet venturum. Denique hoc si non ita est; exhibeant Judæi prophetarum post Christum aliqua volumina, angelorum aliquorum visibilia miracula, quæ retro patriarchæ viderunt usque ad adventum Christi; qui jam venit, ex quo signata est visio & prophetia, id est statuta. Et merito Evangelista: *Lex & prophetæ usquead Joannem baptizatorem.* Baptizato enim Christo, id est sanctificante aquas in suo baptismate, omnis plenitudo spiritalium retro charisma-

rismatum in Christo cesserunt, signante visionem & prophetias omnes, quas adventu suo adimplevit. Unde firmissime dicit, adventum ejus signare visum & Prophetas. Itaque ostendentes & numerum annorum & tempus, LX duarum & dimidiae hebdomadarum adimpletarum, tunc venisse Christum, id est natum: videamus aliae VII & dimidiae hebdomades quae sunt subdivisae in abscissione priorum hebdomadarum, in quo actu sint adimpletae. Post enim Augustum, qui supervixit post nativitatem Christi, anni XV efficiuntur; cui succedit Tiberius Caesar, & imperium habuit annis XXII, mensibus VII, diebus XX. Hujus quintodecimo anno imperii passus est Christus, annos habens quasi XXX cum pateretur. Item Cajus Caesar, qui & Caligula, annis III, mensibus VIII, diebus XIII. Tiberius Claudius annis XIII, mensibus VII, diebus XX. Nero Caesar annis XI, mensibus VIIII, diebus XIII. Galba mensibus VII, diebus VI. Otho mensibus III, diebus V. Vitellius mensibus VIII, diebus X. Vespasianus anno primo imperii sui debellavit Judaeos, & fiunt, anni XLII, menses VI. Nam imperavit annis XI, atque ita in diem expugnationis suae Judaei impleverunt hebdomadas LXX, praedictas in Daniele. Igitur expletis his quoque temporibus, & debellatis Judaeis, postea cessaverunt illic libamina & sacrificia, quae exinde illic celebrari non potuerunt. Nam & unctio illic exterminata est post passionem Christi. Erat enim praedictum, exterminari illic unctionem, sicut est in Psalmis prophetatum: *Exterminaverunt manus meas & pedes.* Quae passio hujus exterminii intra tempora LXX hebdomadarum perfecta est sub Tiberio Caesare, COSS. Rebellio Gemino, & Rufio Gemino, mense Martio, temporibus paschae, die VIII Calendarum Aprilium die prima azymorum, quo agnum ut occiderent ad vesperam, a Moyse fuerat praeceptum.

mini, quod nihil ſigni videri poſſit, res cottidiana; juvenculæ ſcilicet prægnatus & partus. In ſignum ergo nobis poſita, virgo mater, merito creditur, infans vero bellator, non æque? & hic enim ſigni ratio verſatur. Sed ſigno nativitatis novæ adſcripto, exinde, poſt ſignum, alius jam ordo infantis edicitur, mel & butyrum manducaturi. Nec hoc utique in ſignum eſt, infantia eſt; ſed accepturum virtutem Damaſci, & ſpolia Samariæ adverſus regem Aſſyriorum, hoc eſt mirabile ſignum. Servate modum ætatis, & quærite ſenſum prædicationis, imo reddite veritati, quæ credere non vultis & tam intelligitur prophetia, renunciata, quam creditur expuncta. Accepit Chriſtus infans virtutem Damaſci, & ſpolia Samariæ. Maneant enim orientales illi Magi, infantiam Chriſti, ut regem, auro, thure, & myrrha remunerantes; & accepit infans virtutem Damaſci, ſine prælio & armis. Nam præter quod omnibus notum eſt, orientis virtutem, id eſt vires, auro & odoribus pollere ſolitam, certe eſt creatori, & ex divinis ſcripturis, virtutem quoque ceterarum gentium aurum conſtituere. Sicut per Zachariam dicit: *Et Judas prætendit Iſrael, & congregabit omnem valentiam populorum per circuitum, aurum & argentum.* Nam de hoc auri munere etiam David dixit: *Et dabitur illi de auro Arabiæ.* Et iterum: *Reges Arabum & Saba munera adferent illi.* Nam & magos reges fere habuit Oriens, & Damaſcus Arabiæ retro deputabatur, antequam transſcripta eſſet in Syrophœnicen, ex diſtinctione Syriarum, cujus tunc virtutem Chriſtus accepit, accipiendo inſignia ejus, aurum ſcilicet & odores. Spolia autem Samariæ, ipſos magos, qui cum illum cognoviſſent, & muneribus honoraſſent, & genu poſito adoraſſent, quaſi dominum, regem, ſub teſtimonio judicis & indicis ſtellæ, ſpolia ſunt facti Samariæ; id eſt idololatriæ, credentes videlicet in Chriſto. Idola-

olatriam enim Samariæ nomine notavit, ut ignomi-
iiosæ ob idololatriam, quæ desciverat tunc a Deo,
ub rege Hieroboam. Nec hoc enim novum scriptu-
is divinis, figurate uti translatione hominum, ex
omparatione criminum. Nam & *archontas Sodomo-
um* appellat archontas vestros, populum vestrum
opulum Gomorrhæ vocat, cum jam olim essent civi-
ates istæ extinctæ. Et alibi per Prophetam ad po-
ulum Israel dicit: *Pater*, inquit, *tuus Amorræus &
nater tua Cethæa*; quorum ex genere procreati non
unt, sed ob consimilem impietatem; quos aliquando
tiam filios suos dixerat per Esaiam prophetam: *Fi-
ios generavi & exaltavi.* Sic & *Aegyptus* nonnunquam
otus orbis intelligitur apud illum, superstitionis &
naledictionis elogio. Sic *Babylon* apud Joannem no-
trum, Romanæ urbis figuram portat, proinde & magnæ
t regno superbæ, & sanctorum debellatricis. Hoc
taque modo magos quoque Samaritanorum appella-
ione titulavit, & despoliatos quod habuerant, cum
Samaritis, ut diximus, idololatriam adversus domi-
ium. Adversus regem autem Assyriorum, adversus
liabolum; qui ad hoc se regnare putat, si sanctos a
eligione Dei deturbat. Adjuvabitur autem hæc no-
tra interpretatio, dum & alibi bellatorem Christum
cripturæ designant, ob armorum quorundam voca-
ula, & ejusmodi verba. Sed ex reliquorum sen-
uum comparatione convincentur Judæi: *Accingere*,
nquit David, *ensem supra femur.* Sed quid supra le-
is, de Christo: *ὡραῖος τῷ κάλλει*, *tempestivus decore
uper filios hominum, diffusa est gratia in labiis tuis.*
Valde autem absurdum est, si, quem ad bellum ense
ingebat, ei de tempestivitate decoris, & labiorum
ratia blandiebatur: de quo subjungens dicebat: *Ex-
ende & prosperare & regna.* Et adjecit: *Propter lenita-
em & justitiam tuam.* Quis ensem accingetur, & non
ontraria lenitati & justitiæ exercet? id est dolum,

&

& asperitatem & injustitiam, propria scilicet negotii præliorum. Videamus ergo an alius sit ensis ille. cujus est alius actus, id est Dei, sermo divinus. bis acutus, ut duobus testamentis, legis antiquæ & legis novæ, acutus sapientiæ suæ æquitate, reddens unicuique secundum actum suum. Licet ergo & Christo Dei in Psalmis, sine bellicis rebus, ense sermonis Dei præcingi figurato, cui prædicta tempestivitas congruat cum gratia labiorum; quem tunc cingebatur super femur apud David, quando venturus in terras ex Dei patris decreto nunciabatur: *Deducit*, inquit, *te magnitudo dexteræ tuæ*, virtus scilicet gratiæ spiritalis, de qua Christi agnitio deducitur: *Sagittæ tuæ*, inquit, *acutæ*, pervolantia ubique Dei præcepta, minantes traductionem uniuscujusque cordis, & compungentes & transfigentes conscientiam. Namque populi sub te cadent, utique adorantes: Sic bellipotens & armiger Christus accipiet spolia non solius Samariæ, verum & omnium gentium. Agnosce & spolia figurata, cujus & arma allegorica didicisti, atque ita in tantum Christus qui venit non fuit bellator, quia non talis ab Esaia prædicabatur. Sed si Christus, inquiunt, qui venturus creditur, a Judæis & dicitur, non est Jesus; quare is, qui venit, Jesus Christus appellatur? Constabit autem utrumque nomen in Christo Dei, in quo invenitur etiam Jesus appellatus. Disce erroris tui morem, dum Moysi successor destinaretur. *Auses* filius Nave transfertur, certe de pristino nomine incipit vocari *Jesus*. Certe, inquis, hanc prius dicimus figuram futuri fuisse. Nam quia Jesus Christus, secundum populum, quod sumus nos nationes in seculo, in deserto, commorantes antea, introducturus esset in terram repromissionis, melle & lacte manantem, id est in vitæ æternæ posessionem, qua nihil dulcius: in quam nos per Moysen, id est non per legis disciplinam, sed

per

per Iesum, id est per novæ legis gratiam, provenire habebat, circumcisis nobis petrina acie, id est Christi præceptis, *Petra* enim Christus, multis modis & figuris prædicatus est: ideo is vir, qui in hujus sacramenti imagine sperabatur, etiam nominis dominici inauguratus est figura, ut Jesus nominaretur. Nam, qui ad Moysen loquebatur, ipse erat Dei filius, qui & semper videbatur. *Deum* enim patrem *nemo vidit*, unquam, *& vixit:* & ideo constat ipsum Dei filium Moysi esse locutum, & dixisse ad populum: *Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam*, id est populi, *qui te custodiat in itinere, & introducat in terram, quam præparavi tibi. Intende illi & audi eum, & ne inobediens fueris ei, non enim celavit te, quoniam nomen meum super illum est.* Populum enim introducturus erat Jesus in terram repromissionis, non Moyses: angelum quidem dixit eum, ob magnitudinem virtutum, quas erat editurus, quas virtutes fecit Jesus Nave, & ipsi legitis, & officium prophetæ, nunciantis scilicet divinam voluntatem: sicuti & præcursorem Christi, Joannem, futurum angelum appellat, per prophetam spiritus dicens, ex persona patris: *Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam*, id est Christi, *qui præparabit viam tuam ante te.* Nec novum est spiritui sancto, angelos appellare eos, quos ministros suæ virtutis Deus præfecit. Idem enim Joannes non tantum angelus Christi vocatus est, sed & lucerna lucens ante Christum. *Paravi enim*, inquit, *lucernam Christo meo*, David prædicat; quem ipse Christus, veniens adimplere Prophetas, dicit ad Judæos: *Ille fuit*, inquit, *lucerna ardens & lucens:* Utpote qui non tantum vias ejus parabat in eremo, sed & *agnum Dei* demonstrando, inluminabat mentes hominum, præconio suo, ut eum esse intelligerent agnum, quem Moyses passurum nunciabat. Sic & Jesus, ob nominis sui futurum sacramentum: id enim nomen suum

con-

confirmavit, quod ipſe ei indiderat, quia non angelum nec Auſen, ſed Jeſum eum juſſerat exinde vocari. Sic igitur utrumque nomen competit Chriſto Dei, ut & Jeſus appellaretur. Et quoniam ex ſemine David genus trahere deberet virgo, ex qua naſci oportuit Chriſtum, ut ſupra memoravimus, evidendenter Eſaias Propheta in ſequentibus dixit: *Et naſcetur*, inquit, *virga de radice Jeſſe*, quod eſt Maria, *& flos de radice. Aſcendet in illum ſpiritus Dei, & ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus agnitionis & pietatis, ſpiritus conſilii & virtutis, ſpiritus Dei timoris implebit illum.* Neque enim ulli hominum univerſitas ſpiritalium documentorum competebat, niſi Chriſto florido quidem ob gloriam, ob gratiam adæquatum, ex ſtirpe autem Jeſſe deputatum, per Mariam ſcilicet inde cenſendum. Fuit enim de patria Bethlehem & de domo David, ſicut apud Romanos in cenſu deſcripta eſt Maria, ex qua naſcitur Chriſtus. Expoſtulo etiam, & quia a Prophetis prædicabatur ex Jeſſe genere venturus, & omnem humilitatem & patientiam, & tranquillitatem eſſet exhibiturus, an venerit? atque ita is homo, qui talis oſtenditur, ipſe erit Chriſtus, qui venit. De hoc enim Propheta Eſaias dicit: *Homo in plaga poſitus*, & *ſciens ferre imbecillitatem, qui tanquam ovis ad victimam ductus eſt, & ſicut agnus coram tondente ſe, non aperuit os ſuum. Sic neque contendit, neque clamavit, neque audita eſt foris vox ejus, qui arundinem contuſam* Iſraelis fidem *non comminuit: qui linum ardens*, id eſt momentaneum ardorem gentium, *non extinxit*, ſed lucere magis fecit, ortu luminis ſui, non poteſt alius eſſe quam qui prædicabatur. Oportet itaque actum Chriſti ejus, qui venit, ad ſcripturarum regulam recognoſci. Duplici enim, niſi fallor, operatione diſtinctum eum legimus; prædicationis & virtutis; ſed de utroque populo ſic diſpoſitam. Itaque ſpecialiter diſpungamus ordi-

ordinem cœptum, docentes, prædicatorem adnunciatum Christum, ut per Esaiam dixit: *Exclama*, inquit, *in vigore, & ne peperceris, exalta ut tuba vocem tuam, adnuncia plebi meæ facinora ipsorum, & domui Jacob delicta eorum. Me de die in diem quærunt, & cognoscere vias meas cupiunt. Quasi populus, qui justitiam fecerit, & judicium Dei non dereliquerit*, & reliqua. Virtutes autem facturum a patre, Esaias dicit: *Ecce Deus noster judicium retribuet, ipse veniet & salvos faciet nos. Tunc infirmi curabuntur, & oculi cæcorum videbunt, & aures surdorum audient, & mutorum linguæ solventur, & claudus saliet, velut cervus*, & cetera; quæ operatum Christum, nec vos diffitemini, utpote qui dicebatis, quod propter opera eum non lapidaretis, sed quoniam ista sabbatis faciebat.

ITEM NEGANTES JUDAEI PASSIONEM CHRISTI IN CRUCE.

10. De exitu plane passionis ejus ambigitis, negantes passionem crucis in Christum prædicatam: & argumentantes insuper, non esse credendum, ut ad id genus mortis exposuerit Deus filium suum; quod ipse dixit: *Maledictus omnis homo qui pependit in ligno.* Sed hujus maledictionis sensum antecedit rerum probatio. Dicit enim in Deuteronomio, *si autem fuerit in aliquo delictum, ita ut judicium mortis sit, & morietur, & suspendetis eum in ligno. Sed & sepultura sepelietis eum ipsa die: quoniam maledictus a Deo est omnis qui suspensus fuerit in ligno, & non inquinabitis terram, quam dominus Deus tuus dabit in sortem.* Igitur non in hanc passionem Christum maledixit, sed distinctionem fecit, ut in aliquo delicto judicium mortis habuisset, & moreretur suspensus in ligno, hic maledictus a Deo esset qui propter merita delictorum suorum suspenderetur in ligno. Alioquin Christus qui dolum de ore suo locutus non est, quique omnem justiciam & hu-

militatem exhibuit, & ut supra de eo prædictum memoravimus, non pro meritis suis, in id genus mortis expositus est: sed ut ea quæ prædicata sunt a prophetis, per vos ei obventura implerentur, sicut in psalmis ipse spiritus Christi jam canebat dicens: *Retribuebant mihi mala pro bonis, & quæ non rapueram tunc exsolvebam, exterminaverunt manus meas & pedes, & miserunt in potum meum fel, & in siti mea potaverunt me aceto, super vestem meam miserunt sortem*, sicuti cetera quæ in illum commissuri essetis, prædicta sunt. Quæ quidem omnia ista perpessus, non pro actu suo malo passus est, sed *ut scripturæ implerentur de ore prophetarum.* Et utique sacramentum passionis ipsius figurari in prædicationibus oportuerat: quantoque incredibile, tanto magis *scandalum* futurum, si nude prædicetur: quantoque magnificum, tanto magis obumbrandum, ut difficultas intellectus gratiam Dei quæreret.

ITEM PATRIARCHAE OSTENDUNT FIGURAM CRUCIS.

Itaque in primis Isaac, cum a patre hostia duceretur, lignumque ipse sibi portans, Christi exitum jam tunc denotabat, in victimam concessi a patre, lignum passionis suæ bajulantis. Joseph & ipse Christum figuravit, vel hoc solo, ne cursum demorer ipse, quod persecutionem a fratribus passus est, & venundatus est in Aegyptum, ob Dei gratiam, sicut & Christus ab Israel a fratribus venundatus, a Juda cum traditur. Nam & benedicitur a patre in hæc verba Joseph: *tauri decor ejus, cornua unicornis cornua ejus, in eis nationes ventilabit pariter ad summum usque terræ.* Non utique rhinoceros destinabatur unicornis, vel Minotaurus bicornis; sed Christus in illo significabatur; taurus ob utramque dispositionem, aliis ferus, ut judex, aliis mansuetus, ut salvator; cujus cornua essent æstimata. Nam & in antemna navis

vis quæ crucis pars eſt, hoc extremitates hujus vocantur. Unicornis autem, media ſtipite palus: hac denique virtute crucis, & hoc more cornutus, univerſas gentes & nunc ventilat per fidem, auferens a terra in cœlum, & tunc ventilabit per judicium, deſcendens de cœlo in terram. Idem erit & alibi taurus apud eandem ſcripturam, cum Jacob Simeon & Levi exporrigit benedictionem, de ſcribis & phariſæis prophetat; ex illis enim deducitur cenſus illorum. Interpretatur enim ſpiritaliter ſic. Simon & Levi perfecerunt iniquitatem ex ſua ſecta, qua ſcilicet Chriſtum ſunt perſecuti. *In concilium eorum ne veniat anima mea, & in ſtationem eorum ne incubuerint viſcera mea, quoniam in indignatione ſua interfecerunt homines,* id eſt prophetas, *in concupiſcentia ſua ſubnervaverunt taurum:* id eſt Chriſtum, quem poſt necem prophetarum interfecerunt, & nervos ejus ſuffigendo clavis deſævierunt. Ceterum vanum, ſi poſt homicidium jam ab eis commiſſum, aliis & non ipſis exprobrat carnificinam. Jam vero Moyſes, quid utique tantum tunc, cum Jeſus adverſus Amalech præliabatur, *extenſis manibus orabat* reſidens, quando in rebus tam attonitis, magis utique genibus poſitis & manibus cædentibus pectus, & facie humi volutata orationem commendare debuiſſet? niſi quia illic ubi nomen Jeſu dicebatur dimicaturi quandoque adverſus diabolum, crucis habitus quoque erat neceſſarius, per quam Jeſus victoriam eſſet relaturus, idem rurſus Moyſes poſt interdictam omnis rei ſimilitudinem, cur *æneum ſerpentem* ligno impoſitum, pendentis habitu in ſpectaculum Iſraeli ſalutare propoſuit, eo tempore quo a ſerpentibus poſt idololatriam exterminabantur? niſi quod hic dominicam crucem intentabat, qua ſerpens diabolus deſignabatur, & læſo cuique ab ejusmodi colubris, id eſt angelis ejus, a delictorum peccantia ad Chriſti crucis ſacramenta intento, ſalus efficiebatur.

batur. Nam, qui in illam tunc respiciebat, a morsu serpentium liberabatur. Age nunc, si legisti penes prophetam in psalmis, *Dominus regnavit a ligno;* expecto quid intelligas, ne forte lignarium aliquem regem significari putetis, & non Christum, qui exinde a passione crucis superata morte regnavit. Proinde & Esaias: *Quoniam puer*, inquit, *natus est nobis, & datus est nobis filius.* Quid novum, si non de filio Dei dicit & natus est nobis, cujus imperium initium factum est super humerum ipsius? Quis omnino regum, insigne potestatis suæ humero præfert, & non aut capite diadema, aut in manu sceptrum, aut aliqua proprietate usus nova? sed solus novus rex seculorum, Christus Jesus novam gloriam & potestatem & sublimitatem suam in humero extulit, crucem scilicet, ut secundum priorem prophetiam exinde dominus regnaret a ligno. De hoc enim ligno etiam Deus insinuat per Hieremiam quod essetis dicturi: *Venite, mittamus in panem ejus lignum, & conteramus eum a terra vivorum, & nomen illius non memorabitur amplius.* Utique in corpus ejus lignum missum est. Sic enim Christus revelavit, panem corpus suum appellans, cujus retro corpus in panem prophetes nunciavit. Si adhuc quæres dominicæ crucis prædicationes, satis jam poterit tibi facere XXI psalmus, totam Christi continens passionem, canentis jam tunc gloriam suam, *Foderunt*, inquit, *manus meas & pedes:* quæ propria est atrocitas crucis. Et rursus cum auxilium patris imploraret: *Salvum me fac*, inquit, *ex ore leonis*, utique mortis, & *de cornibus unicornuorum humilitatem meam.* De apicibus scilicet crucis, ut supra ostendimus, quam crucem nec ipse David passus est, nec ullus regum Judæorum; ne putetis alterius prophetari passionem, quam ejus, qui solus a populo tam insigniter crucifixus est. Nunc, si omnes interpretationes istas respuerit & inriserit duritia cordis ve-

stri,

i, probavimus sufficere posse, mortem Christi proetatam, ut ex hoc quod non esset edita, qualis ors, intelligatur per crucem evenisse, nec alii detandam fuisse passionem crucis, quam cujus mors edicabatur. Nam mortem ejus & passionem ejus, sepulturam una voce Esaias dicit: *A facinoribus*, quit, *populi mei perductus est ad mortem, & dabo malos sepultura ejus, & divites pro morte ejus, quia scelus n fecit, nec dolus in ore ejus inventus est, & Deus vot eximere a morte animam ejus*, & cetera. Dicit etiam huc: *Sepultura* ejus *ablata est e medio*. Quomodo i per resurrectionem? Denique subjungit idem aias: *Propterea ipse multos in hereditatem habebit, & lterum dividet spolia*. Quis enim alius, nisi qui na- est, ut supra ostendimus, pro eo quo tradita est morte anima ejus? Ostensa enim caussa gratiæ ejus, o injuria scilicet mortis repensandæ, pariter ostenn est, hæc illum propter mortem consecuturum, st mortem utique post resurrectionem consecutun. Nam quod in passione ejus accidit, ut media s tenebresceret, Amos propheta annunciat, dins: *Et erit*, inquit, *in die illa dicit dominus, occidet media die, tenebrescet super terram dies luminis, & vertam dies festos vestros in luctum, & omnia cantica tra in lamentationem, & imponam super lumbos vestros cum, & super omne caput calvitium, & ponam eum si luctum delicti, & eos, qui cum illo quasi diem mœis*. Hoc enim & Moyses initio primi mensis norum facturos vos prophetavit, cum omne vulgus orum Israel ad vesperam agnum esset immolatun, & hanc solennitatem diei hujus, id est paschæ ymorum, cum amaritudine manducaturos præcabat: & adjecit, pascha esse domini, id est passiom Christi. Quod ita quoque adimpletum est, ut ma die azymorum interficeretis Christum, ut & *phetiæ implerentur*. Properavit dies vesperam fa-

 cere,

cere, id eſt tenebras efficere: quæ media die factæ ſunt atque ita dies feſtos veſtros convertit Deus in luctum, & cantica veſtra in lamentationem. Poſt paſſionem enim Chriſti etiam captivitas vobis & diſperſio obvenit, prædicata per ſpiritum ſanctum.

DE VASTATIONE ISRAEL POST PASSIONEM DOMINI.

11. Nam & pro iſtis meritis veſtris, cladem veſtram futuram Ezechiel nunciat: & non ſolum in iſto ſeculo, quæ jam evenit, ſed in die tribulationis, quæ ſubſequetur. Qua clade nemo liberabitur, niſi qui paſſione Chriſti, quem reſpuitis, fuerit obſignatus. Sic enim ſcriptum eſt: *Et dixit dominus ad me, Fili hominis vidiſti, quæ ſeniores Iſrael faciunt: unusquisque eorum in tenebris, unusquisque in cubiculo abſconſo, quoniam dixerunt: Non videt nos dominus, dereliquit dominus terram. Et dixit ad me: Adhuc converſus videbis facinora majora, quæ iſti faciunt. Et introduxit me ad limina januæ domus domini, quæ aſpicit ad Aquilonem, & ecce illic mulieres ſedentes & plangentes Thamuz. Et dixit dominus ad me: Fili hominis, vidiſti? Nunquid modica domui Juda, ut faciant facinora, quæ fecerunt? & adhuc viſurus es adfectiones majores eorum. Et introduxit me in ædem domus domini interiorem, & ecce in liminibus templi domini inter medium elam & inter medium altaris, quaſi viginti viri poſteriora ſua dederunt ad templum domini, & facies ſuas contra orientem, hi adorabant ſolem. Et dixit ad me: Vides fili hominis? Nunquid puſilla domui Juda, ut faciant facinora, quæ fecerunt hi? quoniam impleverunt impietates ſuas, & ecce ipſi quaſi ſubſannantes. Ego faciam cum indignatione mea, non parcet oculus meus, neque miſerebor. Exclamabunt ad aures meas voce magna, & non exaudiam eos, ſed neque miſerebor, & exclamavit in aures meas voce magna dicens: Adproximavit vindicta civitatis hujus, & unusquisque habuit*

*ιit vaſa exterminii in manu ſua. Et ecce ſex viri venie-
ιnt a via portæ altæ, quæ reſpiciebat ad Aquilonem, &
niuscujusque bipennis diſperſionis erat in manu ejus, &
nus vir in medio eorum indutus poderem, & zona ſap-
hiri in lumbis ejus, & introjerunt & ſteterunt in proxi-
ιs altaris ærei, & claritas Dei Iſrael adſcendit a Cheru-
in quæ fuerunt ſuper eam in ſubdivali domus, & vocavit
ominem qui indutus erat poderem, qui habuit ſuper lum-
s ſuos zonam, & dixit ad eum dominus: Tranſi per me-
iam Hieruſalem, & ſcribe ſignum Tau in frontibus viro-
ιm qui gemunt & dolent ſuper omnia facinora quæ fiunt in
edio eorum. Et in his dixit ad audientem: Ite poſt eum
ι civitatem & concidite, & nolite parcere oculis veſtris, &
ι miſereamini ſenioris aut juvenis aut virginis, & par-
ulos & mulieres interficite omnes, ut perdeleantur. Omnes
ιtem ſuper quos eſt Tau ſignum ne acceſſeritis, & a ſanctis
eιs incipite.* Hujus autem ſigni ſacramentum variis
odis predicatum eſt, in quo vita hominibus præ-
ruebatur, in quo Judæi non eſſent credituri, ſicut
Ioyſes ante nunciabat in Exodo dicens: *Ejiciemini
ι terra in qua introibitis, & in nationibus illis non eri-
s in requiem. Et non erit ſtabilitas veſtigii pedis tui,
dabit tibi Deus cor tædians, & tabeſcentem animam, &
ulos deficientes, ut non videant, & erit vita tua pen-
ns in ligno ante oculos tuos, & non credes vitæ tuæ.*
aque quoniam impleta eſt prophetia per adventum
us, id eſt per nativitatem, quam ſupra memoravi-
us, & paſſionem, quam evidenter ediximus; propte-
a & Daniel ſignari viſionem & propheten dicebat,
ıoniam Chriſtus eſt ſignaculum omnium propheta-
ım, adimplens omnia quæ retro erant de eo nun-
ata: poſt enim adventum ejus & paſſionem ipſius
m non viſio, neque prophetes. Unde firmiſſime
cit, adventum ejus ſignare viſum & prophetiam.
aque oſtendentes & numerum annorum, & tempus
XII, & dimidiæ hebdomadarum adimpletarum, pro-

 bavi-

bavimus tunc venisse Christum, id est natum, & quatuor & dimidiæ hebdomadarum, quæ sunt subdivisæ in abscisionem priorum hebdomadarum, intra quæ tempora passum ostendimus Christum, atque ita LXX hebdomatibus conclusis, & civitate exterminata, & sacrificium & unctionem exinde cessare. Sufficit huc usque de his interim ordinem Christi decurrisse, quod talis probatur, qualis adnunciabatur, etiam ex ista consonantia scripturarum, qua ex præjudicio majoris partis, adversum Judæos, elocuti sumus. Neque enim in dubium deducant vel negent, quæ scripta proferimus: ut ex hoc quoque paria esse scripturis divinis negare non possint: ut quæ post Christum futura præcanebantur, adimpleta cognoscantur, nisi ille venisset, post quem habebant expungi, quæ nunciabantur, quæ completa sunt etiam probarentur.

ITEM DE CLARITATE GENTIUM IN CHRISTO JESU.

12. Aspicite universas nationes, de voragine erroris humani, exinde emergentes ad dominum Deum creatorem & Christum ejus. Et si audes, negare prophetatum; statim tibi promissio patris occurrit in Psalmis dicens: *Filius meus es tu, ego hodie genui te. Pete a me, & tabo tibi gentes hæreditatem tuam & possessionem tuam terminos terræ.* Nec poteris eum magis David filium dicere, quam Christum: aut terminos terræ David potius promissos, qui intra unicam Judæam regnavit, quam Christo, qui totum jam orbem evangelii sui fide cepit, sicut per Esaiam dicit: *Ecce dedi te in dispositionem generis mei in lucem gentium, ut aperias oculos cæcorum*, utique errantium; *exsolvere de vinculis vinctos*, id est delictis liberare: *& de domo carceris*, id est mortis, *sedentes in tenebris*, ignorantiæ scilicet. Quæ si per Christum eveniunt, non in alium erunt prophetata, quam per quem expuncta consideramus.

13. Igi-

13. Igitur quoniam filii Iſrael adfirmant, nos er-
re recipiendo Chriſtum, qui jam venit; præſcriba-
us eis ex ipſis ſcripturis, jam veniſſe Chriſtum, qui
ædicabatur. Quamvis ex temporibus Danielis præ-
cantis probaverimus, jam veniſſe Chriſtum, qui
ınciabatur. Naſci enim eum oportuit in Bethle-
m Judæ. Sic enim ſcriptum eſt in propheta: *Et
Bethlehem non minima es in ducibus Juda. Ex te enim
iet dux, qui paſcet populum meum Iſrael.* Si autem ad-
ıc natus non eſt, qui proceſſurus dux de tribu Juda
Bethlehem nunciabatur, oportet enim eum de tribu
ıda & a Bethlehem procedere: animadvertimus au-
m tunc neminem de genere Iſrael in civitate Beth-
hem remanſiſſe, & exinde, quod interdictum eſt,
in confinio ipſius regionis demoretur quisquam Ju-
eorum, ut hoc quoque eſſet adimpletum per pro-
ıetam: *Terra veſtra deſerta, civitates veſtræ igni exuſtæ,*
eſt, quod belli tempore eis evenerit; *regionem ve-
am in conſpectu veſtro exteri comedent, & deſerta &
bverſa erit a populis alienis.* Et alio loco ſic per Pro-
ıetam dicitur: *Regem cum claritate videbitis*, id eſt
hriſtum, facientem virtutes in gloria Dei patris, *&
uli veſtri videbunt terram de longinquo*, quod vos, pro
eritis veſtris poſt expugnationem Hieruſalem pro-
biti ingredi in terram veſtram, de longinquo eam
culis tantum videre permiſſum eſt. *Anima*, inquit,
ſtra meditabitur timorem, ſcilicet, quo tempore ex-
dium ſui paſſi ſunt. Quomodo igitur naſcetur dux
Judæa, & quatenus procederet de Bethlehem, ſi-
ıti divina prophetarum volumina nunciant, cum
ıllus omnino ſit illic in hodiernum derelictus ex
rael, cujus ex ſtirpe poſſit naſci Chriſtus. Secun-
ım Judæos adhuc non venit, cum venire cœperit,
nde ungetur? Lex enim præcepit, in captivitate
on licere unctionem chriſmatis regalis confici. Si
ıtem jam nec unctio eſt illis, ut Daniel prophe-

 tavit,

tavit, dicit enim, *exterminabitur unctio*; ergo jam non est illic unctio, quia nec templum, ubi erat cornu, de quo reges ungebantur. Si ergo non est unctio, unde ungetur dux, qui nascetur in Bethlehem? aut quomodo procedet de Bethlehem, cum de germine Israel nullus omnino sit in Bethlehem? Iteratum denique ostendimus, & venisse jam Christum secundum prophetas, & passum, & in cœlis jam receptum, & inde venturum secundum prædicationes prophetarum; nam post adventum ejus, secundum Danielem, quod ipsa civitas exterminari haberet, legimus, & ita factum recognoscimus. Dicit enim scriptura: *Et civitatem & sanctum simul exterminari* cum duce, indubitate, qui de Bethlehem & de tribu Juda esset processurus. Unde & manifestum est; quod civitas simul eo tempore exterminari deberet, cum ducator ejus in ea pati haberet, secundum scripturas prophetarum dicentium: *Expandi manus meas tota die ad populum contumacem & contradicentem mihi. Qui ambulat viam non bonam, sed post peccata sua.* Et in Psalmis dicit: *Exterminaverunt manus meas & pedes, dinumeraverunt omnia ossa mea. Ipsi autem contemplati sunt & viderunt me, & in siti mea potaverunt me aceto.* Hæc David passus non est, ut de se merito dixisse videatur; sed Christus qui crucifixus est. Manus autem & pedes non exterminantur, nisi ejus, qui in ligno suspenditur. Unde & ipse David regnaturum ex ligno dominum dicebat: nam & alibi Propheta ligni hujus fructum prædicat dicens: *Terra dedit benedictiones suas.* Utique illa terra virgo, nondum pluviis rigata, nec imbribus fœcundata, ex qua homo tunc primum plasmatus est, ex qua nunc Christus, secundum carnem ex virgine natus est. *Et lignum*, inquit, *attulit fructum suum.* Non illud lignum in paradiso, quod mortem dedit protoplastis, sed lignum passionis Christi, unde vita pendens a vobis credita

non

non eſt. Hoc enim lignum tunc in ſacramento erat, quo Moyſes aquam amaram indulcavit, unde populus qui ſiti peribat in eremo, bibendo revixit: ſicuti nos, qui de ſeculi calamitatibus extracti, in quo commorabamur ſiti pereuntes, id eſt verbo divino propinati, ligno paſſionis Chriſti aquam baptiſmatis potantes, fide, quæ eſt in eum, reviximus, a qua fide Iſrael excidit, ſecundum Hieremiam dicentem: *Mittite, & interrogate nimis, ſi facta ſunt talia. Si mutabunt gentes Deos ſuos, & iſti non ſunt Dii. Populus autem meus mutavit gloriam ſuam, ex quo nihil proderit eis. Expavit cælum ſuper iſto.* Et quomodo & quando expavit? Indubitate quando paſſus eſt Chriſtus. *Et horruit*, inquit, *plurimum nimis, & ſol media die tenebriſcavit.* Et quando horruit nimis, niſi in paſſione Chriſti, cum terra quoque contremuit, & velum templi ſciſſum eſt, & monumenta dirupta ſunt? Quoniam duo hæc mala fecit populus. *Me*, inquit, *dereliquerunt fontem aquæ vitæ, & foderunt ſibi lacus contritos, qui non poterant aquam continere.* Indubitate non recipiendo Chriſtum fontem aquæ vitæ, lacus contribulatos cœperunt habere, id eſt ſynagogas; in diſperſiones gentium, in quibus jam ſpiritus ſanctus non immoratur, ut in præteritum in templo commorabatur, ante adventum Chriſti, qui eſt verum Dei templum. Nam & iſtam ſitim divini ſpiritus eos paſſuros dixerat propheta Eſaias dicens: *Ecce qui ſerviunt mihi manducabunt, vos autem eſurietis. Servientes mihi potabuntur, vos autem ſitietis, & ad contribulationem ſpiritus ululabitis. Remittetis enim nomen veſtrum, in ſatietatem electis meis, vos autem interficiet dominus. Eis autem, qui ſerviunt mihi, nomen nominabitur novum, quod benedicetur in terris.* Adhuc hujus ligni ſacramentum etiam in Regnorum legimus celebratum. Nam, cum filii prophetarum ſuper flumen Jordanen lignum ſecuribus cæderent, exiliit ferrum,

rum, & merſum eſt in flumine, atque ita Heliſæo propheta ſuperveniente petunt ab eo, filii prophetarum, uti ferrum flumini quod merſum fuerat, erueret. Atque ita Heliſæus accepto ligno, & miſſo in eum locum, ubi ſubmerſum fuerat ferrum, ſtatim ſupernatavit, & lignum merſum eſt, quod receperunt filii prophetarum. Ex quo intellexerunt, quod Heliæ ſpiritus in eum ſit repræſentatus. Quid manifeſtius hujus ligni ſacramento? quod duritia hujus ſeculi merſa in profundo erroris, & a ligno Chriſti, id eſt paſſionis ejus, in baptiſmo liberatur, ut quod perierat olim per lignum in Adam, id reſtitueretur per lignum Chriſti. Nobis igitur, qui ſucceſſimus in loco prophetarum, ea ſuſtinentibus hodie in ſeculo, quæ ſemper paſſi ſunt prophetæ propter divinam religionem. Alios enim lapidaverunt, alios fugaverunt, plures vero ad mortis necem tradiderunt, quod negare non poſſunt. Hoc lignum ſibi & Iſaac, filius Abrahæ, ad ſacrificium ipſe portabat, cum ſibi eum Deus hoſtiam fieri præcepiſſet. Sed quoniam hæc fuerant ſacramenta, quæ temporibus Chriſti perficienda ſervabantur: & Iſaac cum ligno reſervatus eſt, ariete oblato in vepre cornibus hærente, & Chriſtus ſuis temporibus lignum humeris ſuis portavit, inhærens cornibus crucis, corona ſpinea in capite ejus circumdata. Hunc enim oportebat *pro omnibus gentibus fieri ſacrificium, qui tanquam ovis ad victimam ductus eſt*: & *velut agnus coram tondente ſe, ſine voce, ſic non aperuit os ſuum*. Hic enim Pilato interrogante, nihil locutus eſt: *in humilitate enim judicium ejus ſublatum eſt. Nativitatem autem ejus quis enarrabit?* quia nullus omnino hominum nativitatis Chriſti fuit conſcius, in conceptu, cum virgo Maria, verbo Dei, prægnans inveniretur, & quia tolleretur a terra vita ejus. Cur itaque poſt reſurrectionem ejus a mortuis quia dies tertia effecta eſt, cœli eum receperunt, ſecundum

pro-

prophetiam Eſaiæ emiſſam hujusmodi: *Ante lucem ſurgent ad me dicentes, Eamus & revertamur ad dominum Deum, quoniam ipſe eripiet & liberabit nos.* Poſt biduum, die tertia, quæ eſt reſurrectio ejus, glorioſa de terra in cœlos eum recepit, unde & venerat ipſe ſpiritus, ad virginem: cujus neque nativitatem, neque paſſionem Judæi agnoverunt. Igitur quoniam adhuc contendunt Judæi, necdum veniſſe Chriſtum, quem tot modis adprobavimus veniſſe; recognoſcant Judæi, exitum ſuum, quem poſt adventum Chriſti relaturi præcinebantur, ob impietatem, qua eum & deſpexerunt, & interfecerunt. Primo enim, ex qua die ſecundum dictum Eſaiæ: *Projecit homo abominamenta ſua aurea & argentea, quæ fecerunt, adorare vanis & nocivis*, id eſt, ex quo gentes nos dilucidata pectora, per Chriſti veritatem projecimus idola. Videant Judæi, & quod ſequitur expunctum eſt, *Tulit enim dominus Sabaoth in Judæis & ab Hieruſalem*, inter cetera, *& ſapientem architectum, qui ædificat eccleſiam Dei templum, & civitatem ſanctam & domum domini.* Nam exinde deſtitit apud illos Dei gratia. *Et mandatum eſt nubibus, ne pluerent imbrem ſuper vineam Sorech*, id eſt cœleſtibus beneficiis, ne proveniret domus Iſraelis. Fecerat enim ſpinas, ex quibus Chriſtum coronaverat, & non juſtitiam, ſed clamorem, quo in cruce eum extorſerat, & ita ſubtractis chariſmatis prioribus, lex & prophetæ usque ad Joannem fuerunt, & piſcina Bethſaida usque ad adventum Chriſti curando valetudines ab Iſrael. Deſiit a beneficiis deinde, cum perſeverantia furoris ſui nomen domini per ipſos blaſphemaretur. Sicut ſcriptum eſt: Propter vos nomen Dei blaſphematur in gentibus. Ab illis enim incepit infamia, & tempus medium a Tiberio usque ad Veſpaſianum. Quæ cum ita commiſiſſent, nec intellexiſſent Chriſtum, in tempore

ſuæ

ſanctum Iſrael. Sicut Machæra comedet
minatio: Si nolueritis, nec obaudieritis,
comedet. Ex quo probamus, Machæra
fuiſſe, quem non audiendo perierunt
Pſalmo diſperſionem ejus poſtulat a patre
ſperge illos in virtute tua. Qui & rurſum
in exuſtionem eorum erat: Propter me,
facta ſunt vobis; in anxietate dormietis.
cum pati prædicentur Judæi propter Chri
ſos eos eſſe inveniamus, & in diſperſio
rari cernamus: manifeſtum eſt, propter
dæis iſta accidiſſe, conſpirante ſenſu
cum exitu rerum, & ordinis temporum.
dum venit Chriſtus, propter quem hæc
dicabantur: cum venerit ergo, patientur,
filia Sion relinquenda, quæ invidia hod
civitates exurendæ, quæ jam in tumulis
ubi diſperſio gentis, quæ jam extorris
tum Judææ, quem Chriſtus inveniat, &
tende venire.

14. Diſcite nunc ex abundantia error
catum. Duos dicimus Chriſti habitus
demonſtratos, totidem adventus ejus
Unum in humilitate, utique primum, cu

non erat ei ſpecies neque gloria. Et vidimus eum & non habebat ſpeciem neque decorem, ſed ſpecies ejus inhonorata, deficiens citra filios hominum, homo in plaga, & ſciens ferre infirmitatem; ſcilicet ut poſitus a patre in lapidem offenſionis, & minoratus ab eo, modicum citra angelos: vermem ſe pronunciat, & non hominem, ignominiam hominis, & abjectionem populi. Quæ ignobilitatis argumenta, primo adventui competunt, ſicut ſublimitatis ſecundo, cum fiet.

ITEM DE SECUNDO ADVENTU CHRISTI.

Nam non lapis offenſionis, nec petra ſcandali, ſed lapis ſummus angularis, poſt reprobationem adſumptus, & ſublimatus in conſummationem. Et petra ſane illa apud Danielem de monte præciſa, quæ imaginem ſecularium regnorum comminuet & conteret. De quo ſecundo adventu ejusdem, Daniel dixit, Et ecce cum nubibus cœli, tanquam filius hominis veniens, venit usque ad veterem dierum, & aderat in conſpectu ejus. Et qui adſiſtebant adduxerunt illum, & data eſt ei poteſtas regia, & omnes nationes terræ ſecundum genus, & omnis gloria; ſervient illi, & poteſtas illius æterna, quæ non auferetur, & regnum ejus, quod non corrumpetur. Tunc ſcilicet ſpeciem honorabilem, & decorem habiturus eſt indeficientem, ſupra filios hominum: tempeſtivus enim decore citra filios hominum. Effuſa eſt gratia, inquit, in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in ſecula. Accingere enſem tuum circa femur tuum, potens tempeſtivitate & pulchritudine tua, cum & pater poſtea cum diminuit illum, modicum quid citra angelos, gloria & honore coronavit illum, & ſubjecit omnia ſub pedibus ejus, & tunc cognoſcent eum, quem pupugerunt. Et cædent pectora ſua

tri-

tribus ad tribum, utique quod retro non agnoverint eum, in humilitate conditionis humanæ conſtitutum, Hieremias inquit, Homo eſt, & quis cognoſcet illum? quia & nativitatem ejus, inquit Eſaias, quis enarrabit? Sic & apud Zachariam ait, in perſona ipſius, imo & in ipſius nominis ſacramento, veriſſimus ſacerdos patris, Chriſtus ipſius duplici habitu in duos adventus deliniatur. Primo ſordibus indutus eſt, id eſt carnis paſſibilis & mortalis indignitate; cum & diabolus adverſabatur ei, autor ſcilicet Judæ traditoris, qui eum etiam poſt baptiſmum tentaverat. Dehinc ſpoliatus priſtinas ſordes, exornatus podere & mitra, & cidari munda, id eſt ſecundi adventus, quoniam gloriam & honorem adeptus demonſtratur. Nec poteritis eum Joſeph filium dicere, qui nulla omnino veſte ſordida, ſed ſemper ſacerdotali fuit exornatus, nec unquam ſacerdotali munere privatus. Sed Jeſus iſte Chriſtus, Dei patris ſummi ſacerdos, qui primo adventu ſuo humana forma & paſſibilis venit in humilitate usque ad paſſionem, ipſe etiam effectus hoſtia, per omnia, pro omnibus nobis, qui poſt reſurrectionem ſuam indutus poderem, ſacerdos in æternum Dei patris nuncupatus eſt. Sic enim & duorum hircorum, qui jejunio offerebantur, faciam interpretationem. Nonne & illi utrumque ordinem nominis Chriſti, qui jam venit, oſtendunt? pares quidem atque conſimiles, propter eundem domini conſpectum, quia non in alia venturus eſt forma, ut quia cognoſci habet. a quibus & læſus eſt. Unus autem eorum circumdatus coccino, maledictus & convulſus, & conpunctus, a populo extra civitatem abjiciebatur in perditionem, manifeſtis notis, inſignibus Chriſti paſſionis, qui coccinea circumdatus veſte, & conſpu-

tatus,

;, & omnibus contumeliis afflictus, extra civi-
n crucifixus est. Alter vero pro delictis obla-
& sacerdotibus tantum templi in pabulum da-
secundæ repreſentationis argumenta signabat;
delictis omnibus expiatis, sacerdotes templi
:alis, id est ecclesiæ, dominicæ gratiæ, quasi
:ratione quadam fruerentur, jejunantibus cete-
ı salute. Igitur, quoniam primus adventus &
.mis figuris obscuratus, & omni inhonestate
tratus canebatur, secundus vero & manifestus
leo condignus: idcirco quem facile & intelli-
& credere potuerunt, eum solum intuentes,
st secundum, qui est in honore & gloria, non
erito decepti sunt circa indigniorem, certe
uriorem, id est primum. Atque ita in hodier-
negant venisse Christum, quia non in subli-
te venerit, dum ignorant in humilitate primo
e venturum. Sufficit huc usque de his, inte-
ordine Christi decucurisse, quo talis probatur,
is annunciabatur: ut jam ex ista consonantia
turarum divinarum intelligamus, &, quæ post
stum futura prædicabantur, ex dispositione di-
credantur expuncta. Nisi enim ille venisset,
quem habebant expungi: nullo modo venis-
, quæ in adventum ejus futura prædicabantur.
ır si universas nationes, de profundo erroris
ani, exinde emergentes ad Deum creatorem,
Christum ejus cernitis, quod prophetatum non
:tis negare. Quia & si negaretis, statim vo-
in psalmis, sicuti jam prælocuti sumus, pro-
o patris occurreret, dicentis: Filius meus es
ego hodie genui te. Pete a me & dabo tibi
:es hæreditatem tuam, & possessionem tuam
ıinos terræ. Nec poteritis in istam prædica-
em magis David filium Salomonem vindicare,

quam Christum Dei filium dicere: nec terminos terræ David filio promissos, qui intra unicam Judæam regnavit, quam Christo filio Dei, qui totum jam orbem evangelii sui radiis inluminavit. Denique & thronus in ævum magis Christo Dei filio competit, quam Salomoni, temporali scilicet regi, qui solo Israeli regnavit. Christum enim hodie invocant nationes, quæ eum non sciebant, & populi hodie ad Christum confugiunt, quem retro ignorabant. Non potes futurum contendere, quod vides fieri. Hæc aut prophetata nega, cum coram videntur, aut adimpleta, cum leguntur: aut si non negas utrumque, in eo erunt adimpleta, in quem sunt prophetata.

CARMINA
QUÆ TERTULLIANI SUNT, AUT SALTEM ESSE DICUNTUR.

I.
LIBRI V. CONTRA MARCIONEM.

LIBER I.

1. Impietas profunda mali, mens invida vitæ
Seductos homines ſpe poſtquam cepit inani,
Nudavit, ſuadendo nefas, ſibi credere falſum
Non impune quidem: facti nam protinus ille
Ut reus, & tanti ſceleris temerarius auctor
Accepit maledicta merens: ſic poſt ea demens
Amplius aggreſſus, deſperatiſſimus hoſtis,
Infudit mentes hominum, caligine merſas,
Oblitos Dominum, docuit ſpem linquere certam,
Idola vana ſequi, turbam ſibi fingere Divum:
Sortes, auguria, ſtellarum nomina falſa,
Naſcentum geneſes conſtringere, poſſe videri
Extorum inſpiciis, reſque expectare futuras,
Terribiſis magicæ refugarum audacia ductos
Confictam molem mirantes, ſpernere vitam,
Impulit in præceps, ſcelerata inſania merſos,
Sanguine gaudentes, homicidia ſæva minari,
Corpore in alterius tunc carnis vulnus amare:
Ardentes etiam, calida dulcedine captos,
Fœdera naturæ tranſcendere, corpora munda
Complexu infando ſexum maculare virilem,
Fœmineos uſus vulgi contamine mixtos
Illicitos, caſtoſque ſinus, generique dicatos,

In coitum obſcœnum pro luxu ſuaſit haberi,
Talia præterito graſſatus tempore geſſit
Per latebras animæ, ſepis manante veneno.
Non quia culparent homines: nam ſponte ſecuti;
Ille dolo ſuaſit, homo libertate peregit.
2. Hæc dum continuo per ſæcula perfidus halat,
Conſiliumque ſuum ſeductis cordibus infert,
Sperans (heu) ſceleriſque viam ſe ſtultus habere,
Ignarus, qualis maneat ſententia facti.
Turba Prophetarum tectis ſapientia verbis
Spiritu deque Dei præſaga voce loquentum
Puplice non audens Dominum maledicere nude,
Secreto ingenio ſperans ſe poſſe latere.
Tandem lux animæ carnis captiva tenetur,
Deſperatorum certat ſpes fortior hoſte.
Ipſe figurator, renovator corporis ipſe,
Gloria vera Patris, Dei filius, unicus auctor,
Judex & Dominus venit, Rex inclytus orbis,
Oppreſſis veniam dare promptus, ſolvere vinctos.
Cujus amicitiæ auxilio patientia pœnæ,
Et Deus, & renovatus homo miſcetur in unum.
Virgo ſancta parit, patefit nova janua vitæ,
Dicta Prophetarum factis impleta probantur.
Templa ſacerdotes linquunt, ſtellæ quoque ductu
Mirantur Dominum, tantum ſecernere partum.
In vinum vertuntur aquæ, memorabile viſu:
Lumina redduntur cæcis, juſſuque trementes
Dæmones expulſi clamant, Chriſtumque fatentur.
Omnia ſanantur verbo jam tabida membra,
Jam graditur claudus, ſurdus ſpem protinus audit,
Dat dextram mancus, loquitur magnalia mutus;
Fit mare tranquillum juſſu, ventique quieſcunt.
Omnia cognoſcunt Dominum: confunditur hoſtis,
Jamque triumphatus, ferus armis paret iniquis,
3. Omnia cum revocata videt, quæ ceperat ipſe
Cladis in interitum, merſam jam ſurgere carnem,
In

In cœlos hominem devicta morte levari,
Signari populos, effuso pignore sancto,
Mirandæ virtutis opus, invisaque facta:
Audit extremas flammarum in gurgite pœnas
A Domino sibi, perpetuas tenebrasque paratas,
(Irrevocata Dei sententia) nudus, inermis,
Damnatus, victus, periturus morte perenni,
Jam reus, & nullam veniam se certus habere:
Protinus extremum nefas ausus, spargere passim
Auribus horrendum verbum, neque voce loquendum,
Abjectos a plebe Dei, sine luce vagantes,
Inventos sine mente viros, terrena sequentes,
Aggressus pravi pravos decet esse magistros.
4. Prædicat his duos esse Patres, divisaque regna:
Esse mali causam Dominum, qui condidit orbem,
Quique figuravit carnem spiramine vivam,
Quique dedit legem, & vatum, qui voce locutus;
Hunc negat esse bonum: justum tamen esse fatetur.
Crudelem, durum, belli cui sæva voluptas,
Judicio horrendum, precibus mansuescere nullis.
Esse alium suadens, nulli qui cognitus unquam,
Qui non est usquam, falsum sine nomine numen,
Constituens nihil, & nulla præcepta locutus:
Hunc ait esse bonum, nullum qui judicat, æque
Sed parcit cunctis, vitam non invidet ulli,
Judicium negat esse reis, dulcique cruentum
Circumfert miseris mixtum cum melle venenum.
Surgere posse negat carnem, cui causa ruinæ
Ipse fuit, quam contemptam spoliavit inique:
Propterea maledictus habet sine fine dolorem,
Hostis huic semper, vario quia vulnere vitam
Nititur excutere, &, de qua ruit ipse, salutem.
Inque hoc & Christum terris venisse repente,
Sed nulla socium carnis compagine factum,
Spiritus at forma, & fictum sub imagine corpus
Fallere vult homines, quod non est, esse videri.

 5. Hoc

5. Hoc decet ergo Deum, caligine ludere ſuaſos,
Mentiri, nefas, aut hominem ſe dicere falſo?
Portatur, graditur, veſtitur, rite quieſcit,
Tractatur, patitur, ſuſpenditur, & ſepelitur,
Omnia ſunt hominis, quæ ſancto in corpore verſan
A Patre, Deo vero miſſus, qui cuncta creavit,
Perfecit proprie, ſua, non aliena requirens.
Cognitus ipſo opere, populis ſperantibus olim,
Perque Prophetarum vocem notiſſimus orbi:
Et nunc errantem manifeſto in limine mortis
Ignotum Dominum quærunt, notumque relinquun
Quorum falſa fides, falſus Deus, irrita merces,
Falſa reſurrectio, mortis devictio falſa,
Martyria & vacua, & Chriſti quoque nomen inane,
Quem magicæ nebulæ ſimilem veniſſe docentes,
Mendacem facti dementes eſſe fatentur:
Nequidquam paſſum, populum ſine crimine fictum:
Sic verax Deus, hi Domino referuntur honores?
Heu miſeri gratis ingrata morte perempti,
Qui cæco duce præcipites in foſſa ruiſtis,
Et velut in ſomnis theſauri munere dives
Exultat, manibusque tenet, ſpe luſus inani:
Decepti vacuam ſperatis muneris umbram.
6. Ah tabidi, rictus, funeſtave præda draconis,
Speratis pro pace truces homicidia blanda,
Audetis culpare Deum, qui tanta creavit?
In cujus terris, nimia pietate profuſa,
Immemores, large laudatis dona ruentes,
Ipſum factorem reprobatis, facta probantes,
Artificem mundi, cujusne opus eſtis & ipſi?
Qui nobis magnos parvis donavit honores,
Proſevit fruges, animalia cuncta ſubegit,
Tempora qui certis fœcundat menſibus anni,
Dulcores, potus varios, pingues & odores,
Jucundos flores, nemorumque umbracula grata,
Mirificos tribuit ſuccos pubentibus herbis,

Fon-

Fontes & fluvios diffundit dulcibus undis,
Sideribus cœlum, totumque illuminat orbem,
Immensus solus Dominus, Justusque, bonusque,
Cognitus ex opere, aspectu non cognitus ulli:
Quem stultæ quamvis gentes errore copertæ,
Florentes opibus, alieno nomine laudent;
Factoremque tamen gnari culpare verentur.
Nec quisquam tantum, nisi vos, nova porta gehennæ,
Ingrati eligitis Dominum maledicere vestrum:
Hæc vobis per Marcionem, Cerdone Magistro,
Terribilis refuga attribuit fera munera mortis:
Nec venit in mentem, quod vos a nomine Christi
Seductos, ad Marcionis tulit infima nomen.
Dicite, de multis quid vobis displicet unum?
Quidve Deus fecit, quod non sit laude vehendum?
Aut illud, quod vos nimium patientia larga
Indignos dulcem permittit cernere lucem?
Qui legitis vera, & concisa ea falsa docetis,
Quæ sunt postque futura, prius hæc facta probatis.
Aut incredibile quid differt credere vestrum?
7. Ne mirum si vos versatus cepit inermes,
Persuadens duos esse Patres, damnatus ab uno,
Esse Deos, qui principio seduxerat omnes;
Postea multiplici manantem vulnere pestem
Distribuit multis, & inemendabile crimen,
Infandos omni magicæ dementia plenos
Pervasit sese virtutem dicere summam;
Fingere cum meretrice, nefas peragrare, volare,
Namque Valentino Deus est insanus, & ævo
Triginta tribuit cœlos, patremque profundum,
Bis docuit tingi, transducto corpore flamma.
Tantos esse Deos Basilides credere jussit,
Quantos & dies annus habet: tot denique mundos,
Marcus per numeros argumentatus acute,
Tradidit in magicæ formam violare pudicam
Offerri calicem, precibusque in sanguine verti.

Hebioni Chriſtum ſuaſit de ſemine natum,
Et circumcidi docuit, legique vacare,
Fontibus amiſſis elementa reſumere legis.
Extremum facinus verbis extendere nolo,
Aut omnes cauſas, aut nomina dicere cuncta.
Eſt perpauca ſatis crudelia multa notare,
Infandosque homines, atque organa ſæva draconis,
Per quos nunc tantum ſceleris ſine teſte locuti,
Semper factorem mundi culpare laborant:
8. Sed revocate pedem ſævi latronis ab antro,
Dum ſpatium detur, & patiens pietate perennis,
Facta per errorem miſeris Deus omnia donat.
Credite vero Patri vero, qui condidit orbem,
Verum qui dominum miſit renovare ruinam
Imparibus legi, peccati in gurgite merſis,
Per vates olim promiſſam afferre ſalutem.
Qui mandata dedit, hic & peccata remittit.
Exigit hic aliquid merito, quia credidit ante,
Aut donat large Dominus, quaſi debita ſervis.
Denique concluſos populos, pœnamque merentes
Delecto elogio cunctos jubet ipſe lavari.
9. Ergo totus homo credit, totusque lavatur.
Abſtinet, aut patitur pro nomine vulnera vere,
Verus ſurgit homo, vere mors victa ſilebit;
Sed non pars hominis anima, ſua parte relicta,
Percipiet palmam, ſocia quam carne laborans
In ſtadio luctata, ſimul conjuncta meretur.
Grande nefas, portare duos per vincula pondus,
Quorum ſit locuples unus, atque alter egenus;
Et miſerum ſperni, felici prœmia reddi:
Non facit hoc Juſtus, mercedis redditor æquus,
Et bonus, & dives, quem credimus,* omnia poſſe
Suavis in ingratos miſerendi plena voluntas.
Quin potius, cui major ineſt mortalis egeſtas,
Poſſit ut æquari, ſocio prælatus, id ultro
Quidquid eget, tribuit locuples: ſic credere juſſum

Nec

Nec velle illicite Dominum culpare docendo
Suscitet, aut quem animam, tanquam sit passa ruinam,
Liberet a morte, & viventi facta maneret
Copia de solo merito, quia fortiter egit.
Et caro communem semper sortita laborem,
Linquatur terræ, mortis sit præda perennis.
Ergo hominis anima placuit Deo, fortibus actis?
Nullo sola modo potuit sine carne placere.
Vincla tulit, pœnas, caro membris vincula gessit,
Contempsit mortem, sed carnem morte reliquit.
Illa dolens gemuit, hæc vita a vulnere cæsa est.
Illa petit requiem: hæc ferro in pulvere fusa,
Piscibus, alitibus, tabo cinerique relicta est.
Frangitur infelix, laniata, sparsa liquescit,
Surgere non meruit? quid enim committere sola
Exanimis potuit, quæ sic causa invida vitæ
Impedit, aut prohibet Dei dona capessere carnem,
Cumque sua socia conjunctam vivere semper?
Cernere quid fuerit conversa in pulvere quondam?
Post meritos renovata ferat Deo laudis honores;
Non ignara sui, fragilis, mortalis, & ægra.
Certatis magni possit quid vivida virtus,
Qui bonus atque potens vitam non invidet ulli.
Hæc captiva fuit mortis, hæc vincta peribit,
Quam Dominus mira sapientia fecit & arte?
Hanc virtute sua miranda suscitat Ipse,
Hanc revocat dux fortis, & hanc sua gloria vestit.
Ergo Dei aptavit ars & sapientia corpus,
Quod cupit, his fieri: deest, hoc virtute reduci?
Causa potest pietati nulla resistere sanctæ:
Ne major sit causa mali, quam summa potestas,
Ut cognoscat homo, Jam nunc Dei munere salvus,
Mortalis quondam, nunc inviolabile & ingens
Vestitus lumen, vivus cum corpore totus,
Immensum virtute Deum, pietate perennem,
Per Christum Regem, per quem via lucis aperta est:

Et jam luce nova, jam dono plenus utroque,
Fructibus & vivæ paradiſi lætus amœnis
Laudet in æternum cœleſti dives in aula.

LIBER II.

I. Poſtquam fracta fides refugis ſpirantibus hoſtis,
Et glomerata dolis, emerſit peſtis operta
Sponte ſua, mendax contempto numine ſenſus
Confixit plagas, fallaci tramite pallens
Sanctorum dictis ſua miſcuit impia verba,
Inque bonum ſemen lolium miſerabile ſevit:
Inde volens omnem cauſam conſtare ruinæ,
Scilicet ut ſua facta Deo ſubſignet iniqua
Ocyus, & poſſit ſuaſos infigere pœnis,
Veris falſa tegens, & lenibus aſpera vertens
Et roſeis ſertis haſtæ mucrone coperto,
Improviſe necans incautos, morte ſuprema,
Suppremum nefas in tantum dementia merſos,
Abruptos homines, Numen ſine fine tremendum,
Dividere in partes; Chriſti ſublimia facta,
Falſa laude ſequi, culpareque geſta priora,
Innumerata Dei miracula, viſa nec unquam
Ante nec audita, contemptaque corde, nec ullo.
Tam temere ſcelus illicitum componere verbis,
Adverſum ſeſe duo teſtamenta ſonare,
Contra Prophetarum Domini committere verba
Diſſimili longe ſententia velle probare:
Omnem legis infamem deducere cauſam,
Sanctorumque Patrum vitam reprobare priorem,
Quos in amicitiam adlexit Deus, ad ſua dona.
Accipitur ſine principio pro parte minori,
Quattuor ex uno cum ſit, ex quattuor unum,
His tamen una placet, reprobat tres denique partes,
Auctoremque ſui Paulum per multa capeſſunt.
Nec non ex ipſo furiebat in extima verba;
Omnia,

Omnia, quæ veteri de fœdere cunque locutus,
Dura videntur eis, merito, quia corde gravatis
Pondus apoſtolicum, fulgentis gratia verbi,
Lumina præducit menti, neque cernere poſſunt;
Spiritu lata putant hebetes, animalia digna.
2. Sed vos, qui nondum penitus, duce nomine falſo,
Mente ipſa reprobi, penetraſtis ad intima mortis,
Diſcite de fonte fluvium manare perennem,
Qui nutrit lignum, biſſenos gratia fructus,
Exit & in terram, ventosque in quattuor orbis,
Tot fluit in partes fontis color & ſapor unus.
Sic & apoſtolico decurrit Eccleſia verbo,
Ex utero Chriſti, Patris omnis gloria plena,
Sordes diluere, & fata mortua vivificare.
Quattuor in numero diffuſum in gentibus unum
Electaque fide ſuſceptum, doctor opimus
Tradit Evangelium Paulus, ſine crimine mundum,
Abque hoc & Galatas vetuit diſcedere ſanctos,
Quos falſi fratres ſe circumcidere ſuaſos,
Atque elementa ſequi, nova libertate relicta,
Umbra futurorum veteri ſervire docebant.
Has habuit Galatis cauſas conſcribere Paulus,
Non ut Evangelii partem pro corpore toto
Exciperent modicam, majori parte relicta,
Atque adeo non verba libri, ſed miſſus in orbem
Ipſe Chriſtus, Evangelium eſt, ſi cernere vultis,
A Patre qui venit, ſolus bona nuncia portans,
Teſtificata prius; cujus ingens gloria complet,
Oſtendens opere, quantus ſit conditor orbis.
Cujus facta, ſimul dictis conjuncta, fideles
Illi Matthæus, Marcus, Lucasque, Joannes,
Conſcripſere mera, non extera verba locuti,
Spiritu ſancta Dei, tanto præſente Magiſtro.
3. Hic agnus paſchæ ſuſpenditur hoſtia ligno,
Hunc Paulus phaſe conſcribens decreta Corintho,
Occiſum tradit vitamque Deumque futurum,

Pro-

Promiſſum Patribus quos illectaverat ante.
Cernite, quid virtus, quid paſchæ poſſit imago,
Sic verum quid ſit, poteritis paſcha videre.
Ne fidus pater, & vates, cui pignus & hæres
Carus erat, quem forte Deus donaverat illi,
Hunc Deo mactaret, merito tentatus amore,
Supplicium magnum, ſanctus pro ſanguine ſanguis
Connexus capite ſpinis oſtenditur agnus,
Hoſtia ſancta Deo, cujus de morte piati
Eſſet ut in ſignum, & vaſtatæ pignora gentis.
Sanguine ſignantur poſtes, & limina multa
Immane auxilium, caro teſtis creditur eſca.
Jeſus transgreſſus Jordan, terraque potitus
Lege dedit paſcham, gaudens atque immolat agnum:
Et reliqui magni Reges, ſanctique prophetæ,
Non ignorantes certæ promiſſa ſalutis,
Ingentemque metu pleni, tranſcendere legem,
Venturam ſummæ virtutis imagine molem,
Inſpectam e ſpeculo celebrarunt ordine paſcham.
Denique ſi celeri primordia mente recurras,
Invenies funeſta nimis, poſt impia verba:
Credulus, heu facile nudatus tegmine vitæ,
Pellibus ut tegeretur homo, ſuſpenditur agnus,
Aut peccata necat, aut ſanguine funera delet,
Aut coperit nudos, fovet aut ſuo vellere vulnus.
Non pecoris ſanguis humano ſanguine pluris,
Ut pro peccatis oblatus dirimat iram,
Aut multæ plebis, veluti ſi carior agnus.
Auxilium immane, tantæ tutela ſalutis,
Oblatus potuit pretium ſatis eſſe redemptis;
At Deus omnipotens, cœli terræque creator,
Immenſus, vivus, perfectus, luce perennis,
His non placatur, pecudum neque ſanguine gaudet.
Omnia mactentur pecora, grex omnis in aras
Decremet, ut veniam vel peccati expiet unus,
Nequaquam Domini ſapiens maculata figura,

Tam

Tam vili pretio caro fœda paravit honores:
Sed ſpes, & promiſſa fides mortalibus olim,
Hæc operata tulit, magnæ rationis imago,
Præmeditata Patris, nimia pietate parata
Venturum Chriſtum terris, hominemque futurum;
Quem viſum Joannes, baptiſmi primus apertor,
Et vatum ſocius, nec non & Apoſtolus ingens
Præcurſor miſſus certus, teſtisque fidelis,
Auguſtus vita, ſublimi laude notatus,
Olim paſcha Dei, verum quærentibus agnum
Oſtendit tandem veniſſe, piacula facti
Qui delicta ſuo multorum ſanguine ſolvat,
Pro reprobis probus, & carus, pro vilibus unus,
Corpore homo, vitaque Deus, mactatus ut agnus,
Acciperet nos, & nobis ſe effunderet ipſum.
Sic placuit Domino, mortem ſpoliare ſuperbam,
Sic poterit miſerandus homo ſperare ſalutem.
Hunc paſcham Paulus mactatum prædicat agnum;
Nec ſpecies Domini, pecoris ſublimis inertis
Conſimilis patitur, qua propter dicitur agnus:
Sed quia lanities renovata hæc corpora veſtit,
Dat tegimen multis, unquam nec deficit ipſe.
4. Sic Dominus virtute Patris, quos morte redemit,
Exutos ſua luce tegit, quæ ſemper in illo eſt.
Ergo Paſtor ovem, qui perdidit, ipſe requirit,
Is robur ſpinasque uvæ calcare paratus,
Aut rabiem ſuperare lupi, pecudumque potiri,
Eriperet fortis, contemptis dentibus ultro,
Objectat ſeſe leo, pelle obtectus ovili,
Decipiens habitu rapturus ſanguine fauces.
Adam vi captum ſic quærit Chriſtus ubique,
Ipſe viam gradiens, qua mors operata ruinam eſt,
Omnia perluſtrans veterum monumenta virorum,
Singula perſpiciens, exemplis omnibus unus,
Ex utero incipiens inimicam ex pellere mortem,
Conceptæ ſimul in gremio cum ſemine carnis

Aeta-

Aetates omnes tacita ſapientia luſtrans,
Debita ſuſcipiens, cunctos mundare paratus,
Reddere factori multos, quos ſparſerat unus.
Et quia terribilis puteo demerſus iniquo
Vir cecidit, ſuaſit virgo ſubducta dracone,
Conſilio placuit, tegmen cœleſte reliquit,
Arguit hos lignum nudos, mors atra coegit,
Ex eadem maſſa ſimili ratione refecta
Jam renovata, redit flos carnis, & hoſpita pacis
Virgine deſponſa caro non eo ſemine nato
Artifici conjuncta ſuo, ſine debito mortis
Angelus hæc mandata Patris, per ſidera defert,
Lucida, ut angelica credantur nuncia fama,
Virginis ut virgo, carnis caro debita ſolvat.
Talibus ingreſſus ſequitur veſtigia mortis
Parvulus immanis, ſenior, puer, & Juvenis vir.
Poſt ubi juſta viri completa eſt roboris ætas,
Paulatim ſolitus ſocia deperdere vita:
In fœdas etiam rugas & inertia membra
Mutari ſpecie vacuatis ſanguine venis
Conſtitit, haud habitum paſſus veteraſcere carnis,
Quave manum extendit temere contingere lignum.
Qua die, quove loco cecidit clariſſimus Adam,
Hoc redeunte die volventibus annis
In ſtadio ligni, fortis congreſſus athleta,
Extenditque manus, pœnam & pro laude ſecutus
Devicit mortem, quia mortem ſponte reliquit.
Exuit exuvias carnis, & debita mortis;
Serpentis ſpolium devicto principe mundi
Affixit ligno, refugarum immane trophæum.
In cujus ſignum Moſes ſuſpenderat anguem,
Ut quotquot fuerant multis ſerpentibus icti,
Aſpicerent ipſum fictum fixumque draconem.
Poſt ubi ſecretas inferni venit ad undas,
Atque ſuum victor captivum luce retexit,
Aſtanti, juſſumque Patris virtute peregit,

Spon-

ıonte fuum corpus, quod liquerat, ipfe recepit.
ıuffa hæc mortis erat, eadem via facta falutis,
uncius ille doli, fed pacis nuncius ifte;
ıonfa virum necuit, genuit fed fponfa leonem.
irgo viro nocuit, fed vir de virgine vicit:
ıjus in exemplum fopito corpore fomno,
ımitur ex latere mulier, quæ cofta mariti;
uam carnem de carne fua, deque offibus offa
/igilans dicit, præfaga mente locutus.
ira fides, merito Paulus certiffimus auctor
ıriftum de cœlis Adam docet effe fecundum;
eritas ipfa fuis exemplis ufa refulget;
ec cupit ex alieno acres oftendere greffus:
.uperis hoc opus eft, propriæ virtutis egeni.
ec Paulus docuit magnus myfteria docta,
ilicet in Chrifto effe decus, tuum Ecclefia cernens
.ıjus de latere, ligno pendentis in alto
ɔrporis exanimi fanguis manavit & humor.
emina fanguis erat, aquæ erant nova dona lavacri,
ec populi vera eft viventis Ecclefia mater.
e Chrifti nova carne caro, deque offibus offum.
ɔlgotha locus eft, capitis Calvaria quondam,
ngua paterna prior fic illum nomine dixit,
:c medium terræ eft, hic eft victoria fignum.
s magnum hic veteris noftri docuere repertum,
ic hominem primum fufcepimus effe fepultum,
ic patitur Chriftus, pio fanguine terra madefcit,
ılvis Adæ ut poffit veteris cum fanguine Chrifti
ɔmmixtus, ftillantis aquæ virtute levare.
ec ovis eft una, quam fe per fabbatha vivam
ferni e puteo ftatuit fubducere paftor.
opterea cunctæ carnis præmortua membra
ırabat fabbathis, aut cœci a germine nati
ımina, quæ nondum dederat cernendo peregit:
ıt hominem totum exanimem per fabbatha vivum,
:que fepultura præfenti plebe vocavit:

Ipfe

Ipſe novi factor, veteris bonus ipſe refector,
Aut quæ defuerunt, ſupplens, aut perdita reddens.
Hæc ineunte die ſancto, ſperantibus in ſe
Facturus plene pro pacto, poſſe docebat.
5. Quid? caro ſi moritur, nec ſpes datur ulla ſalutis,
Quas habuit cauſas, hominem ſe fingere Chriſtus
Et medicare homines, aut curam carnis habere,
Si revocat paucos, cur non revocavit & omnes?
Corruptela potens liquefactum ſolvere corpus,
Non poterit virtus Domini revocare ſolutum?
Credunt interitu, qui non ſua corpora ſolvi,
Non credunt domino, ſua qui vult merſa levare,
Aut nolle præſtare bonum, neque poſſe potentem
Dicunt, ignari quanto de crimine lactent,
Infirmas auſi cauſas præponere morti.
In grano latet arbor, & hoc niſi terra ſepultum
Putreſcat, non dat decoratos arbore fructus.
Jam liquidæ ſtringentur aquæ, ſtridente rigore
Saxa fient, & ſemper erunt, niſi magna poteſtas
Solverit inducto molli ſpirante tepore.
Viticulæ in gracili latet ingens corpore botrus.
Si quæras, non eſt: cum vult Deus, eſſe videtur.
Arboribus folia, ſpinis roſa, germina campis
Mortua deficiunt, & rurſus viva reſurgunt.
Hæc homini Deus ante oculos revocata reformat,
Propter quem locuples primus large omnia fecit.
Omnia nuda cadunt, ſuo corpore ſingula veſtit:
Cur hominem ſolum, cui tantos fudit honores,
Non tantum revocet ſibi, quem ſuper omnia fecit?
Ergo caro & ſanguis Dei regno digna negatur,
Tanquam ſit Paulus proprie de carne locutus.
Ille quidem magna docuit, ſed inania corda
Carnali ſermone putent, nam priſtina facta
Sanguinis & carnis voluit ſub nomine dicta,
Cœleſtis magni memoratus verba magiſtri,
Qui per aquam de ſe genitis ſui nomen honoris
Dona-

Donavit, pignusque suo de spiritu fudit.
Ut cujus fuerant homines virtute redempti,
Hujus & acciperent renovati nomen honoris.
Ergo quia populis nondum suo fonte renatis
Sordibus antiquis tectis, & debito mortis
Ex veteri causa regnum cœleste negavit,
Dicens, humanum rursus debere renasci
Quod natum est de carne, caro est, de spiritu vita,
Radicis veteris nova germina gloria mutans
Ablutum corpus jam non de carne vocari:
Hoc sequitur Paulus, sic est de carne locutus,
Denique dixit, oportere superindui vestem,
Hunc habitum fragilem, mortalem contegi formam.
Non aliud corpus dari, sed prius illud inermem
Undique regno Dei lato circumdari totum,
Momento. aspectus oculi mutabitur, inquit,
Ut rufæ ceræ facies dispanditur herba,
Et mutat proprium candenti sole colorem:
Sic eadem caro fulgenti de gloria sumens,
Gaudebit, semper gaudens, & morte carebit,
Devictum clamans crudelem corporis hostem,
Glutitam mortem, fortis victoria Christus,
Ingentes Deo summa ferens ad sidera laudes.

LIBER III.

1. Jam genuit, quondam sterilis, cognomine mater,
Jamque novus gaudet populus de libera natus,
Expulsa famula merito cum prole superba;
Viventis quoque fontis aquas ingrata relinquit,
Et tepidis errans ardenti sidere potat.
Jam possunt gentes, Abraham clamare parentem,
Quæ vocem Domini ratione secutæ,
Omnia liquerunt peregre se sistere vitæ,
Lætare o sterilis, promissam concipe plebem,
Erumpe & clama, quæ nulla prole beata,

De qua dicebat per vates ſpiritus olim:
Hæc genuit gentem multis ex gentibus unam,
Cujus principio ſemper pia membra laborant.
2. Hujus Abel juſtus paſtor pecudumque magiſter
Fraternæ occidit quem olim violentia dextræ.
Hujus Enoch, inſigne decus de corpore membrum
Deo digreſſos populos facinusque ſequentes,
Dum furit in terris refugarum turba latronum,
Sagrilegum genus ut fugeret crudele gigantum,
Conſilio revocabat, in omnibus ipſe fidelis,
Ingenti gemitu placuit, meritoque labore
Translatum magno pignus ſervatur honore.
Perfectus laude, & ſine culpa Noa repertus
Teſtificante Deo juſtus in adultera plebe,
Bis quinquagenis arcam qui texuit annis,
Venturum excidium factis & voce ferebat,
Promeruit tantis ereptus mortis ab undis,
Et cum prole ſua ſervatur. Gente ſequente
Eſt Abraham, cujus gnatos vos eſſe negatis,
Qui primus genere & patria, & genitore relicto
Voce Dei ſuaſus ſeceſſit in extera regna,
Tantos Dei meruit ſublimis dignus honores,
Gentibus ut pater & populis credentibus eſſet.
Cum patribus Jacob, quorum pater ipſe per omne
Vitæ ſuæ ſpatium lætiſſima tempora Chriſti
Præcecinit verbis, actu, virtute, labore.
Hunc ſequitur Joſeph, fœdæ ſine ſorde juventæ,
Carceris & duræ conficta calumnia pœnæ.
Gloria poſt gemitus, regnique ſecunda corona,
Inque fame panis tribuendi larga poteſtas.
Tam propria Chriſti, tam lucida lucis imago
Omnibus eſt manifeſta, quibus ſunt lumina menti,
Ut ſpeculo vultus firmam ſpem cernere poſſint.
Judas ipſe Pater, regalis ſortis origo:
Unde duces geniti, cujus de ſemine reges
Nunquam defuerunt, donec ventura poteſtas
Gen-

ıtibus expectata diu promiſſa veniret.
. Dux populi Moſes, qui limina regia liquit,
rnens divitias florentes tempore parvo,
.uit afflictus populi portare labores
nixa cervice, minis non territus ullis,
ım ſibi delicias, multasque remittere pœnas,
magnaque fide, pro tanto mirus amore,
ıatus virtute Dei magnalia geſſit.
cuſſit gentem plagis, terramque reliquit,
ıfundit regem durum populumque reducit.
cavit fluctus, hoſtes demerſit in undis,
it aquam dulcem per lignum, ſemper amaram:
n Chriſti populo manifeſte multa locutus,
us de facie lux, & nitor ore refulſit,
:eptam legem per paucos fudit in orbem,
:mpla implicita, propriorum certa laborum,
cuſſit petram, juſſus quoque flumina fudit,
enditque manus, ut ſigno vinceret hoſtem.
nia de Chriſto, per Chriſtum cuncta loquuntur.
probus & magnus cum laudis pace quievit,
Jeſus Nave filius, Auſes ante vocatus,
:itus hunc ſanctus ſocium ſibi nomine junxit,
.c fluvium ſcidit, & populum tranſire coegit,
tribuit terram gratis, promiſſa paterna,
em cum luna ſtatuit, dum vinceret hoſtem,
ulit externas gentes, prolemque gigantum,
:idit lucos, aras & templa ſubegit,
.nia legitima ſolemnia mente peregit.
minis exemplum Chriſti, virtutis imago.
. Quid de Judicibus populi per ſingula dicam,
orum virtutes ſi conſcribantur in unum,
:borum ſpacio numeroſa volumina complent.
amen ex multis paucorum dicere vitam,
'poris explendi verborum poſtulat ordo.
quibus ut Gedeon, dux agminis, acer in hoſtem,
n virtute ſua tutelam æquirere genti

 Fir-

Firmatusque fide ſignum petit excita menti,
Quo vel non poſſet, vel poſſet vincere bellum,
Vellus ut in noctem poſitum de rore maderet,
Et tellus omnis circum ſiccata jaceret,
Hoc inimicorum palmam coaleſcere mundo:
Atque iterum ſolo remanenti vellere ſicco,
Hoc eadem tellus roraret nocte liquore.
Hoc etenim ſigno prædonum ſtravit acervos,
Congreſſus populo Chriſti, ſine milite multo,
Tercenteno equite, numerus Tau litera græca,
Armatis facibusque & cornibus ore canentum.
Vellus erat populus, ovium de ſemine ſancto.
Nam tellus variæ gentes, fuſæque per orbem.
Verbum, quod nutrit, ſed nox eſt mortis imago,
Tau ſignum crucis, & cornu præconia vitæ,
Lucentesque faces in lychno, ſpiritus ardens.
Scilicet hoc teſtamen erat virtutis imago,
Non prius angelica mortis fera prœlia vinci,
Quam populo indocili merito ſua culpa relicto
Florentesque fide gentes in laude receptæ.
Debbora quin mulier ſuper omnem maxima famam
Pro patria quæ belligero ſubnixa labori,
Stipite ſub palmæ populum viciſſe canebat,
Quapropter victi ſimul hoſtes terga dedere:
Siſara dux fugit, cui non vir, nec manus ulla
Reſtitit. Hic Baal Chriſti victoria ſigno
Exemplo refugæ, devicit fœmina ligno.
Jephta fide firma, qui duro vulnere votum
Auſus mercedem belli Deo dicere grandem;
Hic quia quæ non vult Dominus, promiſerat amei
Occurrit primo carum ſibi pectore pignus,
Nulli ſperata cecidit quod ſorte repente,
Promiſſum ut ſtaret, ſolvit pia jura parentis,
Peccati votum violenta mente coperuit
Immanis timor, orbatæ ſolatia vitæ
Pro ſcelere obtinuit famam, pro crimine laudem.

Nec

Nec non ſamſonis ſuper omnia corpora vires,
Spiritus hoc donum capiti conceſſa poteſtas,
Pro populo ſolus, nullo mucrone, nec armis,
Os retinens aſini proſtravit corpora mille,
Vincula nulla virum vinctum potuere tenere.
Gloria ſed poſtquam captivi mota receſſit,
Occidit, atque hoſtes victus ſua morte redemit.
5. Mirificus Samuel, cui Reges ungere primum
Præceptum, dare chriſma, viros oſtendere Chriſtos,
Talibus in vitæ ſpatio laudabilis egit,
Ut quoque poſt requiem prophetica jura teneret.
Pſalmographus David, magnus Rex atque propheta
Paſſurum Chriſtum ſubmiſſa voce canebat
Sponte quod ingratus populus ſine lege peregit,
Cui Deus ex utero fructum promiſerat olim
Prolem ſublimi ſolio ſuo ponere ſanctam:
Fixa fides Domini, quæ ſponderat, omnia fecit.
Aemulus Ezechias, populi corrector inertis,
Oblitis legem qui reſtauravit iniquis,
Hæc olim mandata Dei prior omnia juſſit,
Qui precibus bellum, non ferri cuſpide ſolvit.
Hic moriens lacrymis annos ac tempora vitæ
Accepit, meritò talem tulit actus honorem.
Ingenti Zelo Joſias, rector & ipſe,
Tantum nemo ſupra, nec poſtea taliter egit.
Idola deſtituit, deſtruxit templa nefanda,
Atque ſacerdotes ſuper aras igne cremavit,
Oſſa Prophetarum falſorum cuncta refodit,
Incenditque aras adolenda cadavera lignis.
Inſignis fidei in laudem, memorabile, tactus
Nobilis Elias, qui nondum debita mortis
Guſtavit, quoniam rurſum venturus in orbem eſt,
Ergo infracta fides populum regemque furentem,
Militiam Domini, qui deſeruere beatam,
Verberibus, Flammis caſtigans hoſtes amaris,
Sidera concluſit, tenuitque in nubibus imbrem.

Ad caſtigandam violento verbere plebem
Tantum pro Domino, & talem ſpiravit
Jordane percuſſo, pedibus via facta reg
Demerſam fluvio relevavit virga ſecurim
Mortificumque cibum in vitalem tranſtul
Detinuit pluvias iterato tempore duplo,
Mundavitque lepras, hoſtes caligine cep
Cujus poſt obitum jam condita membra
Abjectus quidam, mactatus cæde latronu
Mortuus ut tetigit, revocata luce revixi
6. Eſaias; locuples vates, cui fontes
Tam manifeſtá fides, verbum Dei ore p
Largaque per Chriſtum Patris eſt promiſſ
Præteſtata viam vitæ, atque probata pe
Quem populus ſectum ligno, ſine labe re
Immeritum, demens crudeli morte perem
Sanctus Hieremias, quem gentibus eſſe p
Aeterni virtus juſſit, dixitque futurum:
Qui quoniam plebis facta illaudanda revo
Et fore captivam, niſi pœnituiſſet iniqu
In famulos fieri præſaga voce locutus,
Vincula dura tulit, ſqualenti carcere cla
Inque luto putei fames hauſit tabida men

:ssa est, peccatorum secreta videre,
us lugere suos, veniamque precari,
re vindictam sanctorum cæde futuram,
)rumque locum regni, carnisque salutem
ı implicitus, gressus aditusque videre.
Amos, & Micheas: simul Abdias, Jonas
: Naum, Habacuc, Sophonias, Aggæusque,
rias vim passus, & Angelus ipse Malachim,
tes Domini, quorum chorus usque canentum,
riter laudis propriam meruere coronam.
magnus Daniel, qualis vir, quanta potestas,
ılsos testes ipsorum prodidit ore,
/itque animam damnatam crimine ficto,
a secreta & Regis prior ore resolvit,
dit Christum regnorum solvere membra,
omino reus est, factus quoque præda leonum,
:isque palam cunctis in pace quievit.
tres socii viæ digna laude canendi,
mero tanto decretum regis iniquum
mpsere pii, quorum data corpora flammis
re se pœnis potius pro nomine magno,
genibus nixi simulacro pandere palmas.
ræclara fides, jam spes super omnia fulgens
:it rapidos ignes, & vicit iniquos.
vates, legis doctor, & ipse sacerdos
opulum captum post tempora plena reduxit,
s & multa consumpta volumina vatum
ı completus, memori omnia reddidit ore.
Grandis Joannes, super omnes femine natos,
difficile poterimus dicere laudes,
)r carnis, Domini præcursor apertus,
)r Christi, prior ipse renatus ab illo,
is ille novi primus, veterisque supremus,
: via vera, prior hostia cæsus obivit.
)eus Christus, pariter bissena juventus,
ıus una fides, amor unus, & una potestas,

Flos hominum, mundo lucentes lumine Christi,
Et comites, & apostolici, qui vera locuti,
Auribus audivere, oculis videre salutem,
Tractavere manu corpus de morte receptum,
Convixere cibo assidue, testantur ut ipsi.
Hunc Paulus prælectus Apostolus in vice missus,
In cœlos raptus vidit quoque; missus ab illo,
Barnaba cum comite, sociisque prioribus, uno
Fœdere conjunctis, per gentes tradit ubique
Esse caput Christum, sunt cujus Ecclesia membra,
Corporis ipse salus, membrorum vita perennis,
Ipse caro factus, pro cunctis ipse peremptus,
Ipse resurrexit primus, spes una salutis;
Discipulisque suis formam dedit, hi simul omnes
Indignas varie pœnas pro nomine passi.
8. Talia membra gerit specioso corpore mater
Libera, quod nunquam Domini præcepta reliquit,
Inque domo senuit, Domino lectissima semper,
Invidiam, pœnas, ejus pro nomine passa.
Nam sterilis quoniam, nondum secura futuri,
Ediderit populum cœlesti semine natum,
Atque suæ famulæ portavit spreta dolorem:
Hanc sterilem quondam, nunc tempus cernere matr
Hæredem natum suæ libertatis habere,
Non similem famulæ, quanquam de semine cœli
Conceptum genuit, sibi conditione jugatum,
Absit, ut illicitis verbis temeraria voce
Egregios homines, ardentia sidera cœli,
Semine conjunctos tantum, vel sanguine plebi,
In solidum passim famulum dicatis atrocem,
Aut populum Domini, legis mandata secutum,
Servili specie quisquam putet esse loquendum.
Sed peccatorum vacuam sine mente catervam,
Qui promissa Dei, dubia spe, corde locarunt,
Præsentis vitæ misera dulcedine victos,
Debita servitio capitis sua culpa subisset,

Si legem plebi peccati causa jugabit.
Nam servire Deo, totoque incumbere corde
Intemerata Fides, libertas sponte paratur.
Ergo Patres justi, sancti sine labe Prophetæ
Adventum Domini, multi cecinere futurum.
Testanturque fide cœlestia jussa prophanis,
Cum quibus immanes satiati gloria Christi,
Consortes virtutis, verba sacrata replentes
Firmavere fidem, factis prædicta probando.
9. Quorum discipuli, qui successere per orbem,
Conflati virtute viri, nostrique magistri
Conjunctos operis nobis tribuere honores.
Ex quibus electum, magnum, plebique probatum
Hac cathedra Petrus, qua sederat ipse, locatum
Maxima Roma Linum, primum considere jussit.
Post quem Cletus & ipse, gregem suscepit ovilis.
Hujus Anacletus successor sorte locatus,
Quem sequitur Clemens, is Apostolicis bene notus.
Evaristus ab hoc rexit sine crimine legem.
Sextus Alexander Sixto commendat ovile.
Post expleta sui qui lustri tempora tradit
Telesphoro, excellens hic erat, martyrque fidelis.
Post illum socius legis, certusque magister,
Cum vestri sceleris socio, præcursor & auctor
Advenit Romam Cerdo, nova vulnera gestans,
Detectus, quoniam voces & verba veneni
Spargebat furtim: qua propter ab agmine pulsus
Sacrilegum genus hoc genuit, spirante dracone.
Constabat pietate vigens Ecclesia Romæ
Composita a Petro, cujus successor & ipse,
Jamque loco nono cathedram suscepit Higinus.
Post hunc deinde Pius, Hermas cui germine frater,
Angelicus pastor, quia tradita verba locutus,
Aque Pio suscepit Anicetus ordine sortem,
Sub quo Marcion hic veniens, nova pontica pestis,
Nondum secretum facinus suo corde reclusum,

Passim vulgo loquens latebrosa perfidus arte.
Sed postquam cœpit mortis proferre sagittas,
Abjectus merito tam sævì criminis auctor,
A sanctis reprobus: patuit mirabile monstrum.

LIBER IV.

1. Hæc populo Juveni, qui dives liber & hæres
Possidet æternam spem laudis jure dicatam,
Non ut doctores (solus daret omnia Christus)
Sed famulos Christi, jubet inviolata potestas
Ingenti zelo flagrantes, pacis amore
Armatos, molem belli deducere terræ
Excelsas turres & mœnia sæva malorum,
Surgentesque minas, populi contra agmina sancti
Detrahere, vacuas voces dissolvere vento.
Quapropter merito nos æmulamenta locuti,
Ipsius ex verbis etiam monumenta salutis
Nitimur exprimere, quæ gratia larga profudit,
Prædonisque plagam sanctis aperire copertam,
Ex improviso, nequis rudis, inscius, audax
Incidat, & captus cœlestia dona relinquat.
2. Ergo Deus cunctis mortalibus unus ubique est,
Aeternum regnum, profundæ lucis origo,
Fons vitæ, potus sapientia conditus omni:
Protulit ipse orbem, cujus sinus omnia cingit.
Nulla illum regio, nullus locus ambitu claudit,
Materies nulla est facta, ut sit sponte perennis,
Quæ fuerit semper, nullo facto recreata,
Cœlorum, terræ, maris infernique locator.
Spiritus, aeris est divisor, conditor, auctor,
Solus perpetuus Deus est, immensa potestas.
Hunc lex esse Deum, populo monstraverat unum,
Cujus vox Mosi pollens in monte locuta est.
Illius hæc virtus, sapientia, gloria, verbum,
Filius immenso genitum de lumine lumen,

Per

Per vatum voces hunc unum clamitat eſſe
Ordine ſuſcipiens Paulus, ſic tradit & ipſe
Unum hunc eſſe Patrem, per quem ſunt omnia facta,
Atque unum Chriſtum, per quem Deus omnia fecit,
Ad quem ſe curvare genu plane omne fatetur,
Ex quo omnis patria in cœlo terraque vocatur,
Qui zelat populum ſummo pietatis amore,
Ut pater, & ſancte vult omnem vivere carnem,
Apparere ſibi mundam ſine crimine plebem.
Hoc zelo noſtram cuſtodit lege ſalutem,
Legitimos monet eſſe, jubet, caſtigat & inſtat.
Corripiens Galatas fratres, & Apoſtolus idem,
Talem ſe Paulus zelum ſe ſcripſit habere.
3. Reddidit ergo Deus gratis peccata paterna,
In cataclyſmo enecans pariter cum prole parentes,
Gentesque jam quarta genitos de ſtirpe nepotes,
Cum fere nongentos hos tunc adjuverit annos.
Judicium durum, ſententia ſæva videtur,
Parvulus & Sodomis adhuc inſons, mollis, inermis,
Ut careat vita: quid enim peccaverat infans?
Quod crudele putes, hoc eſt pietatis honeſtum.
Auctores ſceleris, facinus ne creſceret ultra,
Extinxit, ſobolemque Patrum peccata ſequentum.
Sed non cum patribus pœnas innoxius infans
Perpetuas luit: ignarus, neque criminis auctus,
Ne fieret ſceleris conſors ætatis adultæ,
Sponte futura mala, mors immatura reſolvit.
4. Cur Deus ergo jubet pecorum ſibi ſanguine fundi.
Legeque conſtringit, nequis tranſcenderet errans
In populo, lapidum præſenti morte minatus.
Atque iterum hæc reprobat, negat hæc ſibi munera grata,
Corripiens plebem peccati examine preſſam.
Ipſe Jubet verax, juſtus ſimul ipſe repellit:
Si quæris cauſſas? errans deſiſte moveri,
Cauſſa etenim fidei rationis imagine major.

Aſpi-

Qui juga dura ferens humeris, temonis
Fortiter abrupit sua pectora vomere ferr
Infundens sulcis animæ sui sanguinis und
Nam templi vasa hæc designant corpora
Ipse Dei templum verum, non ante dica
Namque suo socios homines sibi sanguin
Atque sacerdotes voluit sui corporis esse
Ipse Patris summi perfectus jure sacerdo
Auditum, visum, gressum mundavit ine
Aspersitque libro testes præsaga locutus,
Demonstrans legem suo vinctam sanguin
Hanc & per vitulam manifestat victima c
Sanguine de cujus pro plebe piacula sume
Intra velamen primus Levita ferebat,
Castrorum extra fores corpus jussuque cr
Cujus de cinere mundabat corpora lapsa.
Hoc Dominus noster, qui nos sua morte
Extra castra, volens populi vim passus i
Implevit legem factis prædicta probando,
Qui vere mundat plebem contamine plen
Omnia concedens quasi dives corporis a
Intra velamen cœli cum sanguine gressus,
Effudit quem pro multorum mortibus un

x duobus populis ſteriles, ſine fructibus ambos,
uos in Evangelio Dominus quoque dixit, & hœdos
bs ovibus cerni ſtantes in parte ſiniſtra,
ſſe quidem quoſdam Domini pro nomine paſſos,
c actum ſterilem, fructum velaſſe, ſupremo
os merito dignos aræ, decet eſſe prophetas.
bjectos alios, Lazaro ut dives iniquus,
ı ſua duricie qui permanſere repulſi:
5. Nam velum in medio pendens cernebat utroſque,
que duas partes ædem diviſerat unam.
teriora quidem ſanctorum ſancta vocata,
hic ara ſita effulgebat nobilis auro,
eſtamenta ſimul, tabularum legis, & arca
ellibus agnorum cœli contecta colore.
terius veſtita auro, media omnia ligno,
ic tabula legis, hic Manna eſt urna repleta,
ic Aaron eſt virga, crucis quæ germina profert,
ſi diſſimilis, Styracis tamen arbore nata.
tque ſuper Cherubin per formam quattuor unam
indebant pennas, & ſagmina juſſa tegebant.
xterius velum, pars ædis aperta patebat,
ı faciem; lato gravis æris ſtabat aheno,
t cantelabrum bis ternis undique ramis,
onnexis medio calamo, totidemque lucernæ.
urea materies complebat lumine templum.
6. Ergo prior templi facies communis, aperta,
eclarat ritum populi ſub lege morantis,
ı cujus tenebris ſeptemplex ſpiritus, unus
ucebat ſanctus ſemper, plebemque tegebat.
oc candelabrum verum, vivæque lucernæ.
er legem & vates perlucens corde ſubactis,
que typum terræ facta ara traditur eſſe;
ic operæ populi, quas non ſine ſanguine ſemper
btulit, eff ſo, vitam ſine lege, cruore
patulo paſſim comparuit omnibus olim;

Iſthic

Isthic & Dominus pro cunctis hostia factus
Totam designat terram, specialiter aram.
Fœderis hinc etiam novi inenarabilis auctor,
Discipulus Joannes, animas pro numine passas,
Testatur tali sese vidisse sub ara,
Clamantes Dei vindictam pro cæde potentis.
Isthic interdum requies: sub corpore terræ
In parte ignota quidam lœtus extat apertus,
Luce sua fretus, Abrahæ sinus iste vocatur
Altior a tenebris, longe semotus ab igne,
Sub terra tamen, hæc ara vocatur ahena,
In qua velamen pulhum memoravimus esse.
Dividit hæc partes ambas unamque recludit
Dissitam ab æterna, cultura & temporis usu,
Non inimica sibi quamvis distantis amoris,
Tempore divisa & spacio, & ratione ligata.
Una domus, quamvis velo partita videtur,
Atque adeo passo Domino velamine rupto,
Cœlestes patuere plagæ, cœlataque sancta,
Atque duplex quondam, facta est domus una perem
7. Interius templum, populum de nomine Chri
Cœlesti cultu, ipsa Dei mandata sequentem,
Personæ hic proprie vere, non umbra ligatur,
Perfectis rebus completum tradidit ordo.
Arca sub exemplo, corpus venerabile Christi
Ostendit, sacro per lignum spiritu junctum.
Aeriæ pelles caro, non ex semine nata,
Extensa in ligno, simul intus spiritus ardens
Aurigera specie conflatus, jungitur illi,
Ut caro pace data, cum spiritu mixta vigeret.
Carnis & urna typum Domini fert aurea plena,
Fœderis ipsa novi Dominum declarat aperte,
Manna, quod est panis cœlestis, verus, in illum
Traditus a patre, quem tribuit pro pignore sanctis
Perfecte dabit hunc illis, qui vincula pacis
Semper amatores operum tenuere bonorum.

Et

Et tabulæ duplices conſcriptæ legis in arca,
Significant ſimul hæc in Chriſto condita ſemper,
Qui vetus atque novum mandatum pertulit ipſe,
Arca patris ſummi, per quem dedit omnia dives.
Et virga Styracis fructus nucis attulit ipſa.
Virginis hæc ſpecies, genuit quæ ſanguine corpus,
Conjuncta in ligno, ſedabit mortis amarum
Interius fructum dulcem, de ſpiritu ſancto.
Sicut Eſaias virgam de ſemine Jeſſæ
Prædixit Mariam, de qua flos exit in orbem.
Ara, nitens auro, cœlum declarat in alto,
Quo ſanctæ ſubiere preces, ſine crimine miſſæ:
Hanc aram Dominus dixit, qua munera ſiquis
Offert, ut primum pacem cum fratre retractet,
Sic demum flagrare preces ad ſidera poſſunt.
Hoc Chriſtus victor ſolus, primusque ſacerdos,
Obtulit incenſum precibus, non arbore natum.
Nam Cherubin cum ſit bis binis vultibus unum,
Eſt unum verbum, per quattuor ordine ductum,
De patre quæ Chriſtus pleniſſima pertulit ipſe
Mandati ſperata novi, ſolatia vitæ.
Aſt quater alæ ſex, veteris præconia verbi,
Teſtificantis ea, quæ poſt ea facta docemur.
His alis volitant cœleſtia verba per orbem,
His etiam Chriſti ſanguis contectus habetur,
Obſcure vatum præſago dictus ab ore.
Alarum numerus antiqua volumina ſignat,
Eſſe ſatis certa viginti quattuor iſta,
Quæ Domini cecinere vias, & tempora pacis.
Hæc cohærere novo cum fœdere cuncta videmus:
Sic quoque Joannes, ſic pandit ſpiritus illi
Tot numero ſolio ſenioribus inſuper albis,
Atque coronatis cohibentibus omnia mitra.
Ad ſolium Domini, vitreum & mare, ſtare ſub igne,
Quattuor aligera atque oculis animalia plena
Intus exterius, quæ ſunt arcana patere:

Signi-

Significat verbo simul omnia clausa videri,
Nam vitreum flammæ mixtum mare, dona lavacri
Spiritu conflato credentibus esse tributa.
Quæ pietas Domini? quis tantum dicere possit,
Ante tribunale, ante pavimentumque paravit,
Ut fora judiciumque sibi anticipare volentes.
Et fugerent, esset properanti copia lata.

8. Sic igitur lex, & miri cecinere prophetæ,
Omnia sic conjuncta vigent, veterisque novique
Fœderis, illa sacra & verborum immania dicta.
Sic & Apostolicæ voces testantur ubique,
Nec quidquam veteris non est novo denique junctum,
Sic errant, & dictorum sic facta retorquent,
Qui falsas finxere vias, dominumque, Deumque
Aeternum regem, qui tantum protulit orbem
Detrectant, aliud quærunt sub nomine ficto,
Mentibus orbati, quas amisere furentes,
Externum legi Christum affirmare volentes.
Nec mundi Dominum, carnis neque velle salutem,
Nec virtute patris factorem corporis ipsum:
Quos obturatis fugiendum est auribus ultro,
Nec sermone suo maculent innoxia corda.
Nos igitur, quos tanta Dei perfudit honestas,
Veraque doctoris cœlestia verba magistri
Instituere bonis, recta & monumenta dedere,
Semper honoremus Dominum, sine fine canamus,
Gaudentes puraque fide, certaque salute:
Nati vero Deo, nutrimur pane perenni,
Aeternam toto sperantes pectore vitam.

LIBER V.

1. Primus referens inimici ex ordine verba,
Quæ refuga illicite molitus protulit amens.
Hinc etiam carnis spes & victoria Christi,
Et species breviter falsarum dicta viarum.

Inde

Inde ſequens conjuncta docet miſteria legis,
Inque novo Deus quæ fœdere tradidit unus.
Tertius ingenua gentem de matre creatam,
Vatibus & patribus ſacratos eſſe miniſtros,
Quos numero bis ſex de cunctis Chriſte legebas
Majorum natu cum nomine tempora, luſtri
Tempora Servati, ſceleris cui paruit auctor
Ignotus, ſine lege, vagus, cum prole relictus.
Quartus & ipſe refert obſcura piacula legis
Eſſe typum veteris, quæ paruit hoſtia vere,
Jamdudum expectata piis cum ſemine ſancto.
Hic quintus multos nexus nodosque reſolvit.
In planum mala convolvit quæcunque latebant.
Argumenta trahens, ſed non ſine teſte propheta.
Et quamvis hoſtes muniti fortibus armis,
Vincamus, tamen illicita, polluta, nefanda,
Commaculata ſimul, ſic miſcuit omnia ſerpens,
Cæcorum ſine luce viam, contamine vocem.
Ut dum factorem mundi contendimus ipſum
Eſſe Deum ſolum, vatum quoque voce locutum,
Ignotumque alium quenquam non eſſe probamus.
Vix mundam linguam ſermonis culpa reſervet.
Complexu vario notum dum laude ſequentes,
Culpamusque alias ignoti tempora ſera:
Sed cogunt nos multa doli cælata venena,
Ancipiti quanquam cum crimine, pandere verba.
2. Quis nam ergo Deus? quem verum dicitis eſſe,
Ignotum populis, alienum denique mundo?
Hunc quem nemo prius norat, hic venit ab alto:
Si ſua, cur tam ſera petit? ſi non ſua, quare
Ut prædo rapit, & populum ſub lege morantem
Ignotis toties per legem vocibus opplet?
Si miſereri etiam venit, & ſuccurrere cunctis,
Et relevare gravi devictos funere mortis,
Carnis & obſcœno ſpiramen ſolvere vinclo,
Qui cohibetur homo interior, conciſus inique,

Cur tam sero pius vigilans, semperque benignus?
Qui nunquam prius omnino se præbuit ulli.
Transmissis numero, alienos ore requirens
Nunquam expectatus, non notus, missus in orbem
3. Pastor ovem quærens, quam non amiserat ante
Debuit exutus carnem, quasi victor, ut ipse
Spiritus, ut fuerat semper, talesque volebat.
Omnes expulsas animas sine corpore passim
Eripere, & carnem spoliatam linquere terræ.
Una die pariter complere cadavere mundum,
Evacuare orbem, atque animas attollere cœlo.
Progenies hominum nasci cessasset in unum,
Et nulla posthac generis prosapia vestri
Nata foret, pestemque novam fudisset in orbem.
Vel quia tunc nihil ex his factum ostenditur esse,
Debuerat finem generi statuisse futuro,
Connubii solido complexus corde replesset,
Fecisset torpere viros, sine germine fructus,
Fœminei sexus cubitus tædere dedisset,
Claussisset penitus carnis genitalia membra,
Nulla voluntas nostro animo, neque posse facultas.
Post hæc posset & interior homo sanguine junctis
Hærere infusus carni, semperque periret.
Semper ovis perit, ergo nec est servare potestas?
Cum semper nascatur homo, sub crimine mortis
Quod pastoris opus, si sic inventa docentur?
Inquæsita ergo, sed non erepta probatur.
Nunc vero delectus adest, connubia adire,
Ut semper fuit, quem junxit certa propago,
Nascuntur gentes & vix numerabile vulgus,
Accipiunt animas nascentum corpora viva:
Nec Paulum decuit, quamvis pro tempore quosdam
Hortari, velut ipse fuit, pare forte manere;
Temporis angusti cernens instantia multa,
Nam teneras alias ætates nubere jussit,
Nec se fraudari, sed debita reddere pacto.

Vos

Vos autem astuta quis suasit fraude manere,
Diviso prolis securos degere amore,
Crimen adulterii committere, perdere vitam?
Et quanquam perit, id falsare agnomine verbi.
Quapropter vocis tam dulcia cuncta profundit
Impavidi quidquid placet, ut faciatis oportet,
In faciem casti, maculati crimine furtim,
Hac causa vos connubio privavit honesto.
Sed quid plura? bene est, disjunctos, scilicet, esse,
Expedit & mundo, ne vestri germinis ullus
Nascatur, tandem cessabunt organa mortis
4. Partem hominis, dum speratis retinere salutem,
Totus homo vester deperdit mente prophana.
Interior simul, & veterem quem dicitis hostem,
Sed nec homo solum spiramen dicitur esse,
Nec vetus est homo dicta caro, nec sunt inimica
Spiritus & caro, verus homo est sociatus in uno.
Nec sibi privatos sensus cernuntur habere,
Nec regitur, regit ille, gemit, gaudetque, doletque,
Diligit, ipse suæ carni carissimus idem,
Per quam paret homo, cum qua commixtus habetur,
Vulneribus curas adhibet, lacrymasque profundit,
Nutrimenta cibi cupide per membra resumit,
Hanc optat secum immortalem semper habere,
Quam frangi gemit, & dolet evacuare per artus
Illi mors miseræ dominatur tempore certo,
Quo renovata levi de pulvere mors inimica
Deficiat tandem, caro cum resoluta resurgit:
Hæc erit expectata diu victoria summa,
Quam fecit virtute Patris venerandus in ævum
Factus verus homo, Hominis qui membra redempta
In Cœlos tulit, atque aditus spe dives aperuit.
Principio gentis in linguis omnibus, inde
Hic ubi semper opus, patria pietate minister
Visus ab inciso, missus patiendo peregit.
5. Quid nunc infandæ voces, quid perdita turba?

Si non ipſe dedit leges, Deus ipſe Creator,
Aegypti de calle viam qui ſtravit in undis,
Et ſedes gratis dedit has quas dixerat olim:
Ipſa cur in gente venit, terraque dicata?
Non alios populos, aut altera regna petivit?
Cur jam per vates prædicto nomine toto
Non proprio ſuo ſe vocitatum tradidit eſſe.
Unde etiam potuit baptiſmi dona benigna
Promiſſa abs alio tanquam ſua promere facta?
Hæc mandata Dei transgreſſi, ſorde reperti
Optabant, veniamque fera de morte petebant;
Expectata diu merito venere, ſed illis
Qui prius audita, at nunc agnovere reperta,
Hoc det vera manus Chriſti, Pater ipſe creator
Semper ab æterno monet, & pia voce requirit,
Quodque figuravit, fovet, atque figurat, & armat,
Et jam deſpectum victor ſua luce reveſtit,
Ut maneat virtutis opus cum laude perenni.
6. Quid præſtare Deus, quid poſſit homo pati, ut omnes
Agnoſcant, vivant, quod fecit viva poteſtas:
Sed quia nec prædicta prius, nec facta ſuprema
Dementes homines poſſunt ſuadere ferentes,
Eſſe hominem factum Deum, paſſumque, ſepultum,
Surrexiſſe, ut eis tantis clamantibus olim
Cœleſti verbo, complexis teſtibus, ambo
Terreſtri ſaltem rationi credere diſcant.
Cum Dominus Chriſtus caro naſci, venit in orbem
Auguſti regis romani tempore, primum
Decreto gentes cenſu numerantur ubique,
Idem hoc rex forte tulit, quia ſumma voluntas
In cujus manu, regnantis cor, legibus eſſet,
Fecit primus, & in numerum ſcriptura redacta eſt.
Tunc etiam Joſeph Maria cum conjuge fœta,
Cœleſti pariter gnato numerantur, & ipſi,
Hinc inſtrumentis humana aſtutia niſa

Qui

i teſtes ſancti verbi, præbere probantes
|uirant, vel ſic invento poſtea victi
niteant, veniamque rogent, dum tempus habetur.
7. Judæi grave qui ſcelus admiſiſſe fatentur,
m detrectantes ardent, nobisque reſiſtunt,
c genus ignotum dicunt, neque dicere poſſunt,
pendiſſe hominem ſe ligno, vera locutum
ari Domino carnem ſine ſemine victam.
l pro parte quidem reticent, pro parte triumphant,
mque Deum populis hominem vulgare laborant.
)icite errorem, qui vos expugnat utroſque,
) nobis hic erit, dum vobis certa probamus.
Deum, vos falſo hominem ſine corpore corpus
:itis, & varia heu mentis veſania mergit,
od qui præſumſit, mergentes ſpargitis ambo,
mque hominem, pariterque Deum tunc facta probabunt,
mmixtum, nec pauca dabit ſignacula mundus.
8. Filius ipſe Dei, dum carnis membra requirit,
n prætextatus palmarum ſuſtinet ictus,
nſpuitur vultus, ſpinis innexa corona
mpungit caput, & ligno ſuffigitur ipſe,
tatur ſcriblita, & fel miſcetur aceto,
/iditur veſtis, ſortes mittuntur in illa,
od rapuit ſibi quisque tenet; caligine multa,
pirante Deo tacite de corpore carnis,
tenebris tremefacta dies cum ſole refugit,
fuit una dies, mediam nox atra coperuit.
'undamentis montes agitantur in orbem,
mmota eſt tellus, patuere ſepulchra piorum
nctaque, quem norunt, paſſum timuere videre,
animum telo miles latus haurit aperto;
)fluit & ſanguis, nec aqua minus inde ſecuta.
:c illi pacto celant, noluntque fateri
miſſi factum, nefas occultare volentes,
ritus ergo poteſt gerere ſine corpore veſtem,

Acceptum panem, pariter vitisque liquor
Corpus, ait, sanguisque meus, qui funditu
Pro vobis, fieri semper quod postea jussit
Quave creatura panem vinumque putatis
Esse suum corpus cum sanguine? quæque
Non se factorem mundi per facta probavi
Et portare simul de carne & sanguine co
9. Hic Deus hic & homo verus verumq
De Patre principium, genitum de lumine
Spiritus & verbum, Christi sub imagine v
Cum Patre semper erat, unitus gloria &
Omnitenentis enim solus quia verba minis
Quem capit in terris, & per quem cuncta
Filius ipse Dei, carissimus ipse minister
Hinc genus, hinc & nomen habet, hinc deniq
De Domino Dominus, fluvius de fonte
Hic patribus sanctis parens ab origine mu
Teste Deo, quicunque Deum vidisse fate
Promissa & memoranda Patris patefecit al
Eduxit populum, gentem percussit iniqua
Ipse columna fuit lucis, nubisque rigoris
Siccavitque mare, & populos jubet ire p
Hostibus implicitis, fluctuque fretoque c

Terribili viſu, tremebundo corde virorum.
Poſt bis vicenos completis menſibus annos
Jordane diviſo, patuit via, conſtitit unda,.
Partirique tribus terram, promiſſa paterna,
Ipſe prophetarum verbum Patris ore locutus,
Eſſeque venturum terris, hominemque futurum
Prædixit, Chriſtum terris manifeſte profatus,
Expectatus in auxilium, ſpes unica vitæ,
Mundator carnis feræ, mortisque fugator:
Tandem venit ab imperio Patris omnipotentis,
Humanis ſeſe veſtivit & artubus ille.
Adam, virgo, draco, lignum, quæ cauſa ruinæ,
Et via, qua nos mors temeraria vicerat omnes,
Hac gradiens paſtor, pecudemque requirens
Angelo, virgine, carne ſua, lignique medela,
Ex quo victus homo victo periturus obibat:
Hic interpoſitus pro captis omnibus unus
Suſtinuit patiens inimicam in corpore pœnam,
Morte ſua ſpolians mortem, fit cauſa ſalutis.
Nec non in terris ſuo poſtquam corpore ſancto
Omnia perpeſſus, perſolvit debita noſtra,
Infernum petit, hic animas pro crimine vinctas,
Quæ ſine præſidio, concluſæ pondere legis,
Olim promiſſa, & ſperata, & tarda rogabant,
Sanctorum in requiem dedit, & cum luce retraxit.
Tertia namque die ſubiens cum corpore victor
Immani virtute Patris, via facta ſalutis,
Inque creatura portans hominemque Deumque,
Conſcendit cœlos, captivas ille reducens
Primitias, munus Domino caramque figuram,
Conſeditque Patri lucis virtute recepta,
Gloria, qua munitus erat, dum vinceret hoſtem,
Spiritu conjunctus, de nobis carne ligatus,
Hunc Pater, & Dominum & Chriſtum, regemque, Deumque,
Judicio, regnoque dato miſſurus in orbem eſt.

Et verni roſeas titulabit floribus
Aeſtivæque graves maturas meſſis ariſtas,
Quis dabit & tumidas autumni vitibus uva
Quisve hiemi placidas ſemper laudabit oli
Recludetque ipſis renovatas fontibus und
Frondentesque vago cædet de gramine fl
Protinus ætherei modulabor luminis a
Jam mihi luciferas liceat contingere mu
Pandere ſecretas fluviali vertice lymphas,
Et lætas alio poſitas ſub ſidere ſilvas,
Aeternasque ſimul modulabor carmine ſi
Unde mare tumidum, immenſa fluctuet u
Quæ virtus ſolidas moveatque tremiſcere
Et lux unde novo præfulſerit aurea mund
Quisve hominem leto potuiſſet fingere
Unde genus vetitum potuiſſet creſcere ſec
Et quæ vivendi populo ſit multa cupido;
Quæve creata malo, moriendi, quæve p
Unde bonus roſeis ſit odorque ruborque
Quid faciat lætis ut vitis abæſtuat uvis,
Et plena e teneris tendantur ut horrea cu
Arbor ut in glacie nigris pubeſcat olivis.
Germinibus quis det varii incrementa vig

Et pecudes primum & volucres, procedere jussit,
Et dedit æquoreas compleri piscibus undas,
Et fœcundatas animabus cogit harenas.
Tandem compositis deducam carmina musis,
Atque salutares exponam fontibus undas,
Et lætum placidis venientem nubibus imbrem,
Inque animas hominum penitus, ultroque fluentem
Excipiat plenis in nostra novalia rivis.
2. Nunc age, securam vivamque attingere lympham,
Et celeres vitam amissam reparare per undas
Si velit, æternæ & pœnas evadere flammæ,
Ignarusque Dei, venturique inscius ævi,
Et potius venturæ adipisci præmia vitæ:
Hunc unum meminisse Deum, solumque precandum,
Qui totum in libra posuit sub limine mundum,
Aeternumque manens, semperque futurus in ævum,
Secula cuncta tenens, ante omnia sæcula solus
Ingenitus, sine fine Deus, sedemque supernam
Solus habens, solus cœlos supereminet altos,
Omnipotens solus, cui parent omnia rerum,
Qui sibi complacitum hominem formavit in ævum,
Pastorem pecudum, & Dominum dedit esse ferarum,
Qui sermone tenus potuit protendere cœlum,
Et solidam verbo potuit suspendere terram,
Et dicto citius disjunxerat æquoris undam,
Ac manibus coram dilexit fingere formam,
Atque suam voluit faciem quoque inesse decoram,
Spirituque afflavit vivendi vultibus auram.
3. Immemor ille Dei, temere committere tale
Non ultra monitum quidquam contingeret unum
Unde malum sciret, pariter dignosceret æquum.
Protinus illicitum vetuit contingere pomum.
Quanta Deus homini permisit munera mundi?
Et prædulce sui signavit pignus amoris,
Jusque dedit volucrum, pontumque solumque domandum,

 Utilia

Utilia & caræ tribuit mandata ſalutis.
Sub ditione dedit terras, animasque volantum,
Pennatumque genus, pecudum genus omne ferarum,
Et genus æquoreum, & deformia monſtra natarum.
Sed quoniam primo transgreſſus crimine legem,
Jamjam primus homo Domini mandata reliquit,
Conjuge, quæ mala cuncta ſuaſit, morte peribat,
Peccatique malum commiſit fœmina primum,
Transgreſſaque ſuum decepit lege maritum,
Eva inducta dolo patefecit limina letho,
Et ſibi cum genere procreavit funera toto.
Hinc nefas incautum, mors hinc quaſi ſemen in ævum
Spargitur: inde magis facinus percrebuit atrox,
Atque labor corruptum agitavit ſævior orbem.
Callidus hoc zelo ſerpens illexit in ipſo,
Inde magis populi accerſunt commiſſa malorum,
Atque nefanda malis pepererunt ſemina factis.
4. Idcirco Dominus ſolus, cui ſumma poteſtas,
Et ſuper alta tenens ſummi faſtigia cœli,
Altum in præcelſis habitans in ſecula lumen:
Præſentisque memor, quoque præſcius ante futuri,
Progeniem meriti decretum ſervat in ævum:
Et cunctas animas, tum corpora tarda gubernans,
Quæ ratione movent hominem per multa vagantem
Ut primum poſiti membrorum pondera cedunt,
Terrenisque leves reſolutis nexibus ibunt,
Ac proprias capient diverſis partibus oras.
Aſt alias lætis revocari protinus auris,
Servari penitus decretæ ad præmia legis,
Dum motis iterum revireſcant corpora membris,
Illic occultis claudentur prava tenebris.
Tunc homines primæ penſare præmia vitæ
Incipient, crimenque ſuum culpasque putare,
Et pœnis retinere, procul de morte futuris,
Judiciisque Dei memores aſtare piorum,
Expectare ſuam ſuorumque ex crimine pœnam.
Fundi-

ınditus aut pecorum ſine nomine vivere vitam,
ıcaſſumque Deo jam ſurdo fundere fletum.
5. An Deus omnipotens, cujus ſub lege reguntur
'mnia, non valeat poſt mortem reddere vitam?
.ut aliquid Dominus rerum non poſſe videtur?
i potuit tenebris pulſis extendere lucem,
.tque omnem verbo ſubito componere molem,
'mnia de nihilo quoque voce potente parare:
ur non ex aliquo poſſit componere notam,
)uæ fuerat quondam, quam finxerat ante figuram?
ıſſimilemque ſibi jubeat reſurgere formam,
um ſint cuncta Dei: reddit magis omnia tellus,
ıſſa retexet enim, quidquid contexerat olim.
i quam forte rogis abolevit flamma ſepultum,
ıut aliquem cæcis disjecerit æquor in undis,
i cujusque fame ſatiarunt viſcera piſces,
ıut fixere feræ crudelia funera membris,
ılitibus jacuit raptato corpore ſanguis:
Jltima non domino rapient ſua munera magno.
ıpparere Deo vivos de morte neceſſe eſt,
.eſumptisque ſuis homines aſtare figuris.
ırida ſic vacuis redduntur ſemina terris,
.t penitus fixis putreſcunt mortua ſulcis.
Nonne animatur & hinc reparatis culmus ariſtis,
Atque iterum vivis flaveſcunt fortia granis,
Conſurguntque novæ vario cum fœnore meſſes?
idera cuncta cadunt, iterumque renata niteſcunt,
.t dies in denſa moritur cum lumine nocte.
)ccidit, & jam nox rebus mox luce retectis,
amque ſuis alia atque alia dies ſurgit ab aſtris,
olque cadit, ſplendorifero qui lumine clarus,
.ux perit umbrato venienti veſpere mundo,
Et renovata ſuo vivit fuligine Phœnix,
Et ſua mox volucris, mirum, poſt buſta reſurgit;
Tempore nuda ſuo foliis quoque fruticat arbor,
'omorumque iterum curvantur germine rami.

6. Ad

Vultibus & forma, virtutis spiritus omn
Igneus his vigor est, rutilantia corpora,
Vis divina micat: hinc totus murmurat
Hinc trepidans penitus, vel quanta est, t
Parturiens homines, quos reddere jussa
Omnes mirantur, turbantur denique ni
Astraque mota pavent, subitæ virtutis
Sic veniente Deo, sonitus cum voce pc
Omnia continuo ruptis per regna sepulc
Omnis humus latis effundit hiatibus ossa
Viventesque patens populos eructat har
Hærent membra comis, nectuntur ossa r
Consertique regunt spirantia corpora ne
Et simul infuso motantur sanguine venæ,
Dimissisque cavis animæ redduntur apert
Organa quæque sua repetunt surgentia p
Proh miranda fides, hinc omnis pullula
Pullulat antiquo mortuorum pulvere tu
Matres atque patres repetita luce resurg
Magnanimi juvenes, pueri, innuptæque
Defunctique senes animis viventibus alta

uperibus mixtus, coæqualis in agmine dives.
tus ubique tremor, precibus tunc ingemit orbis,
endentesque manus populi clamore ſtupeſcunt.
7. Ipſe ſedens Dominus, ſublimi lumine clarus
que potens cunctis micat in virtutibus ignis,
celſoque throno cœleſti ſede coruſcat,
artyribus ſeptus, numero candente virorum,
lectisque ſuis comitatus vatibus extat;
ara quibus niveis effulgent corpora ſtolis.
nque ſacerdotes nitidis in veſtibus aſtant,
ſtantes rutilos inſigni fronte coronas,
bmiſſique omnes genibus veneranter adorant.
igie, hagie, ſancte Deus: vox omnibus una eſt.
c Dominus geminam mandabit ſiſtere plebem,
perat, & juxta numerum diſcernere pravos,
pellans placidis verbis ſua juſſa ſequutos,
dutosque jubet devicta morte vigorem,
mper inextinctas habitare ad luminis auras,
per antiquum ſemper florentia regna,
omiſſas per opes, per ſemper amœna vireta,
gere perpetuam præclaro in corpore vitam.
8. Eſt locus Eois Domino dilectus in oris,
x ubi clara, nitens, ſpiratque ſalubrior aura,
ternusque dies, atque immutabile tempus:
t ſecreta Deo regio, ditiſſima campis,
que beata nimis, ſudæque in cardine ſedis.
r lætus ibi, ſemperque in luce futurus,
nis & aſpirans vitalia flamina ventus.
mnia fert fœcunda, ſolo prædivite, tellus:
ores in pratis fragrant, & purpura campis
mnia prærutila miſcet non invida luce.
os alium lætus ſuo lumine veſtit amictus,
ſcidaque hic multo variantur ſemine rura,
roſeis nivea criſpuntur floribus arva.
eſcitur quibus usque locis felicior aura,
uæ melior ſpecie vel plus præcellat honore.

Talia

Talia florigeris nunquam naſcuntur in hortis
Lilia, nec noſtris efflorent talia campis,
Nec ſic nata rubet, mox ut roſa panditur aura,
Purpura nec tyrio ſic eſt intincta rubore.
Gemma coloratis fulget ſpecioſa lapillis;
Inde nitet praſinus, illinc carbunculus ardet,
Herboſaque viret prægrandis luce ſmagardus,
Hic & odoriferis naſcuntur cynnama virgis,
Et ſpiſſo lætum folio conflagrat amomum.
Hic jacet ingenitum radiantis luminis aurum,
Et nemora alta tenent florenti tempore cœlum,
Viventesque gravant uberrima germina ramos.
Porrexit ſimiles non illis India lucos,
Non ita denſa levat in monte cacumina pinus,
Nec ſic alticoma eſt umbra criſpata cupreſſus:
Nec vernus melius floret cum tempore ramus.
Hic abjetes celſo florent in vertice nigræ,
Aeternumque virent ſolæ ſine grandine ſylvæ.
Nulla cadunt folia, & nullo flos tempore deſit.
Flos quoque floret ibi rubens, ceu purpura Tarſi:
Flos hic, credo, roſa eſt, rubor atque odor acer in ipſo,
Sic foliis ſpeciem præfert, ſic ſpirat odorem.
Arbos ſtat cum flore novo, pulcherrima pomis,
Vitalem & frugem felicia robora denſant.
Mella viridanti confragrant pinguia canna,
Lac etiam plenis manat potabile rivis,
Vitam aſpirat ibi, quidquid pia terra vireſcit;
Et pulchre redolet munus medicabile Cretæ.
Fons illic placidis leni fluit agmine campis,
Quattuor inde rigant partitas flumina terras,
Ver puto ſemper agit veſtitus floribus hortus,
Non frigus variat hiberni ſideris auram,
Nec nutat preſſis radiata caloribus æſtas:
Cœlum luce ſua conſtanti temperat auram,
Et reficit fœtam meliori flamine terram.
Nox ibi nulla, ſuas defendunt aſtra tenebras;

'æque, insidiæque absunt, & dira cupido,
.xclususque metus, pulsæ de limine curæ.
[ic malus extorris, dignas exivit in oras,
lec vetitos unquam datur huic contingere lucos.
lic prisca fides electa in sede quiescit
ısistit gaudens æterno in fœdere vita,
t secura salus placidis lætatur in arvis,
emper victura, semperque in luce futura.
lic quicunque pius, æquique bonique colonus,
)uique Deum metuit sincera mente tonantem,
ıtque suos coluit sacra pietate parentes,
.t degit reliquam semper sine crimine vitam,
ıut inopem fidis opibus solatus amicum est,
ıtque laboranti nimium subvenit egeno,
auperis adjutor, pupillorumque patronus,
.ruit innocuos, subvenit crimine pressis,
lospitibus largæ tribuit sua pignora mensæ:
)mnia divine gessit, pia munera jussit,
Non alicui nocuit, non unquam aliena cupivit,
li exultantes divinis laudibus omnes,
lortantesque simul referunt ad sidera voces,
sallentes Domino celebrant per gaudia grates,
ınocuamque viam nunciis comitantibus ibunt.
9. Hæc postquam Dominus felicia dona peregit,
.t pariter justos æterna in regna remisit:
'um miseranda venit, lugens sua crimina turba,
.ffundit gemitus lachrimis arentibus omnes,
.t sua testatur crebris ululatibus acta,
'lammas pro meritis, stagnantia tela tremiscunt.
;orripit angelicus cœtus. prohibetque precari,
;t prohibet seras clamando fundere voces:
ublata venia fundum jaciuntur in imum.
) miseri, quoties majestas cognita vobis:
ıudistis sonitus, vidistis fulgura cœli,
ıssiduas pluvias, ventorum & grandinis iras
.xperti, quoties noctesque diesque sereni
'empora fœcundant pulchris Dei munera donis,

Verna-

Vernabantque rosæ, frugum nec defuit æstas,
Autumnus varie fundebat mollia poma,
Aspera hiems quamvis glaciales fregit olivas:
Cuncta Deus tribuit, bonitas nec defuit ejus.
Terra Deum tremuit, pontus de voce pependit,
Et fluvius siccas trepidus refugit harenas,
Et genitura Deum quævis per cuncta fatetur:
Vos miseri Dominum cœli terræque negastis,
Præconesque Dei, horrendum, sæpe fugastis,
Et justos potius crudeli cæde necastis:
Et fraus in vobis post crimen semper inhæsit:
Ergo sementis fructum capietis iniquæ.
Noscitis esse, Deumque tamen ridere soletis:
Ibitis in tenebras ignis & sulphuris altas,
Passuri ardentes justis cruciatibus iras:
Aeternæ Deus ossa jubet descendere pœnæ,
Ire sub ardorem rabidæ sine fine gehennæ,
Urgeri molem per stagna rotantia flammæ,
In flammamque jubet converti elementa minantem,
Atque omnem cœli descendere nubibus ignem.
10. Tunc avidus rapido est inclusus tartarus igne,
Atque procellosis flamma intus fluctuat undis,
Totaque vertentes confundit terra favillas.
Flammeus est sulcus, dentes vertuntur acuti,
Omnibus & torrens armabitur igneus annis.
Impetu tartareo frendent incendia mundo,
Illic præcipiti cursu torrentur in æstu,
Hinc fugiunt, illic cursu referuntur acuto.
Obvia fit sævæ flammæ fugientibus ira,
Agnoscuntque suam jam tum de crimine pœnam.
Jamque vaga a nullo tellus possessa colono
Aequoris extremo pressa & sub fine profundo,
Qua sol emenso radio disterminat orbem,
Et qua transacto conduntur sidera mundo,
Aether glíscit, atris obstrusa luce tenebris,
Ultima secretis stagnant flammantia rivis.
Est naturæ loci signatis ignea pœnis,

Infec-

Infernisque palus candens ardoribus atrox.
Intonat horrificis facinus pœnale caminis,
Aeſtuat, & rapitur lato de vortice flammæ,
In tormenta ruens fluctuque & gurgite ſævo,
Turbida cœnoſo fundo miſcetur harena.
Huc captiva gemens mittetur turba malorum,
Arſurumque nefas, ſcelerati corporis agmen:
Magnus plangor ibi, luctus ſociante boatu,
Et ſtridor rabidus, ululatus & inde dolentum.
Exurgent flammæque procul, artusque ſonori,
Ignis inardeſcet, gemitusque feretur ad auras:
Tunc humana mali pendet commiſſa propago,
Incipietque ſuas ad cœlum tendere palmas,
Et Dominum tunc noſſe volet, quem noſſe volebat
Antea non, cum noſſe illis foret utile tempus:
Illic quisque ſuæ profitebitur effera vitæ,
Injusſtasque manus, & ſævæ crimina mentis,
Horreſcetque ſuæ quæ noverit impia vitæ.
Jamprimum quicunque Deum male ſenſerit ante,
Et vaga mentito coluiſſet numine ſaxa,
Atque cruentiferis ſignis ſacraverit aras,
Et picturatas timuit ſine voce figuras,
Ac falſi tenues veneratus numinis umbras:
Et quoscunque malus ſeduxit protinus error.
Si quis adulter erat, ſi natos enſe necarat,
Si raptor graſſatus erat, ſi fraude clientes
Diſtulerat, ſi mente parum verſatus amica:
Sive ſuas hominum macularat ſanguine palmas,
Miſcueratve latebroſa ſi morte venenum:
Aut ſi veſtitus ſcelerato pectora fuco,
Sive malo alterius, lucro & gaudebat iniquo.
Admiſit quicunque nefas quodcunque malorum,
Ingens ardor eum, atque ignis torquebit amarus,
Suppliciumque dabunt peracerbo funere cuncti.
Plurima ſic hominum mœrentum turba jacebit.
11. Hoc quoties olim ſancti cecinere prophetæ,
Flatu & ſæpe Dei moniti dixere futura,

Nemo ſuas, miſerum, nemo eheu præbuit aures:
Sed Deus omnipotens voluit ſua præmia noſci,
Atque minas poſitæ per plurima talia legis.
Mittendo ſtatuit plures, & verba ſonantes
Divina, excitosque jubet prodire ſepulchris
Secum, cum fracto ſurrexerat ipſe ſepuchro.
Obſtupuere quidem plures, patuiſſe ſepulchra
Et cerni in clara præmortua corpora luce:
Miratique pios ſermones, dulcia dicta,
Ipſa voce ſuas tendunt ad ſidera palmas,
Gratanturque Deo, & victori talia Chriſto.
Illos non tumulos certum eſt, repetiſſe ſilentes,
Amplius aut terræ retineri viſcere clauſos.
Relliqua ſed recubat nunc turba cubilibus imis,
Ille dies donec, completo tempore magnus
Adveniat: cuncti Dominum jam agnoſcite verum,
Qui ſolus facit hanc animam ſua cernere luce,
Eandemque poteſt in tartara ſubdere pœnis,
Et cui cuncta patet vitæ mortisque poteſtas.
Poſſe Deum, nam velle ſat eſt: factumque loquendi
Implet, & obſtando plane nihil impedit illum.
Ille meus ſolus, cui credo ſenſibus imis.
At quoniam letho curſus concluditur omnis,
Quicunque eſt hodie, ſecum putet omnia mente.
Atque ideo, dum vita manet, dum cernere lucem,
Dum vitam mutare licet: quam terminus ævi
Obruat incautos, & neſcia lumina ſolvat.
Ultimus ille dies, mortis qui lege tenetur,
Quod precium ſupereſt; caræ invigilate ſaluti,
Et faciles certique bonum decurrite curſum.
Abſtergete piis commiſſa piacula ſacris,
Atque vagos nimium mundi vitate procellas:
Tum rectas & adite vias, & ſancta tenete.
Hinc lætis animis pravum depellite crimen,
Et concreta diu proluatur pectore culpa;
Commiſſasque mali labes abolete nefandas,
Aeternisque Deum precibus placate tremendum.

Peſſi-

ima cuncta bonis cedant mortalia vivis,
'ervate novam jamjam fine crimine vitam,
piantque bonis verisque assuescere mentes,
dibus & faciles divinis reddite voces:
meliora piis flagrabunt omnia vobis,
quoque cælestis capietis munera vitæ,
ique Deo longum semper vivetis in ævum,
'ea siderei cernentes gaudia regni.

III.
DE GENESI.

)rincipio Dominus cœlum terramque creavit:
. Namque erat informis, fluctuque abscondita tellus.
ıensusque Deus super æquora vasta meabat,
n chaos & nigræ fuscabant cuncta tenebræ.
dum disjungi jussit de cardine, fatur:
fiat: & claro nituerunt omnia mundo.
ı Dominus primi complesset facta diei,
ıdidit albentem nebulis nascentibus axem:
ipit immensus verrentia littora pontus,
tiplices rapiens validis cum tractibus amnes.
tia lux faciem terrarum fulva retexit,
la mox posito narratur nomine terra:
ea ventosis consurgunt germina campis,
ıiferique simul procurvant brachia rami.
ırta dies generat solis cum lampade lunam,
tellas tremulo radiantes lumine fingit.
: elementa dedit subjecto insignia mundo,
ıpora quæ doceant varios mutanda per ortus.
quinta accipiunt liquentia flumina pisces,
/olucres varias suspendunt aere pennas.
ta prægelidos in spiras lubricat angues,
ıdrupedumque greges totos diffundit in agros,
ıctaque multiplici mandavit crescere passim
mine, & immensis errare & pascere terris.

Hæc ubi constituit divina potentia jussa,
Rectorem inspiciens mundanis defore rebus,
Hæc memorat: Nostris hominem faciamus ad unguem
Vultibus assimilem, toto qui regnet in orbe.
Et licet hunc uno posset componere verbo,
Ipsa tamen sancta dignatus ducere dextra,
Inspirat brutum divino a pectore pulvis.
2. Quem postquam effigie formatum Deus sua vidit,
Metitur solum mordaces solvere curas.
illicet irriguo perfundit lumina somno,
Mollius ut vulsa formetur fœmina costa,
Atque artus mixtu gemino substantia firmet.
Inditur & nomen vivæ, quod dicitur Eva.
Quapropter nati linquunt de more parentes,
Conjugibusque suis positis cum sedibus hærent.
Septima, quando Deus factorum fine quievit,
Sacrata statuens venturi gaudia secli:
Ilicet exhibitis animantum ex ordine turbis,
Viritim cunctis nomen quod permanet, indit
Adami a Domino donata prudentia solers.
Quem Deus alloquio, junctam dignatur & Evam:
Crescit multimodo ventura in tempora partu,
Ut polus & plenæ vestro sint germine terræ,
Hæredesque mei: varios decerpite fructus,
Quos nemora & pingui reddunt de cespite campi.
Hæc ubi disseruit, læta paradisus in aula
Instruitur, primique aspectat lumina solis.
Gignitur hæc inter pomis lethalibus arbos,
Conjunctum generans vitæ mortisque saporem.
Aedibus in mediis puro fluit agmine flumen,
Quod rigat insignes liquidis de fluctibus ortus,
Quadrifidosque secat undante ex fonte meatus:
Phison auriferis prædives fluctuat undis,
Conspicuasque terit rauco de gurgite gemmas:
Prasinus huic nomen, illi est carbunculus ardens,
Perspicuusque vadis terram prælambit Evilat.
Post hunc Ethiopas Geon allapsus opimat.

Ter-

Tertius eſt Tigris, Eufrati adjunctus amœno,
Aſſyriam celeri diſcretim flumine ſulcans.
Hic poſitus cuſtos Adamus cum conjuge fida,
Atque opifex, tali formatur foce Tonantis:
Ne trepidate ſimul licitos præcerpere fructus,
Quos nemus intonſum ramo frondente creavit,
Sollicíti ne forte malum noxale legatis,
Quod viret ex gemino diſcreta ad munia ſucco.
Nec minus interea cæcos nox alta tenebat,
Ac modo formatos nec veſtis texerat artus.
3. Has inter ſedes, & baccis mitibus ortus,
Spumeus aſtuto vincens animalia ſenſu,
Serpebat tacite ſpiris frigentibus anguis,
Livida mordaci volvens mendacia ſenſu,
Fœmineo tentat ſub pectore mollia corda.
Dic mihi cur metuas felicia germina mali?
Nunquid poma Deus non omnia nota ſacravit?
E queis ſi ſtudeas mellitos carpere victus,
Aureus aſtrigero remeabit cardine mundus.
Illa negat, vetitosque timet contingere ramos:
Sed tamen infirmo vincuntur pectora ſenſu.
Illicet ut niveo jam mitia dente momordit,
Affulſit nulla maculatum nube ſerenum:
Tum ſapor illecebram mellitis faucibus indens,
Compulit inſueto munus deferre marito.
Quod ſimulac ſumpſit, deterſa nocte nitentes
Emicuere oculi, mundo ſplendente, ſereni.
Ergo ubi nudatum proſpexit corpus uterque,
Cumque pudenda vident, ficulnis frondibus umbrant.
Forte ſub occiduo Domini jam lumine ſolis
Agnoſcunt ſonitum, trepidique ad devia tendunt.
Tum Dominus cœli mœſtum compellat Adamum:
Dic ubi nunc degas? Reſpondit talia ſupplex:
O Domine, affatus pavido ſub corde tremiſco
Magne tuos, nudusque metu frigente fatigor.
Tum Dominus: Quis poma dedit noxalia vobis?
Tradidit hæc mulier, dum dicit lumina promptim

Candenti perfusa die, liquidumque serenum
Affulsisse sibi, solemque & sidera cœli.
Protinus ira Dei turbatam territat Evam,
Auctorem vetiti dum quærit maximus acti.
Illa sub hæc pandit: Serpentis suasa loquentis
Accepi, fallente dolo, blandoque rogatu:
Nam sua vipereis intexens verba venenis,
Hæc mihi præ cunctis narravit dulcia pomis.
Illicet omnipotens condemnat gesta draconis,
Præcipiens cunctis invisum visere monstrum:
Pectore mox fuso prorepere, tum sola morsu
Mandere: mansuro quæcumque in tempora bello,
Humanos inter sensus, ipsumque labentem,
Vertice ut abjecto pronus post crura virorum
Serperet, ut calcet dum labens comminus instat.
Fœmina fraudigeris misere decepta loquelis,
Præcipitur duro discrimine ponere partum,
Servitiumque sui studio perferre mariti.
Tu vero cui visa fuit sententia verax
Conjugis, immiti cessit quæ victa draconi,
Deflebis miserum per tempora longa laborem.
Nam tibi triticeæ surget pro germine messis
Carduus, & spinis multum paliurus acutis:
Ut cum visceribus lassis & pectore mœsto,
Plurima sollicitos præstent suspiria victus:
Donec in occiduo venientis tempore mortis,
Unde geris corpus, terræ reddare jacenti.
His actis, Dominus trepidis dat tædia vitæ,
Dejectosque procul sacratis dimovet hortis,
Obversosque locat, medioque eliminat igni,
In quo perceleri Cherubin evolvitur æstu,
Dum calidus defervet apex, flammasque volutat.
Queis Dominus, pigro ne frigore membra rigerent,
Consuit evulsas pecudum de viscere pelles,
Operiens nudos calidis de vestibus artus.

4. Ergo ubi conjugio sese jam fidus Adamus
Esse virum sensit, nomen genitricis amatæ

Ex-

Exhibet uxori, bino qui germine factus
Continuo genitor, diversis nuncupat orsis:
Atque Cain hic nomen habet, cui junctus Abelus.
Innocuas hujus servabat cura bidentes,
Ast alius curvo terram vertebat aratro.
Hi cum perpetuo ferrent sua dona Tonanti,
Dissimiles fructus sensu suadente dedere.
Nam prior uberibus fuerant quæ prosata glebis
Obtulit: ast alius miti se devovet agno,
Exta manu sincera gerens, adimpemque nivalem:
Confestimque placet Domino pia vota tuenti.
Quod propter gelida Cain incanduit ira.
Quem Deus alloquio dignatus, talibus infit:
Dic mihi, si rectum vivas, & noxia cernas,
Degere non possis contracto a crimine purus?
Desine mordaci fratrem disperdere sensu:
Qui tibi ceu Domino subjectus colla daturus.
Nec tamen his fractus, fratrem deducit ad arva,
Atque ubi deprensum deserto in gramine vidit,
Elidit geminis fraudans pia guttura palmis.
Quod factum Dominus celso speculatus ab alto,
Disquirit, quonam terrarum degat Abelus?
Ille negat positum custodem se fore fratris.
Cui Deus effatur: Numnam vox sanguinis ejus
Ad me missa sonat, celsumque ascendit ad axem?
Nosce igitur mansura tibi pro crimine tanto:
Nam modo quæ maduit germani sanguine terra,
Inviso maledicta tibi commissa negabit
Semina, & assumptis fructum non proferet herbis.
Torpidus ut multo collidens membra tremore.

IV.
DE SODOMA.

1. Jam Deus omnipotens primævi tempora secli,
Vindice diluvio, cunctis aboleverat undis,

Quas cœlum ſparſit terræ, maris expuit æquor:
Hactenus haud liquido pœnas decernere pactus
Excidio, quoties hiemes induceret aer,
Frenandis varium pluviis mandaverat arcum,
Purpureo & viridi ſignantem nubila limbo.
Iridis huic nomen, propria eſt quæ fibula nimbis.
2. Sed recidiva hominum pariter cum gente ſecund
Impietas, iterumque mali nova pullulat ætas,
Excidio jam non imbres ſortita, ſed ignes.
Sic Sodomum meruit tellus ardentibus uri
Flammis, & finis portendere ſigna futuri.
Effera luxuries illic, inimica pudoris,
Inſtar legis erat, fugeret quam preſcius hoſpes,
Ante vel ad Scythicas, vel apud Buſiridis aras
Exoptans per ſacra necem, cæſusque cruorem
Fundere Bebrycium, & Libycas ſatiare palæſtras:
Anteque vel Circæa novas per pocula formas
Sumere, quam læſum Sodomis amittere ſexum.
Pulſabant cœlum invidia, connubia mixta,
Inceſtu parili, generis natura rebellis
In ſeſe, læſumque viri cum corpore nomen.
Tempore ſed certo Deus omnia perſpeculatus,
Judicat injuſtos patiens, ubi criminis ætas,
Ceſſandi ſpacium vis nulla coegerit iræ.
Jamque dies ultrix aderat, duo de grege miſſi
Angelico, forma juvenes, qui ſpiritus ambo
Diva miniſterio Domini mandata ferebant.
Succedunt Sodomis: illic de ſtirpe piorum
Transvena Loth aderat, ſapiens, juſtique colonus
Unus erat, meminiſſe Deum: ſolet utilis arbor
In ſilvis latitare feris, velut hoſpita, fructu.
Is tunc pro porta reſidens, vix mœnia adibant
Cælicolæ, quanquam divinos neſcius, ultro
Advocat, appellat, patrio veneratur honore,
Hoſpitioque vocat, longe ſtabulare parantes
Eniſus longis precibus, pia pignora menſa
Officiiſque probis ſtudio diſpungit amicos.

Nec

Nox requiem dederat, lux ſolverat altera noctem,
Et Sodoma in foribus ſtrepitat conqueſta rudendo.
Loth contra ſupplex: Ne vos nunc pacta libido
Incendat, juvenes, ipſam fœdare juventam:
Quo luxus genitura vocat? quō ſemina fruſtra?
Quo nullæ nuptant animæ: non luſtra colentes,
Non ſtabulis reduces, non undis ſubter hiantes,
Nec quæ pennarum modulis prope nubila pendent,
Nec quæ per terram protracto corpore manant.
Omne genus, luxu genus eſt: ſed fœmina conjux
Omnibus, & nunquam cuiquam niſi fœmina mater.
Nunc ſi fas juvenilis habet vaſtare pudorem,
Sunt intus natæ bijuges mihi, nubilis ætas,
Virginitas in flore tumet, jam dedita meſſi,
Digna cupido viris, tulerit quam veſtra voluptas:
Cedo pater, proque hoſpitibus penſabo dolorem.
Vulgus ad hæc demens: Quisnam tu, quantus, & unde?
Qui nobis domineris, ait, legesque recondas?
Transvena, corrector Sodomorum, duplicat iras.
Nunc igitur tute ipſe lues, quod noſtra cupido eſt,
Pro natis, proque hoſpitibus: ſatis unus in omnes.
Dicta & facta ſimul: vulgi mora nulla furentis.
Turbidus hiberno ut dum volvitur impete torrens.
Rivorum numeros uno pede fertur in omnes:
Si qua illic arbor rapidis offenditur undis,
Haud manſura diu, quantum radice licebit
Crinitas durare moras, ubi ſubter adeſam
Perdit humum circumfoſſo cum caudice pendens,
Huc illuc certam differt incerta ruinam:
Haud aliter Loth in media vertigine vulgi,
Nutabat vinci prope jam: ſed diva poteſtas
Subvenit, angelici juvenes de limine raptum
Reſtituunt tectis: demens ſed vulgus ibidem
Pœnarum auſpiciis mulctatur lumine diro.

3. Tunc decreta Dei referant, dignam fore pœnam
De cœlo Sodomis: ipſum meruiſſe ſalutem
Juſtitiæ titulo: Quin ergo accingeris iſthinc

ſtabant juvenes Chaldæum educere ta
Eja age Loth, exurge, tuamque aſſum
Et natas duplices, atque hinc extermin
Præveniens Sodomum pœnas (manibus q
Producunt trepidos) atque hæc tibi cet
Serva Loth animam, ne viſum in terga
Vertere forte velis, cœptum vel ſiſtere
In montem propera. Timuit Loth ard
Ereptare gradu, cœleſtes ne prius iræ
Opprimerent: alios igitur depoſcere po
Aggreditur, parvam quam contra aſpe
Huc, inquit, contendo fugas: vix mœ
Nec longe, nec magna: Illi favere pet
Urbis & ipſius pariter geſſere ſalutem.
Inde Segor vico nomen vox barbara no
Tunc Loth ingreditur Segor, ſimul ex
Ultimus ille quidem, in Sodomamque inc
Infert, nam totos radios armaverat ign
Aemula ſubſequitur caligo, includere lu
Captans, atque globos confuſo intexere
Fumantes coeunt nubes, novus irruit i
Sulphura cum flammis flagrantibus æſtua
Exuſtus crepitat liquidis ardoribus æther
Hinc habet in falſo de vero fabula fama

Hic aliter versæ mœrent miracula formæ:
Namque comes conjux, heu me male tum quoque legis,
Fœmina non patiens, divina ad murmura cœli,
Audaces oculos nequicquam sola retorsit,
Non habitura loqui quod viderit: & simul illic
In fragilem mutata salem, stetit ipsa sepulchrum,
Ipsaque imago sibi, formam sine corpore servans.
Durat adhuc etenim nuda statione sub æthram,
Nec pluviis dilapsa situ, nec diruta ventis.
Quinetiam si quis mutilaverit advena formam,
Protinus ex sese suggestu vulnera complet.
Dicitur & vivens alio jam corpore, sexus
Munificos solito depungere sanguine menses.
4. Nusquam sunt Sodomi, nusquam illorum impia lucent
Mœnia: cum dominis domus omnis inops ita nusquam,
Tota rogus regio est, hinc atro horrore favillæ,
Hincque situ cano cineres incendia signant.
Occidit illa prior feritas, quam prospiciens Loth.
Nullus arat frustra piceas fuligine glebas.
Semiperempta etiam si qua illic jugera, lætas
Autumni conantur opes, facile optima sese
Promittunt oculis, pira, persica, & omnia mala,
Donec carpuntur: nam protinus indice tactum,
Solvitur in cinerem, fit vana favillaque pomum.
Sic igitur cœlo pariter terraque sepultis,
Nec mare vivit ibi, mors est maris illa quieti,
Idque animat nullus per anhela volumina fluctus:
Quodque etiam patrio nunquam suspirat ab austro,
Quodque cavet proferre aliquam de gurgite gentem
Squamigeram, lævive cute vel cortice septam,
Vel crispam concham, aut duplici compagine clausam.
Solum illic propria mentitur fruge bitumen,
Exusti fuligo maris, quod vividus ardor
Subter stagna coquens de sulphuris & salis æstu
Temperat, inque picem dat terræ hærere marinam.
Invehitur proprio cum tempore pingue crematæ
Virus

Virus aquæ, spumisque cutis super æquora nigra
Texitur, appellunt queis est ea captio mercis:
Acclinant læves laterum libramine lembos,
Ut semel impositam doceant conscendere vectam.
Nam se sponte levans adnabit mercis ad ora
Navigii, preciumque dabit pro munere largo,
Ni plaga contigerit, quam mensis femina vestit.
Ecce aliud monstrum pelagi de clade notatur:
Cuncta illic commissa natant: natura recessit
Mergendis data corporibus. Si denique testæ
Luciferam narem insistens, quæ spiritus igni est,
Velificavit apex, flammæ si flamma perempta est,
Ibit subter aquas destructio naufraga lucis.
Hæ Sodomum & Gomorrum signant in secula pœnas,
Gentibus injustis, queis pectora dura timorem
Deseruere Dei, de cœlo jura tueri,
Inque unum rerum Dominum spectare docebunt.

V.

DE LIGNO VITÆ.

1. Est locus ex omni medius, quem cernimus, orbe,
Golgota Judæi patrio cognomine dicunt:
Hic ego de sterili succisum robore lignum
Plantatum, memini fructus genuisse salubres.
Non tamen hos illis, qui se posuere, colonis
Præbuit: externi fructus habuere beatos.
Arboris hæc species uno de stipite surgit,
Et mox in geminos extendit brachia ramos:
Sicut plena graves antennæ carbasa tendunt,
Vel cum disjunctis juga stant ad aratra juvencis,
Quem tulit hoc primo maturo semine lapsum
Concepit tellus: mox hinc (mirabile dictu)
Tertia lux iterum, terris superisque tremendum
Extulerat ramum, vitali fruge beatum.
Sed bis vicenis firmatus & ille diebus,

Cre-

Crevit in immenſum, cœlumque cacumine ſummo
Contigit, & tandem ſanctum caput abdidit alto.
Dum tamen ingenti biſſenos pondere ramos
Edidit, & totum ſpargens porrexit in orbem:
Gentibus ut cunctis victum, vitamque perennem
Præberent, mortemque mori qui poſſe docerent.
Expletis etiam mox quinquaginta diebus,
Vertice de ſummo divini nectaris hauſtum
Detulit in ramos, cœleſtis ſpiritus auræ:
Dulci rore graves manabant undique frontes.
2. Ecce ſub ingenti ramorum tegminis umbra
Fons erat: hic nullo caſu turbante ſerenus,
Perſpicuis illimis aquis, & gramina circum
Fundebant lætos vario de flore colores.
Hunc circum innumeræ gentes, populique coibant
Quam varii generis, ſexus, ætatis, honoris,
Innuptæ, nuptæque ſimul, viduæque, nurusque,
Infantes, puerique, viri, juvenesque, ſenesque.
Hic ubi multigenis flexos incumbere pomis
Cernebant ramos, avidisque attingere dextris
Gaudebant, madidos cœleſti nectare fructus:
Nec prius hos poterant cupidis decerpere palmis,
Quam lutulenta viæ veſtigia fœda prioris
Detererent, corpusque pio de fonte lavarent.
Ergo diu circum ſpaciantes gramine molli,
Suſcipiunt alta pendentes arbore fructus.
Tum ſi qui ex illis delapſa putamina ramis,
Et dulces, multo rorantes nectare, frondes
Veſcuntur, veros exoptant ſumere fructus.
3. Ergo ubi cœleſtem ceperunt ora ſaporem,
Permutant animos, & mentes perdere avaras
Incipiunt, dulcique hominem cognoſcere ſenſu.
Inſolitum multis ſtomachum moviſſe ſaporem
Vidimus, & fellis commotum melle venenum
Rejeciſſe bonos turbata mente ſapores:
Aut avide ſumptum non dilexiſſe, diuque
Et male potatum tandem evomuiſſe ſaporem.

Sæpe

Sæpe quidem multi, renovatis mentibus, ægros
Reſtituere animos: & quæ ſe poſſe negabant,
Pertulerant, fructumque ſui cepere laboris.
Multi etiam ſanctos auſi contingere fontes,
Diſceſſere iterum ſubito, retroque relapſi,
Sordibus & cœno miſti volvuntur eodem.
Multi vero bono portantes pectore, totis
Accipiunt animis, penitusque in viſcera condunt.
Ergo qui ſacros poſſunt accedere fontes,
Septima lux illos optata ſiſtit ad undas,
Tingit & in liquidis jejunos fontibus artus.
Sic demum illuviem mentis, vitæque prioris
Deponunt labem, puraſque a morte reducunt
Illuſtres animas, cœlique ad limen ituras.
Hinc iter ad ramos, & dulcia poma ſalutis:
Inde iter ad cœlum per ramos arboris altæ.
Hoc lignum vitæ eſt cunctis credentibus, Amen.

VI.

AD SENATOREM EX CHRISTIANA RELIGIONE AD IDOLORUM SERVITUTEM CONVERSUM, CARMEN.

1. Quum te diverſis iterum, vaniſque viderem
Inſervire ſacris, priſcoque errore teneri,
Obſtipui monitus, quia carmina ſemper amaſti,
Carmine reſpondens, properavi ſcribere verſus,
Ut te corriperem, tenebras præponere luci.
Quis patiatur enim, te Matrem credere magnam
Poſſe Deam dici, rurſusque putare colendam,
Cujus cultores infamia turpis inurit?
Namque ſacerdotes tunicis muliebribus iidem
Interius ritum cultu interiore fatentur,
Idque licere putant, quod non licet; unde per orbem
Leviter incedunt, mollita voce loquentes,
Lapſatoſque tenent extenſo pollice lumbos,

Et proprium mutant vulgato crimine ſexum.
Cumque ſuos celebrant ritus, his eſſe diebus
Se caſtos memorant; at ſi tantumodo tunc ſunt
Ut perhibent, caſti; reliquo jam tempore quid ſunt?
Sed quia coguntur ſaltem ſemel eſſe pudici,
Mente fremunt, lacerant corpus, funduntque cruorem.
Quale ſacrum eſt vero, quod fertur nomine ſanguis?
2. Nunc etiam dicis, quod te non fecerit ætas,
Sed tua religio calvum, caligaque remota
Gallica, ſit pedibus molli redimita papyro.
Res miranda ſatis, dejectaque culmine ſummo.
Si quis ab Iſiaco Conſul procedit in urbem,
Riſus oris erit; quis te non rideat autem,
Qui fueris Conſul, nunc Iſidis eſſe miniſtrum?
Quodque pudet primo, te non pudet eſſe ſecundo;
Ingeniumque tuum turpes damnare per hymnos
Reſpondente tibi vulgo & lacerante ſenatu;
Teque domo propria victum cum faſcibus ante,
Nunc quoque cum ſiſtro faciem putare caninam.
Hæc non humilitas, ſed humilitatis imago eſt.
Aedibus illa tuis ſemper monumenta manebunt.
Rumor ad noſtras pervenit publicus aures,
Te Dixiſſe: Dea erravi, ignoſce, redivi.
Dic mihi, ſi valeas, quum talia ſæpe rogaras,
Et veniam peteres, quæ tecum verba locuta eſt?
Vere mente cares, ſequeris qui mente carentes.
Hæc iterum repetis, nec te delinquere ſentis.
Quid mereare, vide; minus eſſes forte notandus,
Si tantum hoc ſcires, & in hoc errore maneres;
At cum vericulæ penetraveris oſtia legis,
Et tibi noſſe Deum paucis acceſſerit annis;
Cur linquenda tenes, aut cur retinenda relinquis?
Nilque colis, dum cuncta colis; nec corde retractas
Vera quid a falſis, quid ab umbris lumina diſtent.
Philoſophum fingis, cum te ſententia mutet;
Nam tibi ſi ſtomachum popularis moverit aura;
Et Judæus eris, totusque incertus haberis,

Indul-

Indulge dictis, sapientia non placet alta;
Omne quod est nimium, contra cadit; unum operatur
Et calor & frigus, sic hoc, sic illud adurit;
Sic tenebræ visum, sic sol contrarius aufert,
Et pariter lædunt, gelidum fervensque lavacrum;
Esca alitur corpus, corpus corrumpitur esca;
Vimque suam minuit, si quid protenditur ultra.
Denique si sedeas; requies est magna laboris;
Si multum sedeas; labor est: Maro namque poeta
Pro pœna posuit; sedet, æternumque sedebit
Infelix Theseus; semper nocet utile longum;
Prandia longa nocent, Jejunia multa fatigant;
Sic nimium sapere stultum facit improba secta.
Medea sic docuit, moderamen amabile dixit.
Sed tu nec sectam modo, nec moderamina curas;
Mens autem stabilis nullo pervertitur æstu,
Ipsaque simplicitas nunquam mala cogitat ulla.
Hinc sincera fides æterna fide fruetur;
Et contra dolus longo cruciabitur igni.
Elige, quid velis, ut digna piacula vites.
Sic tamen hanc veniam mereatur creditor inquam,
Ut leve crimen erit, si nolis noscere vera;
Non leve crimen erit, si cognita vera relinquas.
Sed te correctum forsan matura senectus
In melius revocat satiatum erroribus istis;
Tempus enim mutat mala; digerit omnia tempus.
Tunc igitur cum te consulta reduxerit ætas,
Disce Deo servare fidem, ne forte bis unum
Incurras lapsum: quia vere dicitur illud:
Qui pedis offensi lapidem vitare secundo
Nescit & in cautus iterum vexaverit artus;
Imputet ipse sibi, nec casibus imputet ullis.
Corrige delictum fidamine, corrige mentem,
Suffecit peccare semel; desiste vereri;
Non erit in culpa, quem pœnitet ante fuisse.

VARIE-

※)o(※

VARIETATES QUÆDAM TEXTUS TERTULLIANEI.

In locis juxta Hallensem recensionem obscurioris sensus, dubiæque aut suspectæ lectionis:

IN LIBRO DE PALLIO.

§. *fol.* 1. *loco*: nec brachiis paræ.	*habet mea Parif. editio anni* MDCVIII. parcæ.
ibidem loco: sed nec cingulo sinus dividere, expetitum: quadrata justitia beatæ in viris stabant.	*habet eadem*: sed nec cingulo sinus dividente, expeditæ atque quadratæ institа.
ibidem fol. 2. *loco*: salutasset romanum præcoqua.	*habet eadem*: salutaret romana præcoqua.
ibidem loco: pecoris caput vindicantis.	*habet eadem*: capite &c.
§. 2. *fol.* 3. *loco*: fontium venæ cavillando, & fluminum viæ obhumando.	*habet eadem*: venæ ebullando, & fluminum viæ obumbrando.
ibidem fol. 3. & 4. *loco*: sed & & enatando rursus in forma: mutavit rursus orbis, aliud idem. Mutat &c.	*habet eadem*: sed & enatando rursus infima mutavit, rursus orbis alius, idem mutat &c.
ibidem fol. 4. *loco*: & sybilla non mendax; cum in Athlantico &c.	*habet eadem*: & (si ille non mendax) Æon, in Athlantico &c.
ibidem loco: angustis retorquens.	*habet eadem*: angustiis &c.
ibidem loco: novum vitii mari imbuit.	*habet eadem*: nomen vitii mari induit.
ibidem loco: cum solo mortem vivit.	*habet eadem*: bibit.
ibidem loco: Bellis quoque plurimum licuisse, & tristia perget &c.	*habet eadem*: Bellis quoque plurimum licuit. Sed piget tristia non minus &c.

ibidem loco: si tamen Ninus regnaret &c. — *habet eadem*: regnavit &c.

ibidem loco: alias versura compensati redit. — *habet eadem*: compensato &c.

ibidem fol. 4. & 5. *loco*: Itaque colere omnia si demum intelligis alibi stipantem copiam, alibi deserentem, runcare atque rustare instituit, ut &c. — *habet eadem*: Itaque cogitans omnia sibi domum, intelligens alibi stipantem copiam, alibi deserentem, runcare, atque rustare consuluit, &c.

ibidem fol. 5. *loco*: quot populi repurgati? — *habet eadem*: propaginati?

§. 3. *fol.* 5. *loco*: & quidem de cataclistis &c. — *habet eadem*: cataclitis.

ibidem loco: in angustias stipat. — *habet eadem*: in angusta se stipat.

ibidem fol. 6. *loco*: nomis explicat. — *habet eadem*: novum se explicat.

ibidem loco: quo minutioribus multo liquet. — *habet eadem*: licet.

ibidem loco: & mater legit &c. — *habet eadem*: & Afer legit.

ibidem loco lectionis fonsan mendosæ: Hammon facit ovium dives &c. — *habet eadem*: Hammon visit &c.

ibidem fol. 7. *loco*: filum eliquat. — *habet eadem*: eliquasse.

ibidem loco: in restis pristini modum, quam phyliræ tenuis junxerat &c. — *habet eadem*: & in vestis pristinæ modum, quam philyra tenui vinxerat, &c.

ibidem loco: plautiores conchæ &c. — *habet eadem*: lautiores conchæ.

ibidem loco: quæ per aerem liquando araneorum horoscopis idonius sedes tendit, dehinc devorat, mox alvo reddere, proinde si necaveris, animata jam stamina volves. — *habet eadem*: quæ per aerem aliquando araneorum more scopis idonius se distendit, dehinc devorat, mox æque reddere, proinde si necaveris, animata jam stamine alvo.

ibidem loco: præter urbem censebat. — *habet eadem*: pellendos urbe censebat.

§. 4. *fol.* 7. *loco*: si est Romanitas omni salus nec honestis tamen modis ad græcos estis? — *habet eadem*: si est Romanitas omnis alia, nec vestis; tamen admodum græci estis.

ibid. fol. 8. *loco*: Xisticis mundicia? — *habet eadem*: exoticis mundiciis.

ibidem

): græcatim depilari.	*habet eadem:* depaliar¹.
o: culpæ prope eft.	*habet eadem:* cultus probrum eft.
co: *mendosæ forsan* : *vel genitivi contra-* nftrum eruditorem.	*habet eadem:* monftrorum eruditorem.
): Feras in puero ma-llicitudinem patiens m hiftriculus, certe 'um alicui clanculus .	*habet eadem:* feras in puero matris follicitudinem. Patiens certe jam uftriculas, certe jam virum alicujus clanculo functus.
o: ftrongyls fervat.	*habet eadem:* ftatua fervat.
9. *loco:* cerebris ad-umque.	*habet eadem:* celebris adhuc eorum &c.
): & exeduratas &c.	*habet eadem:* exodoratas.
o ciria leonina.	*habet eadem:* ftiria &c.
): hiatus crinibus in-genuini inter antias ati. Tota &c.	*habet eadem:* hiatus crinibus infarfos, genuinos inter antias adumbratos, ne tota oris contumelia mugiret. Si &c.
o: veftigia cæftuum ccupavit, ita &	*habet eadem:* faftigia cæftuum viriofa occupavit, ita & .... exftruxit.
: ne caninæ forte &c.	*habet eadem:* nec magnæ &c.
o: fubneronem.	*habet eadem:* fub Nerone.
o: mutandis induviis, iro falvo.	*habet eadem:* mutandis in dubii etiam vero falvo.
. 10. *loco:* inflatior fet.	*habet eadem:* delectaffet.
): cur non & in baxa? calciare, nifi auro græcatur. Dicet &c.	*habet eadem:* cur non & in baxa tyria calciare? nifi aurum minime græcatos decet. Atquin.
o: homines Deus fa-	*habet eadem:* Deas.
11. *loco:* in Bellonæ	*habet eadem:* montes.
o: crepidæ græca-.	*habet eadem:* & crepidæ cretatæ græcatim.
12. *loco:* transgreffi ia.	*habet eadem:* transgreffus &c.
): ad fimplicem capta-tc.	*habet eadem:* fpecta telam &c.
o: deducat in talias.	*habet eadem:* tilias.

[redacted]

LECTIONES VARIÆ

ibidem loco: vincipedem.	*habet eadem:* uncipede
ibidem loco: quod Cratetis, mora nusquam vestiendo cum ponitur.	*habet eadem:* quod (more nusquam ve componitur.
ibidem fol. 13. *loco:* comitiasti.	*habet eadem:* concitasti
ibidem fol. 14. *loco:* patinam coniscavit.	*habet eadem:* conflavit.
§. 6. *fol.* 15. *loco:* verum & accendones.	*habet eadem:* cerdones.

IN LIBRO AD SCAPULAM

§. 5. *fol.* 21. *loco:* Κρημνοῖς ἢ βρόχοις &c.	*habet Rigalt. & quidem,* *lensis judicat, melius* μοῖς, ἢ βρόχοις

IN LIBRO DE ORATIONE

§. 14. *fol.* 32. *loco:* huic præceptor tu sis &c.	*habet melius Rigalt.* hu cepto reus tu sis.
§. 16. *fol.* 35. *loco:* texuerunt statim.	*legit Muratorius:* texe
§. 17. *fol.* 36. *loco:* solemnitatem dispungimur.	*conjicit idem, legendu* dispungimus.
§. 23. *fol.* 39. *loco:* adversus hominem, qui nos undique observat.	*puto forsan legendum:* &c.
ibidem loco: non otiosi &c.	*corrigit Murat.* otiosi otiosæ.

IN LIBRO DE BAPTISMO.

§. 3. *fol.* 41. *loco:* terra autem erat visibilis &c.	*habet mea:* invisibilis &
ibidem fol. 42. *loco:* si quæ vitam terrenam &c.	*habet mea:* æternam &c
§. 4. *fol.* 42. *loco:* qua jam tunc etiam ipso habitu prænotabatur ad baptismi figuram, Dei spiritum, qui ab initio supervectabatur super aquas, intinctorem moraturum.	*habet mea:* quæ jam tun ipso habitu prænotab baptismi figuram, De tum, qui ab initio su ctabatur super aquas, ctos reformaturum.
§. 5. *fol.* 44. *loco:* nam & enectos &c.	*habet Wouw.* apopnictos

TEXTUS TERTULLIANEI.

7. *loco*: fine dubio Christo &c.	*habet Codex Wouw.* aqua.
19. *loco*: in sola pœ- tinguere.	*habet mea*: sola se pœnitentia tinguere.
54. *loco*: aut Diaco- itur, discentes, &c.	*habet mea*: dicentes &c.
): dicatum Episco-	*habet V. C. Wouw.* Episcopis.
: quodsi quæ Paulo n adscripta sunt, ad n &c.	*addit idem*: scriptum Teclæ &c. *mea autem habet*: quodsi quæ Pauli perperam scripta legunt, exemplum Teclæ &c.
o: qui ne discere &c.	*legunt alii*: docere &c.
55. *post*: quid enim est.	*addit in mea Pamelius ex Gagnæo*: si non tam necesse &c.
): viduis per vaga- &c.	*habet Wouw.* vacationem.
56. *loco*: passio Do- ı qua tinguimus &c.	*habet idem*: in quam &c.
: nec incongruenter.	*interserit idem*: quis &c.

I LIBRO I. AD UXOREM.

3. *loco*: quæ de car- , vel in sententiam il- ım septem fratribus ccessionem nuptiis e, &c.	*habet mea*: zelo. Vel Domini sententia, illa quam septem fratribus per successionem nupsisse voluerunt, neminem &c.
9. *loco*: sed licet fi- , &c.	*habet mea*: sed licet figura tum &c.
: idem mox legi &c.	*habet mea*: eidem &c.
'o. *loco*: quam com- , & distortum.	*habet Rigalt.* comprehensum &c.
o: atque isto beata lemve qui negent, stimonii confessione :.	*habet mea*: At quæ ista beatitas est, ideo, ne qui neget, &c.
): prælatio enim su- lissuasio est infirmo- .	*conjectatur Hallensis*: superiorum, & *mea habet* infimorum &c.
1. *loco*: quæ nullam vel ætatis occasio- missis maritis &c.	*habet mea*: quæ nulla formæ, vel ætatis occasione pressæ, maritis &c.

ibidem fol. 62. *loco :* compensas delenda	*habet mea ;* compensan
ibidem loco ; cujus omnia cœlestia &c.	*interpungit Jun.* cujus cœlestia &c.
§. 3. *fol.* 62. *loco :* satis enim desunt nostra : securi sumus &c.	*habet Jun.* satis enim (nostra securi sumus beris &c.
ibidem fol. 63. *loco :* seculi vitia detinentes &c.	*habet mea :* vitia defini
ibidem loco ; ab his nunc nos arcent &c.	*habet mea :* arceat &c.
§. 6 *fol.* 63. *loco :* quod si habent, obliterare &c.	*habet mea :* habentes &
ibidem loco : de rebus habuit.	*habet mea :* abiit.
ibidem loco : quam pleræque gentilium &c. parcant &c.	*habet Latinius :* quum *Rigalt.* parentant &c
ibidem loco : voluntarii spadones pro cupiditate cœlesti &c.	*habet mea :* voluntariis nibus, *Rigalt. autem* cœlestis. quodsi &c
ibidem loco : continentia sanctæ fœmina &c.	*habet mea :* sancta, fœmi *Rigalt. autem :* sancta næ &c.
ibidem loco : Virginitatis & viduitatis sacerdotio &c.	*habet mea ;* sacerdotia (
ibidem loco : Aceæ Junoni.	*habet mea :* Acheæ Jun
ibidem fol. 64. *loco :* oblivione a matrimonio allectas &c.	*habet mea :* Oblivione monii &c.
ibidem loco : manentibus in æternum &c.	*legendum putat Hall.* ar bus &c. *Latinius hal* terim.
ibidem loco : quasi ex ævo continent &c.	*habet mea ;* quasi ex æ continentiam gehenn dotum.
§. 7. *fol.* 64. *loco ;* neminem ex Dei &c.	*habet mea :* nisi ex Dei tate.
ibidem post : igitur defuncto per Dei voluntatem.	*addit Rigalt.* viro.
ibidem post : ne quæsieris solutionem.	*supplet mea :* Absolutus trimonio, ne quæsi ligationem.
§. 7. *fol.* 65. *loco :* disciplinæ Ecclesiæ &c.	*habet mea :* disciplina.

TEXTUS TERTULLIANEI,

IN LIBRO II. AD UXOREM.

§. 1. *fol.* 67. *loco:* proclivum tibi labendi &c.	*habet Rigalt.* proclivium &c.
ibidem loco: certes istud &c.	*habet mea:* certe scis &c.
ibidem loco: de viduis quidem, & nuptis &c.	*habet mea* innuptis &c.
§. 2. *fol.* 68. *loco:* consentanea maritum &c.	*habet mea:* consentaneum &c.
ibidem loco: dicit uxorem duci infidelem &c.	*habet mea:* ducit &c.
ibidem fol. 69. *post:* sic solet divina vox.	*addit Rigalt.* ut statim intelligas &c. *mea autem habet:* sic solet. Divina, Uxor, statim observes.
ibidem loco: quis enim intelligere possit &c.	*habet mea:* quia enim alius possit pericula multa, & vulnera fidei, in hujusmodi nuptiis, quas prohibet Apostolus providisse.
ibidem loco: perseverasse videatur &c.	*habent Latin. & Rigalt.* jubeatur &c.
ibidem loco: sanctificare eam non sint deprehensi.	*habet Latin.* sanctificare eam non possint, cum non sint &c. *Rig. vero:* non possunt, in qua non sint deprehensi.
§. 3. *fol.* 70. *post:* ad Dominum pertinentia.	*habet mea loco puncti* comma *tantum.*
ibidem loco: ut dixit, fidei &c.	*habet mea:* ut dixi.
§. 4. *fol.* 71. *loco:* sed viderit qualiter vir officia pendat Domino. Certe &c.	*habet mea:* sed viderit, qualiter viro officia pendat, Domino certe non potest pro disciplina satisfacere.
ibidem loco: jam vero alicui fratrum ad osculum convenire, aquam sanctorum pedibus offerre, de cibo, de poculo invadere, desiderare, in mente habere.	*distinguit mea:* convenire? offerre? in mente habere?
ibidem loco: poma praeclusa sunt.	*habet mea:* proma. *Sub quibus judice Rhenano intelligit Tertull. cellas promas, sive promptuaria, in quibus esculenta reponuntur.*

§. 5. *fol.* 71. *loco*: quod ſub conſcientia juſtorum ſumus, quod beneficiorum eorum eſt &c.	*habet mea*: quod ſub conſcientia iſtorum ſumus, quod beneficium &c.
ibidem fol. 72. *loco*: ſi ſit ut patiens in conflictationem tui.	*omittit Rig.* ut, *mea autem ita habet*: patiens: aut in &c.
ibidem loco: flatu expuis.	*habet Rigalt.* flantis explodis.
ibidem loco: videris operari &c.	*habet mea*: videberis.
ibidem loco: & hæc ignorans quisque rationem &c.	*habet Jun.* quis qua ratione &c.
ibidem loco: ſi forte lædantur, ipſi ſuſtinent &c.	*habet Jun.* lædantur ipſi; ſuſtinent &c.
ibidem loco: objectionem nominis.	*habet mea*: objectione &c.
ibidem loco: apud arbitrum ſpeculatorem &c.	*habet mea*: ſpiculatorem.
ibidem loco: ſide perdita recenſuerunt.	*habet Cod. Wouw.* receſſerunt.
§. 6. *fol.* 72. *loco*: honoribus dæmonium &c.	*habet mea*: dæmonum &c.
ibidem loco: ſæpe in opinionis.	*habet mea*: popinis.
ibidem fol. 73. *loco*: ad terrendæ ſalutis &c.	*habet mea*: adterendæ ſaluti &c.
§. 7. *fol.* 73. *loco*: qui in matrimonio gentilis fidem adepti moratur, tamen excuſantur, ut in ipſi deprehenſi a Deo &c.	*habet mea*: hæc ſi eis quoque evenire poſſint, quæ in matrimonio gentilis fidem adeptæ morantur, tamen excuſantur, ut in ipſis deprehenſæ &c.
ibidem loco: nam & ad aliquam, quæ virtutem cœleſtem documentis dignationis alicujus vocatus.	*habet mea*: nam & ad aliquam virtutem cœleſtem documentis dignationis alicujus vocata.
ibidem loco: minus ſit, & minus &c.	*habet mea*: minus ſciat &c.
ibidem loco: vidit expedimenta &c.	*habet mea*: experimenta &c.
ibidem loco: malo ſe inferunt.	*habet Rig.* a malo inferuntur.
ibidem: hoc ſigni erit ut ſolis, quod ſolis pejoribus placet nomen Chriſtianum, Deo inveniuntur &c.	*delet Latin. & Rig.* ut ſolis. *mea vero habet*: quod ſolis peritoribus placet nomen Chriſtianum; ideo &c.
ibidem loco: ut exerta eminent.	*habet mea*: exterminent.

§. 8.

§. 8. *fol.* 73. *loco*: nonne quique Domini &c.	*habet Rigalt.* nonne etiam penes nationes severissimi quique &c.
ibidem loco: servituti vindicandos, qui cum alienos servos &c.	*habet mea*: vindicandas, quæ cum alieno servo &c.
ibidem fol. 74. *loco*: ad licentiam sectis.	*habet mea*: expertis, *alii*: expetitis, *aut* exspectatis.
ibidem loco: existimatione despectandum, modo habeatur &c.	*habet mea*: existimatione despecta, dummodo habeant &c.
§. 9. *fol.* 74. *loco*: an ideo sit invectis dotalibus.	*habet mea*: an ideo sit investis dotalibus. *Rig. vero*: an idoneus invectis dotalibus &c.
ibidem fol. 74. *loco*: in connubio Dei.	*habet Rig.* in convivio Dei &c.
ibidem loco: sub benignitate &c.	*habet Rig.* brevitate.

IN LIBRO DE PATIENTIA.

§. 1. *fol.* 77. *loco*: sapientiæ animalia deputantur.	*habet Wouw.* animalis.
§. 2. *fol.* 77. *loco*: dispositio delegat.	*habent alii*: dirigat.
ibidem loco: patientiæ exemplum. Jam primum qui rorem &c.	*distinguit Junius*: patientiæ exemplum jam primum:
ibidem loco: qui rorem lucis &c.	*habet mea cum eodem Jun.* florem &c.
§. 3. *fol.* 78. *loco*: docent hominem evadere ad salutem, scilicet veniam offensæ patientiæ eruditus &c.	*habet mea*: docens hominem evadere mortem, ob salutem scilicet venire offensa patientia eruditus &c.
§. 4. *fol.* 79. *loco*: secundum moratos inveniri oportet?	*habet mea*: secundum Dominum moratos &c.
ibidem loco: quæ obediunt, nos. Cui &c.	*habet mea*: quæ obediunt. Nos, cui &c.
ibidem fol. 80. *loco*: aut patiens quis non oblectatur.	*habet mea*: aut patiens quis obluctatur.
ibidem loco: quis de bono ejus late &c.	*habet mea*: latere &c.
ibidem loco: de patientia constitutum est.	*habet mea*: constituta est.

[redacted]

LECTIONES VARIÆ

§. 5. *fol.* 80. *loco*: neutrum alteri facere.	*legit Wouw.* favere.
ibidem loco: dictum videri posse.	*habet mea*: editum &c.
ibidem fol. 81. *loco*: tacendi est, ad traducem illum ejus &c.	*habet mea*: tacendi est? ac ducem &c.
§. 6. *fol.* 83. *loco*: ne digne quidem malefacere &c.	*habet mea*: linguæ, *Junius* *bat lectionem Pamelii ex* fide &c.
§. 8. *fol.* 85. *loco*: minorum deliberat... ne &c.	*habet Latin.* delibatione &c
§. 11. *fol.* 89. *loco*: quaqua ex parte, aut erroribus nostris, aut mali insidiis, aut admonitionibus Domini intervenit usus, &c.	*habet mea*: quia qua ex pa... aut erroribus nostris, mali insidiis, aut admo... tionibus Domini interve... mus &c.
§. 14. *fol.* 92. *loco*: perpetrandæ patientiæ &c.	*habet Jun.* perpetuandæ &c
ibidem loco: ad omnem acervum nunciorum &c.	*habet mea*: acerbum nunciu...
ibidem loco: reformosæ carnis &c.	*habet mea*: foraminosæ carn...

IN LIBRO DE VIRGINIBUS VELANDIS.

§. 1. *fol.* 97. *loco*: usque non oli... &c.	*Rigalt. vult*: usque nunc &c
§. 2. *fol* 97. *loco*: morem veritatis deputare &c.	*habet mea*: veritati.
ibidem loco: quibus præterea a Deo &c.	*habet mea*: quibus præter qu... a Deo &c.
ibidem loco: invicem se ejusdem oculorum &c.	*habet mea*: eadem &c.
§. 3. *fol.* 98. *loco*: temerarie audaciam excitatæ &c.	*habet Codex Wouw.* in temerariam audaciam &c.
§. 4. *fol.* 99. *loco*: cum mulieribus nominatis &c.	*habet Jun.* nominatim.
ibidem loco: imo ex hoc velari.	*habet mea*: ex hoc non vela... &c.
ibidem loco: qui enim sciebat in alias &c.	*habet mea*: qui enim scieb... alias &c.
ibidem loco: in altera initt &c.	*habet mea*: inalteravit &c.
§. 5. *fol.* 102. *post*: cum enim dixisset, vocabitur mulier.	*interserit Rig. post Wouverium* addidit.

§. 6.

TEXTUS TERTULLIANEI.

§. 6. *fol.* 104. *loco* : secundum primordii formam virginis, &c.	*habet mea* : secundum primordii formam, virgini &c.
§. 7. *fol.* 104. *loco* : an eadem etiam virginibus competant.	*habet mea* : eadem &c.
ibidem loco : ut ex hoc quoque vocabulo communionis &c.	*habet mea* : ut ex hoc quoque vocabuli communio &c.
ibidem loco : mentitur, quemadmodum & puero permissum.	*habet Latin.* metitur, quemadmodum & puero promissum.
ibidem loco : humanam libidinem excusat.	*habet mea* : excussat, *Rig. autem* : recussat.
ibidem fol. 105. *loco* : cum potuerit dixisse uxores hominum æque, non adulteros nominans Angelos : sed maritos, dum innuptas sumunt filias hominum, quas natas supra dixit, sic quoque virgines significavit supra natas. At hic Angelis nuptas; aliud &c.	*restituit Jun. sic* : uxores hominum, æque non adulteros nominans Angelos, sed maritos, dum innuptas sumunt filias hominum, quas natas supra dixit : sic quoque Virgines significavit supra natas, at hic Angelis nuptas. Aliud &c.
§. 8. *fol.* 106. *loco* : virginem in mulierem &c.	*habet mea* : in muliere &c.
§. 9. *fol.* 107. *loco* : ne duo sacerdotalis officii sortem sibi vendicarent.	*habet mea* : nedum sacerdotalis officii sortem sibi vendicare.
ibidem loco : quæramus, an aliquid horum virgini liceat, si virgini licet. Sed in &c.	*habet mea* : Virgini liceat. Si Virgini non licet, sed in omnibus &c.
ibidem loco : illic sedet contecta.	*habet mea* : intecta, *Jun.* non tecta.
§. 10. *fol.* 108. *loco* : aut pennas Garamantum.	*conjicit Jun.* pinnas, *id est intortos crinium plexus.*
ibidem loco : scrobulos barbarorum.	*habet mea* : crobylos : *κρωβύλος ait Junius, est crinium plexus in acumen desinens.*
ibidem loco : virginitatis antistat, sive viduarum &c.	*habet mea* : Virginitati antistat, sive viduorum &c.
§. 11. *fol.* 110. *loco* : & animam exspectatione, & carnem transfigurationem.	*habet mea* : exspectatione, & carnem transfiguratione.
ibidem loco : menses tributa defendunt.	*habet Latin.* dependunt.

ibidem

ibidem loco: resignarunt pudorem spiritu.	*habent Wouw. & Rig.* spiritu
§. 12. *fol.* 110. *loco*: Agnoscet mulierem, agnoscat nuptam.	*habet mea utrobique*: agnosce
ibidem fol. 111. *loco*: sed virginali volunt.	*habet mea*: Virginari, *id est virginei haberi.*
ibidem fol. 112. *loco*: quid habes quod datum &c.	*conjectatur Hall. legi debere* qui habes.
§. 14. *fol.* 112. *loco*: Æmulatio enim illarum.	*habet mea*: illas &c.
ibidem loco: charitate, & operatione cumulatam &c.	*habet mea*: charitatis operatione &c.
ibidem fol. 113. *loco*: quæ timet fieri &c.	*habet Rigalt.* quæ non time fieri.
ibidem loco: scit Deus, quod jam infantes &c.	*habet mea*: quot jam &c.
§. 15. *fol.* 114. *loco*: gradum obtraxerit &c.	*habent Latin. Rigalt. la Cerda* obstruxerit &c.
§. 16. *fol.* 114. *loco*: nihil operosius gloria.	*habet mea*: perosius &c.
§. 17. *fol.* 115. *loco*: sciant, quia totum caput mulier est. Limites & fines ejus eousque &c.	*habet Jun.* sciant quia totum caput mulieris, limites & fines ejus. Eousque &c.
ibidem loco: ex alterius felicitatis, & quidem &c.	*habet mea*: infelicitatis &c.
ibidem fol. 116. *loco*: caput suum mentiuntur &c.	*habet mea*: metiuntur &c.

IN LIBRO DE EXHORTATIONE CASTITATIS.

§. 1. *fol.* 117. *loco*: cogitare. Et utique consilium digere, quanquam &c.	*habet mea*: cogitare, & utique consilium digerere. Quamquam &c.
ibidem loco: nemo indulgentiam audendo &c.	*habet mea*: indulgentia utendo &c.
ibidem loco: in species distribuit complures.	*habet Rigalt.* distribuo.
ibidem post: virginitas a lavacro aquæ.	*addit Rigalt.* quæ aut.
ibidem fol. 118. *loco*: secunda virginitatis &c.	*habet mea*: secundæ virginitatis &c. *Rigalt. vero*: secunda virtutis est &c.

§. 2.

§. 2. *fol.* 118. *loco*: quasi rursus vellet in nos, quod jam noluit Deus.	*habet Rigalt.* quod & rursus nos voluerit habere, quod jam noluit.
ibidem loco: adulare unumquemque &c.	*habet mea*: ad unumquemque, *Codex Wouw. autem*: unumquemque sibi &c.
ibid. loco: si continuerimus &c.	*habet Rig.* contenderimus &c.
ibidem loco: at ibi definitio &c.	*habet mea*: & ibi definito, *Cod. Wouw.* at tibi definio; *Rig.* & ibit definitio ista &c.
ibidem loco: sed quomodo vetat &c.	*habet Cod. Wouw. & Rig.* sed quando &c.
ibidem loco: quod nostri expositum est &c.	*habet Cod. Wouw. & Rig.* nostro &c.
ibidem loco: in Deum referre voluntate, nos quos vult ipse & velle est, qui malum &c.	*habet mea*: in Dei referre voluntatem, quos vult ipse & velle, qui malum non vult.
ibidem fol. 119. *loco*: ut dicam, ex nobis ipsis, nec temere; semini enim &c.	*habet mea*: ut dicam, ex nobis ipsis. Nec temere, semini &c.
ibidem loco: voluntatem ejus imposuit &c.	*habet mea*: voluntatem ei imposuit &c.
ibidem loco: per voluntatis libertatem vergi finit quod &c.	*habet mea*: volens devergis in id, quod &c.
ibidem loco: ita deputat diabolo subversum &c.	*habet mea*: ita te putas a diabolo &c.
ibidem loco: opus unum est, temperare.	*habet mea*: tentare &c.
ibidem loco: possessionem voluntatis.	*habet Rigalt.* occasionem &c.
§. 3. *fol.* 120. *loco*: Vult nos Deus sibi placita in quibus non indulgentia operatur, patrocinatur.	*habet mea*: Vult nos Deus sibi placita — *Rig. interserit*: — agere — in quibus non indulgentia operatori patrocinatur.
ibidem loco: ea nobis taxanda.	*habet Franequ.* secanda &c.
ibidem locum: dubiumne est — — *usque ad*: nam ostendo &c.	*Sic ex MS. corrigit Wouw.* Nec dubium est, ea nobis taxanda esse, quæ vult, cum ea, quæ minus vult, qui magis vult, perinde habenda sint, quasi nolit. Nam ostendendo &c.

ibidem

ibidem loco: quod paravit te magis velle. — *habet mea*: quod paruit eum magis velle.

ibidem loco: ex parte delinquis &c. — *habet Rig.* ex parte, si non delinquis &c.

ibidem post: secundum itaque matrimonium sit. — *addit Wouw.* est &c.

ibidem loco: quæ indulgentia cogitur. — *habet Rigalt.* vocatur &c.

ibidem loco: negavimus meram, cui indulgenda est causa. — *habet mea*: negabimus meram, cui indulgentia est causa.

ibidem loco: extra rationem personæ suæ in Deum id, quod &c. — *habet mea*: extra rationem personæ suæ Dominum: & quod supra &c.

ibidem loco: qui sunt nupti, vel viduæ &c. — *habet mea*: innupti, vel vidui &c.

ibidem fol. 121. *loco*: impellitur, auferendique &c. — *habet mea*: impellitur. Aufet denique &c.

ibidem loco: oculum non habere, quam & bonum. — *habent Latin. Rig.* quia nec bonum.

ibidem loco: proprie ad nuptas, & viduas &c. — *habet mea*: innuptos, & viduos.

§. 4. *fol.* 122. *loco*: cum sollicitudinem nuptorum committit. — *habent alii*: nuptorum, & innuptorum.

ibidem loco: cum ergo quod fidelem dixerit. — *habet mea*: cur ergo cum fidelem &c. *Rig. vero*: cum ergo, qui se fidelem dixerat.

ibidem loco: documentorum linguam. — *habet Rigalt.* documentisque linguarum.

ibidem loco: ita Spiritus S. autoritate ad eandem speciem &c. — *habet mea*: Spiritum Sanctum.

§. 5. *fol.* 123. *loco*: & prima Dei voluntate &c. — *habet mea*: primam Dei voluntatem &c.

ibidem loco: dum in unitate semel &c. — *habet mea*: duum in unitate &c.

ibidem post: exaggeratam esse nobis unius matrimonii. — *addit Latin.* legem.

§. 7. *fol.* 125. *loco*: a Deo, ibi ecclesiastici ordinis non est consessus? & offers, & tinguis, sacerdos & tibi solus. — *habet mea*: a Deo. Ubi Ecclesiastici ordinis est consessus, & offert, & tiguit Sacerdos, qui est ibi solus.

ibidem loco: ergo pugnare debemus ante Laicum jussum a — *habet mea*: ergo præferre debemus ante Laicum jussum a

secun-

do matrimonio retine- lum Presbyter esse non potest, quam Laicus se- uerit &c.	secundo matrimio retinere, dum Presbyter esse non alius potest, quam Laicus, qui se- mel fuerit maritatus.
!. 126. *loco* : licet quia m permitti &c.	*habet mea*: scilicet quia &c.
loco : utilitatis præsen-	*habet Rigalt.* præstantiam.
. 127. *loco*: ipse Domi- pse dicit.	*habet mea*: interim Dominus ipse &c.
l. 128. *loco*: conscien- rubescentis.	*habet mea*: conscientia eru- bescit.
loco : orationem duce- illo?	*habet mea*: ad altare &c.

N LIBRO DE MONOGAMIA.

l. 135. *loco*: aliquando cessitas.	*habet mea*: necessitatis.
loco : & eum ostendit is esse quid, utique se confirmat, quam quod is esse præmisit.	*habet mea*: melius esse, quid utique se velle confirmat, quam quod melius &c.
. 139. *loco*: repudii co- io, quæ &c.	*habet mea*: quod &c.
. 141. *loco*: ad Isaac per- s, certe unum matrimo- &c.	*habet I. Rhen.* pertines, *mea porro*: hic certe &c.
144. *loco*: vel ne dignius Christus &c.	*habet mea*: vel ne indignius &c.
l. 148. *loco*: interim ad- lat enim &c.	*habet mea*: adpostulat ei.
l. 152. *loco*: qua diver- bi deprehendatur.	*habet mea* : quam ne diversus sibi quis &c.

IN LIBRO DE JEJUNIIS.

. 160. *loco*: gulæ frænos entem.	*habet mea*: induentem.
loco: novæ propheticæ antur.	*habet mea*: prophetiæ &c.
fol. 161. *loco* : nec quid itatis &c.	*habet mea cum aliis, judice Hall. melius*: ne &c.
oco: sic spiritalis indictio	*habet mea*: si &c.

§. 2.

LECTIONES VARIÆ

§. 2. *fol.* 162. *loco*: præponente scilicet justitiæ &c.	*habet Jun.* præponente
§. 3. *fol.* 163. *loco*: quis jam dubitabit omnium erga victus macerationem hanc fuisse &c.	*habet Jun.* ergo: *& me* cera ionum &c.
§. 5. *fol.* 165. *loco*: ereptus Dominus ejus visus est.	*habet Jun.* ereptus Domi visus est: *mea cum* *consentit, hæc tamen clusa refert*: (Domin ejus visus est.)
ibidem loco: detrimento suspirans &c.	*habet mea*: detrimenta.
ibidem loco: quis nos vescet carne?	*habet Jun.* pascet &c.
ibidem loco: nihil sine manna.	*habet mea*: nihil nisi &c
ibidem loco: Xerophagiæ panes angelici &c.	*habet mea*: penes, *Codex autem*: panis &c.
§. 7. *fol.* 167. *loco*: periculum prælii simul fuderit.	*habet mea*: fugerit &c.
§. 8. *fol.* 169. *loco*: reddimus & cetera.	*habet Latin.* reddidimus ra; ad novas etiam n
§. 9. *fol.* 170. *loco*: ut ex ipsis pro modo &c.	*habet mea*: ut & ipsis &
§. 10. *fol.* 173. *loco*: impressius tamen, cum eis, secundum ipsum stationis vocabulum addiscimus.	*habent Wouw. & Rig.* i sius tamen tum ei dum &c. addicimur.
ibidem fol. 174. *loco*: instantem tamdiu in officio &c.	*habet Franequ.* instantis
ibidem loco: & tota terra prandebat &c.	*habet mea*: non prandet
§. 12. *fol.* 176. *loco*: e custodia abusus.	*habent Latin. & Rigalt* sus.
ibidem fol. 177. *loco*: ita de hoc jam exortus &c.	*habet mea*: extortus &c
§. 13. *fol.* 177. *loco*: sic indicere illius est.	*habet Latin.* sicut &c.
§. 14. *fol.* 179. *loco*: cum autem humano arbitrio vitet.	*habet mea*: vetet.
§. 15. *fol.* 180. *post*: Attalicas.	*addit Cod. Wouw.* divit
§. 16. *fol.* 180. *loco*: hanc enim metuerat &c.	*habet mea*: meruerat &c
ibidem fol. 181. *loco*: post altare diffusum &c.	*habent alii*: diffissum &c

ibi

ibidem loco: ob hæc ſigna & ſatiſfactione &c.	*habet Latin.* ad ſatisfactionem.
ibidem loco: ſanctificate jejunium, & orationem.	*habet mea*: ſancite jejunium, & prædicate curationem.
ibidem loco: invidiam ſupplicem &c.	*habent alii judice Hall. melius*: inediam &c.
§. 17. *fol.* 183. *loco*: palam diſciplinas veſtras &c.	*habet Rigalt.* noſtras &c.
ibidem loco: ſaginator Chriſtianus &c.	*habet idem*: ſaginatior &c.
ibidem loco: niſi quæ adverſus &c.	*habet mea*: niſi quod &c.

IN LIBRO DE PUDICITIA.

§. 1. *fol.* 185. *loco*: dedecorabit inutilis levitas.	*habet Ciaconius*: utilis &c. *mea autem*: decorabit inutilis &c.
ibidem fol. 186. *loco*: de modicis & de maximis &c.	*habet mea*: de modicis & de mediis &c.
§. 3. *fol.* 189. *poſt*: humanam conſequitur.	*addit Ciacon.* fruſtra agitur.
§. 4. *fol.* 190. *loco*: veniam ab omnibus &c.	*habet Latin.* hominibus.
ibidem loco: periclitantur. Nec inde &c.	*habet Latin.* periclitabitur, ne inde &c.
§. 5. *fol.* 191. *loco*: emicanti adulamur.	*habet Latin.* adunamur.
§. 7. *fol.* 195. *loco*: Ad hoc Dominus pecudis perditæ reſtitutionem cui alii configuraſſe credendum eſt.	*habet Pariſ.* cum figuraſſet, cui alii reddendum eſt.
ibidem fol. 197. *loco*: ancipitis negationis.	*habet mea*: negotiationis &c.
§. 8. *fol.* 199. *loco*: vacuit ſcilicet illis &c.	*habet Cod. Wouw.* vacavit.
§. 10. *fol.* 204. *loco*: nihil libentius bibas.	*habet Cod. Wouw.* libas.
§. 12. *fol.* 206. *loco*: vectante vos ſpiritu.	*habet idem*: vetante &c.
ibidem loco: quod hæc ſola præponant &c.	*habet idem*: proponant &c.
§. 13. *fol.* 208. *loco*: habitum legatum pœnitentiæ &c.	*habet idem*: legitimum &c.

§. 14. *fol.* 212. *loco*: quæ captivum esset &c.	*habet mea*: quod captivum e- set &c.
ibidem fol. 213. *loco*: sane relatio lucis habetur.	*habet Parif.* relatio.
§. 15. *fol.* 215. *loco*: gurgiti magnum tradis.	*habet Latin.* pelagum &c.
§. 16. *fol.* 219. *loco*: non erit concupiscentia ejus.	*habet Latin.* erat &c.
§. 19. *fol.* 225. *loco*: utroque homine purgatus.	*habet Latin.* nomine &c.
ibidem loco: ex pœnitentia vindicet &c.	*habet Cod. Wouw.* vindicat &c.
§. 21. *fol.* 231. *loco*: seorsum quod potestas, spiritus autem Deus. quid autem docebat non &c.	*habet Latin.* sed rursum quid potestas? Spiritus. Spiritus autem Deus est. Quid autem docebat? non &c.
ibidem loco: itaque si & ipsos beatos apostolos tale aliquid indulsisse constaret.	*habet Parif.* ipsis beatis apostolis tale aliquid indulsisse constaret &c.
ibidem fol. 233. *loco*: Ecclesiæ ab Authore &c.	*habet Latin.* Ecclesia &c.
§. 22. *fol.* 233. *loco*: ex confensione vincula induit.	*habet idem*: confessione &c.
ibidem loco: denariis obnoxius &c.	*habet idem*: donariis &c.
ibidem fol. 234. *loco*: jam leone concesso &c.	*habet idem*: leoni &c.
ibidem loco: jam incendio adstricto &c.	*habet Cod. Wouw.* adstructo &c.
ibidem loco: pro peccatoribus obediret.	*habet idem*: obiret &c.
ibidem fol. 235. *loco*: ingeramusque in sinum &c.	*habet Latin.* ingeram usque in &c.
ibidem loco: qui cum averteret doluit.	*habet Parif.* amitteret &c.
ibidem loco: qui piaculariter negaverunt &c.	*conjicit Rigalt.* peculiariter &c.

IN LIBRO ADVERSUS PRAXEAM

§. 1. *fol.* 336. *loco*: descendisse in virgine.	*habet mea*: virginem.
ibidem loco: intulit homo. Et alias.	*habent Wouw. & Rigalt.* intulit Romæ; homo alias.

ibidem

ibidem fol. 237. *loco*: ſi quo minus die &c.	*habet Jun. adſentiente Hall.* quo ſi minus &c.
§. 3. *fol.* 239. *loco*: & tam opifice.	*habet mea*: etiam opici, *Rig. mavult.* etiam opifices &c.
ibidem fol. 240. *poſt*: & quidem tam.	*addit mea*: alienorum a ſubſtantia &c.
ibidem loco: Valentinos & prodigos &c.	*habet mea*: prodicos *& Hallenſi quidem judice rectius. Pariſ. autem*: Proclos &c.
§. 5. *fol.* 242. *loco*: a me recognoſce, ut ex imagine & ſimilitudine Dei, quo &c.	*habet Rig. ex Cod. Wouw.* ante recognoſce — — quam &c.
§. 7. *fol.* 243. *loco*: exinde eum parem ſibi faciens.	*conjicit Hall. legendum*: patrem.
ibidem loco: proinde gaudenti in perſona &c.	*habet mea*: gaudentem.
ibidem fol. 244. *loco*: per quam omnia & ſine qua &c.	*habet mea*: quem, *&* quo &c.
§. 8. *fol.* 245. *loco*: ſed non paratum.	*habet mea*: ſeparatum &c.
§. 10. *fol.* 247. *loco*: quæ enim me faciunt, ſi habuero. Tunc ero &c.	*habet mea ita interpunctum*: ſi habuero: tunc ero pater. *Jun. vero & Latin.* ſi habuero?
ibidem fol. 248. *illud uncinis incluſum*: habere (habendo) me oportet &c.	*deeſt in mea.*
ibidem loco: difficile ſenſi. Tam abrupte &c.	*habet mea*: difficile. Sed ſi tam &c.
ibidem loco: ideoque credendum eſt &c.	*habent Wouw. & Rig.* ideo utique.
ibidem fol. 249. *loco*: oportebat & Patrem crucifigi.	*interpungit Junius*: crucifigi?
§. 11. *fol* 250. *loco*: non ad ſemetipſum loquebatur.	*habet Jun. judice Hall. melius*: loqueretur.
§. 12. *fol.* 252. *loco*: imago vero & ſimilitudo.	*habet Rigalt.* veri &c.
§. 13. *fol.* 253. *loco*: & unitum a Deo affirmat, ſed hic duos Deos virga regni tui. Inde &c.	*habet Latin.* a Deo affirmat, affirmat & hic duos Deos. *Jun. autem ſic*: Deus Deus tuus (ſi ad Deum loquitur, & unctum a Deo, affirmat & hic duos Deos) pro virga regni tui. *Wouw. Codex* affirmat, ſcilicet

	cet hic duos Deos proponit. Inde & &c.
ibidem loco: brachium enim suum non dixisset.	*habet ex Cod. Wouw. Rig.* brachium enim tuum, non Domini &c.
ibidem fol. 255. *loco*: etsi soles duos faciam.	*habent Wouw. & Rigalt.* duos non faciam &c.
§. 14. *fol.* 255. *loco*: quem invisibilem Deum &c.	*habet Rigalt.* quæ &c.
ibidem fol. 256. *loco*: & ipse Pater invisibilis, quia &c.	*habet Jun.* visibilis, *Wouw. vero & Rig.* & ipse qua Pater invisibilis & qua Deus
ibidem loco: patre sepoſito in sua visibilitate.	*habet mea*: invisibilitate &c.
ibidem fol. 257. *loco*: & si facies.	*habent Wouw. & Rig.* & sic facies &c.
ibidem loco: spiritus, cujus persona erat, id est Patris ejus, faciem suam &c.	*habet Jun.* cujus personæ erat, id est Patris ejus, faciem &c. *Rig. vero ex Wouw. Cod.* merito cujus spiritus persona erat, id est patris, eum faciem suam ex unitate scilicet, pronuntiavit. Mira res plane &c.
§. 15. *fol.* 258. *loco*: quis ex diverso non argumentabitur.	*suspicatur Junius legendum esse*: nunc argumentabitur.
ibidem loco: qui & retro visus in ænigmate? &c.	*habet Cod. Wouw.* nisi quia alius, quem & retro visum in ænigmate plenius visibilem caro effecit.
ibidem fol. 259. *loco*: apud quem Deus erat sermo, unigenitus filius, qui &c.	*habet Cod. Wouw.* apud quem Deum erat sermo, unigenitus scilicet filius.
ibidem loco: qui est per omnia Deus &c.	*habent Wouw. & Rigalt.* super omnia &c.
ibidem loco: sine ratione & amentia &c.	*habet mea*: sine irratione &c.
ibidem loco: in sensu scilicet sentientem.	*habet mea*: facientem &c.
§. 16. *fol.* 260. *loco*: quæ erat persecuturus infinita, semper edificebat, & Deus in terris cum hominibus con-	*habet Cod. Wouw.* quem erat persecuturus in finem. Ita semper &c. *mea autem*: semper. Quæ erat persecuturus

versa-

verbi, non alius quam sermo &c.	infinita, semper ædiscebat, & Deus &c. non alius potuit &c.
ibidem fol. 261. *loco*: quæ tu ipse Patri &c.	*habet mea*: ipsi
ibidem loco: & in imagine &c.	*habet mea*: ni hæc &c.
ibidem loco: credenda fuisse &c.	*habet Jun.* fuissent &c.
§. 17. *fol.* 262. *loco*: proprie excidit &c.	*habet Jun.* accidit.
ibidem loco: quoniam multi filii dicuntur.	*conjicit Pet. Ciaconius, probatque Junius*: quoniam multi Dei &c.
ibidem loco: quasi qui venturus sit omnipotens &c.	*habet Cod. Wouw.* quasi qui venturus est, non sit omnipotens, cum & filius omnipotentis tam omnipotens sit, quam Deus Dei filius.
§. 18. *fol.* 263. *loco*: itaque per semetipsum &c.	*habet mea*: præter &c.
§. 19. *fol.* 263. *loco*: qui & hoc dictum &c.	*habet mea*: quin &c.
ibidem fol. 264. *loco*: utique præter sophiam fuit.	*habet vetus Cod. Latin* non fuit; *Rig.* utique præter sophiam, ait, fuit &c.
ibidem loco: non qui extra ipsum erat. Ergo &c.	*habet Wouw. & Rigalt.* extra ipsum. Erat ergo &c.
ibidem loco: qua ceteris solus &c.	*habet mea*: a ceteris &c.
ibidem fol. 265. *loco*: & in superventura ego sum.	*habent alii judice Hall. melius*: insuper ventura &c.
ibidem loco: habeat & filium.	*habet Rigalt. & Wouw.* habet &c.
§. 20. *fol.* 265. *loco*: volunt credere.	*habet mea cum aliis, jud. Hall. rectius*: cedere.
ibidem fol 266. *loco*: constituta, in prioribus, & in posteriora præscribit utique & in paucioribus.	*habet Cod. Wouw.* constituta ex prioribus & ex pluribus in posteriora præscribit, utique & in pauciora.
§. 22. *fol.* 270 *loco*: & tamen non separamus &c.	*habet mea*: separantur.
ibidem loco: utique Deus.	*habet mea*: Dei &c.
ibidem loco: Pater enim, quod	*habet Jun.* Pater enim qui de-

nihil dedit, majus est omnibus.	dit mihi, majus est omni... *Alii:* Pater enim, qui ... est omnibus, dedit mi...
ibidem fol. 271. *post:* unum esse Patrem.	*addit Wouw. in MS.* & ...
§. 23. *fol.* 273. *loco:* quem prænexas nominat.	*habet mea:* Justinus scian... *aliter:* noverat &c.
ibidem loco: quem in semetipso habens.	*delet mea:* quem.
§. 25. *fol.* 275. *loco:* quæ in finem Evangelii perseverant.	*habet Latin.* perseverat: ... Evangel... severant.
ibidem & fol. 276. *loco:* agricolam: utique in terra tu putas fuisse. Hunc tamen &c.	*habet Jun.* agricolam & qu... terra tu putas fuisse, &c.
ibidem loco: fratres meos: quia & in hac filium offendit. Filios enim appellasset illos, si pater fuisset; & &c.	*habent Wouw. & Rigalt.* (quia & in hoc se filium ...dit, filios enim appella... los, si Pater fuisset) &...
ibidem fol. 277. *loco:* quod Deus Dei &c.	*habent iidem:* quod si &c.
§. 27. *fol.* 279. *loco:* quem si non capit configurari &c.	*habent iidem:* transfigura...
§. 28. *fol.* 282. *loco:* & habes totum instrumentum &c.	*habet mea:* tota instrumen...
ibidem loco: sive solummodo deest & Jesus.	*habet mea:* sive solum... Christus idem est & Je...
ibidem fol. 283. *loco:* qui suscitavit Christum.	*habet Cod. vetus Wouw.* ... suscitavit &c.
ibidem loco: tanquam alius erit &c.	*habet mea:* jamque alius ...
§. 29. *fol.* 283. *post:* & nos eadem ratione dicentes, qua nos filium &c.	*addunt Codex Wouw. & R...* patrem esse mortuum ... *mea autem:* patrem, qu... filium &c.
ibidem loco: at cum blasphematis.	*habet mea:* atquin.
ibidem loco: maledictio enim crucifixi.	*habet mea:* maledictione ...
ibidem fol. 284. *loco:* sicut directam blasphemiam in patrem &c.	*habet Cod. Wouw. & Ri...* enim &c.
ibidem loco: tam autem compassibilis Pater est &c.	*habet Rig.* incompassibilis

ibid...

TEXTUS TERTULLIANEI.

ibidem loco: ita & ſpiritus Dei pati poſſit in filio, quia &c.	*habet mea*: ita & ſpiritus De qui pati poſſit in filio, *Jun. continuat*: ſi, quia &c. *Wouw. autem*: quia tamen &c.
ibidem loco: quia hoc retractatus, nec quisquam &c.	*habet mea*: retractatum. Nec &c.
§. 30. *fol.* 284. *loco*: Alioquin ſi ultra pergens.	*habet mea*: pergas.
ibidem loco: habet ipſum exclamantem &c.	*habet mea*: habes &c.
ibidem fol. 285. *poſt*: tertium nomen divinitatis.	*additur in mea, & aliis*: & tertium gradum majeſtatis.
§. 31. *fol.* 285. *loco*: judaicæ fidei iſta res.	*dubitat Hallenſis an non ſit legendum*: inſtares? *id eſt*, *inſiſteres*, *ſic credens.*

IN LIBRO CONTRA HERMOGENEM.

§. 1. *fol.* 287. *illud*: pingit licite &c.	*interpretatur Jun.* licenter, ſive licentioſe.
ibidem loco: ChriſtumDominum non alium videtur aliter &c.	*habet Latin.* non alium videtur, ſed aliter &c.
§. 2. *fol.* 288. *loco*: porro difficillimum.	*habet Jun.* id porro &c.
§. 3. *fol.* 289. *loco*: accedentis ſcilicet rei mentio &c.	*habet Jun.* mentione, *Latin.* merito &c.
ibidem loco: patrem Dominum faceret &c.	*habet Latin.* Deum faceret &c.
ibidem loco: nam Dominus quidem quod erat ſemper &c.	*habet mea*: Deus &c.
ibidem fol. 290. *loco*: qui proprie Dominus & intellecturus erat &c.	*habet mea*: Dominum intellecturus &c.
ibidem loco: Dominus etiam cognominaturus, tunc &c.	*habet mea*: cognominatur. Tunc.
ibidem loco: & quidem ex pœnitentia illius &c.	*habet mea*: ex pœnu &c.
ibidem loco: non habuit auctorem; quod erat nemini &c.	*habet mea*: non habuit rem quod erat, nemini ſerviens.
ibidem loco: demonſtrat hoc, illum tam diu non fuiſſe, quam diu fuit hoc.	*habet mea*: demonſtrat, hoc illum tam diu non fuiſſe, quam diu fuit. *Jun. autem habet*: fuit hæc &c.

§. 4. *fol.* [illegible] *loco*: [illegible] posita &c.	*habet mea*: [illegible]
ibidem fol. [illegible] *&* 291. *loco*: & ut dixi jam non proprium es[illegible] fit, quia [illegible] esse. Quod si Deus est, unicum sit ne[illegible] cesse est, ut unius [illegible]	*habet Jun.* & enim, ut [illegible] jam non proprium esse, [illegible] [illegible] esse quod (si [illegible] unus est) unicum [illegible] est, ut unius [illegible]
ibidem loco: materiam parem Deo &c.	*habet Jun.* inferre, dum [illegible] [illegible] &c.
§. 5. *fol.* 291. *loco*: salva sit Deo & [illegible] & [illegible] &c.	*habet mea*: & [illegible] [illegible] &c.
ibidem loco: [illegible] proprium [illegible] &c.	*habet Rigalt.* materia &c.
§ 6. *fol.* [illegible] *loco*: [illegible] dus, per quam nec est. Materia &c.	*habet mea*: comparandus, mox [illegible] [illegible] comp[illegible] dus, per quam nec est, materia, materiæ &c.
ibidem loco: ille quidem Deus, contestabitur Deus &c.	*habet mea*: ego quidem D[illegible] contestabitur Deus.
ibidem loco: vide ne irrideatur a nobis &c.	*habet Cod. Woxw.* ne ei re[illegible] tur &c.
ibidem loco: salvo statu materiæ fuisse Deus &c.	*habet Cod. Woxw.* appro[illegible] *Junio*: Deum &c.
ibidem post: atque adeo, cum ea &c.	*inserit mea*: quæ
§. 7. *fol.* 294. *loco*: quis me Deus subjicit &c.	*conjicit Jun.* Deo.
ibidem loco: aut ille materia &c.	*habet Jun.* & ille &c.
§ 8. *fol.* 294. *loco*: non in hoc non superior est eo &c.	*habet mea*: non in hoc [illegible] rior &c.
ibidem loco: sed eguisse Deo præstitit, divite & locuplete, & liberali.	*habet Cod. Woxw.* sed ege[illegible] Deo præstitit divitem [illegible] cupletem, & liberalem
§. 9. *fol.* 294. *loco*: cum ea mala non esset.	*delet mea*: *judice Hall. re*[illegible] non &c.
§. 10. *fol.* 295. *loco*: Fatue fatis. Itaque &c.	*habet mea*: Fatue fatis, [illegible] gloriæ &c.
ibidem fol. 296. *loco*: sed assentator mali &c.	*conjicit Jun. legendum*: as[illegible] tor &c.
ibidem post: & sic jam haberetur.	*addit Cod. Woxw.* author &c.

ibid[illegible]

ibidem loco: qui tamen si noluisset &c.	*habet mea:* quia &c.
ibidem loco: id sustinendo bonum prænuntiavit.	*habet mea:* pronuntiavit &c.
§. 11. *fol.* 296. *loco:* non posse. Quodsi ita erit æternum, ut alii coæterno inferius deputetur, ita &c.	*habet mea:* non posse, quod sit æternum, ut alii coæterno inferius deputetur. Ita &c.
ibidem fol. 297. *loco;* & tamen nos frustra .... cum & Deus .... in justitia utique puniturus, quibus &c.	*habet Cod. Wouw.* & tum nos frustra laboramus de auferendo malo ex nobis ipsis, tum & Deus: *Rigalt. judice Hall. rectius:* injustitia puniturus. Quod si tunc &c.
§. 12. *fol.* 297. *loco:* & in Deo de bono non in malum.	*delet mea cum omnibus aliis:* non
§. 13. *fol.* 298. *loco:* quia nec materia est pessima.	*habet mea:* nisi pessima.
ibidem loco: sed & tantum duplex.	*habet mea:* sed jam tum duplex &c.
ibidem loco: an in bono & malo &c.	*habet Jun.* an in ea bono &c.
§. 15. *fol.* 300. *loco:* contra denegant jam æterni &c.	*habet mea:* contra denegatam æterni &c.
ibidem loco: materia autem ne cognosceretur &c.	*habet Jun.* ut cognosceretur.
ibidem loco: quæ nunc de materia operatur, cum mala excusat.	*habet mea:* quæ nunc cum de materia operatur, malâ excusat &c.
§. 16. *fol.* 301. *loco:* porro si Deus erit utrumque &c. & *loco:* si materia erit &c.	*habet Rig.* Dei, & *dein:* materiæ &c.
ibidem loco: excusas jam causam materiæ &c.	*habet mea cum omnibus aliis:* excludis.
§. 17. *fol.* 302. *loco:* substantiæ alterius aderit illi.	*habet mea cum omnibus aliis:* aderat.
ibidem loco: si de aliquo operatus est.	*habet Jun.* aliqua &c.
§. 18. *fol.* 303. *loco:* quali Deo potuit eguisse, sui magis quam alieni?	*habet mea:* quali Deus potuit eguisse sui magis quam alieni egens
ibidem loco: genita. Cum agnoscat &c.	*habet mea:* genita sum. Agnoscat &c.

ibidem loco: sensu sophia, & sine quo &c.	*habet Jun.* sensus sophiæ, sine quo &c.
ibidem post: nedum quod innatum.	*interseris mea:* nato &c.
ibidem loco: infectum factum validius &c.	*habet mea:* facto validius &c.
ibidem loco: innatum est, id est sermo Dei.	*habet mea cum omnibus aliis:* innatum est, natus autem sermo Dei.
§. 19. *fol.* 303. *loco:* ingratis fulcire &c.	*habet Jun.* ingratiis.
ibidem fol. 304. *loco:* proprietatem, cum vindicamus &c.	*habet mea:* proprietatem suam vindicamus, principium &c.
ibidem loco: facta, meritoque sic perfectam scripturam.	*habet mea:* merito sic præfatur scriptura.
ibidem loco: possunt & aliter principium &c.	*habet mea:* possum &c.
§. 20. *fol.* 305. *loco:* disponendo jam fecerat: quoniam etsi erat initium viarum: quia cogitatio & dispositio prima sophiæ sit operatio, de cogitatu viam operibus instituens, hanc & inde autoritatem &c.	*habet Jun.* disponendo jam fecerat, & sic erat initium viarum, quia cogitatio, & dispositio prima sophiæ sit operatio, de cogitatu viam operibus instituens. Hanc exinde autoritatem &c.
§. 21. *fol.* 306. *loco:* ut non possit videri ex aliquo &c.	*habet Jun.* ut nunc possit videri ex aliquo &c.
§. 22. *fol.* 307. *loco:* quanquam possimus unde illas prolatas &c.	*habet Rigalt.* unde unde illas &c.
§. 23. *fol.* 308. *loco:* & terræ nomen redigit materiam &c.	*habet mea:* in materiam.
§. 24. *fol.* 308. *loco:* in qua magis natum est.	*habet mea:* notum est &c.
ibidem fol. 309. *loco:* quanto non comparet &c.	*suspicatur Jun. legendum:* quando.
§. 25. *fol.* 309. *loco:* quæ cui nomen terræ adcommodari id dicetur &c.	*habet mea:* adcommodare debeat? dicetur &c.
ibidem loco: sed materia facta, id est, ex terra &c.	*delet mea:* ex.
ibidem loco: non a Deo.	*habet mea:* non audio. *Rig. vero:* non adeo.
§ 27. *fol.* 311. loco: sed tu su-	*habet Rig.* supercilia &c. *Jun.* terciiio

percilio capitis & nutu digiti adcommodato &c.	*autem:* supercilio, & capitis nutu digitis &c.
ibidem loco: unde habet sive per initium sive initio &c.	*habet mea:* habeat, sive per initium, sive sine initio &c.
ibidem loco: erat relationi facit.	*habet Jun.* relationis &c.
ibidem loco: cujus & quod erat.	*suspicatur Hallensis legendum:* cujus ex quo erat.
§. 28. *fol.* 312. *loco:* & inquietam illam fuisse.	*habet mea:* & inconditam &c. *Jun. vero suspicatur:* incultam &c.
§. 29. *fol.* 313. *loco:* ex divortio humoris &c.	*legit Jun.* devortio (ἐκτροπῇ.)
ibidem loco: ergo materia erit postea &c.	*habet Cod. Wouw.* ergo nec &c.
ibidem loco: terra vero, hæc, id est coram &c.	*habet mea:* hic &c.
§. 30. *fol.* 314. *loco:* vanitimum denique &c.	*habet mea:* vanissimum. *Hallensis suspicatur sub sua lectione quam Junius defendit, quid græcum latere. In Indice Hall. Latinitatis Tertullianeæ dicitur: vox est antiqua, a vano dicta, pro eo quod est ad vanitatem pertinens* &c.
ibidem loco: de quarum vocabulis intelligendas esse tenebras &c.	*habet Rig. judice Hall. melius:* intelligenda esset; tenebras &c.
§. 32. *fol.* 316. *loco:* factitationis significatorum exigerent.	*habet mea:* significatorium &c.
ibidem loco: si materiæ subjiciatur, esset de tenebris &c.	*habet mea:* subjecta esset. De tenebris &c. *Hallensis suspicatur legendum:* subjiciatur esse.
ibidem fol. 317. *loco:* si qua ferant fecit, cum generosiora esset &c.	*habet mea:* si quæ erant, fecit, cum generosiora essent &c.
§. 33. *fol.* 317. *loco:* nihil invenio factum &c.	*habet Jun.* non factum &c.
§. 34. *fol.* 317. *loco:* quæ omnia ex nihilo redactura est &c.	*habet mea:* in nihilum &c.
ibidem loco: nam & si mutabit illos &c.	*habet Jun.* sic &c.

ibidem

[redacted]

ibidem fol. 318. *loco:* in nihilo perventura &c.	*habet mea:* nihilum &c
ibidem loco: cujus virtutes & potestates suas &c.	*habet Rigalt. judice Hall.* virtutis, & potestatis
§. 35. *fol.* 319. *post:* nisi fallor enim, omnia res aut corporalis &c.	*addit idem:* aut incorp necesse est.
§. 36. *fol.* 319. *loco:* quam rationi satis &c.	*habet mea:* quam ratio ist *vero:* quam racionari
§. 37. *fol.* 320. *loco:* nam sicut nec &c.	*habet mea:* si, ut &c.
ibidem loco: ei quam nec bonam &c.	*delet mea:* nec.
ibidem loco: si autem & argumentationem &c.	*habet mea:* ut &c.
ibidem fol. 321. *loco:* & edomari meliu, potuisset.	*habet mea:* in melius n tuisset &c.
§. 38. *fol.* 321. *loco:* quod & de modo.	*habet mea:* motu &c.
ibidem loco: quæ dum in loco, quo est, a loco &c.	*habet mea:* quæ dum i est &c.
ibidem loco: non modo corporis.	*habet mea:* motu.
§. 39. *fol.* 322. *loco:* præscribens Deum illum &c.	*habet mea:* illam &c.
§. 40. *fol.* 322. *loco:* dispofita jam & contempta informem &c.	*habet mea:* dispositæ j comptæ (*subintellige*
ibidem loco: quid tetrum speciatum.	*habet mea:* retro speciatu
§. 41. *fol.* 323. *loco:* pronus præceps mediar quod ajunt ginaten ex vi librato impetu ferebatur.	*habet mea:* pronus & præ mediæ, quod ajunt, a brato impetu ferebatu
ibidem loco: hæc, inquies, non est hæc turbulenta & passivitas non est, sed &c. — — mutationis neutram partem judicantis.	*habet mea:* hæc, inquie est hæc turbulentia, & sivitas non est, (*Hallen picatur, delenda esse,* non est hæc, *& suam lect tunc retinendam.*) Sed motationis (*Jun. habet* tationis) neutram in p inclinantis.
ibidem loco: proclivarunt.	*habet mea:* proclinaret &c

ibid

TEXTUS TERTULLIANEI.

ibidem loco: in neutrum vertebat.	*habet mea*: vergebat.
ibidem loco: ab utroque censebat.	*habet mea*: pendebat.
§. 43. *fol.* 325. *loco*: inadprehensibilem habuit inconditum motum &c.	*habet Rigalt.* conditum &c.
ibidem loco: certamen motus adscribis &c.	*habet mea*: motui &c.
ibidem loco: accipis supra judices. Si autem &c.	*habet mea*: accipe. Supra dicis: si autem &c.
§. 45. *fol.* 327. *loco*: quod est ipse.	*habet mea*: quo est ipse.
ibidem loco: documentis artis suæ.	*habet mea*: documentum &c.

IN LIBRO DE ANIMA.

§. 1. *fol.* 328. *loco*: aut exsternata &c.	*habet mea*: externum.
§. 3. *fol.* 332. *loco*: zenonis vigor &c.	*habet Jun.* rigor &c.
§. 5. *fol.* 334. *loco*: cohærescit per detrimentum &c.	*habet Latin.* coægrescit.
§. 6. *fol.* 335. *loco*: unde hæc visio incorporali animæ.	*habet Latin.* vis &c.
§. 8. *fol.* 338. *loco*: ceterum etsi invisibilis anima, & pro &c.	*vult. Jun. legi*: anima; at pro &c.
ibidem fol. 339. *loco*: ex æquo vis valet &c.	*habet idem*: visus &c.
§. 9. *fol.* 341. *loco*: quibus populus Dominum &c.	*habet Cod. Wouw.* Paulus &c.
§. 10. *fol.* 343. *loco*: denique si separas spiritum, naturam separa, & opera.	*habet MS. Wouw.* denique si separas spiritum & animam, separa & opera &c.
ibidem loco: dividi non possunt, quæ dividi potuissent, si fuissent. Sed licet & duo esse concreta, sed non erunt concreta, si aliud est vivere, aliud spirare. Distinguunt &c.	*habet mea*: quæ dividi non possunt concreta. Si aliud est vivere, aliud spirare, distinguunt &c.
§. 11. *fol.* 345. *loco*: traditorem tandem nondum &c.	*habet Jun. & Latin.* tamen nondum &c.

§. 12.

§. 12. *fol.* 345. *loco*: magna [illegible]	*habet mea*: [illegible] *Parif.* [illegible] *Jun.* [illegible]
ibidem: quamvis Anaxagoræ &c.	*habet Rig.* quam.
ibidem fol. 346. *loco*: cum quo nihil & qui nihil patitur &c.	*habet mea*: cum qua nihil &c nihil patitur &c. *Junii* [illegible] *rein*: cum quo nihil & [illegible] quem nihil &c.
ibidem loco: non ut substantia alium.	*habet mea*: substantiæ,
§. 14. *fol.* 348. *loco*: distinguunt, ut & ipsi illi quinque &c.	*habet Jun.* distinguuntur & i[illegible] illi in quinque nodissimi [illegible] fuis &c.
ibidem loco: Ægyptii renunciaverunt ei, &c.	*habet Codex Woww.* ii &c.
§. 15. *fol.* 114. *loco*: prima vis tota est.	*habet Jun.* totum &c.
ibidem loco: de fide eorum deliberetur.	*habet Jun.* deliberetur.
§. 19. *fol.* 359. *loco*: cum innixa & innexa &c.	*habet C. Woww.* cui innixa & *Latin.* & *Jun. autem*: vole[illegible] tem alicui adhærere, cui [illegible] nisa.
ibidem loco: sine cervo &c.	*habet mea*: corno, *alii*: om
ibidem loco: non enim exinde & matrem &c.	*Parif. omittit*: non enim.
§. 21. *fol.* 361. *loco*: jam nec triformis.	*habet Rigalt.* nec qua &c.
ibidem fol. 362. *loco*: materiale, proprium in illo fuit. Et si ex materia fuisset mali semen, superest &c.	*habet Woww.* materiale p[illegible] prium in illo fuit, etsi ex [illegible] teria fuisset mali semen, [illegible] perest &c. *Rig. vero loco*: si: *habet*: nam si &c.
§. 22. *fol.* 363. *loco*: de suo patientem &c.	*habet Rig.* sapientem.
§. 24. *fol.* 365. *loco*: cujus injuria est, memoria scilicet.	*habet Jun.* memoriæ scilicet [illegible]
ibidem loco: naturalium excidere artium, excidet studiorum &c.	*distinguit Jun.* scientiam na[illegible] ralium excidere: artium [illegible] cidet, studiorum excid[illegible] doctrinarum, disciplina[illegible] excident, fortasse &c.
ibidem fol. 366. *loco*: nec ulla	*habet Rigalt.* tempori sub[illegible]

de

de mutatione temporis subest, nec eadem multitudine temporis vis est.	nec ea de multitudine tempori &c.
§. 25. *fol.* 368. *loco*: at quanto roboratior &c.	*habet Latin.* ruboratior.
ibidem fol. 369. *loco*: ciborum vanitates &c.	*habet Jun.* varietates.
ibidem loco: quo totum facinus &c.	*habet mea*: pecus &c.
ibidem loco: ἐμβρυοσφακτήν.	*habet mea*: ἐμβρυορηκτην. *Latin.* ἐμβρυονικτην; *Codex Agobardi*: ἐμβρυοσηκτην. *alii*: ἐμβρυοπακτην &c.
§. 28. *fol.* 374. *loco*: Pythagoricus ut volunt quidam divinus.	*habet Cod. Wouw.* volunt, quin & divinus.
§. 30. *fol.* 377. *loco*: μετοικίας. &c.	*habent alii*: ἀποικιας.
ibidem loco: nam & origines &c.	*habet Wouw.* Aborigines &c.
§. 31. *fol.* 378. *loco*: qua infans revertatur.	*habet Lat. interrogandi signum, Jun. vero mavult*: revertitur.
§. 32. *fol.* 379. *loco*: ne aliqua sepulturæ conditio reputesceret.	*habet Wouw.* ne aliquo sepultura conditiore patesceret.
ibidem loco: viderint thamni licebit & lapathi.	*habet Parif.* lapti, *Latin.* licet bis elati. *Jun. mavult.* licebit & lappæ &c.
§. 33. *fol.* 382. *loco*: æque si perseveraverint in judicium &c.	*habet Wouw.* æque si non perseveraverint.
ibidem fol. 383. *loco*: quia & ipsa bestiis infecerit os quas in silvis &c.	*habet Cod. Wouw.* quia & ipsa bestiis objecerit eos, quos in silvis &c.
ibidem loco: inter coccos preciosissimos.	*habet Parif. & Rigalt.* cocos. &c.
ibidem fol. 384. *loco*: sed tacent pinnæ &c.	*habere alios testatur Hallensis*: pennæ.
ibidem loco: ornamenta, quam gaudia.	*habet mea*: quam gaudeat &c.
ibidem loco: humanis mendiciora.	*habet Parif. Gelenius, Pamelius*: mendaciora.

§. 34.

[redacted]

LECTIONES VARIÆ

§. 34. *fol.* 385. *loco*: ab his perinde animo retentam &c.	*habet Parif.* ab his non de &c. *Latin. vero*: per invidiam retentam
§. 37. *fol.* 389. *loco*: reliquorum parentum colunt.	*habet Jun.* parentem.
§. 38. *fol.* 391. *loco*: & delinquendi non naturales.	*habet Jun.* delinquenti &
ibidem loco: profpectum non tam animæ &c.	*habet Cod. Wouw.* profp &c.
ibidem loco: tum quod aliud natura defideret, aliud neceffitate &c.	*habet mea*: tum quod ali natura defiderare, ali ceffitate.
ibidem fol. 392. *loco*: nec ut ipfe loricandus.	*habet mea*: gloriandus &
§. 39. *fol.* 392. *loco*: fata fcribunda advocantur.	*habet Jun.* fcribendo &c
ibidem loco: aut tota novacula profecat &c.	*habet idem*: totum &c.
§. 43. *fol.* 386. *loco*: nunquam fuccedere quieti.	*habet Latin.* fuccidere.
ibidem loco: probatorem valetudinum.	*habet idem*: prolatorem prorogatorem &c.
ibidem fol. 398. *loco*: fervam foporis addicit &c.	*habent Wouw. & Jun.* fe
§. 44. *fol.* 398. *loco*: fucceffionem animæ effe fomnum.	*habet Parif.* feceffionem effe fomnium &c.
ibidem loco: in fomnis divortium crederetur? omnia &c.	*habet Latin.* crederet, u
ibidem fol. 399. *loco*: & quidem ex forma continuam.	*habet Latin.* continuæ.
§. 45. *fol.* 399. *loco*: ut de accentibus fomni.	*habet Parif.* accidentibus
ibidem loco: effectu vero non fiunt.	*habet Jun.* affectu.
§. 46. *fol.* 401. *loco*: cæfar in prælium &c.	*habet Rigalt.* in prælio &c
ibidem fol. 402. *loco*: apud Rheteum &c.	*habet Parif.* Erithreum, Rhoeteum &c.
§. 48. *fol.* 404. *loco*: cibis diftinguendis, vel derogandis &c.	*habet Rig.* decurandis.
ibidem loco: jejuniis autem nefcio &c.	*habet Jun.* jejunus &c.

§. 4

TEXTUS TERTULLIANEI.

§. 49. *fol.* 405. *post:* dum ne	*addit Veneta:* animæ aliqua natura &c.
§. 50. *fol.* 405. *loco:* sed hæretici Magi Menandri &c.	*habet Vetus Cod. Wouw.* magis Menandri &c.
ibidem fol. 406. *loco:* Menandri balneum, Comicum credo.	*habet Cod. Wouw.* balneum? Magicum credo &c.
§. 51. *fol.* 407. *loco:* cum exordia nervorum &c.	*habet Jun.* exodia &c.
ibidem loco: superfluo scilicet animæ quandoque morituro.	*habet mea:* moriturae.
ibidem fol. 408. *loco:* certe unde sunt ista.	*habet Wouw.* certe unde unde sunt.
§. 53. *fol.* 410. *loco:* & recessionem vitalium.	*habet Rigalt.* rescissionem.
§. 55. *fol.* 412. *loco:* & in alto vastitas.	*habet Jun.* alvo.
ibidem fol. 413. *loco:* decesserit non in Adam? Nova mors &c. hospitio.	*habet mea:* decesserint? Non in Adam nova mors pro Deo, &c hospitio?
§. 55. *fol.* 414. *loco:* & memoria adfectuum &c.	*habet mea:* mœror &c.
ibidem loco: ætatis, qua cum &c.	*habet V. Cod. Wouw.* ætatum, quas tum &c.
ibidem fol. 415. *loco:* juventa excitata &c.	*habet Veneta:* juventæ &c.
ibidem loco: a juventa senectæ &c.	*habet Latin.* juventa senecta &c.
ibidem loco: proinde nec extorres inferum.	*delet mea:* nec &c.
§. 57. *fol.* 416. *loco:* hominem sui affirmat &c.	*habet Jun.* hominem fuisse &c. *Cod. Wouw.* suis.
§. 58. *fol.* 418. *loco:* in judicio divino negotium suum &c.	*delet Wouw.* in.
ibidem loco: quid ampliationem vis esse &c.	*habet mea:* amplius. *Franequ. vero* quid? amplius vis esse. &c.

IN LIBRO ADVERSUS VALENTINIANOS.

§. 1. *fol.* 420. *loco:* & aditum prius cruciant &c.	*habet Jun.* aditurum &c.
ibidem loco: quam consignant &c.	*habet Jun.* quem, *Rig.* linguam consignant &c.

ibidem loco: portas ante quinquennium instituunt.	*habet Rig.* epoptas, *Latin.* instruunt &c.
ibidem loco: tot suspiria portarum &c.	*habet Rig.* tota suspiria epoptarum &c. *mea autem*: tot suspiria &c.
ibidem loco: falsi simulachris excusat *forte mendose expressi.*	*habet mea*: falsis.
ibidem fol. 421. *loco*: multa succedere est.	*suspicatur Rig. legendum*: succidere.
ibidem loco: Eleusinia Valentiniana fecerunt &c.	*mavult. Jun.* eleysinia an Valentiniana. *alii teste Hall. habent*: Valentiniani &c.
ibidem loco: si cominus certe statuam.	*habet mea*: si cominus certes, tuam *Rig.* fatuam &c.
ibidem loco: facili caritati &c.	*habet mea*: claritati &c.
§. 2. *fol.* 421. *loco*: facies Dei expectat in simplicitate quærendi &c.	*habet Latin. & Rigalt.* spectat, *mea*: quærentes &c.
ibidem loco: sensibus; simul dedi in sapientiæ ordinem de simplicitate manandi &c.	*habet mea*: sensibus simus, divinæ sapientiæ ordinem de simplicitate amando. *Jun.* manando. *Hallensis mavult*: minandi, *quod est verbum eorum, qui jumenta ducunt.*
§. 3. *fol.* 422. *loco*: de limine offendere est.	*habet mea*: de limine fidem offendere est.
ibidem loco: & tamen simplices nos omnes sumus.	*habet mea*: *approbante Hall. ut rectius*: nos, omnia scimus &c.
ibidem loco: primamque hanc victoriam &c.	*conjicit Hall. legend.* hinc &c.
§. 4. *fol.* 423. *loco*: semini nactus colubroso.	*habet mea*: actu colubroso &c. *Latin.* semitam nactus colubroso &c.
ibidem loco: custodia regulare ejus &c.	*habet mea*: regularum ejus &c.
ibidem loco: superare solenne est.	*habet mea*: supparare.
§. 6. *fol.* 424. *loco*: præmittentes solius &c.	*habet mea*: promittimus &c. *Rig. & Paris.* illius &c.
ibidem loco: non erit delibatione transpunctoria expugnatio &c.	*habet mea*: deliberatione transfunctoria expugnatio. *Rig.* non erit de libatione &c. *id est,*

TEXTUS TERTULLIANEI.

	est, non studiosius refutabo, sugillabo tantum.
ibidem fol. 425. *loco*: ne gravitate adorentur &c.	*habet Jun.* adornentur.
§. 7. *fol.* 425. *loco*: insulam credas &c.	*habet mea*: insulam feliculam &c.
ibidem loco: Bythion &c.	*habet mea*: Bython.
ibidem fol. 426. *loco*: movere de proferendo &c.	*habet Latin.* & *Rig.* monere &c.
ibidem loco: non solus agnoscitur.	*habet mea*: agnascitur.
ibidem loco: fœmina, cui veritas.	*habet Jun.* cui veritas nomen, *vel delendum, ut in aliis,* cui.
ibidem loco: & formati pleromatis &c.	*habet Jun.* & formam pleromatis &c.
§. 8. *fol.* 427. *post*: & mixis.	*addit mea*: Ageratos, & Henonis: Autophyes &c.
ibidem loco: in isclis Carthaginiensibus &c.	*habet mea*: scholis &c.
ibidem loco: quidam rigidissimus &c.	*suspicatur Jun. legendum*: frigidissimus &c.
ibidem loco: familiæ Phosphorisæ, & familiæ Ptolemaisæ &c.	*habet mea*: Phosphori φῦν, &c. & Ptolomæi φῦν.
ibidem post: & octonarii.	*suspicatur Jun. addendum esse*: & denarii.
ibidem loco: & nulla alia de pædagogio &c.	*suspicatur idem legendum*: & mille alia.
§. 9. *fol.* 427. *loco*: illis utique merentibus &c.	*habet mea*: mœrentibus &c.
ibidem fol. 428. *loco*: suis ne conjugis Phileti societate.	*habet mea*: sui sine conjugis &c.
ibidem loco: vel in sophiam &c.	*habet mea*: id est in sophiam.
§. 10. *fol.* 428. *loco*: & tamen sine masculo mater. Et metuere &c.	*habet mea*: mater primo quidem contristari propter inconsummationem generationis, metuere &c.
ibidem loco: circa pudorem erat natum &c.	*habet mea*: citra &c.
ibidem loco: & vires deferebant &c.	*habet Jun.* & ut vires &c.
ibidem fol. 429. *loco*: in preces succedit &c.	*habet mea*: succidit &c.

ibidem loco: exitus vacuit.	*ſuſpicatur Jun. leg.* patui
ibidem loco: fæmina marem &c.	*habet mea*: fæmina mare
ibidem loco: inſpectatam &c.	*habet mea*: inſpeciatam
§. 11. *fol.* 429. *loco*: concuſſio incuteret &c.	*habet mea*: incurreret.
ibidem loco: vulneratur a fæmina maſculus.	*habet Jun. ut apud Iren* vulneratura fæmina mal &c. ἀῤῥενόθηλος.
ibidem loco: inducere æonas &c.	*habet Jun. ex Iren.* doce
ibidem loco: vides, quam rem plane.	*habet mea*: vides quam piam.
ibidem fol. 430. *loco*: quod ita diſcedunt patrem noſſe, ne nos & illud magis. Doctrinæ &c.	*habet mea*: diſcunt patrem ſe, ne noſſent. Illam denotabo &c.
ibidem loco: experiri, Deum non &c.	*habet mea*: expedire &c.
§. 12. *fol.* 430. *loco*: nemo aliud, quia alteri omnes &c.	*habet mea*: quia alter. o &c.
ibidem loco: in philetos &c.	*habet mea*: in Chriſtos.
ibidem loco: in ſigas, in Fortunatas &c.	*habet mea*: in Alethias & ſpiritus.
ibidem & fol 431. *loco*: quod optimum atque pulcherrimum unusquisque florebat &c.	*transponit Jun.* quod opti atque pulcherrimum flo unusquisque &c.
ibidem loco: ex ære collocatio &c.	*habet mea*: collatitio &c.
ibidem loco: de patruitis &c.	*habet Irenæus, quo uſus eſt* *tull. hic*: patronymice &
ibidem locum mire depravatum: Miſcellaneam Ptolemæi. Quam propius fuit, de aliquibus hoſtias curis pancapipan nirapiam vocari &c.	*Jun. ita reſtituendum* p miſcellaneam Ptolemæi, lomuſi; quam propius de Atticis hiſtoriis Panc pancarpiam vocari &c.
§. 14. *fol.* 432. *loco*: hoc ſolo ininterpretabili nomine.	*habet Franeq.* interpretabili
ibidem loco: deveſtiva ſcilicet & abortiva genitura.	*habet mea*: defectiva &c.
ibidem loco: relinquitur, iteratur odor &c	*habet Jun.* iterato, *Latin* terim odor &c.
ibidem loco: ſophia de matre manat &c.	*habent alii*: patre.

ibidem

loco: accipit Christum	*habet mea*: Christi &c.
loco: se statim senserat	*delet mea*: se.
loco: catuli laureolum	*habet mea*; *judice Hall. etiam rectius*: Catulli &c.
loco: in trichea multi- a atque perplexa &c.	*habet mea*: in tricha multiplici perplexa.
ol. 433. *loco*: unde ma- m &c.	*habet mea*: materia.
loco: omnis anima hu- odi &c.	*habet mea*: hujus mundi.
loco: in tanto circum- u &c.	*habet mea*: circumspecto, *Rig. vero*: circumsepto.
loco: eodem gaudio ri- men &c.	*habet Jun.* eo de gaudii risu lumen *Latin.* & *Rig.* eo de gaudio, risus lumen &c.
loco: instrumentum de- rit seculo &c.	*conjicit Rigalt. legendum*: desuderit.
loco: desertores suos licare &c.	*habent alii teste Hall.* applicare.
ol. 434. *loco*: omnia con- rentur.	*habet mea*: conderentur.
loco: ad eam emittit &c.	*habet Jun.* ad eamque mittit &c.
loco: ibidem adventu	*habet mea*: ibi demum &c.
loco: de hinc contem- r eum fructiferum sug- m &c.	*habet mea*: fructiferumque &c. *Jun. autem* de hinc contemplata eum, fructiferumque &c.
loco: confirmat, atque rmat.	*habet mea interpunctum ita*: confirmat, atque confirmat agnitione jam, *Hallensis lectionem aliorum meliorem judicat*: confirmat atque conformat: citatque Irenæum: μορφωσαι κατα την μορφωσιν. *Jun. loco* jam *substituit*: eam &c.
loco: non eadem negli- a &c.	*habet Jun.* ea demum negligentia.
loco: solidata defixit	*habet Latin.* definxit &c.
ol. 434. *loco*: quodam- o substruit &c.	*habet Jun.* subavit intra se ipsa &c.

§. 18. *fol.* 435. *loco* : non ita potuit attingere &c.

ibidem loco : eo animo si unum ad animale &c.

ibidem loco : singi adhuc nostrum &c.

ibidem loco : & velut singillario &c.

ibidem loco : maternarum vero &c.

§. 20. *fol.* 322. *loco* : destrusæ, animalium &c.

ibidem loco : primi genitalis &c.

ibidem loco : noeros.

ibidem loco : quomodo & hunc &c.

ibidem loco : inter nubeculas &c.

§. 25. *fol.* 438. *loco* : per canalem animam &c.

ibidem fol. 439. *loco* : choicum substantia αρχης carnem, materia.

§. 26. *fol.* 439. *loco* : in conversationibus possit.

ibidem loco : volunt illum prospicias &c.

ibidem loco : quem mox a demiurgo induit, Christum.

ibidem loco : administrationis causam vi contulisse.

§. 27. *fol.* 440. *loco* : Jen per effigiem columbæ.

ibidem loco : Ine enarrativa.

§. 28. *fol.* 440. *loco* : prophetiale patrocinium &c.

§. 29. *fol.* 441. *loco* : deliberatum ad Abel &c.

habe
dele
habe
habe
habe
corr
habe
hab
hab
hab
susp
hab
hab
hab
hab
del
hab
hab
hab
hab

TEXTUS TERTULLIANEI.

ibidem loco: ut quos Achamot in superioribus &c.	*habet Jun.* ut qua Achamot de superioribus &c.
ibidem loco: provehitur, supra diximus.	*interserit mea:* ceu &c.
§. 30. *fol.* 442. *loco*: nobis enim in scriptura hujus seminis.	*habet mea: uno nomine*: inscriptura: *melius.*
ibidem loco: tribunalia præsidum &c.	*habet Rig. judice Hall. melius*: Præsidem &c.
ibidem loco: & ipsa delinquendo &c.	*habet Parif.* blandiendo &c.
§. 31. *fol.* 442. *loco*: subito Achamot — — salutaria — — confrequentetur &c.	*habet mea:* ubi Achamot — — in consparsionis alvearia — — confermentetur &c.
ibidem loco: comparcinus ille soter &c.	*habet mea:* compactitius &c. *Jun. legendum putat*: comparcivus &c.
ibidem loco: sicut &Cainam &c.	*habet Jun.* Canuleiam.
ibidem loco: de hebdomade cœlesti.	*habet mea:* subcœlesti, *cui autem Jun. Hallensem Rhenani præfert.*
ibidem loco: nam si ita erat, semper &c.	*ponunt alii comma post*: semper.
§. 32. *fol.* 443. *loco*: totum interitum, quia omnis caro fœnum. Et anima &c.	*habet Jun.* interiturum, quia omnis caro fœnum, & anima &c.
ibidem loco: inter se de matrimoniis laudent.	*habet mea*: jure matrimonii plaudent.
ibidem loco: & hæc anima severus &c.	*habet mea*: & hæc omnia severus &c. *Rigalt. & Parif. post omnia hoc signum ponunt.*
ibidem loco: in symphone Pleromatis &c.	*habet mea*: in Nymphone.
ibidem loco: ubi superindui potuit.	*habet mea*: ubi superindui potius quam &c.
§. 33. *fol.* 444. *loco:* Monogenem, veritatem &c.	*habet mea*: Monogenen, & veritatem.
ibidem loco: voluntas enim vis utique &c.	*habet mea*: voluntatis enim vis, uti quæ &c.
§. 36. *fol.* 445. *loco*: octojugem istam, & ex parte, Ennoea ejus ex causa.	*habet mea:* istam ex patre & Ennœa ejus exclusam.
ibidem loco: sed hoc tœdium non pusillum.	*delet mea:* non.

§. 37. *fol.* 445. *loco*: alia ingenia cicurianiana.	*habet mea*: cicuri *dice Hall. optim nimo Rig.* curr
ibidem loco: & pontificali &c.	*habet mea*: ex &c
ibidem loco: inennarabile. Innenarrabile, quod &c.	*habet eadem*: & i quod ego &c.
ibidem loco: hæ igitur virtutes ſolidas, unio &c.	*habet mea*: virtut gularitas, unit
ibidem loco: ſingularitas & ſuum, & ſolida, quamquam &c.	*habet mea*: ſingul ſolitas, quamq
§. 38. *fol.* 446. *loco*: de ſubſtantia veniant.	*habet mea*: de ſub venientibus.
§. 39. *fol.* 446. *loco*: de ipſo jam Domino. Jen, quanta &c.	*habet mea*: de ip no Jeſu quanta
ibidem loco: concurrerunt oculi.	*habet mea*: floſcu
ibidem loco: illi ex Chriſtó potius.	*habet mea*: ille potius &c.
ibidem loco: avite pronunciatum &c.	*habet Rigalt.* aju tum.
ibidem loco: alia Chriſto &c. conſtabiliendæ converſitati. &c.	*habet mea*: alii a univerſitati.
ibidem loco: confictum, & in ſe paternæ &c.	*habet mea*: confic paternæ &c.
ibidem loco: quamquam ipſum &c.	*habet Jun.* quoni
ibidem loco: inſoleſcentes doctrinæ &c.	*habet Latin.* inole

IN LIBRO DE PRÆSCRIPTION HÆRETICORUM.

§. 1. *fol.* 447. *loco*: valeant, quantum ſint:	*addit Latin.* non.
ibidem loco: quum quod fortitum eſt omni modo ſit.	*habet Jun.* quum q eſt ut omni mo
§. 3. *fol.* 448. *loco*: vetuſtiſſimi in Eccleſia &c.	*habet mea*: uſitati
§. 4. *fol.* 449. *loco*: intelligi juvet &c.	*habet mea*: juvat.
ibidem fol. 450. *loco*: examinatis injectione &c.	*habet mea*: in elec

TEXTUS TERTULLIANEI.

§. 5. *fol.* 450. *loco*: quod malis adjungat &c.	*habet mea*: adjungit. *Jun. vero judice Hall. rectius*: adjugat.
ibidem loco: cum idem credidisse se. &c.	*habet mea*: ideo &c.
ibidem loco: coercendas aptes &c.	*habet mea*: sapit.
§. 6. *fol.* 451. *loco*: arbitrio indulgere licet.	*habet mea*: inducere &c.
§. 7. *fol.* 451. *post*: divinæ naturæ &c.	*interserit Rig.* &.
ibidem loco: Platonicus fuerat &c.	*habent MS. quædam teste Thom. Cantero apud Jun. quodque Hallensis melius judicat*: Platonicus furor &c.
ibidem fol. 452. *loco*: de igneo Deo alligatur.	*habet mea*: allegatur.
ibidem loco: dialecticum Christianismum &c.	*habet Paris.* Christianis prætulerunt, *Rhen. volebat*: Christianismo prætulerunt.
§. 8. *fol.* 443. *loco*: ad importandam curiositatem.	*habet Rig.* scrupulositatem.
ibidem loco: & ostium novit?	*habet Latin. probante Jun.* qui ostium novit?
ibidem fol. 454. *loco*: & hoc ergo illos facit.	*habet mea*: erga *probat Hall.*
§. 9. *fol.* 454. *loco*: expetit sensus, certare cum interpretationis gubernaculo &c.	*habet mea*: sensus certæ interpretationis gubernaculum; *Wouw. autem*: tamen & hic expedit, sensu certare cum interpretationis &c.
ibidem loco: probationis prævento.	*habet mea*: prævenio, *Latin. probante Hall.* præverto.
§. 10. *fol.* 455. *loco*: omnem prolationem quærendi & inveniendi, statuit fructus &c.	*habet mea*: quærendi & inveniendi credendo fixisti, hunc tibi modum statuit fructus &c.
§. 12. *fol.* 456. *loco*: in quo duntaxat.	*habet mea*: *judice Hall. melius*; idque.
§. 13. *fol.* 456. *loco*: natum, egisse Jesum &c.	*habet mea*: ex ea natum hominem & esse Jesum &c.
§. 14. *fol.* 457. *loco*: conversatus aliquid tecum, curiosius tamen &c.	*habet mea*: conversatus; aliquis tecum curiosus: tecum tamen quærens:
ibidem fol. 458. *post*: cum autem tenent.	*addi mavult Hall.* & nondum &c.

c 5 §. 15.

§. 15. *fol.* 458. *loco*: hoc enim dirigebamus &c.	*habet mea*: huc &c.
ibidem loco: si hæ sunt vires eorum, uti eos habere possint. Dispici &c.	*habet mea*: anne eas habent possint, dispici debet, cui &c. *Latin.* sintne illæ jam eorum. uti &c.
§. 17. *fol.* 459. *loco*: variæ præsumptiones.	*habet Jun.* variæ.
ibidem loco: quæ de ambiguitate cœperunt.	*habet Rig. jud. Hall. melius*: ceperunt.
ibidem loco: nisi vilem de blasphematione laudem.	*habet mea*: *etiam judice Hall. melius*: bilem de blasphematione. *Delendo* laudem: *quod vocabulum legentes*: vilem loco: bilem. *adjecisse videntur integrandi sensus causa.*
§. 25. *fol.* 464. *loco*: tam idoneum, ut &c.	*habet mea*: tam tacitum.
§. 28. *fol.* 467. *loco*: eventus unus est. Exitus variasse debuerat ordinem doctrinæ Ecclesiarum.	*habet mea*: nullus inter multos eventus est unus exitus: variasse debuerat error doctrinæ Ecclesiarum.
ibidem post: non est erratum.	*addit mea*: sed traditum.
§. 29. *fol.* 467. *loco*: erravit error, quamdiu hæreses non erant.	*habet mea*: regnavit error, quamdiu hæreses non erant, *quod ultimum probat Jun.*
ibidem post: perperam evangelizabatur &c.	*addit mea*: perperam credebatur.
ibidem loco: martyria perperam, & in vacuum. Quale est, ut ante res Dei curent.	*habet mea*: martyria perperam coronata. Aut si nec perperam nec in vacuum, quale est, ut ante res Dei currerent &c.
ibidem loco: ut prior in doctrina hæresis &c.	*habet Wouw. vet. Cod.* ut prior doctrina hæresis &c. *Jun. vero* prior illius (*scilicet veritatis* &c.) doctrinæ &c.
§. 30. *fol.* 467. *loco*: pene doctrinam credidisse &c.	*habet mea*: primo doctrinam &c.
ibidem fol. 468. *loco*: lapsus in fœmina &c.	*habet mea*: fœminam &c.
ibidem post: inde post annos &c.	*addit Wouw.* aliquot.
ibid. loco: quæ ab ea didicit &c.	*habet Rigalt.* quas &c.

ibidem.

ibidem loco: retro alterius fuiſſe demonſtret.	*habet mea*: demonſtrat. *Rigalt.* retro, anterius &c. *Jun.* ſine dubio emendans, hoc nomine, quidquid emendat, ut mendoſum retro alterius fuiſſe demonſtret.
ibidem fol. 469. *poſt*: & multi alii &c.	*addit Rigalt.* qui &c.
ibidem loco: ſic enim apoſtolos ſolet facere, dare illis præterea virtutem, eadem ſigna edendi, quæ & ipſi.	*habet Rig. ex libro Agobardi*: ſic enim apoſtolus deſcripſit. Solet facere, daret præterea virtutem eadem ſigna edendi, quæ ipſe. *Superflua vero judicat Rig.* verba: ſolet facere &c. *Ceterum Hall. monet*: Apoſtolos: *græco nominativo dici.*
§. 31. *fol.* 469. *loco*: in primo reconſtituit.	*habet Jun.* in primore (*ſcilicet ſemente*) conſtituit.
ibidem loco: pro parte enim doctrinarum.	*habet mea*: proprie enim &c.
ibidem loco: quibus nulla conſtantia & conſcientia concedit.	*habet mea*: de conſcientia competit &c.
§. 32. *fol.* 469. *loco*: cum Apoſtolis perſeveraverit.	*habet mea*: perſeveraverint.
ibidem fol. 470. *loco*: quos Apoſtoli in Epiſcopatum &c.	*habet mea*: quos ab Apoſtolis &c.
ibidem loco: traduces habeant.	*habet Latin. probante Jun.* habent.
ibidem loco: provocabuntur ab illis &c.	*habet Rigalt.* probabuntur.
§. 33. *fol.* 470. *loco*: opinio prima Sadducæorum.	*habet Rig.* propria &c.
ibidem fol. 471. *loco*: ſic ſe Valentiniani adſeverant &c.	*habet mea*: id de ſe Valentiniani &c.
ibidem loco: & ſua charitate.	*habet mea*: generat e ſua charitate
ibidem loco: de qua hæc ideo decas æonum: exinde &c.	*habet mea*: de qua prima ogdoade æonum exinde decem alii.
§. 34. *fol.* 481. *loco*: ut diverſitates perverſitatum.	*habet mea*: inter tot diverſitates &c.

ibidem

ibidem fol. 472. *loco :* Apelles creathrem Angelum.	*habet mea :* Angelorum.
ibidem loco : dum non interfit, quæ, quando de veritate non fint.	*habet mea :* dum interfit quæ quando, dum de veritate non fint.
ibidem loco : quæ fub apoftolis non fuerunt, fuiffe non pof-funt.	*interferit Rig. & Cod. Worm. approbante Hall.* nominatæ, non fuerunt. *mea deinde ut continuat :* eas dicere fuiffe non poffunt.
ibidem loco : nominatione di-gnantur.	*habet mea : judice Hall. rectius :* damnantur.
ibidem loco : præcedente illo fi-ne &c.	*habet Jun.* fune fupra dicto po-fteritatis, *id eft : ordine fuc-ceffionis.*
ibidem loco: participarentur &c.	*habet mea :* participarent.
§. 35. *fol.* 473. *loco :* quam enim damnant, qui extraneam quamque non damnaverunt: fuam &c.	*habet mea :* quam enim damnant, quafi extraneam: quamque non damnaverunt &c.
§. 36. *fol.* 473. *loco :* fuis locis præfidentur.	*habet Rigalt.* præfident.
ibidem poft : repræfentantes fa-ciem &c.	*addit mea :* uniuscujusque.
ibidem poft : habes Philippos &c.	*addit mea :* habes Theffaloni-cenfes.
ibidem loco : Italiæ adjiceris &c.	*habet mea :* adjaces.
ibidem loco : Eccclefiis conte-ftatur &c.	*habet mea :* quid cum affricanis Ecclefiis conteſſerarit &c.
ibidem loco : mifcet. Inde por-tat &c.	*mavult Hall.* plantat : *mea au-tem habet :* mifcet, & inde potat fidem eam.
ibidem loco: martyrium horta-tur.	*habet mea :* martyrio. *Worm.* ad martyrium &c.
ibidem poft : opimæ &c.	*habet mea :* & opimæ, & ne-ceffariæ afper oleafter exori-tur, etiam de papavere fici gratiffimæ & fuaviffimæ, ven-tofa &c.
ibidem fol. 474. *loco :* fructifi-caverunt, non noftræ, de-generes varietatis grano &c.	*habet Rig.* frutice : non noftro genere, veritatis grano, &c. *Jun.* degeneres vanitatis grano &c.

TEXTUS TERTULLIANEI.

§. 37. *fol.* 474. *loco*: hæreticorum nomine.	*habet Rig.* nomina. *Hall. suspicatur:* nomen &c.
§. 38. *fol.* 474. *post:* corruptela doctrinæ.	*addit mea:* fine corruptela instrumentorum ejus.
ibidem fol. 475. *loco:* contrarium ei & in scripturis &c.	*habet Wouw.* quod esset in scripturis.
ibidem loco: quod sumus, hoc sunt. Inde scripturæ ab initio suo.	*habet mea:* sunt. Ab initio suo ex illis sumus, antequam &c.
ibidem loco: nobis interpolarentur.	*habet Rig.* a vobis &c.
ibidem loco: callidiore ingenio, quam Marcion?	*habet mea:* quam Marcion manus intulit veritati.
§. 39. *fol.* 475. *loco :* contemplandæ fidei necessaria &c.	*habet Rig.* contemplanda, fidei necessaria.
ibidem loco: quo jus hodie &c.	*habet mea:* vis hodie &c. *Rig.* vides &c. *Wouw.* & *Jun.* quivis — — componit.
ibidem loco: Ovidius citra Medeam &c.	*delet mea*: Ovidius Geta. *Paris.* Osidius. *Rig.* Hosidius Geta., *Jun.* Ovidius ita Medeam &c.
ibidem fol. 476. *loco*: plenissime expressit.	*habet Rig.* exsuxit &c.
§. 40. *fol.* 476. *loco*: intellectus interpretetur.	*habent Rig.* & *Jun.* intervertatur.
ibidem loco: & si adhuc memini Mithræ &c.	*habet mea:* & sic adhuc initiat Mithræ.
ibidem loco: Pontificem nuptiis statuit.	*habet mea*: in unis nuptiis &c.
ibidem loco: sacrificantia ministeria.	*habet mea:* sacrificalia. *Rig.* sacrificantium &c.
ibidem loco: fidei attentare.	*habet mea melius:* attemperare.
ibidem fol. 477. *loco:* Ita omne mendacium de Deo, vel natio quodammodo sexus, est idololatriæ.	*habet mea:* Itaque omne mendacium quod de Deo dicunt, quodammodo genus est idololatriæ. *Hallensi videtur vera lectio nondum eruta.*
§. 31. *fol.* 477. *loco*: nam & Laici &c.	*habet mea:* Laicis.
§. 42. *fol.* 478. *loco*: sibilatæ vagantur.	*habet mea:* quasi sibi, late &c.
§. 43. *fol.* 478. *loco*: doctrinæ inde disciplina est.	*habet mea:* doctrinæ index disciplina est

ibidem

ibidem loco: nec veritas ulla est. Merito &c.	*interserit mea*: ubi veritas n[illegible] est, merito &c.
ibidem loco: & adjectio explorata.	*habet mea*: adlectio &c.
§. 44. *fol.* 479. *loco*: de sævis & perversis.	*habet Rig.* feris. *Jun. conji*[illegible] scævis &c.
ibidem loco: quid præceptum?	*delet mea*: quid.
ibidem loco: qui nos ante præstruxerunt.	*habet mea*: nos non ante [illegible] *Rig.* tanto ante. *Jun. co*[illegible] *cit*: suos ante.
ibidem loco: virtutes maximas ediderunt.	*habet mea*: ederent.
ibidem loco: si vero memores.	*habet Rig.* qui vero &c.
ibidem fol. 480. *loco*: & fidei veritatis.	*conjilit Jun.* & fide veritat[illegible]
§. 46. *fol.* 480. *loco*: ac dæmone se oberrante, qui &c.	*Hallensis in quavis aliarum* [illegible] *tionum lectione menda d*[illegible] *bendens ex Irenæo subj*[illegible] *posse putat*: ad Ennœa[illegible] aberrantem, quæ esset sap[illegible] tia &c.
ibidem loco: innascibilem virtutem &c.	*habet Jun.* innobilem &c.
ibidem loco: Angelos inferiores &c.	*habet Rig.* inferiorem &c.
ibidem fol. 481. *loco*: cujus lumen illud & virtutem illam superiorem propter misericordiam, scintillam salvam esse &c.	*habet Jun.* cui lumen illu[illegible] virtutem illam superic[illegible] propter misericordiam [illegible] scintillam immisisse, [illegible] scintillam salvam esse &
ibidem loco: seditiones frequenter &c.	*suspicatur Hall. legendum*: [illegible] quentare.
ibidem fol. 481. *loco*: omnes enim refert &c.	*conjicit Latin. probante* [illegible] *legendum*: communes.
§. 47. *fol.* 482. *loco*: extendisse totum.	*monet Hall. addendum*: se
ibidem fol. 484. *loco*: sed enim illos quo seminis illos priores &c.	*hab. mea*: qui seminis illos [illegible] ris &c. *Jun.* sed enim quo seminio illos priore[illegible]
ibidem loco: ut dicant illum tantummodo, sed & pro ipso, sed ipsum fuisse.	*habet mea*: ut dicant illum tummodo Seth, & pro Seth ipsum fuisse *judice* [illegible] *melius*.

§. 4

TEXTUS TERTULLIANEI.

§. 48. *fol.* 484. *loco*: longe a superioribus virtutum.	*habet mea*: superioribus virtutibus.
ibidem loco: & quo colligeret tentata animarum &c.	*habet Jun.* ex quo colligere est, retenta animarum &c.
§. 29. *fol.* 485. *loco*: has ego circumdicens	*habet mea*: circumducens.
ibidem loco: hæc esse æonum triacondata quæ sit in &c.	*habet mea*: hanc — — quæ sit &c.
ibidem loco: quia misisset ad — — confirmasset illum dicto, hoc &c.	*habet mea*: missus ad — — confirmasset illum dicto, Jao. Hoc &c.
ibidem fol. 271. *loco*: hujus carnis negat, sed alterius &c.	*mavult Hall. additum*: partis; *scil animæ.*
§. 50. *fol.* 487. *loco*: ita afferre illorum omnes vanitates ut ineptum &c.	*habet mea*: ita ut afferre &c. *Jun.* Ita adferre illorum omnes vanitates, ut ineptum sit & otiosum. Quod tamen non tantum jam vanum, sed etiam periculosum sit, alterum Deum &c.
§. 51. *fol.* 488. *loco*: Deum infinitis superioribus &c.	*habet Jun.* infiniti — — præterea & aliam virtutem quam dicit dominum dici &c.

IN LIBRO DE CARNE CHRISTI.

§. 1. *fol.* 491. *loco*: aliter illis interpretari &c.	*habet mea*: illas &c.
ibidem fol. 492. *loco*: τὸ δοκεῖν &c.	*mavult Jun.* τῷ δοκεῖν.
§. 2. *fol.* 492. *loco*: quid illi cum Isaia? creatoris odit &c.	*habet mea*: quid illi cum essentia creatoris? odit &c. *Rig.* quid illi cum Isaia propheta creatoris?
ibidem loco: quod traditum Christianos facit.	*habet mea*: quod creditum &c.
ibidem loco: qui non es Christianus.	*habet mea*: quo magis non es &c.
§. 3. *fol.* 493. *loco*: an ergo noluerit nasci? quia si &c.	*habet mea*: an ergo voluerit nasci (quia si voluit, potuit, & natus est) consideremus &c.
ibidem loco: quid tanti fuit edocuit, cum sciens &c.	*habet mea*: quid tanti fuit edoce, ut consciens Christus &c.

§. 4.

§. 4. *fol.* 495. *loco:* nexum.	*habet Cod. Wouw.* nixum &(
ibidem loco: totum &c.	*habet Rig.* nec somno tutum.
ibidem loco : unctionibus &c.	*habet mea:* vinctionibus &c.
ibidem loco: hanc venationem &c.	*habet mea:* venerationem.
ibidem loco: si Christus creator ejus &c.	*habet Rig.* creatoris est.
ibidem loco: aut aufer &c.	*delet mea*: aut.
ibidem fol. 496. *loco*: stultum. Propterea qui ita credat, sit. Plane &c.	*habet mea*: & stultum prop rea qui ita credat. Sit pl ne stultum, &c.
§. 5. *fol.* 497. *loco*: vacabat ad sensum &c.	*habet mea*: a sensu &c.
ibidem loco: ideo quia mortalis hæc est, in Christo &c.	*habet mea*: ideoque mortal hæc est in Christo, quia Chi stus homo, & filius homini
ibidem & fol. 498. *loco*: Deus Marcionis aut &c.	*habet mea*: Deus, Marcion haud aliter non diceren homo.
ibidem loco: quæ proprietas.	*habet Jun.* qua.
§. 6. *fol.* 499. *loco*: & sine nativitate.	*habet Cod. Wouw.* sed.
ibidem loco: ut Angelus quidem illi Philumenes &c.	*habet Latin.* quidam, *mea*: i lius &c.
ibidem loco: scilicet carneam &c.	*habent alii teste Hall.* licet ca nem.
ibidem fol. 501. *loco*: nunc si quoque siderea.	*habet mea*: fuerit nunc quo que &c.
§. 7. *fol.* 502. *loco*: mendacio potius &c.	*habet mea*: petitus.
§. 8. *fol.* 504. *loco*: animabus abstructam &c.	*habet mea*: adstructam.
§. 9. *fol.* 505. *loco*: hoc est quod ex alio &c.	*habet Jun.* quo &c.
ibidem loco 506. tacentibus apud vos &c.	*habet mea*: nos.
§. 10 *fol.* 507. *loco*: in carne disjunctas.	*habet mea*: a carne.
§. 12. *fol.* 509. *loco*: ostendendum, quomodo fuisse.	*addit mea*: quoquo modo &c.
§. 13. *fol.* 511. *loco*: quod autem non est, & non adhæret &c.	*habet Rig.* omnino non adhæret, ergo & anima.

TEXTUS TERTULLIANEI.

co: pronuntiata sub	*habet Cod. Wouw.* pronuntiatas ab ipso.
516. *loco*: quod Dei em &c.	*habet mea*: Deus.
517. *loco*: caro ea sola.	*habet mea*: ei.
o: non ex semine ipso it factum, si non ex se- pso &c.	*habet Rigalt. utrobique*: semet- ipso &c.
519. *loco*: oro vos si ritus.	*habet mea*: filius.
co: quam intra vul- eret extra vulvam.	*delet mea*: extra vulvam.
520. *loco*: aut in mu-	*habet Cod. Wouw.* muliere.
l. 521. *loco*: penden- xinde venis &c.	*habet Latin.* pandentibus. *mea*: interni sanguinis, & : lactis lætiorem.
o: nihilo juncta.	*habet mea*: functa.

IBRO DE RESURRECTIONE CARNIS.

528. *loco*: pulsata sa- licet non addita veri- c.	*habet Latin.* saltem, *mea*: adi- ta &c.
536.-537. *loco*: subja- er quod utaris &c.	*habet mea*: subjacent. Per quod utaris, cum eo utaris neces- se est: ita &c.
537. *loco*: Deo adolan-	*habet mea*: adolentur.
o: parere debito tan-	*habet Latin.* par esse.
540. *loco*: de materia	*habet Cod. Wouw.* totius.
l. 542. *loco*: & si cau- itutionis.	*habet mea*: sed &c. *Jun.* & sic caussa.
co: qui apud Deum	*habet Jun.* quia, puto, Deum dicis.
l. 543. *loco*: curaret: ; itaque.	*habet Rig.* curarit &c. utique &c.
l. 545. *loco*: sedficti- l archigalli &c.	*habet Ciaconius* thracis, vel gal- li. *G. Canterus*: sed Archi- trecis &c. *Liber Ursini* & *Cod. Wouw.* fascinatricis.

ibidem loco: potatoria sui inorabitur.	*habent alii*: inorabitur.
§. 17. *fol* 548. *loco*: decerpuntur apud &c.	*habet mea*: decerpunt.
§. 18. *fol.* 548. *loco*: inemeribile.	*conjectatur Rhen.* inrem
ibidem fol. 549. *loco*: quæ eligit egressa.	*habet mea*: elidit.
ibidem loco: quiesceret. autem si jaceret.	*habet mea*: & jaceret, si ret.
§. 22. *fol.* 553. *loco*: exitu eruperat.	*habet mea*: eruperant.
§. 24. *fol.* 557. *loco*: habebuntur, excludendo.	*habet mea*: excludendi.
ibidem loco: & in ipsa ad Thessalonicenses.	*conjicit Hall. legendum*: p
ibidem loco: pseudo Apostolorum — pseudo prophetarum &c.	*invertit mea ponens primo*: do prophetarum.
ibidem loco: Antichristi superducet.	*habet mea*: Antichristum.
§. 25. *fol.* 558. *loco*: in exordio seculi.	*habet Rigalt.* exodio.
ibidem loco: apparet autem.	*habet mea*: aut.
ibidem loco: resurrectio salva &c.	*habet mea*: resurrectio salva.
§. 26. *fol.* 559. *loco*: in terra bonis deputabis.	*habet mea*: terræ.
§. 29. *fol.* 562. *loco* hanc spem — — speciali mentione.	*habet Rig.* speciem, *mea*: ritali.
§. 31. *fol.* 565. *loco*: dispersionis exitum.	*habet mea*: exitu.
§. 32. *fol.* 566. *loco*: feras in Christianum &c.	*habet mea*: feros *præmisso* bestias. *Commate.*
§. 36. *fol.* 577 *loco*: quam autem mortui &c.	*habet Rig.* quoniam.
§. 39. *fol.* 576. *loco*: fidem extorquere.	*habet mea*: torquere.
§. 40. *loco*: nactæ denique hæreses.	*habet Rhen.* Natæ &c.
§. 41. *fol.* 579. *loco*: non ad carnem pertinere.	*habet Rigalt.* omnino ad carn pertinere.

ibidem

TEXTUS TERTULLIANEI.

ibidem loco: siquidem exuti &c.	*habet Rhen.* induti.
§. 42. *fol.* 581. *loco*: Porro quia his	*habet mea*: qui ab his &c.
§. 46. *fol.* 587. *loco*: quia & animæ delinquentia inducitur &c.	*habet mea*: quia & anima, a qua delinquentia &c.
§. 47. *fol.* 588. *loco*: baptisma committi per regeneratio nem &c.	*habet mea*: committi, si &c.
§. 48. *fol.* 591. *loco*: ordo enim meritorum &c.	*habet mea*: ordo enim non aliud, quam meritorum dispositor.
ibidem loco: nonnisi alias in baptismate.	*habet mea*: non sic alias &c.
ibidem loco: qui & ipsos baptizari	*habet mea*: quid.
§. 49. *fol.* 592. *loco*: nam & si supra — — dicet.	*habet mea*: nam & supra novissimus Adam dictus.
ibidem fol 593. *loco*: illam gerendam.	*habet mea*: ejerandam.
ibidem loco: rediguntur veritatis.	*habet mea*: vetustatis.
§. 50. *fol.* 594. *loco*: ex eo quo omnis caro.	*habet mea*: ex æquo.
ibidem loco: sed quorum adire &c. inducere &c.	*habet mea*: sed quorum est adire regnum Dei, inducere &c. *Franeq.* induere.
ibidem fol. 595. *loco*: merito demutata, ac devorata — non possunt.	*delet mea*: non. *Rigalt. habet*: non. demutata &c. *retinetque ultimum*: non.
§. 52 *fol.* 597. *loco*: qua sequitur & quod &c.	*habet mea*: ne quia sequitur & quod &c.
§. 53. *fol.* 600. *loco*: ex qua enim substantia &c.	*habet mea*: ex utraque scilicet & carne & anima.
§. 55. *fol.* 602. *loco*: permanserit in demutationem.	*habet mea*: demutatione.
ibidem fol. 603. *loco*: nec quidquam tamen admittat homini.	*habet mea*: amittat hominis.
§. 57. *fol.* 606. *loco*: nihil poterit admittere integritas.	*habet mea*: amittere.
§. 59. *fol.* 608. *loco*: quod nobis incumbat.	*habet mea*: incubat.

LECTIONES VARIÆ.

§. 62. *fol.* 611. *loco:* quia non & in solemnibus spiritus.	*habet Pamel. & Franeq.* [illegible]
§. 63. *fol.* 612. *loco:* ut collatanea &c.	*habet mea:* collectaneum, *Rig.* collactanea.

IN LIBRO DE POENITENTIA.

§. 1. *fol.* 614. *loco:* patientiæ speciem — — fingunt — patientiæ malum &c.	*habet mea:* poenitentiæ. *Rig.* fingunt. *mea porro:* poenitentiam malorum.
§. 2. *fol.* 615. *loco:* ad augmentum perversæ.	*habet Cod. Wouw.* ad argumentum.
ibidem loco: si quos — antepeneret.	*habet mea:* ut quos — ante componeret.
§. 5. *fol.* 620. *loco:* tueatur ad poenam.	*habet mea:* a poena.
§. 9. *fol.* 627. *loco:* aris Dei adgeniculari.	*habet mea:* [*judice Hall.* [illegible] caria.]
§. 10. *fol.* 628. *loco:* malo enim amans &c.	*habet mea:* malo enim ad miseriam pervenitur, sed ubi — — desinit.
§. 12. *fol.* 630. *loco:* quasi plancis.	*habet mea:* pharis.

IN LIBRO ADVERSUS JUDÆOS.

§. 1. *fol.* 631. *loco:* singulorum nubilo.	*habet Latin.* sibilorum nubilo quodam jurgiorum.
ibidem loco: lectionibus stilo &c.	*habet mea:* lectionis.
ibidem fol. 633. *loco:* de Rebecca, de duobus &c.	*habet Jun.* temporum, intelligatur id posse &c. *Rig.* utpote in ultimo &c. *mea:* adeptus. *parenthesis illa perperam huc est translata judicio Junii qui eam paulo inferius collocat post:* prior major populus.
ibidem post: nam & secundum memorias.	*addit Rig.* divinarum scripturarum.
§. 3. *fol.* 637. *loco:* non in Esau prioris populi.	*habet mea:* filii.
ibidem loco: & jam non dicentur præliari.	*habet mea:* discent.

§. 6.

§. 6. *fol.* 643. *loco*: cum primæ legis.	*habet mea*: comprimere legis &c.
§. 7. *fol.* 645. *loco*: alicujus imperiosi.	*habet Rig. judice Hall. melius*: inferior.
§. 8. *fol.* 647. *loco*: quomodo in verbo quas dixit.	*habet Rigalt.* in vero prædixit.
ibidem & *fol.* 648. *loco*: Darius annis XXI. — Alexander X. — Philadelphus XXXVIII. — alius Evergetes XXVII — Soter XXXIIII. — Ptolomæus XXXVII. — Cleopatra — mensibus V. — Augustus XLVIII.	*habet mea*: XXII. — XII. XXXVIIII. — XXIX. XXXVIII. — XXXVIII. — VI. — XLIII.
ibidem loco: credentibus tribuuntur.	*habet mea*: remittuntur.
ibidem fol. 649. *loco*: Rufio gemino.	*legit Jun. e fastis consul.* Fusio.
§. 9. *fol.* 652. *post*: nec hoc utique in signum est.	*habet mea*: & hoc enim infantiæ est.
ibidem loco: certe est creatori.	*habet mea*: creatoris. C. *Wouw. vero*: *delet*: id est vires: & *porro habet*: certum est & ex &c.
ibidem loco: judicis & indicis &c.	*habet mea*: ducis.
ibidem fol. 654. *loco*: a Judæis & dicitur, non est Jesus.	*emendat Rhen.* non etiam Jesus a Judæis dicitur.
ibidem fol. 655. *loco*: imagine sperabatur.	*habet mea*: parabatur. *Rigalt.* imaginem.
ibidem fol. 656. *loco*: nisi Christo florido &c.	*habet mea*: nisi in Christum flori quidem ob gratiam &c.
ibidem loco: sed de utroque populo &c.	*habet mea*: sed de utroque titulo sic disponam.
§. 10. *fol.* 658. *loco*: cujus cornua essent æstimata.	*habet mea*: essent crucis extima.

ibidem

ibidem fol. 659. *loco:* aliis & non ipſis exprobrat.	*habet mea:* alicujus bevis ipſis.
ibidem fol. 660. *loco:* aut aliqua proprietate uſus nova.	*habet mea:* aut aliquam propiis veſtis notam.
ibidem fol. 661. *loco:* utique poſt reſurrectionem.	*habet mea:* per; *Rigalt.* aut: poſt aoc per *habet.*
§. 11. *fol.* 664. *loco:* & quatuor & dimidiæ.	*habet mea:* & ſeptem & dimidiæ.
ibidem poſt: adimpleta cognoſcantur.	*addit mea:* neque enim diſpoſitio expuncta inveniretur; *porro habet:* quæ completa eſſe &c.
§. 13. *fol.* 667. *loco:* id eſt verbo divino &c.	*habet Rig. e Codice Wouw.* id eſt verbi divini potu privati, ligno paſſionis Chriſti aquam edulcatam baptiſmatis potantes.
ibidem fol. 670. *loco:* quæ invidia hodie.	*habet mea:* nulla hodie.
§. 14. *fol.* 672. *loco:* Joſeph filium.	*habet mea:* Joſedech.

PRO OPERIBUS PATRUM

TAM GRÆCORUM QUAM LATINORUM RECENTER SUBSCRIPSERUNT.

Dominus Joan. Leonard. Becker, *Registrator Vicariatus Generalis in Worms.*

D. Blan, *Sacellanus ad S. Agatham in Aschaffenburg.*

D. Gundesalvus Breidenbach, *Ordinis Prædicatorum.*

D. Vitalis Bucher, *Ord. Præd.*

D. Carle, *Ord. Teut. Clericus Ss. Theol. Doctor in Ellingen.*

D. Fischer, *Sacellanus in Wiessenfeld.*

D. Antonius Fleischmann, *Sacellanus in Urspringen.*

D. Jos. Xav. Hosemann, *Ss. Theologiæ Professor in Dillingen.*

D. Kolin, *Assessor Commissariatus & Professor Humanitatis in Aschaffenburg.*

D. Joan. Theodor Kuneth, *Consiliarius Consistor. & Archi Diaconus Baruthinus.*

D. Ludwig, *Sacellanus ad S. Agatham in Aschaffenburg.*

D. Caprasius Muhlfeld, *Ord. Eremit. S. Augustini Concionator Ecclesiæ Cathedralis Moguntinæ*

D. Schlœr, *Consiliarius Ecclesiasticus Serenissimi Electoris Moguntini.*

D. Sigler, *Decanus ad Ecclesiam S. Crucis prope Moguntiam.*

D. Possidius Zitter, *Ord. Eremit. S. Augustini Professor & Præfectus Scholarum in Münnerstatt.*

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[redacted]

[redacted]

[redacted]

SEP 22 1943

